

SOMOGY MEGYE MÚLTJÁBÓL

2018

LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV
45–46.

SOMOGY MEGYE
MÚLTJÁBÓL

Szerkeszti:

RÉCSEI BALÁZS

Kaposvár, 2018

A tanulmánykötet szerzői:

KÁDÁR TAMÁS, KISS NORBERT PÉTER, NÜBL JÁNOS, RÉCSEI BALÁZS

Lektorok:

Bartók Béla (3.), Csekő Ernő (4., 6.), Szántó László (2., 5.), Szűcs Tibor (1.)

Alapító szerkesztő:

dr. Kanyar József

A táblatervet készítette:

Szekeres Emil

A könyv megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma

HU ISSN 1419-8010

Felelős kiadó:

Polgár Tamás, a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárának igazgatója

---

Nyomta és kötötte a Pethő Nyomda Kft.
Felelős vezető: Pethő László ügyvezető

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Kádár Tamás</i> : Egy figyelemre méltó Dráva vidéki főúr a 13. század második feléből: Péc nembeli György fia Dénes nádor és országbíró közéleti pályája.....	5
<i>Nübl János</i> : A somogyi hátország a „Nagy Háború” első hónapjaiban.....	21
<i>Hall Géza</i> : Hadifogságom naplója. (A bevezetőt és a jegyzeteket írta, a szöveggondozást végezte: Nübl János).....	59
<i>Récsei Balázs</i> : Az első világháború kaposvári emlékezhelyeinek történetéből.....	115
<i>Kiss Norbert Péter</i> : A Somogy vármegyei rendőrségi szervek jelentései a közrendről és a közbiztonságról (1945–1947)	127
<i>Récsei Balázs</i> : A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében, 1945–1950.....	245
Rezümék	267
Függelék	269
A tanulmánykötet szerzői.....	278
A Somogy megy múltjából című évkönyvek tartalomjegyzékei, 1970–2014.....	279

*A Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára Bartók Béla utcai
új épületgyűttesének utcafronti épülete*

(Fejes László felvétele, 2017)

EGY FIGYELEMRE MÉLTÓ DRÁVA VIDÉKI FŐÚR A 13. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBŐL: PÉC NEMBELI GYÖRGY FIA DÉNES NÁDOR ÉS ORSZÁGBÍRÓ KÖZÉLETI PÁLYÁJA

KÁDÁR TAMÁS

Az utóbbi körülbelül két évtizedben a hazai medievisztika – örvendetes módon – mind nagyobb figyelmet szentel a 13–14. századi magyarországi egyházi és világi elit általános, azon belül a főpapi és bárói réteg egyes tagjai életrajzainak, hivatali működésének, illetve – azzal szoros összefüggésben – a korszak kormányzati és igazságszolgáltatási intézményrendszere kutatásának. Jelen rövid tanulmányban egy újabb főúri biográfia, a mintegy három évtizedes országnagyi szolgálata és ténykedése során, legalább három (esetleg, más vélemény szerint négy) ízben is a legmagasabb bárói méltóságba, a nádori hivatalba emelkedett, valamint korábban, még az 1260-as évek derekán (V.) István ifjabb király nádoraként is működött Pécs nembeli Dénes – az első ismert nádori közgyűlés összehívója – más tekintetben szintén igen érdekes életének és karrierjének bemutatásával kívánunk hozzájárulni középkorkutatásunk fenti tárgykörbeli eddigi publikációihoz.¹ A báró Somogy vármegye korai történetének szempontjából nemkülönböztetendően érdemes figyelmünkre, egyéb hivatalai mellett tudniillik – igaz csak rövidre szabottan, egybevéve is talán legfeljebb másfél évig – két ízben is viselte a somogyi ispáni tiszteletet, és második nádorsága idején, 1278-ban, Kaposváron is tartott egy nádori *congregatiot*.

- 1 IV. Béla király trónra lépte és az Árpád-ház kihalása, azaz 1235 és 1301 között mindösszesen hat báró viselte kettőnél több alkalommal a nádori tisztséget. Valamennyiük IV. László vagy III. András uralkodása idején (1272–1301 között) lépett harmadszor, vagy további alkalmakkal az ország első bárói hivatalába, három vagy többszöri nádori ciklus sem korábban, sem a későbbi időszakban nem fordult elő. A csúcsot Aba nembeli Omodé és Héder nembeli Kőszegi Miklós „állította be”, előbbi – jól jellemezve a zilált, sőt, válságos közállapotokat – bizonyosan hét, míg az utóbbi hat, esetleg szintén ugyanannyi ízben is betöltötte a nádorságot. Rátót nemzetségbeli Lóránd és Csák nembeli Péter négy ízben, Kemény fia Lőrinc háromszor, végül Pécs nemzetségbeli Dénes legkevesebb háromszor (és talán még egy alkalommal) jutott a hivatalba. Minderre lásd Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11., a továbbiakban: Zsoldos, 2011.) 19–25. p. A késő Árpád-, és az I. Károly-kori elit egyes tagjait vizsgáló újabb irodalom: Kádár Tamás: *Egy érdekes bárói életpálya a 13–14. század fordulójáról: Pok nembeli Móric fia „Meggyesi” Miklós erdélyi vajda*. In: *Történeti tanulmányok*, 21. (Debrecen, 2013. (Acta Universitatis Debreceniensis. Series Historica LXV.) 133–155. p.; uo. 133–134. p.: 1. jegyz.: a téma további részletes, 1995 utáni bibliográfiáját lásd Kádár Tamás: *Egy hűséges báró a XIII–XIV. század fordulóján. Rátót nembeli „Porc” István fia Domonkos nádor*. Fons, 21. (2014) 267–268. p.: 1. jegyz.; Szócs Tibor: *Egy (nem) tipikus alországbíró a késő Árpád-korból: Devecseri Emych fia Márton*. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* (a továbbiakban: AH), Tomus CXXXVIII. (Szeged, 2015. 41–62. p.; Bartha Annamária: *A királynéi udvarbírói tisztség és viselői: Károly Róbert uralkodása idején*. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 8. A VIII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2013. június 17–19.) előadásai. Szerk.: Tóber Márta – Maléth Ágnes. Szeged, 2015. (a továbbiakban: *Középkortörténeti* 8.) 91–103. p. A legfrissebb intézménytörténeti munkák: Szócs Tibor: *A nádori oklevéladás kezdeti szakasza*. In: „Fons, skepsis, lex”. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk.: Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György. Szeged, 2010. 429–436. p.; Uő: *A nádori generalis congregatio intézményének előképe és kialakulása*. In: AH Tomus CXXXV. 45–58. p.; Uő: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Budapest, 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5., a továbbiakban: Szócs, 2014.); Uő: *Nádorhelyettesítő tisztségek a 14. század közepéig*. In: *Középkortörténeti* 8. 77–90. p.; Uő: *Kinek az embere? Az országbíró és az országbíró viszonya a 13. század második felében*. *Történelmi Szemle*, 58. (2016) 245–276.; Körmendi Tamás: *Ki volt az országbíró 1293 tavaszán? Megjegyzések Marcell alországbíró pecsétje kapcsán*. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. I. Szerk. Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél. Budapest – Debrecen, 2014. 117–129. p.

Dénes az elsősorban Győr vármegyében birtokos, a Sokoró vidékén törzsökösnek számító Péc nemzetségből származott.² A népes *genus* már a 13. század első felében több ágra szakadt, és tagjai Körös, Zala, Somogy, Valkó mellett Nyitra és a jóval távolabbi Szabolcs megyébe is eljutottak, és mindenfelé tekintélyes birtoktesteket szereztek. Dénes atyjáról, Lukács fia Györgyről, jóllehet nagy valószínűség szerint Zala vármegye jelentős fekvőségekkel rendelkező, tekintélyes nemesei közé tartozott, nevén kívül jóformán alig tudunk valamit; biztos, forrásokkal kielégítően alátámasztható állítást pedig még annál is kevesebbet tehetünk személyével kapcsolatban. Az okleveles anyagban bő két évtizednyi időben, 1232 és 1256 között, csak néhány elszigetelt alkalommal találkozunk vele.³ Az ő atyját, bizonyos Lukácsot – aligha csupán véletlenségből kifolyólag – mind 1232-ben, mind 1256-ban ispáni címmel említik, és az utóbbi évben kelt királyi oklevélben magát Györgyöt is *comesnek* nevezik, ami alapján már régebben felmerült, hogy a nagyapa esetleg II. András király 1229–1230 között adatolt pohárnokmesterével és barsi, majd 1235-ban szereplő pozsonyi ispánjával, György pedig az 1243–1244. években említett zalai ispánnal lenne azonos.⁴ A nagyapa vélelmezhető hivatali tisztségeinek vonatkozásában egyéb kutatói hipotézis is megjelent, így akár az sem kizárható, hogy valójában a bakoynyi ispánságot töltötte be 1230 táján, mivel azonban minden bizonnyal több, talán négy különböző Lukács nevű előkelővel is számolhatunk ekkoriban, a probléma – legalábbis jelen ismereteink alapján – kibogozhatatlannak és eldönthetetlennek látszik.⁵

György közéleti-országügyi pályafutása – már amennyiben indokoltan beszélhetünk ilyesmiről esetében egyáltalán – hasonlóképp roppant bizonytalan kérdés. Említett esetleges zalai ispánságán túl elképzelhető, hogy közel 10 évvel később, adatolhatóan 1252 és 1253 folyamán a szomszédos Körös vármegye élén állt, ugyanazon minőségben. 1248-ban egy Zala megyéhez tartozó, Kapronca és Ludbreg között fekvő föld eladományozása kapcsán, mint a birtok szomszédját említette a király, 1256-ban pedig egy bizonyos Tursoy nevű – minden bizonnyal drávai – szigetért pereskedett, de a fekvőséget a varasdi vendégtelepeseknek ítélték, így gyanítható: főként Szlavónia északnyugati sarkában, Zala, Varasd és Körös vármegyék határvidékén rendelkezett jelentősebb földbirtokokkal és – minthogy utódai a ludbregi előnevet használták – ugyane tájékon igyekezett terjeszkedni is.⁶

- 2 Dénes nádor életrajzai: Wertner Mór: Ötödik Dénes nádor nemzetsége. *Századok*, 31. (1897) 607–610. p. (a továbbiakban: Wertner, 1897.); Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek története a XIV. század közepéig*. Budapest, 1995.² (Reprint, a továbbiakban: Karácsonyi, 1995.) 890–891. p.
- 3 1232: Árpádkori új okmánytár. (Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.) I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest, Budapest, 1862–1874. (Magyar Történelmi Emlékek. Első Osztály. 9–22.; a továbbiakban: ÁÚO) XI. 249–251. (250.). p.; 1256: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.) Volumen IV–VI. Collegit et digessit T[adija] Smičiklas. Zagreb, 1906–1908. (a továbbiakban: CDCr.) V. 16–17. (17.) p.
- 4 György zalai ispánsága: ÁÚO VII. 131–133. (133.) p.; CDCr. IV. 261–262. (261.) p.; Zsoldos, 2011. 305., 325–326. p.; az ág családfájára lásd Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. (Magyar középkori adattár. CD-ROM) Budapest, 2001. (a továbbiakban: Engel, 2001.) Péc nem. 1. tábla: zalai ág.
- 5 Wertner Mór: *Az Árpádkori bánok. Meghatározások és helyreigazítások*. *Századok*, 43. (1909) 377–415., 472–490., 555–570., 656–668., 747–757. p. (a továbbiakban: Wertner, 1909.), e helyt: 484–485. p.; Zsoldos, 2011. 325–326. p.
- 6 1248: CDCr. IV. 352–354. (354.) p.; 1256: CDCr. V. 16–17. (17.) p. Ludbreg (ma Varaždinska županija, Horvátország) várára: Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I. Budapest, 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5., a továbbiakban: Engel, 1996.) 363. p.; a Péc nem esetleges korai birtoklására: Fügedi Erik: *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon*. Budapest, 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 82., a továbbiakban: Fügedi, 1977.) 164–165. p.

Dénesnek egy Péter nevű testvéréről tudunk, akit egyetlen alkalommal – vele együtt –, meglehetősen későn, 1278 novemberében, mint előkelő szlavóniai nemest említenek.⁷ Maga a későbbi nádor először 1256. március 30-án, szolnoki ispánként bukkan fel forrásainkban, születése ilyenformán leginkább 1223–1228 tájára tehető. Szinte napra pontosan két évvel később, 1258. április első napján már a bakonyi ispáni tisztséget is viselte, alighanem régebb, talán már Szolnok vármegye élére való, egyébként némileg szintén korábbra, feltehetően 1255 második felére datálható kinevezése óta.⁸ Túrje nembeli Dénes volt nádor – előde a szolnoki ispáni székben – ugyanis még 1255-ben meghalt, a bakonyi királyi erdőuralom korábbi ismert előljárója pedig csak 1240-ben mutatható ki.⁹ A két szóban forgó ispánság egyidejű viselése, illetve összekapcsolása egyébként külön figyelmet érdemlő, felettébb szokatlan dolog az egész késő Árpád-korban; egymástól ilyen nagy távolságra, az ország egészen más részén fekvő vármegyék és ispánságok igazgatását igencsak ritkán vonták össze egyvalaki irányítása alatt, másfelől 1301 előtt Dénesen kívül csak egyetlen egy szolnoki *comes* töltött be hivatali működése idején más megyében is ispáni tiszteket, Bakony élén pedig – már amennyiben ez gyér és szórványos forrásadataink révén tudható – e tekintetben ő volt az egyedüli.¹⁰ Szolnoki megyésispánsága kapcsán talán nem irreleváns még egy megjegyzést tennünk: jelesül, hogy a tisztséget kevés leváltása után, alkalmasint már 1259–1260 folyamán (legkésőbb 1261-ben) az erdélyi vajdai méltósághoz kapcsolták, és azt attól fogva 1426-ig, illetve Belső-Szolnok megye esetében 1441-ig – megszakítatlanul, mintegy szokásszerűen – névleg, többnyire a címet is használva, a mindenkori vajda töltötte be, ilyenformán Dénes volt az utolsó ispán a megyében, aki a szóban forgó *dignitast* nem az erdélyi vajdaság mellett, annak mellék hivatalaként viselte.¹¹

Dénes az 1250-es évek végén István trónörökös szolgálatába állt, és új urát készségesen elkísérte külhonba, az annak nemrég az atyja, IV. Béla király által fennhatósága alá rendelt és átadott tartományába, a Stájer Hercegségbe is. Minden valószínűség szerint részt vett az idősebb és az ifjabb király közös, 1258 nyarán, Stájerország elleni nagyszabású hadjáratában is, amelynek során a magyar seregek egy erőteljes megtorló akció keretében helyreállították és megszilárdították a magyar fennhatóságot a lázongó tartomány felett.¹² 1259. május 26-án már mint István asztalnokmesterével, pettaui kapitányával és zalai ispánjával, Stájerország székhelyén, Grazban – az ifjabb király és immár stájer herceg e napon kelt *privilegium*levelének méltóságsorában – találkozunk

7 CDCr. VI. 261–266. (265.) p.

8 1256: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Supplementa.* (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.) Volumen I. Digesserunt Hodimir Sirotković, Josip Kolanović. Zagreb, 1998. 206–208 (207.) p.; 1258: *A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története.* II. A Pannonthalmi Főapátság története. Szerkesztette és részben írta Sörös Pongrácz. Budapest, 1903. 300–301. p.; Wertner Mór: Az árpádkori nádorok genealógiája. II. közlemény. *Turul*, 16. (1898), 117. p. (a továbbiakban: Wertner, 1898.). Zsoldos, 2011. 129., 211. p.

9 Túrje nb. Dénes elhunytára: ÁÚO II. 262–263. (262.) p.; Zsoldos, 2011. 129. p.

10 Zsoldos, 2011. 128–129., 209–211. p.

11 Kristó Gyula: *Szolnok.* (Szócikk.) In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerk. Kristó Gyula. Budapest, 1994. 655. p.; Engel, 1996. 200–201. p.

12 Anonymi Leobienensis Chronicon. In: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC.* Tomus I–III. Collegit Albinus Franciscus Gombos. Budapestini, 1937. (a továbbiakban: CFH I.) 273. p.; Szende László: *Harc a Babenberg örökségért (1246–1261).* Sic Itur ad Astra, 11. (1999) 2–4. sz. 263–306. p., a továbbiakban: Szende, 1999.), itt: 283–285. p.; Bradács Gábor: *Gutkeled nembeli István szlavón bán és István ifjabb király harcai a salzburgi érsekségért vívott háborúban (1258–1259).* In: *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század).* Szerk.: Pósnán László – Veszprémy László. Budapest, 2016. 171–197. p. (a továbbiakban: Bradács, 2016.), e helyt: 186–187. p.

vele.¹³ István trónörökös-höz való csatlakozása tehát kiváló döntésnek bizonyult, és egy csapásra óriásit lendített egyébként is ígéretes karrierjén. Gyors, talán részben az 1258-as csatározások, valamint a Pettau alatt és más várak ostroma során tanúsított vitézségének köszönhető sikerének és kiugrásának azonban – a külpolitikai és hadi helyzet hirtelen megváltoztával – igencsak szűkre szabottan, legfeljebb talán egy évig örülhetett. 1259 utolsó heteiben, miután feltehetően nem sokkal korábban István – gyaníthatóan Dénessel az oldalán – csekély sikert hozó hadjáratot vezetett Karintia ellen, a stájer előkelők fellázadtak az erőszakos és elnyomó magyar uralom lerázása végett, és – a felkelés hátterében álló II. Ottokár király által küldött cseh és osztrák segédcsapatokkal – mindössze 11 nap leforgása alatt csaknem az egész tartományt „felszabadították”. 1260 januárjára csupán Pettau és néhány közvetlen közelében fekvő vár, azaz Dénes kapitányságának területe maradt magyar kézen, és annak helyzete, megtarthatósága is felettébb bizonytalannak látszott.¹⁴ Dénes feltehetően a legválságosabb időszakban, 1260 első negyedében is Pettauban tartózkodott, és derekasan kivette részét a fellázadt stájerekkel és a cseh uralkodó csapataival vívott, folyamatosan zajló kisebb-nagyobb összecsapásokban. 1260. július közepén, a morvamezei csatában végül egyszer és mindenkorra eldőlt – az egyetlen nyugati magyar hódítás I. István országlása óta – Közép- és Dél-Stájerország birtoklásának kérdése. IV. Béla és fia, István király hadai döntő vereséget szenvedtek régi ellenségük, II. Ottokár cseh király seregétől, és a néhány héttel később, Pozsonyban megkötött előzetes béke-megállapodásban kénytelenek voltak lemondani a hercegséghez fűződő jogaikról.¹⁵ Ezzel – legkésőbb 1260 augusztusára – értelemszerűen Dénes pettaui kapitánysága is véget ért, és egyúttal, mivel a szlavón hercegséget a hozzácsatolt nyugat-dunántúli megyékkel egyetemben IV. Béla kisebb fia, Béla herceg kapta meg, és a jelek szerint a tartományi különhatalmat ténylegesen gyakorló király nem szavazott neki bizalmat, a zalai ispáni hivatalt elveszítette.¹⁶ 1259 utáni hercegi asztalnokmesteri működéséről nincs adatunk, de aligha valószínű, hogy e tisztségtől is meg kellett volna válnia, főképp pedig hogy kiesett volna az ifjabb király kegyéből; 1263. május 3-án ugyanis, amikor az megerősítette az atyjával fél évvel korábban, Poroszlón kötött békeszerződést, Dénes már a trónörökös első számú bárója – nádora és bácsi ispánja volt. Kinevezésére alighanem már jóval korábban, az apa és fia, illetve pártjaik említett, 1262. december 2-án tető alá hozott megegyezését követően került sor, amely értelmében IV. Béla hivatalosan is elismerte István ifjabb királyi címét és voltát, valamint – külön, önálló kormányzásra – átadta neki az ország keleti, nagyjából fele részét.¹⁷

13 *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark*. III. Band. 1246–1260. Bearbeitet von J[oseph] von Zahn. Graz, 1903. 356–358. (358.) p. Szócs T. véleményével (Szócs, 2014. 75.) ellentétben úgy gondoljuk, valószínűbb, hogy Dénest nem IV. Béla, hanem István trónörökös nevezte ki zalai ispánná, ugyanis 1259 elején – máj. 26. előtt – még Hahót nembeli Csák töltötte be a tisztséget, ekkor azonban Zala és Vas vármegye, vélhetően a bakonyi erdőuralommal együtt, az ifjabb király fennhatósága és kormányzata alatt állt, következésképp minden bizonnyal azok ispánjainak személyéről is ő döntött. Lásd Zsoldos Attila: *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszállya az 1260-as években*. Budapest, 2007. (História Könyvtár. Monográfiák 24., a továbbiakban: Zsoldos, 2007.) 25. p.; Zsoldos, 2011. 231. p.

14 *Continuatio Lambacensis*. In: CFH I. 773. p.; Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. II. Budapest, 1899.² (Reprint, a továbbiakban: Pauler, 1899.) 234. p.; Szende, 1999. 286–288.; Bradács, 2016. 190–195. p.

15 *Anonymi Chronicon Austriacum*. In: CFH I. 508. p.; *Annales Ottokariani*. In: CFH I. 163–165. p.; Szende, 1999. 296–300. p.

16 Zsoldos, 2007. 13., 16. p.; Zsoldos, 2011. 232. p.

17 1263. máj. 3.: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*. Tomus I–II. Ordine chron. disposit, dissertationibus et notis illustravit Ferdinandus Knauz. Strigonii, 1874–1882. (a továbbiakban: MES) I. 485–486. (485.) p.; 1264: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban:

Viszonylag rövid, néhány éves ifjabb királyi nádori működésének idejéből legfeljebb két intézkedése, illetve kiadványa ismert; a bizonytalanság abban leli magyarázatát, hogy az oklevelek kibocsátója (vagy különböző közreadói) csupán nevének (nevüknek) kezdőbetűjét adta (adták) meg az *intitulatio*ban, és, lévén Dénes – Csák nemzetségbeli – utóda történetesen úgyszintén D-vel kezdődő, Domonkos nevet viselt, valamint mert az *auctor* személye más módon (például a pecsét alapján) sem állapítható meg, lehetséges, hogy valójában az egyiket, vagy akár mindkettőt Domonkos bocsátotta ki.¹⁸ A két okmány közül az eredetiben fennmaradt, sajnos kiadási év nélkül, Szent Lukács ünnepe előtt való kedden, Péterváradon kelt bizonyosságlevél az érdekesebb, elsősorban a *datatio* helye miatt, ami bizonyítja, hogy Dénes (vagy méltóságbeli utóda) nem kizárólag nádori teendőivel, de megyésispáni minőségében, illetve ottani feladatának megfelelően Bács ügyeivel is foglalkozott, és fel is kereste az ország központjaitól távol eső délvidéki vármegyét. Amennyiben őt takarja a „D” kezdőbetű, a szóba jövő – 1263–1265 közötti – évkörön belül más, eltérő mibenlétű eshetőség is felmerül: jelesül, hogy – miként azt Zsoldos Attila vélelmezte – 1263 őszi, országos dolgokban, talán az ifjabb uralkodó oldalán, az épp akkor folyó újabb Bulgária elleni hadjárattal összefüggésben tartózkodott Péterváradon.¹⁹

Hasonlóan hivatalba lépéséhez, a nádori tisztségről való leváltásának időpontja sem ismert, és – javarészt ebből következően – annak egyéb körülményeit, így okát illetően is csupán találgathatunk. Mindazonáltal felettébb valószínűnek ítélnélhető azon kutatói feltevés, miszerint az esemény hátterében IV. Béla király és báróinak – titkos vagy kevésbé leplezett – ténykedése húzódott meg, akik valamelyes vonzó és kecsegtető ígéretekkel megkörnyékezték, majd bizonyos idő elteltével sikeresen átcsábították oldalukra a trónörökös legtekintélyesebb, addig megkérdőjelezhetetlen hűségűnek tartott főemberét.²⁰ Egy ilyen lépés az idősebb és az ifjabb király, valamint pártjaik több éve húzódó, hol fellángoló, hol lecsillapodó ellenségeskedése időszakában ha nem is szokványos, de igen gyakran előforduló esetnek számított, itt azonban bárói elitjének legmegbecsültebb tagja, udvarának, kormányzatának feje hagyta ott korábbi urát és ment át a szembenálló táborba, ezzel pedig értelemszerűen a már birtokolt hatalmat tette kockára a majdan talán megszerezhetőért.²¹ Ilyenformán – figyelembe véve ama joggal felvetődő kérdést is, hogy mi olyat tudott ígérni vagy adni neki IV. Béla, amit az ifjabb királytól nem kapott volna meg, vagy ne nyerhetett volna el – azt gyanítjuk, más, nem feltárható tényezők is közrejátszhattak Dénes elsőre érthetetlen döntésében, így elképzelhető, hogy időközben esetleg megromlott a viszonya István királlyal, és talán attól tartott, a király kegyével együtt csakhamar viselt hivatalait is elveszíti. Ezen túl természetesen a Béla által alkalmasint kilátásba helyezett előnyök és nyereségek csábítása is erősen hathatott Dénesre: valamennyi családi birtoka és feltehetően az általa szerzett földek jelentős része szintén Körös és Zala vármegyékben, azaz a Béla szlavón herceg – ténylegesen IV. Béla – uralma alatt álló országrészekben feküdt, és minthogy minden bizonnyal főképp arrafelé kívánta gyarapítani vagyonát, az ő szolgálatuk – legalábbis e szempontból – vonzóbb lehetett számára Istvánénál.

DF) 278 431. Valójában még az sem kizárható, hogy Dénes már 1262. dec. 5-ét megelőzően, valamikor az év utolsó negyedében lett az ifjabb király nádora. Lásd Szócs, 2014. 75. p.

18 ÁÚO XI. 379.; X. 429–430.; az oklevelek keltezése körüli kérdésekre lásd Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. (Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica.) Szerk. Szócs Tibor. Budapest, 2012. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 51., a továbbiakban: ÁNHO) 131., 134. sz. regeszták kommentárját.

19 Zsoldos, 2007. 36. p.

20 Zsoldos, 2007. 38. p.; Szócs, 2014. 75. p.

21 A két tábor közötti mozgásokra lásd Zsoldos, 2007. 38–40., 94., 100. p.

Dénes 1264-ben még bizonyosan az ifjabb király nádora volt, és bár utóda csak 1266. november végén tűnik fel az első országnagy méltóságban, pártváltását leginkább mégis István és IV. Béla konfliktusa kiújulásának idejére, az 1264. év derekára–őszére datálhatjuk.²² Valószínűleg már ekkor kapott valamilyen bárói *dignitast*, alighanem a szerémi ispánságot, amelyben 1266. március 3-án, egyetlen alkalommal mutatható ki. Meglehet, sőt igen valószínűnek látszik, hogy vele azonosíthatjuk azon magát – nyilván ottani birtokai után – Dénes peseti és poljanai ispánnak címező, eszerint Körös és Varasd vármegyei illetőségű előkelőt is, aki 1266-ban a toposzkoói apát és Poljana lakosai közötti perben ítélezett.²³ Az idős uralkodó ifjabb fia mellé, annak udvarába rendelte tehát, és néhány éven belül újabb, jóval nagyot rangot jelentő és nem mellesleg több jövedelmet biztosító hivatalokhoz juttatta: így feltehetően 1268 folyamán, de legkésőbb az év októberének közepe előtt a szlávón herceg udvarbírája, valamint nyitrai ispán lett.²⁴ E minőségében küldte a király több helybeli előkelőtársával a mondott évben Veszprém megyébe, hogy ott a várnépek, az udvarnokok és más királyi, illetve királynéi szolgáltatónépek által jogtalanul elfoglalt fekvőségeket eredeti tulajdonosaiknak juttassák vissza. Dénes bírótársaival hosszasan időzött a vármegye területén, és ezalatt számos nemesi panaszt kivizsgált, valamint jó néhány ítéletet is hozott a peres ügyekben. Kiküldött bírói tevékenységének három – sajnos csak későbbi átírás által fenntartott – okleveles emléke is maradt, mindhárom irat általa kiadott, teljes szövegében ismert, bizonyonnyal még Veszprém megyei tartózkodása heteiben kelt ítéletlevél.²⁵ Az udvarbíróssággal együtt viselt nyitrai ispánsága egyébként nemkülönben Béla herceghez, illetve annak kormányzatához kapcsolta bárónkat, az idősebb Béla tudniillik 1263-ban – Sopron, Moson és Pozsony mellett – Nyitra várát is átadta kedvelt második fiának.²⁶ Nem sokkal később – talán már november eleje, bizonyosan pedig 1269. július 23. előtt – 10 évvel korábban betöltött tisztségébe, Zala vármegye élére került, a nyitrai ispánságot viszont, mintegy csereképpen, az addigi zalai ispán, Hahót nembeli Csák kapta meg, aki egyébként eredetileg – átállásáig – szintén István ifjabb király vezető és befolyásos párthívei közé tartozott.²⁷

22 1264: DF 278 431.; Szócs, 2014. 75. p.; Zsoldos, 2007. 38. p. Csák nembeli Domonkos első felbukkanására a nádorságban: Zsoldos, 2011. 26. p.

23 Szerémi ispánságára: CDCr. V. 369–370. (369.) p.; Wertner, 1897. 607. p.; Dénes ispán oklevele: CDCr. V. 415. p.

24 Zsoldos, 2011. 70., 176. p. 1268-ban Béla herceg oldalán Héder nembeli Kőszegi Henrik szlávón bánnal, Bász dubicai ispánnal és más főurakkal együtt Szlavóniában bíraskodott. Lásd *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és királynék okleveleinek kritikai jegyzéke*. (Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica.) Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Zsoldos Attila. Budapest, 2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 45.) 28., 31. sz. Dénes nyitrai ispánságára: *A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrzött oklevelei*. I. 1241–1526. Nagy Imre előmunkálatai nyomán szerkesztette Kammerer Ernő. Budapest, 1906. 9–10. (9.) p.; *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. (Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica.) II/1. füzet. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest, 1943.; II/2–3. füzet. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1961. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., a továbbiakban: RA) 1571. sz. Az oklevél *annus regni*-adatából tudható, hogy az okt. 14. előtt kelt.

25 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 42 380.; DF 207 391.

26 Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 2002.² (Millenniumi magyar történelem. Historikusok, a továbbiakban: Szűcs, 2002.) 171. p.; Zsoldos, 2007. 33. p.

27 1268.? nov. 9.?: *Zala vármegye története. Oklevéltár*. I. 1024–1363. Szerkesztik Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. Budapest, 1886. (a továbbiakban: ZV I.) 52. p.; 1269.? júl. 23.?: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. I–II. Band. Bearbeitet von Hans Wagner, Irmtraut Lindeck-Pozza. Graz – Köln, 1955–1965. (a továbbiakban: UB) I. 354. p.

Dénes bárói karrierjének második, IV. Béla király, illetve Béla herceg szolgálatában töltött szakasza 1270 májusában véget ért. 1269 nyarán vagy szeptember elején meghalt az ifjabb Béla, és a következő év május 3-án pedig az idős uralkodó is elhunyt, így Dénes előbb a hercegi udvarbírói széktől, majd – minthogy a főhatalmat átvevő V. István néhány héten belül atyja csaknem összes tisztségviselőjét leváltotta, rá pedig bizonytalannal neheztelt is – a zalai ispánságtól ugyancsak meg kellett válnia. István azonban hamar megbocsátotta hűtlenségét, és a cseh–magyar ellentétek újbóli kiélesedésekor, 1270 végén egyelőre egy kisebb súlyú és presztízsű tisztségre, marócsai ispánná nevezte ki.²⁸ December eleje táján – már bizonyosan a Zágráb megyéből kivált határvárispánság előljárójaként – Monoszló nembeli Gergely királynéi tárnokmester, vasi, Miskolc nemzetségbeli Panyit zalai, valamint Ákos nembeli Ernye varasdi ispán oldalán a király parancsára egy jelentős csoportosítás élén betört Stájerországba. A sereg végigdúlta-pusztította a tartomány délkeleti részét, megostromolta, vagy legalábbis körülzárta a Mura-parti Radkersburgot (ma Bad Radkersburg, Ausztria) – magyar nevén Redegét –, Fürstenfeldet és az azonosítatlan „Limboh”, valamint „Trasach” várat, majd néhány napon belül hazatért.²⁹ Lehetséges, hogy Dénes részt vett a már személyesen a király által vezetett december végi ausztriai hadjáratban is, amelynek során a magyar csapatok hosszabb ideig portyáztak, raboltak Bécs, valamint Himberg környékén, és egészen Bécsújhelyig feldúlták a hercegség határmenti területeit. Ludbregi előnévvel szereplő rokona – vélelmezhetően testvére, vagy annak fia –, Miklós, akit ottani érdemdús szolgálataiért V. István 1272-ben értékes birtokadományban részesített, nagy valószínűség szerint az ő kíséretében, illetve csapatában vitézkedett és tüntette ki magát a stájerországi harcok során.³⁰

Noha pozitív forrásadat hasonlóképp nem támasztja alá, felettébb valószínű, hogy 1271 tavaszán, II. Ottokár nagyszabású Magyarország elleni támadása idején szintén jelen volt a hadra kelt seregben, és harcolt a vereséggel zárult Moson melletti és a május 21-i Rábca menti, Győr környéki, győztes csatákban is. Július legelején, a béketárgyalások napjaiban mindenesetre bizonyosan a pozsonyi táborban, V. István más bárói körében tartózkodott, és azokkal együtt – marócsai ispánként – maga is esküt tett a 2-án aláírt békeszerződés megőrzésére, illetve arról oklevelet adott ki a cseh uralkodó számára.³¹ Nyilvánvalóan már ekkor is bírta a király kitüntető bizalmát, de országnagyi méltóságot csak István uralkodása legvégén, a kormányzat Gut-Keled nembeli Joakim szlavón bán rejtélyes háttérű pártütése utáni, üstöllést végrehajtott átalakítása, pontosabban teljes körű lecserelése alkalmával kapott: 1272. június-július fordulója körül országbíró és varasdi ispán lett. Első ízben augusztus 3-án tűnik fel új tisztségeiben, amelyektől aztán, hozzávetőleg hat héttel később, épp olyan hirtelen és váratlanul kellett megválnia, mint ahogy elnyerte azokat.³² 1272. augusztus 6-án meghalt ugyanis V. István király, és a hónap utolsó napjaiban a tényleges főhatalmat – a László trónörökös, immár a következő, trónra lépett királyt kezében tartó – Joakim bán szerezte meg, aki szeptember 11. előtt, valószínűleg már a 3-án végbement koronázáskor Sándor fia Sándornak juttatta az

28 ÁÚO III. 247–255. (253.) p., RA 2094. sz. 1270. szept. 4-én még Ábrahám volt Marócsa ispánja (Lásd Zsoldos, 2011. 168. p.).

29 UB II. 8. p., RA 2098. sz.; MES II. 20. p., RA 2363. sz.; ÁÚO XII. 73–76. (73–74.) p., RA 2389. sz.; RA II/2–3. 264. p. (3063. sz.); *Chronicon Austriacum* anonymi. In: CFH I. 508. p.

30 Miklós egyébként 1271 elején Vas és Zala megyék védelmében is érdemeket szerzett. Lásd CDCr. VI. 639–641. p.

31 ÁÚO III. 247–255. (253.) p., RA 2094. sz.

32 1272. aug. 3.: *Hazai okmánytár*. (Codex diplomaticus patrius.) IV–VIII. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Ráth Károly, Véghely Dezső. Győr – Budapest, 1867–1891. (a továbbiakban: HO) VIII. 438–440. (439.) p., RA 2224. sz.; Zsoldos, 2011. 32., 222. p.

országbírói hivatalt. A varasdi ispánságot – a tárnokmesterség mellé – korábbi birtoklója, Ákos nembeli Ernye kapta meg, minden valószínűség szerint ugyanekkor.³³

Dénes ezt követően rövidebb időre hátrébb lépett az országos nagypolitika állandó változásban lévő és veszélyes színpadán, de az szintén elképzelhető, hogy riválisai egyszerűen átmenetileg kiszorították az elit – a kisebb-nagyobb hivatalokat egymás között kiosztó-cserélgető viszonylag – szűk köréből, mivel bár 1273 júniusáig három új kormány is alakult, tudomásunk szerint egyikben sem kapott helyet, vagy legalábbis addigi pályafutásához méltó rangú tisztséget nem szerzett. A következő, 1273. év folyamán ellenben ismét, számos alkalommal és helyszínen bizonyíthatta személyes bátorságát és serevezéri kvalitásait. A február 2. utáni napokban – egy nem teljesen bizonyos, pár évvel későbbi adat szerint már mint a nyugat-szlavóniai Oklics ispánja – Csák nembeli Máté szlavón bánnal, Gut-Keled Joakim tárnokmesterrel, Héder nemzetségbeli Kőszegi János zalai, továbbá Gut-Keled nembeli Amadé vasi ispánnal egy jelentősebb had élén betört a Stájer Hercegségbe.³⁴ Fürstenfeld váráig nyomultak előre, amit újfent megostromoltak, és alkalmasint be is vettek, egyébiránt, úgyszólván szokás szerint, módszeresen és kíméletlenül feldúlták, végigrabolták a tartomány keleti végeit, és több ezer foglyot hurcoltak el magukkal Magyarországra. Az év derekán – valószínűleg augusztus második felében – Győr vára mellett a seregével Pozsony felől odáig előretört II. Ottokár ellen harcolt, majd miután az visszafordult, az utóvéd cseh–morva erők folyamatos nyugtalanításában, üldözésében is kipróbálta magát és fegyvereit. Október közepe táján Gut-Keled nembeli Joakim tárnokmester, pozsonyi ispánnal, valamint Monoszló nembeli Egyed boszniai és macsói bánnal – Nagyszombat gyors, alighanem szintén tevékeny közreműködésével végrehajtott felszabadítását követően – a Morvaországból ismételen betört, és a Pozsony megyei Detrekő várát megrohanó cseh csoportosítással ütközött meg, és verte szét az említett erősség falai alatt. Ezen összecsapásokban nemkülönben saját, mozgósított familiárisaiból és rokonaiból szervezett csapata élén vett részt, egy nemzetségbeli atyafia, Lukács fia Benedek – kíséretében, zászlója alatt – Győrnél, a Sopron vármegyei Pereszteg és Lózs mellett vívott harcokban, majd Detrekő váránál tanúsított példamutató vitézségéért 1274-ben birtokadományt nyert.³⁵

Dénes 1273 végén, valamikor november legelső napjai és december 19. között, a csaknem mindenható Joakim bán által meghatározott és irányított belpolitikai-hatalmi helyzet újbóli megváltozása eredményeképp, tehát leginkább talán a gátlástalan tárnokmesterbán ténykedésének köszönhetően pályája csúcsára ért: bárótársai a nádori méltóságra emelték.³⁶ Ellentétben ifjabb királyi nádorságával, amikor joghatósága értelemszerűen csak az ország keleti, István trónörökös *regnum*ához tartozó részére terjedt ki, immár –

33 Pauler, 1899. 303–304. p.; RA II/2–3. 22–23. p. (2313. sz.); Zsoldos, 2011. 32., 222. p.

34 CDCr. VI. 113–115. (114.) p., RA 2622. sz.; ÁÚO IX. 27–29. (27.) p., RA 2406. sz.; ÁÚO XII. 73–76. (74–75.) p., RA 2389. sz.; RA 264. p. (3063. sz.); Anonymi Leobienensis Chronicon. In: CFH I. 275. p. Hogy az 1273 eleji Stájerország elleni akció idején Dénes már oklicsi ispán volt, IV. László király 1275. júl. 21-i *privilegiuma* említi (CDCr. VI. 114. p.). 1272 első felében azonban még bizonyosan beszercebányai András töltötte be az oklicsi ispáni tisztséget (Lásd RA 2197–2198. sz.; Zsoldos, 2011. 177. p.), és – legalábbis – elképzelhető, hogy az 1275-ös kiváltságlevél kiállításakor némi tévedés történt; Dénes valójában csak később, talán a nádorsággal együtt, november eleje és december 19. között kapta meg azt.

35 HO VI. 60–64. (61.) p., RA 2642. sz. A körülbelül szept. végére helyezhető lózsi és peresztegi csatákban Héder nembeli Kőszegi János soproni ispán vezényelte a magyar csapatokat, és nem kizárható, hogy azokban Dénes szintén részt vett. Lásd még *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomus V. Volumen 2. – Tomus VIII. Volumen 7. Studio et opera Georgii Fejér. Budaë, 1829–1842. (a továbbiakban: CDH) VII/4. 149–151. (149.) p., RA 2474. sz.

36 1273. dec. 19.: CDH V/2. 127–129. (129.) p., RA 2428. sz.; Zsoldos, 2011. 20–21. p.; Zsoldos Attila: *Az övezgy és a szolgabírák. Századok*, 137. (2003) 783–808. p. (a továbbiakban: Zsoldos, 2003.), itt: 800. p.

leszámítva persze a cseh megszállás alatt álló, igen számottevő Pozsony, Sopron és Moson vármegyei területeket – elvben az egész királyság nádorának mondhatta magát. A nádori székre jutása az egymással szembenálló, szakadatlanul versengő, sőt a konfliktusaikban akár erőszakot is alkalmazni kész nagyurak, illetve bárói érdekcsoportok pillanatnyi alkujára lehetett, és nádorrá tétele, lévén életkora és két évtizedes országnagyi karrierje okán széles körű tekintélynek örvendett, alighanem ez esetben is inkább – miként azt Szűcs Jenő találóan megfogalmazta – egyfajta „szépségflastromként” szolgált a hatalomra került pártkormányzat renoméjának és általános elfogadottságának növelése érdekében.³⁷

Első nádorsága egy tekintetben feltétlenül eltér az ezekben az 1278 előtti zavaros esztendőkből – régi kifejezéssel élve: – hivataloskodott egyéb főurak nádori működésétől. A frissen kinevezett nádor gyaníthatóan 1273. november folyamán, majd december második felében ugyanis – ismereteink szerint elsőként az ország történetében –, mint a későbbi időpontban és ott kelt kiadványában írja: „a király parancsára és az ország báróinak tanácsára” – a helyi nemesek részére közgyűlést hirdetett, illetve tartott Zala vármegyében.³⁸ A *congregatio* fő feladata – a peres ügyek megtárgyalása és lezárása mellett – a megyebeli gonosztevők felelősségre vonása volt, oklevele szerint a nádor ez utóbbi mintegy köteles tennivalója nyomán két nyilvánosan tolvajnak és latornak kikiáltott megyei személyt háromszor is megidéztek az általa tartott közgyűlésekre, színe elé, azok azonban egyik *congregatio*ra sem jöttek el, amiért is Dénes nádor birtokaikat elkoboztatta.³⁹ Az – ország hagyományos jogszokása szerint, nádor volta folytán – őt megillető és így kezére jutott földet eladta egy, az elítélt testvérpártól egy másik – vélhetően közeli – fekvőségét korábban, atyja által megvásárolt nemesnek. Dénes nádorként tehát legalább két zalai közgyűlésen is elnökölt és bíraskodott 1273 utolsó hat-nyolc hetében, szóban forgó oklevelét pedig valószínűleg ezen, talán más, szomszédos megyéket is érintő körútja utolsó, fájdal munkra – a szerfelett nagy kiterjedésű vármegyén belül – közelebből nem lokalizálható állomásán bocsáthatta ki.

Az oklevél szfragszitikai szempontból is igen fontos dokumentum: ezen kiadványán, hártymaszalagra függesztve maradt fenn ugyanis – sajnos elég rossz, sérült állapotban – egyetlen, körülbelül 60 mm átmérőjű, kör alakú, természetes színű viaszba nyomott pecsétje.⁴⁰ Körirata erősen elkopott, csak néhány néhány betű, egy szótöredék és atyjának megnevezése („--- IT -- ---- FILI COTS GEORGI”) olvasható rajta, a pecsétmezőben azt csaknem teljesen kitöltő, szintén elmosódott, alig kivehető, enyhén hosszúkás pajzs, felette kereszt, jobb és bal oldalán egy-egy kisebb díszítés (talán hold és csillag?) látható. Ezen kívül egy hamis, nevében kiállított, 1263-ra datált, őt országbírónak és zalai ispánnak címző oklevélen megőrződött egy vélhetően szintén neki tulajdonítható gyűrűpecsét-leNyomat is.⁴¹ A mélysötétzöld színű *sigillum*ot alkalmasint egy általa, 1275 elején, rövid szlavón bánasága idején kiadott diplomáról tehették át a hamisítványra, egész jól kivehető, megkímélt felirata ugyanis a következő: „S DIONISII BAN”. Átmérője mintegy 13 mm, ábráján jobbharántpólyával díszített pajzs látszik.

A nádor 1274 tavaszán is Zalában tartózkodott és tevékenykedett, és minthogy az első nádori ciklusa idején kelt három oklevele közül a továbbiakat is a megye területén, ráadásul mindkettőt ugyanazon a településen, Mándon, de kerek két hónapos különbséggel, április,

37 Szűcs, 2002. 391. p.; Szűcs T. hasonlóképp Joakim és társai mintegy „kirakatfigurájának” tartja Dénest, lásd Szűcs, 2014. 84. p.

38 ÁÚ IX. 38–40. p., ÁNHO 162. sz.; Zsoldos, 2003. 791. p.

39 Az első ízben szintén épp 1273-ban említett szlavón báni gyűlésre: Zsoldos, 2003. 791–792. p.

40 DL 845., leírása: ÁNHO 155. sz.

41 DL 50 406.

illetve június első napján adta ki, erősen gyanítható, hogy e hónapok nagy részét szintén Zalában, sőt talán mindvégig az említett faluban, valamint környékén töltötte.⁴² A relatív belső béke, amely nádorsága első hat hónapját jellemezte – Joakim és szövetségese, Kőszegi Henrik fékezhetetlen hatalomvágya miatt – azonban nem tartott sokáig. Az események kronológiája és forogatókönyve pontosan nem ismert, még az is kérdéses, hogy vajon csakugyan valamennyi alább tárgyalt, a szakirodalom által hagyományosan és egyöntetűen erre az évre helyezett történet 1274-ben játszódott-e le. Mindazonáltal a legvalószínűbb köztörténeti rekonstrukció szerint Joakim –, akit ellenlábasaiban 1273 májusában néhány hétre sikerült kiszorítania a kormányzatból –, valamint Henrik bán megdöbbenő lépésre szánták el magukat; hogy ezáltal biztosítsák hatalmukat és vezető pozíciójukat, vélhetően a hónap legutolsó napjaiban Buda közelében foglyul ejtették a gyermek uralkodót és anyját, Erzsébet királynét.⁴³ A lehetetlen helyzetbe került országnagyok – köztük mindenek előtt természetesen Dénes nádor – alkalmasint kellő bátorság és főképp a lázadók megzabolásához rögvest felhasználható fegyveres erő híján, kénytelenek voltak engedni a gátlástalan zsarolásnak, és visszavették a kormányba a két nagyurat; Joakim újfent tárnokmester, Henrik pedig szlavón bán lett. A szembenálló bárói csoport tagjai, élükön Csák nembeli Péterrel, hamarost, valószínűleg még júniusban kiszabadították IV. Lászlót és az anyakirálynét, mire azonban Joakimék – feltehetően a következő hónap folyamán – a király öccsét, András herceget kerítették hatalmukba, hogy így ezáltal presszionálják-zsarolják Lászlót, Erzsébetet, illetve híveiket, vagy – más kutatói nézet szerint –, hogy azt fivérével szemben mint ifjabb királyt, esetleg egyenesen mint trónkövetelőt léptessék fel.⁴⁴ Joakim és Henrik a herceget magukkal hurcolva állítólag Szlavóniába kívántak visszahúzódní, a hadra kelt királyhű bárók Csák Péter által vezetett serege azonban Székesfehérvár térségében utolérte, és a Bökénysomlyó és Fövény között, szeptember 27. táján megvívott ütközetben legyőzte a lázadókat. Joakimnak sikerült elmenekülnie, Henrik bánnak viszont már nem volt szerencséje, elesett az összecsapásban. A Csák testvérek és társaik még szeptember végén, a fővényi csatamezőn átszervezték a kormányt és a királyi tanácsot: a nádori hivatalt Rátót nembeli Lóránd, a legtekintélyesebb bárók egyike, nem mellesleg immár négyszeres nádor és méltóságbeli előde vette át Dénestől, aki ugyanekkor a megüresedett szlavón bániságot kapta meg, tehát továbbra is a hatalom birtokosainak legszűkebb körén belül maradt.⁴⁵

A válságos hónapokban Dénes ténykedéséről semmit sem tudunk, így – bár legalábbis az előbbi eshetőség módfelett valószínűnek látszik – arról sincs információnk, hogy ő maga is táborba szállt-e a pártütők ellen, vagy hogy részt vett-e a fővényi csatában. Mindenesetre az feltétlenül figyelmet érdemel, hogy, mint láttuk, jöllehet május és szeptember dereka kötött két nagyobb mérvű és sejthetően igen viharos kormányátalakítás is lezajlott, ő mindvégig megőrizte nádori posztját, az oklicsi ispánsággal egyetemben.⁴⁶

Új hivatalt mindössze legfeljebb 16 hétig töltötte be; a következő év első napjaiban, január 18. előtt országbíró és – ismét, harmadszor – zalai ispán lett.⁴⁷ Nemkülönben

42 1274. ápr. 1.: Bándi Zsuzsanna: Ágostonos remeték Körmenten. Vasi Szemle, 33. (1979) 364–365. p.; jún. 1.: ÁÚO IX. 111–112. p.; keltükre: ÁNHO 163. sz. regesztá kommentárja

43 Pauler, 1899. 315–316. p.; Szűcs, 2002. 397. p.

44 Szabó Károly: *Kun László 1272–1290*. Budapest, 1886. (Magyar történeti életrajzok, II/5., a továbbiakban: Szabó, 1886.) 27. p.; Pauler, 1899. 315–316. p.; Szűcs, 2002. 397. p.

45 1274. szept. 30.: ÁÚO XII. 88–90. (90.) p., RA 2559. sz.; Wertner, 1909. 407–408. p.

46 Pauler, 1899. 314–315. p.; Szűcs, 2002. 395–396. p.; Oklicsi ispánságára: Zsoldos, 2011. 177. p.

47 1274. dec.: CDCr. VI. 99–100. (100.) p., RA 2565. sz.; 1275. jan. 18.: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki család gyömrői levéltára*. (Archivum Gyömrőiense gentis comitum Teleki de Szék.) Írta és összeállította Iványi Béla. Szeged, 1931. 74. p., RA 2589. sz.; keltére: Kádár Tamás: *IV. László király itineráriuma (1264–[1272]–1290)*. In: *Fons*, 23. (2016) 3–64. p. (a továbbiakban: Kádár, 2016.), itt: 13.: 17. jegyz.

rövid időre, mert február 3-án még e minőségében intézkedett, március 24-én azonban már Hont-Pázmány Tamás tűnik fel a tisztségben, míg a zalai ispánságot Héder nemzetségbeli Herrand viseli. Az utóbbi tisztséget néhány napon belül, legkésőbb április 3-án visszaszerezte, amely mellé még a nyár elején, június 4. és 17. között a királynéi tárnokmesterséget is megkapta.⁴⁸ A két utóbbi – sokadik és már-már követhetetlen – kormányváltás hátterében valószínűleg a nyughatatlan Gut-Keled Joakim állt, aki ravasz, vérbeli törtetőként előbb kiügyeskedte, hogy bocsánatot nyerjen felségárulásaiért, és visszavegyék a királyi tanácsba, majd – május-június – folyamán, Héder nembeli Miklóssal sikerült ismét befolyása alá vonni a királyt, valamint a bárók egy részét, és így végül ellenségeit kitérni vagy eltávolítani a kormányzatból.

1274–1275 folyamán a különböző országnagyi tisztségek elnyerésében megnyilvánuló elismerés mellett egy felettebb értékes *donatioban* is részesült; IV. László király neki adományozta Marócsa megyét.⁴⁹ A felségi kegnyilváníatról az uralkodó 1275. augusztus 11-én, bizonyos Percinus szlavóniai előkelő részére kiadott *privilegium*levelében tesz említést, annak kapcsán, hogy mint hozzáteszi; a Percinusnak juttatott marócsai, Glavnica nevű földet Dénes elfoglalta, majd pedig önként, jószántából visszaadta annak. Marócsa vár (Moravče, Horváto.), az ispánság központja Zágrábtól északkeletre, mintegy 20 km-re feküdt, a *comitatus* természetesen messze elmaradt az átlagos megyemérettől, legfeljebb talán 550–750 km²-re becsülhetjük, ilyenformán hozzávetőleg egy közepes, vagy nagyobb uradalom területének felelt meg.⁵⁰ A marócsai ispánságban a 13. század végén legkevesebb még egy vár állt, a Medvednica-hegység keleti lejtőjén, Szentivánzelina határában található Zelna. Ez első felbukásakor, 1295-ben Dénes fia kezén volt, így vélelmezhető, hogy az erősséget már a nádor is tulajdonolta, vagy esetleg maga emeltette.⁵¹

A királynéi tárnokmesterségtől, amelyet egyébként Izabella (a hazai oklevelek túlnyomó részében Erzsébet) királyné, IV. László házastársa szolgálatában töltött be, valószínűleg csakhamar, 1275. október közepe előtt, de legfeljebb december legelső napjaiban, meg kellett válnia, és egyúttal feltehetően a zalai ispáni tisztelet is elveszítette.⁵² Csak nembeli Péter, testvére, Máté és nemzetségbeli távoli rokonuk, Ugrin talán fél évig fennálló kormányzatában – több addigi főrangú méltóságviselővel ellentétben – nemhogy vezető funkcióhoz, de a jelek szerint még ispáni hivatalhoz sem jutott, és az ő megbuktatásuk révén 1276 kora nyara tájt testvérével, Jánossal, valamint Joakim bánnal karöltve ismét hatalomra került Kőszegi Miklós kormányában is csupán hónapokkal később nyert országnagyi megbízatást. Ekkor – sajnos közelebről nem ismert

48 1275. febr. 3.: UB II. 75–76. p.; márc. 24.: CDCr. VI. 105–106. (106.) p., RA 2595. sz.; ápr. 3.: CDH V/2. 238–241. (241.) p., RA 2596. sz.; jún. 17.: ÁÚO IX. 114–115. (115.) p., RA 2604. sz.; Zsoldos, 2011. 33., 68., 233. p.

49 CDCr. VI. 122–123. p., RA 2632. sz.; Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, 1988. (Nemzet és emlékezet.) 323–324. p.; Zsoldos Attila: Örökös ispánságok az Árpád-korban. In: *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. Szerk.: Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2010. 84. p.; a marócsai várispánságra: Pesty Frigyes: *A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században*. Budapest, 1882. (a továbbiakban: Pesty, 1882.) 319–324. p.

50 Pesty, 1882. 320. p.

51 CDCr. VII. 215–216. (216.) p.; Fügedi, 1977. 214. p.; Zsoldos, 2011. 267. p. Zelna/Zelina romja a mai Sveti Ivan Zelina (Szentivánzelina, Zagrebačka županija, Horváto.) városkától északkeletre található.

52 1275. szept.: RA 143–144. (144.) p. (2652. sz.); dec. 4. e.: CDCr. VI. 152–153. p. Zsoldos A. a királynéi tárnokmesterségben 1275. aug. vége után bekövetkezett személycserét Kőszegi Miklós nádor egy év nélküli, okt. 14-én kiadott oklevele alapján helyezte 1275 kora őszére (Zsoldos, 2011. 68. p.), a szóban forgó irat azonban – igaz, némileg kisebb valószínűséggel – 1276. október közepén is kelhetett, így lehetséges, hogy Dénes leváltására csak a dec. előtti napokban került sor (lásd ÁNHO 180. sz. regeszta kommentárja., zalai ispánsága végére: Zsoldos, 2011. 233. p.).

időpontban; 1276 legutolsó (november 18. utáni) hetei és 1277 november közepe között – viszont a második bárói tisztségnek számító országbírószéket vette át; és a *dignitas*beli első, egyszersmind egyetlen szereplése alkalmával, 1277. november 18-án Sopron mellett, a király kíséretében tartózkodott, és erősítette meg helyettese egy peres ítéletét.⁵³ Dénes minden bizonnyal jelen volt, és aligha tévedünk, ha feltételezzük, már mint országbíró, IV. László és I. Rudolf német király november eleje táján, Hainburg közelében lezajlott szövetségi találkozásán és tárgyalásain is.⁵⁴

Néhány héten belül, még az év vége előtt, az időközben újfent kormányra került, de kiszáradva megint csak megbuktatott Csák nembeli Péter helyett, másod ízben is elnyerte a nádori széket, amihez ezúttal a somogyi ispánság társult.⁵⁵ Első nádorságához hasonlóan működését szintén egy nádori közgyűlés összehívásával és az azon való személyes elnöklésével kezdte meg; Somogy megye lakói számára – feltehetően februárban – Kaposon (a mai Kaposváron) tartott *congregatio generalis palatinalis*t, de elképzelhető, hogy ez idő tájt, csakúgy, mint négy évvel azelőtt, több gyűlés megrendezésére is sor került a környéken. 1278. március 6-án még a megyében, Somogyváron tartózkodott, és kissé meglepő módon, valószínűleg a felekhez fűződő személyes kapcsolatai okán egy hatalmaskodási ügyben nem mint rendes, hanem mint fogott bírót hozott előzetes ítéletet rokonával, Péc nembeli Gergely bánnal.⁵⁶ Rendelkezése végrehajtásáról március 22-én már utódát, a közben eltelt egy-két hét folyamán a nádori méltóságot visszaszerzett Csák Pétert értesítették, akinek a somogyi ispánságot is át kellett adnia.⁵⁷ 1278. november 6-án vagy néhány nappal korábban Zágrábban fivérével, Péterrel, valamint Csák nembeli Máté nádorral és István pozsonyi ispánnal Gut-Keled nembeli Miklós szlavón bán mellett vállalt kezességet.⁵⁸

1279. február elején ismét egy – különben a harmadik ismert – nádori közgyűlésen elnökölt; ezúttal a Sopron megyei Babóton, mint társbíró, Csák nembeli Máté nádor segítőjeként ítélkezett.⁵⁹ Ezt követően hosszabb, körülbelül három és fél évnyi időre eltűnik forrásainkból. Csak 1282 őszén tűnik fel ismét, a sárosi ispánság élén – már amennyiben a király október 24-én kelt *mandatum*ában szereplő bárót valóban vele azonosíthatjuk. Ez csaknem biztosra vehető, tekintve, hogy oklevelében – alkalmasint korábban viselt szlavón bánóságára utalva – László király bánnak nevezi, és olyan Dénes nevű bárót, akinek vonatkozásában a szóban forgó tiszteleti címet „indokoltan” használhatták a kancellárián, rajta kívül nem találunk, végezetül mert, mint a zalai konventnek szóló iratból kitűnik,

53 UB II. 99. p. Wertner, 1898, 117. p. A király soproni tartózkodására: RA 2827. sz.; Kádár, 2016. 23. p.: 34. jegyz.

54 Continuatio Vindobonensis. In: CFH I. 785. p.; Szabó, 1886. 51. p.

55 1277., nov. 18. u.: RA 2825. sz.; Zsoldos, 2011. 21., 194. p.

56 1278. márc. 6.: ÁÜO IX. 48–49. p., keltére: ÁNHO 185. sz. regeszta kommentárja, amit azzal egészíthetünk ki, illetve támaszthatunk alá, hogy Dénesék határozatának végrehajtásáról helyetteseik már (Csák) Péter nádornak tettek jelentést, abban az intézkedést kiadott Dénes nádort is megemlítve, Péter nevű báró pedig csak ezen év tavaszán követett (közvetlenül) Dénes nevű főurat a nádorságban (Lásd Zsoldos, 2011. 18–25. p.). Egy korábbi tanulmányunkban Gergely somogyi ispán, országbíró feltételeesen Dénes testvéreként azonosítottuk. (Kádár, 2016. 38. p.: 60. jegyz.). Tévedésünket e helyt kiigazítjuk: a főúr valójában csak nemzetségbeli rokona, esetleg távoli unokatestvére volt a nádornak (lásd Karácsonyi, 1995. 888–889. p.).

57 *Árpádokori oklevelek 1095–1301*. (Codex diplomaticus Arpadianus.) Az eredetiek után közzé teszi ifjabb Kubinyi Ferencz. Pest, 1867. (Magyar történelmi emlékek I.) 109–110. p. Az év nélkül lejegyzett jelentés tartalmából nyilvánvaló (lévén Dénes nevű nádor csak azon év tavaszán viselte a somogyi ispánságot, illetve azt csak a mondott évben követte Csák nembeli Péter a nádorságban), hogy az 1278 márciusában kelt (Lásd Zsoldos, 2011. 21., 199. p.).

58 CDCr. VI. 261–266. (265.) p.; Karácsonyi, 1995. 891. p.

59 UB II. 126. p., ÁNHO 195. sz.; Szócs, 2014. 172. p.

az uralkodó egy Zala megyei iktatással bízta meg.⁶⁰ A sárosi ispán e feladatra való kijelölése merőben szokatlan jelenség lenne, a – csak kivételes esetekben figyelmen kívül hagyott – területi illetékesség alapján elvileg arra a helyi ispánt kellett volna kijelölni, Dénes ugyanakkor többszörös nádorként, illetve leköszönt zalai ispánként, nem utolsó sorban pedig mint a megye egyik nagybirtokosa, érthető választás lenne.

1283 közepén, kevéssel április 15. után, a gyaníthatóan elhunyt Csák nembeli Máté nádor utódként harmadik, vagy, István ifjabb király melletti ciklusát is ideszámítva, negyedik alkalommal is átvehette a nádori a méltóságot. IV. László 1283. szeptember 10-én kibocsátott adománylevele alapján vélelmezhető, hogy annak keltekor már legalább több hete töltötte be a hivatalt, lévén a király saját korábbi *patensei* mellett hivatkozik Dénes nádor és Gergely somogyi ispán bizonyos bemutatott okmányaira is, amelyekben azok – vélhetően ugyancsak Csapó fia Andrással szemben – hasonlóképp elmarasztalták „hebegő” Henrik fiait.⁶¹ Nádori kinevezése dátumához hasonlóan sárosi ispánságának vége is bizonytalan, már ha egyáltalán csakugyan vele azonos a megye élén 1282–1284 között adatolt báró. A kérdéssel kapcsolatos kételyünket alapvetően az

- 60 HO VI. 260–261. p., RA 3185. sz.; Wertner, 1909. 658. p. Egyébként Dénes 1275-ben, mint a címzésből kitűnik, Szlavónia igazgatásáról való leköszönte után is használta a báni címet (lásd HO IV. 54–55. p.), ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az 1289. aug. utáni időszakból is ismert egy magát bánnak nevező Dénes nevű előkelő (DL 84 201.; vö. Zsoldos, 2011. 23. p.). A sárosi ispán azonosításakor esetleg még Tekes fia László ispán fivére merülhet fel (lásd Engel, 2001. Tekes rokonsága. 1. tábla: Tornai, Ládi).
- 61 ÁÚO IX. 354–355. (354.) p., RA 3262. sz. Zsoldos A. sejtetően nem számolt az oklevél adatával, és 1283. okt. 14. utánra helyezte Dénes harmadik nádorságát (Zsoldos, 2011. 22. p.). Megjegyezzük: a hivatkozott oklevél alapján (DL 38 663.) valójában a mondott dátum előtti hivatalviselésé állapítható meg, ami közvetve megerősíti, hogy már júl.–aug.-ban is viselhette a hivatalt. Dénes nádori titulusa és rokona, Gergely somogyi ispánként való említése – mint azt Szócs T. is kifejtette okmánytára vonatkozó kommentárjában (ÁNHO 190–191. p. [215. sz. kivonat magyarázata]) – kétségkívül leginkább arra látszik mutatni, hogy az általuk kiadott oklevelek a mondott évben készültek, és – jöllehet – nemrégiben mi magunk is határozottan e véleményt osztottuk (lásd Kádár, 2016. 38. p.: 60. jegyz.), felmerül néhány olyan kissé zavaró és figyelmen kívül nem hagyható tényező, amely némi kételyt támaszt annak helytállóságát illetően. Egyfelől Gergely somogyi ispánságára nincs pozitív adatunk 1283-ból, de ez csak kisebb probléma, minthogy április 15. után legkevesebb egy bő évig nem ismert, vagy legalábbis vitatható az ispán személye (lásd Zsoldos, 2011. 195. p.). A fő kérdés voltaképpen alighanem az, hogy Dénes nádor és Gergely oklevelei mennyi idővel korábban keltek a király általi említésükhöz képest, néhány hónappal, mint feltételeztük, vagy miként Borsá Iván – a korabeli perjogi szokások és az idézési gyakorlat alapján – felvetette, esetleg évekkal azelőtt. A döntő érv, amely az 1283-ra való datálás mellett, illetve alátámasztására felmerült: Dénes nádori és Gergely somogyi megyeispáni címe (ÁNHO 190–191. p. [215. sz. regeszta kommentárja]), amik ezen gondolatmenet szerint, elvileg az általuk kiadott diplomában is szerepeltek, azt tehát – valószínűsíthetően – olyan időpontban adták ki, amelyen egyidejűleg viselték fenti hivatalaikat. László király *privilegiuma* alapján azonban nem eldönthető, hogy az uralkodó a két főúr okleveléről, avagy azok okleveleiről beszél-e (a szó latin megfelelőjének [*litterae*] okirat/irat értelemben nyelvtanilag nincs egyes száma), amelyeket természetesen nemkülönbön kibocsáthattak együtt, de akár külön-külön, egymástól függetlenül, ez esetben pedig éppenséggel eltérő időpontban, sőt, végtére számottevő, így akár több évnyi különbséggel is. Amennyiben fennebbi hipotézis-konceptciónk megáll, azt folytatva, a következőképpen (is) rekonstruálhatjuk a vizsgált eseményeket. Gergely – nagyobb valószínűség szerint – második somogyi ispánsága idején, 1276–1277 folyamán járt el, és hozott ítéletet Csapó fia András panasza nyomán, az ügy azonban nem zárult le, és a bűnösöket nem vonták felelősségre, így a per magasabb bírói fórumra, Dénes nádor elé került, aki 1277–1278 fordulója körül, vagy 1283-ban szintén elmarasztalta Henrik fiait. Ezek még ekkor is ellenszegültek, és minden lehetséges módon húzták-halasztották, akadályozták az ítélet végrehajtását, míg aztán 1283 szeptemberében, a korábban az ügy kapcsán kelt nádori és somogyi ispáni kiadványok megtekintése után, maga a király tett pontot a sok éves eljárás végére. A rekonstrukció helytállóságát egy tényező azonban erősen megkérdőjelezni látszik: éspedig, hogy az uralkodó 1283. szept.-i oklevelének Gergelyt elméletileg volt vagy akkori ispánnak kellene neveznie. Mint arról már szó esett, elképzelhető ugyanakkor az is, hogy Somogy megye hatóságának élén 1283 közepén ismét a főúr állt, ebben az esetben tehát értelemszerűen indokolatlan lenne hiányolnunk a *condam* szót, vagy egyéb jelzőt, ami egyébként, ha mégsem ő lett volna a somogyi ispán a kérdéses időpontban, egyszerűen figyelmenlenségéből is kimaradhatott az irat szövegéből. Mindazonáltal, az elmondottaknak nincs érdemi jelentősége Dénes 1283. évi nádorságának tekintetében, annál is kevésbé, mert arra egyéb közvetett adatokkal is rendelkezünk (Zsoldos, 2011. 22. p.).

táplálja, hogy 1284. július 28-án, amikor is IV. László *patensében* említést tett Dénes sárosi ispán egy korábban eszközölt iktatásáról, nem utal rá, hogy többszörös nádoráról lenne szó.⁶² Ez ellenben esetleg magyarázható azzal, hogy a *statuatio* egy–másfél évvel korábban történt, amikor Dénes még nem volt nádor, és a király, illetve az irat lejegyzője az akkori helyzetnek megfelelően, és a – máskülönben többnyire használt – „volt nádor” titulus elhagyásával nevezte meg országnagyot. Azon eshetőséget, miszerint az 1282-ben szereplő Dénes bán és az utóbbi oklevélben említett Dénes különböző személyek lettek volna, minden bizonnyal kizárhatjuk, következésképp legalábbis valószínűsíthető, hogy tanulmányunk címszereplője 1283 második felében és esetleg 1284 első hónapjaiban – csaknem bizonyosan nem az egész időszakban, csak valamelyes átfedéssel – a nádorság mellett két megye: Sáros és Somogy ispáni feladatait is ellátta.

1283. szeptember közepe táján óvári Konrád Moson megyei nagybirtokos panaszára egy perbehívás elvégzésére kérte fel a győri káptalant, amely a történelekről szeptember 27-én tett jelentést neki; és az utolsó nádorsága végét jelző adatunk is egy hiteleshelyi oklevélből ismert; a somogyvári bencés konvent 1284. augusztus 5-én kelt kiadványában említi, hogy a monostorukban megjelent, időközben megegyezésre jutott, és a pertől visszalépő feleket a nádor utasította tanúk állítására, illetve hatóságuk elé.⁶³ A somogyi Szent Egyed-egyház tanúságlevele Dénest nádornak és somogyi ispánnak címezi, megítélésünk szerint – legalábbis a nádorság vonatkozásában – tévesen, az aktuális, talán a közelmúltban történt kormányzati személycserékről szóló értesülés hiányában, vagy azokról ugyan tudván, de intézkedése-kori közjogi státuszának megfelelően nevezve meg őt. Az okmány alapján az viszont nem lehet kétséges, hogy valamivel korábban a somogyi ispáni tisztséget is viselte, amit sejdíthetően Gergelytől vett át. Utóda, Héder nembeli Kószei Miklós (1284.) júliusban már bizonyosan nádor volt, az adatokból következő ellentmondás ugyanakkor könnyen feloldható, jelesül leginkább abban az esetben, ha a nádorcserét május-júniusra feltételezzük – aminek nincs akadálya –, és vélelmezzük, hogy arról a mellesleg viszonylag félreeső helyen fekvő somogyi konvent még nem szerzett tudomást. Dénes fenti titulusát Zsoldos Attila a báró ez idő szerinti tényleges nádorságának bizonyítékeként értelmezte, és azt Miklós – meglátása szerinti – harmadik és negyedik ciklusa közé „ékelte be”. 1284. július elején, egész pontosan 6-ig Miklós nádori hivatalviselése jóformán kétségtelen, de érdemes hozzátennünk; ifjabb Erzsébet királyné Zsoldos által erre az évre datált parancslevele 1285. július 14-én is kelhetett. A tartományúr következő nádorkénti szereplése saját 1284. augusztus 20-i kiadványa, Dénes nádori ciklusa tehát – amennyiben Zsoldos vélekedése helytálló – legfeljebb másfél hónapig tartott. Ez a „forgatókönyv” (Dénes a július 6. utáni napokban-hetekben felváltja Miklóst a nádori székből, aki csakhamar, még augusztus 20. előtt visszakérül a méltóságba), mint ahogy Szócs Tibor meggyőző érveléssel rámutatott, ha nem is zárható ki természetesen, igencsak feszítettnek, és emiatt kevésbé valószínűnek tűnik, mint az imént felvázolt rekonstrukció. Mindezek fényében a magunk részéről, csatlakozva Szócs állásfoglalásához, legalábbis szerfelett kérdésesnek látjuk Dénes vélelmezett negyedik 1284. augusztusi nádorsága tény voltát.

1285-ben a királynéi tárnokmesterségben és a zalai ispánságban találjuk, vélhetően még az előző évben kapta a megbízatást, előbbi másod ízben, Izabella királyné mellett.⁶⁴

62 HO VI. 304–305. (305.) p., RA 3326. sz.

63 1283.? szept. 27.: DL 38 663.; valószínű keltéhez lásd RA 3287. sz.; Kádár, 2016. 39–40. p.: 61. jegyz.; 1284. aug. 5.: HO VII. 191. p., regesztája: Borsa Iván: A Mérey család levéltára. (Forrásközlés.) I. rész. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 23. Kaposvár, 1992, Somogy Megyei Levéltár, 13. sz. regeszta (9. p.)

64 DF 233 328.; Zsoldos, 2011. 69. p.

Ez volt utolsó közéleti-országügyi szerepvállalása; egy feltehetően 1285. május 25-én kiadott *datum pro memoria*-oklevél, valamint forrói Aladár királynéi udvarbíró szintén 1285, vagy 1286. június 15. előtti napokban készült kiadványa igen számottevő valószínűség szerint őt említi, nem bizonyos azonban, főként az utóbbi év vonatkozásában, hogy ekkor még élt.⁶⁵ A szakirodalom Baboníc Radoslav szlavón bán 1287. március 27-i oklevele alapján hagyományosan a mondott dátum elé helyezte elhunytát, jóllehet a délvidéki oligarcha egyébként már 1285-ben is néhainak nevezte a vele azonosnak vélt „Dénes bán”-t, és minthogy legfeljebb szemernyi kétségünk lehet afelől, hogy a zágrábi székeskáptalan 1284. február 17-i *testimonialis*ában nemkülönben ezen Dénest mondta „szép emlékü”-nek, jószerevével egyértelmű, hogy ezen adatok nem rá vonatkoznak.⁶⁶ Ettől függetlenül valószínűleg kevéssel 1284–1285 után elhunyt, de végtére még az sem kizárható, hogy vele azonosíthatjuk azt a bizonyos „Dénes bán”-t, aki a király által kiküldött bíróként gyaníthatóan az 1290-es évek közepe táján Básztély nembeli Rénold korábbi nádor oldalán Abaúj megye számára közgyűlést tartott.⁶⁷

Családjáról meglehetősen keveset tudunk, így feleségének még a neve sem ismert. János nevű fia, aki 1292 és 1321 között szerepel az okleveles anyagban, 1295-ben Thomasina hercegnő királynéi pohárnokmestere és veszprémi ispán volt, a forrásaink által úgyszintén homályban hagyott nevű leánya Hahót nembeli István varasdi ispánhoz ment nőül.⁶⁸ Jánossal alighanem ki is halt az ág.

65 CDH VIII/7. 1842. 125–126. (125.) p., a kiadvány keltére (ami esetleg – csekélyebb valószínűséggel lehet – 1288. máj. 28. is) és a benne szereplő Dénes mester azonosítására: Szócs Tibor: *Damus pro memoria-oklevelek*. Budapest, 2017. (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai II. Forráskiadványok 54.) 115. sz. regeszta kommentárja. (E helyütt köszönjük meg a szerzőnek, hogy megjelenés előtt álló értékes munkáját önzetlenül rendelkezésünkre bocsátotta és más tekintetben is segítséget nyújtott tanulmányunk írásakor.); DL 75 158.

66 CDCr. VI. 467–470. (468.), 544., 608–609. (608.) p.

67 DL 84 201., évszámjelölés nélkül kiadott oklevél. A feltevés valószínűségét támogatni látszik, hogy Dénes neve első helyen, a tekintélyes volt nádorét megelőzve szerepel az irat *intitulatio*jában.

68 Engel, 2001. Péc nem. 1. tábla: zalai ág.; Zsoldos, 2011. 73., 227. p.; ZV I. 628. p.

A SOMOGYI HÁTORSZÁG A „NAGY HÁBORÚ” ELSŐ HÓNAPJAIBAN

NÜBL JÁNOS

Mozgósítások és kivételes intézkedések

A szarajevói merénylet következményeként, hosszas diplomáciai előkészítést követően, Wladimir Giesl báró, a Monarchia belgrádi követe 1914. július 23-án délután 6 órakor átadta a szerb kormánynak Ausztria–Magyarország francia nyelven szövegezett jegyzékét. (Bár a jegyzék formai értelemben nem volt ultimátum – nem tartalmazta a szerb válasz kedvezőtlen volta esetén a hadiállapot beálltát – a korabeli diplomácia és sajtó, valamint a történeti irodalom mégis végső felszólításnak tekintette, illetve tekinti.) A követ hangsúlyozta, a „*kielégítő*” szerb válasznak 48 órán belül meg kell születnie, ellenkező esetben az osztrák–magyar követség teljes személyzete azonnal elhagyja Belgrádot.

Egy szuverén állam számára elfogadhatatlan követeléseket tartalmazó jegyzékre természetesen a belgrádi kormány nem adhatott „*kielégítő*” választ, így a Monarchia július 25-én késő délután megszakította diplomáciai kapcsolatát Szerbiával. (A jegyzékre adott „*nem kielégítő*” szerb válasz nem vonta maga után a hadiállapot beálltát a két állam között.)

A Szerbiának küldött osztrák–magyar jegyzékre adott „*nem kielégítő*” belgrádi válasz nyomán, I. Ferenc József 1914. július 25-én 21 óra 23 perckor elrendelte az osztrák–magyar haderő részleges mozgósítását, vagyis a fegyveres erők kétötöd részének béke hadrendből hadi hadrendbe történő átállítását Szerbia és Montenegró ellen.

A részleges mozgósítási parancs kiadása lehetővé tette a magyar kormány számára, hogy az 1912. évi LXIII. tc.¹ alapján kivételes hatalmat vegyen igénybe. Magyarországon a katonai hatóságok nem nyertek felhatalmazást közigazgatási funkciók átvételére, a háború esetén érvényes kivételes hatalom teljes egészében a polgári igazgatás kezében maradt. (Ausztriában a polgári kormányzat hatásköreinek nagy részét átadva, a katonai igazgatás alá rendelődték.) A Tisza-kormány a július 26-tól igénybe vett kivételes hatalom alapján, július 27-i dátummal a részleges mozgósítással összefüggő, „*a rendes polgári életet katonai módszerekkel korlátozó*” rendeleteket adott ki. A rendszabályok túlnyomó része dél- és északkelet-magyarországi, valamint erdélyi törvényhatóságokra vonatkozott, s csak kisebb hányada volt országos hatáskörű. A kormány közbiztonsági szolgálatra a déli és erdélyi határvidék városaiba irányította a falvak, a vidék rendjére ügyelő csendőrséget. Az említett országrészekben felfüggesztették az esküdtbíróóságok működését, s a büntetőeljárást szigorítva, bevezették a gyorsított bűnvádi eljárást. A „*rend és a nyugalom fenntartása*”, valamint „*a haderő művelési hatékonyságának biztosítása*” érdekében Dél- és Északkelet-Magyarországon, valamint Erdélyben korlátozták a fegyvertartást, az egyesülési és gyülekezési jogot is. (A Dunántúl törvényhatóságai közül Baranya vármegye és Pécs törvényhatósági joggal felruházott város volt nevesítve, mint határszéli, különös figyelmet érdemlő közigazgatási egység.)

1 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. *Magyar Törvénytár. 1912. évi törvénycikkek.* Budapest, 1913, Franklin-Társulat, 691–710. p.

A kormányzat az egész országra kiterjedő hatállyal korlátozta és ellenőrzés alá vette a posta-, távíró- és telefonforgalmat. A sajtószabadságot korlátozva, miniszterelnöki rendelet tiltotta meg a Monarchia katonai intézkedéseinek közlését. Az igazságügy-miniszter elrendelte az előzetes sajtócenzúrát, amelynek értelmében az időszaki lapokat terjesztésük előtt 3 órával, egyéb sajtóterméket egy héttel megjelenésük előtt a területileg illetékes királyi ügyészséghez be kellett szolgáltatni, hogy „a hadviselés érdekeit veszélyeztető híreket” a cenzúrázással megbízott hatóság ki tudja törölni.²

Július 26-án a miniszterelnök személyes hangú levelet intézett a főispáni karhoz,³ amelytől „a beállott háborús viszonyok” okán, „hatványozott tevékenységet” kívánt.

„Első feladat, hogy a közigazgatás rendes menete fel ne akadjon. Ellenkezőleg pontosabbnak, buzgóbbnak, minden jogos érdek iránt figyelmesebbnek kell a hivatalos szervek működésének lenni, mint bármikor máskor.

Második a nyugalomnak, rendnek fenntartása, amely egyfelől a rendőrhatalóságok és a közbiztonsági szolgálat fokozott éberségétől, másfelől a közhatalmat kezelő hatóságok nyugodt, férfias, hidegvérrel erélyes magatartásától függ, amely bizalmat ébreszt és tiszteletet parancsol.

Harmadszor, és ez mindenképpen fontos kötelességek éppen nektek főispánoknak, akiknek tudnotok kell igazán vezetni a gondjaitokra bízott vármegyét, helyes mederbe kell terelni s minden kártékony tévutra csapodástól megőrizni a vármegyei lakosság közhangulatát.”⁴

Tisza levelében külön kitért a kivételes törvény életbeléptetése után a kormány által foganatosított rendkívüli intézkedések következetes végrehajtására. A „minden gonosz izgatás, vagy rendezavaró cselekvés ártalmatlanná tevésére” lehetőséget biztosító rendeletek közül a kormányfő kiemelte az osztrák–magyar és a német haderő tevékenységére utaló hírek sajtóközlésének szigorú tilalmát. Végezetül, a nem magyar ajkú lakosság viszonylatában a kormányfő „erőt mutató, de félelmet nem keltő” vármegyei közigazgatást kívánt.⁵

Ugyancsak július 26-án a belügyminiszter – a hadsereg-főparancsnokság átiratára reagálva – utasította a törvényhatóságok vezetőit, hogy a továbbiakban telefonon („távbeszélőn”) „katonai érdekű és érintettségű ügyeket ne bonyolítsanak”.⁶ Ezen a napon küldték szét a Belügyminisztériumból a főispánoknak a háború esetén foganatosított kivételes intézkedések végrehajtását rögzítő „Tájékoztató”-t is. A „szigorúan bizalmasan kezelendő és zár alatt tartandó” intézkedési tervet Makfalvay Géza, Somogy vármegye főispánja július 27-én kapta kézhez.⁷

2 Galántai József: A háborús állam. A „kivételes hatalom” kodifikálása és alkalmazása 1914–16-ban. In: Pölöskei Ferenc–Ránki György (szerk.): *A magyarországi polgári államrendszerek*. Budapest, 1981, Tankönyvkiadó, 201–202. p.

3 A dualizmus időszakában – közbiztonsági állását és politikai szerepét tekintve – a vármegyei törvényhatóság első embere a főispán volt. Mint a kormány képviselője a törvényhatósági közigazgatásban – akit a belügyminiszter előterjesztésére a király nevezett ki és mentett fel –, ellenőrizte a vármegyei önkormányzatot és őrködött a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett. Szervezeti hatásköre kettős volt: egyrészt – az igazságszolgáltatásban működők kivételével – a vármegye területén tevékenykedő állami tisztviselők feje, másrészt – mivel a vármegyei tisztviselői kar főnöke az alispán, nem vezet, hanem – felügyeli a törvényhatósági adminisztrációt. A főispán elnökölt a törvényhatósági és a közigazgatási bizottságban, a vármegyei állások egy részére kinevezési, más részére jelöltállítás joggal bírt. Általános ellenőrzési, felügyeleti, szervezeti teendői, rendeletkiadási jogosítványa, fegyelmi jogköre a vármegye minden testületi szerve és tisztviselője fölé emelte.

4 Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára IV. 401. a. Somogy vármegye főispánjának bizalmas iratai. (a továbbiakban: MNL SML Főispáni bizalmas) 36/1914. sz.

5 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

6 Uo.

7 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. 5149/elh./1914. BM. sz.

Július 28-án délelőtt a Monarchia külügyminisztere Leopold Berchtold gróf – a július 25-én megszakadt diplomáciai kapcsolatok miatt – egy Románián keresztül elküldött táviratban közölte a szerb kormánnyal Ausztria–Magyarország hadüzenetét.

A vármegyei főispánok július 29-én kapták kézhez I. Ferenc József – július 28-ra keltezett – háborút bejelentő proklamációját („*Népeimhez!*”),⁸ melyet a közigazgatási hatóságok útján azonnal közhírré tettek, illetve a helyi sajtóhoz is eljuttattak.⁹

Július 31-én 12 óra 23 perckor I. Ferenc József elrendelte az Oroszország elleni mozgósítást, vagyis a haderő még békehadrendben álló háromötöd részének „*felriasztását*”. Az általános mozgósítás elrendelését a honvédelmi miniszter közölte a törvényhatóságokkal.¹⁰

Augusztus első napjaiban a kormányzat a kivételes intézkedések hatályát kiterjesztette az ország egész területére. A rendelkezések közül a legfontosabbakat érdemes felsorolni: a még be nem vonult hadkötelesek nem hagyhatták el az ország területét; a hatóságok felhívására a magánkézben lévő lőfegyvereket és robbanóanyagokat azonnal be kellett szolgáltatni; új egyesületek alapítását megtiltották, a meglévők felett a rendőrhatóság fokozott felügyeletet gyakorolt; politikai jellegű népgyűlések, felvonulások, körmenetek tartását megtiltották; a közigazgatási hatóságok gyűlései kivételével, minden egyéb gyűlés, magáncélú összejövetel csak a rendőrhatóság előzetes engedélyével volt tartható; az osztrák–magyar és a német haderő létszámáról, fegyverzetéről és mozgásáról a sajtó nem közölhetett adatokat; a hadviselés érdekeit veszélyeztető lapok megjelenését és terjesztését a belügyminiszter megtilthatta; az ország északi, keleti és déli határszélein elhelyezkedő királyi törvényszékek területén¹¹ a hadviselés érdekeit érintő ügyekben bevezették a gyorsított bűnvádi eljárást; a polgári peres és peren kívüli ügyek esetén, ha a peres fél vagy ügyvédje katonai szolgálatot teljesített, a bíróságoknak az eljárást fel kellett függeszteniük; végrehajtási árveréseket ingatlanokra nem, ingóságokra is csak kivételes esetben lehetett lefolytatni; a csendőrök illetékességét kiterjesztették a városok közigazgatási területére is.¹² A kormány kivételes intézkedéseinek közérthető kivonatát hirdetmény formájában hozta a lakosság tudomására.¹³

Somogy vármegye közigazgatása és a háború

A háború Somogy vármegye közigazgatási szervezetében zavart okozott és átalakulást idézett elő. A Dunántúl legnagyobb területű törvényhatóságának közigazgatási központja a kaposvári vármegyeháza volt. A vármegye székházában a főispántól, az alispántól,¹⁴ a

8 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

9 A király manifesztuma. *Somogyi Hírlap*, 1914. július 30. 1. p.; *Népeimhez! Somogyvármegye*, 1914. július 30. 1. p.

10 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. 3333/el.n./1914. HM. sz.

11 A Dunántúlon egyedül a Pécsi Királyi Törvényszék illetékességi területén, vagyis Baranya vármegye és Pécs törvényhatósági joggal felruházott város területén vezették be a gyorsított bűnvádi eljárást.

12 A kivételes hatalom kormányzati igénybevétele előtt a csendőrség illetékességi területe nem terjedt ki a törvényhatósági joggal felruházott városok bel- és külterületére, illetve a rendezett tanácsú városok belterületére.

13 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. 5487/el.n./1914. BM. sz.

14 A vármegyei autonómia végrehajtó hatalma tisztviselői karában összpontosult. A vármegye adminisztratív központjában, a vármegyeházán dolgozó ún. központi, és a törvényhatóságon belüli kisebb közigazgatási egységekben, a járásokban működő ún. külső tisztviselők főnöke, a törvényhatósági bizottság által 6 esztendőre választott alispán volt. Mint a vármegye első tisztviselője, végrehajtotta a kormány, a főispán, a törvényhatósági bizottság és a közigazgatási bizottság rendeleteit, utasításait és határozatait, ha azok

vármegyei helyettes írnokig bezárólag 56 tisztviselő dolgozott. A vármegyei közigazgatás következő szintjén, a 9 járási főszolgabírói hivatalban 90 tisztviselő tevékenykedett.¹⁵ A 9-11 fős hivatal élén álló főszolgabíró gondoskodott a törvényhatósági határozatok, az alispán útján vett rendeletek és a főispáni utasítások végrehajtásáról. Elsőfokú rendőri hatóságként, a járás területén rendelkezett a karhatalommal (vagyis a csendőrökkel), s közvetlenül felügyelte (és irányította) a hatósági területén fekvő kis- és nagyközségeket. A vármegye legkisebb közigazgatási egységei a korlátozott önkormányzattal bíró községek voltak. A községekben a végrehajtó hatalmat a községi előljáróság képviselte, melynek élén az „*élethossziglan választott*” községi jegyző vagy körjegyző állt.¹⁶

A vármegyei tisztviselők közül a mozgósításkor 29 fő vonult be,¹⁷ s mivel helyettesítésük csak részben nem volt megoldható, a vármegyei közigazgatás feje, Kacskovics Lajos alispán „*kettőzött szorgalmat*” kért a megmaradt apparátustól. A járási főszolgabíróságok tekintetében, csak a csurgói¹⁸ hivatal esetében kellett átcsoportosítást végrehajtani. Mivel a járási szervtől a szolgabíró mellett, a tiszteletbeli – „*fizetést nem húzó*” – szolgabíró és egy járási írnok is bevonult, a létszámhiány enyhítése érdekében, a főispán – az alispán javaslatára – a Marcali¹⁹ járás szolgabíróját ideiglenesen Csurgóra helyezte. Ugyancsak a létszámhiány miatt, a vármegye két illusztris hivatalnok – Trombitás Mihály, az Igal²⁰ járás főszolgabírója és Pap István vármegyei irodaigazgató – 40 év közszolgálat után 1914 októberében nem vonulhatott nyugdíjba. A két „*derék, kipróbált*” tisztviselő az alispán felkérésére ígéretet tett, hogy tekintettel „*a beállott rendkívüli viszonyokra*”, 1915. március 1-ig állásában marad.²¹

Az alispán a mozgósítás után azonnal kérelmezte a honvédelmi miniszternél a bevonult somogyi jegyzők katonai szolgálat alóli felmentését. Báró Hazai Samu a felmentéseket megadta, sőt, augusztus 20-án a közszolgálat zavartalan működése érdekében, a még be nem vonult – tehát idősebb korosztályokhoz tartozó – közigazgatási tisztviselőket, továbbá a községi előljárósági tagokat (községi és körjegyzőket, községi bírókat, községi és körorvosokat, községi és körállatorvosokat, községi és körgyámokat) és községi alkalmazottakat (községi elemi népiskolai tanítókat, segédjegyzőket, hivataloszlókat,

nem ütköztek törvénybe, a helyi viszonyok között nem voltak károsak vagy kivitelezhetetlenek. Fegyelmi hatósága alá lényegében a járási, városi és községi hivatalnokok tartoztak, kisebb fokú hanyagságukat, szolgálati engedetlenségüket (csupán) rendbírsággal torolhatta meg.

15 A korabeli magyar közigazgatás alapegységében, a járási hivatalban a főszolgabíró mellett, a szolgabíró, a járásorvos, (általában) 3 járási írnok, a járási számvevő, a járási állatorvos és a járási útfelügyelő dolgozott. *Somogyvármegye almanachja 1914*. Kaposvár, 1914, Részvénynyomda, 58–63. p.

16 A községi jegyzők a nagyközségek hivatalát, míg a körjegyzők a kisközségek közös hivatalát, a körjegyzőséget vezették.

17 Vármegyeháza: dr. Kiss Emil aljegyző, Lengváry Ferenc aljegyző, Nagy F. József tiszteletbeli aljegyző, Hám Lajos közigazgatási gyakornok, Egerszegi József irodatiszt, Tevely Elek irodatiszt, Egerszegi István irodasegédtsízt, Babai Gyula irodasegédtsízt, Bódis Géza irodasegédtsízt, Kertessy Aladár irodasegédtsízt, Szilágyi János irodasegédtsízt, Gál Nagy János irodasegédtsízt, Dőrei József irodasegédtsízt, Vincze Imre irodasegédtsízt, Simicz Gyula irodasegédtsízt, Szilágyi Gyula irodasegédtsízt, Gömbös Andor díjnok, Nyári Lajos díjnok, Radácsi Lajos díjnok, Kutor Andor díjnok, Nagy Lajos díjnok, Hamp Sándor háznagy.

Barcsi járás főszolgabírói hivatala: Nagy Jenő közigazgatási gyakornok, Cserényi János járási írnok.; Csurgói járás főszolgabírói hivatala: Jeszenszky Dezső szolgabíró, dr. Kovács Dénes tiszteletbeli szolgabíró, Surgóth János járási írnok.; Kaposvári járás főszolgabírói hivatala: Inkey Zsigmond közigazgatási gyakornok.; Nagyatádi járás főszolgabírói hivatala: Horváth Gyula járásorvos. *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 856. p.

18 Csurgó: 1914-ben nagyközség, járási székhely Somogy vármegyében.

19 Marcali: 1914-ben nagyközség, körjegyzőségi és járási székhely Somogy vármegyében.

20 Igal: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi és járási székhely Somogy vármegyében.

21 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 857. p.

kisbírókat, mezőőröket, községi pásztorokat, éjjeliőröket) is bizonytalan időre felmentette a katonai szolgálat alól.²²

A hadbavonult tisztviselők helyét takarékosági okokból nem lehetett betölteni. A belügyminiszter a hadiállapot tartamára augusztus 24-én létszámstopot vezettek be a közszolgalatban, a törvényhatóságoktól pedig alkalmazottaik személyi kiadásainak befagyasztását, a helyettesítések és az ideiglenes munkaerők alkalmazásának mellőzését, valamint a megkezdett beruházások felfüggesztését kérte. Ez utóbbi intézkedés különösen hátrányosan érintette Somogy vármegye székhelyét, Kaposvárt, melynek belvárosában 1914 nyarán éppen a járdák és utak aszfaltozása zajlott.²³

Kaposvár rendezett tanácsú városként nem volt a járási szervezet része (nem tartozott a Kaposvári járás főszolgabírójának joghatósága alá), hanem közvetlenül a vármegye (az alispán) joghatósága alá volt rendelve. A kaposvári városházán 26 tisztviselő dolgozott, akik közül néhányan ugyancsak hadba vonultak. A vármegyeszékhelyen működő államigazgatási szervek 55-60 főnyi tisztviselői kara a háború hatására úgyszintén megfogyatkozott.²⁴

A hadiállapot kihirdetése után a vármegye vezetése az immár éjjel-nappal üzemelő közigazgatás²⁵ működőképessége érdekében kompromisszumokra kényszerült. Somogy Vármegye Törvényhatósági Bizottságának állandó választmánya²⁶ július 29-én „*a mozgósítás hozta rendkívüli viszonyok és a vasúti korlátozások miatt bizonytalan időre elnapolta*” az augusztus 3-ára kitűzött vármegyei közgyűlés összehívását.²⁷

A mozgósítás következményeképpen tehát, a hivatalnokgárda csökkentett létszámmal volt kénytelen megnövekedett feladatait ellátni. Kacs Kovics Lajos alispán október 18-i – a vármegye közállapotairól s az előfordult nevezetesebb eseményekről tájékoztató – évnyeges jelentésében dicsérően nyilatkozott a vármegyei, járási, városi, állami és községi tisztviselőkről, akik „*a beállott nehéz viszonyok között, hivatásukat átérezve a legnagyobb buzgósággal*” hajtották végre a kivételes törvény alapján elrendelt, a honvédelem és a vármegye közönségének érdekeit szolgáló intézkedéseket.²⁸

A közigazgatás és haderő közötti érdekkonfliktusokat a háború első hónapjaiban nagymértékben tompította a hazafias lelkesedés. A dél-magyarországi szerbek ellen a polgári hatóságokat megkerülve tett katonai intézkedések hatására, a belügyminiszter már július 29-én felszólította a főispánokat: azonnal jelentsék és akadályozzák meg a haderő részéről esetlegesen előforduló önkényes letartóztatásokat („*civilek önhatalmú*

22 Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára IV. 401. b. Somogy vármegye főispánjának általános iratai. (a továbbiakban: MNL SML Főispáni általános) 488/40/1914. sz. 12187/eln.10./1914. HM. sz.

23 MNL SML Főispáni bizalmas 40/1914. sz. 154399/II-b./1914. BM. sz.

24 1914 júliusában az alábbi államigazgatási szervek működtek Kaposváron: Magyar Királyi Pénzügyigazgatóság, II. Közüti Kerület Királyi Felügyelősége, Magyar Királyi Gazdasági Felügyelőség, Magyar Királyi Iparfelügyelőség, Magyar Királyi Erdőhivatal, Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal.

25 A részleges mozgósítás miatt, 1914. július 26-án a belügyminiszter éjjeli felügyeleti szolgálat tartására utasította az elsőfokú közigazgatási hatóságokat, Somogy vármegye esetében a kilenc járási főszolgabíró és a kaposvári polgármestert. MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 5169/eln./1914. BM. sz. Mivel a közigazgatási tisztviselők létszáma a hadba vonulás következtében erősen lecsökkent, a helyükön maradt tisztviselők kímélése érdekében a belügyminiszter 1914. szeptember 9-én beszüntette az éjjeli felügyeleti szolgálatot. MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 6776/eln./1914. BM. sz.

26 Az állandó választmány a vármegyei törvényhatóság közigazgatási kollégiuma volt. Elnöke a főispán, akadályoztatása esetén az alispán volt. Tagjait a vármegyei közgyűlés – általa megállapított számban – választotta saját tagjai sorából öt esztendőre. Feladata a közgyűlés elé kerülő ügyek véleményezése, tárgyalásra való előkészítése, valamint indítványok és javaslatok megtétele volt.

27 Mégis elhalasztották a megyei közgyűlést. *Somogyi Hírlap*, 1914. július 30. 5. p.

28 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 856–857. p.

elfogatásait”).²⁹ Somogy vármegye nem vált hadműveleti területté, így elkerülte a katonai közigazgatás teljes vagy részleges bevezetését, s nem volt a háború tartamára bevezetett kivételes rendelkezések életbelépésekor nevesített „határszéli, különös figyelmet érdemlő közigazgatási egység”, mint például Baranya vármegye. Nagy létszámú nemzetiségi lakosság híján, a törvényhatóság területén nem került sor katonai őrizetbe vételekre („tűszedésekre”), mint Dél-Magyarország szerb nemzetiség által is lakott vidékeiken.³⁰ A vármegye közigazgatása és a katonai hatóságok a háború első hónapjaiban elsősorban az osztrák–magyar haderő szükségleteinek előteremtése, közegészségügyi intézkedések és hadijótekonysági akciók koordinálása kapcsán érintkeztek egymással.

Somogy vármegye és az osztrák–magyar haderő

A vármegyei közigazgatás első és legfontosabb feladata a mozgósítás levezénylése volt. Július 26-án – vasárnap – reggel a kaposvári hirdetőoszlopokon megjelentek a részleges mozgósítást propagáló, a lakosság számára utasításokat tartalmazó plakátok. A királyi parancs lényegében két pontból állt: a részleges mozgósításban érintett hadtestekhez tartozó tartalékosoknak és a kiképzett póttartalékosoknak³¹ 48 órán belül be kellett vonulniuk alakulatuk állomáshelyére, illetve a „lóavatáson”³² katonai felhasználásra alkalmasnak ítélt lovakat haladéktalanul be kellett szállítani a mozgósított sorozó alakulatokhoz.³³

29 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 5248/el./1914. BM. sz.

30 Galántai József: *Magyarország az első világháborúban*. Budapest, 2001, Korona Kiadó, 136–139. p.

31 A Monarchia férfi népességét 1868-tól általános hadkötelezettség terhelte. A törvényhozó szervek 1912-ben a birodalom mindkét felében új vederőtörvényeket fogadtak el. Védköteles volt minden 19–42 éves férfi, akiket azonban csak 21 éves korukban soroztak. (Egyébként, egészségügyi alkalmasság esetén minden 17. életévét betöltött fiatalember, mint „önkéntes” beléphetett a Monarchia véderejébe.) Az alkalmasnak ítélteteket nyomban be is vonlatták. Akik hivatásuk, vagy családfenntartó szerepük miatt nem teljesítettek tényleges katonai szolgálatot, 34. életévükig „póttartalékosnak” minősültek. 1912-től az újoncokat sorshúzással 13 fős csoportokra osztották, amelyekből 3 fő („a 4., a 8. és a 13. személy”) a honvédséghez, illetve a Landwehrhez, 10 fő a közös hadsereghez került. (Ezért is volt a honvédség és dualista ellenpárja a Landwehr a Monarchia haderejének második vonala.) 1912-től a gyalogsági alakulatoknál 2, a lovasságnál és tüzérségnél 3, a haditengerészetnél 4 év volt a tényleges szolgálat ideje. A szolgálat letöltése után a katona 10, 9, illetve 8 esztendőre tartaléklállományba kerül (tartalékos szolgálat). A 34. életévüket elért obszitosok (és póttartalékosok) a közös hadsereg, a honvédség, illetve a Landwehr kötelékéből átkerültek a népfelkelés, illetve a Landsturm szervezetébe, a haderő harmadik vonalába. A népfelkelőket életkoruk szerint osztályokba, katonai kiképzettség tekintetében pedig alosztályokba sorolták. A 38 év alattiak az első, a 38 év feletti a második osztályba, a katonai kiképzésben részesülteket az „A”, a katonai kiképzésben nem részesültek pedig a „B” alosztályba soroltattak. A tartalékosok és a póttartalékosok mellett, a fiatalabb korosztályokba tartozó és kiképzett népfelkelők pótolták a közös hadsereg, a honvédség és a Landsturm veszteségeit. A másodosztályú népfelkelők katonai munkásszázadokba osztva, hadászati érdekű munkálatokat (erődítést, útépitést) végeztek.

32 Az osztrák–magyar katonai hatóságok Ausztria–Magyarország lóállományát ún. „lóavatásokon” vagy „lószorozásokon” katonai felhasználhatóság szempontjából osztályozták. A szolgálatra alkalmasnak ítélt lovakat – tartási helyükhöz földrajzilag igazodva – katonai alakulatokhoz beosztva tartották nyilván. A lovak 5–15 éves koruk között voltak „hadkötelesek”. Az osztrák–magyar haderő lóállományának 10%-át minden esztendőben lecserélte, s minden ősszel fiatal lovakat vásárolt. Mivel az állatok egy részére béke idején nem volt szükség, a katonai hatóságok a „felesleges” lovakat bértartásra vállalkozó magánszemélyeknél helyezték el. Ezek a lovak 5 év tartás után díjtalanul a civil gazda tulajdonába kerültek, de hadgyakorlatok, katonai szemlék idején a bértartók, illetve tulajdonosok az állatok kötelesek voltak a katonaság rendelkezésére bocsátani. Háború esetén a lovakat hivatalos vételár fejében „sorozta be” a haderő. Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 430. p.

33 A mozgósított Kaposvár. *Somogyi Hírlap*, 1914. július 28. 2. p.

A közigazgatási szervezetre épülő hadseregszervezés alapján Somogy védköteles lakossága (döntően) három katonai alakulat – a császári és királyi 44. gyalogezred,³⁴ a magyar királyi 19. honvéd gyalogezred³⁵ és a magyar királyi 17. honvéd gyalogezred³⁶ – kötelékében szolgált. A részleges mozgósítás mindhárom Somogy vármegyei kiegészítésű gyalogezredet érintette.

A részleges mozgósítás által érintett somogyi férfiak tehát július 26-án és 27-én elindultak a kaposvári kaszárnyák felé. A katonai igazolvánnyal rendelkező hadkötelesek lakóhelyükről alakulatuk állomáshelyéig vasúton és gőzhajón díjmentesen utazhattak. Az igazolványt a bevonuló illetőségi helyének előjárósága állította ki. A közigazgatási hatóságok kidoboltatás és plakátok útján felszólították a bevonulókat, hogy a laktanya kapuját lehetőleg kétnapi élelemmel és az időjárásnak megfelelő ruházatban lépjk át. A hatalmas embertömeg utaztatását segítő, a védköteleseket családtagjaik, ismerőseik nem kísérelték.³⁷

A vármegye területén a bevonultatás az alispán jelentése szerint „*a legnagyobb rendben és pontossággal hajtatott végre*”. Mindössze ötvenhét hadköteles nem vonult be betegség miatt időben, akik azonban „*felgyógyulásuk után bevonulási kötelezettségüknek önként eleget tettek*”. Karhatalommal csupán az Igali járásból kellett két honvédet előállítani, akik betegség miatt szabadságot kaptak, s határidőre nem vonultak be alakulatukhoz.³⁸

A Kaposvárra bevonult katonák „élelmezését és ellátását” a városháza szervezte meg. A nagyjából 25 000 bevonuló számára a város nagy tételben vásárolt lisztet és főzeléknövényeket (babot, borsót, káposztát, lencsét, burgonyát), amelyeket továbbadott a haderő helyi beszállítóinak. Dr. Kovács-Sebestény Gyula polgármester a kialakult kenyér- és húshiány megoldása érdekében a katonai hatóságok mellett, a város pékjeivel és mészárosaival is egyeztetett.³⁹ A katonai szervek nem tudták megoldani a vármegyeszékhelyre ezrével érkező tartalékosok, póttartalékosok és népfelkelők elszállítását, ezért Kaposvár polgármestere felhívást intézett a város lakosságához, hogy nyújtson szállást a harctérre indulóknak.⁴⁰ A közellátási vészhelyzetet csak a katonák frontra szállításának megindulása – vagyis a városban állomásozó katonák létszámának jelentős csökkenése – oldotta meg. Dr. Kovács-Sebestény Gyula az októberi városi közgyűlésen adott számot a mozgósítás idején tett intézkedéseiről. A beszámolóból kiderül, hogy a

34 A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred hadkiegészítő kerülete Somogy vármegye egész területére, valamint Tolna vármegye négy (Dombóvári, Központi, Tamási, Völgységi) járására terjedt ki. A 44. hadkiegészítő parancsnokság Kaposváron székel. 1914 júliusában az ezredtörzs, valamint a 44/I., 44/II. és 44/IV. zászlóalj Bécen, a 44/III. zászlóalj Kaposváron állomásozott. A 44. közös gyalogezred az 1914. évi hadrend szerint a 31. gyaloghadosztály, 62. gyalogdandár kötelékébe tartozott.

35 A m. kir. 19. honvéd gyalogezred hadkiegészítő kerülete Baranya és Somogy vármegye egész területére, Tolna vármegye négy (Dombóvári, Központi, Tamási, Völgységi) járására, valamint Fiume városra és kerületére terjedt ki. A 19. honvéd hadkiegészítő parancsnokság Pécsen, Kaposváron és Fiumében székel. 1914 júliusában az ezredtörzs, valamint a 19/I. és 19/II. honvéd zászlóalj Pécsen, a 19/III. honvéd zászlóalj Kaposváron, a 19/IV. honvéd zászlóalj Fiumében állomásozott. A 19. honvéd gyalogezred az 1914. évi hadrend szerint a 40. honvéd gyaloghadosztály, 80. honvéd gyalogdandár kötelékébe tartozott.

36 A m. kir. 17. honvéd gyalogezred hadkiegészítő kerülete Fejér és Tolna vármegye egész területére, valamint Somogy vármegye Igali és Tabi járására terjedt ki. A 17. honvéd hadkiegészítő parancsnokság Székesfehérváron és Kaposváron székel. 1914 júliusában az ezredtörzs, valamint a 17/I. és 17/II. honvéd zászlóalj Székesfehérváron, a 17/III. honvéd zászlóalj Kaposváron állomásozott. A 17. honvéd gyalogezred az 1914. évi hadrend szerint a 20. honvéd gyaloghadosztály, 81. honvéd gyalogdandár kötelékébe tartozott.

37 A polgármester felhívásai. *Somogyi Hírlap*, 1914. július 28. 2. p.

38 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 855. p.

39 Háborús világ a városházán. *Somogyvármegye*, 1914. július 29. 6. p.

40 Szállást a katonáknak! *Somogyi Hírlap*, 1914. július 29. 3. p.

városban terjedő pletykákkal ellentétben, a polgármester rendelkezései – „a nagybani bevásárlás” – révén Kaposvárnak komoly bevétele keletkezett.⁴¹

Az osztrák–magyar haderő Somogy vármegyei jelenléte lényegében Kaposvárra korlátozódott. Mivel a mozgósítás napjaiban a két kaposvári kaszánya (a honvédlaktanya és a 44-es gyalogezred laktanyája) nem tudta befogadni a bevonulók tömegét, így a katonai hatóságok – a vármegyeháza, illetve a városháza engedélyével – a szünet miatt üresen álló iskolaépületekben szállásolták el a hadköteleseket. Somogy vármegye alispánjának egy októberi – a belügyminiszterhez intézett – jelentéséből kiderül, hogy a törvényhatóság területén az osztrák–magyar haderő csak Kaposváron vett igénybe iskolaépületeket. A főgimnázium,⁴² a MÁV internátus⁴³ és a Sétatér Utcai Elemi Népiskola⁴⁴ katonai szükségkórházként, míg az Anna Utcai Elemi Népiskola⁴⁵ katonai férőhelyként (szállásként) használtatott. A belügyminiszter kérdésére, miszerint az épületek visszaadhatók-e oktató-nevelő munkára, az alispán így válaszolt: „Ez idő szerint ezen épületek a katonai céloktól el nem vonhatók, mert más olyan középületek, ahol a sebesült katonák, vagy az itt tartózkodó katonaság elhelyezhető lenne, rendelkezésre nem állanak, a mennyiben fenti iskolai épületeken kívül még más középületek, például a városi színház is betegápolás céljára igénybe vétettek.” Kacs Kovics Lajos megnyugtatta a minisztert, az iskolaépületek katonai célokra történt felhasználása dacára, a tanítás folyamatos. A gimnazistáknak az Igazságügyi Palota, a Nemzeti Kaszinó, valamint a vármegyeháza helyiségeiben jutott hely, a kis elemistákat pedig rotációs rendszerben, váltakozó helyszíneken oktatták. A polgári fiúiskola, a polgári leányiskola, a felső kereskedelmi és az izraelita elemi népiskola épülete nem került katonai fennhatóság alá, falaik között zavartalanul folyt a tanítás. Az alispán az elemisták iskolába járásával kapcsolatosan tájékoztatta a minisztert, hogy a Petőfi utcában már majdnem teljesen elkészült egy új elemi népiskola épülete, ami meg fogja oldani a legfiatalabb tanulók iskoláztatási gondjait.⁴⁶ Kacs Kovics Lajos vélelme nem vált valóra, ugyanis decemberben a frissen elkészült Petőfi Utcai Elemi Népiskola⁴⁷ épületét megszállta a haderő. A katonai hatóságok ugyanis az Anna utcai iskolát kórházzá alakították, s a korábban ott elszállásolt katonákat pedig az új, Petőfi utcai iskolaépületbe költöztették.

Decemberben a hadvezetőség Somogy vármegye 11 községébe – a közigazgatási hatóságok előzetes értesítése nélkül – 1997 sebesült és beteg katonalovát, valamint 1066 katonát és loápolót telepített. Az alispán szóvá tette a katonai hatóságok előtt, hogy a lovak és az ápolószemélyzet beszállásolásáról még a fogadó községek előljáróságai sem értesültek, sőt, a katonai egységek kényük-kedvük szerint váltogatták tartózkodási helyüket. Kacs Kovics Lajos felkérte a katonalovakat Somogyba helyező budapesti katonai parancsnokságot (a IV. hadtest parancsnokságát), hogy a beteg állatokat a civil lakosság loállományától különítsék el.⁴⁸ A somogyi sajtó az alakulatok érkezése idején egyébként

41 A háborús Kaposvár. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 21. 2. p.; Kaposvár a háború alatt. *Somogyvármegye*, 1914. október 21. 2. p.

42 Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium.

43 Magyar Államvasutak Kaposvári Fiúinternátusa.

44 Kaposvári Sétatér Utcai Állami Elemi Népiskola.

45 Kaposvári Központi (Anna utcai) Állami Elemi Népiskola.

46 MNL SML Főispáni általános 576/40/1914. sz.

47 Kaposvári Petőfi Utcai Állami Elemi Népiskola.

48 Homokszentgyörgy: 304 ló, 25 katona, 130 loápoló. Szulok: 401 ló, 24 katona, 135 loápoló. Erdőcsokonya: 50 ló, 60 katona. Németlad és Magyarlad: 129 ló, 5 katona, 45 loápoló. Kadarkút: 346 ló, 200 katona. Hencse: 138 ló, 87 katona. Rinyakovácsi: 81 ló, 49 katona. Mike: 290 ló, 150 katona. Beleg: 58 ló, 22 katona. Kutas: 200 ló, 20 katona, 114 loápoló. *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1915. február 11. 90. p.

a valódi létszámadatot lényegesen túlbecsülve 16 000 katonára helyezését vizionált.⁴⁹ Decemberben már újságcikk is foglalkozott a somogyi falvakba telepített katonákkal és lovakkal, ugyanis élelmezésük és elszállásolásuk során a katonai szervek hatósági igénybevételt alkalmaztak.⁵⁰ (Kaposváron a katonai hatóságok szerződött helyi kereskedőktől és iparosoktól szereztek be szükségleteiket.) A rekvirálás, vagyis élelmiszer, termény, állat és termék hadi célokra szabott áron történő hatósági igénybevétele ezután – az ország más törvényhatóságaihoz hasonlóan – Somogy vármegyében is a mindennapok részévé vált.

A vármegye közönsége természetesen kitüntetett figyelemmel kísérte a törvényhatóság területéről kiegészített ezredek, kiváltképp a cs. és kir. 44. gyalogezred küzdelmeit. Az alispán október 18-án kelt évnegyedes jelentésének első része jól érzékelteti a közhangulatot: „A magyar nép, mely évszázadokon át védőbástyája volt nyugatnak a hódító iszlám ellen, ma is mint áttörhetetlen ércfal áll az európai békét veszélyeztető szláv törekvésekkel szemben. A lét és nem lét előtt állunk, a túlnyomó erővel szemben kevesen vagyunk, de miként őseink, mi is bízunk Istenben s bízunk önmagunkban, igazságos küzdelmünknek csak dicsőségteljes győzelem lehet a befejezése. Vármegyénk fiai elsők voltak a küzdőtéren. A somogyi 44. gyalogezred már az első mozgósításkor hadilábra helyeztetvén, azonnal a szerbiai harctérre vezényeltetett. Derék katonáink mindenütt kitűntek példás fegyelmességükkel, lankadatlan lelkesedésükkel és az ellenséggel szemben tanúsított hősiességükkel, ezzel érdemet szerezvén önmaguknak s dicsőséget Somogy vármegyének. Az ezrednek Sabác⁵¹ ostrománál tanúsított vitéz magatartásáról József kir. herceg hadosztály-parancsnok külön napiparancsban emlékezett meg azon feljegyzésre méltó kijelentést tevén: tudtam, hogy ők példás katonák, de most meggyőződtem róla, hogy ők a szó legszebb, legnemesebb értelmében hősök. 44-esek, dicső hősök, édes fiaim, valamennyiteknek kézzsorrításomat küldöm a legfelsőbb hadúr nevében s megköszönöm nektek, hogy hősiességekkel a hazának dicsőséget és a hadseregnek hírnevet szereztek.”

A hősiesség azonban áldozatokat követelt. A háborúban elesett, megsebesült és hadifogságba került katonákról szóló kimutatásokat a közös hadügyminisztériumban létrehozott ún. Veszteségkimutatási csoport (K. u. k. Kriegsministerium, Verlustlistengruppe) állította össze. A veszteséglistákat Bécsből küldték szét a községi előljáróságoknak, a járási főszolgabíróknak és a vármegyei alispánoknak. Sándor János belügyminiszter augusztus 16-án a hátország gyorsabb tudósítása érdekében engedélyezte, hogy az alispánok a veszteség-kimutatásokat – az eredeti listák „adataival pontosan egyező” – falragaszok útján is közzétehessék.⁵² Somogy két napilapja szeptember elejétől kezdte közölni a vármegye területéről kiegészített ezredek veszteséglistáit.⁵³

Az első veszteséglista (Verlustliste Nr. 1.) augusztus 12-én jelent meg. A listán szereplő tíz katonából közül ketten a 44-es gyalogezredben szolgáltak. Bayer Mátyás gyalogos és Farkas József őrvezető augusztus 2-án a zimonyi⁵⁴ vasúti hídnál teljesített határvédelmi biztosító szolgálat közben sebesült meg. A gyalogezred hadkiegészítő területét képező két vármegye megosztozott a csapattest első „véres veszteségein”: az 1891-ben született

49 Hol lesznek katonák Somogyban? *Somogyi Hírlap*, 1914. december 10. 3. p.

50 Katonai beszállásolás és rekvirálás. *Somogyi Hírlap*, 1914. december 22. 3. p.

51 Sabac (magyar nevén Szabács): város Szerbiában, Belgrádtól 65 km-re nyugati irányban, a Száva jobb partján.

52 MNL SML Főispáni bizalmas 42/1914. sz. 1893/res./1914. BM. sz.

53 A 44-esek veszteségei. Hivatalos kimutatás. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 6. 3–4. p.; A negyvennégyesek vesztesége. Hivatalos kimutatás az elesettekről és a sebesültekről. *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 8. 4. p.

54 Zemun (magyar nevén Zimony): 1914-ben törvényhatósági joggal felruházott város Horvát-Szlavonország keleti részén (Szerém vármegye). Ma a szerb főváros, Belgrád egyik városrésze.

Bayer Mátyás Tolna vármegyei, kisdorogi⁵⁵ illetőségű, az 1892-ben született Farkas József pedig Somogy vármegyei, almamelléki⁵⁶ illetőségű volt.⁵⁷ A magyar állampolgársággal rendelkező katonák elhalálozásáról a közös hadügyminisztérium hivatalos jelentésben értesítette a magyar Belügyminisztériumot, amely az illetékes anyakönyvi hivatalokhoz továbbította az adatokat. A hősi halottak családja a meglehetősen lassú államigazgatási út mellett, leggyakrabban a veszteséglistákból és a katonatársak leveleiből értesült a tragikus hírről. A háború előrehaladtával szokásjogként rögzült, hogy az altiszti és legénységi állomány körében történt halálozásokat a századparancsnoknak levél útján kellett közölnie a hozzátartozókkal.

Katona-egészségügyi intézkedések

A veszteséglistákon szereplő sebesült és beteg katonák utáni tudakozódás legfőbb szerveként, július 30-án megkezdte működését az Osztrák Vöröskereszt bécsi és a Magyar Vöröskereszt⁵⁸ budapesti értesítő irodája (bécsi iroda közös osztrák–magyar központi értesítő irodaként is funkcionált). A szervezet munkáját elősegítendő, a magyar belügyminiszter kötelezte az „összes közigazgatási hatóságot, hivatalt és intézetet”, hogy az értesítő irodák adatszolgáltatási kéréseire gyorsan és közvetlenül adjanak választ.⁵⁹

A harctereken megsebesült és megbetegedett katonák ellátását a katonai egészségügyi hatóságok mellett, Magyarországon a Magyar Vöröskereszt végezte. Július 30-án a belügyminiszter megkeresést intézett a törvényhatóságok első tisztviselőihez a harctéren megsebesült és megbetegedett katonák ellátásának társadalmi megszervezése tárgyában. A modern hadviselés körülményei között a Magyar Vöröskereszt létszáma és felszereltség már elégtelen volt a harcterek szenvedéseinek eredményes enyhítésére. Sándor János belügyminiszter felhívta az alispánokat, hogy segítsék elő a Vöröskereszt községi fiókegyleteinek alakulását, a társadalmat pedig szólítsák fel adakozásra a Vöröskereszt eszközeinek gyarapítása, emberbarát tevékenységének támogatása érdekében.⁶⁰

Augusztus 12-én megjelent a Magyar Vöröskereszt felhívása is. Az egylet a megsebesült, megbetegedett katonák egészségügyi ellátásának jobbá tételéhez pénzadományokat és természetbeni felajánlásokat („*fehérnemű, dohánynemű, italnemű, üdítő anyagok stb.*”) várt. A Magyar Vöröskereszt szükségkórházakat kívánt nyitni, s e tervéhez „*kastélyok, kolostorok, szanatóriumok és más nagyobb terjedelmű épületek*” felajánlását kérte. Az egylet felkérte a 42 éven felüli – már nem népfelkelő – orvosokat, hogy vállaljanak önkéntes munkát intézményeiben. A szervezet legfőképp 18 éven felüli asszonyok és leányok jelentkezését várta, akik az önkéntes ápolónői tanfolyam elvégzése után, „*a harctértől távol lévő, biztosított fekvésű kórházakban*”, díjazás nélkül nyertek alkalmazást.⁶¹

A felhívás „*megérintette a somogyi szíveket*”, a vármegye földbirtokosai és a balatoni nyaralótulajdonosok sorra ajánlották fel kastélyaikat⁶² illetve villáikat⁶³ a sebesültek

55 Kisdorog: 1914-ben kisközség a Völgységi járásban (Tolna vármegye).

56 Almamellék: 1914-ben kisközség a Szigetvári járásban.

57 Verlustliste Nr. 1. Verlautbart am 12. August 1914. Wien, 1914, K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 4–5. p.

58 Hivatalos elnevezése: A Magyar Szent Korona Országainak Vörös-Kereszt Egylete.

59 MNL SML Főispáni általános 451/19/1914. sz. 5256/eln./1914. BM. sz.

60 MNL SML Főispáni általános 451/19/1914. sz. 144234/VII-d./1914. BM. sz.

61 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. augusztus 20. 665–667. p.

62 A sebesültekért. A somogyi birtokosok nagylelkűsége. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 12. 3. p.

63 A balatonmenti villák a vöröskereszt szolgálatában. Balatonboglár akciója. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 14. 3. p.

elhelyezésére, a kaposvári közkórházban pedig folyamatosan szervezték az önkéntes ápolónői tanfolyamokat.⁶⁴ A belügyminiszter felhívása szervezeti szinten is eredményre vezetett: szeptember 8-án Igalban új,⁶⁵ szeptember 25-én Marcaliban újraalakult Vöröskereszt fiókegylet létesült.⁶⁶

Az első sebesültek augusztus 26-án érkeztek meg Somogy vármegyébe. A Sabac környéki harcokban „*vérüket hullajtó kaposi 44-esek*”⁶⁷ közül 24 („*2 kaposvári és 22 vidéki somogyi illetőségű*”) sebesült katona „*vétetett fel*” a vármegyei közkórház kórtermeibe.⁶⁸ Habár a marcali és szigetvári⁶⁹ közkórházban, valamint a kéthelyi⁷⁰ uradalmi magánkórházban is kezelték katonákat, a sebesült és beteg vitézek döntő többségét a vármegyeszékhelyen ápolták. Szeptemberben már százszámra érkeztek Kaposvárra sebesült és beteg katonák.⁷¹ A kaposvári közkórházat tehermentesítendő, a Vöröskereszt kaposvári szervezete augusztus folyamán a városi színház épületében rendezett be kórházat,⁷² ahol a 30-40 „*kaposvári úrilány és úriasszony finom és gondos keze*” ápolta a sérülést szenvedett, megbetegedett hadfiakat.⁷³

A vármegyeszékhelyre szállított sebesült és beteg katonák döntő többségét a kaposvári tartalékkórházban gyógykezelték. A katonai kórház több épületben működött. Törzsepülete a csapatkórház volt, s e mellett a 44. gyalogezred kaszárnyájában, a honvédlaktanyában, a főgimnáziumban, a MÁV internátusban és a cukorgyárban létesült katonai egészségügyi alosztály.⁷⁴ A járványveszélyre tekintettel a város szélén – a cseri katonai gyakorlóterén – kolerabarakk is épült.⁷⁵ A harctereken ugyanis különféle fertőző betegségek (ázsiai kolera, hastífusz, kiütéses tífusz, vérhas) léptek fel, melyek a katonák mozgásával országszerte szórványosan elterjedtek. Kaposváron október 5-én észleltek egy, az orosz frontról a katonai tartalékkórházba került sebesült katonánál ázsiai kolérát.⁷⁶ A hatóságok karanténnal és fertőtlenítéssel megelőzték egy járvány esetleges kialakulását, s a koleraba esett Singer Béla pécsi illetőségű gyalogos is felgyógyult.⁷⁷ November–december folyamán még három katonát kezeltek ki Kaposváron járványos betegségből. A vármegye törvényhatósági bizottsága november 3-án tartott évnegyedes közgyűlésén – az alispán előterjesztésére – hozzájárult, hogy Kacskovics Lajos alispán a vármegyei ebadóalap közegészségügyi fele részéből jelentékeny összeget – 20 000 koronát – a kolera elleni védekezésre, illetve a törvényhatóság területére került harctéri sebe-

64 Ápolónői tanfolyam Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 9. 4. p.

65 Elnök: Hukk György igali római katolikus plébános; női társelnök: Trombitás Mihályné, az Igali járás főszolgabírójának hitvese. MNL SML Főispáni általános 516/19/1914. sz.

66 Elnök: dr. Kasza Sándor marcali királyi közjegyző; női társelnök: gróf Forgách Károlyné. MNL SML Főispáni általános 565/19/1914. sz.

67 Kaposvári zászló a sabáci váron. A 44-esek hősi támadása. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 19. 1. p. Kaposvári 44-esek a sabáci csatában. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 19. (Rendkívüli szám.) 1. p.

68 Sebesült katonák Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 27. 3. p.; Az első sebesültszállítmány Kaposváron. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 27. 2. p.

69 Szigetvár: 1914-ben nagyközség, járási székhely Somogy vármegyében.

70 Kéthely: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Marcali járásban.

71 Ezerkétszáz sebesült Kaposváron. *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 6. 4–5. p.; Sebesültek Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 6. 3. p.

72 Hadikórház a színházban. Kész a kaposvári betegnyugó állomás. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 12. 4. p.; Kész a kaposvári vöröskereszt-egylet hadikórháza. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 28. 4. p.

73 Gondos kezek. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 8. 1. p.; Le a kalappal! Elismerés a kaposvári vöröskereszteseknek. *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 8. 3. p.

74 A sebesültek ellátása. Köszönet Somogy megye közönségének. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 23. 2. p.; Tájékoztató a kaposvári csapatkórházokról. *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 24. 3. p.

75 Kolera Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 11. 4. p.

76 Egy kolera-eset Kaposváron. *Somogyvármegye*, 1914. október 10. 2. p.

77 Nincs már kolera Kaposváron. Singer Béla felgyógyult. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 21. 3. p.

sültek ápolására, gyógykezelésére, ellátására – „*belátása szerint*” – igénybe vehessen.⁷⁸ A polgári hatóságok óvintézkedéseinek hála, Somogy lakosságára 1914-ben (még) nem terjedt át a betegség.⁷⁹

A Monarchia haderejének hátszói mozgatása vasúton történt. Az illetékes katonai hatóságok a vasútvonalak nagyobb csomópontjain – Somogy vármegye területén Kaposváron és Gyékényesen⁸⁰ – úgynevezett „*rendes katonai élelmezési állomásokat*” létesítettek.⁸¹ A frontra induló, illetve a frontról érkező katonák ezeken az állomásokon vételezték fel tartós ellátmányukat. A hadvezetőség a fegyelem fenntartása, illetve a közegészségügyi kockázatok mérséklése érdekében igyekezett a vonaton utazó katonák és a vasútvonalak mentén élő civilek közötti érintkezést minimálisra csökkenteni.

A katonai szállítások következtében beálló forgalmi torlódások és zavarok miatt, a sebesülteket és betegeket szállító vonatok rendszerint nem érték el a tervezett időben az élelmezési állomásokat. Az étkezés hiánya természetesen sokat rontott a sebesültek és betegek állapotán, ezért a kormányfő – a főispánok útján – a nagyobb vasútállomással rendelkező községek előjáróságait utasította, hogy a vesztegelni kényszerülő sebesült és betegszállító vonatok utasait kenyérrel és friss ivóvízzel lássák el. Tisza október 11-i levelében nem hallgatta el, hogy „*az ország némely részein*” kolera és vérhas járvány van, ezért a közigazgatási hatóságok figyelmét felhívta az általános közegészségügyi szabályok betartására. A kormányfő külön hangsúlyozta, hogy a község apraja-nagyja ne, csak „*néhány kiválasztott önkéntes egyén*” érintkezzen az „*esetlegesen fertőző*” katonákkal.⁸²

Somogy vármegye főispánja a Vöröskereszt önkénteseit vonta be a kormányfő akciójába. Makfalvay Géza november 8-án – mint a Vöröskereszt kaposvári fiókegyletének elnöke – értekezletre hívta Kornis József kaposvári állomásfőnököt és Krbek Ferenc 44. gyalogezredbeli ezredest, akikkel megállapodott arról, hogy a Vöröskereszt Somogyszobon⁸³ és Kaposváron a várakozó vonatok sebesült és beteg katonáit ellátó úgynevezett üdítő (üdülő) állomást állít fel. A Magyar Vöröskereszt országos vezetősége azonban – az illetékes katonai vonalparancsnokság javaslatára – decemberben Somogy vármegye területén Balatonboglárt⁸⁴ jelölte ki üdítő állomásnak. Megjegyzendő, hogy a bogláriak, a Vöröskereszt önkéntesei és a vasutasok a község vasútállomásán – hivatalos keretek nélkül – rendszeresen kenyérrel, friss gyümölcssel és vízzel kedveskedtek az áthaladó szerelvényeken utazó sebesülteknek.⁸⁵ Egyébként a belügyminiszter már augusztus 23-án rendeletben volt kénytelen megtiltani, hogy a vasútállomásokon a nagyközönség – „*friss és tiszta ivóvíz, vagy más alkoholmentes frissítők*” helyett – szeszes italokkal ajándékozza meg a katonákat.⁸⁶ Sőt, szeptember 4-én Sándor János a Vöröskereszt kérésére, „*a sebesültek gyümölcsökkel való megvendégelését*” is megtiltotta.⁸⁷

78 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 12. 805–806. p.

79 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1915. február 11. 91. p.

80 Gyékényes: 1914-ben nagyközség a Curgói járásban.

81 Somogy vármegye határainak közvetlen közelében, Dombóváron és Nagykanizsán is működött katonai élelmezési állomás.

82 MNL SML Főispáni bizalmas 59/1914. sz. 7504/I./1914. ME. sz.

83 Somogyszob: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Nagyatádi járásban.

84 Balatonboglár: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Lengyeltóti járásban.

85 MNL SML Főispáni bizalmas 59/1914. sz.

86 MNL SML Főispáni általános 493/40/1914. sz. 6281/el.n./1914. BM. sz.

87 MNL SML Főispáni általános 526/40/1914. sz. 6586/el.n./1914. BM. sz.

A magyar állam a háború költségeinek fedezése és a katonák életkörülményeinek javítása terén számított, számíthatott a hátsország jótékonyására. A hadüzenet után Somogy vármegyét is „*átjárta a nemzeti érzés, a harci láz és a hazafias kötelesség szelleme*”. A háború első heteiben a városkörnyéki községek előljáróságai szekérszám küldték a kenyeret a kaposvári állomásparancsnokságnak,⁸⁸ a katonavonatok indulása pedig valóságos népnüppelnyé vált. A vármegyeszékhely pályaudvarán a somogyi közélet prominens képviselői – zeneszóval kísért – meleg szavakkal búcsúztatták a frontra induló katonákat,⁸⁹ akiket a lakosság a vasútállomásokon megyeszerte élelmiszerekkel (kenyérrel, szalonnával, gyümölcssel) és élvezeti cikkekkel (cigarettaival, szivarral, borral) ajándékozott meg.⁹⁰

Országos viszonylatban, már augusztus első hetében megalakult a legismertebb és legeredményesebb hadi jótékonyági szervezet, a Gyorssegély–Augusztia Alap. Habsburg József Ágost főherceg felesége, Augusztia főhercegnő irányítása alatt álló civil szerveződés hadikórházak felszerelésére, sebesültek pályaudvari fogadására, valamint a katonát adó családok segélyezésére vállalkozott. Az Augusztia Alap számos jótékonyági akció révén igyekezett a lakosság adományait összegyűjteni. Egyik ilyen vállalkozása volt az augusztus 11-én indult „*Aranyat vasért*” mozgalom is, melynek keretében a civil lakosság ékszereit „*Pro Patria 1914*” feliratú vas emlékgyűrűkre cserélhette.⁹¹ A beérkezett ékszerekből rendszeresen aukciókat rendeztek. A vasgyűrű viselése divattá vált, sokan pénzért vásárolták meg (a király 5000 koronát fizetett a hadigyűrűért).⁹²

Szeptember 6-án a háborúval kapcsolatos segélyakciók összehangolása érdekében a magyar kormányfő elnöklete alatt megalakult az Országos Hadsegélyező Bizottság. (A bizottság szoros kapcsolatban állt a Honvédelmi Minisztérium kebelében augusztus 20-án megalakult Hadsegélyező Hivatallal, amely a harctéren lévő egészséges katonákról, valamint a hadiözvegyekről és a hadiárvaokról gondoskodott.) A bizottság 6 albizottságra oszlott: I. Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyező Bizottsága, II. a haderőt ruhaművel ellátó albizottság, III. kórházi albizottság, IV. a munkanélküliség leküzdésére alakult albizottság, V. népjóléti albizottság, VI. pénzügyi albizottság. Gróf Tisza István a hadijótékonyági ernyőszervezet „*odaadó*” támogatására kérte a főispáni kart.⁹³

A katonák életkörülményeinek javítása érdekében az állam is számos jótékonyági akciót indított. Szeptember 16-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy az alap- és középfokú tanintézetek tanulói tanítóik és tanáraik vezetése alatt haladéktalanul kezdjenek hozzá a vadszeder (földiszeder) levelének gyűjtéséhez. A szárított szederleveleket a haderőnek szánta Jankovich Béla, a háború miatt nem beszerezhető tealevél pótlására. A miniszter felhívta a pedagógusok figyelmét, hogy a növény levelének gyűjtését csak a terület tulajdonosának engedélye birtokában kezdhetik el. A levelek szárítását és tárolását szintén az iskoláknak kellett megoldani.⁹⁴ Somogy vármegye királyi

88 Szenna és Patca adománya. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 4. 2. p.

89 A főispán a hadbavonuló katonákhoz. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 4. 2. p.

90 A csurgóiak a katonákért. Köszönőlevél a lelkes fogadtatásért. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 13. 3. p. Balatonboglár a katonákért. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 14. 4. p.

91 Aranyat vasért. *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 23. 3. p.

92 Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 42. p.

93 MNL SML Főispáni általános 535/40/1914. sz.

94 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. szeptember 24. 715–716. p.

tanfelügyelőjének jelentése szerint, az akcióban résztvevő 54 iskola diákjai összesen 600 kg földiszederlevelet gyűjtöttek.⁹⁵

Szeptember 26-án az Országos Hadsegélyező Bizottság (II.) ruházati albizottsága az ország lakosságától nélkülözhető prémeket kért, a katonák meleg kesztyűkkel való ellátása érdekében. A gyűjtés Somogy vármegyében szerény eredménnyel járt: a Marcali Főszolgabírói Hivatal október 14-én 50 kg prémet, a Nagyatádi⁹⁶ Főszolgabírói Hivatal október 20-án 8 kg és 600 g tiszta prémet, valamint 28 kg prémes szőrmével ellátott téli bundát küldött fel Budapestre.⁹⁷

A hátrország jótékonyágát emléktárgyakkal honorálták az adománygyűjtő szervezetek. December 1-jén a Hadsegélyező Hivatal a hadbavonultak életkörülményeinek javítására, valamint az elesettek özvegyeinek és árváinak javára emlékérmeket, jelvényeket, különféle emléktárgyakat, csataképes levelezőlapokat, sőt, 10, 4 és 2 filléres jótékonyági bélyegzővel ellátott számlatömböket hozott forgalomba.⁹⁸

Külön megemlítendő, hogy karácsony közeledtével több akció indult a katonák szentestén ajándékokkal történő ellátása érdekében. November 7-én a Hadsegélyező Hivatal felhívást tett közzé, melyben (kizárólag) pénzt kért a nagyközönségtől, hogy a harcolókat századonként egységes ládákkal láthassa el, amelyekbe a fronton szükséges élvezeti és használati cikkeket csomagolnak. A hivatal 800 000 koronát szándékozott összegyűjteni, *„hogy abból a századládák precíz térkihasználással megállapított egységes tartalma minél előbb és minél jutányosabban bevásárolható legyen”*.⁹⁹

Decemberben az Augusztia Alap is elindította karácsonyi szeretetsomag akcióját. Az Alap szenteste minden harcoló katonát 3 korona értékű Augusztia-csomaggal kívánt megajándékozni. A harcoló, sebesült és beteg katonák, illetve hozzátartozóik érdekében indított számos segélyakció egy idő után már szelektálásra kényszerítette a vármegye vezérkarát. December 7-én a főispán finoman, de határozottan utasította el az Augusztia Alap szeretetsomag mozgalmának támogatását. Makfalvay Géza véleménye szerint, a vármegye lakossága legszívesebben a somogyi kiegészítésű ezredeknek, illetve az itt ápolt sebesülteknek adakozott, s nézete szerint az Augusztia Alap akciója veszélyeztette a már zajló gyűjtések sikerességét.¹⁰⁰

November 12-én a magyar állam a háború kiadásának fedezésére államkölcson kötvények jegyzésére hívta fel a lakosságot. A hadikölcson kötvényekre az állam 5 éves futamidővel 6%-os kamatot garantált. A jegyzésre serkentő hirdetések külön kihangsúlyozták, hogy a kezdeti hónapok önkéntes adományaival ellentétben, az állam most kölcsönt kért, miáltal gazdasági szerződésben rögzített jogviszonyba kerül állampolgáraival. A hadikölcson jegyzők tehát anyagilag is érdekeltté váltak a Monarchia háborús győzelmében. Az állampolgárok mellett, az önkormányzatok is lehetőséget kaptak *„a közpénzek illetén, az állam által biztosított alkalmas elhelyezésére”*. Somogy vármegye alispánja november 11-én – a főszolgabírók útján – hadikölcsonjegyzésre szólította fel a törvényhatóság községeit.

„Előrebocsajjtásával annak, hogy magam is a vármegyei alapoknál nélkülözhető összegeket ily hadi kölcson kötvényekbe szándékozom fektetni, óhajtanónak tartom és kívánom, hogy a községek a kezelésük alatt álló közalapokban rendelkezésre álló összegeket szintén ily kötvényekben helyezték el. Felkérem tehát Uraságtokat, hogy a községeket ezen kölcson

95 Somogy megye tanügye és a háború. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 15. 3. p.

96 Nagyatád: 1914-ben nagyközség, járási székhely Somogy vármegyében.

97 MNL SML Főispáni általános 556/40/1914. sz.

98 MNL SML Főispáni általános 691/40/1914. sz.

99 MNL SML Főispáni általános 691/40/1914. sz.

100 MNL SML Főispáni általános 670/40/1914. sz.

előnyeire, közgazdasági és hazafias céljára figyelmeztetve hívják fel őket arra, hogy e kérdést megfontolás tárgyává téve, terjesszék az e célból sürgősen összehívandó képviselőtestület elé, akik a kölcsön jegyzését illetve az alapok ilyen célra való felhasználását névszerinti szavazással határozzák el.”¹⁰¹

Mivel a községek államkölcsönjegyzésére vonatkozó döntéséhez a törvényhatósági bizottság közgyűlésének jóváhagyása szükségeltetett, a következő évnegyedes közgyűlésre pedig februárban került sor, az alispán engedélyezte, hogy a képviselő-testületi határozatok felsőbb jóváhagyás előtti végrehajtását.¹⁰²

November 12-én a vármegye alispánja érzelmes, szép felhívást intézett a vármegye lakosságához a hadikölcsön jegyzése érdekében („A haza kérő szóval fordul hozzánk...”). A kötvény jegyzését a felfokozott közhangulat mellett, kondíciói – 5 éves futamidő, 6%-os kamat – is elősegítették. Az alapkötvény értéke 50 korona volt, amely összeget három részletben is lehetett fizetni, így a jegyzésben a szerényebb viszonyok között élő polgárok is részt vehetett. Az alispán felhívása kiemelten hangsúlyozta a társadalom különböző anyagi helyzetű rétegeinek szükségyszerű összefogását: „Járuljon e kölcsönhöz hozzá mindenki, a gazdag aranyával, a szegény filléreivel, legyen ez egy igazi magyar nemzeti tőke, a hozzá fűződő szent eszme pedig ezen nagy időknél a késő utódokra szálló gazdag öröksége. Legyen ez csakugyan kiapadhatatlan forrás, honnét a szeretet áldása száll értünk küzdő testvéreinkre és szeretett hazánkra.”¹⁰³ A vármegyei napilapokban is egymást érték a hadikölcsönjegyzésre buzdító felhívások.¹⁰⁴ A falvakban az „intelligencia” (a jegyző, a tanító, a lelkész, a földbirtokos) rendszerint népgyűlésen biztatta jegyzésre a lakosságot.¹⁰⁵

November 21-én a vármegye törvényhatósági bizottsága rendkívüli közgyűlést tartott, melyen az alispán előterjesztésére – a vármegye alapok terhére – 300 000 korona névértékű hadikölcsön jegyzését határozta el. A javaslatot a jelen lévő 47 bizottsági tag egyöntetűen szavazta meg.¹⁰⁶ Az első kötvénykibocsátás során Somogy törvényhatósága, községei és lakossága a vármegyei pénzintézeteknél összesen 13 630 000 korona értékben jegyzett hadikölcsönt. Megjegyzendő, a fenti adat nem tartalmazza egyes somogyi nagybirtokosok más törvényhatóság területén működő hitelintézeteknél történt jegyzéseit. Kaposvár Rendezett Tanácsú Város és lakossága „egymaga” 3 millió korona értékű államkölcsönt jegyzett. Kacsokovics Lajos alispán 1915. január 18-án kelt évnegyedes jelentésében kimutatást közölt Somogy vármegye hadikölcsönjegyzéséről, mely járásonként külön oszlopban tüntette fel az „úri osztály” (nagy- és középbirtokosok, értelmiségiek, tisztviselők, kereskedők), a kisgazdák, illetve községek és egyházközségek (községi, egyházi és más alapok) jegyzéseit.¹⁰⁷

Közbiztonság

A háborús viszonyok miatt a közbiztonság fenntartása a hatóságok részéről különös gondoskodást igényelt. A háború előtt Somogy vármegye területén a közrendet csendőrök és önkormányzati rendfenntartó közegek vigyázták. A mozgósítást megelőzően a

101 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 12. 830. p.

102 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 12. 830. p.

103 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 12. 831–833. p.

104 A főispán felhívása. Jegyezzünk hadikölcsönt! *Somogyi Hírlap*, 1914. november 12. 2. p.; Az alispán felhívása. Jegyezzünk hadikölcsönt! *Somogyi Hírlap*, 1914. november 17. 2. p.

105 Fölsősegesd népgyűlése a hadikölcsönért. *Somogyvármegye*, 1914. november 18. 3. p.

106 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 26. 875–876. p.

107 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1915. február 11. 89. p.

vármegyében 243 csendőr teljesített szolgálatot. A törvényhatóság területe a VI. számú székesfehérvári csendőrkerület 5. számú kaposvári szárnyparancsnoksága alá tartozott. A szárnyparancsnokság alatt szervezetileg 3 szakasz helyezkedett el. A kaposvári szakasz 90 csendőre a Kaposvári, Igali és Tabi¹⁰⁸ járás területét, a marcali szakasz 84 csendőre a Marcali, Lengyeltóti¹⁰⁹ és Csurgói járás területét, a szigetvári szakasz 69 csendőre pedig a Szigetvári, Barcsi¹¹⁰ és Nagyatádi járás területét felügyelte.¹¹¹ A kivételes hatalom bevezetése után, a vármegye területén állomásozó csendőrök döntő többségét „*határszéli szolgálatra rendelés miatt*” elvezényelték. A honvédelmi miniszter „*ott, ahol leginkább szükségesnek mutatkozott*” népfelkelőkkel kívánta pótolni a csendőröket. Azonban a hadi helyzet alakulása az osztrák–magyar haderő harmadik vonalát képező népfelkelőket is a frontra szólította. Felértékelődött tehát a helyi rendvédelmi közegek szerepe. A belügyminiszter augusztus 20-án bizonytalan időre felmentette a katonai szolgálat alól a még be nem vonult községi rendészeti alkalmazottakat (községi rendőröket, mezőőröket, éjjeliőröket). A miniszter a katonai behívások folytán leapadt rendőrlegénység kiegészítése, a helyi közrend megóvása, valamint egészségügyi rendészeti feladatok ellátása érdekében, polgári őrségek szervezését is engedélyezte. Somogy vármegye alispánja is elismerte, hogy „*a helyi rendészeteknél*” a létszámhiány „*sok helyütt érezhető*” volt.¹¹² Azonban a háború első hónapjaiban mindössze a vármegye 4 nagyobb településén – Kaposváron, Szigetváron, Csurgón és Marcaliban – alakult polgárőrség.¹¹³ A megalakulásokat jelentősen gátolta, hogy az állampolgári várakozásokkal ellentétben, mind a belügyminiszter, mind az alispán kijelentette, a polgárőrök kizárólag ingyen, a szabadidejük rovására járőrözhetnek. A polgárőri szolgálat vállalásával kacérkodók egy része ugyanis az elvezényelt csendőrök és községi rendőrök zsoldjára/fizetésére is igényt tartott. Így végül a nagy nehezen felálló polgári őrségek járőrszolgálatára a járásszékhelyek idősebb, prominens férfúinak társasági sétájává szelődött.

Teljesen más történt a kisebb településeken. A mozgósítás – az életerős, fiatal férfiak távoztása – után a falvak népét a fősolgabírók őrszolgálatra utasították. A községek határát leginkább fiatal fiúk és idősebb férfiak őrizték. Mindezek ellenére – ha hihetünk az alispáni évnegyedes jelentésnek – az első háborús hónapok közbiztonsági szempontból nyugodtan teltek, Somogy vármegye területén „*nagyobb jelentőségű közrendellenes cselekmény nem fordult elő, sőt az egyes büntetendő cselekmények, vétségek is megkevesbedtek*”.¹¹⁴

Természetesen a hadiállapot miatt a lakosság biztonságérzetét a bűncselekményeken túl, egyéb más tényezők is befolyásolták.

A magyar kormány az általános mozgósítás miatt, az eredendően a dél-magyarországi és erdélyi – jelentős számú szerb és román népesség által is lakott – törvényhatóságok területére hatályos, fegyvertartást korlátozó rendeletét augusztus elsején az ország egész területére kiterjesztette. A rendelet értelmében, a magánkézben lévő fegyverek és (ipari) robbanóanyagok átadandók voltak az elsőfokú rendőrhatóságoknak (Somogy vármegyében a járási fősolgabírói hivataloknak és a kaposvári rendőrkapitányságnak). A kormányrendelet azonban megengedte a főispánoknak, hogy a fegyverek beszolgáltatásának határnapját önállóan határozzák meg, illetve belátásuk szerint „*minden tekintetben*

108 Tab: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi és járási székhely Somogy vármegyében.

109 Lengyeltóti: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi és járási székhely Somogy vármegyében.

110 Barcs: 1914-ben nagyközség, körjegyzőségi és járási székhely Somogy vármegyében.

111 *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve 1914*. Budapest, 1914, Franklin Társulat, 130–132. p.

112 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 858. p.

113 Polgárőrségek a megyében. *Somogyi Hírlap*, 1914. december 10. 2. p.

114 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 859. p.

kifogástalan és megbízható nagykorú egyének” kezén – különösen nemzetiségi vidéken, ahol zavargásoktól lehetett tartani – lőfegyvert hagyjanak. Somogy vármegye főispánja, Makfalvy Géza természetesen nem rendelte el a fegyverek és (ipari) robbanóanyagok rengeteg adminisztrációval járó begyűjtését, ellenben augusztus 4-én táviratban tudatta a belügyminiszterrel a cáfolhatatlan tényt: „*Somogy vármegyében nemzetiségi vidék és nemzetiségi kérdés nincs.*”¹¹⁵

Augusztus 4-én a belügyminiszter rejtjeles távirat útján közölte a főispánnal, hogy értesülései szerint, „*szerb terroristák*” a városok vízvezeték-hálózatait „*bacilusokkal*” akarják megfertőzni. Makfalvy Géza utasítására a járási főszolgabírók és a kaposvári polgármester azonnal őrséget rendeltek az artézi kutak és a vízművek mellé. A főispán tapintatos eljárást kért az illetékes hatóságoktól: „*A merényletek megakadályozása céljából a szükséges intézkedéseket azonnal tegyék meg, de oly módon, hogy a foganatosítandó rendszabályok a közönségben felesleges izgalmat és félelmet ne keltsenek.*”¹¹⁶

Ugyancsak augusztus 4-én, este egy 16 éves taranyi¹¹⁷ fiú a Taranyi-Rinya patak hídja tövében egy „*fekete ruhába öltözött vékony*” férfival találkozott. Az idegentől megriadt legény fellármázta a falut, s az eset kivizsgálására még aznap éjjel megérkezett Taranyba Nagyatádról két csendőr. A nyomozás az ismeretlen után eredményre ugyan nem vezetett, ennek ellenére a Nagyatáddal szomszédos Bodvicán¹¹⁸ a csendőrök őrizetbe vettek négy horvát és egy szerb famunkást. Bárány Sándor főszolgabíró az 5 horvátországi illetőségű famunkás felügyelet alá helyezését akként indokolta meg, hogy közülük ketten augusztus 2-án a bodvicai kocsmában összeverekedtek a helybeli törzsközönséggel, s ittas állapotban „*állítólag a magyarokat gyalázták, s a szerbek győzelméért imádkoztak*”. Az eset hatására a Nagyatádi járás főszolgabírója elrendelte a Nagyatád környéki vasúti hidak folyamatos őrzését.¹¹⁹

Augusztus 5-én a belügyminiszter a Magyarországon tartózkodó „*fegyverképesnek látszó*” szerb és orosz állampolgárok őrizetbe vételére utasította a rendőrhatóságokat. A főispán jelentése szerint, Somogy vármegye területén nem éltek szerb és orosz alattvalók, így a helyi hatóságok nem vettek részt ellenséges államok polgárainak összegyűjtésében és kényszerlakhelyre telepítésében (internálásában).¹²⁰

Augusztus 2-án a kereskedelemügyi miniszter elrendelte a magánkézben lévő telefonok ellenőrzését. Az ellenőrzéssel megbízott Makfalvy Géza főispán a vármegye területén működő 69 magánkézben lévő telefonállomás gazdáját „*a hadviselés érdekeit nem veszélyeztető*” megjegyzéssel látta el. Felettből sajnálatos, hogy a kaposvári városi hálózatra kapcsolt előfizetők ebben a kimutatásban nem szerepeltek. Megjegyzendő, hogy magánszemélyek a mozgósítás után interurbán (távolsági) telefonbeszélgetést a hadvezetőség tilalma – a hadviselés érdekeinek esetleges veszélyeztetése – miatt nem folytathattak.¹²¹

A hatóságok közötti kapcsolattartás létfontosságú volt. Mivel a Nagyatádi járás területén a telefon-, táviró- és villanyvezetékeket „*éretlen gyermekek*” megrongálták, a

115 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 1917/res./1914. BM. sz.

116 A főispánhoz küldött jelentések szerint, 1914-ben Somogy vármegye területén vízvezeték-hálózat Kaposváron, Szigetváron, Fonyódon, Balatonföldváron, artézi kút pedig Szigetváron, Barcon, Lábodon, Nagyatádon, Csurgón és Marcaliban működött. MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

117 Tarany: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Nagyatádi járásban, Nagyatádtól délnyugatra 8 km távolságban.

118 Bodvica: 1914-ben kisközség a Nagyatádi járásban, Nagyatádtól délre 1 km távolságban.

119 MNL SML Főispáni bizalmas 34/1914. sz.

120 MNL SML Főispáni bizalmas 34/1914. sz. 1889/res./1914. BM. sz.

121 MNL SML Főispáni általános 441/40/1914. sz. 498/B.eln./1914. KM. sz.

közigazgatási egység rendkívül agilis főszolgabírója augusztus 11-én szigorú, a közbiztonság megerősítését szolgáló rendeletet adott ki. Az utasítás értelmében, a járás területén este 8 óra után „gyermekek, iparos- és kereskedőtanoncok” az utcán nem tartózkodhattak. Minden községnek „a gyanús egyének, szekerek, gépjárművek igazoltatása, illetve a légi járművek megfigyelése végett” 1-2 nappali őrrel kellett kiállítania. A községi éjjeliőrök számát meg kellett duplázni, útakadályok felállítását viszont mellőzendőnek ítélte a főszolgabíró, s „fegyvert csak legvégső esetben, esetleges megtámadtatásuk” esetén használhattak.¹²²

Bárány Sándor közlekedési eszközök megfigyelésére vonatkozó rendelkezését a Nagyatádi járás lakossága bizonyára örömmel teljesítette. Augusztus első hetében ugyanis országszerte olyan hírek keringtek, melyek szerint Franciaországból pénzzel és arannyal teletömött autókkal női sofőrök indultak Szerbia és Oroszország irányába. A hírek hallatán a harci lázban égő csendőrség és a katonaság lövöldözni kezdett az autókra, a falusi lakosság pedig országszerte feltartóztatta a „*technika eme új csodáit*”. A Szigetvári járásban – egy októberi híradás szerint – a falvak népe vasvillákkal, fejszékkel állt lesben a hidakon, melyeket láncokkal zártak le.¹²³ Gróf Teleki József országgyűlési képviselőt Somogyiszoboról Budapestre utazása közben, „19-szer tartóztatták fel rendőrök, csendőrök, katonák és magánemberek”. A „hajtóvadászatnak” a vármegyeszékhely második számú rendőre többször is áldozatul esett. Rigó József városi rendőralkapitányt minden egyes alkalommal megállították („*zaklatták*”) a Kaposváron állomásozó katonák, ha elhagyta szolgálati járművével a város határát.¹²⁴ Mivel a fegyveres testületek hajtóvadászatának rövidesen halálos áldozata is lett, a belügyminiszter augusztus 15-én az autók ellenőrzésére irányutatást bocsátott ki. A rendelet értelmében a gépjárműveket csak a rendőrhatósági közegek állíthatták meg, nappal fehér zászlót, éjjel kézi lámpát használva, s a fegyverhasználatot teljesen mellőzve. A miniszteri rendelet megfékezte a községi őrök túlzott ügybuzgalmát, így szerencsére – ha hihetünk a főispánnak – Somogyban „*az autók üldözése közben komolyabb inzultálás*” nem történt.¹²⁵

A technika másik új csodáját, a léghajót szintén kitüntetett figyelem övezte. Szeptember 17-én este a kaposvári Honvéd téren¹²⁶ sétálgató sebesültek különös égi objektumra lettek figyelmesek. A maródiak ellenséges léghajóként azonosították az „*ezüstszerű fényes tárgyat*”. Egy, a lögyakorlatáról a belvárosba éppen visszatérő katonai alakulat a sebesült és beteg bajtársak biztatására azonnal lőni kezdte az „*objektumot*”. A puskaropogásra ébredő városi lakosság szintén látni vélte az „*égyárót*”. Csak másnap derült ki, hogy a Mars bolygó különleges fényjátéka tréfálta meg a katonákat és a civileket.¹²⁷

A háború első hónapjaiban sorra érkeztek a vármegyeházára a Belügyminisztérium éberségre intő leiratai. Somogy vármegyében a rendőrhatóságok jobbra a hadviselés érdekeit sértő röplapok és képek után nyomoztak, mindenféle eredmény nélkül. Az első ellenséges röplapok – a Monarchia ellen indított orosz propagandaháború nyitányaként – Nyikolaj Nyikolajevics Romanov nagyherceg nevében jelentek meg. Az orosz haderő főparancsnoka szeptember közepén kiáltványban szólította fel Ausztria–Magyarország népeit, hogy rázzák le a Habsburgok igáját, s valósítsák meg végre nemzeti törekvéseiket. Októberben az orosz nagyherceg ismét felhívást tett közzé, melyben a Monarchia szláv

122 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

123 A szigetvári járásban hogyan vadásztak a francia hadikincsekre. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 6. 3. p.

124 Feltartoztatott automobilon. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 9. 5. p.

125 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 2726/res./1914. BM. sz.

126 Katonai gyakorlótér, egykori területén ma a Berzsényi park található.

127 A Mars, mint léghajó. A „megriadt” Kaposvár. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 19. 2. p.; Léghajó Kaposvár fölött? *Somogyvármegye*, 1914. szeptember 19. 2–3. p.

katonáit arra buzdította, hogy ne harcoljanak a cári haderő ellen. A magyar miniszterelnök „*az ilyen proklamációk terjesztésének s a nyilvánosság előtt való szelöztetésének*” megakadályozására utasította a főispánokat. Mivel a „*hűtlenségre felhívó*” rölapokat a keleti front területén szórták szét az orosz haderő léghajói és repülőgépei, a felforgató kiadványok terjedése-terjesztése Északkelet-Magyarországra korlátozódott. Somogy vármegye – legalábbis főispánja novemberi jelentése szerint – mentes volt e felforgató röpiratoktól.¹²⁸

A kormányzat a hátország „*megfelelő tájékoztatását*” prioritásként kezelte. Az általános mozgósítás kihirdetése napján a miniszterelnökségi sajtóosztály vezetője felkérte a törvényhatóságok vezetőit, figyelmeztessék a helyi hírlapok szerkesztőit, hogy a hadiesemények közlételemek csak a sajtóosztálytól kapott közleményeket használhatják fel. Mivel az utasítást „*egyes vidéki lapok*” nem tartották be, augusztus 18-án távirati úton maga a miniszterelnök szólította fel cselekvésre a főispáni kart. Gróf Tisza István ismételten felhívta a figyelmet, hogy a hadviseléssel kapcsolatos híreket (hadműveletek, ellenséges csapatok kártételei, katonai vasúti szállítások, veszteségek) és a közönség körében nyugtalanságot vagy izgalmat keltő hátországbeli információkat (járványok, infláció, pénzügyi összeomlások) csak a miniszterelnökségi sajtóosztály, a Magyar Távirati Iroda és a Budapesti Tudósító közleményeiből vehetnek át a hírlapok. A kormányfő határozott fellépést követelt, s a szabályozás ellen vétő lapok működésének felfüggesztésére utasította a főispánokat.¹²⁹ Makfalvy Géza a miniszterelnöki felszólítást azonnal közölte a vármegye területén megjelenő hírlapok szerkesztőiségeivel.¹³⁰

Augusztus 25-én a miniszterelnökségi sajtóosztály – a forrás megjelölésével – engedélyezte a vidéki lapoknak a budapesti újságokban már megjelent hírek közlését. A sajtóosztály vezetője, Drasche-Lázár Alfréd külön felhívta a vidéki szerkesztőségek figyelmét arra is, hogy a harctérről visszatért katonák beszámolóit csak a helyszínek és a katonai alakulatok beazonosíthatatlansága esetén közölhetik.¹³¹ Megjegyzendő, hogy a miniszteri tanácsos intenciót a (vármegyei) sajtó nem igazán tartotta be.

A hadviseléssel összefüggő híreket tehát hivatalosan a vármegyei sajtó (a vidéki sajtó) szeptembertől a fővárosi lapok, illetve a főispáni hivatalok útján szerezhette be. A miniszterelnöki utasításoknak megfelelően, a sajtóosztály „*A közönség tájékoztatása céljából közlöm*” kezdetű táviratait a főispáni hivatal juttatta el a szerkesztőségekhez. Somogy vármegye főispánja október 31-én kelt levelében – tapasztalataira hivatkozva – a magyar kormányfőtől a hivatalos tájékoztató táviratok gyakoribbá tételét kérte: „*Amint tapasztaltam, a hírlapokban háborús híreket a publikum kétkedve fogadja és tapasztalom azt is, hogy oly híreket melyek Kegyelmes Uram az én utamon közöl, bizalommal és megnyugvással fogad a közönség. Részemről nagyon üdvösnek és kívánatosnak tartanám, ha Kegyelmes Uram a háborúkkal kapcsolatos híreket többször közölné az én utamon, ami mint már említettem a közönséget nagyon megnyugtathat.*”¹³²

Október 1-én a belügyminiszter felhívta a főispánok figyelmét, hogy a galíciai menekültek között megbújva, orosz ügynökök is beszivárogtak az országba. A miniszter

128 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz. 8397/I./1914. ME. sz.

129 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

130 A főispán az alábbi 10 újság szerkesztőségének küldte el utasításait: *Somogy, Somogyi Hírlap, Somogyvármegye, Somogyi Kisgazda, Nagyatád, Dél-somogy, Csurgó és Vidéke, Szigetvár és Vidéke, Tábí Újság, Felsősomogy.*

131 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

132 Uo.

„ezen egyének kipuhatólása és ártalmatlanná tétele céljából a szükséges legszigorúbb intézkedések” megtételét, illetve az „esetleges észlelésekről” esetről-esetre jelentést várt.¹³³

November 15-én a belügyminiszter több ezer galíciai menekült elhelyezése érdekében, a vármegye területén üresen álló épületekről kimutatást kért a főispántól. Makfalvay Géza rendeletére a kaposvári polgármester azonnal jelentette, hogy a vármegyeszékhelyen a helyben állomásozó katonaság minden középületet lefoglalt, sőt, a hadi helyzet következtében Kaposvárra került a kassai 20. számú helyőrségi kórház, a kassai 20. számú egészségügyi osztály és a kassai kolerakórház. Nyolc járási főszolgabíró szintén nemleges választ adott, egyedül a Lengyeltóti járás főszolgabírója talált szállást a menekülteknek. Pete Lajos bérleti díj ellenében a kiürült balatoni fürdőtelepeket ajánlotta a főispán figyelmébe. A főszolgabíró ötlete általános felháborodást keltett a balatoni villatulajdonosok körében. A nyaralótulajdonosok nevében a Vöröskereszt balatonlellei¹³⁴ fiókegyletének elnök asszonya, özvegy Szalay Imréné¹³⁵ a főispánnál tiltakozott a menekültek Balaton-parti elhelyezése ellen, mivel nézete szerint a galíciai menekültek betegségeket („ragályt”) terjesztenek és esetleges megjelenésük pusztító híre is árfelhajtó hatású. A tiltakozás hatására Pete Lajos főszolgabíró revideálta álláspontját, a főispán pedig november 26-án megkérte a belügyminisztert, hogy „Somogy vármegyében, különösen pedig Balatonbogláron, Balatonlellén és Fonyódon¹³⁶ galíciai menekülteket” ne helyezzen el.¹³⁷

December 1-én a belügyminiszter a határszéli hadműveletek következtében lakhelyéről távozni kényszerülő „1200 vagyontos magyar egyén” elszállásolását helyezte kilátásba Somogyban. A főispán utasítására a Barcsi, Kaposvári, Lengyeltóti és Szigetvári járás 200–200 fő, a Nagyatádi járás 400 fő befogadását vállalta. Kaposvár ismételen nem tudott menekülteket befogadni. Dr. Kovács-Sebestény Gyula polgármester jelentése szerint, a városban ekkor – a lakosságon kívül – 6400 katona, 1500 kassai egészségügyi katona és 800 sebesült tartózkodott.¹³⁸

A belügyminiszter december 4-i leiratában már „szegény sorsú” északkelet-magyarországi menekült érkezéséről tájékoztatta a kaposvári vármegyházát. Sándor János felkérte a hatóságokat, hogy a menekülteket részére biztosítsanak ellátást, s amennyiben lehetséges munkaalkalmat is.¹³⁹

A menekültkérdés hatósági kezelése terén három nappal később újabb fordulat állt be. A belügyminiszter ugyanis arról tájékoztatta a főispáni kart, hogy az országban tapasztalható élelmiszerhiány és „túlzsúfoltság” miatt a galíciai és bukovinai menekülteket a Lajtán túlra szállítják. Utasította a törvényhatóságokat, hogy az osztrák és a magyar állampolgárságú menekültek ellátásáról külön listákat szerkesszenek. A somogyi hatóságoknak ekkor még nem kellett kimutatásokkal bíbelődniük, mert a vármegye területére nem érkeztek meg a beharangozott galíciai és északkelet-magyarországi menekültek.¹⁴⁰ 1914-ben tehát a vármegye területére államilag szervezeten nem érkeztek menekültek. Magánúton is csak minimális számban jöttek. Somogy vármegye alispánja 1915. január 18-án kelt évnegyedes jelentésében tájékoztatta a törvényhatósági bizottságot, hogy 1914

133 MNL SML Főispáni bizalmas 55/1914. sz. 1271/V.H.K./1914. BM. sz.

134 Balatonlelle: 1914-ben kisközség a Lengyeltóti járásban.

135 Az elnökasszony társadalmi helyzetével kapcsolatosan megemlítendő, hogy néhai férje, Szalay Imre (1846–1902) balatonlellei földbirtokos, borász, vadász és író, 1875 és 1896 között a Lengyeltóti szék helyi választókerület függetlenségi párti országgyűlési képviselője volt.

136 Fonyód: 1914-ben kisközség a Lengyeltóti járásban.

137 MNL SML Főispáni bizalmas 71/1914. sz. 8204/res./1914. BM. sz.

138 MNL SML Főispáni bizalmas 71/1914. sz. 9680/el./1914. BM. sz.

139 MNL SML Főispáni bizalmas 71/1914. sz. 9999/el./1914. BM. sz.

140 MNL SML Főispáni bizalmas 71/1914. sz. 10006/el./1914. BM. sz.

végén 22 északkelet-magyarországi család menekült a vármegye területére, akik itt élő rokonaiknál húzták meg magukat (például dr. Stecz László kaposvári rendőrfőkapitány családja Szatmárnémetiből). Az alispán kihangsúlyozta, a menekültek nem Galíciából és Bukovinából érkeztek: „*valamennyien magyarországi illetőségűek, teljesen megbízható egyének, önfenntartásukról maguk képesek gondoskodni és így itt tartózkodásuk kifogás alá nem esik.*”¹⁴¹

Közegészségügy

A vármegye közegészségügyi szervezete is megszenvedte a háborút: a Somogyban praktizáló közel hetven doktor közül tizenöten vonultak be. Pótlásukra Kacs Kovics Lajos alispán szakvizsga előtt álló orvosokat kért a Budapesti Tudományegyetem orvosi karától. A kar dékánja két orvosdokort bocsátott a vármegye rendelkezésére, akik helyettes körorvosként Balatonlellén és Nagybajomban¹⁴² nyertek alkalmazást.¹⁴³

Az ország egyes részein „*a nagy ember- és állattömegeknek aránylag kis térre való összevonása*” kedvezett a fertőző betegségek terjedésének. A belügyminiszter már 1914. július 30-án felszólította a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy vármegyéjük, illetve városuk népességének egészségi állapotát fokozott figyelemmel kísérjék, s amennyiben hányással, hasmenéssel járó megbetegedés üti fel a fejét, a hatóság azonnal vessen gátat terjedésének. Sándor János felszólította az alispánokat és a polgármestereket, hogy a törvényhatóságuk területén működő kórházakban különálló fertőzőrészlegeket alakítsanak ki, szervezzenek önkéntes betegápolói tanfolyamokat, hatósági területük gyógyszerészeit pedig kötelezzék nagyobb mennyiségű fertőtlenítőszer és kötszer raktározására. A belügyminiszter arra is felszólította a közigazgatási hatóságokat, hogy a katonai egészségügyi szervekkel mindenben működjenek együtt.¹⁴⁴

A belügyminiszter rendeletét Somogy vármegye alispánja augusztus 4-én közölte az alsóbb fokú hatóságokkal, valamint a hatósági orvosokkal, köz- és magánkórházakkal, gyógyszerészekkel. A rendelethez Kacs Kovics Lajos utasításokat fűzött, s megnevezte a miniszter által diszkrétén elhallgatott kórt is: „*A lakosság egészségének figyelemmel kísérése és a fertőző betegségek pontos bejelentése úgy, mint eddig is, szigorúan eszközendő. A hányás és hasmenéssel járó betegségek és halálózásoknál, a községi, kör, városi és járásorvosok közbejöttével gondosan keresendő és megállapítandó, vajon az illető kolerás vagy kolerára gyanús-e? Tudni illik hol és hogyan kapta a betegséget, kikkel érintkezett, hol és merre járt és az így gyanúsnak talált betegek és halálózások jelentendők be, ha kell táviratilag is, nehogy egyszerű gyomor bélhurutok, nyári hasmenésben szenvedők bejelentése által a lakosság felesleges izgalmaknak tétessék ki, a hatóságok pedig ok nélkül zaklattassanak.*”¹⁴⁵

A kaposvári és a szigetvári közkórházban zajló gyakorlatot követendő, az alispán felkérte a marcali közkórház és kéthelyi uradalmi magánkórház vezetését, valamint a járásorvosokat, hogy a Vöröskereszt helyi fiókjával együttműködve, szervezzenek önkéntes ápolónői tanfolyamokat. A hatósági orvosokat utasította, hogy a harctérről hazatérő

141 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1915. február 11. 90. p.

142 Nagybajom: 1914-ben nagyközség a Kaposvári járásban.

143 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 858. p.

144 MNL SML Főispáni általános 458/19/1914. sz. 144233/VII-d./1914. BM. sz.

145 MNL SML Főispáni általános 458/19/1914. sz.

beteg vagy sebesült katonákat alapos vizsgálatnak vessék alá, s fertőző betegség esetén karantént rendeljenek el.¹⁴⁶

A belügyminiszter október 29-én a kolera leküzdése érdekében fokozott fertőtlenítésre utasította a törvényhatóságokat. A legfőbb és legolcsóbb fertőtlenítő szer a mész volt, ezért a miniszter felszólította az alispánokat és polgármestereket, hogy mihamarabb szerezzenek be „*kellő mennyiséget*” belőle.¹⁴⁷ A fertőző betegséggócok lokalizálása céljából Sándor János október 30-án elrendelte, hogy a fertőző betegek ápolását csak hivatásos ápolónók, illetve, a fertőző betegségek ápolásáról megfelelően kiképzett, a gyógyintézetben lakó, s önszántukból ajánlkozó önkéntes ápolónók végezzék. A belügyminiszter döntésével a „*hazajáró*” (otthonalvó) önkéntes ápolónók családtagjainak fertőződési esélyét kívánta minimálisra csökkenteni.¹⁴⁸

A közegészségügy fontosságát jól példázza, hogy Somogy vármegye alispánja novemberben egészségügyi szemleutat tett, végiglátogatva a járásszékhelyeket és a nagyobb somogyi vasúti csomópontokat.¹⁴⁹

A hadbavonultak hozzátartozóinak társadalmi segélyezése

A családfenntartók bevonulása miatt számos somogyi família anyagi helyzete megrendült. A „*gyámol nélkül maradtak*” érdekében Kacskovics Lajos alispán július 29-én – 18816/1914. sz. rendeletében – utasította a főszolgabírókat és a kaposvári polgármestert, szervezzenek járási, illetve városi segélybizottságot, amely a hátrahagyottakat összeírja, s a járás vagy város területén társadalmi gyűjtést szervez. Az alispán a természetbeni felajánlások azonnali kiosztását rendelte el, a gyűjtött pénz viszont takarékpénztári számlán kellett gyümölcsöztetni.¹⁵⁰

Az alispán segélyrendelete megelőzte a központi kormányzat intézkedéseit. A magyar miniszterelnök szintén július 29-én kelt rendeletét, melyben utasította az alispánokat, hogy a behívott katonák eltartott hozzátartozóit haladéktalanul írássák össze,¹⁵¹ valamint a vezető magyar politikusok hitvesei által – ugyanaznap – a behívott katonák visszamaradt családtagjai érdekében kezdeményezett adománygyűjtési felhívását is közzétette.¹⁵²

A kormányfő már július 30-án felhívta a főispánok figyelmét arra, hogy társadalmi segélyt csak a valóban rászorulóknak kapjanak, az otthon maradtak pedig igyekezzenek a hadban lévők munkáját ellátni.¹⁵³

A belügyminiszter augusztus 2-án felszólította a közigazgatás minden szereplőjét, s kiemelten a községi jegyzőket, körjegyzőket, hogy a hadbavonultak hozzátartozóit „*az élet szövevényes, nehéz útjain*” tanácsokkal, hivataluk erejével, segélyakciók szervezésével és irányításával támogassák.¹⁵⁴

Somogy vármegye alispánja augusztus 4-én – 19100/1914. sz. rendeletében – a társadalmi segélyezés terén újabb intenciókkal látta el a járási főszolgabírókat és a kaposvári polgármestert. Kacskovics Lajos utasította a közigazgatási közegeket, hogy csak azokat

146 Uo.

147 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 5. 796–797. p.

148 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 869–870. p.

149 Az alispán egészségügyi szemleútja. *Somogyvármegye*, 1914. november 13. 4. p.

150 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

151 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz. 5651/I./1914. ME. sz.

152 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. augusztus 6. 633–635. p.

153 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

154 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz. 5447/el.n./1914. BM. sz.

írják össze, „*akiknél az egyedüli munkakereső családtag vonult be, s akik emiatt teljesen gyámol és segítség nélkül maradtak*”. Az összeírásnál elsőbbséget élveztek a kiskorú gyermekek, munkaképtelen elaggott szülők és özvegyek. Munkabíró nőket csak akkor vehettek fel a listára, ha a család nagy létszáma miatt nem tudtak munkát vállalni, elvégre – írta az alispán – „*a férfiak távollétében a dolgozni képes nőknek számtalan munkaalkalom kínálkozik*”. Az alispán teret kívánt engedni a társadalmi adománygyűjtésnek, ezért felszólította a hatóságokat, hogy kezdeményezzék, irányítsák s tőlük telhetően támogassák a hátország áldozatvállalását. Az immár községenként felállítandó segélybizottságok segélyezési gyakorlatába Kacsokovics Lajos nem kívánt beleavatkozni, annál is inkább, mivel a mozgósítottak eltartó nélkül maradt hozzátartozóinak az 1882. évi XI. tc.¹⁵⁵ értelmében folyósítandó ún. államsegély megérkezéséig a rászorulókat csak a helyi segélybizottságoktól remélhetett támogatást.¹⁵⁶

Augusztus 5-én Kaposváron a bevonulók hozzátartozóinak segélyezésére a polgármester vezetése alatt – a város karitatív egyesületeinek bevonásával – népségítő iroda kezdte meg működését.¹⁵⁷ Az iroda adományokat gyűjtött, tanácsadást folytatott, munkaerőt közvetített az alábbi mottó szellemében: „*A bevonulók családjának nyújtott segély nem alamizsna, hanem az itthon maradtak köteles hálája azok iránt, akik értünk mennek a háborúba.*”¹⁵⁸

A Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyző Bizottsága augusztus 7-én kelt levelében összefoglalta a főispánnak a helyi segélybizottságok feladatait. Simontsits Elemér, az országos bizottság ügyvezető alelnöke szerint a segélyezendőket összeírása, adománygyűjtés, népkonyhák és gyermekmenhelyek működtetése, valamint a gyámol nélkül maradtak ügyes-bajos dolgainak intézése mellett, a községi segélybizottságoknak „*a munkaképes nők és serdülők*” munkához juttatását is meg kellett szervezniük. Az országos bizottság vezetősége hangsúlyozta, a helyi segélyszervezetek lehetőleg természetben adjanak segítyt, a pénzben kiosztott segítyt ugyanis az államsegélyből le kell vonni.¹⁵⁹

Augusztus 8-án a főispán és az alispán közös rendeletben fektette le a társadalmi segélyezés somogyi módozatait. A rendelet értelmében lehetőleg minden somogyi községben segélyező bizottságot kellett létrehozni. A legkisebb községekben a jegyzőkre várt, hogy az előjáróságok segítségével a rászorulókat összeírják, és a segélyezést felügyeljék. Nagyobb lélekszámú településeken a helyi bizottságokba felkérendők voltak „*az intelligencia legalkalmasabb tagjai*” is, vagyis a lelkészek, tanítók, ügyvédek, földbirtokosok, haszonbérletiek. A vármegye vezetői üdvözlendőnek tartották, ha a bizottságok munkájába hölgyek is szerepet vállalnak. Kisebb lélekszámú községekben 2-3 fős, nagyobb községekben a viszonyoknak megfelelő létszámú helyi bizottság szervezése volt kívánatos. A helyi bizottságok tevékenységének felügyeletére 9 járási és egy „*központi vármegyei*

155 1882. évi XI. törvénycikk a mozgósítás esetében behívott állandóan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok, honvédek és egyéb jogosultak gyámol nélküli családjainak az 1880. évi XXVII. tc. 5. §-a alapján nyújtandó segélyezés módozatáról. Magyar Törvénytár. 1882–1883. évi törvényczikkek. Budapest, 1896, Franklin-Társulat, 19–21. p.

156 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

157 Népségítő iroda Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 6. 3. p. Megalakult a jóléti bizottság. Értekezlet a városházán. *Somogyvármegye*, 1914. augusztus 6. 3. p.

158 A népségítő iroda vezetőségében a következők foglaltak helyet: Dr. Kovács-Sebestény Gyula elnök (Kaposvár polgármestere), dr. Goitein Gábor titkár (ügyvéd, újságíró, a Kaposvári Demokrata Kör elnöke), Huszár Aladár elnökségi tag (a Kaposvári Királyi Törvényszék elnökének hitvese), Kunffy Adolfné elnökségi tag (a Kaposvári Izraelita Jótékony Nőegylet elnöke), özvegy dr. Polányi Lajosné elnökségi tag (a Kaposvári Jótékony Nőegylet elnöke), özvegy dr. Szigethy-Gyula Jánosné elnökségi tag (a Kaposvári Mária Valéria Árvaház Egylet elnöke). MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

159 Uo.

segélybizottság” alakult.¹⁶⁰ A támogatás nem merülhetett ki pénz-, élelmiszer- és ruházati adományok összegyűjtésében és szétosztásában, a vármegye vezetése – a kormányzati rendelkezésekhez igazodva – a bizottságok feladatává avatta a gyámol nélkül maradtak hatóságok előtti képviselőit, sőt munkához való segítségüket is. A rendelet kiadása napján a vármegye vezérkara magánlevél útján – „a szent cél érdekében” – adakozásra szólította fel a vármegye minden jelentősebb birtokosát és haszonbérlijét.¹⁶¹

Bárány Sándor főszolgabíró már augusztus 19-én jelentést tett a főispánnak a hadbavonult katonák családtagjainak a Nagyatádi járás területén történt társadalmi segélyezéséről. Nagyatádon már július 29-én – helyi kezdeményezésként – megkezdte működését az úgynevezett népjóléti bizottság, amely 45 családot, bevonult iparosok, iparossegédek hozzátartozóit segélyezte. A járás kisebb községeiben, a jelentéstétel időpontjában még nem alakultak meg a helyi bizottságok. Működésüket azonban egyelőre a főszolgabíró szükségtelennak tartotta, mivel az esetlegesen segélyezendő mezőgazdasági munkáscsaládok aratás utáni járandóságukat megkapván, „most még fenn tudják magukat tartani”. A főszolgabíró szerint a mezőgazdasági munkásoknak az őszi-téli időszakban kell munkaalkalmat biztosítani, amit sikerült is megszerveznie. Egy nagyatádi nagybirtokos, a szociális érzékenységéről ismert Lebach Keresztély október közepétől kezdődően 300 munkás alkalmazására tett ígéretet. Az uralkodó születésnapjára (augusztus 18.) hirdetett „katona-napi” gyűjtés vidéken eredménytelennek bizonyult, ellenben a járásszékhelyen a kalapozó „úri leányok” megmentették az akciót. Bárány Sándor felpanaszolta, hogy „a vagyonosabb polgárság és a polgár földművesek nagyon visszafogták magukat az adakozástól”. Nagyatádon a jelentés megszületése idején a Vöröskereszt számára is gyűjtés folyt, ugyanis Lebach Keresztély felajánlott egy épületet, ahol a helyi fiókegylet 40 férőhelyes „üdülő állomást” szándékozott felállítani. A járásban élő nagybirtokosok kétségkívül élen jártak az áldozatvállalásban: Alsósegeden¹⁶² és Felsősegeden¹⁶³ gróf Széchenyi Bertalan nagybirtokos, a Főrendiház alelnöke vállalta, hogy a segélyre szorultakat ellátja liszttel, fával és főzeléknövényekkel, sőt, gazdasági cselédei járandóságát is előre kiosztatta.¹⁶⁴

Az említett „katona-nap” megszervezését a kormányfő augusztus 11-én rendelte el. A király születésnapján – augusztus 18-án – az ország minden településen gyűjtést kellett (volna) rendezni a hadbavonult katonák családjainak segélyezésére. A bevételt a helyi segélyező bizottságok kapták. A törvényhatóság nagyobb településein „az úri osztály lányai, asszonyai” az utcákat járva gyűjtötték a „hála filléreit”.¹⁶⁵ Makfalvay Géza az akcióról küldött jelentésében megemlítette, hogy a gyűjtés Somogy vármegyében „a publikum sokoldalú áldozatkészségének igénybevétele” ellenére, „elég szép eredménnyel járt”. Az Igali járás községeiben nem rendeztek „katona-napot”, mivel a járási jegyzői értekezleten megjelentek úgy nyilatkoztak, hogy a hadbavonultak családjait segítő, már folyamatban lévő gyűjtőmunkát nem kívánják „egy másikkal megzavarni”.¹⁶⁶

Szeptember 11-én a főispán végre megtáviratozhatta a Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyező Bizottságának, hogy Somogy vármegye minden községében megalakult a helyi segélybizottság. Makfalvay Géza táviratára két hét elteltével érkezett válasz. Az

160 A somogy megyei segélyakció. A főispán és az alispán körrendelete. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 11. 3. p.

161 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

162 Alsóseged: 1914-ben kisközség a Nagyatádi járásban.

163 Felsőseged: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Nagyatádi járásban.

164 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

165 A király születésnapja Kaposváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 19. 3. p. A király születésnapja Tabon. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 22. 3. p.; Katona-nap Szigetváron. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 22. 3. p.

166 MNL SML Főispáni általános 475/40/1914. sz.

országos bizottság elnöke – gróf Tisza István – miután megköszönte az eddigi munkáját, emlékeztette a főispánt, hogy azokban a községekben, ahol a helyi segélybizottság pénzbeli adományokat utalt ki, a felvett összegeket vissza kell téríteni a segélykasszába az államsegélyek legközelebbi kifizetésekor. A főispáni körrendeletben tudatta a miniszterelnök intencióit a főszolgabírókkal és a kaposvári polgármesterrel. A visszajelzésekből kiderült, hogy a helyi segélybizottságok nagyon ritkán folyósítottak pénzbeli segélyt, s a kifizetéseket visszavonták az államsegélyekből. A községi igazgatás teljesítette a rendeletben foglaltakat, egyedül Szigetvár nagyközség előljárósága indítványozta, hogy a felvett előlegeket ne vonják le az államsegélyből.¹⁶⁷

Somogy vármegye alispánja október 18-án kelt évnegyedes jelentésében is beszámolt a társadalmi adománygyűjtés helyi eredményeiről. A beérkezett jelentések szerint, a „*nagymennyiségű természetbeni adományt*” a segélybizottságok azonnal szétosztották. Pénzadományokat a vármegye területén három akció keretében gyűjtöttek: augusztus első felében a járási, illetve városi segélybizottságok által 60 002 korona 11 fillér, az augusztus 18-i „*katona-napon*” a vármegye községeiben 6674 korona 40 fillér, a főispán és alispán közös adakozási felhívása révén pedig 11 461 korona 26 fillér gyűlt össze. A pénzbeli adományok kisebb részét közvetlen segélyezésre fordították, nagyobb részét – „*további gyümölcsötetés céljából*” – somogyi takarékpénztárakban helyezték el.¹⁶⁸

A társadalmi szolidaritás kétségkívül a vármegyeszékhelyen volt a legerősebb, s ez a tény a városba vonzotta a nélkülözőket. Kaposvár polgármestere október 26-án felterjesztést intézett az alispánhoz, mivel a hadiállapot beállta óta „*a vármegye területéről teljesen vagyontalan családok, keresetre képtelen egyének költöztek be a városba*”. Az új beköltözőket állításuk szerint illetőségi helyük előljárósága küldte Kaposvárra, mondván, a vármegyeszékhelyen mindenki számára jut segély. Dr. Kovács-Sebestény Gyula polgármester sürgős intézést – „*figyelmeztető rendeletet*” – kért az alispántól a községi előljáróságok eme gyakorlatával szemben.¹⁶⁹

A somogyi földbirtokosok egy része nagyvonalú adományokkal segítette a falvak nélkülözőit. Felsőbüki Nagy György nagybajomi birtokos például hadba vonulása előtt a nagybajomi körjegyző asztalára letette magtárának kulcsait és 3000 koronát. A tartalékos huszárhadnagy a nagybajomi előljáróság belátására bízta, hogy készpénzével, gabonájával és tűzifakészletével „*ott enyhítse a háború folytán másoknál beállott szükségét, ahol azt indokoltnak tartja, hozzátéve, hogy amíg neki van, másoknak szükségét szenvedni nem szabad*”. A Kaposvári járás főszolgabírója október 31-én – mint „*a nemes, zajtalan emberbaráti szeretetnek*” példáját – kitüntetésre terjesztette fel a főispánhoz a nagybajomi birtokost.¹⁷⁰

A hadbavonultak hozzátartozóinak állami segélyezése

A mozgósítás során bevonultak „*gyámol nélkül maradt*” hozzátartozóit az állam pénzbeli ellátásban részesítette. (A mozgósításkor tényleges katonai szolgálatukat töltő védkötelesek családtagjai nem részesültek állami segélyezésben.) Az 1882. évi XI. tc.¹⁷¹ alapján

167 MNL SML Főispáni általános 760/40/1914. sz.

168 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 853–854. p.

169 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

170 MNL SML Főispáni bizalmas 66/1914. sz.

171 1882. évi XI. törvénycikk a mozgósítás esetében behívott állandóan szabadságoltak, tartalékosok, póttartalékosok, honvédek és egyéb jogosultak gyámol nélküli családjainak az 1880. évi XXVII. tc. 5. §-a alapján

folyósított államsegélyben részesült a behívott törvényes neje, gyermekei és unokái, apja, anyja, nagypapa, nagyanyja, apósa, anyósa, testvérei, de csak akkor, ha ellátásuk részben vagy egészben a behívott keresményéből, béréből származott. Az államsegély minden egyes családtag után fejenként és naponta járt, s megegyezett a bevonult állandó lakhelyére nézve megállapított katonai átvonulási és élelmezési illeték összegével. 1914-ben Somogy vármegye (a dunántúli honvéd katonai kerület) területén a megállapított katonai átvonulási és élelmezési illeték összege napi 70 fillér volt.¹⁷² A 8 évnél fiatalabb segélyezettkekre fél államsegély volt számítandó, s a részben eltartottak esetében az államsegélyt is arányosan számították (létezett tehát egész, fél és negyed államsegély is). Általános szabály szerint, a család összes segélyösszege nem haladhatta meg a bevonult átlagos napi bérét, keresményét.¹⁷³ A segély összegét a bevonulás napjától a leszerelés napjáig folyósították. A bevonult hősi halála után hozzátartozóinak még 6 hónapig folyósították az államsegélyt. A segélyezendő igényjogosultságát az illetékes községi vagy városi elöljáróság igazolta, majd a járási főszolgabíró hagyta jóvá. Az államsegélyt – a járási adóhivatalok felügyelete mellett – a községi elöljáróságok havonta kétszer, minden hónap 1. és 15. napján fizették. A segély felvételének tényét úgynevezett „fizetési könyvecskében” rögzítették.

A belügyminiszter augusztus 8-án rendelte el „a mozgósítás folytán bevonultak gyámol nélküli családtagjainak” összeírását. A rendelet vétele után a községi elöljáróságok az összeírást azonnal foganatosították, s a kész listákat – az előírásnak megfelelően – 3 napon belül a főszolgabírók elé terjesztették. A járás vezetőjének a beérkezést követően 24 óra állt rendelkezésére az összeírási ívek átnézésére, s az utalványozó pénzügyigazgatóságához – Somogy vármegye területén a Kaposvári M. Kir. Pénzügyigazgatóságához – történő áttételre. A rendelet szövegét, amely elsősorban az alispánoknak küldetett, a miniszter megküldte a főispánoknak, sőt „a rendkívüli sürgősségre tekintettel”, közvetlenül a járási főszolgabíróknak és a rendezett tanácsú városok polgármestereinek is.¹⁷⁴

Somogy vármegye főispánja augusztus 14-én, mivel egy személyben nem tudta kontroll alatt tartani a hadbavonultak gyámol nélkül maradt családtagjainak állami segélyezését, „a társadalom műveltebb elemei közül” 60 bizalmi férfit kért fel a törvényhatóság nagyobb településeiről, akik a községi elöljáróságoknak segítséget nyújtottak az államsegélyre szoruló listáinak összeállításában és ellenőrzésében. A főispán eljárásáról értesítette a belügyminisztert, aki nem támasztott kifogást az intézkedéssel szemben. A bizalmi férfiak közül mindössze egy – Gaál Gaszton, korábbi országgyűlési képviselő – vette komolyan (talán túlságosan is komolyan) a főispáni felkérést, s fejtett ki érdemi működést a segélykérelmek elbírálásánál.¹⁷⁵

Augusztus 18-án Gaál Gaszton a főispán megbízásából tájékoztató látogatást tett a balatonboglári községhez. A balatonboglári körjegyző tájékoztatta a vármegyei politikai közélet erős emberét, hogy Balatonbogláron 64 kérvény közül 61-et, Balatonlellén 44 kérvény közül 42-t támogatott a helyi segélybizottság. Gaál véleménye szerint a községi elöljáróságok által összeírtak többsége nem szorult segélyre. Személyes ismereteire támaszkodva, Balatonbogláron csak 8-10 segélyezésére szoruló családról tudott, s

nyújtandó segélyezés módzatáról. Magyar Törvénytar. 1882–1883. évi törvényczikkek. Budapest, 1896, Franklin-Társulat, 19–21. p.

172 A m. kir. honvédelmi miniszter 1914. évi április 2-án kelt 37199/20/b. sz. körrendelete. *Rendeleti Közlöny a Magyar Kir. Honvédség számára. Szabályrendeletek.* 15. sz. 1914. április 11. 116–117. p.

173 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

174 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz. 148000/IX./1914. BM. sz.

175 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

hasonlóan becsülte a balatonlellei támasz nélkül maradt famíliák számát is. Közérdekre hivatkozva az összeírás megsemmisítését, s beható vizsgálat elrendelése mellett, új összeírás elrendelését kérte a főispántól. Makfalvay Géza megköszönte Gaál jelentését, s a Lengyeltóti járás főszolgabíróját szigorú ellenőrzés lefolytatására utasította.¹⁷⁶

A főispánnal a háta mögött Gaál a segélyezendőek listáját megrostálta. A községben forrongó indulatokat – keltezetlen levélben – dr. Vermes Dezső balatonboglári ügyvéd tárta Makfalvay Géza elé. Hatalmaskodással vádolta Gaált, s a „*lelküismeretes előljáróság*” pártolását kérte a főispántól. A község vezetése ugyanis az „*inkább száz kapjon segélyt olyan, aki talán nincs arra teljesen rászorulva, mint, hogy egy maradjon segély nélkül*” elvet vallotta.¹⁷⁷

A főispán augusztus 28-án – postafordultával – válaszolt az ügyvéd felvetéseire. Válaszában tájékoztatta dr. Vermest, hogy mivel az államsegélyezés személyes ellenőrzését fizikailag nem tudta megoldani, a vármegye nagyobb településein bizalmi férfiakat kért fel, akik a jogosultak összeírásánál a községi előljáróságoknak segítséget nyújtanak, illetve az esetleges visszaéléseket kiküszöbölik. Balatonboglár vidékére a főispán Gaál Gasztont kérte fel, aki szabálytalanságot észlelt, s ezek feltárása zajlott a községben.¹⁷⁸

A boglári mintagazda azonban darázfészekbe nyúlt. Október 12-én a községi előljárósággal folytatott eredménytelen és hálátlan küzdelemben beleunva, Gaál ellenőrzői megbízatásáról lemondott. „*Heteken át folytattam itt emberfeletti küzdelmet a községi hatóság törvényellenes magatartásával s izgatásaival szemben, s vettem magamra egy lát-szólag gyűlöletes szerep minden ódiúmat az igazság és az államérdek megóvása érdekében s hogy a köztörvényeknek azt az oroszországi kezelést, amelyet itt produkáltak – ellensúlyozhassam s a törvénynek tiszteletet szerezzek. Amíg hittem abban, hogy ez lehetséges is lesz, készséggel vállaltam a Méltóságod megtisztelő bizalma által reám ruházott feladat vég nélküli kellemetlenségeit.*”¹⁷⁹

A főispán próbálta Gaált pozíciójában marasztalni, ám a törvényhatósági bizottság tagja az őt ért incidenseket felemlgetve – „*engem átkoznak utca hosszant*” – október 18-án immár véglegesen lemondott segélybizottsági tagságáról.¹⁸⁰

Gaál Gaszton véleményét – miszerint a vármegye területén az államilag segélyezettek nagy többsége nem jogosult a segélyre, sőt, az állami támogatásnak hála, a segélyezettek munka nélkül is megélnek – a somogyi közép- és nagybirtokosok (közép- és nagybérlők) is osztották. Szeptember 22-én Fekete Ernő gigei¹⁸¹ bérlő hazafias aggodalomtól vezényelve, a lakóhelyén tapasztalt államsegély-anomáliákra hívta fel a főispán figyelmét. Somogy vármegye törvényhatósági bizottságának tagja nyomozást folytatott Gigeiben a hadbavonultak családtagjainak vagyoni viszonyai után. A főispántól teljes diszkréciót kérve jelentette, hogy adatgyűjtése alapján az 1200 fős községben mindössze egy családnak járna jogosan államsegély. „*Sajnálattal tapasztalom, hogy az állami segélyt mindenütt, még a jegyzői székhelyeken is végtelen könnyelműséggel folyósítják boldognak-boldogtalannak, akár rá van utalva, akár nincs, minek következtében a harcba vonult katonák feleségei már nem jelentkeznek munkára.*”¹⁸²

176 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

177 Uo.

178 MNL SML Főispáni általános 448-Á/40/1914. sz.

179 Uo.

180 Uo.

181 Gige: 1914-ben kisközség a Nagyatádi járásban.

182 MNL SML Főispáni általános 448-Á/40/1914. sz.

A vármegyei közigazgatás fokozatosan igyekezett a teljes („egész”) állami segélyben részesülők számát csökkenteni. Szeptember 23-án az alispán ismételt felhívta a fősztolgabírók és a kaposvári polgármester figyelmét, hogy az államsegély megállapításánál legfontosabb irányelv, hogy „a család részére adott napi államsegély összege nem haladhatja túl a bevonult átlagos napi keresetét”.¹⁸³

A kormányfő szeptember 30-án, majd október 15-én kelt, a főispáni karhoz intézett leveleiben az államsegély kiutalványozásáról kért tájékoztatást. Információi szerint ugyanis az ország egyes területein még nem folyósították a megítélt államsegélyt. Makfalvay Géza október 17-én kelt levele szerint, Somogyban ekkor már három alkalommal fizettek államsegélyt a községi előjáróságok.¹⁸⁴ A szeptember első napjaiban eszközölt első kifizetési időszak alkalmával a vármegyében 4-4500 család részesült államsegélyben.¹⁸⁵

Október 27-én a főispán a megyeszerte felhangzó panaszra reagálva, mely szerint sokan kapnak államsegélyt olyanok, akik az „állami segélyt nem a szükségüket, anyagi károsodásukat enyhíteni célzó valóságos segélynek, hanem jövedelmi forrásnak tekintik, amelyre támaszkodva minden eddig is teljesített munkájuktól tartózkodnak”, a hatóságokat az államsegélyre való jogosultság megállapításánál „a lehető legnagyobb szigorra” intette. Makfalvay Géza arra utasította a fősztolgabírók útján a községi jegyzőket, hogy csak az önellátásra képteleneket vegyék fel az államsegélylistára, míg a munkaképeseket – a főispán a rendeletben a „munkakerülő” szót is használta – „dologra kell szorítani”.¹⁸⁶

Mezőgazdaság

Somogy vármegye uralkodó gazdasági szektora a mezőgazdaság volt. A népesség 70%-a növénytermesztésből és állattenyésztésből élt. A mozgósítás nem okozott számottevő fennakadást az aratásban, habár a somogyi gazdasági cselédek és napszámosok 40-50%-a bevonult, az otthonmaradtak pedig azonnal magasabb napszámért követeltek. A munkáshiányt és a napszámberék duplájára növekedését leginkább a nagyobb gazdaságok szenvedték meg.¹⁸⁷ A mezőgazdasági munkaerőhiány mérséklése érdekében a földművelésügyi miniszter augusztus 5-én felhívást tett közzé, melyben az otthon maradt ifjak, idősek és asszonyok munkaerejének fokozottabb igénybevételére utasította a közigazgatási hatóságokat. A miniszter a bevonultak önerőből boldogulni képtelen hozzátartozóit a vármegyei, járási és községi szervek segítségére bízta. Makfalvay Géza sietett megnyugtatóni a minisztert: Somogy vármegyében „a mezei munkálatok (elsősorban a betakarítás és a cséplés) a körülményekhez képest kielégítően folynak s a kölcsönös segítségben sem tapasztalható hiány”.¹⁸⁸

Augusztus elején a honvédelmi miniszter a háttországban lévő, mezőgazdaságból élő népfelkelőket hazaengedte aratás, behordás, cséplés idejére. Hazai Samu kikötötte, hogy a kivezényelt katonáknak szeptember elsején mindenképpen vissza kell térniük a kaszárnyákba. A miniszter elvárta, hogy a szabadságolt népfelkelők lakóhelyükön, elsősorban saját vagy rokonaik birtokán, esetleg falubeli kiscgazdák földjén arassanak. Ha mégis bérmunkásnak álltak, kizárólag lakóhelyükhöz közeli uradalomhoz szegődhetnek

183 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. szeptember 24. 718–720. p.

184 MNL SML Főispáni általános 448-Á/40/1914. sz.

185 Félmillió korona a hadbavonultak családjainak. *Somogyi Hírlap*, 1914. szeptember 1. 3. p.

186 MNL SML Főispáni általános 448-Á/40/1914. sz.

187 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 859. p.

188 MNL SML Főispáni általános 471/40/1914. sz. 7284/eln./1914. FM. sz.

el. A rendelkezés érzékenyen érintette a nagybirtokokat, mivel Somogy vármegyébe a nagy nyári munkák idejére évek óta érkeztek idénymunkások Zala, Borsod, Bereg, Bars, Nyitra és Zemplén vármegyékből.¹⁸⁹

A gyermekek munkaerejének fokozottabb mezőgazdasági igénybevétele érdekében, a vallás- és közoktatásügyi miniszter augusztus 14-én kelt rendeletével a hadiállapot idejére a gazdasági ismétlő iskolai tanítást¹⁹⁰ felfüggesztette, az elemi népiskolák utolsó három évfolyamát¹⁹¹ pedig felmentette az iskolába járás kötelezettsége alól.¹⁹²

A cséplési munkálatok „*dacára a nagymértékben mutatkozó munkáshiánynak*”, szeptember végén befejeződtek, de a terméseredmények „*nem elégítették ki a gazdák várakozását*”. A vármegye területén átlagosan kataszteri holdanként 1914-ben búzából 7,5 mázsa, rozsból 7,5 mázsa, árpából 7,5 mázsa, zabból 8 mázsa termett.¹⁹³ 1913-ban – az aratást megelőző két hónapos szakadatlan eső dacára, s az országos átlagot felülmúlva – 8,79 mázsa búza, 7,63 mázsa rozs, 8,23 mázsa árpa, 7,65 mázsa zab termett átlagosan kataszteri holdanként.¹⁹⁴

Burgonyából, kukoricából és cukorrépából jó volt a termés, de az őszi vetési munkálatok igen nehezen folytak. Az igavonó állatok katonai igénybevétele miatt a gazdák nem tudtak trágyát hordani a földekre. Az 1912. évi LXIX. tc. értelmében ugyanis a hadiállapot tartama alatt az állattartók lovaikat (öszvéreiket, szamaröszvéreiket, szamaraikat) és fogatos járműveiket megfelelő kárpótlás ellenében kötelesek voltak átengedni az osztrák–magyar haderőnek. Egy-egy járás területéről a 4 évesnél idősebb lovak 50%-át szabadott hadi célokra igénybe venni.¹⁹⁵

Október 17-én a belügyminiszter a hadviselés céljaira elvont gazdasági munkaerő pótlása tárgyában megkeresést intézett a főispánokhoz. A közéletmezés zavartalansága szempontjából rendkívül fontos őszi mezei munkák (szántás és vetés) elvégzése érdekében, a miniszter „*egymás kölcsönös segítésére*” szólította fel az itthon maradottakat. A közigazgatási tisztviselőket felhívta, hogy a munkaerő vagy igavonó állat nélkül maradt kiscsászák (kiscsászák) földjeit hatósági úton, az általános közmunka kötelezettség¹⁹⁶ lerovásaként műveltesék meg. A miniszter hangsúlyozta, a hatóságoknak a segítséget kérők gazdasági helyzetét vizsgálat alá kell vonniuk, s az arányos munkabeosztásról is gondoskodniuk kell, még pedig úgy, „*hogy a más földjének megművelése miatt, a saját földjén való szántásvetéstől vagy más gazdasági munkától senkit el ne vonjanak*”.¹⁹⁷

A miniszteri rendeletre válaszul, október 31-én a Nagyatádi járás fősolgabírója jelentette a főispánnak, hogy közigazgatási területén „*úgy a nyári, mint az őszi gazdasági*

189 MNL SML Főispáni általános 477/40/1914. sz. 12107/eln./1914. HM. sz.

190 A gazdasági ismétlő iskolákban a 12–15 éves tanulók az elemi népiskola V. és VI. osztályának tananyagát ismételték át, emellett a fiúk mezőgazdasági alapismereteket, a lányok pedig háztartási alapismereteket tanultak. A szorgalmi idő novembertől márciusig heti hét óra, áprilistól júniusig heti négy óra volt.

191 A hatósági elemi népiskolák 10–11–12 éves tanulói (IV., V., VI. osztály) mentesültek az iskolába járás kötelezettsége alól.

192 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. augusztus 27. 673–674. p.

193 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 859. p.

194 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1913. november 13. 888–889. p.

195 1912. évi LXIX. törvénycikk a lovak és járművek szolgáltatásáról. *Magyar Törvénytár. 1912. évi törvénycikk*. Budapest, 1913, Franklin-Társulat, 883–894. p.

196 Az 1890. évi I. törvénycikk alapján minden 18 éves kort elért, de 60 évet még be nem töltött férfit útdadó terhelt. (1890. évi I. törvénycikk a közutakról és vámokról. *Magyar Törvénytár. 1889–1891. évi törvénycikk*. Budapest, 1897, Franklin-Társulat, 169–236. p.) Somogy vármegyében az igavonó állattal nem rendelkezők 3 nap kézi napszámot, vagy ezzel egyenértékű 3 korona váltságösszeget, az igavonó állattal rendelkezők 1 nap igás napszámot, vagy ezzel egyenértékű 6 korona váltságösszeget voltak kénytelenek leróni. *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 5. 797–799. p.

197 MNL SML Főispáni bizalmas 63/1914. sz. 7627/eln./1914. BM. sz.

munkák rendben lefolytak, illetve folynak". A főszolgabíró szerint, a kisgazdák „erősebb rendszabályok alkalmazása nélkül” is egymás segítségére siettek.¹⁹⁸ Kacs Kovics Lajos alispán szintén a fenti rendelet szellemében eljárva utasította a községi elöljáróságokat, hogy a községi közmunkaerőt – leginkább ingyen, vagy csekély díjazásért – rendeljék ki a hadbavonultak „művelő kéz nélkül maradt” földjeire.¹⁹⁹

A női munkaerő mezőgazdasági szerepe is felértékelődött. Az Országos Hadsegélyező Bizottság népjóléti albizottsága – az édesanyák munkavállalását elősegítendő – „a háborús idő tartamára 3–6 éves, szülői gondozás nélkül szűkölködő gyermekek számára napközi otthonnal egybekötött gyermekmenhelyeket” kívánt felállítani az ország azon településein, ahol – óvoda híján – legalább 30 gondozandó gyermek élt. A tervbe vett menhelyeken tevékenykedő óvónők díjazását a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vállalta, viszont a hadi kisedővők elhelyezéséről, bútorzatáról, fűtéséről, világításáról, valamint a gyermekek ételmezéséről való gondoskodást a helyi társadalom áldozatkészségére bízta az albizottság. Az akció helyi koordinátora, Gönczi Ferenc – Somogy vármegye királyi tanfelügyelője – a statisztikai adatok alapján, 50 somogyi községben kívánt hadi gyermekmenhelyet felállítani. Gönczi az érintett falvak intelligenciáját – lelkészeket, földbirtokosokat, tanítókat, jegyzőket – kérte fel az eszme keresztülvitelére. „A feladat könnyen megvalósítható, hiszen a nép egyszerű gyermekei lévén ily menedékhelyek védelmére és gondozására utalva, a helyiség, bútorzat és ételmezés a legmérsékeltebb igényekhez mérendők, és ez igények költségeit úgy a község, mint egyes magánosok készpénzben vagy természetben való hozzájárulásokkal nagyobb megterhelés nélkül fedezhetik.”²⁰⁰ Gönczi Ferenc várakozásaival ellentétben a hadi kisedővők nem serkentették munkavállalásra a bevonult napszámosok, gazdasági cselédek feleségeit. A mezőgazdasági bérmunkások ugyanis látva a terményárak emelkedését, illetve a munkaerő-kínálat csökkenését, magasabb napszámberéket követeltek. Ráadásul a paraszti társadalom eme legszegényebb rétegének megélhetését – ha szűkösen is – az államsegély biztosította, így hiába állítottak fel még egyes uradalmak is gyermekmegőrzőket,²⁰¹ a szokásos napszámberért már nem lehetett mezőgazdasági munkást fogadni.²⁰²

A mezőgazdaságból bevonult férfiakat, valamint a haderő által igénybe vett járműveket és igavonó állatokat rokoni-jószomszédi összefogással és közmunkával nem lehetett pótolni. A kézi- és igaerő hiánnyal küszködő kisebb gazdaságok a vetésterület és az állatállomány csökkentésével igyekeztek alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz. A vármegye termőterületének 60-70%-át kitevő közép- és nagygazdaságok nagymértékben függtek bérmunkásaiktól, elsősorban a gazdasági cselédségüktől.

A kormány külön intézkedett a mezőgazdasági cselédek családtagjainak államsegélyével kapcsolatban. Ugyanis a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1907. évi XLV. tc. 49. §-ának 3. bekezdése kimondta, ha a mezőgazdasági cseléd mint védköteles részleges vagy általános mozgósítás alkalmával bevo-

198 MNL SML Főispáni bizalmas 63/1914. sz.

199 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 860. p.

200 MNL SML Főispáni általános 448-T/40/1914. sz.

201 Államsegélyes munkakerülők. *Somogyvármegye*, 1914. december 8. 5. p.

202 Somogy vármegye területén a mozgósítást megelőzően a „szokásos” napszámber férfiak esetében 1,20–2,40 korona volt. A nőknek a férfiak napszámberének felét fizették. A hadiállapot bevezetése „gazdasági egyenlőséget” teremtett, a munkaadók már nem tettek (nem tehettek) különbséget a két nem bérezése között. A mezőgazdasági bérmunkások 1914. évi hónapjaiban jellemzően 5 koronás napszámberért vállaltak munkát.

nul, munkaszerződése azonnal megszűnik.²⁰³ A szolgálati szerződés megszűnése miatt egyik fél sem igényelhet kárpótlást, sőt a munkaadó követelhet a cseléd családjának távozását. A megélhetés nélkül maradt család államsegélyre volt jogosult. Ha a gazda (munkaadó) a hadbavonult családfő hozzátartozóinak volt munkavállalója járandóságát részben vagy egészben kiszolgáltatta, akkor a család munkaképes tagjait munkára kötelezhette gazdaságában. A miniszterelnök augusztus 25-i levelében külön felhívta a főispánok figyelmét, hogy a hadbavonult cselédek továbbszolgáló családtagjait is vegyék fel a segélyezendő listájára. Augusztus 31-én Makfalvy Géza tájékoztatta Tiszát, hogy Somogyban a cselédek dupla napszámbért követelnek, s a munkaadók csak „*az erkölcsi kényszer hatására*” tartják el a hadbavonult cselédek családjait. A főispán véleménye szerint, ha az állam a bevonult cseléd illetménye élvezetében meghagyott hozzátartozóit még állami segélyezésben is részesíti, a családtagok nem fognak munkát vállalni.²⁰⁴

A főispán cselédkérdésben formált véleményét saját tapasztalataira és a munkaadók beszámolóira alapozta. Egyik informátora báró Tallián Dénes külügyminisztériumi udvari tanácsos, szabási²⁰⁵ földbirtokos, Somogy vármegye törvényhatósági bizottságának tagja volt.

„Szabás, 1914. augusztus 18. Magyarországon könnyen talál munkát a dolgozni akaró, jó pénzért. Azért nagyon óvatosan kell eljárni a 'hátrahagyottak' összeírásánál. Aki nem dolgozik, ne is egyék. A gyerekekről kumulatív²⁰⁶ kell gondoskodni! Erre igenis kell pénz és jó emberek közreadása. De munkabíró renitens cselédasszonyok és az Istennek sem dolgozni akaró socialista hitveseket állami vagy közadakozási pénzekből segélyezni absurdum, akkor, mikor van dolog quantum satis!²⁰⁷ Azt hallom, a kaposvári főszo­lgabíró két cselédkatona panaszára írt a szabási jegyzőséghez, hogy a feleségeket nem lehet munkára szorítani, konvenciójukat²⁰⁸ azonban ki kell adni. Hát először ez nem igaz, másodszor meg a kaposvári főszo­lgabírónak a mi jegyzőségünkhöz semmi köze. Tessék neki a cselédkönyv 17. lapján látható 49. §-t²⁰⁹ elolvasni és megszívlelni. Böhm²¹⁰ aratói nem jöttek meg Kaposvárról a cséplési munkára, melyre kötelezve vannak. Többen berukkoltak, ezek némberei²¹¹ bizonyára kérnek segélyt. Azért közlöm a listát nehogy kapjanak. Én esz­közöltem ki, hogy egy hét előtt a derék helyi főnök²¹² Kaposba²¹³ szállította részüket, nem lehetne ezeket kötelességük teljesítésére moneálni?²¹⁴ Tisztelő híve: báró Tallián Dénes”²¹⁵

A báró levele jól tükrözi a somogyi földbirtokos réteg általános véleményét a mező­gazdasági bérmunkások hadi segélyezéséről. Dr. Svastics Nándor kaposvári főszo­lgabíró levélben említett, járása határain átnyúló²¹⁶ intézkedésével kapcsolatosan megállapít-

203 1907. évi XLV. törvényeikk a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról. *Magyar Tör­vénytár. 1907. évi törvénycikkek.* Budapest, 1908, Franklin-Társulat, 453–475. p.

204 MNL SML Főispáni általános 448-Á/40/1914. sz.

205 Szabás: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Nagyatádi járásban.

206 Értsd: fokozottan.

207 Értsd: bőségesen.

208 Értsd: a mezőgazdasági cselédek évi búza és rozs terményjárandóságát.

209 Értsd: 1907. évi XLV. tc. 49. §-át.

210 Értsd: Böhm Andor nagybérlő.

211 Értsd: feleségei.

212 Értsd: főszo­lgabíró.

213 Értsd: Kaposvárra.

214 Értsd: emlékeztetni, felszólítani.

215 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

216 Szabás kisközség (és a Szabási körjegyzőség) a Nagyatádi járás területén helyezkedett el. A két említett cseléd nagy valószínűséggel a vármegyeszékhely egyik laktanyájába vonult be, s ezért jelentkeztek pana­szukkal a Kaposvári járás főszo­lgabírájánál. Dr. Svastics Nándor illetékesség hiányában, csak megkeresést

ható, hogy a járás feje sem volt teljesen tisztában a mezőgazdasági cselédekre vonatkozó jogszabályokkal.

Forintos Károly, a varászlói Zichy-uradalom főintézője augusztus 19-én kelt levelében – Nemesvid,²¹⁷ Somogysimonyi,²¹⁸ Nemesdéd,²¹⁹ Varászló²²⁰ községek vonatkozásában – ugyancsak az uradalmi cselédek „hálátlanságát” panaszolta a főispánnak: „A községekhez tartozó gazdaságok a bevonultak családtagjairól gondoskodnak. Sajnos, ez utóbbi nagylelkűség megnyilvánulása mellett az izgatók a bevonult gazdasági cselédek családtagjait felheccelték oly értelemben, hogy a családtagoknak kimért konvención felül az asszonyok még külön napszámbert is követeltek. Az erélyes és gondos felvilágosítás után, ezen követelés az utóbbi napokban csökkent.”²²¹

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület – a magyar nagy- és középbirtokos réteg gazdasági és érdekvédelmi szervezete – augusztus 17-én állásfoglalásra kérte fel a főispánt, mint igazgatóválasztmányi tagot, a munkaadó gazdák és a hadbavonult cselédek családjainak viszonyáról. „A cselédkérdéssel kapcsolatban, pedig igen sok fontos részletkérdés merül fel, amelyre nézve felette kívánatos, hogy a gazdatársadalom lehetőleg egyöntetű álláspontot foglaljon el, mert egyébként bizonytalanság és elégedetlenség kaphat lábra s illetve olyan kívánságok támaszthatnak az egyes gazdálkodókkal szemben, amelyeket csak saját anyagi romlása kockázatásával teljesíthet, s amire semmiféle méltányossági szempontokból nem kötelezhető.” Az egyesület kérte Makfalvay Gézát, hogy saját és környezete tapasztalataira támaszkodva közölje, véleménye szerint milyen mértékben gondoskodjanak a munkaadók a bevonult cselédek hozzátartozóiról, mit követelhetnek meg az otthon maradottaktól, s mit tegyenek a megnyomorodott és elesett cselédek családjával.²²²

A főispán augusztus 31-én válaszolt, s saját cselédjeivel szemben követett eljárását tárta az egyesület vezetősége elé. Makfalvay Géza kiskorpádi²²³ birtokáról bevonult cselédei hozzátartozóinak a teljes járandóságot kiszolgáltatta. A főispán a hósi halált halt, illetve a harctéren megnyomorodott cselédek esetében is ezt az eljárást követte. Az „eltartásért cserébe aránylag csekély munkaszolgáltatást” követelt meg a hozzátartozóktól, például a takarmánynövények betakarítását, forgatását, szárítását és zsákvarrást. A főispán saját bevallása szerint, megfenyegette a cselédcsaládokat, hogy amennyiben nem dolgoznak kiskorpádi gazdaságában, nem adja ki a konvenciójukat. A hiányzó munkaerőt napszamosokkal pótolta. A főispán előrevetítette, hogy a szerződési év végén – 1915. április 24-én – elbocsátja a cselédcsaládokat, megélhetésükről véleménye szerint a továbbiakban az államnak kell gondoskodni. A vármegye birtokosai, tapasztalatai szerint hasonló eljárást követnek és jövőbeni szándékaik is hasonlóak. Makfalvay Géza beszámolt az alispánnal közösen kiadott „cselédrendeletéről”, melynek lényege, hogy a hadbavonult cseléd hozzátartozói illetményeik fejében kötelesek a gazdaságban „képességüknek és erejüknek megfelelő munkát végezni”. A főispán hivatali úton intézkedett

intézhette a szabási körjegyzőhöz. Tallián báró a korszakban szokatlan, a Nagyatádi járás főszołgabirájának hivatalát megkerülő eljárást tette szóvá levelében.

217 Nemesvid: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Marcali járásban.

218 Somogysimonyi: 1914-ben kisközség a Marcali járásban.

219 Nemesdéd: 1914-ben kisközség, körjegyzőségi székhely a Marcali járásban.

220 Varászló: 1914-ben kisközség a Marcali járásban.

221 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

222 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

223 Kiskorpád: 1914-ben kisközség a Kaposvári járásban.

arról is, hogy a munkaadóktól ellátást kapó cselédcsaládok államsegélyt és társadalmi segélyt ne kapjanak.²²⁴

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület szeptemberben határozatot hozott, melyben felkérték a munkaadókat, hogy az október 24-ét követő negyedévben is hagyják meg a bevonult cselédek hozzátartozóit a lakhatás és a tüzelő, valamint a bérjárandóság fele részének élvezetében. Az érdekvédelmi szervezet ajánlásait – legalábbis Kacs Kovics Lajos alispán október 18-án kelt évnegyedes jelentése szerint – Somogy vármegye gazdaközsége is betartotta.²²⁵

A hadbavonult mezőgazdasági munkások pótlása és „cselédmizériák” kivédése érdekében a vármegyei gazdasági egyesület – követve a testvéregyesületek példáját – „*néhány száz orosz fogoly*” Somogy vármegyébe vezénylését kérte a hadügyi kormányzattól.²²⁶ A Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság kaposvári bérlete már konkrét kérést fogalmazott meg: az októberi cukorrépa szedési és beszállítási munkálatokhoz 7-800 orosz hadifoglyot kért a főispán útján a hadügyi minisztertől. A hadifoglyokat – a bérmunkások egykori helyén – kitisztított istállóknak, szalmán helyezték volna el és étkezést is biztosított volna nekik a gazdaság. A hadifoglyokra végül nem volt szükség, mert a kérelem elbírálása előtt a nagyüzem végzett a betakarítással. A főispán irataiból kiderül, hogy a vármegye területén 1914-ben hadifoglyokat munkára még nem alkalmaztak. Megemlítendő viszont, hogy Strasser Henrik nagybérlő inámpusztai²²⁷ gazdaságában 1914 őszén száz fő szerb nemzetiségű internáltat foglalkoztatott.²²⁸

Az osztrák–magyar haderő az 1912. évi LXVIII. tc.²²⁹ felhatalmazásával élve, jelentős mennyiségű takarmányt vásárolt fel a vármegye területén. Ennek ellenére 1914 őszén a somogyi gazdák állataik kiteleltetéséhez elegendő takarmánnyal rendelkeztek.²³⁰ December 9-én a földművelésügyi miniszter felhívta a gazdák figyelmét, hogy a nagyobb fővárosi és vidéki malmoknál hatósági áron vásárolhatnak korpát. Az állatok takarmányozására szolgáló, a gabonafélék őrlesekor keletkező malmi melléktermék megvételét azonban feltételekhez kötötték. A korpából csak a vármegyei gazdasági felügyelőségeken igényelhető utalvánnyal, egy havi szükségletének megfelelő mennyiséget vásárolhatott a gazdálkodó. A vevő köteles volt készpénzben kifizetni a kiutalt erőtakarmány árát, sőt, a malmok a korpászsákok árát is elkérhették. Báró Ghillány Imre az érintettek figyelmébe ajánlotta a kedvező árú tengerikorpát (kukoricakorpát), ami azonban gyorsan romló volta miatt hosszabb ideig nem volt eltartható. A rendelet igen figyelemreméltó, hiszen a hatósági jegyrendszer egyik első példájának tekinthető.²³¹

Közellátás

Az élelmiszerárak már a szarajevói merényletet követően emelkedni kezdtek. Augusztus 5-én a belügyminiszter tájékoztatta a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy a kormány az élelmiszerek, valamint az elsőrendű közszükségleti cikkek (tüzelőanyagok, ruházati

224 MNL SML Főispáni általános 448/40/1914. sz.

225 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. november 19. 854. p.

226 *Orosz foglyok Somogyban. Somogyvármegye*, 1914. október 3. 2–3. p.

227 Inámpusztá: Gölle kisközséghez tartozó pusztá az Igali járásban.

228 MNL SML Főispáni általános 518/40/1914. sz.

229 1912. évi LXVIII. törvénycikk a hadiszolgáltatásokról. *Magyar Törvénytár. 1912. évi törvényzcikkek*. Budapest, 1913, Franklin-Társulat, 871–882. p.

230 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1915. február 11. 91. p.

231 MNL SML Főispáni általános 723/40/1914. sz. 13104/elv./XII/2/1914. FM. sz.

termékek) árának hatósági megállapítását egyelőre mellőzi. A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. 7. paragrafusa alapján ugyanis a kormány elrendelhetette a közigazgatási hatóságoknak, hogy a legszükségesebb élelmiszer-cikkekért követelhető legmagasabb árakat megállapítsák.²³² Sándor János értesítette az alispánokat és a polgármestereket, hogy a rendkívüli viszonyokhoz kapcsolódó áremelkedésen túlmutató, a vásárlókat aránytalanul megkárosító díjszabásokat kihágássá minősítette. Felszólította a rendőri büntetőbíráskodást gyakorló hatóságokat – Somogy vármegyében az alispánt, a járási főszolgabírókat és a kaposvári rendőrkapitányt – hogy az egyes esetek megítélésénél a fogyasztók érdekei mellett, tartsák szem előtt „a nehezebb viszonyok közt nagyobb költséggel dolgozó termelők és elárúsítók” érdekeit is.²³³

A Szociáldemokrata Párt kaposvári szervezete már a belügyminiszter rendelete előtt felszólította a város népét, „ha bárhol, bármilyen formában azt tapasztalnák, hogy egyes élelmiszerkereskedők kihasználva a háborús időt, a fogyasztó közönséget zsarolnák, haladéktalanul (megfelelő bizonyítékkal) jelentsék be a polgármesternél vagy a rendőrfőkapitánynál”.²³⁴

A Nagyatádi járás főszolgabírója már a háború második hetében úgy tapasztalta, hogy közigazgatási területe egyes községeiben a helyi kereskedők „abnormálisan” megemelték az élelmi cikkek árát. Az árak féken tartása érdekében Bárány Sándor augusztus 11-én elrendelte, hogy a községi és körjegyzők tíznaponta árjegyzéket küldjenek be a főszolgabírói hivatalba.²³⁵

Az osztrák–magyar haderő háborús szükségleteinek biztosítása, valamint a közellátás nehézségeinek leküzdése érdekében a magyar állam a hadiállapot tartamára magántulajdont korlátozó rendelkezéseket vezetett be. A hadiszolgáltatásokról szóló 1912. évi LXVIII. tc.²³⁶ alapján – a közlekedési eszközök, személy- és teherszállításra alkalmas állatok, gyárak, épületek mellett – a lakosság térítés ellenében köteles volt a fegyveres erőt élelmiszerrel és takarmánnyal ellátni. Az átvett javak árát a katonai hatóságok az előző esztendő utolsó három hónapjának helyben szokásos átlagárához „egyharmad felért” hozzászámítva fizették. A katonai szükséglethez igazodó – „a szolgáltatási képesség mérvéig terjedő” – kötelezettséget törvényhatóságokként szabta ki a honvédelmi miniszter. A katonák ellátására legkönnyebben szállítható, s a törvényben is nevesített élelmiszer a vágómarha volt. A belügyminiszter augusztus 16-án a hadra kelt sereg élelmiszer-élelmiszer-élelmiszer érdekében, a lakosság vágómarha fogyasztásának csökkentésére utasította a törvényhatóságok első tisztviselőit. Sándor János így fogalmazott: „felhívom alispán/polgármester urat, igyekezzék megfelelő módon a lakosság körében odahatni, hogy az a marhahús-fogyasztásról minél kiterjedtebb mértékben a sertés- és juhhús-fogyasztásra térjen át”.²³⁷

A kormány a háború első hetében az osztrák–magyar haderő élelmiszer-élelmiszer-élelmiszer érdekében Somogy vármegyére „vágómarhakeretet” és gabonakiviteli tilalmat rendelt el. Augusztus 12-én a főispán kétségbeesett táviratot intézett a földművelésügyi miniszterhez, melyben sürgette a katonaság által megvett lovak árának mielőbbi kifizetését, a vármegye terület-

232 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. *Magyar Törvénytár. 1912. évi törvénycikkek.* Budapest, 1913, Franklin-Társulat, 691–710. p.

233 MNL SML Főispáni általános 470/40/1914. sz. 5600/eln./1914. BM. sz.

234 A szocialisták az élelmiszer-uzsora ellen. Felhívás Kaposvár közönségéhez. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 4. 2. p.

235 MNL SML Főispáni bizalmas 36/1914. sz.

236 1912. évi LXVIII. törvénycikk a hadiszolgáltatásokról. *Magyar Törvénytár. 1912. évi törvénycikkek.* Budapest, 1913, Franklin-Társulat, 871–882. p.

237 MNL SML Főispáni általános 496/40/1914. sz. 151493/III./1914. BM. sz.

re kivetett „*vágómarha-kontingens*” felére csökkentését, valamint a somogyi gabonakiviteli tilalom feloldását: „*Kérem továbbá odahatni, hogy Somogyra kivetett marhakontingens felére leszállíttassék, mert különben marhatenyésztésünk teljesen tönkremegy. Hír szerint [a] kereskedelmi miniszter Somogyból betiltotta a gabonakivitelt, s így ha lópénz nem jön, marhakontingenst nem redukálják és gabonát nem lehet eladni, teljesen tönkremegyünk.*” A főispáni táviratra két teljes héttel később érkezett válasz. Báró Ghillány Imre tájékoztatta a főispánt, hogy a besorozott lovak árának postahivatalok útján történő kiutalványozása „*folyamatban van*”. A miniszter nem oldotta fel gabonakiviteli tilalmat és nem mérsékelte a vágómarhakeret létszámát sem, ugyanakkor utasította a főispánt, hogy a szarvasmarhák katonai igénybevétele során védje meg a törvényhatóság tenyészállat és a tejelő marha állományát.²³⁸

A szarvasmarhákért a katonai hatóságok rendszerint utalvánnyal fizettek. Mivel az állattartók kifizetése meglehetősen lassan folyt, a pénzre váró falusiak – bedőlve az országot járó szélhámosoknak – elkezdtek áron alul eladni katonai utalványaikat. Országszerte rémhírek keringtek az államkincstár üres voltáról, s ezek híresztelések megingatták a papírpénz értékállóságába vetett hitet. A Somogy vármegyében is ténykedő „*lelketlen üzerek*” a megtévesztett gazdálkodóktól jóval értékén alul vásárolták fel a katonai utalványokat és a papírpénzt.²³⁹

A bankjegyek értékcsökkenését a kormány is érzékelte. A belügyminiszter augusztus 21-én utasította a pénzügyigazgatóságokat, hogy a papírpénzt egyáltalán nem, vagy csak értékén alul elfogadó italkimérési és italárusítási engedéllyel rendelkezőktől azonnal vonják meg jogosítványukat. Sándor János a szabályok ellen vétők azonnali megbüntetést okvetlenül szükségesnek tartotta, „*mert ezen teljes értékű fizetési eszköz forgalmát – a közgazdasági élet kárára – indokolatlanul megnehezítik, másrészt a hiszékeny népet bűnös céllal tévedésbe ejtve megkárosítják*”.²⁴⁰ Megjegyzendő, hogy a rendelkezés hatálya a szatócsokra is vonatkozott, hiszen ők is mértek és árusítottak szeszes italokat.²⁴¹

Szeptember 4-én az élelmiszerek és egyéb első rendű közszükségleti cikkek túlzott áremelkedésének megtorlása tárgyában a belügyminiszter rendeletet intézett a törvényhatóságok első tisztviselőihez. A miniszter nem az árak háború előtti szinten való befagyasztását, sem pedig mindennemű áremelkedés letörését várta el a közigazgatási hatóságoktól. Sándor János elismerte „*a rendkívüli viszonyok által igazolt magasabb árak és díjak*” létjogosultságát, s csak az indokolatlan ár- és díjemelések, a lakosság rovására történő nyereszkeskedések üldözését követelte meg a rendőri büntető bírásokodásra jogosult közegektől. Az eladó egyébként élhetett a jogorvoslat lehetőségével az elsőfokú rendőrhatalóság döntésével szemben. A főszolgabíró, illetve a rendőrkapitány „*legjobb belátása szerint meghozott ítélete*” fellebbezés esetén, a másodfokon eljáró alispán elé került. A vármegye első tisztviselője köteles volt szakvéleményt kérni a területileg illetékes Pécsi Kereskedelmi és Iparkamarától „*valahányszor az árkialakulás bonyolultabb, vagy a megállapítás szakismeretet feltételez és általában, ha az ár vagy díjszabás aránytalan magassága tekintetében kételye van*”.²⁴²

A hadi menetrend augusztus 4-i életbelépése miatt a vasútvonalakon a polgári áruforgalom időről-időre szünetelt. Szeptember 18-án a belügyminiszter kérdést intézett a

238 MNL SML Főispáni általános 474/40/1914. sz.

239 Van és lesz értéke a papírpénznek. Becsapott somogyi gazdák. *Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 7. 2. p.

240 MNL SML Főispáni általános 492/40/1914. sz. 6115/eln./1914. BM. sz.

241 A szatócs olyan kiskereskedő volt, aki vegyesáru-boltjában élelmiszert és különféle háztartási kellékeket (papírárut, textilt, üvegárut, vegyiárut, vasárut) árusított, valamint italokat is kímért.

242 MNL SML Főispáni általános 531/40/1914. sz. 155587/X/1914. BM. sz.

törvényhatóságok első tisztviselőihez, hogy a „*városokban és egyéb tömegesebben lakott helyeken*” a lakosság és a közüzemek ellátása élelmiszerral (gabona, liszt, vágómarha, hús, zsiradék, tej, zöldség) és tüzelőanyaggal (szén, fa) megoldott-e, illetve a lakosság termelvényeit el tudja-e szállíttatni? Somogy vármegye alispánjának jelentése szerint a törvényhatóság területén „*az első rendű közszükségleti cikkek terén*” nem mutatkozott hiány. A vármegye lakossága gabonából, vágómarhából és tejből termelt felesleget, ami „*rendes körülmények között*” budapesti és bécsi vásárcsarnokokba került. Kacs Kovics Lajos alispán szerint az esetleges szállítási nehézségek Somogyban nem igényeltek kormányzati beavatkozást. Az alispán jelentése szemben állt a kaposvári polgármester beszámolójával. Dr. Kovács-Sebestény Gyula tudósítása szerint a városban szénből, burgonyából, barna lisztből és sóból mutatkozott hiány.²⁴³ A városvezető véleménye szerint a szén és a só a szállítási nehézségek miatt, a barna liszt a gabona áremelkedése és a malmi kapacitás elégtelen volta, a burgonya pedig a rossz termés és nagy kereslet miatt lett hiánycikk. A szén Németországból, a sót belföldről, a lisztet és a burgonyát a várost körülvevő falvakból szerezte be Kaposvár lakossága. A polgármester az alispán útján kormányzati intézkedést kért a vasúti anomáliák miatt mutatkozó hiányok orvoslására.²⁴⁴

A vármegyei napilapok 1914 őszén már rendszeresen foglalkoztak a kaposvári piacon tapasztalható áruhiánnyal és áremelkedéssel. Beszámolók szerint, a vidéki kofák már a város határában ügynököknek adták el a portékáikat, a vásártérre eljutó termékekért pedig a mozgósítás előtti árak kétszeresét kérték az elárúsítók. Az áremelkedéseken felháborodó városi lakosság az élelmiszerek tekintetében hatósági árszabás bevezetését követelte a polgármestertől.²⁴⁵

A város képviselő-testülete október 23-i közgyűlésén kérelemmel fordult – a vármegye útján – a kereskedelemügyi miniszterhez a gabonaárak hatósági megállapítása érdekében. Az indítványt megfogalmazó Tankovics János indoklásul kijelentette, Kaposváron „*emberemlékezet óta nem volt ilyen drága a kenyér*”.²⁴⁶ A kaposvári kisgazda pártkör elnöke a lakosság érdekében emelkedett szólásra, de malomtulajdonosként gazdaságilag is kellemetlenül érintette a magas gabonaár.

A hátszág számos „*harctere*” közül a termelők és fogyasztók, a termelő falu és a fogyasztó város szembeállása (szembeállítás) volt az egyik legfontosabb.²⁴⁷ Novemberben a vármegyei napilapok – a kofák telhetetlenségének ostromozását túlhaladva – már a termelőket, „*az élelmiszerekben dúskáló falut*” vádolták uzsorával.²⁴⁸ A kaposvári közvélemény egyre hangosabban követelte az élelmiszerek hatósági árszabásának életbe léptetését.²⁴⁹ Az általános drágulást jól példázza a barna kenyér ára, melynek kilogrammja a mozgósítást megelőzően 32–36 fillér, október elején 52–56 fillér,²⁵⁰ november végén pedig 72 fillér²⁵¹ volt.

243 1914 háborús hónapjaiban a vármegyeszékhely mellett, még egy településen, Szigetváron alakult ki áruhiány. A járásszékhelyen november végén néhány napig nem lehetett sót vásárolni. Szigetváron elfogyott a só. *Somogyi Hírlap*, 1914. december 1. 4. p.

244 MNL SML Főispáni általános 544/40/1914. sz.

245 Hatóságilag kell megállapítani az árakat. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 18. 4. p.

246 Kaposvár közgyűlése. A polgármester végén néhány napig nem lehetett sót vásárolni. *Somogyi Hírlap*, 1914. október 24. 2. p.

247 Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest, 2008, Napvilág Kiadó, 127–130. p.

248 A falusi termelők uzsorája. *Somogyvármegye*, 1914. november 6. 3. p.; A somogyi falvakban van élelmiszer. *Somogyi Hírlap*, 1914. november 7. 3. p.

249 A drága Kaposvár. Hatóságilag kell megállapítani az árakat! *Somogyi Hírlap*, 1914. november 15. 3. p.

250 A kormány az élelmiszer-uzsora ellen. *Somogyvármegye*, 1914. október 7. 2. p.

251 A drágaság kérdése. *Somogyvármegye*, 1914. november 25. 3. p.

Az osztrák–magyar haderő kenyérlisztigényeinek biztosítása csak a hátszrág szükségleteinek csökkentése árán volt lehetséges. November 28-án a kormány elrendelte a búza- és a rozsliszt árpa- és kukoricaliszttel történő kötelező keverését,²⁵² valamint a gabona és liszt legmagasabb árának járásokénti megállapítását.²⁵³ Keveretlen búza- és rozslisztet kiskereskedelmi forgalomban (közvetlen fogyasztás céljára) december 24-ig lehetett árusítani. A különféle kiőrlésű búzalisztfajtákat és a rozslisztet 33%-ban árpaliszttal, vagy 30%-ban kukoricaliszttel kellett keverni. A maximális árak kiszámítására törvényhatóságokként ármegállapító bizottságok álltak fel. A somogyi bizottság vezetője a főispán volt, s az alispán, a járási főszolgabírók, Kaposvár polgármestere, a vármegyei gazdasági egyesületek képviselői, a vármegyei gazdasági felügyelő, valamint a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara helyi kiküldöttje alkotta a tagságot. A somogyi ármegállapító bizottság december 5-én hirdetményben közölte a búza, az árpa és kukorica, illetve az ezekből őrölt liszt mázsájának járásokénti legmagasabb árát. A táblázatos kimutatás szerint a vármegyeszékhelyen és a Kaposvári járásban lehetett a legmagasabb hatósági áron gabonát és lisztet vásárolni. Szemes termény esetén a maximális ár nem tartalmazta a szállításhoz szükséges zsák árát. A lisztek esetében viszont igen. A hirdetmény kilencféle búzalisztet és háromféle rozslisztet sorolt fel. Az ármaximálás december 10-én lépett életbe. A rendelet a közvetlen fogyasztás céljait szolgáló kiskereskedelemre nem, csak a nagykereskedelmi célú áruforgalomra vonatkozott. A kormányrendelet értelmében, a fűszer-, vegyes- és kiskereskedők a hirdetményben meghatározott árú gabona- és lisztfajták „*kicsinyben való*” árusításakor csak olyan árakat szabhattak, melyek a megállapított maximális áraknál „*aránytalanul nem magasabbak*”.²⁵⁴

December 12-én a földművelésügyi miniszter hirdetményben tájékoztatta a lakosságot a kevert kenyérliszt- és gabonajárandóság bevezetéséről. A miniszter felkérte az otthonában kenyeret sütő népeiséget is, hogy csak kevert lisztből készült kenyeret fogyasszon, szükségleten felüli búza- és rozskészletét pedig bocsássa áruba. A mezőgazdasági cselédek évi búza és rozs terményjárandóságát (konvencióját) egyharmad részben szintén árpában, vagy kukoricában kellett kiadni, s a munkaadónak az értékkülönbötet készpénzben kellett kifizetni. Báró Ghillány Imre megnyugtatta lakosságot: a kenyérgabonák terméseredményei elmaradtak ugyan várttól, de az ország szükségletei biztosítottak. A földművelésügyi miniszter szerint, a kormány csak „*józan előrelátásból*” vezette be a kevert liszt használatát. Az ellenség ki akarja éheztetni a Monarchiát, aki takarékoskodik, hazafias kötelezettségének tesz eleget – fejtegette a miniszter. „*Ma, aki keveretlen tiszta búza-, vagy rozslisztből süttött kenyeret eszik, s aki rejtegeti a gabonát, amire a maga házában és gazdaságában nincsen okvetlenül szüksége, vétkezik a haza ellen és az ellenséget segíti, mert gyöngíti az ország gazdasági erejét.*” A főszolgabírói hivatalokban sokszorosított hirdetményt a községekben, pusztákon és majorságokban kiszögeltek s dobszó útján kihirdették. A vármegyeháza a miniszteri közleményt a helyi sajtóban is közzétette. Főszolgabírói jelentések tanúsítják, hogy a somogyi gazdasági cselédeknek nagyon nem tetszett a konvenciójukat érintő intézkedés. A mezőgazdasági munkások

252 A m. kir. minisztériumnak 8681/1914. M. E. számú rendelete a közfogyasztásra szánt búza-, rozs-, árpa- és tengeriliszt előállításának és forgalomba hozatalának szabályozásáról. *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. december 6. 899–901. p.

253 A m. kir. minisztériumnak 8682/1914. M. E. számú rendelete a búzáért, rozsért, árpáért és tengeriliszt előállításának és forgalomba hozatalának szabályozásáról. *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. december 6. 901–904. p.

254 *Somogyvármegye Hivatalos Lapja*, 1914. december 6. 896–899. p.

a „keverési különbözetet” az egyre romló értékű készpénz helyett inkább terményben szerették volna megkapni.²⁵⁵

Utószó gyanánt

1914 karácsonyán Somogy vármegye minden gondolkodó polgára számára világossá vált, hogy hosszú, elhúzódó háborúra kell felkészülni. Kacskovics Lajos alispán 1915. január 18-án kelt évnegyedes jelentésében elégedetten nyilatkozott a törvényhatóság háborús szerepvállalásáról: *„Igaz és jogos büszkeséggel hivatkozhatunk arra, hogy Somogy vármegye minden téren eleget tett a szeretett haza iránti kötelességének. Vármegyénk mindenben első volt az elsők között.”* A vármegye katonafiainak magasztalása után („amerre csak járnak, északon, délen mindenütt győzelem kél nyomukban”), a hátország is kapott két dicsérő mondatot: *„Az itthon maradottak pedig folytatják zajtalan, áldásos munkálkodásukat. Gazdag és szegény egyformán vetélkedik a haza javáért szükséges áldozatok meghozatalában.”*

Az 1956-os forradalom miniszterelnöke, a kaposvári születésű Nagy Imre 1957-ben papírra vetett, befejezetlen önéletírásában érzékletesebb képet festett 1914 háborús hónapjairól, a háborúval együtt járó, ideiglenesnek remélt, ám tartósnak bizonyuló változásokról:

„Jöttek az első győzelmi hírek a szerb frontról, a sabáci ütközetről. Legendák születtek a rosseb-bakák hősiességéről. Kegyetlenségüket, vadságukat dicsfényvel övezték. Mi is így láttuk. Lelkesedtünk, tüzeltünk!

Azután jött az orosz hadüzenet, a galíciai front. Ez csak fokozta a haragot bennünk, még elvadultabbak lettek az indulatok. Éjjel-nappal mentek a csukaszürke menetszázadok. A legtöbb időt az állomáson töltöttük, üdvözlöttük az áthaladókat, ajándékokat osztogattak a nők, lelkesítettek, bátorítottak. Búcsúztattuk a mieinket, mind több és több ismerős és barát vonult be, ment a frontra a sirató hozzátartozók könnyei között, de nótaszóval.

Aztán megérkeztek az első sebesültek. Micsoda ünnepi fogadtatás és megvendégelés. Majd mind tömegesebben jöttek, a háború hétköznapi esemény lett. A színházat, az iskolákat kórházakká kellett berendezni. Jöttek a halál-listák, s nyomukban a kétségek, a szomorúság. A kenyér is rosszabb lett... Jöttek a hírek a visszavonulásokról, vereségekről, eljött az ősz és a háború mind végeláthatatlanabbá lett.

Mindennek mi is részesei voltunk. Együtt úsztunk az árral, a nép hangulattal. Mintha egész múltunkat, nevelésünket erre az egyetlen nagy eseményre szánták volna. Mit tudtuk mi akkor, hogy micsoda szerencsétlenség zúdult a világra, s hogy abban nekünk is szerepünk van. Mit tudtuk mi akkor, hogy milyen világtörténelmi változások mozzogója, parányi részecskéje volt a mi lelkesedésünk.

Lassacsán a háborús élet megszokottá vált, bár majd minden kizökkent megszokott kerékvágásából.”²⁵⁶

255 MNL SML Főispáni általános 718/40/1914. sz. 13500/el.n./1914. FM. sz.

256 Nagy Imre: *Viharos emberöltő*. Budapest, 2002, Nagy Imre Alapítvány, 89–91. p.

HALL GÉZA: HADIFOGSÁGOM NAPLÓJA

A BEVEZETŐT ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA, A SZÖVEGGONDOZÁST VÉGEZTE:
NÜBL JÁNOS

Bevezetés

2015 tavaszán Juhászné Hettyey Mária jóvoltából egy első világháborús hadifogoly visszaemlékezésének másolatával gazdagodott a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára. Az alábbiakban közlésre kerülő, 51 gépelt oldal terjedelmű memoár szerzője Hall Géza, a császári és királyi 44. gyalogezred egykori hadnagya. Juhászné Hettyey Mária emlékei szerint anyai nagyapja – a kéziratban szereplő Kaczovszky Ágoston (1923-tól Barakonyi Gusztáv)¹ – baráti viszonyban állt Hall Gézával, s ezért kerülhetett családjá birtokába a valószínűsíthetően a két háború között, a hadifogságban született feljegyzések rendszerezéséből született napló formátumú visszaemlékezés.

Hall Géza életútja

Hall Géza 1896. december 4-én született Kaposváron. Mivel házasságon kívül jött világra, születési anyakönyvi bejegyzésében Fodor Géza néven szerepel. Házicselédként dolgozó édesanyja, Fodor Erzsébet vallását követve, reformátusnak keresztelték.² „Természetes” apja – Hall Kálmán vasúti asztalos – 1911. december 10-én elvette anyját, így Fodor Géza 1912-ben új családnevet kapott.³ Elemi népiskolai és polgári fiúiskolai tanulmányait Kaposváron végezte.⁴ A polgári iskola négy osztályának elvégzése után, 1911 szeptemberében felvételt nyert a Csurgói Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézetbe. Negyedik osztályos, végzős növendékként élte meg az 1914/1915-ös tanévet, melyet Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter a háborús, rendkívüli viszonyokra való tekintettel lerövidített, emiatt már 1915 márciusában kézhez kapta elemi népiskolai tanítói oklevelét.⁵

- 1 Kaczovszky Ágoston (Rinyaszentkirály, 1895. május 15. – Győr, 1961. december 31.): Hivatásos katonatiszt. 1918 októberében az olasz fronton a cs. és kir. 44. gyalogezred főhadnagyaként francia hadifogságba esett, ahonnan 1920-ban tért haza. 1923-tól vitéz, s felveszi a Barakonyi Gusztáv nevet. A hadifogságból való hazatérése után is hivatásos tiszt maradt. 1945-ben ezredesként került szovjet hadifogságba, ahonnan 1948-ban tért haza. Az 1950-es évek elején feleségével együtt kitelepítették a Hortobágyggyal határos elepi tanyavilágba.
- 2 Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL SML) XXXIII. 1. Somogy megyei állami anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Kaposvári születési anyakönyv 510/1896. sz. bejegyzés.
- 3 MNL SML XXXIII. 1. Somogy megyei állami anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Kaposvári házassági anyakönyv 215/1911. sz. bejegyzés.
- 4 MNL SML VIII. 275. Kaposvári Állami Elemi Népiskola iratai. Előmeneteli és mulasztási napló a kaposvári középonti állami elemi népiskolában az 1906–7-ik tanévre. IV. a. fiúosztály.; MNL SML VIII. 104. Kaposvári Államilag Segélyezett Községi Berzsényi Dániel Polgári Fiúiskola iratai. A kaposvári államilag segélyezett községi polgári fiúiskola IV. osztályának előmeneteli és mulasztási naplója az 1910 / 11. iskolai évre.
- 5 MNL SML VIII. 1301. Csurgói Állami Tanítóképző Intézet iratai. Osztály-anyakönyv a csurgói állami elemi népiskolai tanítóképző-intézet IV. osztálya számára. Kezdődött 1914. évi szeptember hónapban.

Mint egyéves önkéntes jelölt,⁶ 1915. május 5-én vonult be a cs. és kir. 44. gyalogezredhez.⁷ A 6 hónapos tartalékos tiszti tanfolyamot Gablonzban⁸ végezte. Katonai tanulmányai alatt megkapta első rendfokozatait: 1915. augusztus 26-án egyéves önkéntes címzetes őrzetetővé, 1915. szeptember 9-én egyéves önkéntes címzetes tizedessé, 1915. szeptember 16-án egyéves önkéntes címzetes szakaszvezetővé lépett elő. 1916 januárjában csatlakozott az orosz fronton harcoló ezredéhez. A harctéren érdemeket szerzett, így 1916. augusztus 21-én egyéves önkéntes címzetes őrmesterré, 1916. szeptember 1-én tartalékos zászlóssá lépett elő. Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül 1916. október 21-én bronz vitézségi érmet kapott, 1917. január 9-én pedig Károly-csapatkereszttel ismerték el katonai érdemeit. 1917. február 1-én tartalékos hadnaggyá nevezték ki, s így átkerült a tiszti állományba.⁹

1917 februárjában a cs. és kir. 44. gyalogezred új frontra, Erdély keleti határára, a Hagymás-hegységbe került. Hall Gézat azonban 1917 márciusában az alakulat Reichenbergben¹⁰ állomásozó pótzászlóaljához¹¹ vezényelték, ahonnan 1917 júniusában tért vissza a román hadszíntérre.¹²

A 44-esek 1917 szeptemberétől kezdődően, öt hónapon keresztül Bukovinában harcoltak. 1918 januárjában az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság a hátszágba vezényelte a gyalogezredet. A „rosseb bakák”¹³ januárban a bécsi fegyvertárat, az Arsenalt őrizték, februárban pedig Krakkóban láttak el biztosító szolgálatot.¹⁴

A rövid hátszági szolgálattételt követően, a cs. és kir. 44. gyalogezred 1918 márciusában átkerült az olasz harctérre.

Az utolsó háborús tavasz Hall Géza katonai karrierjében új fejezetet nyitott: 1918. május 11-én a tartalékállományból átkerült a hivatásos tiszti állományba. Hall hadnagy ezrede soraiban részt vett a Monarchia utolsó offenzívájában, a piavei átkelésben (1918. június 15–25.). A fiatal tiszt a sikertelen támadás idején végrehajtott haditetteiért 1918. szeptember 7-én újabb kitüntetésben részesült (bronz katonai érdemérem, szalagján a

6 Egyéves önkéntesi rendszer: Kiegészítő (tartalékos) katonai vezetőképzés az Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezeténél olyan iskolázott fiatalok részére, akiket polgári karrierjükben akadályozott volna a kötelező katonai szolgálat (a haditengerészetnél 4, a lovasságnál és a lovagló tüzérségnél 3, a gyalogságnál, a tüzérségnél és a műszaki csapatoknál 2 esztendő) letöltése. A szolgálati idő kedvezményen középiskolát (gimnáziumot vagy reálistiskolát) végzetek élhettek, illetve azok, akik „általános műveltségüket” egy vegyes (katonai és polgári tagokból álló) bizottság előtt bizonyították. Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 146. p.

7 A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred hadkiegészítő kerülete Somogy vármegye egész területére, illetve Tolna vármegye 4 (Dombóvári, Központi, Tamási, Völgységi) járására terjedt ki. A cs. és kir. 44. hadkiegészítő parancsnokság Kaposváron székel. 1914 júliusában az ezredtörzs, valamint a 44/I., 44/II. és 44/IV. zászlóaljak Bécsben, a 44/III. zászlóalj Kaposváron állomásozott.

8 Jablonec nad Nisou (németül: Gablonz an der Neisse): város Észak-Csehországban (Libereci kerület, Jablonec nad Nisou-i járás).

9 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) I. 31. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 8. (tiszti személyügyi) osztályának 1939. évi elnöki „egyneves” sorozata. 36823/eln. 8./1939. alapszám. Hall Géza katonai anyakönyvi lapja. Ehelyütt szeretném megköszönni dr. Bonhardt Attila ezredes úrnak, a Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatójának Hall Géza személyi anyagának feltárása terén nyújtott nagyvonalú segítségét!

10 Liberec (németül: Reichenberg): város Észak-Csehországban (Libereci kerület, Libereci járás). 1915 júniusában a cs. és kir. 44. gyalogezred pótzászlóalját Reichenbergbe helyezte a katonai igazgatás.

11 Pótzászlóalj: Háború idején az újonck kiképzésére felállított csapatrész.

12 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 311. p.

13 Az ezred Somogyból és Tolnából származó légénységének gyakori szavajárása („A rosseb egye meg!”) után kapta ragadványnevét. (A szerző ragaszkodott a „rosseb bakák” írásmóddhoz, a szerk.)

14 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 205. p.

kardokkal), majd 1918. október 1-én – november 1-jei ranggal – főhadnaggyá léptették elő.¹⁵ A Monarchia összeomlása azonban megakadályozta az új rendfokozat kihirdetését.

1918. október 24-én az olaszországi antant haderő olasz, brit és francia hadosztályai támadást indítottak, amely október 29-én áttörte a Piave menti osztrák–magyar védelmet. Az antant offenzíva során a cs. és kir. 44. gyalogezred III. zászlóaljja – Hall Géza hadnaggyal a soraiban – október 28-án Ponteggio¹⁶ térségében francia hadifogságba esett.

Hall Géza a tiszti hadifogolytáborból történt hazatérése után azonnal – 1920. május 18-án – belépett a Horthy-féle Nemzeti Hadseregbe, s főhadnagyként a debreceni katonai körlethez tartozó nyíregyházi gyalogezred állományába került.¹⁷ Csapattestének elnevezése 1921. június 1-től m. kir. 12. honvéd gyalogezredre, 1930. március 1-től m. kir. „Rákóczi Ferenc” 12. honvéd gyalogezredre változott.¹⁸

A fiatal főhadnagy 1922 januárjában megnősült, 1925 februárjában pedig leánya született.¹⁹ A Tiszántúlon új otthonra találó katonatiszt a szabolcsi sajtó beszámolóíja szerint, az 1920–30-as években aktív szerepet vállalt Nyíregyháza kulturális és sportéletében.²⁰

A m. kir. 12. honvéd gyalogezred „*kitűnő sportsman*”-jét 1927. május 1-én századossá nevezték ki.²¹ 1930. február 3-án megkapta a háborús emlékérmét karddal és sisakkal a piros-fehér-zöld színű hadiérem szalagján. Kitüntetésora 1935. április 11-én kardos osztrák háborús emlékéremmel, 1935. május 15-én pedig III. osztályú tiszti katonai szolgálati jellel gyarapodott. 1936. október 1-től 1937. március 31-ig a honvéd törzstiszti tanfolyamot látogatta Budapesten, melyet „jó” eredménnyel teljesített. 1937. június 1-én áthelyezték a Magyar Királyi Határőrséghez, s határügyi tiszti beosztásban Csengerre került, majd 1938. május 15-én a Nyírbátorban állomásozó m. kir. 6/III. határbiztosító

15 HL I. 31. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 8. (tiszti személyügyi) osztályának 1939. évi elnöki „egyneves” sorozata. 36823/eln. 8./1939. alapszám. Hall Géza katonai anyakönyvi lapja.

16 Ponteggio: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbiadene község közigazgatási területén.

17 *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg számára*, 1921. október 15. 651. p.; *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1922. június 28. 196. p.; A nyíregyházi helyőrség tisztikara. *Nyírvidek*, 1920. december 24. 3. p.

18 *Honvédségi Közlöny*, 1930. március 1. 3. számú melléklet.

19 HL I. 31. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 8. (tiszti személyügyi) osztályának 1939. évi elnöki „egyneves” sorozata. 36823/eln. 8./1939. alapszám. Hall Géza katonai anyakönyvi lapja.; Györék József. *Nyírvidek*, 1932. augusztus 28. 4. p.

20 A nyíregyházi gyalogság sportünnepélye. Atlétikai verseny a bujtosi sporttelepen. *Nyírvidek*, 1920. október 12. 2. p.; Testnevelés. Atlétikaink szereplése a szolnoki országos versenyen. *Nyírvidek*, 1921. augusztus 30. 4. p.; Ezredsportverseny a bujtosi pályán. A 12. honvédgyalogezred sportünnepélye. *Nyírvidek*, 1922. október 10. 2. p.; Tenisz verseny. *Nyírvidek*, 1923. szeptember 19. 4. p.; A katonaság és a polgárság közös célkitűzését hirdették a hadsereg nyíregyházi csapatainak szabadságünnepén. A nyíregyházi helyőrség március 15-i ünnepe a Városi Színházban. *Nyírvidek*, 1928. március 18. 4–5. p.; Impozáns keretek között tartották meg a honvédség sportünnepélyét. Négyezer néző gyűlt össze a bujtosi sporttelepen. *Nyírvidek*, 1932. szeptember 11. 9. p.; A m. kir. Rákóczi Ferenc 12. honvéd gyalogezred kuruc estje. *Nyírvidek*, 1932. november 18. 4. p.; Irredenta délután volt a Tanítóképzőben. *Szabolcsi Hírlap*, 1933. március 21. 2. p.; Rákóczi nagy lelke kelt életre a gyalogezred és a polgárság diadalmas ünnepén. *Szabolcsi Hírlap*, 1933. november 18. 3–4. p.; Nagy sportprogramot jelentett be az idei szezonra a NYTVE vezetősége a választmányi gyűlésen. *Szabolcsi Hírlap*, 1934. május 5. 3. p.; Magasztos lélekemelő ünnepség keretében avatták fel tegnap a zborói 100 hárs nyíregyházi kis testvéreit. *Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap*, 1935. április 30. 2. p.; Szép sikerrel zárult a Nyvsc teniszversenye. *Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap*, 1935. július 4. 4. p.; A Nyíregyházi Torna és Vívó Egyesület 25 tagú küldöttsége dr. Andrassy Dánielnél az egyesület lemondott ügyvezető alelnökénél. *Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap*, 1936. március 14. 3. p.; Csonka határ felett sötét varjak szállnak, csendes csatamezők új riadót várnak. Sok ezer ember nézte végig a helyőrségi sportünnepélyt. *Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap*, 1936. június 24. 3. p.

21 *Honvédségi Közlöny*, 1927. május 1. 105. p.

osztály törzséhez vezényelték. 1938. november 1-én azonban, mint „mindennemű szolgálatra alkalmatlan” rokkantat nyugállományba helyezték.²²

A nyugállományú százados Debrecenbe költözött. 1939. június 7-én egy, a m. kir. honvédelmi miniszternek címzett levelében lemondott rendfokozatáról. Hall Géza lépésének hátterében minden bizonnyal a M. Kir. Debreceni Honvéd Törvényszék előtt ellene folytatott büntetőeljárás állt. A lemondást Bartha Károly augusztus 5-én elfogadta.²³

1939-ben házassága is felbomlott.²⁴

1940 decemberében Debrecenből Budapestre költözködött, s a Leipziger Vilmos Szesz- és Cukorgyára Részvénytársaságnál helyezkedett el, mint cukorgyári felügyelő. Vállalata érdekeit képviselve 1944 decemberében a sárvári cukorgyárhoz került. 1945. március 27-én a szovjet csapatok elől nyugat felé visszavonuló németek és nyilasok hadimunkásként magukkal hurcolták. Április 5-én a Német Birodalom területén – az alsó-bajorországi Triftern városkánál – amerikai fogságba került, ahonnan 1945 decemberében érkezett haza.²⁵

Hazatérése után is a fővárosban élt és dolgozott. 1949-ben másodszer is megnősült.²⁶

Hall Géza termelési időelemzőként, szívizombetegség következtében 1956. december 6-án Budapesten hunyt el.²⁷

A császári és királyi 44. gyalogezred hadiútja az első világháború alatt

Hall Géza az első világháborúban a cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred kötelékében szolgált. Az 1744-ben alapított gyalogezred hadkiegészítő parancsnoksága 1914 júliusában Kaposváron székel, hadkiegészítő kerülete pedig Somogy vármegye egész területére, illetve Tolna vármegye 4 (Dombóvári, Központi, Tamási, Völgysegi) járására terjedt ki. A sarajevói merénylet idején az ezredtörzs, valamint a 44/I., 44/II. és 44/IV. zászlóalj Bácsben, a 44/III. zászlóalj Kaposváron állomásozott. Az ezred legénysége döntően a kerület magyar, kisebb részben német anyanyelvű lakossága közül sorozódott.²⁸

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezetének alap csapatteste az ezred volt. A gyalogsági ezredek általában 3-4 zászlóaljból, illetve 12-16 századból²⁹ álltak, optimális hadilétszámuk 4500 fő volt. A lovassági ezredek 2 osztályból,³⁰ illetve 6 századból álltak, optimális hadilétszámuk 1200 főt tett ki.³¹ A tüzérségi és utászvezredek felépítése teljesen

22 HL I. 31. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 8. (tisztai személyügyi) osztályának 1939. évi elnöki „egyneves” sorozata. 36823/eln. 8./1939. alapszám. Hall Géza katonai anyakönyvi lapja.

23 HL I. 31. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 8. (tisztai személyügyi) osztályának 1939. évi elnöki „egyneves” sorozata. 36823/eln. 8./1939. alapszám.

24 Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára XXXIII. 1. a. Születési, házassági és halotti állami anyakönyvi másodpéldányok. Kótaji házassági anyakönyv 2/1922. sz. bejegyzés.

25 HL VIII. Tisztai személyügyi anyagok. A budapesti 13. honvéd kiegészítő parancsnokság igazoló bizottságának 215/1946. sz. irata.

26 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XXXIII. 1. a. Állami anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Budapest VIII. kerülete 1956. évi halotti anyakönyvének 2818/1956. sz. bejegyzése.

27 BFL XXXIII. 1. a. Állami anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Budapest VIII. kerülete 1956. évi halotti anyakönyvének 2818/1956. sz. bejegyzése.

28 Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint, a cs. és kir. 44. gyalogezred hadkiegészítő kerületében a magyar anyanyelvű népesség aránya 84,4% volt. *Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. kötet. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Budapest, 1912, Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 36–37., 50–51. p.

29 Az ezred egymásra épülő egységekből állt: ezred – zászlóalj – század – szakasz – raj.

30 A lovassági ezredek esetében a zászlóalj helyett az osztály elnevezést alkalmazták.

31 A gyalogezredek békelétszáma általában 2000 fő, a lovassági ezredek békelétszáma nagyjából 600 fő volt.

eltért a fenti két fegyvernem ezredeinek szerkezetétől, tagolódásuk csapattestenként is eltérően alakult. Az ezred parancsnoka az ezredes (esetleg alezredes) volt, akinek munkáját törzs (Stab) segítette. Az ezredeket arab hadrendi számmal jelölték. Frontra történő kivonulásuk után, az ezred kezelőtestet (Verwaltungskörper) hagyott hátra, amely a veszteségek pótlására pótzászlóaljzat (Ersatz-Bataillon) állított fel. A pótzászlóaljhoz bevonulók felszerelésük és kiképzésük után 300 fős menetszázadokban jutottak ki a hadműveleti területre.³²

Az osztrák–magyar (szárazföldi) haderő 16 hadtestből állt, amelyeket a mozgósításkor 6 hadseregbe szerveztek. A hadtest hadosztályokból, a hadosztály dandárokból, a dandár pedig ezredekéből állt. Általánosságban elmondható, hogy 1–1 dandárban 2–3 ezred tömörült, 2 dandárból állt 1 hadosztály, egy hadtestet pedig 3–4 gyaloghadosztály, 1–2 lovashadosztály, 1 tüzérdandár és 2–3 műszaki csapattest alkotott.³³

A közös 44. gyalogezred az 1914. évi hadrend szerint az osztrák–magyar 2. hadsereg, a cs. és kir. IV. hadtest, a cs. és kir. 31. gyaloghadosztály és a cs. és kir. 62. gyalogdandár alakulata volt. A háború során a 31. gyaloghadosztály kötelékébe a 44-esek mellett, a cs. és kir. 32. gyalogezred, a cs. és kir. 69. gyalogezred és a 3. bosznia-hercegovinai gyalogezred tartozott. Az ezred első harctevékenységeként, július 31. és augusztus 2. között, határvédelmi biztosító szolgálatot látott el Zimony³⁴ térségében. A következő napokban a „kétszer négyesek” elhelyezkedtek a 31. gyaloghadosztály felvonulási terében, s felkészültek első ütközetükre, mely hamarosan be is következett. A szerémségi Klenaknál³⁵ augusztus 12-én pontonokon³⁶ átkeltek a Száva folyó szerb partjára, s lassan előrenyomulva megszállták Sabac³⁷ városát és környékét. Augusztus 14-én váratlan szerb ellentámadás indult Sabac visszavételére, amelyet azonban a 44-esek jelentős veszteségek árán visszavertek. A legénység 12%-a, a tisztek 22%-a harcképtelenné vált. József főherceg,³⁸ a 31. gyaloghadosztály parancsnoka augusztus 15-i hadosztályparancsában dicsérő szavakkal emlékezett meg az ezred hősiességéről. A hadosztály alakulatai az elkövetkezendő napokban megpróbálták déli irányba előrenyomulni, ám e próbálkozásokat a szerbek sikeresen akadályozták. Augusztus 20-án a 31. gyaloghadosztály – kebelében a közös 44. gyalogezreddel – visszatért a Száva szerémségi oldalára, s másnap reggel már északi irányba menetelt. Az orosz frontra történő szállítását váró hadosztályt azonban már augusztus 22-én visszarendelték Klenakra, mert a sabaci hídfőben hagyott cs. és kir. 29. gyaloghadosztályt erős szerb támadás érte. A 44-eseket augusztus 23-án gőzkomppal vitték vissza Sabacra, ahol a 31. és a 32. hadosztály alakulataival együtt támadást indítottak a szerb csapatok ellen. Az este folyamán azonban megérkezett a kiűritési parancs,

32 Sziij Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 164. p.

33 Sziij Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 265. p.

34 Zemun (magyar nevén Zimony): 1914-ben törvényhatósági joggal felruházott város Horvát-Szlavónország keleti részén (Szerém vármegye). Ma a szerb főváros, Belgrád egyik városrésze.

35 Klenak: 1914-ben község Horvát-Szlavónországban (Szerém vármegye, Rumi járás). Ma falu jogállású település Szerbiában, a Szerémségi körzetben.

36 Ponton: Folyamátkezeléshez használt, fából vagy fémből készített hídtag.

37 Sabac (magyar nevén Szabács): város Szerbiában, Belgrádtól 65 km-re nyugati irányban, a Száva jobb partján.

38 József Ágost főherceg (1872–1962): Magyar királyi herceg, osztrák főherceg és osztrák–magyar tábornagy, a Habsburg-ház magyarországi ágának tagja.

s az osztrák–magyar alakulatok augusztus 23–24. éjszakáján elhagyták a várost. A Sabac környéki harcokban az ezred létszámának 18%-át vesztette el.³⁹

A 44-eseket szállító – a szerémségi Indijából⁴⁰ szeptember 5-én elindult – vonatszerelvény Újvidék–Zombor–Szabadka–Budapest–Miskolc–Sambor⁴¹ útvonalon haladva, szeptember 8-án érkezett meg a galíciai⁴² Komarnoba.⁴³ A Lembergől⁴⁴ 30 km-re, délnyugati irányban elhelyezkedő városka vasútállomásán kirakodó ezred azonnal – gyalogmenetben – keleti irányba indult, s már másnap Horozanna-Wielkánál⁴⁵ harcba bocsátkozott az orosz csapatokkal. Szeptember 12-én az osztrák–magyar 2. hadsereg parancsnoksága visszavonulást rendelt el, ezért a 31. hadosztály alakulatai a magyar határig hátráltak. A 44-esek szeptember 21-én Nagypolánynál⁴⁶ léptek Magyarország területére. A határvonalon állást foglaló csapatok körében vérhas- és kolerajárvány tört ki, aminek következtében az ezred harckészültsége jelentősen csökkent.⁴⁷

Október elsejétől a 44-es bakák elnyűtt ruházatban az Uzsoki-hágó galíciai előterében – Sianki⁴⁸ település körzetében – harcoltak. A hónap közepén az ezred részvételével offenzíva indult a hágótól északi irányban 60 km-re elhelyezkedő Sary Sambor⁴⁹ visszafoglalására. A támadás azonban a város előtt elakadt, ezért rövid állásharc után, október 23-án az ezred visszavonult. A magyar határ felé – déli irányba – hátráló ezred észlelve az orosz csapatok rendkívül lassú mozgását, október utolsó napjaiban ellentámadásba kezdett. A sikeres offenzívát azonban a hadtestparancsnokság leállította, s a 44-esek visszameneteltek a magyar határtól egy km távolságra elhelyezkedő Siankira.⁵⁰

1914 novemberében az osztrák–magyar hadvezetőség taktikai okokból – a német haderő keleti fronton tartózkodó hadseregeinek ferde hadrendben történő, vakmerő támadása folytán védtelenné váló Szilézia⁵¹ biztosítására – az osztrák–magyar IV. hadtestet (kebelében a cs. és kir. 31. gyaloghadosztállyal) átirányította Orosz-Lengyelországba.⁵² November 10-én a cs. és kir. 44. gyalogezred is vonatra szállt, hogy 4 nap alatt 600 km-t

39 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 35., 58. p.

40 Indija: 1914-ben község Horvát-Szlavónországban (Szerém vármegye, Rumi járás). Ma község jogállású település Szerbiában, a Szerémségi körzetben.

41 Самбір / Sambir (lengyel nevén Sambor): 1914-ben kerületszékhely Galícia középső részén. Ma járásszékhely Ukrajna keleti részén (Lvivi terület, Sambiri járás).

42 Galícia (Galícia és Lodóméria Királyság): 1914-ben az Osztrák–Magyar Monarchia osztrák felének egyik területi egysége. Az egykori Galícia területén ma Lengyelország és Ukrajna osztozik.

43 Комарно / Komarno (lengyel nevén Komarno): 1914-ben község Galícia középső részén (Rudki kerület). Ma település Nyugat-Ukrajnában (Lvivi terület, Horodoki járás).

44 Львів / Lviv (német nevén Lemberg): 1914-ben Galícia fővárosa. Ma város Ukrajna nyugati részén, a Lvivi terület székhelye.

45 Велика Горожанка / Velyka Horozhanka (lengyel nevén Horozanna Wielka): 1914-ben község Galícia középső részén (Rudki kerület). Ma település Nyugat-Ukrajnában (Lvivi terület, Mikolajivi járás).

46 Velka Polana (magyar nevén Nagypolány): 1914-ben község Zemplén vármegye Szinnai járásában. Ma település Északkelet-Szlovákiában, Stakcin (magyar nevén Takcsány) község közigazgatási területén (Eperjesi kerület, Szinnai járás).

47 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 59–61. p.

48 Сянки / Syanky (lengyel nevén Sianki): 1914-ben község Közép-Galiciában (Turkai kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Turkai járás), a lengyel–ukrán határ közelében.

49 Старий Самбір / Saryi Sambir (lengyel nevén Sary Sambor): 1914-ben kerületszékhely Közép-Galiciában. Ma járásszékhely Nyugat-Ukrajnában (Lvivi terület, Saryi Sambiri járás).

50 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 62–69. p.

51 Schlesien (magyar nevén Szilézia): 1914-ben a Német Birodalom egyik keleti határtartománya. Ma egykori területének döntő többsége Lengyelországhoz tartozik.

52 Orosz-Lengyelország: Az Orosz Birodalomhoz tartozó Lengyel Nagyhercegség közkeletű elnevezése.

északnyugati irányban megtéve, a Német Birodalom területére, a sziléziai Kreuzburgba⁵³ érkezzen. A 31. hadosztály kirakodás után, átlépve a német–orosz határt, Orosz-Lengyelországba vonult. A közös német és osztrák–magyar támadásba bekapcsolódó 31. hadosztály a Kreuzburgtól 150 km-re északkeleti irányban elhelyezkedő Lódz⁵⁴ felé nyomult. A Warta folyón átkelő csapatok a november 19–20-án Krepánál⁵⁵ vívott ütközetben érzékeny veszteségeket szenvedtek. A csata után a 31. hadosztály kitérve az oroszok útjából, észak felé indult. Az útközben folyamatosan harcoló seregtest Bukowánál⁵⁶ (Lództól 60 km-re dél irányban) újabb ütközetet vállalt. A december 4. és 8. között zajló küzdelemben a 44. gyalogezred súlyos veszteségeket szenvedett. A 44./III. zászlóalj megsemmisült; az alakulatot feloszlatták, életben maradt katonáit szétszortották a másik három 44-es zászlóalj között. December közepén a német és osztrák–magyar offenzíva pillanatnyi sikere következtében a 31. hadosztállyal szemben álló orosz seregtestek általános visszavonulásba kezdtek. A hadosztály üldözni kezdte az orosz csapatokat, amelyek december 20-án Irenównál⁵⁷ (Lództól 70 km-re délkeleti irányban) csatát vállaltak. Az ütközet után az osztrák–magyar előrenyomulás megállt, mindkét fél védőállásokba vonult. A csatában újra súlyos veszteségeket szenvedő 44-esek – az ütközet színterétől 10 km-re északra – Mniszków⁵⁸ település határában építették ki védműveiket. Az orosz harctéren komoly veszteségeket szenvedő – ezért folyamatosan menetszázadokkal erősített – ezred két hónapig „*kényelmesre kiépített lövészárkaiból*” nézett farkasszemet a szembenálló orosz 205. gyalogezreddel.⁵⁹

Orosz-Lengyelországban a kárpáti harcokból kivont 44-eseknek német csapatokkal kellett együttműködniük, s habár nem kerültek német parancsnokság alá, Somogy és Tolna vármegye lakossága mégis Hindenburg tábornagy⁶⁰ hadseregeihez számította a kaposvári háziezredet. A német keleti front parancsnokának hírneve miatt, a hátsóország dicsőségként értékelte a somogyi és tolnai katonák Belchatów⁶¹ környéki harcait.⁶²

A hadi helyzet alakulása miatt, 1915. február havának végén az ezredet vasúton Galíciába szállították. Március közepén, a galíciai vasúti hálózatot védelmező, s az orosz haderő által körülzárt przemysli erőrendszer⁶³ felmentésére tett osztrák–magyar

53 Kluczborok (német nevén Kreuzburg): 1914-ben város Kelet-Sziléziában (Német Birodalom), ma város Délnyugat-Lengyelországban (Opolei vajdaság, Kluczboroki járás).

54 Lódz: 1914-ben város a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom), ma város Lengyelország középső részén, a Lódzi vajdaság központja.

55 Krepa: 1914-ben település a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom), ma falu Lengyelország középső részén (Lódzi vajdaság, Radomszcanski járás).

56 Bukowa: 1914-ben település a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom), ma falu Lengyelország középső részén (Lódzi vajdaság, Belchatóvi járás).

57 Irenów: 1914-ben település a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom), ma falu Lengyelország középső részén (Lódzi vajdaság, Opocznoi járás).

58 Mniszków: 1914-ben település a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom), ma község Lengyelország középső részén (Lódzi vajdaság, Opocznoi járás).

59 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 70., 74., 78. p.

60 Paul von Hindenburg (1847–1934): Az első világháború legnépszerűbb német tábornoka, nemzeti hős. 1914. november 1-től 1915. szeptember 1-ig a keleti hadszíntéren harcoló német csapatok legfelsőbb vezetési szervének – Oberbefehlshaber Ost (Kelet-főparancsnokság) – parancsnoka.

61 Belchatów: 1914-ben város a Lengyel Nagyhercegség területén (Orosz Birodalom) Lództól 50 km-re déli irányban. Ma város Lengyelország középső részén (Lódzi vajdaság, Belchatóvi járás).

62 A 44-esek Hindenburg hadseregében. *Somogyi Hírlap*, 1914. november 27. 2–3. p.

63 Przemysl: 1914-ben kerületszékhely Galícia középső részén. Ma város Lengyelország délkeleti részén (Podkarpackie vajdaság, Przemysli járás). A város körül húzódtott a Monarchia második legjelentősebb övvárrendszere. Az erőrendszert a támadó orosz haderő kétszer zárta körbe. Az első ostrom (1914. szeptember 17-től 1914. október 12-ig) sikertelen volt. A második körülzárás (1914. november 8-tól 1915. március 22-ig) során az éhség legyőzte a védősereget. Az éhező osztrák–magyar alakulatok az erőrendszer feladása

ellentámadási kísérlet részeként, a 44-esek a Jablonki⁶⁴ falu térségében – a magyar államhatártól 10 km-re – elhelyezkedő Berdo-magaslat birtoklásáért vívtak véres harcot. 1915. március 20-án orosz offenzíva kezdődött, melynek hatására a 31. hadosztály délkeleti irányba húzódott, s átlépte a magyar államhatárt. A Magyarország területére betörő orosz haderő megállításában és visszaverésében – az ún. kárpáti húsvéti csatában – a 44-esek is részt vállaltak. A gyalogezred április második hetében az Ung folyó völgyének birtoklása szempontjából fontos – Kiesvölgy községtől⁶⁵ nyugatra elhelyezkedő – Cseremha-magaslat megtartásáért folytatott harcokban hatalmas véráldozatot hozott. Április 24-én I. Ferenc József dicsérő parancs formájában köszönte meg a somogyi és tolnai katonák áldozatvállalását.⁶⁶

Miután a központi hatalmak hadseregei 1915. május 2-án Gorlicénél⁶⁷ áttörték az orosz védelmet, a visszavonuló cári haderő üldözésébe a 31. gyaloghadosztály is bekapcsolódott. Az északkeleti irányba nyomuló 44. gyalogezred május 19–20-án az Ostroiecznél⁶⁸ (Przemysltől keleti irányban 40 km-re) állást foglaló orosz erőktől súlyos veszteségeket szenvedett.⁶⁹

Az előrenyomuló német és osztrák–magyar hadseregek 1915. június 3-án visszafoglalták a przemysli erődrendszert, majd a német 11. hadsereg Gródeknél⁷⁰ június 19-én (újra) áttörte az orosz védelmet, június 22-én pedig az osztrák–magyar 2. hadsereg visszafoglalta Galícia fővárosát, Lemberget. Az újabb visszavonulásba kezdő orosz csapatok nyomában a 44. gyalogezred június 28-án elérte a Nyugati-Bug folyó bal partján elhelyezkedő fontos vasúti csomópontot, Kamionka Strumilowát.⁷¹ Az osztrák–magyar hadvezetés célja a folyó nyugati oldalán álló orosz haderő felmorzsolása volt. A kitűzött cél elérése érdekében, az észak felé húzódó cs. és kir. 31. gyaloghadosztály július 24-én nagy véráldozatok árán elfoglalta a Kamionka Strumilowától északi irányban 15 km-re fekvő Dobrotwort.⁷² Augusztus 28-án az újra hátráló orosz alakulatok nyomában haladva, a cs. és kir. 62. gyalogdandár alakulatai (a cs. és kir. 44. gyalogezred és a 3. bosnyák gyalogezred) átkeltek a Nyugati-Bugon, majd a Styr folyót is maguk mögött hagyva, átlépték az Orosz Birodalom határát. Szeptember 6-án a 44-esek hősiességgel elfoglalták az

előtt felrobbantották a védőműveket és a lövegeket. A védősereg – 120 000 osztrák–magyar katona – orosz hadifogságba került. A bevonuló orosz csapatok azonban csak rövid ideig birtokolták a romhalmazzá tett várat, ugyanis a gorlicei áttörést követően, a przemysli erődrendszer már 1915. június 3-án a német és az osztrák–magyar haderő kezére került.

64 Jablonki: 1914-ben település Dél-Galiciában (Liskoi kerület), Przemysltől 100 km-re délnyugati irányban. Ma falu Délkelet-Lengyelországban, Gmina Baligrod község közigazgatási területén (Podkarpackie vajdaság, Leskoi járás).

65 Лубня / Lubnya (magyar nevén Kiesvölgy): 1914-ben község Ung vármegye Nagybereznai járásában. Ma település Nyugat-Ukrajnában, Kárpátalján (Kárpátöntúli terület), a Nagybereznai járásban.

66 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 85., 91., 102. p.

67 Gorlice: 1914-ben kerületszékhely Galícia nyugati részén. Ma járásszékhely Lengyelország déli részén (Malopolskiei vajdaság, Gorlicei járás).

68 Острожець / Ostrozhets (lengyel nevén Ostrozec): 1914-ben település Galícia keleti részén (Mosciskai kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Mostyskai járás).

69 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 117–118. p.

70 Городок / Horodok (lengyel nevén Gródek): 1914-ben kerületszékhely Galícia középső részén (Gródeki kerület). Ma járásszékhely Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Horodoki járás).

71 Кам'янка Бузька / Kamjanka-Buzka (lengyel nevén Kamionka Strumilowa): 1914-ben kerületszékhely Galícia keleti részén (Kamionka Strumilowai kerület). Ma járásszékhely Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Kamjanka-Buzkai járás).

72 Добротвір / Dobrotvir (lengyel nevén Dobrotwór): 1914-ben település Galícia keleti részén (Kamionka Strumilowai kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Kamjanka-Buzkai járás).

orosz állást – a Lemberg-től 130 km-re keleti irányban elhelyezkedő – Krupiec⁷³ falunál. Az osztrák–orosz határsávban – legfőképp Gontowa falu⁷⁴ környékén – folytatott véres harcok után, a 44-esek október elején Sopotow⁷⁵ térségében állásokba vonultak.⁷⁶

1916 januárjának végén a 31. gyaloghadosztályt a létszám és a készletek feltöltése miatt egy hónapra kivonták az arcvonalból. A 44-esek február végén, március elején Lopuszno⁷⁷ település környékén – Sopotowtól 30 km-re délre – kerültek állásokba. Volhíniai⁷⁸ fedezékeiből az orosz haderő 1916. június 4-én indított támadó hadművelete, az ún. Bruszilov-offenzíva mozdította ki a „rosseb ezredet”. Miután az osztrák–magyar hadvezetőség július 28-án általános visszavonulót rendelt el, a 31. gyaloghadosztály dél-délnyugati irányban 10-15 km-t volt kénytelen hátrálni. Az augusztus 5–6-án Troscianiec Wielki⁷⁹ térségében folytatott súlyos harcokat követően, a 44-esek Holubica⁸⁰ Pieniaki⁸¹ és Batków⁸² települések körzetében (Lemberg-től 100 km-re keleti irányban) új állásokat építettek, amelyekben 1917 januárjáig harcoltak.⁸³

A hadi helyzet változása miatt a 31. gyaloghadosztály 1917 februárjában új frontszakaszra, Erdély keleti határára került. A 44. gyalogezred február 1-én az ozydowi⁸⁴ állomáson szállt vonatra. A szerelvények Sambor–Sianki–Debrecen–Nagyvárad–Kolozsvár–Marosvásárhely útvonalon haladva, február 7-én érkeztek Maroshévízre.⁸⁵ Az ezred az új frontszakaszon a magyar–román államhatár gyergyótölgyesi⁸⁶ körzetében foglalt állást, a Már, Deák, Balázs, Nagy-Barát és Kis-Barát patakok völgyeiben.⁸⁷

Az 1917. februári orosz forradalom után a 31. gyaloghadosztály arcvonalán a nagyobb orosz offenzívák megszűntek. (Az orosz haderő utolsó támadó hadművelete, az 1917. július 1-én megindított – s gyorsan összeomló – Kerenszkij-offenzíva döntően Galícia keleti és déli részén zajlott.) 1917 augusztusában a gyaloghadosztályt kivonták az arcvonalból

- 73 Крупец / Krupets (lengyel nevén Krupiec): 1914-ben település az Orosz Birodalom nyugati részén (Volhíniai kormányzóság). Ma település Ukrajna nyugati részén (Rivnei terület, Radvylyvi járás).
- 74 Гонтowa / Hontowa (lengyel nevén Gontowa): 1914-ben település Galícia keleti részén (Brody kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Ternopili terület, Kremenetsi járás, Bashuky község).
- 75 Сопотів / Sopotiv (lengyel nevén Sopotow): 1914-ben település az Orosz Birodalom nyugati részén (Volhíniai kormányzóság). Ma település Ukrajna nyugati részén (Ternopili terület, Kremenetsi járás).
- 76 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 133., 146., 153. p.
- 77 Лопушне / Lopushne (lengyel nevén Lopuszno): 1914-ben település az Orosz Birodalom nyugati részén (Volhíniai kormányzóság). Ma település Ukrajna nyugati részén (Ternopili terület, Kremenetsi járás).
- 78 Volhínia (Volhíniai kormányzóság): 1914-ben Galiciával határos orosz kormányzóság.
- 79 Тростянець / Trostyanets (lengyel nevén Troscianiec Wielki): 1914-ben település Galícia keleti részén (Brody kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Ternopili terület, Zborivi járás).
- 80 Голубиця / Holubycya (lengyel nevén Holubica): 1914-ben település Galícia keleti részén (Brody kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Brody járás).
- 81 Пеняки / Penyaky (lengyel nevén Pieniaki): 1914-ben település Galícia kelet részén (Brody kerület). Ma település Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Brody járás).
- 82 Батків / Batkiv (lengyel nevén Batków): 1914-ben település Galícia keleti részén (Brody kerület). Ma község Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Brody járás).
- 83 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 170., 182. p.
- 84 Ожидів / Ozhdiv (lengyel nevén Ozydów): 1914-ben település Galícia keleti részén (Zloczówi kerület). Ma község Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Buski járás).
- 85 Toplita (magyar nevén Maroshévíz): 1914-ben község Magyarország keleti részén (Maros-Torda vármegye, Régeni felső járás). Ma község Románia északkeleti részén (Hargita megye).
- 86 Tulghes (magyar nevén Gyergyótölgyes): 1914-ben járásszékhely Magyarország keleti részén (Csík vármegye, Gyergyótölgyesi járás). Ma község Románia északkeleti részén (Hargita megye).
- 87 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 192–193. p.

és Kolozsvár–Nagyvárad–Debrecen–Nyíregyháza–Lawoczne⁸⁸–Stryj⁸⁹–Stanislaui⁹⁰–Kolomea⁹¹–Sniatyn⁹² útvonalon Bukovinába⁹³ szállították.⁹⁴

A 44-esek szeptember közepén a tartomány keleti részén, a Szeret folyó mentén, Czerepkoutz,⁹⁵ Bahrinestie⁹⁶ és Waschkoutz⁹⁷ falvak térségében foglaltak állást. A „rosseb bakák” Bukovinában is véres ütközetek sorát vívták. 1917. október 6-án Waschkoutz mellett – az ezred egyik legjelentősebb veszteségét elszenvedve – verték vissza a támadó orosz csapatokat.⁹⁸

December elején a szembenálló orosz alakulatok kérésére a cs. és kir. 31. gyaloghadosztály helyi fegyverszünetet kötött. A harctevékenység megszűnése miatt, 1917. december végén a hadosztályt kivonták az arcvonalból.⁹⁹

1918. január 17–18-án a 44. gyalogezred a nepolokoutzi¹⁰⁰ vasútállomáson vonatra szállt, s Lemberg, Krakó¹⁰¹ érintésével Bécsbe utazott, ahol – a sztrájkmozgalmak miatt – a hadianyaggyártó üzemekben teljesített őrszolgálatot. Egyhónapnyi bécsi tartózkodás után a gyalogezredet Krakóba vezényelték, a városban kirobbant zavargások megfékezésére. Háromheti krakkói biztosító szolgálat után, a rövid hátsországi szolgálat véget ért, s március elején az ezredet vasúton Krakó–Bécs–Leoben¹⁰²–Klagenfurt¹⁰³–Udine¹⁰⁴–Fontanafredda¹⁰⁵ útvonalon az olasz harctérre szállították.¹⁰⁶

88 Лавочне / Lavochna (lengyel névén Lawoczne): 1914-ben település Galícia déli részén (Stryj kerület). Ma község Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Skolei járás).

89 Стрий / Stryi (lengyel névén Stryj): 1914-ben kerületszékhely Galícia középső részén. Ma járásszékhely Ukrajna nyugati részén (Lvivi terület, Stryi járás).

90 Івано-Франківськ / Ivano-Frankivsk (német névén Stanislaui): 1914-ben kerületszékhely Galícia keleti részén. Ma területszékhely Ukrajna nyugati részén (Ivano-Frankivski terület).

91 Коломия / Kolomija (német névén Kolomea): 1914-ben kerületszékhely Galícia keleti részén. Ma járásszékhely Ukrajna nyugati részén (Ivano-Frankivski terület, Kolomijai járás).

92 Снятин / Snyatyn (lengyel névén Sniatyn): 1914-ben kerületszékhely Galícia keleti részén. Ma járásszékhely Ukrajna nyugati részén (Ivano-Frankivski terület, Snyatyni járás).

93 Bukovina (Bukovina Hercegség): 1914-ben az Osztrák–Magyar Monarchia osztrák felének egyik területi egysége. Az egykori Bukovina területén ma Ukrajna és Románia osztozik.

94 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 194–197. p.

95 Черепківці / Cserepkivtzi (német névén Czerepkoutz): 1914-ben település Bukovina keleti részén (Serethi járás). Ma község Ukrajna nyugati részén (Chernivtzi terület, Hlybokai járás).

96 Багринівка / Bahrinivka (német névén Bahrinestie): 1914-ben település Bukovina keleti részén (Serethi járás). Ma község Ukrajna nyugati részén (Chernivtzi terület, Hlybokai járás).

97 Vascauti (német névén Waschkoutz am Sereth): 1914-ben település Bukovina keleti részén (Serethi járás). Ma település Románia északi részén, Musenita község közigazgatási területén (Suceava megye).

98 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 199–203. p.

99 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 204–205. p.

100 Неполоківці / Nepolokivtzi (német névén Nepolokoutz): 1914-ben település Bukovina északi részén (Kotzmani járás). Ma község Ukrajna nyugati részén (Chernivtzi terület, Kitsmani járás).

101 Krakó: 1914-ben város Galícia nyugati részén (Krakkói kerület). Ma város Lengyelország déli részén (Malopolskiei vajdaság, Krakkói járás).

102 Leoben: Város Ausztria középső részén (Stájerország, Leobeni járás).

103 Klagenfurt: Város Ausztria déli részén, Karintia tartomány fővárosa.

104 Udine: Város Olaszország északkeleti részén (Friuli-Venezia Giulia régió, Udine megye). 1917 októberéig Udine volt az olasz vezérkar székhely. 1917. október 29-én – a caporettoi áttörést követő üldözés során – az olasz frontra átvezényelt német 14. hadsereg egységei elfoglalták a várost. Az olasz csapatok csak az olaszországi osztrák–magyar haderő védelmének összeomlása után – 1918. november 3-án – foglalták vissza.

105 Fontanafredda: Község Olaszország északkeleti részén, Udinétől 100 km-re nyugati irányban (Friuli-Venezia Giulia régió, Pordenone megye).

106 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 205–206. p.

Az olasz front sajátosságainak megfelelő kiképzés után, a gyalogezred április utolsó napjaiban került állásba a Piave folyó Sernaglia¹⁰⁷ előtti szakaszán.¹⁰⁸

Az osztrák–magyar hadvezetés 1918. június 15-én, az olasz fronton offenzívát indított. A Monarchia utolsó támadó hadművelete hamar kifulladt, s a haderő soraiban újabb veszteségeket eredményezett. Az osztrák–magyar csapatok június 15-én ugyan sikeresen átkeltek a Piavén, azonban a lőszerhiánnyal küzdő tüzérség nem tudta hatáson támogatni előrehaladásukat. Június 18-án a váratlanul megáradt folyó elsodorta a hadihidakat, így az osztrák–magyar hadvezetés nem tudta eljuttatni a Piave jobb partján harcoló alakulataihoz az utánpótlás, ezért június 20-án kénytelen volt kiadni a visszavonulási parancsot.¹⁰⁹

A közös 44. gyalogezred a cs. és kir. 31. gyaloghadosztály kötelékében vett részt a sikertelen offenzívában. A 44/I. és a 44/II. zászlóalj június 15-én, a 44/III. zászlóalj pedig június 16-án kelt át a folyón, s a Montello-magaslaton¹¹⁰ fekvő olasz állások elfoglalására tört. A túlerővel vívott harcokban kivérzett „rosseb ezred” június 22-én tért vissza a folyó bal partjára. A csapattest a második piavei csatában 1058 fős veszteséget szenvedett.¹¹¹

A hatalmas veszteségek miatt július–augusztus hónapokban a „kétszer négyes ezred”, mint hadosztálytartalék, a frontvonaltól 1-2 km-re került elszállásolásra.¹¹²

Szeptemberben az ezred újra az arcvonalba került. A Piave nagy kanyarulatában – San Vito¹¹³ környékén – elhelyezkedő állásokban a 44-esek sokat nélkülöztek. Az osztrák–magyar haderő összeomló élelmezése miatt, az ezred legénysége októberben már csak a környező vidéken bőven termő szelídgesztenyével úzhette el éhségét.¹¹⁴

1918. október 24-én az olasz haderő döntő offenzívát indított a délnyugati fronton. A támadó nyolc olasz hadsereg – állományukban három brit, két francia és egy cseh-szlovák gyaloghadosztállyal, illetve egy amerikai gyalogezreddel – létszámában, technikai téren és harci morál tekintetében is felülmúlta a védekező osztrák–magyar hadseregeket. A hadművelet több órás tüzérségi előkészítés után Asiago,¹¹⁵ a Hétközség-fennsík,¹¹⁶ valamint a Monte Grappától¹¹⁷ északra lévő védőállások elleni támadással

107 Sernaglia della Battaglia (1924-ig Sernaglia): Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

108 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 208. p.

109 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 218. p.

110 Montello: Hegy Olaszország északkeleti részén Volpago del Montello község közigazgatási területén (Veneto régió, Treviso megye). 1918 júniusában – az utolsó osztrák–magyar offenzíva, az ún. Piavei átkelés idején – véres harcok színtere.

111 Elesett 62 fő, megsebesült 555 fő, eltűnt 331 fő, megbetegedett 110 fő. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 220. p.

112 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 220. p.

113 San Vito: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbiadene község közigazgatási területén.

114 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 221. p.

115 Asiago: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Vicenza megye).

116 Hétközség-fennsík: Történelmi vidék, német nyelvsziget Olaszország északkeleti részén. Központi települése Asiago.

117 Monte Grappa: 1775 m magas hegy Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Crespano del Grappa község közigazgatási területén. 1917 novemberétől az alpesi fronton az olasz haderő legfőbb védelmi támaszpontja. A két világháború között az olasz állam a hegytetőn monumentális hősi emlékművet építtetett, ahová a környéken eltemetett közel 23 000 olasz és osztrák–magyar hősi halott földi maradványait összegyűjtötték.

indult. Az olasz hadvezetés a hadmozdulatot figyelemelterelés gyanánt hajtotta végre, valódi célja a Piave középső szakaszán történő átkelés volt. Október 26–27. éjszakáján az olasz, brit és francia hadosztályok Valdobbadiene,¹¹⁸ Falzé di Piave,¹¹⁹ valamint Cimadolmo¹²⁰ térségében átkeltek a folyón, s hídfőket létesítettek. A támadók térnyerése következményeként, egy nap leforgása alatt 40 kilométer szélességű, 20 kilométer mélységű betörés keletkezett az osztrák–magyar védelmen. Október 29-ike reggelén már három olasz hadsereg is a Piave bal partján csoportosult, s megkezdte előrenyomulását északkeleti irányban. Az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság október 29-én elrendelte a visszavonulást és az olasz vonalakhoz küldte az osztrák–magyar fegyverszüneti bizottságot. Az olasz hadvezetés azonban nem tárgyalni, diktálni akart. Október 30-án a 12. olasz hadsereg – a hadműveleti tervet végrehajtva – elfoglalta Vittorio¹²¹ városát. Az előretörő olasz csapatok november 3-án Trientet¹²² és Triesztet¹²³ is megszállták. A két stratégiai jelentőségű város elfoglalása után az olasz hadvezetés már hajlandó volt aláírni a fegyverszüneti szerződést. A jegyzőkönyvet november 3-án a Padovától öt kilométerre fekvő Villa Giustiban írták alá. Az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság már az aláírást megelőzően parancsot adott a harc beszüntetésére. A fegyverszüneti szerződés azonban november 4-én 15 órakor lépett hatályba, így a tovább támadó olasz csapatok még mintegy háromszázezer – az ellenségeskedést beszüntető – osztrák–magyar katonát ejtettek hadifogságba.¹²⁴

Október 28-án – az ún. harmadik piavei csata során – a cs. és kir. 44. gyalogezred Valdobbadiene déli előterében nem tudta megakadályozni a 23. francia gyaloghadosztály előretörését: a támadók hátravetették a 44-eseket, sőt a 44/III. zászlóalj katonái Ponteggio¹²⁵ térségében a hátukba kerülő francia csapatok hadifogságába estek.¹²⁶

Október 29-től a 44. gyalogezred megmaradt zászlóaljai a Piave mentén északi irányba húzódtak, s Combai¹²⁷–Tovena¹²⁸–Trichiana¹²⁹–Belluno¹³⁰–Ponte nelle Alpi¹³¹–Domegge di Cadore¹³²–Lozzo di Cadore¹³³–Santo Stefano di Cadore¹³⁴–Dosoledo¹³⁵ útvonalon mene-

118 Valdobbadiene: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

119 Falzé di Piave: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Sernaglia della Battaglia község közigazgatási területén.

120 Cimadolmo: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

121 Vittorio (1923-tól Vittorio Veneto): Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

122 Trento (német nevén Trient): 1914-ben város Ausztriában, Tirol déli részén. Ma megyeszékhely Északkelet-Olaszországban (Trentino-Alto Adige régió, Trento megye).

123 Trieszt: 1914-ben az Osztrák Tengeremlék székhelye. Ma kikötőváros, régiószékhely Északkelet-Olaszországban (Friuli-Venezia Giulia régió, Trieszt megye).

124 Szabó László: *Piave 1918*. Budapest, 1986, Kossuth Könyvkiadó, 212–228. p.

125 Ponteggio: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbadiene község közigazgatási területén.

126 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 222. p.

127 Combai: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Miane község közigazgatási területén.

128 Tovena: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Cison di Valmarino község közigazgatási területén.

129 Trichiana: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

130 Belluno: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

131 Ponte nelle Alpi: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

132 Domegge di Cadore: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

133 Lozzo di Cadore: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

134 Santo Stefano di Cadore: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye).

135 Dosoledo: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Belluno megye), Comelico Superiore község közigazgatási területén.

telve, november 2-án érték el a Monarchia határát, a Kreuzberg-hágót.¹³⁶ Az olasz–osztrák államhatáron a 44-esek két napig határbiztosító szolgálatot adtak, majd november 5-én Sextenből¹³⁷ továbbindulva, Sillian,¹³⁸ Kartitsch,¹³⁹ Untertilliach,¹⁴⁰ Maria Luggau,¹⁴¹ Kötschach,¹⁴² Kameritsch,¹⁴³ Fritzensdorf,¹⁴⁴ Förolach,¹⁴⁵ Emmersdorf,¹⁴⁶ Nötsch im Gailtal,¹⁴⁷ Achomitz¹⁴⁸ érintésével Arnoldsteinig¹⁴⁹ meneteltek. A megérkezés másnapján – november 12-én – a „rosseb ezred” maradéka az arnoldsteini vasútállomáson vonatra szállt. A szerelvény Villach¹⁵⁰–Klagenfurt–Marburg an der Drau¹⁵¹–Pragerhof¹⁵²–Pettau¹⁵³–Csáktornya¹⁵⁴–Murakeresztúr¹⁵⁵–Nagykanizsa–Gyékényes¹⁵⁶–Csurgó útvonalon haladva, november 14-én érkezett Kaposvárra.¹⁵⁷

„A megérkezés után az ezred legénységének legnagyobb része leszerelt és hazament. Ezzel az Albrecht főherceg nevét viselt cs. és kir. 44. gy.-ezred 174 évi fennállása után, mely időkben és főleg azóta, mióta annak kiegészítése Somogy és Tolna vármegyékből történt, nevéhez a dicső haditettek sorozata fűződött, megszűnt.”¹⁵⁸

- 136 Kreuzberg-hágó (német nevén Kreuzbergpass, olasz nevén Passo di Monte Croce di Comelico): 1914-ben hágó Olaszország és Ausztria határán. Ma hágó Észak-Olaszországban, a Dolomitok és a Karni-Alpok határán, Sestotól 8 km-re délkeleti irányban.
- 137 Sesto (német nevén Sexten): 1914-ben község Ausztriában, Tirol déli részén. Ma község az észak-olaszországi Dolomitokban (Trentino-Alto Adige régió, Bolzano megye).
- 138 Sillian: Község Ausztria déli részén (Kelet-Tirol, Lienz járás).
- 139 Kartitsch: Község Ausztria déli részén (Kelet-Tirol, Lienz járás).
- 140 Untertilliach: Község Ausztria déli részén (Kelet-Tirol, Lienz járás).
- 141 Maria Luggau: Település Ausztria déli részén (Karintia, Hermagori járás), Lesachtal község közigazgatási területén.
- 142 Kötschach: Település Ausztria déli részén (Karintia, Hermagori járás), Kötschach-Mauthen község közigazgatási területén.
- 143 Kameritsch: Település Ausztria déli részén (Karintia, Hermagori járás), Hermagor-Presegger See község közigazgatási területén.
- 144 Fritzensdorf: Település Ausztria déli részén (Karintia, Hermagori járás), Hermagor-Presegger See község közigazgatási területén.
- 145 Förolach: Település Ausztria déli részén (Karintia, Hermagori járás), Hermagor-Presegger See község közigazgatási területén.
- 146 Emmersdorf: Település Ausztria déli részén (Karintia, Villach-Landi járás), Nötsch im Gailtal község közigazgatási területén.
- 147 Nötsch im Gailtal: Község Ausztria déli részén (Karintia, Villach-Landi járás).
- 148 Achomitz: Település Ausztria déli részén (Karintia, Villach-Landi járás), Hohenthurn község közigazgatási területén.
- 149 Arnoldstein: Község Ausztria déli részén (Karintia, Villach-Landi járás).
- 150 Villach: Város Ausztria déli részén, Karintia tartományban.
- 151 Maribor (német nevén Marburg an der Drau): 1914-ben város Stájerország déli részén. Ma város Szlovénia északkeleti részén, a Podravska régióban.
- 152 Pragersko (német nevén Pragerhof): 1914-ben fontos vasúti csomópont Stájerország déli részén. Ma falu Szlovénia északkeleti részén, a Podravska régióban, Slovenska Bistrica község közigazgatási területén.
- 153 Ptuj (német nevén Pettau): 1914-ben város Stájerország déli részén. Ma város Szlovénia északkeleti részén, a Podravska régióban.
- 154 Cakovec (magyar nevén Csáktornya): 1914-ben Zala vármegye Csáktornyai járásának székhelye. Ma város Horvátország északi részén, Medimurska megye székhelye.
- 155 Murakeresztúr: Község Zala megyében, a Nagykanizsai járásban.
- 156 Gyékényes: Község Somogy megyében, a Csurgói járásban.
- 157 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 222–223. p.
- 158 Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 223. p.

A Franciaország középső részén, Riom-es-Montagnes város közigazgatási területén elhelyezkedő háromtornyos kastélyban a francia hadügyminisztérium 1916-ban tiszti hadifogolytábort rendezett be. A villanyvilágítással rendelkező táborban először német és osztrák–magyar tiszteket tartottak fogva. 1917 augusztusától a Monarchia francia fogságba került tisztjeit kivétel nélkül az ódon épületbe szállították, s miután 1918 őszén a német tiszteket a francia katonai hatóságok elszállították, Saint-Angheau kizárólagosan osztrák–magyar tiszti hadifogolytáborrá vált.

Hall Géza 1918. november 27-én érkezett meg a saint-angheau-i tiszti hadifogolytáborba.

1919 tavaszán a Monarchia utódállamai megkezdték állampolgáraik hazaszállítását, s ennek eredményeképp a kastélyban csak osztrák és magyar tisztek maradtak. A tábor 1920 májusában – miután az utolsó hadifogoly is elhagyta – örökre bezárta kapuit.¹⁵⁹

A szöveghözjáról

Az 1918 októberében induló kronologikus beszámoló valós képet fest a háború borzalmairól, a győzők és legyőzöttek viszonyáról. A visszaemlékezés részletesen bemutatja a saint-angheau-i hadifogolytáborban raboskodó tisztek mindennapjait, létfenntartási nehézségeiktől politikai konfliktusaikig bezárólag. Az érzelmekkel telített memoár nagy érdeme őszintesége. Hall Géza katonatiszttól talán szokatlannak tűnő nyíltsággal ír honvágyáról, reményvesztettségéről. Az emlékirat nagy hiányossága viszont befejezetlen volta. A történet fonala 1919. július 4-én megszakad, a szerző sajnálatos módon nem örökítette meg az utókor számára hadifogságának befejező, 1920. májusi hazaérkezéséig tartó szakaszát.

A szöveggondozás során szöveghű átírássra törekedtünk, az értelemzavaró elütéseket javítottuk, valamint feloldottuk a katonai rendfokozatok rövidítéseit is. A szövegben előforduló német (eredetű) szavak magyar megfelelőit, a szövegértést könnyítő megjegyzéseket, illetve a kéziratban szereplő és azonosítható személyek adatait lábjegyzetben közöltük.

159 Chateau Saint-Angheau: Kastély Franciaország középső részén (Auvergne régió, Cantal megye), Riom-es-Montagnes város közigazgatási területén. „*Saint-Angheau a dél-franciaországi Cantal départementban, Riom-es-Montagnes nevű városka közelében fekszik, 900 méter magasban a tenger színe fölött. Háromtornyos, kastélyszerű épület, amely sokáig nevelőintézet volt. Az egyház és állam közt kitört kultúrharc idején került az állam tulajdonába. Az ódon kastélyt 1916-ban rendezték be hadifogolytábornak. Első lakói német tisztek voltak, de kezdettől fogva volt három magyar foglya is. A magyarokat és osztrákokat Starrak Viktor százados kérésére helyezték ide.*” Pilch Jenő (szerk.): *Hadifogoly magyarok története. Első kötet.* Budapest, 1930, Athenaeum, 299. p.

Hall Géza
Hadifogságom naplója
1918. október 24-től

Bevezetés.

1919. I. 8.

A harmadik hónapja már, hogy a hadifogság szomorú, örömtelen, vággyal telt napjait élem. A saint-angheau-i kastélyban vagyok, egy átkozottul hideg, még börtönnek is kellemetlen szobában. Amint a régi jobb idők végigvonulnak előttem, eljutok életemnek egy szomorú pontjához.

Este volt. Csillagtalán az ég borúja. Jobbra-balra hörgő haláltusa, fojtó gránátbűz, sebesültek fájdalmas jajgatása. Menekülni szeretnék a képtől, de kitörölhetetlen mélyen vésődik emlékembe. Ez a nap éledt fel emlékembe újra csendesesen vonagló halottaival. Az a nap, amelyen összeomlott száz világ ezer boldogsága, amelyen én elvesztettem szabadságomat, hogy rabsággal fizessek bűnömért, miszerint védeni mertem a hazát.

De most megálljt parancsolok tollamnak a mostani helyzet festésében, hogy visszatérve az elmúlt három hónap eseményeihez, kísérem azokat azon az úton, amelyen lejártszódtak.

Szabadságból hadifogságba.

1918. okt. 24.

Csöndesen semmit nem sejtetón kezdődik a reggel. Napsütés teszi barátságosabbá az összelőtt vidéket. Úgy dél felé az ellenséges tüzérség belövési próbákat végez. Olyan pontossággal vette sorra az összes támpontjainkat, hogy harcéri gyakorlott szemek rögtön észreveszik, hogy itt valami készül.

Később elborult az ég, de csak azért, hogy újból kiderüljön. Repülőök jönnek-mennek. Hiába az elhárító ütegek tüzelése, a géppuskák kattogása, a jó gépekkel felszerelt ellenséges pilótákat nem lehet elűzni, mert annyian voltak, hogy az egyik eltűnt, de megjelent helyette másik tíz.

Okt. 25.

Egy szép légi harcot láttunk, amelyben egy angol repülő lőtt le a III. géppuskás századunk. A századparancsnok Kaczovszky Guszti 44-es főhadnagy¹⁶⁰ beszélt is a fiatal angol repülővel, miközben nagyon szerette volna megszerezni nagyon szép bőrkabátját.

Egész nap élénk tüzérségi tűz. A mieink ugyan nem sokat lőttek, de pótolta a mieink hallgatását az ellenséges tüzérség pokoli munkája. Délután valóságos pergőtűzzé fajult az ágyúzás.

160 Kaczovszky Ágoston (1895–1961): 1918 októberében főhadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 295. p.

Okt. 26.

Gázzal is lő az olasz. A 69. gyalogezrednél több haláleset és gázmegbetegedés fordul elő. Végre este – a már napok óta várt ítélet – fél nyolc órakor megkezdődött. Feltámadt a pokol és muzsikált örült hangszerével. Gyalogsági támadás kezdődik tőlünk jobbra a 20. honvéd gyaloghadosztálynál. A derék honvédek állják a nagy tusát és nálunk sem tud áttörni a túlsúlyban lévő ellenség. Tehát megkezdődött az olasz offenzíva. Érdekes és az olasz katonaság vitézségére jellemző, hogy ezt a sikerült olasz offenzívát franciák, angolok és amerikaiak csinálták.

Ebben a megpróbáltatásokban terhes időben a mi ezredünk (44. gyalogezred¹⁶¹) tartalékban volt. Háromhavi állásharcok után jólesett kissé a pihenés. Október 22-én éjszaka váltott le bennünket a 32. gyalogezred és az ezredünk a következő három helyre került: III. zászlóalj (az én zászlóaljam) Colmellere¹⁶² (gesztenyeerdőben), az I. zászlóalj Combai¹⁶³ és a II. zászlóalj a géppuskás zászlóaljjal együtt Mianeba.¹⁶⁴ Így szétosztva ért bennünket a parancs: „Szigorú készültség! Várni a további parancsot!”

Este zászlóaljparancsnokom Strinovich kapitány úrnál¹⁶⁵ voltunk és lórumot¹⁶⁶ játszottunk. Közben beszélgettünk az elkövetkező eseményekről. Az igazat megvallva, még mindig nem hiszünk az offenzíva komolyságában. Az újsághírek és a felajánlott béke csaknem kizártnak tartotta, hogy amit vér nélkül megkapnak az olaszok, azt vérell akarják megszerezni.¹⁶⁷

De mégis úgy volt. Az egész front rengett. Reszketett, dübörgött. A sötét, párás éjszakában csak a gránát robbanása, a schrapnellek¹⁶⁸ ördögi pukkanása hallatszott. Ijesztően gyönyörű, rettenetes, vértfagyasztóan fenséges látvány volt. És amint később megtudtuk, az ellenség a pokoli tűz takarása alatt már este ½10 órakor megkezdte áthajózását a Piave sebes főágán. Sok helyütt áthaladt a tábori őrsvonalunkon, sőt egyik főőrsünket is megközelítette, amit túlsúlyával reggel felé el is foglalt. Az áthajózással egy időben megkezdte a hídverést is. Tudtuk, hogy nemsokára ránk kerül a sor. Reggel

161 1918 őszén a cs. és kir. 44. gyalogezred és a 3. boszniai és hercegovinai gyalogezred képezte az osztrák-magyar 62. gyalogdandárt. A 61. gyalogdandár (cs. és kir. 32. gyalogezred, cs. és kir. 69. gyalogezred) és a 62. gyalogdandár alkotta az osztrák-magyar 31. gyaloghadosztályt, mely az osztrák-magyar XXIV. hadtest, illetve az osztrák-magyar 6. hadsereg alárendeltségében harcolt.

162 Colmellere: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Miane község közigazgatási területén.

163 Combai: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Miane község közigazgatási területén.

164 Miane: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

165 Strinovich Vilmos (1882–1950): 1918 októberében százados a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 323. p.

166 Lórum: 4 játékos által 32 lapos magyar kártyával játszott kártyajáték.

167 1918. október 4-én Ausztria–Magyarország külügyminisztere útnán jegyzékkel fordult az Egyesült Államok elnökéhez, melyben azonnali fegyverszünetet és a békétárgyalások megkezdését javasolta a wilsoni 14 pont elfogadása alapján. Wilson elnök 1918. január 8-án nyilvánosság elé tárt programja ugyanis a háború befejezését követően egy területi veszteségeket ugyan elszenvedő, de fennmaradó Monarchiát vizionált. I. Károly császár október 16-án – a kedvező amerikai válasz reményében is – bocsátotta ki manifesztumát a birodalom osztrák felének szövetségi állammá alakításáról. Wilson azonban október 18-i válaszejgyezékében világossá tette, hogy az amerikai diplomáciának már nem célja a Monarchia államiságának megőrzése. Galántai József: *Magyarország az első világháborúban.* Budapest, 2001, Korona Kiadó, 350–352. p.

168 Srapnel: Üreges tüzérségi lövedék, amelynek belsejét több száz ólom- vagy vasgolyóval töltötték meg. A kilőtt lövedék kettős (időzíthető) gyújtószerkezetének köszönhetően, a nyílt terepen elhelyezkedő ellenséges katonaság felett robbant fel. A robbanáskor nagy területen szétszóródó fémgolyók súlyos, sokszor halálos sérüléseket okoztak. Elnevezését feltalálójáról, Henry Shrapnel (1761–1842) angol tüzértisztről nyerte. Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–ZS.* Budapest, 2000, PETIT REAL Könyvkiadó, 693–695. p.

alig pirkadt, a mellettem lévő telefonon hallom, hogy az ezred segédtsízt, kapitány úr Ballaskó¹⁶⁹ adja ki az I. zászlóaljnak a parancsot. Na, mindjárt jövünk mi – gondoltam és átörgettem legényemnek, hogy jöjjön és adjon tiszta alsóruhát és pakolja össze a holmikát.

Még nem világosodott ki egészen, amikor zúg a telefonban: halló Kaposvár! A zászlóaljat felszedni és várni, míg az alezredes úrral odaérek és megkapjátok a további parancsot! – Ballaskó kapitány mondta ezeket a szavakat.

Mint az orkán szaladt századtól századig a riadó! És mire megérkezett ezredparancsnokunk már ott állott a zászlóalj teljesen készenlétben várva a parancsot.

A parancs szerint Guietta faluba¹⁷⁰ kellett mennünk. Amint odaérünk, zászlóaljparancsnokunk éppen jelenteni akarja megérkezésünket, amikor egy értelmetlen kiáltás hangzik, mire mindenki eltátja a száját és befogja a fülét: a 30½-es¹⁷¹ küldi az üdvözetét a túlsó szomszédnak. Utána új parancs vár: Az egész ezred a Marche-szakadékba¹⁷² megy!

Idáig csak eljöttünk valahogy veszteség nélkül, de innét továbbmenni nehéz dolog. Az úton előttünk már láttuk az örületes füstöt, éreztük az ekrazit¹⁷³ fojtó szagát. Santo Stefano¹⁷⁴ körül valóságos pokolban voltunk. Gránát gránátot kergetett a levegőben s azoknak robbanó zaja süketítő dörgéssel kelt versenyre a schrapnell pukkanásokkal. Valami más úton kellene menni! Igen ám, de a hegyek között ez az egyetlen út, ami a mi célunkhoz vezet. Nincs más választás, mint előre, minél gyorsabban, annál kevesebb ideig vagyunk kitéve az ellenséges tüzelés hatásának.

Úgy fél kilenckor meg is érkezőnk. A szakadék bejáratánál egy deckungot¹⁷⁵ vágott szét a gránát, melynek romjai alatt két szélőlőtt ló vonaglott, hörgött. Rettenetesen csúnya látvány. A szakadékban kissé kifújuk magunkat és várjuk, hogy mi lesz.

Ezredünk két zászlóalja (I.–II.) elmegey tőlünk. Őket a másik betöréshez dirigálja a felsőbb parancs. A mi kis zászlóaljunk marad csak itt, mint utolsó tartalék, amellyel ezen a frontszakaszon rendelkezni lehet.

Itt a szakadékban töltjük az egész napot. Ágyúzás jobbra-balra, mindenfelé, de szerencsére nem tesz bennünk kárt.

A nap folyamán különböző hírek jönnek. Úgy rémlik, mintha megállna a támadás. A Piavén innen lévő franciák el vannak vágva a túllévőktől, tüzérségünk ellötte a hidat. Új parancs érkezik: „a B. H. 3.¹⁷⁶ egy zászlóalja a sötétség beálltával elfogja az innen rekedt franciákat!”

Könnyű volt ezt megparancsolni, de ilyen kevés emberrel, amennyit ekkor egy zászlóalj számlált, nem lehetett megcsinálni. Sőt az éjszaka folyamán még jöttek át a franciák az újból helyreállított hídon.

169 Ballaskó János: 1918 októberében százados a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 295. p.

170 Guietta: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbiadene község közigazgatási területén.

171 305 mm űrméretű osztrák–magyar nehézlöveg.

172 Szakadék Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbiadene község közigazgatási területén.

173 Ekrazit: Az osztrák–magyar haderőben a tüzérségi lövedékek tölteteként használt szerves összetételű, világossárga színű, viaszos tapintású robbanóanyag.

174 Santo Stefano: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbiadene község közigazgatási területén.

175 Deckung (német): fedezék.

176 3. bosznia-hercegovinai gyalogezred.

Okt. 28.

Reggel a virradat első órájában Ponteggioba¹⁷⁷ dirigálják zászlóaljunkat; s ugyanakkor a rohamzászlóalj Valdobbadienebe¹⁷⁸ megy. Rettenetes ágyútűzön kell keresztül mennünk. Az egyetlen úton, amelyen megyünk egy érdekes, talán meghatónak is mondható képet láttam. Egy kocsi áll magában. Előtte a két befogott ló közül egyik fejtellenül fekszik a fejnélküli kocssal összeborulva, míg a másik csöndesen áll és bámulja őket, várva sorsának beteljesülését. Az út tele van menekülő sebesültekkel, halottakkal. San Pietronál¹⁷⁹ Szentiványi főhadnagy¹⁸⁰ megsebesül és Killius¹⁸¹ veszi át a századot.

Végre úgy 7 óra után nagy veszteséggel beérünk a ponteggioi völgybe, ahol a 69. gyalogezred III. zászlóaljparancsnokságát találjuk és egy bosnyák zászlóaljparancsnokságot: kapitány úr Sedlakot. Tőlük igyekeztünk megtudni egyet, mást a frontról. Nem valami megnyugtató dolgokat mondott el.

Mielőtt elhagytuk a Marche-szakadékat, zászlóaljunk segédtisztje dr. Csonka főhadnagy¹⁸² beteget jelent; s így átveszem én a szolgálatát. Ponteggióban elhelyezem a századokat. A délelőtt a várakozás jegyében telt el. Legényem¹⁸³ a 9. századnál volt egy gránátmentes deckungban; miután éhes voltam, egy ordonáncot¹⁸⁴ küldtem érte, hogy az elmúlt éjszaka folyamán kapott ebédből egy keveset enni adjon. A várt ennivalót már nem kaptam meg. Alig hogy elment az ordonánc, örült ágyútűz kezdődik, de csak pár percig tart, utána kézigránátok robbannak, géppuska kattog és rá pár pillanatra izzadt pizkosan szaladnak vissza bosnyákok és a 69-esek közül is néhányan. Fáradt roskadozó lépteiken látszott a teljes kimerülés, de hajtotta, üzte őket a megmenekülni vágyás. Bennük volt még a katona fegyelem, a puskáikat vonszolták maguk után, bár testüket alig tudták fenntartani. Ezeket csak azért említem meg, hogy megcáfoljam azok állításait, akik azt mondják, hogy ebben az időben már nem volt úr a fegyelem. De igenis fegyelem volt nálunk az utolsó pillanatig. A 44-eseknél nem fordult elő parancsmegtagadás, vagy más efféle soha!

Rögtön átláttam a helyzetet és „Alarm”-ot¹⁸⁵ csináltam. A visszafelé futókat feltartóztattam, lőszerrel láttuk el őket és sietni kellett, hogy a betört fronton újra helyre álljon a rend!

Zászlóaljunkat felfejlődttetve a Rido-vonalon¹⁸⁶ kissé megnyugtatóan éreztem magam. A viaszszaladó géppuskásokat beállítottam a frontba, s így egy erős megrövidült frontunk volt, amelyet tartani tudtunk. E munkában Kaczovszky Guszti segített nekem elismerésre

177 Ponteggio: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbadiene község közigazgatási területén.

178 Valdobbadiene: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

179 San Pietro di Barbozza: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Valdobbadiene község közigazgatási területén.

180 Szentiványi Elemér: 1918 októberében tartalékos főhadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 296. p.

181 Killius Gyula (1898–1992): 1918 októberében hadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 315. p.

182 Dr. Csonka Zénó: 1918 októberében tartalékos főhadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 296. p.

183 Legény: tisztiszolga.

184 Ordonánc: katonai küldönc.

185 Alarm (német): riadó.

186 Rideau-vonal: a Piave bal oldali magas partján húzódó arcvonal.

méltó buzgalommal. Legányi főhadnagy¹⁸⁷ századát zászlóaljparancsnokom parancsára H.P.7-hez¹⁸⁸ küldtem, akik ott elvérezve bár, de derekasan megállták helyüket. Maga a századparancsnok is ott lelte halálát kötelességének félelmet nem ismerő teljesítése közben.

Drága jó bajtársunk, kedves Legányi kománk, búcsúznak Tőled! Nyugodjál békén. Majd Fischer hadnagy,¹⁸⁹ a Sturm-szakasz¹⁹⁰ parancsnoka sebesül meg. Az ottlevőkről ezután nem tudunk többet. Vajha szerencsésen megmenekültek volna!

Ez volt balra. Jobbról nem volt semmivel és senkivel összeköttetésünk. Killius Gyuszi századát küldték oda, hogy keressen jobbra Verbindungot¹⁹¹ valakivel. Az ő járőrei sietve térnek vissza, és jelentik, hogy jobbra már franciák vannak, a tüzérségünk kiszedte az ágyukból a Verschlussokat¹⁹² és elhagyta állását. Nem volt mit kételkedni a derék járőrparancsnok jelentésében, mert mindjárt rá beigazolták ezt a francia géppuskák, melyek a hátunkba szólaltak meg.

Minden oda van. Elveszett minden! – nyílt át hirtelen agyamon. De nem mutatam nyugtalanságomat, ami nemsokára el is tűnt. Megnyugtattott a beállt tüzcsend; bár tudtam, hogy három oldalról vagyunk körülvéve. Előttünk a Roer magaslaton¹⁹³ franciák jelennek meg, melyeket csapataink lekergetnek.

Tarthatatlan helyzetünk tudomásul vétele után a Brigade Kommando¹⁹⁴ Rückzugot¹⁹⁵ parancsol, mire mi kivihetetlennek tartva, kérjük, hogy a sötétség beálltával Rückzugoljunk csak! Beleegyezik a Brigád és „*ich wünsche Euch viel Glück!*”¹⁹⁶ mondással teljesen elszakadunk egymástól. Ők autóba szállnak és száguldanak hátra, mi pedig ott maradunk várva, ami jön.

Megírom a visszavonulási parancsot és kiküldöm a századoknak.

„9.-10.-11.-MG.¹⁹⁷ III. századoknak.

A sötétség beálltával a századok visszavonulnak. Hat órákor egy szakasz kezd el és utána minden negyed órában egy másik szakasz követi. Az utolsó szakasz minden századból fél nyolcig kitart egy tiszt parancsnoksága alatt. Strinovich Hauptmann¹⁹⁸ s.k.”

A parancsot kiadtuk, bár kivihetetlennek tartottuk magunk is. Mi már tudtuk, hogy innét nincs menekülés.

Elül a harci zaj. Nem lóhet az ellenséges tüzérség, nem tudja hol állnak a saját emberei és hol állunk mi. Egy összekeveredett disszonancia az egész frontszakasz.

Múlik az idő. Teljesen körülvéve állunk; várjuk a kegyetlen sors beteljesülését rajtunk.

187 Legányi Gyula: 1918 októberében tartalékos főhadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 296. p.

188 Höhenpunkt 7 (német): 7-es magassági pont.

189 Fischer Imre: 1918 októberében tartalékos hadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 296. p.

190 Sturm (német): roham.

191 Verbindung (német): összeköttetés.

192 Verschluss (német): závarzat, lövegzár.

193 Roer-magaslat: Ponteggio belterületével északnyugati irányból határos magaslat.

194 Brigade-Kommando (német): dandárparancsnokság.

195 Rückzug (német): visszavonulás.

196 Ich wünsche Euch viel Glück! (német): Sok szerencsét!

197 Maschinengewehr (német): géppuska (MG).

198 Hauptmann (német): százados.

Eljön hat óra. Összegyűl a szétvert embersereg a zászlóaljparancsnokság előtt. Kijelentem nekik, hogy itt már mindennek vége! Akik akarnak, visszamehetnek.

Hát a kapitány úr meg a hadnagy úr itt maradnak? Mit csinálnak?

Mi itt maradunk, mert már az úton, amelyen visszamehetnénk, ellenség van. – jelentem ki meghatottságtól reszkető hangon.

Akkor mi is maradunk! – morogták a fáradt ajkak ragaszkodó tonban.¹⁹⁹

Rendben van fiuk – mondtam – maradjatok csöndben.

Megjelentettem kapitány úrnak, ki fájó örömmel vette tudomásul a legénység e ragaszkodását.

Teljesen minden nélkül nézünk szembe a hadifogság szomorú napjaival. Nincsen semmi; a legényem még délben hátra ment Gottlieb²⁰⁰ legényével és magával vitte a legszükségesebbeket, míg a többi holmim a trainnál²⁰¹ volt.

A délután folyamán egy ordonáncot próbáltunk meg elküldeni az utolsó sorokkal, hogy próbálja kívül vinni szereteteinknek szóló utolsó üzenetünk. Vajon elérte-e ő is a menekülés útját?

Fogságba kerülünk – ez izgatta a szenvedésben egybeforrott lelkeket. Könny csillogott a szemben és a még pár órával előbb vad, harcoló alakok szívét szomorú lágyság kerítette hatalmába.

A sebesültek és halottaktól igyekezett mindenki egyet-mást szerezni. Mindenkinek szüksége volt valamire, hiszen mindenki plangul²⁰² állt, egyikünknek sem volt semmije. Nekem Balikó szerzett egy köpenyt és Missuray kapitány úrtól²⁰³ kaptam egy inget és egy alsónadrágot. Ez volt a vagyonom, amikor este 7 óra 30 perckor megindult a szomorú menet a franciák felé! Fegyvereink elszórva, írásaink széttépve, látcsöveink összetörve heverték a földön. Mentünk fegyvertelenül, letörten!

A franciáknál egy finom lelkű fiatal főhadnagy – Lieutenant²⁰⁴ Martin 138. gyalogezredből – fogadott és vezetett bennünket a zászlóaljparancsnokságig, hol egy őrnagy, a zászlóaljparancsnok és segédtszjtje egy kapitány voltak.

Az őrnagy egy komolyképű, szigorúnak, de jó katonának kinéző öregúr. A kapitány szimpatikus képű fiatalabb ember, de a győzelem gőgje ott mosolyog az arcán. Véletlenül előttem áll meg, és bevisz a parancsnok deckungjába, amely pár órával ezelőtt Fejfarek 69-es főhadnagy²⁰⁵ lakása volt. Különböző katonai kérdésekkel igyekezett elhalmozni, mire feleltem: pardon kapitány úr, én magyar tiszt vagyok, s így nem mondhatok, nem akarok semmit mondani! – mire ő feldühösödik és majdnem úgy dob ki a deckungból.

Utánam Killius Gyuszi barátomat fogja meg. Ő szintén nem hajlandó semmit elmondani, mire megtörténik a fogság első durva jelene: a francia kapitány durva kezekkel felszakítja gombjait és írásai között keresgél. Majd visszaadja és Gyuszit elküldi.

199 Ton (német): hangnem.

200 Gottlieb Dezső: 1918 októberében tartalékos egészségügyi hadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története*. Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 298. p.

201 Train (német): szállítmányozási feladatokat ellátó katonai menetszlop.

202 Plangoris (latin): gyász.

203 Missuray Félix: 1918 októberében százados a cs. és kir. 69. gyalogezredben. Crettier Ferenc (szerk.): *A volt cs. és kir. 69. „Hindenburg” vezértábornagy nevét viselő gyalogezred története (1910–18) és világháborús emlékalbuma*. Cegléd, 1937, Sárík Gyula és Géza Könyvnyomdai Műintézete, 483. p.

204 Lieutenant (francia): főhadnagy.

205 Fejfarek József: 1918 októberében tartalékos főhadnagy a cs. és kir. 69. gyalogezredben. Crettier Ferenc (szerk.): *A volt cs. és kir. 69. „Hindenburg” vezértábornagy nevét viselő gyalogezred története (1910–18) és világháborús emlékalbuma*. Cegléd, 1937, Sárík Gyula és Géza Könyvnyomdai Műintézete, 428. p.

Összeáll a legénység és megindulunk a Piave part felé. Sietni szerettünk volna, hogy minél előbb egy rendes helyre kerüljünk. A Piavén éppen előttünk lótték el a hidat és így innét maradunk. Rettenetes hideg volt. Remegtünk a hidegtől és inkább a halált kívántuk, mint ilyen életet. Mikor kivilágosodott, kissé hátrább megyünk és a bokrokban elhelyezkedünk. Lefekszünk a földre. Éhesek vagyunk. Fázunk. Párnánk a jobb kezünk, takarónk a bal. Talán egy – jelennél – szebb világról álmodtunk, amikor saját tüzéségünk munkája riaszt fel bennünket közel csapkodó gránátjaival. Megtörtén húzódnak össze.

Reggel új francia csapatok jönnek és tüzekek vonulnak fel. Némelyik dühös, meredt képpel néz ránk, s talán jobb szeretne belénk rúgni, míg a másik szánakozó pillantással megy el mellettünk. Így telik el a délelőtt. Kora délután összeállítanak bennünket és a Piavéhez megyünk, hogy végre átmenjünk a folyón. De újból itt maradunk. Újból a hideg, nedves parton töltjük az éjszakát. Egymáshoz közel bújunk Strino bácsi,²⁰⁶ Kaczovszky Guszti és Killius Gyuszival, hogy testünk melegének összeadásával melengessük fel zszibadt, hidegtől megdermedt tagjainkat.

De nem bírjuk soká! Felugrunk és kínlódva jobbra-balra szaladgálunk, hogy egy kis melegség fejlődjék bennünk. De ezt is abba kell hagyni, a napok óta fáradt, elcsigázott test nem bírja a mozgást. A lábaink meredtek lesznek s alig mozdulnak. Így múlik az éjszaka, míg végre reggel a szürkületben megindulunk a vízen át.

Az első szakaszon átlábalunk vagy 40 cm mély vízen, utána a kis szigeten megállunk és várjuk, míg egy nagy train colonne²⁰⁷ átjön a hídon, hogy utána mi átmenjünk.

Átértünk. Pederobba²⁰⁸ roncsain menetelünk keresztül. Utunk sárban, vízben vezetett Villa de Castelloba.²⁰⁹ Egy olasz hadosztály parancsnokság van itt. Újból faggatások, de rajtunk nem változtatott az átélt kínok szenvedése, megmaradtunk büszke, magyar tiszteknek.

Itt rendeztek, felírtak bennünket. És mi tiszték kaptunk 1 konzervát²¹⁰ és zwiebackot.²¹¹ Jól esett az enivaló, hiszen jó két-három napja csak szenvedésből éltünk.

Déli tizenkét óra körül megindulunk ezredenkint összeállva. Egy olasz carabinieri²¹² lóháton vezetett bennünket. Kezében kivont kard. Nevetünk e menetben. Kivont karddal vezetnek egy fegyvertelen, összetört fogolycsapatot!

Nagy volt errefelé a győzelmi mámor. A kardos vitéz előre lovagolt és minden faluban bejelentette, hogy jön a fogolycsapat, mire az egész falu az utcára tódult és nevetve, csúfolva bámult ránk. Nem is csoda! Hiszen a gyáva, semmit nem érő olaszok nem voltak ilyesmihez hozzászokva!

Így menetelünk éjjel 2 óráig. Kerülő utakon érkeztünk meg Cittadellaba,²¹³ a fogolytáborba. Utunk rettenetes volt. Fáradt, összetörtén meneteltünk vagy negyven-ötven kilométert. A kínok kínját szenvedtem át ezen az úton. Néhányan elájultak, majd újra életre keltek és mentünk tovább elcsigázva, összetörtén, de komolyan, büszkén!

Itt összeírnak és elszállásolnak bennünket a legénységi táborban. Végre lefekhetünk! Nem kellett ringatás. Aludtunk; álmunk volt a szenvedés.

206 Strinovich Vilmos százados.

207 Train colonne (francia): szállító menetszlop.

208 Pederobba: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye).

209 Villa de Castello: Település Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Treviso megye), Pederobba község közigazgatási területén.

210 Konzerve (német): konzerv.

211 Zwieback (német): kétszersült.

212 Carabiniere (olasz): csendőr.

213 Cittadella: Község Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Padova megye).

Okt. 31.

Hideg őszi reggel. Ködös szomorúság fáradt alakjainkon. Egy pohár jó feketét adnak, mely kissé életre kelt bennünket.

Délig az udvarban ülünk, és néhány szóban visszatérünk a nem régmúltba.

Ha hegy élen vettünk volna állást úgy, tarthatjuk magunkat tovább! – mondja egy hang. Mindegy volt már itten! – válaszol egy másik. Szót szó követ és múlik a délelőtt. Délben megkapjuk a fogság első ebédjét. Jó volt, nekünk legalább nagyon jól esett: káposztás húsleves, egy szelet hússal, hozzá két pohár bor, egy fél kenyér. Ha ilyen ebédeket kaptunk volna ezután is, megelégedve gondolnék hadifogságom étlapjára.

Csakhogy később minden megváltozott. A jó ebédből rossz lett; a vígságból szomorúság.

Nov. 1.

Másnap reggel megindulunk egy teherautóval a francia fogolytáborba. Utunk körülbelül egy óráig tartott. A jó autók egymást kergették az úton, csudálkozva láttuk a frontmögötti részeken azt a nagy felkészültséget, azt a technikai fölényt, amellyel bennünket felülmúltak.

Mindenszentek van. A halottak ünnepe. A tiszta olasz utcákon emlékeket sodor a síró őszi szél. Végigborzong rajtunk november halottsírató illata.

Útközben egy temetési menettel találkozunk. Gyászruhás olaszok kísérik a fekete gyászkocsit. Utána koszorúval megrakott kocsikon sírdogálnak, kiket a halottnak fájtt itt hagynia. A halott előtt nyílik meg a temetőkert őszi avarja és mégis, mintha miránk bús magyar foglyokra borult volna valami az örök éjszaka nyomasztó, fekete ködös levegőjéből. Nézem a halotti menetet hosszan, soká, amíg el nem tűnik. Autóink gyorsan halad és megérkezünk Vicenzába.²¹⁴

Egy drótkerítéssel körülvett szellős, hidegnek is mondható barakkkláger. 1 istentelen nagy szobába helyeznek bennünket. Együtt voltunk itt vagy 110-en tiszték.

Itteni életünkről a következő fejezet számol be.

A vicenzai élet nov. 1–18-ig.

Amint fent már említettem, a halottak ünnepén érkeztünk meg a francia lágerba. Strinovich kapitány úr nem tud menni. Egy pokróc a cipője, a nagy gyaloglások tönkretették a lábát.

Délután egy tisztí megbeszélésen beosztják a tisztségeket és elhelyezkedünk. Négyen kapunk egy legényt. A mi kis csoportunk testvéri érzéstől áthatva alakul meg. Strino bácsi, Guszti, Gyuszi meg én. Összeadtuk mindenünket, ami volt. Igaz, az egész nagyon kevés volt. Nagy baj, hogy a fizetésünket ún. udinei lírákban²¹⁵ kaptuk, s így egy fillér sem volt a birtokunkban, amit értékesíteni tudnánk. Én voltam még a leggazdagabb, ugyanis két héttel ezelőtt jöttem vissza szabadságról és így még 84 korona magyar–osztrák pénzzel rendelkeztem, amelyet beváltva 33 lírát kaptam. Gazdagnak érezte magát a Strinovich csoport. A legszükségesebbeket megszerezhettük.

²¹⁴ Vicenza: Város Olaszország északkeleti részén (Veneto régió, Vicenza megye).

²¹⁵ 1918. március 12-én – a terjedő pénzhiány leküzdése érdekében – az osztrák–magyar megszállás alatt álló Udine előjárósága helyi pénzt hozott forgalomba. A négy címletben (50 cent, 1 líra, 5 líra, 10 líra) nyomtatott bankjegyek készpénznyugtákként funkcionáltak.

Délután írunk haza egy lapot, hogy a franciák fogságában vagyunk.

A vicenzai élet tart tizennyolc napig. Vágyakozással telten várjuk a napok múlását. Lassan halad az idő.

Hírek jönnek Magyarországról. Halljuk a hadsereg széttörlését, s tudtuk, hogy vége már mindennek. Már köztársaságnak hirdetik Magyarországot.

Napok múltán egy szerb őrnagy és kapitány jön és diadalmasan mutatják a leendő szerb állam propaganda térképét, amely magába foglalja Pécs-Nagykanizsa vonal alatti részeket Udinéig. A bosnyákok közül sokan átállnak a szervezett légióba. A propaganda jegyében nagyon munkálkodik egy francia hadnagy ruhába bújt és Selakovic névre hallgató, alattomos fráter, ki a becsületéből kivetkezett ember minden eszközét felhasználta piszkos céljai eléréséhez. Megtörtént, hogy a toborzott legénység telttorokkal kiáltotta a gazember kívánságára: „*svinya magyarszki!*”²¹⁶

A legénységünk, akik nem álltak át a légióba, mondható rosszabb sorban éltek. Végignéztük, amint korbácsütéssel szolgáltatott igazságot az antant pribékmunkásai. Nekünk is fájt a korbácsütés és nem tehattünk ellene semmit, de éreztük, hogy majd mindezekért számolni kell, amikor újra ünnep lesz ezen az emberátkozta nyomorú földön.

November 4-én új tisztetek érkeznek, kiket a Grappa²¹⁷ táján fogtak el. Többen leszünk és így megoszlik a fogság szenvedése.

Amint az előző fejezetben említettem, teljesen minden nélkül kerültünk fogságba. Nem volt fehér nemünk, pedig már jól megért a régi arra, hogy újjakkal felváltjuk. A napi kenyéradagunkat adtuk oda kiéhezett legénységünknek egy-egy ingért, alsónadrágért, törülközőért. Így szereztünk annyit, hogy a piszkosat tisztával válthassuk. Meg kell jegyezmem, hogy ezáltal nem rövidült meg sínylődő legénységünk, mert a franciák mindent elszedtek tőlük.

Az életünk szomorú volt; jobb sorshoz szokott énünk néha mégis igyekezett feledni a valót; s így, amikor az első pénzváltás megérkezett, egy kis mulatást rendeztek a bosnyákok. Rózsaszínűvé varázsolta a jó olasz bor a nyomorult világot. Nótázások, viccek tették kellemessé az estét. Különösen Bernhard bosnyák hadnagy, Bécs fia jeleskedett jó vicceivel, amelyek nevetésre ingerelték a már napok óta szomorú képünket. De úgy tíz óra után elhallgat a nóta. Kialszik az utolsó gyertyaláng és aludni tér a jókedvű, mámoros társaság, hogy a hideg barakkban átaludja az éjszakát.

A későbbi napokban meglátogat bennünket az amerikai vöröskereszttől egy őrnagy, kinek előadjuk kérésünket. Ő megígér több mindent, de mi már nem igen hittünk az ígéretnek, mert megszoktuk, hogy a franciák csak eddig és nem mennek tovább. De most kellemesen csalódtunk; másnap ágyakat kaptunk, pokrócokat és néha-néha cigarettát, különféle konzervákat. Hoztak egy gramofont is, néhány lemezzel, amelynek hangjai jólestek nekünk.

Ami napi foglalkozásunkat illeti, a következő volt: az átaludt hideg éjszaka után a szabadban kellett mosakodni, a délelőttöt átfáztuk és vártuk az ebédet, mert állandóan éhesek voltunk. Délután szintén vártunk a vacsorára, de nem szabad ám valami kitűnő, többfajta ételre gondolnunk, mert az, amit nekünk főzetett a francia parancsnokság, kevés volt, de legalább rossz. Naponkint alsóztunk,²¹⁸ sakkoztunk, hogy jobban múlják az idő. Néha politizálások is előfordultak, amit azonban később, miután rossz vért szült, abbahagytunk. Ilyenkor a letűnt magyar dicsőség fájt magyar szívünknek. Rágondoltunk

216 „svinya magyarszki! „disznó magyarok!”

217 Monte Grappa.

218 Alsós: magyar kártyával játszott kártyajáték.

szenvedéseinkre, amelyeket már kiálltunk, s ki tudja, még mennyi van hátra! De nem fájna mindég, ha eredménye lenne vérünk hullásának és az a sok könny, amely végig pergett a szenvedő arcok gyűrött barázdáin, nem folyt volna hiába.

Feltűnt kilencszáztizennégy. Szinte hallani véltem amint a háború istene megpergette lantjának zsebongó húrjait! És mint egy vad zivatar, amely végigrohan a rónán, lángba borult az egész világ. És a szörnyű világégés közepében ott állott a maroknyi magyar. Aztán csaták-csatákat követtek. Hírek jöttek, hogy győzelmesen haladunk a cél felé; s megtudta a világ, hogy karunk erős; s tetteink mutatták meg, hogy gyáva sohasem lehet a hős.

Hajh! De vigyázz sas, mert sziklába ütöd a szárnyadat! Ellenünk lett az egész világ; hiába volt hazafiság, áldozat, vitézség, a túlerő levert bennünket! Hadseregünk szétmállva, otthon forradalom, fejtelenség. Szegény hazám, hát ezzel kell megkoronáznod büszke ezer évedet?!

Ilyenkor rettenetes volt a lelkünk háborúsága. Ökölbe szorultak évek hónapjaiban kifáradt kezek, égbe kiáltott a lélek; de nem tehattünk semmit; csak szenvedtük a bizonytalanságot. Néha úgy tűnt fel, hogy még sem lehet ez így! Nem űzhet velünk isten ilyen kegyetlen játékot! Ilyenformán kissé megnyugodtunk és régi bujdosó kurucok énekében kerestünk vigaszt:

*„Pajtásom, pajtásom,
Ne zokogj, ne sírjál,
Hogy idegen országban,
Kell bujdosnunk immár.
Harapás kenyér sincs
A számunkra itten,
Vérünk hullására
Egy ital bor sincsen!
Verje meg az isten!”²¹⁹*

Elhangzott a nóta. Könny rezzent meg a fáradt szempillákon. Ilyenkor otthonra került a sor. Úgy éreztem, hogy éjfél sötétté vált a világ és én behunyt szemekkel álmodom. Otthon jártam. Láttam drága jó anyámat, ki aggódva várja visszatértem; minden feltűnő alakban, anyai szeretete engem sejt közeledni, a szívembe nyilall minden sóhaja, mint utánam küld az ismeretlen helyre, a végtelen kérdőjelek felé. Mintha látnám, mint vigasztalja Őt atyám; bár neki is fáj, hogy nem tud rólam, de ő férfi, neki erősebbnek kell lennie! Úgy szerettem volna megmondani, hogy ne aggódjon értem, a könnye ne hulljon; sorsom bár mostoha, kegyetlen, de élek és visszatérve majd, újból az ő hálás jó fiuk leszek.

Ezután, a magamban végiggondolt monológ után, kissé megnyugodtam, mintha ők is megérezték volna hazaszálló gondolataimat.

Aztán másfelé kalandoztam el. Még hallani véltem az utolsó szerenád muzsikáját. Nagyon fáj visszaidézni a fájó napokat. De mégis jólesett. A nyomorban, amikor semmim sem volt, jólesett aranyszálakkal megszőni még egyszer azt a tündérmesét. Úgy éjjelenként elfogott a vágy és behunyt szemekkel álmodtam ébren. Szépek, gyönyörűek voltak az én ébren álmodásaim.

Óh, kis lány! – mond, megérezted-e a csillagos éjszakák hideg leheletéből feléd szálló sóhajom? Mond, jutottam-e eszedbe, amikor zongorádnál ülve játszottad: „*Gyászba borult*

219 A „Nagymajtényi síkon letörött a zászló ...” kezdetű kuruc műdal második versszaka.

*az életem Te miattad.*²²⁰ Lehetetlen, hogy nem jussak eszedbe! Hiszem, hogy gondolsz rám, és ez a hit adja meg sínylődő fogságom s szenvedő szerelmem egyetlen vigaszát. Sokszor Nálad járok gondolatban és ilyenkor szépségből, szerelemből, mosolyból és jóságból formálom meg alakod, s úgy érzem szavad Rossini²²¹ édes muzsikája, Magad vagy a valóra vált álom.

Sokan hiszik magukról, hogy szeretnek, pedig csak a szerelem tűnő árnyékát látták maguk mellett elsuhanni. Az igaz szerelem nem ruha, mely divatot követ, sem falevél, amit leráz a síró őszi szél; édes hangú patak, amelynek az aljára is belelátunk, s amely tükörképet ad, ha belenézünk. Úgy szeretnék elzárkózni veled egy magányos házba, lakatlan szigeten; s együtt hallgatni a madarak énekét, szemlélni a napfényben nyíló és hervadó virágot; nem törődve semmi mással, csak érezni viszontszerelmed!

Sokat kívánnék, ha azt várnám Tőled, hogy mindig rám gondolj. Nem! Csak annyit kérek, ha elhallgat körülötted minden, csak a csöndesség virraszt veled kis szobád magányában, akkor jussak az eszedbe és

Mikor nyugodni tér az este,
Ne álmoldj rólam egész éjszaka,
De imádságodba kezdve,
Rövidke percre gondolj én reám!
És imádkozzál értem!

A szomorúságunkat egy kis jókedv váltja fel november 17-én. Ugyanis tudomásunkra adják, hogy holnap megyünk tovább Franciaországba. Örültünk az utazásnak, azt hittük, hogy ennél rosszabb helyre nem kerülhetünk.

Másnap reggel kaptunk 1½ kenyeret és másfél húskonzervet a háromnapos útra! Nem sok. Utunk másfélórai gyaloglás után a vicenzai állomásra vezetett. Vicenzában megcsúfoltak bennünket. Pfuj, stb. hasonló kiabálások között mentünk végig a város elő részén. A gyáva olasz horda kiabálásai voltak ezek, akik a nagy győzelmi mámorban nem bírtak magukkal. Pedig, ha tudták volna, hogy semmiknek, életet nem érdemlő nációnak tartjuk őket, akik a gyávaság köntösébe vannak bújva akkor, amikor saját hazájuk érdekéről van szó, talán kissé meglapultak volna kiabálásaikkal. Gyűlölettel, utálattal teltünk el e piszok náció iránt és örültünk, hogy elhagyhattuk Itália kék egét! Esküdni mernék, hogy nekünk szenvedő, kifáradt fogoly tiszteteknek más nyomot hagyott emlékünkből Itália kék ege, mint a szerelem édes óráit megaranyozni vágyó boldog párok emlékében.

Vicenzától Saint-Angheauig nov. 18-tól nov. 27-ig.

Ott állunk a vicenzai állomás rakodóján. Reggel van. Fél kilenc, november tizenhétedikén. Hideg van és mi várjuk a bevagonyozást. Félórai várakozás után odatolnak egy hosszú vonatot és megkezdődik a beszállás.

Piszkos, tisztítatlan kocsikat kapunk. Az egyikben mézpor van, a másikba beesik az eső. Gyorsan kitisztítjuk és elhelyezkedünk. Szalma és minden nélkül vagyunk a kocsikban, bár hideg van és fázunk. De mit tehetünk róla, tehetetlen foglyok vagyunk,

220 Korabeli magyar nóta, Szentirmay Elemér (eredeti nevén Németh János, 1836–1908) zeneszerző szerzeménye.

221 Gioachino Antonio Rossini (1792–1868): olasz zeneszerző.

kiszolgáltatva az ellenség kénye-kedvének. Akaratlanul gondoltunk rá, hogy nálunk, mint bántak a fogoly tisztekkel. Míg a mi fogságunkban fűtött I. és II. osztályú kocsikban úri módon utaztak a becsületes csatában lefegyverzett tisztek, addig mi piszkos, hideg állati kocsikat kaptunk kályha nélkül. Így néztünk szembe a hosszú úttal, amely egy jobbnak remélt helyre, lovagiasabbnak tartott ellenséghez, a franciákhoz visz.

Úgy tizenegy óra körül megindul vonatunk, hogy Verona–Milano–Turin–Lyon-on keresztül Roanneba²²² vigyen.

Veronában olasz gyerekek sült gesztenyét, csokoládét árultak és igyekeztek eladni nekünk. A lovagias olaszok nem tűrhették, hogy mi éhségünket csillapíthassuk a vett dolgokkal. A gyenge gyermekeket a „harcias” zsandárok megrugdosták, holmijukat elszedték és úgy bocsátották el.

Utunk szép vidékeken vezetett keresztül, de mi nem tudtunk gyönyörködni az idegen vidéken. Az idegen tájak nagyszerűségei nem tudták leszögezni figyelmünket, otthon jártunk és gondolatainkkal bejártuk a büszke palotákat és jólesően szálltunk be a pislamécsú gerendás szobákba.

A vonaton töltöttem november 19-et; otthon ünnep van e napon, drága jó anyám névünnepe.²²³ Talán ha egyedül lettem, szabad folyást engedtem volna könnyeimnek az elérzékenyülés hatása alatt. De a sok bajtársi szem befolyásoltak s elfojtott sóhajban küldtem haza jó anyámnak gyermeki ragaszkodásból fakadó jókívánataimat.

November 20-án reggel megérkezünk Roanneba. Egy átmeneti lágérban helyeznek el, hol sokat szenvedünk a hidegtől. Első nap nem kapunk enni semmit. Másnap ehetetlen fekete levest hoznak, amit – bármennyire éhesek voltunk is – nem tudtuk megenni. Később egy darabka kenyeret adnak, amit rögtön megeszünk, ezzel éltünk másnap délig. Az étel, amit főztek élvezhetetlen volt. A nap legnagyobb részét igyekeztünk átaludni. Beburkolódtunk pokrócainkba és aludni óhajtottunk, legalább így nem érezzük az éhséget.

22-én délután összeállunk és elhagyjuk az Arsenal lágert, hogy a vasútállomás közelében helyezzenek el bennünket a német hadifoglyok táborában. Itt egy barátságos kinézésű idősebb hadnagy fogad, aki szinte bocsánatkéréssel adja tudomásunkra, hogy ő nincsen berendezkedve tisztek fogadására, s így nem tud bennünket rendes helyre elszállásolni.

Bevezetnek egy nagy padlásszobába bennünket, hol hideg van és más semmi. Este kaptunk ehető, de nem jó madárlevest.²²⁴ Napjában háromszor kaptuk ezt, így legalább meleget ettünk, ami jólesett, hiszen napok óta vágytunk valami ehető meleg étel után. Szalmazsákot is kaptunk, de nem volt köszönet benne. A legénységtől szedték el és így telve volt tetűvel; ezek az emberi testen élni szerető apró kis állatkák bizony nem sokat válogatták, hogy mi tisztek vagyunk, hanem szépen szaporodni kezdtek. Hol legnagyobb a szükség, ott legközelebb a segítség! – régi, de jó és igaz közmondás. Egy centime-unk²²⁵ sem volt; Guszti és Gyuszi eladták óráikat és így néhány frankunk volt. Lett mindjárt egy kevés ennivalónk és dohány is. Boldogok voltunk a körülményekhez képest. Örömmel még fokozta a hír, hogy meggyünk 26-án tovább a végleges fogolytáborba.

Nem mehettünk valamennyien egy táborba. Közölünk tízen / negyvennégyesek / mentünk Saint-Angheauban; a többi 58 pedig Carcassonneba.²²⁶ Elbúcsúztunk bajtársainktól, akikkel végigharcoltuk a világegés rettenetes napjait és megosztottuk idáig a fogság

222 Roanne: Város Franciaország középső részén (Rhone-Alpes régió, Loire megye).

223 November 19-én az Erzsébetek tartják névnapjukat.

224 Madárleves: Csirkeszárnyal (esetleg kacsaszárnyal) és tésztával gazdagított zöldségleves.

225 Centime: A francia frank váltópénze (1 frank = 100 centime).

226 Carcassonne: Város Franciaország déli részén (Languedoc-Roussillon régió, Aude megye).

szenvedéseit. A legjobban hozzánőtt szívünk a Hindenburg ezred tisztjeihez, a 69. gyalogezredhez. Könny reszketett néhány szempillán a búcsúzás meglágyult hangulatában.

26-án délután megindultunk az állomás felé. A városon mentünk keresztül és a lakosság bámulása között vezetett utunk. Szomorú, esőt szitáló idő volt; de mégis népes az utca. Itt láthattuk a győzelmi mámort külső megnyilatkozásában is. Lobogó lobogó mellett bűgva hirdette a francia győzelmet és alatta sétáltak Amerika színes katonái is.

A vasútállomáson behelyeznek egy jó meleg, tiszta másodosztályú vasúti kocsiba. Azt hittük a mennyországban vagyunk. Nem tudtuk való-e vagy álom. Meleg hely, a mi már hetek óta fázó, zsibbadt tagjaiknak. Szinte érthetetlen. De mégis így volt.

Az utazásunkat négyzseri átszállás tette változatossá, míg 27-én este Saint-Germain-des-Fossés²²⁷–Clermonton²²⁸ át megérkezünk Franciaország legnagyobb tiszti táborába Saint-Angheauba.

Saint-Angheau nov. 27-től dec. 31.

Egyedülálló kastély a kopasz vidéken. Körötte sivár dombok égnek meredő, kopasz faágaikkal úgy tűnnek fel, mint a regényekben szereplő elátkozott kastély vidéke. Nincs semmi, ami kellemessé, barátságossá tenné a tájat. Hogy mi lehetett régen ez a börtönnek is kegyetlen nagy ház, nem tudom. Némelyek szerint valami leánynevelő intézet, mások szerint pedig az istenfélő barátok tanyája volt. Mintha lenézné a mellette lévő pár kis házat, úgy áll ott három tornyával büszkén, gőgösen. Körötte szuronyok sétálnak francia vállakon, s még odébb drótkerítés veszi körül, nehogy valaki bemerészeljen a ház parancsnokának tudta és akarata nélkül. Vagy talán inkább a lakóknak nem szabad kimenniök, nehogy megunván a fogság szomorú napjait, elmeneküljenek egy vágyott szebb jövő felé.

A tornyokról már említést tettem; de nem neveztem meg, hogy minő célt szolgálnak. A torony, az úgynevezett „*Prison*”²²⁹ azoknak a lakóhelye, akiket a francia parancsnok neki nem tetsző viselkedésük miatt ide dirigál néhány napra, helyesebben bezár.

De hagyjuk ezt a komor palotát; forduljunk gondolatainkkal másfelé. Igaz ebben töltjük életünket, de sóhajaink kitorve messzeföldre szállnak el innen! Csak el, hiszen oly sok panaszunk emléke kél a sóhajok nyomán.

Megérkeztünk este november 27-én. Száznegyven tisztársunk fogad bennünket a franciák után, akik átkutatnak és mindent elszednek tőlünk! Elhalmoznak tanáccsal, s a rendet óhajtják tudomásunkra hozni. Majd meghívnak bennünket egy kakaóra vagy kávéra miután nekünk nincs semmi pénzünk. Jólesik a barátságos fogadtatás és szinte melegnek érezzük a hideg valót.

Lefeküdni készül a tábor. Mi is megkapjuk az ágyunkat. Óh, Isten csudája! Fehér lepedő az ágyunkon? Hát lehetséges ez? Alig volt bátorságunk belefeküdni. Egyszerre úgy érezzük, hogy megváltozott minden s egy új szaka kezdődik fogságunknak, amely nem olyan kegyetlenséggel teli, mint a múlt hetek szenvedései. Jól lehet csalódtunk.

Az elhelyezkedésnél a szívünkhöz nőtt idősebb bajtársunk, egykori zászlóaljparancsnokunk a jó Strino bácsi elvál tőlünk. Kapitány Baumeisterrel kerül egy kis szobába, míg mi hárman, az ő ragaszkodó fiai, Guszti, Gyuszi meg én átmenetileg egy nagy szobába

227 Saint-Germain-des-Fossés: Község Franciaország középső részén (Auvergne régió, Allier megye).

228 Clermont-Ferrand: Város Franciaország középső részén (Auvergne régió, Puy-de-Dome megye).

229 Prison (francia): fogda.

kerülünk. Meddig maradunk itt, nem tudom, de már jó harmadik hónapja, hogy még mindig itt vagyunk és fázunk a befűthetetlen nagy teremben. Néha-néha Vili bátyánkhoz megyünk, hogy átmelegítsük hidegtől remegő tagjainkat.

Pár szóval megemlítem a napi foglalkozásunkat is.

Reggel fél nyolc órákor cseppetnek, figyelmeztetésül a felkelésre, hogy a fél kilenckor tartott első „*Appelhoz*”²³⁰ kiérhessünk. Ilyenkor Gruppekban²³¹ összeállunk és a franciák névsor olvasást tartanak, nem szökött-e meg valaki az éj folyamán. Az „*Appel*” napjában háromszor ismétlődik. Délelőtt tizenegy óra után és délután, a szürkület beálltával. Az utolsó után nem szabad többé kimenni. Lezárják az ajtókat és lassan ráborul mogorva épületünkre a sötét. Világítás este kilenc óráig van. Fél kilenckor cseppetnek, hogy figyelmeztessenek a lefekvésre és 9 óra után eloltják a villanyt. Utána nem szabad világozásságnak lenni egyik szobában sem. Étkezés déli 12 órákor és este hatkor van. Egyszerű, nem valami tápláló eledeleket készítenek. A készítés ellen nem lehet kifogásunk, de annál több a mennyiség ellen. Még talán a testi szükségét sem elégíti ki a francia koszt, éppen ezért úgy segítünk magunkon, hogy a kázinóban²³² bevásárolunk és magunk főzünk eléggé ízletes eledeleket, hogy megadhassuk zúgolódó gyomrunknak a megkívánt ételmennyiséget. De nem könnyű ám ezt megtenni, mikor olyan kevés pénz áll rendelkezésünkre a nagy drágasággal szemben. De nem törődik velünk senki, panaszunkat nem hallgatja meg senki, nincs orvosság ezer bajunkra. Egyetlen orvosunk a reménység. A reménység, hogy még leszünk szabad polgárok és a fogság keserű kenyerét az édesanyánk fehér kenyerére váltja fel. Ilyen a mi helyzetünk, egy cseppet sem irigylésre méltó. Otthon pedig másként képzelik. Hej ha tudnák, hogy mennyire csalódnak! De talán jobb is így, legalább könnyebb a várás, ha jobb sorsban tudnak bennünket a várakozó édesanyák, hitvesek, honleányok és az apukáért imát csevegő apróságok.

December 4-én születésnapom volt. Huszonkettedszer értem meg a telet. Szomorú születésnap.

Nem volt semmim. Talán éheztem is e napon. Könnyekig hatott meg drága jó Vili bátyánk figyelmessége, amikor este Gusztival, Gyuszival meghívott kis szobájába, hol pár pohár sörrel igyekeztünk feledni bút, keservet; s remélni egy szebb, egy boldogabb jövőt. Hálám kísérje a drága jó bajtársat későbbi életutjain!

Karácsonyt is megünnepeltük. Sirató lány hangulat ült ünneplésünkön a szeretet ünnepén. A komor falak közül hazaszállt lelkünk. Lelkünk szárnyalását nem tudja magába zárni a francia bilincs, a lélek szabad, mint a szívünk dobbanása és ketten járnak otthon szeretteinknél helyettünk. Hiszem, hogy nem csalódom, amikor azt mondom, hogy a Szeretet ünnepének melegét egy-egy lepergő könny teszi otthon még forróbbá. Az a lepergő könny pedig, amely ott ragyogott a mi szeretteink pilláján, a mi távollétünket siratja. Szomorú voltam. Szerettem volna hangos szóval fölzokogni, s egy szétfoszlott hűtlen álmat megsiratni.

A „Szent-estét” az otthonihoz hasonló módon ünnepeltük meg. Sajátkészítésű jó vacsorát ettünk, sőt még bor is volt. Vacsoránkat a mellékelt étlap örökíti meg.²³³

Az első pohár bornál egy nagyon kellemes meglepetés várt reám! Strino bácsi rántotta le a leplet egy előttem még ismeretlen titokról:

230 *Appel* (francia): névsorolvasás.

231 *Gruppe* (német): csoport.

232 *Kantin*: a hadifogolytábor területén működő büfé.

233 A hivatkozott étlap hiányzik a visszaemlékezés mellől.

Uraim! Kedves barátaim! – így kezdte – A hadifogságban rokonok találhatnak egymásra, akik még sohasem látták egymást és sohasem tudtak egymásról. Amint hallják egymás nevét az egyik kérdezi: „*Te nem vagy rokona annak a fiúnak ez és ez; ez a foglalkozása?*”

De igen.

Akkor nekem rokonom ez a fiú.

Élénken figyelt ünneplő kis társaságunk, nem tudtuk, hogy kinek ki lesz a rokona pár pillanat múlva. De nem hagyott bennünket soká gondolkozni Vili bátyánk, hanem folytatta:

Ez a két úr pedig a kapitány úr Pirschl²³⁴ és a hadnagy úr Hall. Majd jó kívánatát fejezte ki és örömet, hogy ő ránthatta le a leplet erről a titokról.

Az ünneplésünk folyt tovább méltóságteljes tonban.

A mi gyermeki ragaszkodásunk nem elégedett meg a belső érzéssel, hanem látható alakban akarta magát kifejezésre juttatni: vettünk egy csészét aljjal Strino bácsinak és mellékelünk egy kis szelet papírlapot ezzel a felírással:

Kapitány úrnak! A mi atyai jóakarónknak hálás szerető tisztelettel az ő fiai. Guszti, Géza és Gyuszi, 1918. XII. 25.

Elolvasta. Elérzékenyült a meghatottságtól és talán még könnyek is tolokodtak a szeme pillájára. Alig tudott szóhoz jutni és látszott az arcán, hogy nagyon megatotta figyelmességünk. Igaz, ajándékunk, ha így nevezhetem megemlékezésünket, csekély volt; de egyet nem engedünk el, hogy ezt szívesen adtuk. Szerettünk volna valami szebbet, valami drágábbat adni, de a nyomorúságos helyzetünkben nem tehattünk mást.

Nagy szeretetünknek Vili bátyánk iránt meg volt az oka. Aminő érzéssel mi viseltetünk iránta, ugyanúgy érzett ő is velünk szemben. Ez így van, ez bizonyos. Igazolódik itt is a nagy pedagógus mondása: „*Szeretet csak szeretésnek lehet jutalma.*”²³⁵

Vacsora után, hogy még jobban ünnepi legyen a hangulat, elmondtam erre az alkalomra írt imámat:

„Isten! Népek hatalmas Istene! Milliók óhajta száll Hozzád e szent karácsony ünnepen! Csaták után, melyekben vérével áldozott a sokat szenvedett magyar, vajdúdik a béke! Szenvetésünk, vérünk hullása eredménytelen lesz, ha Te nem segítesz! A nagyok szétosztanak bennünket, parányi földünket elrabolják tőlünk! Igazságok Istene! Adj jó érzést, emberszeretetet azokba, akik sorsunkat intézik! Öld ki szívünkéből a bosszú, a gyűlölség csíráit! Hasson rájuk az angyali szót: Békesség legyen a földön és az emberekben jóakarattal!

Nyugtasd meg az értünk aggódók szívét, hogy Benned bízva, méltóképpen ünnepelhessék meg a Szeretnek ünnepét. Adj jókedvet a mi szomorú, örömtelen fogolyéletünkbe; szívünket tedd erőssé, kitartóvá, hogy bármi szenvedések között megállhassunk azzal a hittel, hogy Te nem hagysz el bennünket, velünk maradsz és hazairányítod a mi utunkat azok körébe, akik úgy várnak bennünket!

Istenünk! Ne hagyd elveszni a mi édes hazánkat! Adj erőt a gyengének, reményt a csüggedőnek, kitartást a lankadó kebelbe! És a szenvedésben egybeforrt lelkeket a Te hited tartsa meg, hogy megvalósul még a karácsonyi szót: Dicsőség a magasságos mennyekben Istennek! Békesség a földön az embereknek!

Akikért Hozzád buzgón imádkoznak, kik a csaták viharában ontották vérüket, adj nekik Uram csendes nyugodalmat az enyészet ágyán. Azokat pedig, kik rabsággal fizetnek

234 Pirschl Rezső: 1918 októberében százados a cs. és kir. 37. gyalogezredben. Bittó Dezső: *A volt nagyváradi és biharvármegyei 37. és 139. gyalogezredek története.* Budapest, 1943, Athenaeum, 25. p.

235 Deák Ferenc mondása.

egyetlen bűnünkért, hogy védeni mentek a hazát, vezesd vissza az édes hazába! Adj nekik erőt, munkakedvet, erős akaratot, hogy munkájukkal műveljék a hazát nagyra! Magyarok Istene, vigyázz a magyarra! Ámen.”

Ünneplésünket testvéri szeretet melege hatotta át, amelyet kifejezésre is juttatott Vili bátyánk ama kívánságával, hogy ezentúl „Te” megszólítással éljünk egymással szemben. Örömmel járultunk hozzá és egy pohár borral meg is szenteltük hadifogságunk e kellemes pillanatát.

Később néhány költeményt szavaltam el, majd saját apróságaimból mondtam el néhányat társaim szórakoztatására.

Jól éreztük magunkat, de az óra sietve közeledett a 10 felé. Elcsöngették az elsőt. Szét kellett oszolniuk. Mindenki nyugodni tért, hogy merengésében folytassa a karácsonyest ünnepelesét.

Így ünnepeltük meg 1918. karácsony estéjét a hadifogságban; azt az estét, amikor a Szeretet leszállott a földre, hogy békesség legyen ott!

(Megjegyzem, hogy emlékül tettük el az étlapunkat mindnyájunktól aláírva; és az én imádságomat leírtam az estén résztvevők mindegyikének.)

Karácsony után pár napra, Szilveszter estéjén újból összejöttünk és ünnepeltünk. Ugyancsak ezen estén egy kabaré estet rendeztek régebbi fogolytársaink. Jól esett végighallgatni a nem új, de mégis újdonság ingerével ható műsort.

Ezzel búcsút vettünk 1918-tól. Az idők továvonulását nem valami derült jó kedvvel szokták az emberek szemlélni; mert az idő kincset hord magába és ezt a múlt, idővel tova szálló kincset sajnálja az ember. És mi mégis örültünk, hogy meghalt, hogy kimúlt a világégés ránk nézve legrettenetesebb esztendeje. Szilveszter éjszakáján abban a hitben álmodtunk, hogy a magyarok Istene átkísér bennünket egy boldogabb új esztendőbe és a gyászos végű ó esztendőből felvirradunk egy szebb kilencszáztizenkilencre.

Ezerkilencszáztizenkilenc

Jan. 30.

Régóta nem beszélgettem már veled Naplóm, hű társam a fogság megunt napjaiban. Jöjj hát most, beszéljünk az elmúlt hónap eseményeiről.

Lassan döcögött az új esztendő első hónapja, de végre elmúlt. Igaz, hogy nem a legkellemesebben. Anyagi helyzetünk már a nyomor határához ért. Fizetésünket, tekintettel a berni egyezmények²³⁶ megszűnésére, a lovagias franciák leszállították 120 frankra a fegyverszünet természetes folyományaképpen. De az étkezést felemelték 80 frankra. Így különböző levonásokkal jó, ha elsején 30 frankot kapunk, természetesen azt is utólag. Így két nyomorúsággal teli hónap állt előttünk, amelynek szenvedése még jobban elkésérette amúgy is tönkretett, életunt valónkat.

236 Hall Géza bizonyára az 1907-ben, Hágában rendezett második nemzetközi békeértekezleten elfogadott IV. számú nemzetközi hadijogi egyezményre gondolt („Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól”). Az egyezmény melléklete rendelkezett a hadifoglyok jogairól és kötelezettségeiről, így például arról is, hogy a hadifogoly tiszt fogsága alatt az őt fogva tartó állam haderejében szolgáló vele azonos rendfokozatú tisztek illetményét kapta meg fizetés gyanánt. A magyar törvényhozás 1913-ban ratifikálta az első és a második nemzetközi békeértekezleten megkötött egyezményeket és nyilatkozatokat („1913. évi XLIII. törvénycikk az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában”).

Hozzájárulnak még a magyarországi hírek. Úgy látszik a chaos²³⁷ teljes odahaza. Felfordulás, összetartás hiány, egyesek hatalmi vágya vegyülnek kínos diszsonanciába; mind olyan dolgok, amelyek nyomán jó nem fakad.

Vigasztalásul jegyezhetem fel, hogy a franciaországi állapotok sem lehetnek a legrózsásabbak. Legalább úgy érzik ki a sorok között lappangó nyugtalanságból. Bármily nagy is az elvakultság, a győzelmi mámor, vannak, akik a bolsevizmus hatása alatt állnak, s jól lehet nem egy helyen hallatszott: Vive Lenin!²³⁸ (Úgy látszik a kapitalista, az „egalité-t”²³⁹ csak frázisokban hirdető, de valójában a monarchikus viszonyoknál is imperiálisabb²⁴⁰ Franciaország egén nem világít a békés nyugodtság napja, hanem felhők közt bujkál. A munkások mozgalma kipattan a párizsi nagy sztrájkban és tudja az ég mennyi és milyen mozgalmak vajúdnak az egész országban, amelyekről mi nem szerezhetünk tudomást.)

A béketárgyalások, illetőleg „*inter alier*”²⁴¹ folytatott megbeszélések folyamatban vannak. Eltérők a vélemények. Kegyetlenül nyikorog az entente²⁴² szekere és jól lehet, hogy Clemenceau²⁴³ erőszakos politikája, amellyel tönkre akarja tenni a legyőzött Közép-Európát, még sokban engedni lesz kénytelen. Ott van a leintett Olaszország, Belgium, Szerbia, az elvakult románok kérdése és még ki tudja, mennyi megoldásra váró probléma, kulmináló pontjával az orosz kérdéssel.

Amerika is kezdi unni a „*Grande Nation*”²⁴⁴ kapzsiságát. Nehéz munkájuk lesz az egyes bizottságoknak, különösen ha wilsoni elveiket megtagadva, a teljes megsemmisítésükre törekszenek. Megtörténhetik, hogy a jó barátok még hajba kapnak és akkor még a világháborúnál is nagyobb világegés előtt állunk, amelynek talán természetes folyománya lenne a felizgatott kedélyek féltelenségének felszabadulása és a bolsevizmus, kommunizmus, anarchia lennének úrrá a régi rendszerből újjászületendő, vajúdó Európában.

Mindezek a kérdések nekünk aligha jelentenek jót. A kínos kapkodás, a vajúdó helyzet felmerülő ezer kérdése a hazatérést, a megszabadulásunk hajnalának pirkadását semmivel sem hozza közelebb. Legalább egy pozitív adat lenne, amelyből kombinálhatna az ember!

Semmi! Kétségbeejtő ez a tudatlanság, ez a sötétben tapogatódzás. Mindezek dacára reménykedünk. Igaz, rongy a reménységünk, a nyár közepére várjuk megszabadulásunkat! Még csak megalkudnánk, kiegyeznénk így is, csak legalább egy betegségéből felépült, egészséges Hazavárna bennünket, amelynek nem fájdalmas nyögése, de életerős, fejlődésképes, reményt adó munkája zsongana a magyar levegőben.

Adja az Ég, hogy legyen otthon összetartás, gyógyuljanak ki a pártos magyar hibákból, legyen tehetséges fő, erős akaratú kormányzó kéz, amely a romokból egy új, életerős Magyarországot épít!

A mi szomorú életünket nem sugározza be az igazi jókedv sohasem. De van idő, amikor feledni szeretünk egy kicsit. És ilyenkor jókedvre derülnek a szomorú arcok és a jó kedély átragad egyikről a másikra. Ilyenkor az akasztófahumor, a saját helyzetünk parodizálása megteszik a maguk hatását.

237 Káosz: teljes zűrzavar, fejetlenség, összevisszaság.

238 Vive Lenin! (francia): Éljen Lenin!

239 Égalité (francia): egyenlőség.

240 Imperiális: császári.

241 Inter alia (latin): többek között.

242 Entente cordiale (francia): antant.

243 Georges Clemenceau (1841–1929): Francia politikus, államférfi. 1917. november 16-tól 1920. január 20-ig miniszterelnök és hadügyminiszter.

244 Grande Nation (francia): nagy nemzet (Franciaországra használt kifejezés).

28-an volt egy negyedéve, hogy fogságba kerültem. Nehéz, szenvedésteli három hónap! Emellett semmi remény a szabadulásra! De még helyzetünk javulására sem! A tél szigorúbbá vált. A hideg csaknem elviselhetetlen, s így bizony a betegségek sem maradnak távol. Reuma, meghűlés gyötörnek csaknem mindnyájunkat. Egész nap ott gubbasztunk kis vaskályhánk körül, amelynek melegénél igyekszünk elszibbadt, elgémberedett tagjainkat életre kelteni az utolsó centime-on vett szén tűzénél.

Mindezen nyomorúságos élet dacára boldognak éreztem magam 25-én. Megérkezett az első levél drága jó szülőimtől.

Hosszú elszakadás után – hiszen jó negyedéve, hogy az összeköttetésünk megszakadt, még a levelezésünk is – nagyon megörvendeztetett a hazai levél. Az otthoni állapotok nem valami jó hangulatot, meglegedettséget váltottak ki belőlem és a legényem hátátlan viselkedése pedig teljesen elszomorított. Nem tudtam megérteni, hogy egy olyan ideális bánásmód után, amelyben legényemnek nálam volt része, ilyen rút megfélemezéssel teli hálátlanság következzen, hogy mindenemet elprédáljon és ne szállítson haza! Hiába! „*Jótét helyébe jót ne várj*” – mondja a közmondás; hálátlanok az emberek!

Ilyen tartalommal érkezett meg az első levél. Mégis örültem neki. Utána jöttek lapok és levelek, amelyek mind jólestek nekem és örömet szereztek.

Körülbelül ezek a gondolatok társulnak hozzám az Úr 1919-ik esztendejének első hónapjában.

1919. II. 11.

A mai nap újra örömet hozott nekem. Hosszú várakozás után – mikor már azt hittem, hogy Jucika elfeledett teljesen és nem gondol rám, ki messziről küldöm hozzá szomorú szívem bánatos sóhaját a fogság álmatlan éjszakáinak hideg leheletével – megérkezett első levele. Kimondhatatlanul meleg érzés futotta át a szívemet, úgy éreztem, hogy a legboldogabb vagyok a világon, elfeledtem ebben a pillanatban mindent, ami a bánat vagy szomorúság hangját szólaltathatná meg érzéseimben. Ha akkori érzéseimet leírni tudnám, remeket alkotnék. Ezt leírni nem, csak megzenésíteni lehetne! A szó a gondolatok kifejezésére alkalmas, de az érzések tolmácsolására tökéletlen eszköz. Így örömöm csak magamnak marad meg, amelyből jóllehet önzésből, nem juttatnék senkinek. Ne ítéljen el senki az önzés kifejezésért, de a táborunk nagyon alkalmas az önzés kifejlesztésére és merem állítani, hogy összes fogolytársaimban többé-kevésbé ki is fejlődött ez a nem szép, de mégis emberi tulajdonság.

Egyhangúságban múltok napjaink, azok a szomorú napok, amelyeket a semmittevés vesztett el velünk az életből. Pedig szükség lenne ezekre a napokra. Előttünk a bizonytalan jövő. Vajon mi lesz velünk? Az otthoni feldúlt állapotok hírei bizony nem valami jó reményt adnak. Katona aligha maradhatok, pedig meggyőződésből akartam életemet erre a pályára szentelni és a leendő magyar hadseregben szolgálva, a felnőtt magyarokat újra nevelni magyar szellemben, mint ideális tiszttől ezt megvárhatja a haza. De a fejtelenség, egyesek rút kapzsisága folytán bujkáló rossz szellem egyelőre mindent tönkretesz, ami az ideálisan békés élethez hozzá simítaná a feldúlt világot a sebzett, megtépett Magyarországon. A jövőm csaknem kétségbe ejt. Leveleimben meg is írtam haza és Szüleim támogatását kértem, hogy mire hazakerülök valami megélhetést nyújtó állást szerezzenek nekem. Ki tudja, hogyan fogom életemet a hazatérés után semmiből, semmivel megkezdeni. Sok gondterhes, szomorú óra telik el anélkül, hogy megállapodásra jutnék e tárgyban.

De hadd szóljak valamit a mi kantinunkról, amelynek a pénztárában trónol az „Apagyilkos”. Ki ez az apagyilkos? Egy közönséges alkalmazott, aki azért kapja fizetését a „Madamtól”, hogy a mi pár frankunkat minél előbb és minél kevesebb ellenértékért kiszedje a zsebünkől, és ő meg is felel az ebbéli követelésnek a legnagyobb készséggel. Nem áttal 1 kg rizsért 5,50 frankot fizettetni ugyanakkor, amikor kint 1,10 annak az ára. Hasonló árdrágításokat vághatunk az apagyilkos fejéhez, de úgy is hiába teszem, nincs segítség ellene. Már több ízben kértük a francia parancsnokságot, hogy járjon ennek a dolognak a végére, míg ma egy erélyes demarche-t²⁴⁵ intéztünk a parancsnoksághoz, kikelve az étkezés mennyiség kevéssége ellen és a kantinárak leszállítása céljából; kimutatva, hogy a kantinos minimum 300-400% nyereséggel dolgozik a mi kevés fizetésünkkel szemben. Csaknem elkeseredést szül ez az eljárás és felháborodásunknak adunk kifejezést, amikor a rapport²⁴⁶ könyvbe ezt írjuk: „*Meghalni sok, de élni kevés!*”

II. 21.

A béketárgyalások is egyre közelednek a befejezéshez. Várjuk is már, hogy meg legyen az előzetes béke, talán utána mi is mehetünk haza. Hazamenni! Óh, mi csudálatos érzés is lehet az! Most tudjuk csak, mit jelent otthon lenni, amikor távol vagyunk.

A győztes Franciaországban sem uralkodik a nyugalom. Kisebb-nagyobb mozgalom kap lábra, s felüti fejét itt-ott az elégedetlenség. A zsarnok akaratu Clemenceau-t fegyverlövesséssel sebesítik meg, hogy gyűlölt alakja ne tűnjék fel többet a láthatáron. De a lövés csak kis sebet ejt, s így az öreg politikus megmarad az életnek.²⁴⁷

Elszomorít a *Temps*²⁴⁸ egy cikke, amelyben a hadifoglyokról ír. Ugyanis ebből a cikkből tudjuk meg, hogy Erzberger²⁴⁹ német gazdasági miniszter erősen követeli a hadifoglyok hazaszállítását, amit a franciák megtagadnak. Az ilyen hírek bizony nem derítenek jókedvre bennünket, hanem szomorúságot szántanak szemeinkre. De hát hiába van minden; nyomorult, tehetetlen foglyok vagyunk, kiszolgáltatva az ellenség gyűlöletének.

De hagyjuk ezt a szomorú témát; bízzuk a jövőre, majd csak kialakul valahogy és megtaláljuk az utat existenciánkhoz [sic!].

II. 25.

Hideg, szomorú reggel, fázva kelünk, hogy el ne késsünk a reggeli Appeltól. A nap a szomorúság jegyében alakul és véletlenül jut eszembe, hogy a nevem napja van. Otthon ünnep ez a nap és örömet vált ki az emberből; de itt fordított hatása van. Sírni tudtam volna ezen a napon. Végig szaladtam életem folyásán és ezt a névnapomat találtam a legszomorúbbnak és ki tudja, milyen következik még ezután. Egy bizonytalan jövő tárul elé, teljesen mentes minden reménytől, ami vigaszul szolgálhatna. Elborult az ég is felettem! Vajha mielőbb kiderülne!

245 Démarche (francia): figyelmeztetés.

246 Rapport (német): kihallgatás.

247 1919. február 19-én egy Emile Jules Cottin nevű anarchista többször rálőtt Clemenceau-ra. A francia miniszterelnököt a merénylő által leadott hat lövés közül mindössze egy találta el, a golyó a bal vállába fúródott.

248 Le Temps: francia napilap (megjelent: 1861–1942).

249 Matthias Erzberger (1875–1921): Német centrupárti politikus, államférfi. 1918. november 11-én német részről Erzberger írta alá a compiégne-i fegyverszüneti szerződést. 1919 januárjától a versailles-i béke aláírásáig a német köztársasági kormány fegyverszüneti bizottságát vezető tárca nélküli miniszter. 1919 júniusától 1920 márciusáig a Bauer-kormány pénzügyminisztere. 1921. augusztus 26-án az alsó-bajorországi Bad Griesbachban szélsőjobboldali merénylők által elkövetett politikai gyilkosság áldozata lett.

Márc. 1.

Türelmetlenül jegyzem fel, hogy a harmadik hónapot kezdem meg ebből az esztendőből anélkül, hogy valami adatot tudnék a hazamenésre vonatkozólag. Szörnyű, kínos tudatlanság, rettenetes állapota a hiába vágyásnak. Tanulni szeretnék, s ebből a célból meg is vettem Márki világtörténetének 2 kötetét²⁵⁰ és Lyka művészettörténetét²⁵¹. A könyvek megvannak, de feldúlt lelkiállapotom nem tud nyugalmat erőszakolni magára; türelmetlen vagyok és valamit építő, komoly munkára képtelen.

Márc. 5.

A lágerunkra nehezedő szomorú hangulat elűzésére rendeznek társaink egy kabarét 4-én este, felejteni óhajtván az otthoni álarcosbálok emlékét a farsang halotti torán. Sikerült az estét vígságra varázsolni, s a jól sikerült számok után parkett tánc volt, amelyben még a mi drága jó Vili bátyánk és Rudi nagybátyám²⁵² is részt vettek jelélül annak, hogy a jól sikerült program után jól érezzük magunkat és talán feledtük is a szomorú valóságot, amely rideggé fagyasztja közöttük ezt a világot. Erről az estről még annyit, hogy Gysuzi egy női szerepben énekelt 2 kuplét és nagy hatást ért el. Az estet Szél György²⁵³ 5 éves fogoly rendezte nagy buzgalommal.

Márc. 16.

A kabaré est óta egyformaságban múlnak napjaink. A postát várjuk kitartó várakozással, de hiába! Mostanában adós marad, mintha elváltak volna bennünket az otthoniaktól.

A hírek hazuról nem valami kellemes hangulatot keltenek bennünk. Szegény hazám, nem gondolta soha, hogy büszke ezer év után az összeomlás vihara zúg végig felette! De mi hű fiai vagyunk és megemlékezünk itt is a hadifogság keserű napjaiban a nemzeti újjászületés nagy napjáról, 1848. március 15-ről. A keretek, amelyek ünneplésünket körülvették, egyszerűek, de szent hazafiságtól áthatottak voltak.

Az ünnepély rendezése én hozzám fűződik. Kitartással igyekeztem legyőzni a felmerülő akadályokat, hogy az énekkar és zenekar összehozásával egy meglehetősen nívós műsort állítsak össze, amely talán sikerült is.

Miután Starrak százados úr,²⁵⁴ a legidősebb magyar tiszt lelki betegsége folytán, amit a fogság szenvedésében és otthoni családi állapotában kell keresnünk, nem fogadhatta el az ünnepi beszéd, vagy megnyitó beszéd megtartását, így rangban utána következő Vili bátyánkat kértem fel, aki szíves volt az ünnepélyünket nívós megnyitójával a siker felé útnak indítani.

Műsorunk a következő:

1. Hymnus (férfikar), vezette Szokolai hadnagy.
2. Megnyitó beszéd. Tartja: Strinovich százados.

250 Márki Sándor: *Az újkor és legújabb kor története*. Budapest, 1910, Athenaeum, 360 p.

251 Lyka Károly: *Kis könyv a művészetről*. Budapest, 1904, Singer és Wolfner, 245 p.

252 Pirschl Rezső. A korszakban a Rezső név a Rudolf név magyar alakjaként volt használatos.

253 Szél György: *Tartalékos hadnagy*. 1914 októberében Barcelonából igyekezett tengeri úton haza, hajóját azonban a Földközi-tengeren francia hadihajók feltartóztatták. A hadifogságból két ízben (sikertelenül) kísérelt meg szökést. Pilch Jenő (szerk.): *Hadifogoly magyarok története. Első kötet*. Budapest, 1930, Athenaeum, 314–315. p.

254 Starrak Viktor: A cs. és kir. 3. tiroli császárvadász ezred nyugállományú századosa. 1914. szeptember elején esett francia fogságba a La Manche csatornán. Starrak katonai kötelezettségének kívánt eleget tenni, amikor az Egyesült Államokból egy holland zászló alatt hajózó hajón Európa partjai felé tartott. Pilch Jenő (szerk.): *Hadifogoly magyarok története. Első kötet*. Budapest, 1930, Athenaeum, 299. p.

3. Szabolcska: A hazaszeretetről.²⁵⁵ Szavalja: Vér Gyula hadnagy.²⁵⁶
4. Kurucisták.²⁵⁷ Éneklí Pék Lajos hadnagy,²⁵⁸ zongorán kíséri Nagy Joh. hadnagy.
5. Ünnepi beszéd. Tartja Hall Géza hadnagy.
6. Beethoven: G-dúr románc. Czappán hadnagy, zongorán kíséri dr. Ujlaky.²⁵⁹
7. Garay: Egy álom.²⁶⁰ Szavalja: Jankó hadnagy.
8. Tavasz elmúlt²⁶¹ (férfikar), vezette Szokolai.
9. Ábrányi: Koldus.²⁶² Szavalja: Hall Géza.
10. Márciusi hangok.

De mielőtt továbbmennék, hadd örökítsem meg Vili bátyánk beszédét naplóm számára, amit ő szíves volt megengedni:

„Magyar Testvéreim! Messze távol szülő anyánktól, a mi hőn szeretett magyar hazánktól, összejöttünk ma, hogy a magyar szabadság születésének évfordulóját – ha szerény keretek között is, de ép oly szeretettől áthatva, mintha most is hazai levegőt szívnánk – megünnepeljük.

Minden ünneplés hangulatot vált ki.

A családban az anya születésnapjának megünnepélése egy örömnapp. Sajnos, a miénk az idén nem az. Beteg a mi hőn szeretett jó Anyánk. Ma egy 5 éves, vesztett háborúnak titáni erővel való végigküzdése után a levert, megsebzett Magyarország az európai nagyhatalmak boncasztalán fekszik, s mi, gyermekei távol tőle, szétszórva a nagyvilágban, aggódva lessük elszomorító tehetetlenségünkben, miként vágnak ellenségeink nap-nap után belőle egy-egy darabot, s szívünkben minden vágás újabb, s mindig mélyebb sebet ejt.

De bár a győzők testünkön fekszenek, szeretett honfitársaim, ne csüggedjünk! Hisz a világtörténelem akárhányszor bizonyította, hogy egy népet, nemzetet, melynek fiai a szeretett hazáért önfeláldozóan dolgozni és érte – ha kell – hősiesen meghalni tudnak, kiirtani nem lehet!

Mi magyarok az 5 éves gigászi küzdelemben, mikor majdnem az egész világ támadt ellenünk, ezt a tényt ezer és ezer fényesebbnél fényesebb példával igazoltuk s így erősen él bennem a hit, hogy vágjanak s osszanak fel bennünket bármiként – ha ezen erények bennünk továbbra is élnek – eljövend még az idő, amikor a bérces Kárpátok övezte szép Magyarország újból feltámad.

1848. március 15-én a honfiak kebelét a remény s a hit egy szabad, független Magyarország feltámadásában duzzasztotta, a mienkbe csak az adhat reményt, hogy

255 Szabolcska Mihály (1861–1930) református lelkész, népies stílusú – Ady Endre és Karinthy Frigyes véleménye szerint Petőfit utánzó – költő 1900. március 15-re írt verse.

256 Vér Gyula: 1918 októberében tartalékos hadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 327. p.

257 Kuruc műdalcsokor.

258 Pék Lajos: 1918 októberében hadnagy a cs. és kir. 44. gyalogezredben. Kurtz Géza – Kristófy Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, Merkantil-Nyomda, 319. p.

259 *„A saint-angeaui tiszti táborban, 1918 őszétől fogva, dr. Ujlaky Pál főorvos kezelte a betegeket. A francia őrség tagjai is hozzáfordultak, ha orvosi tanácsra volt szükségük.”* Pilch Jenő (szerk.): *Hadifogoly magyarok története. Első kötet.* Budapest, 1930, Athenaeum, 324. p.

260 Garay János (1812–1853) nemzeti romantikus költő, író, újságíró verse.

261 Korabeli magyar nóta, Lányi Ernő (1861–1923) tanár, karnagy, zeneszerző szerzeménye.

262 Ábrányi Emil (1851–1920) romantikus költő, műfordító, újságíró 1885-ben, a Kisfaludy Társaságba történt felvétele alkalmára írt székfoglaló költeménye.

a megmaradó szűk, de önálló kis hazából fáradhatatlan munka, kitartó szorgalom és összetartás által a mai világot uraló eszméknek megfelelőleg egy boldog, megelégedett virágzó hont építhetünk.

Reánk, kik ez ádáz küzdelemben férfiasan, becsülettel álltuk meg helyünket a harcmezőn, s most, mint rabok itt tespedünk, s összetett kézzel vagyunk kénytelenek a győztes nagyhatalmak kegyelméből születendő hazánk vajúadását szemlélni, ha visszatérünk nagy munka vár! A kard forgatásában kifáradt kezek a munkában találjanak pihenést! Folytatni kell a 48-as idők nagy embereinek szellemében az újraépítési munkát.

Dolgoznunk kell meggyőződésből, erős elhatározástól üzve! És én hiszem, ha hozzálátunk munkánkhoz olyan lelkesedéssel, amilyennel táborba szálltunk és kitartunk olyan kitartással, amilyennel végigküzdöttük a világégés borzalmaival, akkor a pusztítás, a rombolás dühét az újraépítés alkotó munkája váltja fel és az ágyúk félelmes bömbölését gőzgépek, gyárok zakatolása feledteti, amelyet nem halálhörgés kísér, hanem a megelégedés és jólét zenéje; dal fakad az arany kalászt termő rónán és boldog lesz a szenvedő bús magyar!

A széthúzásnak, mely mindig átka volt a magyarnak, s amely – sajnos – itt is hatványozott mértékben ki van fejlődve, meg kell szűnnie, mert csak összetartás, együttérzés képes nagy munkát végezni, valamit alkotni. Ha mindegyikünk, abban a körben, hivatásban, melyet betölt – legyen az bármily szerény is – ebben a szellemben, a szent cél érdekében dolgozik, az eredmény nem maradhat el, és 'még jönni fog, mert jönni kell egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán!'"²⁶³

Tegyünk tehát mi, kik duplán szenvedtünk a hazáért, szent fogadalmat, hogy lankadni nem fogunk és az őseinktől öröklött hazaszeretetben egyesülve, erőnkből telhetőleg mindent elkövetünk, hogy azt ismét naggyá, virágzóvá tegyük! Legyen a mi jelszavunk, mint jó magyaroknak és hű hazafiaknak: „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!”²⁶⁴ – és a mi jó szülő anyánk betegségéből újra felépül.

Abban a hitben, hogy megemlékezésünket a munkás honszerelem szent tűzének lángja világítja meg, jertek, ünnepeljük március 15-öt, a politikai és polgári szabadság diadalának ragyogó szép napját!”

Ezután a hatásos beszéd után, melyet tapssal honorált a közönség, a többi számok is sikert arattak. Az én beszédem mellékelve.²⁶⁵ Az utolsó számnál a Szózatot már a hazafiság magasztos tűzláza színezte a magyar ajkakon és az ünnepély elérte célját, s büszkén ismerem el magam előtt, hogy fáradozásom nem volt hiába.

Az imént azt írtam, az ünnepély elérte célját! Jó lehet tévedtem, bár a hangulat, a lelkes éneklés ezt sejtették! A délután folyamán egy az ünnepély szellemével ellenkező szakadás állt elő alig 90 tagot számláló magyar táborunkban. A délelőtti összetartásra, közös megegyezésre buzdító szavai után, délután felüti fejét a pártos hiba, régi átka össze nem tartóságunknak. De nézzük mi idézte ezt elő!

Március 12-én történt. Délután volt, szomorú esős idő. Hegedűs János tartalékos főhadnagy magáról megfélemlkezve, minden finomságot nélkülöző bárdolatlansággal, az okát maga sem tudva, Guszti és Gyuszi jelenlétében egy elképzelhetetlenül brutális kijelentést tett Starrak százados úrra, ezt mondván: „Starrak egy szélhámos gazember”. Ezt egy az úri lovagiasságából kivetkezett ember mondta. Guszti – amint azt tőle várni lehetett – nem hagyhatta ezt és figyelmeztette Hegedűst, hogy az efféle kijelentésektől

263 Helyesen: „Még jönni kell, még jönni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán!” Részlet Vörösmarty Mihály Szózat című verséből.

264 Részlet Kölcsey Ferenc Huszt című verséből.

265 A hivatkozott beszéd hiányzik a visszaemlékezés mellől.

óvakodjék, különben kénytelen lesz az illető úr tudomására hozni! Hegedűs még mindig nem tért észre, sőt durva megjegyzéseivel tetézte meg gondolatlan kijelentéseit. Guszti figyelmeztette őt ismét, mire ő kijelenti, hogy olyannyira utálja Starrakot, hogy vele szóba sem áll és a segédei pedig vele nem tárgyalhatnak! Tehát megtagadta az elégtételadást eleve! Aki sért, annak azért hely is kell állnia, legalább a lovagiassággal járó úri érzés ezt így diktálja.

Guszti tudomására hozza Starrak százados úrnak az ellene elkövetett brutalitást, ki meglepődve veszi tudomásul és lekeseredik, miközben szája szélén a düh reszketett. Még aznap este tiszti gyűlés elé kerül az ügy, amelyen Vili bátyánk – mint legidősebb magyar tiszt – elnökölt és a felindulástól remegő hangon tudatja a tényállást, amit mindenki megbotránkozva vesz tudomásul. Utána Hegedűs, mint vádlott védekezése hangzik el, ami újabb és újabb rágalmakat rejt magában a megsértett magyar százados ellen! Védekezés ellenkező hatást ért el, mint akarta és így az úri érzésében megbotránkozott tisztikar kifejezte megvetését a durvaság ellen és Hegedűst bojkottálta.

Ezzel az ügy nem érte el végét. Másnap, március 13-án egy propaganda indul meg, amelyben Hegedűs barátai erősnek találják a bojkottot és annak feloldását kérik egy levélben, amelyet Strinovich kapitány úrhoz címeztek, kijelentvén azon óhajukat, hogy Hegedűst ezután is bajtársi szeretettel vehessék körül!

Bocsánatot kérek, ha valakivel ellenkező véleményen vagyok, de ezt a bajtársi szeretetet nem osztom az illető urakkal. Hogy öleljek én valakit szeretettel magamhoz, amikor az illető elköveti a legbrutálisabb sértést és utána megtagadja az elégtételadást! Szerintem, aki szeretettel veszi az ilyen embert körül, azonosítja magát az illetővel. Ezt pedig én nem teszem és mint lovagias ember nem is tehetem.

Ez a propaganda kívánta, hogy újból egy tiszti gyűlés üljön össze ebben az ügyben. A gyűlés 15-én délután 2 órára volt kitűzve. Megjelentek az összes magas tisztek. Vili bátyánk, mint elnök felolvassa a hozzáintézett levelet és nyomban elmondja az állásfoglalását ebben az ügyben. Utána egy ellenpárt felolvas egy hosszú, de az ügytől teljesen külön tárgyú levelet, hivatkozva a márciusi eszmékre, az összetartásra, a közös munkára és szakadásra indító oknak tartván a bojkottot; majd ajánlja a 12-iki határozat elvetését és kijelenti, hogy ezt az ügyet Starrak és Hegedűs urak privát ügyének és nem közügynek tartják. Erre Vili bátyánk felveti a kérdést: *„Kérem az urakat, hogy válaszoljanak nekem, ki provokálja a szakadást, aki az összes magyar urak által elhatározott bojkott mellett van és marad, vagy pedig, aki az összesség határozata ellen foglal állást és propagandát csinál?”* Nem zavarjuk magunkat ezzel a tapintatlansággal, amit egyáltalán nem tartok helyesnek és úri érzéstől diktálnak, hanem elhatározzuk, hogy a bojkottot igenis fenntartjuk és a 25 úrnak, akik kivonultak a teremből, rosszallásunkat fejezzük ki és tettüket helytelenítjük. Starrak százados úrnak pedig teljes bizalmunkat szavazzuk és kérjük, hogy továbbra is viselje dolgainkat a szívéen, amint eddig tette!

A jegyzőkönyvet felolvassa Strinovich százados úr Starrak százados úrnak, kit éljennel fogadott a tisztikar és miután bizalmunkat megköszönte, pár szóval éltette a hazát és a magyarság összetartását; megígérvén, hogy minoritásnak nem engedünk az ő vezetése alatt. Éljen és taps közben hagyta el a termet.

Így telt el március 15-ike 1919-ben; mikor a lét és nem lét fölött lebeg megsebzett szárnyakon édes anyánk, a sebeiben vérző Hungária!

Márc. 22.

A tizenötödiki események óta halad az idő egyformaságában. De még sem egészen egyhangú, tétlen napokat élünk. Hetenkint háromszor a tanító társaink rendeznek kisebb megbeszéléseket, amelyeken szívesen veszünk részt, hiszen a régi dolgok felújítása mindnyájunkra ráfér. Ezek a megbeszélések a hét napjai közül kedd, csütörtök és szombat estét foglalják el. A többi négy estén pedig Bérczi hadnagy fogolytársunk tánciskolája szórakoztat bennünket, amely kellemes estéken a „házi zenekar” muzsikájára lejtjük a bostont,²⁶⁶ járjuk a négyest,²⁶⁷ amelyekhez, mint legújabb táncok, az one-step,²⁶⁸ a tangó²⁶⁹ járul. Ezeket is tanulnunk kell! Az otthoni tánciskolákon nem vehettünk részt, mert a kötelesség a harctérre szólított bennünket, s így felhasználjuk az alkalmat, hogy itt pótoljuk szomorú hangulatban, amit otthon jókedvünkben nem végezhattünk el.

Örömmel újságolom el neked, naplóm, hogy ma egy örömnapp van. Egy régi vágy, egy vágyott óhaj teljesült, amelyet hosszú hónapokon át hiába vártunk: a mi kis családjunk, a 44-esek szűkebb családja egy szobába került össze ma. Vili bátyánk és mi gyermekei újra összekerültünk jó negyedévi szétszakítás után. Talán így maradhatunk most, még hazafelé vezet utunk, s én hiszem, hogy könnyebb lesz elviselnünk a fogság kellemetlenségeit, ha megoszthatjuk egymással.

A hazamenésről is elkerült a szó. Nagyon különbözők a vélemények. Az újságok egyik nap teljesen ellenkezőt írnak a békekötésről, mint a másik nap; kombinálni egyáltalán nem lehet. Nincs más hátra, mint várni, várni és újra csak várni! Rettenetes egy bizonytalan várakozás! Óh, csak ne tartana sokáig!

Nem hagyhatom említés nélkül március 19-et, amikor 3 levéllel s 1 lappal örvendeztetett meg a posta! Kimondhatatlan volt örömöm. Otthonról biztató hang szólal meg a levélben a jövőmre vonatkozólag. A szülői szeretet hangja ez, amely vigasztalni óhajt a fogság napjaiban, amikor sokszor a kétségbeesés lesz úrrá rajtam, s ónsúllyal nehezedik rám a jövő kérdése! Megnyugodtam a levélen, amelyet szeretettel küldött az apám! Hasonló hangulatot keltett bennem Jucika levele! Kézcsókos köszönetem mellett emlékszem meg hálásan a kis lányról, hogy gondol rám és leveleivel enyhíteni igyekszik lelki bánatomat.

1919. IV. 3.

Jó hónapja már, hogy utoljára összejöttem veled kis naplóm és azóta bizony nagy események, világot felforgató dolgok történtek odahaza Magyarországon. Március 24-én jön meg a hír, hogy 22-én reggel kitört a forradalom Magyarországon.²⁷⁰ Ijedt meglepetésszalad át agyunkon, de nem tudunk semmi biztosat, s így izgatottan várjuk az események kibontakozását!

Az izgalom átalakítja az egész táborát. Mindenki erről a forradalomról beszél és a nézetek bizony eltérők egymástól. Némelyek szerint a hazamenésünket ez az esemény késlelteti, mások szerint siettet. Március 25-én a „*Temps*” írja, hogy Magyarország e valóságos hadüzenetére békével kell Franciaországnak válaszolnia. Inti a kormányt, hogy vigyázzanak, nehogy Ausztriával ugyanígy járjanak.

A mi nézetünk nagyban megegyezik a francia újságok álláspontjával, amely szerint a francia politika elhibázott iránya, Clemenceau imperializmusa idézte elő, kergette

266 Boston (tánc): lassú amerikai keringő.

267 Négyes (tánc): magyar körtánc.

268 One-step (tánc): amerikai eredetű társastánc.

269 Tangó (tánc): dél-amerikai eredetű társastánc.

270 A Magyarországi Tanácsköztársaság 1919. március 21-én történt kikiáltásáról van szó.

bele Magyarországot ebbe a bolsevizmusba. Ki tudja, mit hoz a jövő; s hogyan fejlődik a helyzet odahaza?!

A francia újságok közlik Kun Béla²⁷¹ kiáltványát, amely „*Mindenkihez*” szól. Leninnek küldött táviratát és annak üdvözlő válaszát. Pogány²⁷² mindenkit a kaszárnyába rendel és egy vasfegyelmű hadsereget óhajt szervezni.

Az első hírekre azt hittük, hogy Clemenceau megbukik kormányával együtt; s ettől várjuk, hogy változás áll be jobbra vagy balra. Ugyanis a fegyverszünet óta eltelt 5 hónap alatt semmi pozitív eredményt nem mutattak fel. Clemenceau-t a levert államok kiszípolozása vezérelte a tárgyalások során, ahelyett, hogy gyorsan vezetnék volna a dolgot a vég felé. Az egész idő alatt végzett munkájuk egy diplomáciai negatívumot mutat, amely meg kell, hogy bosszulja magát.

Nézetem szerint, ha a fegyverszünet után gyorsan megcsinálnak egy mérsékelt békét, a blokádot mindenütt felemelik és megkezdődik az ipar, a kereskedelem, minek folytán a demobilizáló²⁷³ sereg civil álláshoz jut, megkezdődik a régi munka és a bolsevizmus nem jut olyan könnyen uralomra. De nem így tettek! A létjogunktól, egzisztenciánktól akartak megfosztani bennünket; tehát feltették otthon utolsónak a legnagyobb kártyát s most jöjjön, aminek jönnie kell. Az angol „*Daily Mail*”²⁷⁴ hírül hozza, hogy otthon mobilizálnak²⁷⁵ a románok, csehek és szerbek ellen, kiket ki akarnak verni az országból és hazánk területi integritását akarják megvédeni!

Féltő aggodással gondolok otthonomra, a határon fekvő Somogyra! Védje meg az ég a hadszíntérré változástól, ha eddig az 5 éves háború vérzivatarában nem érte baj! Mi lenne szegény jó Szüleimmel s ismerőseimmel, hova, merre mennének, ha a menekülés útját kellene választaniok!

Az első látszatra hazafiságot láttunk az állapotok ilyenén változására és az hittük, hogy a területi integritásunk megvédése adta az otthoniak kezébe ezt a veszedelmes fegyvert.

De más szemekkel látjuk a helyzetet, amikor az otthoni bolsevizmus rabló munkájáról hallunk. Szimpátiánk gyűlöletté durvul irántuk rendeleteik olvasására, amelyekben mindent közösnek nyilvánítanak. Rosszaljuk, hogy az oroszországi vörösgárdásokat²⁷⁶ hozzák Magyarországra, amelyek átkos munkája, mely nyomokat hagy ottan, amelyeket elparentálni²⁷⁷ bizony nagyon nehéz lesz a későbbi időkben, ha a feldúlt állapotok kissé javulnak.

Ápril. 10.

Sok aggódó gondolat után kissé nyugodtabb színt öltött az otthoni világ. A Budapesten tartózkodó Smuts angol generális²⁷⁸ tárgyalásba bocsájtkozik a magyar szovjet kormányal és úgy látszik, sikerül megmenteni valamit az ország területi integritásából.

271 Kun Béla (1886–1939): Újságíró, politikus. A Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik alapítója, a Magyarországi Tanácsköztársaság tényleges vezetője. 1919. március 21-től augusztus 1-ig külügyi népbiztos, 1919. április 3-tól június 24-ig hadügyi népbiztos.

272 Pogány József (1886–1938): Újságíró, politikus. 1919. március 21-től április 2-ig a Magyarországi Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosa, a magyar Vörös Hadsereg egyik szervezője. Április 3-tól június 24-ig külügyi népbiztos, június 24-től augusztus 1-ig közoktatásügyi népbiztos.

273 Demobilizáló: katonai szolgálatból leszerelő.

274 Daily Mail: konzervatív sajtótermék, a 20. század elejének legnagyobb példányszámú brit napilapja.

275 Mobilizálnak: mozgósítanak.

276 Vörös Gárda: az oroszországi bolsevikok párthadserege. Helyesen: vörösgárdisták.

277 Elparentál: elbúcsúztat.

278 Jan Christian Smuts (1870–1950): Dél-afrikai származású brit katonatiszt, államférfi. 1919. április 4–5-én a párizsi békekonferencia kiküldöttjeként, Smuts tábornok tárgyalásokat folytatott a Magyarországi

Reménykedünk, hogy fordulat állott be otthon s halvány sugárral tisztulni kezd a magyar elborult ég; talán még a hazamenés szent vágya is kifejezést nyer egy reménysugár feltűntében. De hadd mondjak el valamit az itteni életünkből is. Megenyhült a lég; véget ért a hideg és tavaszi napsugár játszik táborunk táján, jóleső örömmel tartózkodunk kint, hogy érezzük a napsugár csókjának melegét. Egy kis kertet is kapunk, amelyet megmunkálunk öten Strino, Pirschl, Guszti, Gyuszi meg én. Április 7-én kezdjük meg a kertészkedést és vetünk hónapos retket, salátát, hagymát, petrezselymet. Reggelenként sietünk ki és figyeljük várakozással, míg kibújik a földből.

Egy tenisz clubunk is van, melynek Pirschl az elnöke. A megnyitó ülés már meg is volt és a játék megkezdése húsvétra lett kimondva.

Lassankint minden éled! A napsugár kicsalja az embert a szobákból, a madárének bűvös muzsikája érzelmes húrokat pendít meg hazavágyó szívünkben. Otthoni szerelmek tavaszának emléke éled a virágillat nyomán; átalakul, kedvesebb lesz minden, s a talán könnyebb, vagy sokkal nehezebb a fogság viselése.

*„Zöld a mező, foly a patak,
Lomb s ágakon madár-zene;
Van-e, ki benned, oh tavasz!
Édes gyönyört nem érzene!”²⁷⁹*

Mielőtt lefeküdnék, még beírom naplómba, hogy ma egy svájci ezredes inspizierozott²⁸⁰ nálunk. Magas, fekete hajú civil bácsi volt, nyájasan barátságos kifejezéssel arcán. Megkérdezte, mi a panaszunk, a kérésünk. Elmondtuk neki, hogy nincsen pénzünk, rongyos a ruhánk; a kantinosné kiszipolyoz bennünket a magas árakkal; az étkezésünk nagyon drága és kevés, mondhatjuk: éhezünk. A repatriálásunkról is kérdezősködtünk, melyre ő válaszul a következőket mondotta: Először a civil internáltak,²⁸¹ utánuk az invalidusok²⁸² és a béke aláírása után következünk mi a hazamenésben. Nagyon nehéz a várakozás! Mikor írják még alá a békét; s mikor jutnak megegyezésre a mi változó, esélytelen kormányunkkal!

A többi kérdéseinkre vonatkozólag megígérte, hogy elmegy a légióhoz és beszél a kantine ügyben, hogy olcsóbban kapjuk az árukat és az étkezésünk javuljon! Ruhát pedig majd küld a Legatio.²⁸³

Íme, ismét egy ígéret! Remélhetünk, hihetünk valamiben újra! Valóra váll-e? A válasz erre, mi sok más kérdésünkre, a végtelen mérhetetlen kérdőjele!

1919. ápr. 22.

Elmúlt a húsvét is. Annyi remény valóra válása fűződött a feltámadás ünnepéhez! És íme! Megcsaltak bennünket mindannyian.

Tanácsköztársaság vezetőivel a Vix-jegyzék elutasítása nyomán fellépett konfliktus békés megoldása érdekében.

279 Tompa Mihály Májusban című költeményének első versszaka. A második sor helyesen: „*Hűs árnyakon madár-zene;*”

280 Inspizieren (német): megsejmlél.

281 Internált: kényszerlakhelyre telepített személy.

282 Invalidus (latin): hadirokkant.

283 Legatio (latin): követség.

Megünnepeltük mi is a húsvétot. Összejöttük hatan, hogy ünneplésünknek külső szint is kölcsönözzünk, és ebéd után átjött hozzánk gróf Wassilko alezredes úr is. Egyserű polgári ebédünk elfogyasztása után elbeszélgettük az időt a késő délutáni órákig.

Lélekben sokat voltam otthon jó szüleim körében. Vajon mit csináltak ők? Hogy ünnepelték meg a feltámadás ünnepét? Bizonyára gondoltak rám sokat s gondolataink egymást keresztezték gyors repülésükben idegen országok felett.

Azt mondja a vallás: húsvét feltámadás, húsvét rügyfakadás!

Vajon mikor lesz a feltámadásunk? Mikor fakad a mi szabadulásunk virága? Ez a sok hiába várakozás szétszakítja reménységünk legkisebb fonálát is; s ott állunk hitvesztetten, csalódva, rongyos reménységgel egy bizonytalan jövő kezdete előtt.

Ápril. 24.

A megkezdődött tavaszi napok minden irányban megtették jó hatásukat. Megalakult a teniszkлуб és megkezdte működését. Én az atlétika ügyét tettem magamévá és szerveztem az atletizálók körét; tegnap hozzá is láttam a pálya rendbe hozásához, amely talán ma befejeződik és így holnap talán megkezdhetjük a traininget.²⁸⁴ Mind a két neme a sportnak legyen alapköve a munka, a hozzávaló kedv, összetartás, egymásiránti jóakarát és fedje be az egészet isten áldása.

Ápr. 30.

Mielőtt búcsúznék áprilistól, hadd írjam be, mi e hónapban lejátszódott.

Az otthoni állapotok kétségbeejtő alakot öltöttek. A Kun-kormány úzi gyalázatos eszközökkel uralmának megalapozását, tönkretéve a szerencsétlen „burzsoá” osztályt, kijelentvén, hogy mindaddig nem teszik le a fegyvert, amíg a középosztályt teljesen tönkre nem tették, s a szent cél: „*a burzsoát szembeköpni!*”

Szép idők! Tudatlan, hatalmi vágyaikban elvakult, oda nem való emberek ülnek a kormányon, hogy legyen hát rend, hogyan legyen egy szebb jövőre reménye a mi tönkretett, reménytelen lelkünknek. Ökölbe szorult kezekkel kiált a sok szenvedés bosszúért, amely, ha elkövetkezhetik, véres lesz nagyon. A háború vérzivatarában becsülettel küzdő Magyarország díszpolgárává avatják a rablók világfőnökét: Lenin! Otthon vörössipkások gárdákat alkotnak, de nem Damjanich hős csatarózsái, hanem a bolsevik kormány gyalázatos, pénzen vett pribék munkásai!

Meddig tart ez így? Ha nem halt még ki a földről az igazság, s ha mindennek el kell érnie méltó következményét, úgy nem tarthat soká!

Pár nappal ezelőtt egy reménységű tűnt fel a francia újságok hasábjain át: egy röpke, aprócska hír jelentette, hogy otthon ellenforradalom készül és Lovászy²⁸⁵ vezetése alatt gróf Batthyányt²⁸⁶ hívnák meg a kormány élére. E rövidke hír nagyon sokat jelentett

284 Training (angol): edzés.

285 Lovászy Márton (1864–1927): Újságíró, politikus, államférfi. 1901-től 1918-ig függetlenségi párti országgyűlési képviselő. Az első világháború alatt gróf Károlyi Mihály párthíve, 1918 októberében a Magyar Nemzeti Tanács vezető tagja. 1918. október 31-től december 23-ig a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A Magyarországi Tanácsköztársaság időszakában visszavonult a politikai élettől, a proletárdiktatúra bukása után rövid ideig Bécsben tartózkodott. Hazatérése után, 1919. augusztus 15-től szeptember 11-ig a Friedrich-kormány külügyminisztere volt, majd emigrált.

286 Gróf Batthyány Tivadar (1859–1931): Politikus, államférfi. 1916-ban gróf Károlyi Mihály csoportjához csatlakozott. 1917. június 15-től augusztus 18-ig az Esterházy-kormány király személye körüli minisztere, 1917. augusztus 18-tól augusztus 23-ig az Esterházy-kormány tárca nélküli (népjóléti és munkaügyi) minisztere. 1917. augusztus 23-tól 1918. január 25-ig a (harmadik) Wekerle-kormány tárca nélküli (népjóléti és munkaügyi) minisztere. 1918 októberében a Magyar Nemzeti Tanács tagja. 1918. október 31-től decem-

nekünk s a hadifoglyok, kik hazájukért rettegnek, éles fantáziája egy közeledését a szabadulásnak vélte ebben látni! Sajnos a hír csak hír maradt; teljesen elaludt reményünk pislogó sugara.

28-án egy rendelet jött a táborparancsnoksághoz a francia hadügyminisztériumtól, hogy írják össze a fogoly tisztek nemzetiségét és hogy hova, melyik államba térnek haza a repatriálás esetén.

Gondolkodóba estünk. És ha véteknék tartod elhatározásunkat hazánk, úgy bocsájtsd meg nekünk ezt! Ugyanis a mielőbbi hazajutás olyan erősen gyökerezett meg vágyainkban, hogy magyar nemzetiségünk bediktálása mellett, jövődő államunknak Jugoszláviát diktáltuk be. Korántsem akartuk ezáltal (Strino, Guszti meg én) megtagadni a Magyar hazát, amelyért küzdöttünk a csaták viharában, hanem hazakerülni mielőbb és otthon erős munkával felváltani az itteni tétlenséget, tudatában annak, hogy otthon munkáskezerekre nagy szükség van, mert csak ezek szorgos összeműködése mentheti csak meg a vajúdó nemzetet. Tehát szent céllal választottuk ezt a formát, tudván a közmondást és annak igazában nem kételkedtünk, hogy: „*cél szentesíti az eszközt*!” Ezek előrebocsátása után, nem hinném, hogy lenne igaz magyar, ki tettünket elítélné, helytelenítené!

1919. máj. 1.

Május van. Emlékemben él az otthoni virágfakasztó május elseje. Zöldellő mezőkön a madárénekek, friss hajnalon csörgedező patakjával az újra éledt természet; ölében a mulatozó üde arcú emberiség! Emlék! Emlékezem! Könny reszket szomorú szememben és dideregve tekintek ki szobánk ablakán, s megborzadva jut eszembe az otthoni május illatos virágaival itten a rideg hadifogság ezer méterén, hol hó borítja el a domboldalt; orkán rohan a hegytetőn, erős harcot vívva a haza szálló sóhajok viharos kavargásával.

Ilyen a mi májusunk Saint-Angheauban. Virágfakadás, üde zöld mező helyett, melyen a napsugár csókkal szalad végig; havas, decemberre emlékeztető májusra ébredünk; s így nincs semmi, ami leolvaszthatná szívünk ónsúlyú jegét!

Máj. 3.

A francia „*Temps*” egy tudósítója, aki Berlinben van, a következőket közli (fordítás szóról-szóra):

A berlini bolsevizmus és erkölce. Berlin, április 12. 1919.

Első esetben veti meg lábát a rend és fegyelem klasszikus hazájában egy egzaltált²⁸⁷ kisebbségnek a diktatúrája, megismételvén müncheni csínyjeit.²⁸⁸ Így kerül vissza elindulási pontjára a szétesés elvetett magja, melyet a német császári kormány nemrégiben vetett el Oroszországban és ott fenntartani igyekezett és tudott.²⁸⁹ Talál-e itt is olyan kedvező talajt a kifejlődésre, mint a hagyományosan kommunista országokban? Be fogja-e tudni fertőzni a német szellemet, mint bepenészesítette Oroszországot? Vagy pedig a tagbaszakadt germán nép alkalmazkodni fog-e hozzá minden nagyobb veszély nélkül? Mindenki ezen aggodalmas kérdéseket tesz fel magában.

ber 12-ig a Károlyi-kormány belügyminisztere. A Magyarországi Tanácsköztársaság időszakában, Bécsben tevékenyen vett részt az ellenforradalmi szervezkedésekben.

287 Egzaltált: szertelen, elragadtatott, kótyagos.

288 1919. április 7-én Münchenben kikiáltották a Bajor Tanácsköztársaságot.

289 1917 áprilisában a Bethmann-Hollweg-kormány az orosz központi hatalom gyengítése érdekében elősegítette Lenin és hívei Svájból Németországon keresztül történő hazautazását.

Noske²⁹⁰ erőszakos politikája eredménnyel járt Berlinben: a kétes jellemű csapatok lefegyverezve; a spartakista főnökök Radekkal²⁹¹ az élükön még mindig börtönben vannak, járőrök cirkálnak az utcákon; gyorstüzelő ágyuk lépcsőzetesen vannak felállítva a Wilhelmstrasse²⁹² hosszában és a Garde-Kavallerie-Schützen-Division²⁹³ 30.000 embere a főváros közvetlen közelében táborozik, készen a szükség esetén való közbelépésre.

Rend uralkodik! Visszahatás talán! De ne feledjük el azt sem, hogy jelenleg Németországban azon két erő, amely egymással szembeáll: reakció és bolsevizmus, tevékenységben vannak egymás ellen; és minden felforgató kísérlet az egyik részről egy önkényes összetartást provokál a másik táborban.

Megállapíthatjuk, hogy a vörös pestis ellen csak egyetlen egy orvosság van: az állhatatosság. *„München – mondta nekem egy semleges nemzet minisztere – tárgyalni akart; szépiteni próbálta a bolsevizmust és a bolsevizmus őt körül sáncolta. Nem tárgyalunk a terroristákkal: a gallérjuknál fogjuk meg őket.”*

Ne higgyük azonban, hogy ezen szociális járvány szimptomái²⁹⁴ nem nyilvánultak meg Berlinben; sőt jelentkeztek egy zavaró formában bizonyos körökben, melyekről azt kellene hinni, hogy teljesen immunisok ezen betegség ellen és ha meg van engedve egy ilyen dologban osztályozni, úgy beszélhetne az ember a bolsevizmus három teljesen különálló formájáról: az egyik misztikus és vallásos; a másik nemzeti; a harmadik a proletár bolsevizmus.

A misztikus-vallásos bolsevizmus főleg egyes tiszteket ragadott meg – melyeknek típusa von Beerfelde vezérkari százados²⁹⁵ – kik a háborút borzalomnak tekintik s annak végszavát tévesen a kommunizmusban gondolják. Elterjedt bizonyos vallásos körökben – és ez nagyon különös a végsőkig racionalista Berlinben – hogy a jelenlegi nyomor borzalma elrémít és kik ezt mintegy végzetes és titokzatos hatalmat tekintik, képviselvén a szükséges bűnhődést az emberiség ismét való helyreállításáért a háború bűnei után. Különös, bizonyos izraelita körökben – mint alkalmam volt megfigyelni egy közismert szociológus szalonjában – elmennek beszédben egész a „*Jüngste Tag*”-ig,²⁹⁶ az utolsó ítéletről, a Dániel²⁹⁷ és Ezékiel²⁹⁸ által hirdetett világfelfordulásról beszélnek. *„Az, amit*

290 Gustav Noske (1868–1946): Német szociáldemokrata politikus, államférfi. Mint az SPD katonai szakértője, 1918 decemberének utolsó napjaiban bekerült a német végrehajtó hatalmat gyakorló Népmegbízottak Tanácsába. 1919 januárjának elején jobboldali szabadcsapatokkal (Garde-Kavallerie-Schützen-Division) Noske verette le Berlinben a szélsőbaloldali Spartakus-felkelést. A Weimari Köztársaság első (Scheidemann-kormány) és második kormányának (Bauer-kormány) is hadügyminisztere volt (1919. február 13. – 1919. június 20. illetve 1919. június 21. – 1920. március 22.).

291 Karl Radek (1885–1939): Lembergi születésű, zsidó származású bolsevik pártvezető. 1907-től Németországban élt. 1917 áprilisában Leninnel együtt érkezett Oroszországba. 1918 végén visszatért Németországba. Részt vett a Spartakus-felkelés előkészítésében. A felkelés leverése után letartóztatták, s csak 1920 januárjában térhetett vissza Oroszországba.

292 Wilhelmstrasse: Berlini utca, melyben számos kormányzati épület állt. 1945-ig az utca neve a német kormány szinonimájaként is használatos volt.

293 Garde-Kavallerie-Schützen-Division: A porosz hadsereg hadszervezeti kereteire épülő, jobboldali önkénteseket (továbbszolgálókat) tömörítő katonai (jellegű) csoportosulás a novemberi forradalom utáni zűrzavaros idők Németországában.

294 Szimptóma: tünet.

295 Hans Georg von Beerfelde (1877–1960): Német vezérkari százados, akit 1918-ban pacifista nézetei miatt hazaárulás bűntettében bűnösnek találtak és elítéltek. Az 1918. novemberi forradalom alatt kiszabadult börtönéből, s rövid ideig a – forradalmi kormány ellenőrzését gyakorló – Munkás- és Katonatanácsok Végrehajtó Bizottságának másodelnöke volt.

296 Jüngster Tag / Der Jüngste Tag (német): utolsó ítélet, végítélet.

297 Dániel (Kr. e. 6. sz.): A négy nagy ószövetségi próféta egyike.

298 Ezékiel (Kr. e. 7–6. sz.): A négy nagy ószövetségi próféta egyike.

Párizsban csinálnak – mondja egy a meghívottak közül – felidézi a Bábeltornyot; ti. mind különböző nyelven beszél s nem értik meg egymást egyáltalában.”

Ugyanezen szellemi állapot – habár egészen önkényesen – jellemzi a nemzeti bolsevizmust. Ebben a kategóriában Magyarország taktikája szolgáltatja a mintát, s ez a nemzet, amely késznek mondja magát áldozni az ázsiai szocializmus második fajának, következőképpen gondolkodik: „*Ha a bolsevizmus az egyedüli eszköz a német népet megvédeni egy brutális rabszolgaságtól és a mi nemzetünket a csillagszerű felosztástól, úgy válasszuk azt!*”

Ha Németország követi ezt a taktikát, akkor a vörös hullám ellepi az összes nyugati országokat egymás után; sőt ha ezen utolsó dolog nem is valósulna meg, Németország előnye mindazonáltal jelentékeny volna; mivel az entente nem hajthatná be rajtuk minden évben azt a több milliárdnyi hallatlan nagy váltságdíjat!

Ilyen módon sokan gondolkodnak Németországban politikai és szellemi körökben egyaránt. Ezek a feltételes bolsevisták. Ilyenek: Dernburg,²⁹⁹ volt államtitkárja a Kolóniáknak³⁰⁰ és a császári kormány ügynöke az Egyesült Államokban; Eltzbacher professzor,³⁰¹ a Porosz Felsőkereskedelmi Iskolának jogtanára, kinek egy cikke a „*Der Tag*”-ban³⁰² Lenin mintájú felfordulást dicsőíti nemzeti célokból, amely nagy feltűnést keltett. Hans Delbrück³⁰³ egy interjú alkalmával hidegen kijelentette: „*Ha az entente olyan feltételekkel fenyeget bennünket, amelyek minket gazdaságilag és politikailag tönkre fognak tenni, hát jól van; velünk együtt a mélységbe!*” Itt vannak végül a Deutschnationale Volkspartei³⁰⁴ összes tagjai, ezek a régi folyam menti királyságok, kik felocsúdván „*gargantuesque*”³⁰⁵ álmukból és látják szétoszlani egy kővér nagy hasú Pángermániának délibábját, mely fél Európát foglalja magába, most sztrájkot játszanak.³⁰⁶ A „*Berliner Tagblatt*”³⁰⁷ kigúnyolja őket, joggal hasonlítja pszichológiájukat azon civakodó gyermekéhez, kinek megtagadják a nyalánkságot és ki ezért sírni kezd kijelentvén, hogy „büntetésül” nem akar semmit sem enni!

A gondolatok egy másik csoportjában, mely politikailag ugyancsak arra az eredményre vezet, de nem legszélsőbb konzervatívokig – mint Westarp gróf³⁰⁸ – kik biztosítottak arról, hogy nem áldoznak ezen bolseviki mániának; kedvezően nyilatkozván azonban „*Räte*”³⁰⁹ vagy szovjetekről. Erre nézve a következő gondolatmenet áll fent: a német konzervatívok engesztelhetetlen ellenfelei az általános választásnak; mindig ajánlották helyettesíteni a foglalkozás szerinti választással; a földművelők, kereskedők, szellemi munkával foglalkozók stb. különböző gyülekezetében csoportosítva. Ezen utolsó módszer

299 Bernhard Dernburg (1865–1937): Német bankár, politikus, államférfi. 1906–1907-ben a külügyminisztérium gyarmatügyi részlegének igazgatója, 1907 és 1910 között gyarmatügyi államtitkár. 1919. április 30-tól június 20-ig a Scheidemann-kormány pénzügyminisztere.

300 Kolonie (német): gyarmat.

301 Paul Eltzbacher (1868–1928): Német jogász. Az első világháború utáni Németország jövőjét a nemzeti bolsevizmusban látta. (Paul Eltzbacher: *Der Bolschewismus und die deutsche Zukunft*. Jena, 1919, Eugen Diederichs, 47 p.)

302 *Der Tag*: berlini napilap (megjelent: 1901–1934).

303 Hans Gottlieb Leopold Delbrück (1848–1929): Német történész, politikus.

304 Deutschnationale Volkspartei (DNVP): német nemzeti konzervatív párt a Weimari Köztársaság idején.

305 Gargantuesque (francia): rettenetesen nagy.

306 A Weimari Köztársaság első éveiben Bajorországban (az egykori Bajor Királyságban) és a Rajna-vidéken (az egykori Württembergi Királyságban) a német szövetségi állam központosított kialakításával szemben szeparatista törekvések jelentkeztek.

307 *Berliner Tagblatt*: berlini napilap (megjelent: 1872–1939).

308 Kuno von Westarp gróf (1864–1945): Német jogász, konzervatív politikus. 1918 novemberében a Deutschnationale Volkspartei egyik alapítója.

309 Räte (német): tanácsok.

nekik igen logikusnak és jobban működőnek tűnik fel, melyet ők egy egyszerű számolási és aritmetikai műveletnek hirdetnek. Ők kijelentik, hogy a szovjetek megvalósítása jobban kielégítené az ő különleges szempontjukat, mint akármely más terv. Azonban nem szabad a magatartás ezen változását csak mint egy politikai spekulációt tekinteni, mint a féltő emberek új taktikáját, kik mostantól kezdve egy kimenő utat készítenek maguknak. Egyben kuriózumképpen említem meg a Berlinben nagyon elterjedt hírt, hogy a császári hadsereg néhány hírhedt condottieri³¹⁰ áttértek a kommunizmushoz. Az a hír járja, hogy Falkenhayn³¹¹, a nagyvezérkar volt főnöke, notórius pángermanista és annexionista, legutóbb a bolsevista ideál buzgó apostola lett volna! Falkenhayn, a városok szétműlója, karöltve Lenin és Trockijjal³¹² a romok építőmesterei! E látványban nincs semmi, ami meglepjen bennünket.

A proletár bolsevizmus egy súlyosabb esetre vezet, természete (jellege) saját magától értetődik. Midőn Berlinben egy közönséges ruháért 800 márkát fizetnek, egy pár cipőért 200-t, egy fél kg vajért 40-t, egy darab húsert 6-t, hogy négy év óta az olaj, a zsír, a csokoládé, a kávé teljesen hiányoznak, midőn egy borzalmas háború, a világtörténelemben pár nélküli, vereséggel végződve belecsepegtette minden szívbé az epe és a keserűség cseppjeit; a tömegek fizikai és erkölcsi legyengülése stb. mind olyan dolgok, melyeknek nincsenek titkaik. Ezekhez járul még ezernyi sokszoros dolog, melyet minden perc feltár változataival szemünk előtt. Elsősorban kell megemlíteni a nemtörődömséget, a lajhaságot a közszolgálatokban. Ebben az országban, hol hajdan minden egy jól felhúzott gép pontosságával intéződött – vonatok, posta, telefon – most minden elrontva tűnik fel egészen. Mindenütt van egy akaratbetegség fajta, amely megakadályozza a komoly munkát. Eisner³¹³ maga mesélte, hogy Münchenben a forradalmi kormány felállítván egy vízművet, vagy tíz munkás jelentkezett, hogy azután ezernyi munkanélküli tolakodjék a városba. A legdolgosabb földművelő nép a legdologtalanabb, legrenyhébb lett. Továbbá a nincstelenség az élelmezés terén megnyitotta a felforgató eszmék csapját; s ugyanakkor legyengítette a test ellenállását a velőkig! Ez a tény világosan megmagyarázza, hogy a vesztfáliai sztrájkolók és máshol is, követelik a 6 órás munkaidőt: az ő tönkretett szervezetük nem tud többet adni! Ha hozzávesszük még, hogy a ledér élvezetekkel való megtévesztés paralizálni látszik minden energiát. Az erkölcstelenség fantasztikus arányokban növekedett az egész nemzetnél. A lopás például szokássá vált. Az utcán, a vonatokban senki nem biztos pénztárcája vagy más holmija felett; minden étteremben falragaszok intik a vendégeket, hogy vigyázzanak felöltőjükre. Az ajtó elé tett cipőket biztosan nem találják ott később; utazásnál a legcsekélyebb élelmiszerek, melyekre az utas a legnagyobb éberséggel vigyáz, hihetetlenül tűnnek el egy varázslat által! Hogy minden meg legyen világítva kellőképpen, elég, ha ideírjuk, hogy maga a német posta, amely a legkifogástalanabb volt a világon, hasonlóképpen lop. Németországot nyomora átváltoztatta egy körülzárt országos vásárrá. A nyomorúsághoz hozzájárul a játékszenvedély örülete átváltoztatván számos szállodát gyilkos tanyává, brutális csapszékké; sőt a rulett az utcákon is él; a katonák koldulva kérik a járókelőket, hogy néhány számot játszanak velük. Az erkölcs siralmas hanyat-

310 Condottiero (olasz): vezető.

311 Erich von Falkenhayn (1861–1922): Német gyalogsági tábornok, a német haderő vezérkarfőnöke 1914. november 3-tól (gyakorlatilag 1914. szeptember 14-től) 1916. augusztus 29-ig.

312 Lev Davidovics Trockij (1879–1940): Szovjet-orosz politikus. 1917 novemberétől 1918. március 1-ig külügyi népbiztos, 1918. május 30-tól 1925 januárjáig hadügyi népbiztos.

313 Kurt Eisner (1867–1919): Német szocialista újságíró, politikus. 1918. november 8-tól a Bajor Szabadállam (1918. november 15-től Bajor Néppárt) forradalmi kormányának miniszterelnöke. 1919. február 21-én Münchenben politikai gyilkosság áldozata lett.

lásával, a bűnök mindinkább előtérbe kerülnek. A brutális ösztön a végsőkéig fokozza az éhség által felizgatott kedélyeket s az öldöklésekben szabad folyást engednek maguknak, egy olyan árnyalattal, amelyben a szadizmus erősen megvilágítva nyilvánul meg. Ebben a nagy felfordulásban az emberi természet minden perverzítése hidegen bontakozik ki, amit nagyban elsegít a törvényesség hiányos összefüggése. Az utcán rendesen öltözött urak, a járókelők kezébe csúsztatnak egy papírost, melynek címe: „Der Sumpf.”³¹⁴ – alatta a következő mellékcímmel: „*Flugblatt für rücksichtslose Aufdeckung aller Schäden und Verbrechen.*”³¹⁵ Az első fejezet nem egyéb, mint egy a vallás ellen összetákolt galádság; a második, melynek címe: „*a harmadik nem szabadsága*”, a betegek³¹⁶ egy csoportjának tiltakozása; kérvén a büntetőtörvénykönyv egy speciális paragrafusának (175. §.)³¹⁷ eltörlését, amely magában foglalja a maga feletti rendelkezés logikátlan kimagyarázását.

Ezek mellett a morális perverzítások mellett a néplogika más vonásai is meglepők, ha vizsgáljuk azokat: teljes érdektelenség, nemtörődomség mindazon dolgok iránt, amelyek a békekérdés és a nemzetek ligájával kapcsolatban van; mindenki meggyőződöttnek érzi magát, hogy ezen kérdések tisztázása az ő nyomorúságán egyáltalán nem segít.

Van még egy bizonyos apatikus szomorúság, amely a nép mulatságaiban is megnyilatkozik. A tömeg egy megvert, rosszul táplált nép neuraszténiájának³¹⁸ hatása alatt áll, melynek végső elkeseredése: a spartakizmus.³¹⁹

„*Die Stimmung geht durch den Magen!*”³²⁰ – mondta egy újságíró. És ha ezen lakonikus formulán kicsit gondolkozunk, arra jövünk rá, hogy ezen emberek lappangó bolsevizmusa nem az agyból, az intelligenciából jó, mint az talán a dolgok kezdetén volt Oroszországban, hanem hogy ez itt a belek filozófiája.

„*Hogy Németország meggyógyuljon* – mondta Münchenben 1918 decemberében Foerster tanár³²¹ – *nincs szüksége egyébre, mint három hónapon át csak enni, inni és aludni!*”

Paul Gentizon³²²

1919. máj. 5.

A mai nap egy kellemes napunk igazán. Fogságom idejében nem emlékezem még egy ilyen napra. Mindenkinek hozott valami jót ez a nap. De mi is történt ma? Kora délelőtt megjön az első kellemes hír: a románok mennek, megkezdődik a repatriálásuk. Öröm az összes román arcokon, csillogó szemekben az öröm könnye perdül.

Később, a délelőtt folyamán megjön a hír, ami a mi magyarságunknak jelentett sokat: megbukott a Kun-kormány!³²³ Kitörő öröm, egy jobb, szebb jövőnek zálogaként fogadta

314 Sumpf (német): fertő, mocsár.

315 Flugblatt für rücksichtslose Aufdeckung aller Schäden und Verbrechen. (német): Röplap minden károkozás és bűncselekmény kíméletlen felderítésére.

316 Az újságíró a homoszexuálisokra utal.

317 Az 1871. évi német büntető törvénykönyv 175. §. alapján, a Német Birodalom területén büntetendő volt a homoszexualitás és az állatokkal folytatott nem érintkezés.

318 Neuraszténia: idegi kimerülés, ideggyengeség.

319 Spartakizmus: németországi gyökerű szélsőbaloldali ideológia.

320 Die Stimmung geht durch den Magen! (német): A közhangulat átmegegy a gyomron!

321 Friedrich Wilhelm Foerster (1869–1966): Német filozófus, pacifista.

322 La révolution en Allemagne. Le bolchevisme et le moral de Berlin. *Le Temps*, 1919. április 18. 2. p.

323 1919 áprilisában a Magyarországi Tanácsköztársaság súlyos külpolitikai helyzetbe került. A román és a csehszlovák haderő területszerző hadmozdulatait a magyar Vörös Hadsereg nem tudta eredményesen akadályozni. Április 29-én a magyar haderő feladta a Tiszántúlt, s a Tisza jobb partján védelemre rendezkedett

ezt a hírt. Félhivatalosan tudomásunkra jut, hogy Ugron Gábor³²⁴ átveszi a kormány vezetését, átalakul otthon minden. A vörös pribékek bűneit igyekeznek jóvátenni; s talán megindul egy munka, amelynek nyomán üdv és egy szebb jövő fakad, amelyben még talán boldog lehet a megtépázott, bús magyar. A proletáriátus átkos diktatúrája után egy egészséges demokrata kormány vette át a vezetést, hogy a romokból, a düledező hazából egy újat, egy más alapon állót, egy életképeset alkosson, amelyben nem egy osztály diktál a társadalomból, hanem valamennyi, amely egyformán ad jogokat és ró kötelességeket. De várjuk csak, mit hoz a legközelebbi jövő!

Délután az „éhes fogolynak” is mosoly kél az arcán s jó kedvvel újságolják egymásnak, hogy végre a kantinek árak leszálltak, s így becsületes nyereséghez jut csak a kantinosné, az a vén hárpia, ki ez ideig hihetetlen kiaknázva szerencsétlen helyzetünket, csaknem vérünket szipolyozta ki. Hogy mennyiben igaz az utolsó mondatban foglalt állításom, szolgáljon útmutatóul a mellékelt táblázat, amelyben a régi és a jelenlegi árak vannak feltüntetve.³²⁵ Hosszú, küzdelmes, kemény harc eredménye ez, amelyet a francia régió parancsnokság segítségével nyertünk meg. A főérdem itt is, mint hasonló más eredményeknél Starrak százados úré, ki kommandánsuk³²⁶ tiltakozása ellenére, meggyőződéséből vezetve, igazságérzetétől úzve odaállt a svájci ezredes elé, ki április 10-én inspizierozott bennünket és előadta ezer bajunkat, amelyek közül a legfontosabb orvosolva lett. Hála jár érte derék, értünk sokat fáradozó öreg bajtársunknak. Sajnálattal kell megemlítenem, hogy bizony a hálát nagyon sokan hálátlansággal fizetik meg, beigazolódván azt a közmondást: „*Jó tett helyébe jót nem várj!*”

A kantinek árak süllyedése következtében éreztük magunkat abban a helyzetben, hogy egy örömvacsorát rendezzünk, a Kun-kormány megszűnésének örömére. Ez azonban csak terv maradt, mert a kantinek nem volt este nyitva, s így nem tudtunk bevásárolni.

A vacsorából, amelyet holnapra ebédnek neveztünk ki, csak egy tea lett, s kedélyes esténk volt. Ezen az estén egy örömdetes hírt olvastunk az angol „*Daily Mail*”-ben: a magyar és osztrák béke delegátusok meghívtak május 12-én Versailles-ba. Újból egy reménysugár, amely a hazamenéssel, a vágyott szabadsággal hoz közelebb bennünket s így – amint érthető is – örömről a mai nap folyamán többször és ami a fődolog, nem alap nélkül jutott kifejezésre.

Május 7.

Kétnapos készülődés után végre ma reggel elmentek a román tiszték. Nagy volt az örömük, amikor reggel gyönyörű napsütésre ébredtek és indultak el innét, egy szebb világba, ahol szabad levegőt szív magába az ember, szabad levegőt, mely örömrózsákat fakaszt a fogságban megsárgult, sápadt arcokon. Hét órakor indult a vonatjuk, amelyből fehérkendővel lobogtattak végbúcsút nekünk, amint a tábor mellett robotott a vonat. Kísérje őket az ég kegyelme, hiszen ők voltak a nemzetiségiek közül azok, akik tisztességes, úri módon viselkedtek, amint lovagias, úri érzésű tisztékhez illik.

be. Május 2-án Szolnokon a Tanácsköztársaság ellen irányuló felkelés robbant ki, melyet a Vörös Hadsereg másnap leverte.

324 Ugron Gábor (1880–1960): Magyar politikus, államférfi. Az Esterházy-kormány belügyminisztere 1917. június 15-től augusztus 23-ig, a harmadik Wekerle-kormány belügyminisztere 1917. augusztus 23-tól 1918. január 25-ig. A Magyarországi Tanácsköztársaság alatt illegálisba vonult.

325 A hivatkozott táblázat hiányzik a visszaemlékezés mellől.

326 Kommandáns: parancsnok.

Május 15.

Ma ünnepeltünk, Guszti barátunknak 24. születése napját ünnepeltük meg, amely alkalommal az ő vendégei voltunk egy kitűnő uzsonnára. Nagyon kellemesen telt az idő. Közben megemlékeztünk azokról, akik a mai napon sóhajtva gondolnak rá. Mielőtt tovább peregne a nap, hadd kívánjam Gusztinak, hogy a nagykorúság éveiben se lásson szomorúbb napokat, mint fiatalsága vidám idejében. Legyen boldog, ahogy azt a legszebb álmok egyikén megálmodta; vágyak, álmok – jövődöbéliével egyetemben – ne csalják meg soha. Végül kívánom, hogy Guszti sok névnapot érjen, s boldog megelégedésben soká, igen soká éljen!

Megemlítem még, hogy a mai napon egy ezredes vizsgálta meg lágerünket, kinek szintén – mint minden alkalommal – előadtuk kérésünket, amely helyzetünk javítását célozza.

Amint naplómát forgatom, olvasom április 10-i bejegyzésemet, hogy a svájci ezredes ígéretet tett nekünk, miszerint sorsunkon enyhíteni igyekszik. De mindjárt mellette van a reménytelenség, hogy ez is, mint eddig minden csak ígéret marad. Azonban most kellemesen csalódtunk. Folyó hó 13-án megérkezett a táborunkba 120 nadrág, amely bizony jó segítség volt a mi lerongyolódott társaságunknak. Hálásan gondolunk a fehér hajú, öreg ezredes bácsira.

Május 21.

Az otthoni állapotok nagyon elvadultak; a bolsevik kormány hatalma nőttön-nő. A nemrégiben kitörő örömmel fogadott hír, hogy a szovjet megbukott, szomorú csalódássá lett; s újra visszaestünk a szomorú, reménytelen várakozásba. Hát mikor lesz már vége ennek az átkos diktatúrának? Keserű düh, amely az elkeseredéssel párosul, azt diktálja nekünk, hogy jelentkezzünk egy toborzott csapatba, amely a magyar „bolsik” ellen megy, és habozás nélkül megteesszük azt, pedig vérző szívvel gondolunk arra, hogy esetleg testvérvért kellene ontani! Talán a legjobb barát vagy rokon állna velünk szemben ama küzdelemben, amely megbuktatni óhajtja azt az átkos diktatúrát, amely belátásunk szerint csak vést, bajt esetleg összeomlást hozhat a kis Magyarországra. Neked elmondom kedves Naplóm, hogy az első lépést meg is tették Kaczovszky és Szél bajtársak. A francia kapitány lágerkommandánsához mentek őt felkérni, hogy érdeklődjék a hadügyminisztériumnál, lehetséges lenne-e egy önkéntes csapatot alakítani a hadifoglyokból, akik meggyőződésből harcolnának az egész világot veszélyeztető bolsevizmus ellen. A francia kapitány megígérte, hogy érdeklődni fog a dolog után.

Május 31.

Utolsó májusi nap. Gyönyörű idő van. Alkonyodik, búcsúzik a legszebb hónap, hogy hosszú átaludott esztendő után, amelyben világot átalakító események fognak lejátszódni, egy talán kiporzott, megtisztult világba fog felébredni.

Június 3.

Hírt kaptam hazulról, talán mondhatnám, jó hírt hozott a hadifoglyok postája. Ugyanis apám megírta, hogy otthon állásba jutottam: kineveztek az államhoz.³²⁷ Örültem a kinevezésnek és talán a fogság viselése is könnyebb, ha arra gondolok, hogy hazatérésem

327 Pogány József közoktatásügyi népbiztos 1919. június 27-én – másokkal együtt – Hall Géza okleveles elemi népiskolai tanítót állami elemi népiskolai tanítóvá nevezte ki. A közoktatásügyi népbiztos 1919. évi 155297. számú rendelete. *Hivatalos Közlöny*, 1919. július 10. (29. szám.) 236–237. p.

után egy kész állás vár reám, amelyben dolgozhatom a jövőm megalapozása céljából. Ha végiggondolom, hogy mint hagytam ott annak idején a könyveket: megbánás, sajnálkozás nélkül, gondtalanul, hogy egy másik szolgálatba állva a haza „nagy fiait” tanítsam meg nem a betűvetésre, hanem a fegyverforgatásra, elszántságra, bátorságra; hogyha veszély fenyegeti az ezeréves büszke államot, ott álljunk zárt sorokban, mint egy vasfal, amelyet a poklok kapui sem döntenek meg, akkor könnyen akad meg a kifáradt szempilákön és sírni tudnék, mint a megvert gyermek. Hogy miért tudnék sírni, a következő mondatban felelek rá: mert nyomorult, béna, megcsönkített lett a háborúban vitézül harcoló Magyarország! És ebben a szomorú, sirató hangulatban egy égető pirosság önti el arcomat, s szeretnék bocsánatot kérni a tanítóság ideáljától, hogy egyszer elpártoltam tőle; s most, amikor a sorsom mostoha, hozzá menekültem vissza. A csaták dúló fürgetegéből vissza az iskolába, hogy a haza leendő polgárait az élni tudás jegyében a magyar fajnak boldogulására neveljem. Ha végiggondolok ezen a nagy munkán, úgy találom, nehéz, göröngyös út áll előttem, amelyen végig kell mennem, s tele tövissel. De nem csüggedek el, hiszen a rózsa is tövisek között terem. És jól vizsgálódva úgy találtam, hogy ezen az úton is fakadnak rózsák. Bátorítom tehát magamat a jövő munkájára, és hogy úgy végezhessem azt, miszerint elmondhassam magamról, hogy tanár vagyok, aki becsületos lelkiismeretes munkájával vívja ki magának a büszke nevet, ideális magyar tanár! Kitzűztem a célt, s hogy elérhessem, jelszómul ezt választottam: „Törekvés”.

Jún. 6.

Az otthoni hírek szerint a Kun-kormány erősödik napról-napra. Örömmel halljuk, hogy otthoni csapataink verik a cseheket.³²⁸ Örülünk ezen, mint magyarok, bár eredménytelennek tartjuk a küzdelmet; s ha erre gondolunk, örömünk felett végig vonul egy borús felhő, sajnáljuk a hiába ontott embervért.

Lágerünk belső életében egy nagy megrázkódtatás történt ismét, amely – mondhatom – még jobban kiélesítette az ellentétet a két párt között. Amint pártokról beszélek, mindjárt olyan dologra kell gondolnunk, amely a kapitányokkal van kapcsolatban. De térjünk az eseményre magára, bárcsak röviden, hogy mi is történt:

Folyó hó 4-én két úr (dr. Kovács és Szél) felhívják Strinovich százados úr figyelmét, hogy a konyhatiszt nem teljesíti kötelességét, a dolgokkal nem törődik, s nem képviseli érdekeinket a kantinosnéval szemben. És annak az óhajnak adtak kifejezést, hogy az illető helyébe egy másik konyhatisztet kell választani, vagy kinevezni.

Strinovich százados a többi Gruppenführerekkel³²⁹ megbeszélte a dolgot, akik ezt az urak tudomására hozták, azonban az urak többsége a régi konyhatiszt mellett foglalt állást. Közben azonban Baillou³³⁰ tiszteletbeli állásáról lemondott s dacára gróf Wassilko (Lagerälteste)³³¹ őt visszavezette a konyhába, mégsem maradt meg, azzal az indoklással, hogy ő nem ért ehhez, ekkor az alezredes kinevezte hadnagy Andort konyhatisztnak.

328 1919. május 30-án a magyar Vörös Hadsereg offenzívát indított Észak- és Északkelet-Magyarország magyarlakta területeinek felszabadítása, a csehszlovák és a román haderő egymástól való elválasztása, valamint a szovjet-orosz haderővel történő összeköttetés lehetőségének kialakítása érdekében. A magyar alakulatok az ún. északi hadjárat során jelentős sikereket értek el a csehszlovák haderővel szemben. A Forradalmi Kormányzótanács a Tanácsköztársaság nemzetközi elismerésének ígérete fejében június 12-én leállította a Vörös Hadsereg támadását, június 29-én pedig elrendelte a felszabadított területek kiürítését.

329 Gruppenführer (német): rajparancsnok, csoportparancsnok.

330 „Spanyolországból óhajtott hazatérni báró Baillou Hugó tartalékos hadnagy is, akit 1914 novemberében fogtak el a franciák a Földközi-tengeren.” Pilch Jenő (szerk.): *Hadifogoly magyarok története. Első kötet.* Budapest, 1930, Athenaeum, 299. p.

331 Lagerälteste (német): a tábor rangidős tisztje.

Nálunk a táborban – hol a világot lázba hozó bolsevizmus, kommunizmus nagyon sok követőre talált – ez rossz vért szült. Akad egy társaság, akik propaganda útján egy levélben összegyűjtött aláírásokkal kérdezte meg alezredesünket, hogy miért történt a változás. Ő a „tömeg” akarata ellenére nem hívott össze Offiziers-sitzungot,³³² hanem írásban válaszolt a nálunk a hadseregben használt katonás stílusban. Ezt a csoportparancsnok urak fel is olvasták a tiszteknek. Amikor a II.-III. Gruppe-nak Strinovich százados úr felolvasni akarta, azok egybegyűltek a nagy kaszinóban.

Strinovich százados megnyitja az ülést és felolvassa a címet:

„Reservat-Befehl!”³³³ Közbevág Halmos főhadnagy és izgatottan, nem túlzok, ha kijelentem, arcátlanul megkérdezi:

Pardon kapitány úr, mielőtt felolvasná, kitől jött ez a parancs, a franciáktól?

Nem kérem, a tábori elsőtől – volt rá a válasz, mire ők (Halmos és néhány társa) Halmos ama jelszavára – „*Akkor köszönjük.*” – kivonultak a teremből.

Meg kell jegyezmem, ők már hallottak valamit arról, hogy az alezredes egy Reservat parancsot adott ki, amelyet ők egyáltalában nemcsak nem akceptálni, de meghallgatni sem akartak.

Ugyancsak ebben az időben jelenti ki Grassel főhadnagy Starrak századosnak, hogy ő csak a franciáktól fogad el parancsot és senki mástól.

A fegyelem, a tisztelet az idősebb tisztek iránt teljesen megszűnt; a tisztí tábor egy fegyelmezetlen, úri érzésből kivetkezett embertömeg tanyája lett, amelynek belső életét megutálja az ember. Alezredesünk a két kvalifikálhatatlan³³⁴ esetből kifolyólag a francia kapitánynál keresett magának elégtételt, aki délután 3 órakor Appelt tartott és ott az urak tudomására hozta ezt a sajnálatos eseményt, s a két főhadnagyot pedig becsukta.

Megemlítem, mint a legsajnálatra méltóbbat, hogy miután a dolog a franciák előtt elintéztetett, Halmos főhadnagy Vili bátyánkat megfenyegette ezekkel a szavakkal: Majd haza megyünk még és akkor...

Természetesen nem a szemébe tette azt; ahhoz már nem volt bátorsága, hanem csak a háta megett. De mást az ilyen emberektől nem is várhat az ember.

Június 11.

Az otthoni kormány uralmáról beszélünk legtöbbit. A csehek ellen megindított offenzívájuk sikerén felbuzdulva, jót kezdünk látni a működésükben. Azt hisszük – csak én meg Guszti – hogy a támadás sikere kitolni képes a magyar határt. Mint fiatal, lelkesedni tudó hazafiak örülünk annak, hogy verik a cseheket. Nem gondolunk arra, hogy mi lesz ennek a következménye; bár nagy vitatkozások vannak köztünk és az öregek között. És vitáinkban mi a Kunék pártjára álltunk, olyannyira védelmeztük őket, hogy itteni családunk többi tagjai elneveztek bennünket „vörös”-nek. Meddig lesz ez így, meddig maradunk „vörösek”, nem tudom.

Reménytelenül telik-múlik az idő; azt hittük, hogy a pünkösdi ünnepét otthon fogjuk tölteni; s így ez is megjött és mi még mindig a fogság napjait éljük kevés kilátással a jövőre; megtépett reménnyel s nagyon sokszor kétségbeesve.

Emlékszem a minap elmúlt pünkösdi napokra. Gyönyörű délelőtt volt. Semmi ünnepiesség nem látszott a lágerben; csak a szívekben élt a hazavágyás szomorú érzése. Kint voltunk Strinovich százados úrral a tábor kertjében; tanultunk mind a ketten; ő az

332 Offizierssitzung (német): tisztí gyűlés.

333 Reservat-Befehl (német): tartalék vagy megerősítő parancs.

334 Kvalifikálhatatlan: minősíthetetlen, eléggé el nem ítéhető.

egyik fa alatt; én pedig a másik alatt. Amint forgatom kis jegyzeteimet, elborul a lelkem. Ónsúllyal nehezedett belső énemre a honvágy! Hosszan néztem magam elé s merengve néztem a drótkerítésen keresztül s vágódva öleltem körül könnyező szememmel a kívül pompázó virágos rétet és a misztikus magányú erdőcskét. Úgy éreztem magam, mintha a természet nagy templomában volnék és hallanám az „Ave Maria-t”. Megszólalt a kis kápolna harangja, hogy imára hívja a harcokban eldurvult lelkeket a hadifogság pünkösdi ünnepén! Hallottam a harangot, de nem tudtam elmenni a nagy templomból, hanem könnyezve küldtem egy sóhajt, túl a határon haza: a szomorú, megtépett Magyarországra! Így kezdődött a pünkösöd, s ez a szomorú hangulat megmaradt mind a két napon keresztül.

Az ünnep napján délután a Láger tombolával egybekötött kerti ünnepélyt rendezett, amelyen a francia tisztok is megjelentek; nagyon szépen sikerült a sok fáradtsággal megrendezett ünnepély, amely este a kaszinóban folytatódott. Jó kedv, nóta, cigánymuzsika élénkítette az egyformaságot.

Mi, a mi szűkebb társaságunk nem vettünk részét a közös ünnepélyen. Együtt ünnepeltünk, mely alkalommal a három idősebb bajtársunk, a kapitány urak vendégei voltunk mi fiatalok egy nagyon finom uzsonnára. Talán kötelességem tudomásodra adni kedves Naplóm, hogy miért maradtunk el a közös ünnepélyről.

A Láger belső életében nagyon kiélesedett az ellentét az úgynevezett „kormánypárt” és az „ellenzék” között. Talán mondanom sem kell, hogy az előbbi a kapitányok, az idősebb urak pártja, akik a régi szellem becsületességét nem tudják a mostani utálatossá fajult viszonyokkal összeegyeztetni; az utóbbi egy úri érzésből kivetkőzött, hogy úgy mondjam a „tömeg” bélyegét magán hordó társaság csoportja, akik eleve elítélik már és rossznak tartják mindazt, ami a kapitányoktól származik; akik mindenben a régi szellem felújítását látják, amelyet – nézetük szerint – már le kell taposni! Ugye most már megérted kedves Naplóm, hogy micsoda oka volt a mi távolmaradásunknak.

Hangulat pünkösöd estéjén.

Este van. A szentlélek kitöltésének emlékünnepét ünnepli ma a világ. Ünnepe van a mi szomorú táborunkban is s ma, mintegy varázslatra a jó kedv váltotta fel a sirató hangulatot; víg muzsika cifrázott akkordja hallszik a kaszinóból, hol jókedvű társaink lejtik a bostont, járnak a négyest, s ropják a csárdást. Majd utána szomorú magyar nóta sír a négy kis húrban, amely visszhangra lel a szívekben is.

Mi nem vígadunk Strinovich kapitány úrral. Szobánkban vagyunk és hazavisz bennünket a pünkösöd esti hangulat. Ablakunk nyitva van s kívülről feketén les be a sötét. Az udvaron sötét hajlongással susognak a fák s néha-néha felhallik a szuronyos ember lépése, aki a drótok mellett őrködik ránk.

Nem beszélünk pedig annyi a mondanivalónk! Nem nyílik szóra az ajkunk; csak a sóhaj tör utat magának, hogy odasiessen, ahová érzése viszi. Kinézünk egy ablakon. A tekintetünk fellopózik az égre. Az Isten trónusa körül tündöklő csillagok szelíden rezgő sugara, örök titokról, sejtett boldogságról regél, amint sátort von a bűnös világ felett. Ezer gondolat kél bennünk. Vajon mit csinálnak otthon? Mi lesz a jövő? Tartogat-e számunkra még boldogságot? Avagy a szenvedés keresztjét kell-e hordanunk? Ezer kérdésünkben megakad a szemünk egy képen, amit tegnap hozott a posta. Egy kép! Messziről jött, hónapokon át; és most egy pillanat alatt varázsol könnyet a szemünkbe: egy asszonyt ábrázol, aki féltő aggódással gondol a férjére; akinek minden gondolata keresztül száguld a határon s imájában minden nap elmondja, hogy vezesd haza Őt mielőbb Istenem! Mellette egy mosolygós arcú apróság, kinek jókedv játszik az arcán, s kinek a fényképező bácsi kis báránykát adott, hogy nyugodtan maradjon, amíg a képet megcsinálja; s akit azért vitt

magával anyika, hogy a messze küldött képpel örömet szerezzen apinak. Igen, ők azok, a mi jó Vili bátyánk szerettei, akikre mi is féltő aggódással, szent tisztelettel gondolunk. Amikor soká néztem a képet; s lassan körülölelte szemem az alakok finom kontúráját; rettenetes fájdalmat éreztem a szívemben és egy mindent elhomályosító könnyű fátyol takarta el előlem a rajongással körülvevett képet. Sirtam. És amikor letöröltem a könnyeket, zokogni láttam kedves Vili bácsit, odaborulva a fogoly ágyra, sírt, mint a gyermek, akit nagyon megverték. Megértettem, tudtam mi fáj szívének; csak azt nem tudtam, hogy sírni hagyjam, vagy vigasztaljam őt. Nem tudtam nézni könnyeit s vigasztalni kezdem: odahajoltam hozzá s a megihatottságtól reszkető hangon kezdtem: „*Kapitány úr, ne sírjál; nézd, majd hazamegyünk, és minden jóra fordul!*” De ha valakit annyira hatalmába ejt a vágy, nem könnyű attól megszabadulni.

Szomorú hangulatunknak talán sohasem lett volna vége, azonban átmentünk Starrakékhoz, hogy ott más témára térve elúzzuk magunktól a hazavágy e szomorú, lágy hangulatát.

Így múlt el az Úr 1919. esztendejének pünkösdje a hadifogságban; s állíthatom, hogy annyira sohasem vágyódtam haza, mint ezen a napon.

Június 14.

Otthon mindinkább hatalmasodik a proletáriátus diktatúrája. Hadseregük a magyar fajú kiválóságot nem tagadja meg most sem, s kergetve űzi a cseheket túl az entente által meghatározott határokon. Fiatalos szívünkben jóleső érzést fakaszt az otthoni győzelem s talán felbuzdulásunkban meg is bocsájtanánk Kunéknak; csak a magyar határt sikerüljön nekik megnagyobbítani!

Különböző hírek kelnek lábra; állítólag Mackensen³³⁵ vezetésével verjük a cseheket, kiknek Böhm-Ermolli³³⁶ volt hadseregszereplőnk (1916-ban) a fővezérük. Tiszta képet alkotni a helyzetről – természetesen – nem lehet, hanem a várakozás jegyében vagyunk, hogy mivé fejlődnek az események!

Ma nálunk is eredmény volt. Ugyanis hosszas harcunk a kantinnal a mai napon is megnyert egy csatát: az étkezést leszállították 80 frankról 70-re. Újból 10 frank marad, ami bizony nagy segítség egy adóssággal megterhelt hadnagyi rangúnak.

A láger új tiszteket vár. Már tudjuk, hogy 18 új bajtárs érkezik valamelyik másik fogolytáborból; várjuk őket kíváncsian, hátha valami jó hírt hoznak!

335 August von Mackensen (1849–1945): Német tábornok. 1914. november 1-től a 9. német hadsereg parancsnoka a keleti fronton. 1915. április 17-től a nevét viselő (első) hadseregszereplő parancsnoka. 1915. augusztus 30-tól a nevét viselő (második) hadseregszereplő parancsnoka a szerb fronton. 1916. szeptember 1-től a nevét viselő (harmadik) hadseregszereplő parancsnoka román fronton. 1917–1918-ban a megszállt Románia katonai kormányzója. A Monarchia összeomlása után a Romániában állomásozó 170 000 katonát számláló Mackensen-szereplő Magyarországon át indult haza. December 16-án a Budapesten átutazó német tábornagyot gróf Károlyi Mihály miniszterelnök internáltatta. Mackensen és kísérete december 18-tól Károlyi László gróf főtisztviselői kastélyában lakott meglehetősen laza magyar őrizet alatt. 1918. december 31-én egy francia szpáhi ezred körülvette a főtisztviselői kastélyt. 1919. január 4-én a francia katonák Gödöllőre, másnap pedig Újfutakra – gróf Chotek Rudolf kastélyába – hurcolták Mackensent és kíséretét. A német tábornagyot a franciák 1919. szeptemberében Szalonikibe szállították, s csak 1919. novemberében engedték szabadon, noha Németország már 1919. június 28-án aláírta a versailles-i békeszerződést. Barkóczy-Klopsch Béla: Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. *Magyar Katonai Közlöny*, 1923. 3–4. füzet. 188–230. p.

336 Eduard von Böhm-Ermolli (1856–1941): Osztrák–magyar tábornok. 1914. július 25-től 1918. május 16-ig az osztrák–magyar 2. hadsereg parancsnoka a szerb, majd az orosz fronton. 1918. január 31-től tábornagy.

Június 19.

15-én megérkezett a várt tiszti csoport Sisteronból.³³⁷ Nem hallottunk tőlük semmi különöset; csak az ottani életet mesélték el, különféleképpen kiszínezve, amint a mesélő értett hozzá!

15-én – azt sem hallgathatom el – egy sajnálatos esemény történt a szobánkban Killius és köztem. Nem védem magam, nem valami jókedvet fakasztó stílusban beszéltem Killiussal, aki különben olyan sértő kifejezéssel illetett, amit nem hagyhattam egyszerűen elhangzani, anélkül, hogy némileg hasonlóval ne válaszoljak és a továbbiakat meg ne tegyem. De nem akarom ezt a brutális jelenetet megörökíteni; annál is inkább nem, mert Vili bátyánk és Guszti jóakarató beleavatkozásával a dolog a mai nap folyamán elintéztetett. Az elintézés sikerében ugyancsak része volt Scheda Győző és dr. Ujfalvy főhadnagyoknak is.

De nem térhetek napirendre az ügy felett, hiába! Van valami, ami él bennem, s aminek – ezzel az üggyel kapcsolatban – kifejezést kell adnom. De mégsem írom ezt le részletesen; csak annyit, ami nekem elég, hogy a későbbi időkből reá visszaemlékezsem, s kontúrjait élesen lássam: Pirschl Rudinak ebben a dologban nagyon csúnya szerep jutott!

De elég! Boruljon az ügyre, hogy a béke megmaradjon köztünk, a feledés fátyola.

Ma délután újból egy demarch megy az étkezés érdekében. Vajon eredménye lesz-e?

Június 23.

Ma Killius születésnapja van. Egy közös ebédrel ünnepli meg a 20-as szoba, a már ismert vendégekkel.

Emlékezni is lehet ma. Ma egy éve, hogy a Montellon³³⁸ töltött rettenetes emlékű nap után, újra visszatérhettünk Strinovich százados úr, volt zászlóaljparancsnokkal a zúgó Piave vízén át a menekülés partjára.

Nagy volt az örömünk, ami nem is csoda, hiszen újra születünk ezen a napon.

Június 24.

Béke van! Ma délelőtt 11-kor írták alá a békét Németország delegáltjai.³³⁹ Béke! Micsoda búvájos szó! A vérzivatar után, hosszú öt esztendő szenvedése után a béke jött, mintegy megváltónak! Zene, nóta, tánc mindenfelé! A riomi³⁴⁰ gyermekek dobbal, ajkukon dallal vonultak fel a táborunk melletti úton, zászlót lobogtatva a világ új Megváltójának, hangos örömmel üdvözölve a Békét!

A táborunkban is nyomot hagy a béke! Francia és antant szövetségesek zászlóját lengeti a szél a tábor különböző helyein, hirdetvén a győzelmet, Közép-Európa letiprását!

Béke! Lázba jön az ember tőle! Hát velünk mikor lesz béke? Galád diktátori hatalom zsákmányol otthon mindent el; és soha sem volt talán veszélyben Magyarország annyira, mint ezekben az önfertőzött, megpróbáltatásokkal terhes napokban! Amíg a hazatérés vágya láztüzet éleszt, addig az otthoni állapotok könnybe borítják szemünket; s átok fakad magyar ajkon a jelenlegi kormány gyalázatos pribékjeire!

337 Sisteron: Község Franciaország délkeleti részén (Provence-Alpes-Cote d'Azur régió, Alpes-de-Haute-Provence megye).

338 Montello: Hegy Olaszország északkeleti részén Volpago del Montello község (Veneto régió, Treviso megye) közigazgatási területén. 1918 júniusában – az utolsó osztrák–magyar offenzíva, az ún. piavei átkelés idején – véres harcok színtere.

339 Az Antant és Németország közötti békeszerződést 1919. június 28-án írták alá (versailles-i béke).

340 Riom-es-Montagnes.

Mostanában gyakran inspizieroznak bennünket. Tegnap is, ma is nálunk járt egy generális. Nem mondhatjuk, hogy kellemetlenkednének nekünk; sőt ígéreteket tesznek, hogy ezután mindig több és több engedményben lesz részünk.

Június 26.

Lágerparancsnokunk egy kapitány a mellette lévő főhadnaggyal egyetemben nagyon kedves, úri ember, ki nagyon figyelmes hozzánk és jóindulatból megengedte hallgatólagoosan, hogy főzhessünk a szobáinkban lévő kályhákban, amit már a reglema³⁴¹ értelmében árpilis 15-én kellett volna kivitetnie a szobákból; csak azt kötötte ki, hogy inspizierung esetén ne főzzön senki! De nem azért vagyunk mi osztrák–magyarok, hogy az ilyesmit megszívleljük; egyik szobában éppen főztek, amikor a szemlét tartó generális bement, amelynek következtében –természetesen – rögtön megparancsolta, hogy a kályhákban kivigyék! Természetesen ilyen visszaélések a kapitány jóságáért nem vonhatnak jót maguk után!

Június 28.

„*Megbukott a Kun-kormány!*” Ez a hír szaladta keresztül Lágerünket; amire pontosabb adatot megtudtunk, csak annyi lett belőle, hogy Budapesten ellenforradalom ütött ki; sok halott és sebesült van; de az eredmény ismeretlen.³⁴² Szomorú szívvel várjuk az események fejlődését, s aggódva gondolunk azokra, akik fegyvert ragadtak, hogy a proletáriátus diktatúra hatalmát letörjék s arra az útra tereljék hazánkat, amely a béke s vele együtt egy jobb világ felé vezet. Vajha szerencse kísérné vállalkozásukat.

Július 1.

Várakozásban eltelt néhány nap után szomorúan látjuk, hogy a pesti ellenforradalom leverve, vérbe fúlt a szent vállalkozás! Kétségbeesünk. A végbomlás szélén látjuk az ezeréves büszke magyar államot, ahol olyan képet nyújt a jövő, hogy ott nincs mit keresnünk. Nagyon sokan a kivándorlás útjáról gondolkodnak. Senki sem akar egy fenékkal felfordult országban lakni; s kit erre, kit arra új a boldogulás utáni vágy! Otthon tömegesen gyilkolják hatalmi vágyaikban elvakult banditák a magyart! A vérengző Szamuely Tibor³⁴³ kéjeleg a halál láttán! Megáll az ész! Hol van hát az Isten? Elpártolt tőlünk? Mert ott csak nem lehet, ahol ilyenek történnek. Akaratlanul a bosszú fogamzik meg lelkünkben, amely el fog jönni bizton!

Táborunk belső életében is kiélesedik a helyzet. A bolsevisták hívei, a szerencsétlen ellenforradalmárok kiontott vérének mulatnak; gúnyos vigyorgással adnak örömeiknek kifejezést. Nem volna csuda, ha a két párt véres összecsapása mételyezné meg, amúgy is utálatot ébresztő belső életünket. Már nálunk is hangos lett az eddig féltve kiejtett „*pogrom*” szó. Otthonra talál minden jó érzésű szívben! Kétségbeesnénk, ha nem lenne meg a reményünk, hogy nem tarthat már soká! Nem, ez nem maradhat így! Számításom szerint 1 hónap, s ennek a bűnös uralomnak vége! Óh, csak ne tévednénk!

341 Reglema: katonai szolgálati szabályzat.

342 1919. június 24-én Budapesten a Ludovika Akadémia növendékei és a Dunaflottilla egységei sikertelen katonai akciót hajtottak végre a Tanácsköztársaság megdöntése érdekében.

343 Szamuely Tibor (1890–1919): Újságíró, politikus. A Magyarországi Tanácsköztársaság időszakában 1919. március 21-től április 3-ig Pogány József hadügyi népbiztos helyettese, április 3-tól június 24-ig közoktatásügyi népbiztos. A vörösterror egyik irányítója.

Július 4.

A mai napon bejegyzem, hogy Vili bátyánk kilépett a közös étkezésből. Régi gyomorbaja kapott lábra s nem bírja a nehéz, egyforma kosztunkat. Külön főz, hol szívesen segít nekünk könnyű ételeket, melyek majd gyomrát újból helyrehozzák. Vigyázunk rá, hogy egészségesen térhessen vissza kicsi családjához.

Mostanában a lágerélet kellemesebb lesz. Hetenkint kimegyünk kétszer sétálni, amely alkalommal a főhadnagy közbenjárására egy legelőn futballt játszhatunk. Hoztunk labdát, s így a futball is jó, hogy elterelje figyelmünket az otthoni szomorú világról! Sétáink nagyon kellemesek. Be-bemegyünk egy-egy kis majorba, hol nem a régi ellenszenvvel fogad bennünket a francia paraszt. Összeállunk és segítünk nekik szénát gyűjteni csak úgy kedvtelésből és hálálkodva köszönik meg a segítségünket. [...] ³⁴⁴ hív, s nehéz ellentállni és megfürdünk szívesen. Azután visszamegyünk, s mint otthon, mikor berukkolt a század, nóta kelt nyomban, úgy itt is felhangzik ajkunkon a dal: „*Ne sírjatok kaposvári lányok, visszajövünk majd hozzátok, valaha, valaha, vagy soha!*” ³⁴⁵

344 Hiányzó mondatrész.

345 Első világháborús katonadal, melyet a bevonulók lakóhelyük, bevonulási helyük szerinti változatokban énekeltek („*Ne sírjatok budapesti lányok ...*”; „*Ne sírjatok kolozsvári lányok ...*”; „*Ne sírjatok falumbeli lányok ...*” stb.).

Hall Géza (a képen az első sorban áll, balról a harmadik), Strinovich Vilmos (a képen az első sorban áll, balról a negyedik), Killius Gyula (a képen az első sorban áll, balról az ötödik) és Kaczovszky Ágoston (a képen az első sorban áll, balról a hatodik) katonatársaik körében a saint-angheau-i hadifogolytáborban

(A kép Juhászné Hettyey Mária tulajdona)

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KAPOSVÁRI EMLÉKEZETHELYEINEK TÖRTÉNETÉBŐL

RÉCSEI BALÁZS

A történelem felgyorsult. E metaforán túl azonban fel kell mérnünk, amit a kifejezés jelent: minden elmúlt dolog globális észlelésének a véglegesen befejeződött múltba való egyre gyorsabb átbillenését – egy egyensúly felbomlását. Nem más ez, mint a történelem iránti érzékenység dinamikája révén való kiszorítása annak, ami a hagyomány melegében, a szokás hallgatagságában, az ősi ismétlésében még megélt tapasztalat maradt. Nem más ez, mint az elmúlt idő jegyében az öntudat ébredése, egy mindig újrakezdődő valami bevégzése. Csak azért beszélünk annyit az emlékezetéről, mert már nincs.

(Pierre Nora)

Az alábbi írás egy kiterjedtebb kutatás előzetes részeredménye. Terjedelmi okokból itt csak ízelítőt tudok adni a szerteágazó témából, illetve kéziratból. A munka során igyekeztem feltárni az első világháború 1945 előtt tervezett, illetve megvalósított kaposvári emlékezhelyeit. Az alapkutatás nem mellékesen arra is vonatkozott, hogy ezeknek az emlékezhelyeknek milyen szerep jutott az adott időszakban. Kik, mikor és milyen alkalmakkor „használták”, illetve tisztelték meg ezeket a helyeket, illetve mi lett a sorsuk? Mennyiben szolgálták a gyászmunkát?

Az emlékezhely fogalmáról

Az emlékezhely fogalmát Pierre Nora nyomán használom.¹ Nora szerint a folyamatoság érzése a modern korban eltűnőben van. Az emberek kényszerűségből helyekbe, objektumokba költöztetik át a történelmi tudat jelesebb csomópontjait. Monumentumokkal „láthatóvá” tesznek történéseket, személyeket, helyeket, mivel a hagyományos, kollektív emlékezet már nem működik a tömegtársadalmakban, annak korábbi közege szétzilálódott.

Az emlékezhelyek elsősorban maradványok, az emlékezetmegőrző tudat mintegy végső formái egy olyan korban, amely azért alkotja őket, mert már nem ismeri, nem ismerheti őket a korábbi, évszázadokon, évezredekken át működött módon, a szóbeli hagyományozás által.

Az emlékezhely fogalmába beletartoznak a múzeumok, a levéltárak, a temetők, a hivatalos ünnepek, a különféle évfordulók, az emlékművek, a szentélyek, amelyek mind egy-egy régi kor határköveiként léteznek. Több-kevesebb sikerrel az örökkévalóság illúzióját próbálják keltetni. A varázstalanított, szekularizálódott társadalom szertartásigényét igyekeznek pótolni. Az emlékezhelyeket az az érzés hozza létre és élteni, hogy már nincs spontán emlékezet, amely a tradicionális társadalmak immanens része volt. Az emlékezetmegőrző rítusok, cselekedetek már nem mennek végbe természetesen, ezért

1 Pierre Nora: *Emlékezet és történelem között – a helyek problematikája*. In: uő: *Emlékezet és történelem között*. Budapest, 2010, Napvilág. Ford. K. Horváth Zsolt. 13–33. p.

kell archívumokat létrehozni, ezért kell évfordulókat, ünnepeket, konferenciákat tartani, és ezért kell történelemkönyveket kiadni.

Az emlékezhelyek megalkotásának és létezésének egyik alapvető oka az idő megállításának vágya, a felejtés megakadályozása, a halál halhatatlanná tétele, a spirituális materializálása. Mindezt abból a célból, hogy az érdekeltek (a hatalmon lévők, az egykori bajtársak, családtagok, barátok stb.) az alkotás jelentéséből a legkisebb befektetéssel a lehető legtöbbet hozzák ki. De itt jön a másik időtényező! Az emlékezhelyek az időben csak az átalakulásra való képességük, jelentéskörük állandó felélesztése révén élnek. Azaz, ha nem „használgják” őket, akkor gyakorlatilag nem léteznek.

Első világháborús emlékezhelyek Kaposvárott 1945-ig

- Hősök temetője, 1914-től
- Varvasovszky János sírja² a Keleti temetőben, 1916. március 16.
A kaposvári főgimnáziumi tanár földi maradványait ekkor temették újra. Sírhelyét az iskola önképzőköre évtizedekig gondozta és évente általában kétszer megkoszorúzta.
- Felber Pál: *Negyvennégyesek a világháborúban. Versek őfensége József főherceg emlékezésével.* Kaposvár, 1916, Szabó Lipót ny.
- S. Nagy Lajos–Róbert Oszkár (szerk.): *A 44-esek frontján... Somogy–Tolnai Hadi Almanach.* Budapest, 1916, Róvó A.
- Orosz katonák „*Testvéri sírja*” a Hősök temetőjében, 1918. március 3.
- Hús személy szimbolikus sírhelye a Hősök temetőjében, 1920 (?)
- Zsidó hősi halottak emléktáblája, 1922. szeptember 10.
- Hősök napja, 1924-től
- A Kaposvári Református Egyházközség egyik harangja a világháborúban elesett hősök emlékére, 1925. április 3.
- Első világháborús sírkert és emlékoszlop a zsidó temetőben, 1925. szeptember 13.
- Hősök temploma, 1923-tól 1935-ig
- Reichard Béla síremléke a Keleti temetőben, 1927. október 8.
A császári és királyi 44. gyalogezred utolsó parancsnokának síremlékét mintegy hat évvel halála után állították közadakozásból a Keleti temetőben, Jálics Ernő alkotásaként.
- A Kaposvári Hivatalnokok Társaskörének első világháborús emléktáblája, 1926. december 19.
- A Hősök templomának márványtáblája az első világháborús hősök tiszteletére, 1929. február 3.
- A császári és királyi 24. tábori vadászszászlóalj emléktáblája a Hősök temploma falában, 1929. augusztus 25.
- A Kaposvári Magyar Királyi Állami Somssich Pál Reálgyakorló Iskolájának első világháborús emléktáblája, 1929. november 10.
- A császári és királyi 44. gyalogezred emlékműve, 1932. szeptember 4.
- Hősök ligete, 1933. január 2.
- A Kaposvári Községi Négyévfolyamú Fiú Felső Kereskedelmi Iskola első világháborús emléktáblája, 1936. május 31.

2 A sír már nincs meg. Köszönöm Puskás Bélának, a Somogy Temetkezési Kft. ügyvezető igazgatójának szíves közlését.

- A Kaposvári Berzsenyi Dániel Államilag Segélyezett Községi Polgári Fiúiskola első világháborús emléktáblája, 1937. június 6.
- 44-es gyalogezred utca, 1936. szeptember 14.
- 19-es honvéd utca, 1936. szeptember 14.
- Hadastyán köz, 1940. március 18.
- A két 44-es és a 19-es ezredtörténet
- Meg nem valósított ötletek, kezdeményezések.

Diadalív vagy diadalkapu a Kossuth tér szélén, az Ismeretlen katona szimbolikus síremléke, a 44-esek emlékmúzeuma, illetve emlékszobája, a császári és királyi 44. gyalogezred emlékművei a Kossuth téri plébániatemplom falánál stb.

1. A kezdeményezés szempontjából különbséget tehetünk hivatalos (jogszabályban előírt), illetve spontán, társadalmi vagy a helyi közösség egyes csoportjaitól kiinduló kezdeményezésekről.

2. A célközönség szempontjából az egész társadalomhoz szóló, illetve szűkebb közösségeket érintő emlékezhelyekről beszélhetünk.

Halál, gyász, emlékezet, monumentumok

Néhány előzmény után alapvetően az első világháború teremtette meg a hősi halottak újfajta, az állam által is generált kultuszát. A „*halál nacionalizmusa*”, a hősi halottak nimbuszának fő lépése, amely a személyes gyászra is kihat. A hatóságok mintegy demokratizálták a katonai áldozatokra való emlékezést, ugyanakkor ezzel elszemélytelenítették a tömeges halált. A közkatonának és nem a tiszteknek, tábornokoknak szólt ezután a hőskultusz. Ez megfelelt az első világháború „demokratikus” jellegének, ugyanis a hadra fogható férfikorosztályok minden rétegének joga és kötelessége volt harcolni, illetve meghalni.³ Ezért nevezik a katona halottakra való együttes emlékezést polgári emlékezési kultusznak, szinte valláspótléknak. A háborús emlékművek és szertartásaik funkciót kaptak, és politikai tartalommal telítődtek.⁴

Enyhít-e a kollektív emlékezés az egyéni gyászon? A közösségi emlékezésnél az elesett katonák heroizálása került középpontba. Ez a hőskultusz az egyéni gyászt is enyhíthette. A gyász magányát némileg csökkentette a közös élmény feldolgozása, akár az emlékműveknél szertartások alkalmával, de azokon kívül is. Ha „értelmet” tudtak adni a halálnak, az szintén mérsékelhette a fájdalmat.⁵

A háború emlékezete nagyon összetett jelenség, amelyben az egyéni és a hivatalos emlékezeti munka gyakran együtt halad, gyakran élesen elkülönül. Az emlékműállító bizottságok döntései és az avatóbeszéd a gyászolókkal való feszültségek forrásai is voltak. A háborús emlékművek hasonlósága egész Európában kimutatható. Az egyéni, név szerinti emlékezés íratlan szabálya is általánosnak mondható. Korábban is akadt ilyen, de az első világháború következtében jelentek meg tömegesen a névsorok az emléktáblákon.

3 Gyáni Gábor: Az első világháború emlékezete. In: Tomka Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Budapest, 2015, Országgyűlés Hivatala, 314. p. A következő műből idézi: Mosse, George: *Fallen Soldier. Reshaping the Memory of the World Wars*. New York – London, 1990, Oxford University Press, 36–38., 49. p.

4 Ua. 313–314. p. A következő műből idézi: Koselleck, Reinhard: *War Memorials. Identity Formations of the Survivors*. Trans. Todd Presner. In: uő: *The Practice of Conceptual History. Timing History. Spacing Concepts*. Stanford, 2002, Stanford University Press, 288., 309–310. p.

5 Ua. 316. p.

A katonatemetőkben is név szerinti sírt kaptak az elesettek. Ez egyenlősítő, de nem individualizáló, és ebben az esetben jelentős ez a distinkció.⁶

A nevekkel ellátott emlékművek olyan temetőpótlékok, amelyek segíthetik az egyéni gyász munkát. Időnkénti felkeresésükkel lehetett részben „letudni” a gyászfeladatokat, és enyhíteni a hiányból adódó feszültséget.⁷

Köztéri szobor, relief vagy emléktábla a terület vagy épület tulajdonosának az engedélyével létesíthető. Ez a tény alapvetően meghatározza a köz, a közönség elé állítandó alkotást vagy műalkotást. A hatalmon, illetve birtokon belül lévők itt is érvényesíthetik érdekeiket. Anyaguktól függetlenül ezeket az alkotásokat a maradandóság igényével készítik, illetve állítják. A köztéri műalkotásoknak funkcionálisan két alaptípusát különböztetik meg:

1. díszítő szobrok,

2. emlékművek.

Az emlékműveket is két kategóriára osztja a szakirodalom:

2.1. emlékmegőrző alkotások,

2.2. politikai emlékművek.

A politikai témájú emlékművek feladata, hogy olyan politikailag, ideológiailag „hasznosítható” történelmi személyt, eseményt állítsanak a publikum elé, amely az adott rendszer eszményeit, értékrendjét emeli ki, illetve legitimálja, erősíti.⁸ Az első világháborús monumentumok, táblák emlékmegőrző alkotások, amelyek adott esetben a gyászfunkción kívül politikai jelentést is hordoztak.

Az első világháború idején a magyar kormány, illetve a katonai vezetés az áldozatkészség szobrainak felállítását preferálta. Ezek egyik fő funkciója az adománygyűjtés elősegítése volt. A kegyeleti vonatkozás ekkor még nem számított hangsúlyosnak. Az 1917. évi VIII. tc.⁹ a települések kötelező feladatává tette a világháború helyi áldozatai emlékének méltó megörökítését. Ezeket a kötelezően létesítendő monumentumokat az 1918–19-es forradalmak és a kommün leverése után előbb inkább a községek, majd a kisebb-nagyobb városok is kezdték elkészíttetni.

Néhány tervezett, illetve meg is megvalósult kaposvári emlékezhely történetéből

Kaposvár Rendezett Tanácsú Város Képviselő-testülete 1916. június 8-án tárgyalta és határozta az itteni császári és királyi katonai állomásparancsnokság kéréséről. A helybeli katonai vezetők azzal fordultak a városhoz, hogy a világháború alatt Kaposváron meghalt katonák sírhelyeinek a városi köztemetőből jelöljenek ki egy részt. Ezzel kapcsolatban a városi tanács azt is javasolta, hogy a megyeszékhelyen eltemetett katonák emlékére

6 Ua. 318–319. p. A következő műből idézi: Koselleck, Reinhard: War Memorials. Identity Formations of the Survivors. Trans. Todd Presner. In: uó: *The Practice of Conceptual History. Timing History. Spacing Concepts*. Stanford, 2002, Stanford University Press, 288., 299., 311. p.

7 Ua. 320. p. A következő műből idézi: Daniel J. Sherman: Art, Commerce, and the Production of in Memory in France after World War I. In: John R. Gillis (ed.): *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton, 1994, Princeton University Press, 189. p.

8 Póto János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 17–23. p.

9 1917. évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről. *1917. évi törvények gyűjteménye*. Budapest, 1917, M. Kir. Belügyminisztérium, 25–26. p.

felállítani szándékozott emlékoszlop költségeihez a város járuljon hozzá, emellett a katonai sírok gondozásának költségeit részben vagy egészben fedezze.¹⁰

Dr. Kovács Soma helyettes polgármester, az ülés elnöke a városi tanács javaslatának ismertetésekor kitért annak hazafias céljára. A képviselő-testület a tanács javaslatát méltányolta, de tekintettel arra, hogy örökidőkre való kötelezettségvállalásról volt szó, az 1886. évi XXII. tc. 59. paragrafusának¹¹ rendelkezése értelmében névszerinti szavazást rendelt el. A városi tanács javaslatára mind a huszonnégy jelenlévő képviselő igennel szavazott. A véghatározat már azt mondta ki, hogy a képviselő-testület tudomásul vette: dr. Kovács-Sebestény Gyula polgármester a „*déli városi köztemetőben*” jelölt ki területet a helyben sebesülés vagy betegség következtében meghalt katonák eltemetésére. (Tehát már múlt időben, mint megtörténetről szóltak róla.) Ugyanekkor arról is határoztak, hogy az ebben a temetőben nyugvó katonák emlékének megőrkítésére, azaz emlékoszlop felállítására a katonai parancsnokság és a város együtt fog helyet kijelölni. Az oszlop megvalósításához Kaposvár ekkor ezer koronát biztosított. A katonai sírok „*örök időn át való gondozására*” pedig évenkénti háromszáz koronát szavazott meg a város képviselő-testületének közgyűlése.¹² A jegyzőkönyvben nincs utalás arra, hogy már eddig is kerültek nemcsak Magyarország, hanem a szövetséges és ellenséges országok katona halottai is a Déli temetőbe, és eztán is válogatás nélkül fogják ide temetni a világháború áldozatait. A temetőbe tervezett emlékoszlop egyébként sohasem valósult meg.

A Déli temetőnek számos más megnevezése is volt. Hívták Szigetvári, Szigetvári utcai, Donneri, Donnervárosi, Széchenyivárosi, katona-, hősi temetőnek és Hősök temetőjének is.

A Déli temetőben levő katonasírok 1918-ra már olyan rossz állapotban voltak, hogy azok a bennük nyugvó hősök emlékének kegyelettel való megőrzésére nem voltak alkalmasak. Mivel a császári és királyi állomásparancsnokságnak nem volt pénze a sírok gondozására, a várostól kértek. A városi tanács 1918. szeptember 13-i javaslatára a képviselő-testület szeptember 26-i határozatával „*az elesett hősök iránti kegyeletből*” a Déli temetőben levő katonasírok rendezésére a „*háztartási alap pénztár terhére egyszer s mindenkorra*” ezer koronát szavazott meg.¹³ Ekkor nem került napirendre emlékoszlop állítása. Az első világháborút követő évtizedekben mindvégig jelentős anyagi és emberi erőfeszítést igényelt a jórészt domboldalba telepített temető gondozása.

A Déli temető, azaz a Hősök temetője időrendben az első kaposvári első világháborús emlékezhely. Ez olyan kényszerűen kialakított temető vagy inkább temetőrész, amely a helybeli katonai és polgári kórházak működésének természetes következménye, tehát hivatalos kezdeményezésű. A háborúból sebesülten vagy betegen Kaposvárra hazatértek, amennyiben itt haláloztak el, túlnyomó többségben a Keleti, a Nyugati vagy az Izraelita temetőben kaptak sírhelyet. A katonák utólag hazakerült földi maradványai is inkább a másik három városi temetőbe kerültek. (Pl. Varvasovszky Jánosé és ifj. Fleischhacker Gusztáv a Keleti temetőbe, valamint Reichard Bélát is ide temették.) Tény, hogy a Déli temető meglehetősen távol esett a belvárostól. A Hősök temetőjében tehát zömmel idegen katonákat helyeztek örök nyugalomra, köztük szövetséges és ellenséges haderőkhöz

10 MNL SML V. 71. Kaposvár Rendezett Tanácsú Város képviselő-testületi jegyzőkönyvei. 1916. június 8-i ülés, 46/1916. kgy. sz.

11 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről. *Magyar Törvénytár. 1884–1886. évi törvénycikkek*. Budapest, 1897, Franklin-Társulat, 420. p.

12 MNL SML V. 71. Kaposvár Rendezett Tanácsú Város képviselő-testületi jegyzőkönyvei. 1916. június 8-i ülés, 46/1916. kgy. sz.

13 MNL SML V. 73. Kaposvár Rendezett Tanácsú Város polgármesterének iratai. 22963/1918. pm. sz. ?/1918. kgy. sz. Ebből az évből nem áll rendelkezésre képviselő-testületi jegyzőkönyv, az iratban pedig nem említették a határozat számát.

tartozókat és internáltakat. Emellett természetesen a környék, főleg a Donner városrész mindenkori elhunytjait temették ide évtizedekig.

Az időrendben egyelőre harmadik emlékhelyet oroszok állították a Déli temetőben, másképpen a Hősök temetőjében. A Kaposvárott meghalt hadifoglyok sírjára, ahogy a magyarországi vagy szövetséges világháborús áldozatokéra is, először általában egyszerű fakereszt került. Az orosz hadifoglyok a város Hősök temetőjében a maradandóság igényével 1918-ban egy márvány emlékoszlopot állítottak. A neveket fel nem tüntető obeliszk magyar felirata: „*Kaposvárott elhalt orosz hadifoglyok „TESTVÉRI SÍRJA” Isten áldása poraitok felett! Kegyelettel emeltették a Kaposvárott lévő orosz hadifoglyok 1914–1918 márc. 3.*” Alatta hasonló tartalommal ugyanez oroszul és németül. A korabeli elsődleges és másodlagos kaposvári források is rendkívül hiányosak ezekből az évekből. A megyeszékhelyen lévő hadifoglyok jelentős részét a cukorgyárban foglalkoztatták. Szerény bérükből valószínűleg nehezen tudták volna a síremlék költségeit fedezni. 1918. március 3-ig 112 orosz hadifogly halt meg Kaposváron. Összesen 222 orosz hadifogly van bejegyezve 1980-ig a kaposvári halotti anyakönyvbe. Az első beírás 1918. október 10-én, az utolsó 1926. június 16-án, az első orosz haláleset 1915. június 24-én, az utolsó 1919. március 14-én történt. Többségük tüdővészben vagy tüdőgyulladásban hunyt el. A kaposvári halotti anyakönyvek néha bizonytalan olvasatot, illetve hiányos bejegyzéseket tartalmaznak, ez azonban csak minimális eltérést okozhat a Hősök temetőjében nyugvó orosz katonák vonatkozásában.

Ugyanebben a temetőben valószínűleg a családtagok és/vagy barátok, harcostársak jóvoltából egy szimbolikus csoportos síremléket is emeltek. Létrehozásáról egyelőre nem kerültek elő források. Az itt feltüntetett húsz hősi halottból tizenhét (!) a felirat szerint a világháborút követő években hunyt el Kaposvártól távol („*Hősi halottak kik ismeretlen helyen nyugosznak*”). Egy 1915-ben, egy 1918-ban, kettő 1920-ban, a többi tizenhat 1919-ben halt meg a felirat szerint. A húszból a kaposvári halotti anyakönyvben kettőt sikerült megtalálni vagy azonos nevűre bukkanni, viszont az ő lakhelyük nem Kaposvár! Kocsis Imre kolozsvárinak, Tamás Gábor nagybarinkainak van feltüntetve. Ráadásul mindketten Kaposvárott, a tartalékkórházban haltak meg. Előbbi öngyilkos lett haslövéllel, a másik (Tamás Gábor), aki egyébként polgári egyén volt, maláriában és vesebajban hunyt el. (Még egy azonos név olvasható a kaposvári halotti anyakönyvben és a Hősök temetője közös síremlékén. Bozsolik József közvitész 1889–1919 évszámokkal szerepel a temetőben, az 1916. évi anyakönyv 693. bejegyzés szerint viszont egy ilyen nevű 44-es népfelkelő 1915. május 28-án 25 évesen halt meg Kaposvárott tüdőgümőkórban, lakhelye ismeretlen.) A közös síremléket Gáspár Gyula kaposvári építőmester készítette.

A trianoni békeszerződés VI. része a hadifoglyokról és a háború következtében a Szövetséges és Társult Kormányok, valamint a Magyar Kormány fennhatósága alatti területeken eltemetett, nem fennhatóságuk alá tartozottak sírhelyéről rendelkezett. A szerződés 155. cikke alapján a feleknek gondoskodniuk kellett arról, hogy a területükön eltemetett idegen katonák és tengerészek sírhelyét tiszteletben és megfelelő állapotban tartsák. Emellett támogatniuk kellett minden olyan bizottságot, amelyet valamely kormány az eltemetettek személyazonosságának megállapításával, azoknak lajstromozásával, az illő síremlékek karbantartásával vagy felállításával bízott meg. Az adott ország jogszabályainak és közegészségügyi előírásainak betartásával minden eszközzel elő kellett segíteniük az elhalt katonák és tengerészek földi maradványainak hazaszállítására irányuló kérelmek teljesítését. A 156. cikk mindezt kiterjesztette a volt hadviselő államok fogságban elhunyt hadifoglyaira, polgári internáltjaira és egyéb állampolgárainak sírhelyeire. A szerződő felek vállalták, hogy kölcsönösen egymás rendelkezésére bocsátják az

elhaltak teljes névjegyzékét a személyazonosságuk megállapításához szükséges összes adattal együtt, illetve az azonosítás nélkül eltemetett összes halott számára és sírhelyük hollétére vonatkozó minden felvilágosítást megadnak.¹⁴

A somogyi alispán 1921 októberében pályázati felhívást tett közzé a helybeli temetőben lévő, ekkor mintegy 1300 hadisír fejfáinak és felirati pléhtábláinak elkészítésére. Az ajánlatokat „*keményfából készült rendes méretű keresztre*” és vele azonos számú kb. 25x20 centiméteres, négyszögletes, fekete alapú, fehér feliratú pléhtáblára lehetett megtenni.¹⁵

A helyi temetőbe került világháborús áldozatok kultusza vagy inkább a sírjuknál megjelenített kegyelet nehezen kezdett kialakulni az 1920-as évek elején. 1921-ben a halottak napjával kapcsolatos, az első világháborús áldozatoknak szóló tiszteletadást a Szigetvári utcai temetőben egy városrész, a Donner egyik egyesülete, a Széchenyi Társaskör „teljesítette”. Tagjai megkoszorúzták az itt eltemetett katonák sírját. A tudósításban pozitív példaként ismertetett esemény kapcsán megjegyezték, hogy kevesen voltak a megemlékezők.¹⁶ A következő lapszámban visszatértek a témára, és ekkor már arról is beszámoltak, hogy a még csekély létszámú helyi cserkészek is kivették a részüket a hősokról való megemlékezésből.¹⁷ A tudósítások és egyéb hivatalos dokumentumok általában nem térnek ki arra, hogy az ellenséges haderőhöz tartoztak sírjait gyakorlatilag ugyanúgy kezelték, rendezték a kaposvári temetőben is, mint a magyar vagy szövetséges áldozatok nyugvóhelyét.

Az első világháború alatt és a következő években százával temették a magyar, a szövetséges és az ellenséges haderőkhöz tartozó katonákat a Hősök temetőjébe. Babay József lírai írást közölt az *Új-Somogy* napilap hasábjain, miután 1921 márciusában sétát tett ebben a sírkertben: „*Néhol egy-egy márvány, mint valami ragyogó arcú uralkodó emelkedik ki a kis fejfák közül. Elolvasom az elsőt: Kaposváron elhalt orosz hadifoglyok. Kegyelettel emeltették a Kaposvárott lévő orosz hadifoglyok 1914–18. Csodálatos város. Pár lépésnyire a sírkő mellett újabb márvány emelkedik. Felirata: Kovács A. József. Emeltette bánatos neje és leánya. Csodálatos lakosságú város. Nemzetek férnek meg kicsiny, sötét lakhelyeikben. Józsefek, Johannok, Nikolájok... De ők már egy haza fiai s uralkodójuk a mindennek Mindenhatója.*”¹⁸ (Kovács A. József halotti bejegyzését nem találtam a kaposvári halotti anyakönyvben, talán másutt, illetékességi helyén anyakönyvezték. Sírköve ma is áll.)

Az 1920-as évek elején a vesztes háború és a békediktátum következtében demoralizálódott magyar társadalom politikai és/vagy közigazgatási elitjének kötelessége volt vagy kötelességének tartotta, hogy kegyeleti gesztusokat tegyen a világháború áldozatai, illetve azok családtagjai felé. Elmaradhatatlannak számított a halottak napi temetői tiszteletadás alkalmával beszédek tartása. 1922. november 2-án Tallián Andor alispán és dr. Vétek György polgármester is szónokolt a Hősök temetőjében.¹⁹

Emléktábla a zsinagóga falán

A Kaposvári Izraelita Szentegylet 1921 júniusában felhívást tett közzé a világháborúban meghalt helyi zsidók nevének bejelentésére. Elhatározták, hogy az egész hitközség

14 1921. évi XXXIII. törvénycikk az [...] 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikelyezéséről. *Az 1921. évi törvények gyűjteménye*. Budapest, 1922, M. Kir. Belügyminisztérium, 681–691. p.

15 Pályázat hadisírok fejfáinak és felirati pléhtáblák elkészítésére. *Új-Somogy*, 1921. október 29. 2. p.

16 A Széchenyi Társaskör megkoszorúzta a hősök sírjait. *Új-Somogy*, 1921. november 3. 3. p.

17 Halott hősök emlékezete. *Új-Somogy*, 1921. november 4. 2. p.

18 Babay József: Feltámadunk! *Új-Somogy*, 1921. március 27. 2. p.

19 Halottak napja a Hősök temetőjében. *Új-Somogy*, 1922. október 26. 3. p.

A Kaposvári Izraelita Hitközség által készítettett emléktábla az anyakönyvi kerület első világháborús zsidó áldozatainak tiszteletére, 1922

(Fejes László felvétele, 2017)

anyakönyvi kerülete hősi halottainak emlékét megörökítik a házkárátban.²⁰ A kezdeményezés eredményességéről még nem sikerült írott forrást találni. Mindenesetre az így összegyűjtött neveket a megyeszékhely zsidósága felhasználhatta a következő évben elkészített, a világháborús hősi halottak nevét megörökítő márványtábla készítésekor.

Somogy megye székhelyvárosában a Kaposvári Izraelita Hitközség avatta fel az első világháborús emléktáblát. Az 1922 szeptemberében leleplezett márványtáblára eredetileg negyvenhat áldozat nevét vésték fel. „*A magyar nemzet dicsőségét, a zsidóság becsületét hirdetik az aranybetűk...*” – olvashatjuk az ünnepségről szóló tudósításban. A templom bejáratánál – nagy valószínűséggel belül – elhelyezett vésett tábla címében nem volt külön utalás felekezeti jellegére. A „*Hazánkért elesett hőseink emlékére. 1914–1918.*” felirat önmagában nem adhatott külön támadási felületet a hitközségi kezdeményezésre, illetve elkülönülésre. Az *Új-Somogy* napilap tudósítása követendőnek ítélte a megemlékezésnek ezt a formáját. „*Az első hősi emléktábla tehát áll már Kaposváron. A kaposvári zsidóság valóban szép és gyönyörű példát mutatott, amelynek követésre méltó voltát büszkeséggel könyvelhetik el maguknak.*” Legkevesbé sem tekintették elítélendőnek, szeparatizmusnak a kaposvári zsidók emléktábláját, mármint hogy csak a hitsorsosaik nevét örökítették meg. Számos katonatiszt és dr. Vének György kaposvári polgármester, Mayer Bertalan ipartestületi elnök, Bíró Lajos leánygimnáziumi igazgatójával találkozhatunk a korabeli forrásban az avatőünnepség résztvevői között.²¹

Az ekkoriban erősen antiszemita hangvételű *Somogyi Újság*, amely keresztény politikai napilapként határozta meg magát, ugyanerről az eseményről csak a harmadik oldalon közölt cikket, de legkevesbé sem negatív megközelítéssel. Ebből további résztvevők neve is kiderül. Jelen volt még Kaposvár zsidó vallású helyettes polgármestere, dr. Kovács Soma, valamint dr. Siposs Géza városi főjegyző, Csukly József vármegyei jegyző, a katonaság küldöttsége Rózsa János őrnagy vezetésével, Bársony János, a felső kereskedelmi iskola igazgatója és Korponay Sándor volt kúriai bíró is. Herzog Manó kaposvári főrabbi nagyhatalású beszédében az elesett hősookról úgy szolt, mint „*akik jobban szerették a hazájukat, mint önmagukat*”. Az elismerten kiváló szónok főrabbi beszéde többször tömeges zokogást idézett elő a zsinagógában.²² Tehát a város vezetése tiszteletét tette Kaposvár első világháborús emléktáblájának leleplezésén.

A vesztes háború, valamint az 1918–19-es forradalmak jelentős antiszemita hullámokat vetettek Magyarországon. A vallásos okok mellett ez is szerepet játszhatott ennek az emléktáblának a viszonylag gyors elkészítésében. Mivel kevés idő telt el a világháborútól, és egy néhány ezres közösségből kerültek ki az áldozatok, hamar és nagy pontossággal tudták összegyűjteni a hősi halottaik nevét, így csak egy név került rá utólag a táblára.

(Egyébként a Csurgói Izraelita Hitközség már 1921. augusztus 28-án avatott a zsinagógájában a világháborúban elesett és az egyházkerületébe tartozó tizennégy hitsorsosa emlékére márványtáblát. Kezdeményezője és finanszírozója Meller Henrikné, egy csurgói nagybérlő felesége volt.²³ A Szigetvári Izraelita Hitközség a kaposvári után, 1923. november 4-én leleplezte le az első világháborús hősi halottainak emléktábláját.²⁴ A Marcali

20 Hősi halottak bejelentése. *Új-Somogy*, 1921. június 26. 3. p. Házkárát: hazkóró: a halottak lelki üdvéért elmondott zsidó imádság. In: *Zsidó lexikon*. Budapest, 1929, 851. p.

21 Nagy István: A kaposvári hősi halottak első emléktáblája. *Új-Somogy*, 1922. szeptember 12. 1. p.

22 A kaposvári izraelita hitközség emléktábla ünnepe. *Somogyi Újság*, 1922. szeptember 12. 3. p.

23 Zsidó hősök emléktáblája. *Új-Somogy*, 1921. szeptember 1. 3. p.

24 A szigetvári zsidó hősi halottak emlékét is leleplezték. *Új-Somogy*, 1923. november 6. 2. p.

járás első világháborús zsidó hősi halottainak emléktábláját pedig 1924. szeptember 7-én avatták fel a marcali zsinagóga falán, tizenhat áldozat emlékére.²⁵⁾

Világháborús sírkert és emlékoszlop a zsidó temetőben

A megyeszékhely zsidósága nem elégedett meg a kaposvári zsinagóga falán 1922 kora őszen elhelyezett világháborús emléktáblával. A Hevra Kadisa a világháború következtében a helyi kórházakban elhalt harminc zsidó katona emlékezetére külön hősi sírkerti részt alakított ki 1925-ben az izraelita temetőben. Ugyanekkor itt egy obeliszket is állítottak huszonegy elhalt nevével. A déli oldalra került tábla felirata: „*A HAZÁÉRT 1914–1918.*” Az északiba a következő felírást vésték: „*A világháborúból az örök béke csendes birodalmába pihenni tért hősöknek szent honszerelmét hirdeti a kegyeletes megemlékezésnek ezen oszlopa. Meghaltak a hazáért. A hálás utókor lelkében örökké élnek.*” Tehát itt is a Magyarországért hozott áldozat tényét emelték ki. További kutatást igényel, hogy az ellenséghez tartozó katonák közül is temettek-e ide, mint ahogy a Hősök temetőjébe. A sírkert és a világháborús emlékoszlop avatásán mintegy háromezer ember vett részt, ami jelentős számnak mondható, ismerve az érdekelt hitsorsosok számát, valamint a helyszín viszonylagos szűkösségét.²⁶ A sírkert helyszínének kiválasztása a felekezeti temetkezés elkülönülése miatt nyilvánvalónak tűnik. A monumentum – amely szimbolikus síremlék is – felállítási helye valószínűleg azzal magyarázható, hogy a zárt zsidó temetőt vélték az egyik legvédelettebb helynek. Az írott források szerint senki sem tett észrevételt a helyszín ellen, tehát – felekezettől függetlenül – természetesnek vették az elkülönülést. A korszak hullámozó erősségű antiszemita légkörében rongálásnak, gyalázásnak lett volna kitéve egy közterületen lévő zsidó monumentum Kaposvárott is. Egyébként Horvát Andor építész díjtalanul készítette el a terveket és vezette a munkát. A kőanyagot a kaposvári Scharl cég, a sírkert vasrácsainak munkálatait a szintén helybeli Rózsa Ignác önköltségi áron számította.²⁷

A kaposvári zsidóság a fentebb említett kegyeleti alkotásai mellett még egyénileg és testületileg is sokszor hozzájárult a városban megvalósított első világháborús emlékmegőrző kezdeményezésekhez. Például az 1926 húsvétján tartott utcai gyűjtés alkalmával hatmillió koronát adakoztak a városlakók a 44-es közös gyalogezred emlékművére, amelyhez a Kaposvári Izraelita Hitközség és a Kaposvári Izraelita Jótékony Nőegylet egy-egy milliót még hozzáadott.²⁸

A Hősök temploma ötletéről

A Hősök temploma egy frappáns ötlet eredménye abban az értelemben, hogy Kaposvár katolikus lakosságának már régen szüksége lett volna egy második templomra. Ezt az eszmét sikeresen kapcsolta össze 1922–1923 során dr. Bárdi György királyi közjegyző ötletére a város vezetése a világháború minden kaposvári, illetve Somogy megyei hősi

25 Leleplezték a marcali zsidó hősök emléktábláját. *Új-Somogy*, 1924. szeptember 10. 3. p.

26 A pihenni tért hősöknek honszerelmét emlékkő hirdeti a zsidótemetőben. *Új-Somogy*, 1925. szeptember 15. 3. p.

27 A kaposvári zsidótemetőben emlék készül a világháború katonahalottainak. *Új-Somogy*, 1925. augusztus 15. 3. p. A cikkben Horváthnak írták.

28 Hat millió gyűlt egybe a 44-es emlékműre. *Somogyi Újság*, 1926. április 9. 3. p.

halottjának emlékére szentelt templom megépítésével. Ugyanis ekkor már köztudottnak számított, hogy a kaposvári származású Döbrössy Alajos, az idős pécsi prelátus végrendeletében jelentős adományt tett egy új kaposvári római katolikus kápolna vagy templom felépítésére. Dr. Vétek György kaposvári polgármester 1923 januárjában felkereste a világháború helyi áldozatainak emléket állító templom ötletével Döbrössyt Pécsen, aki örömmel és beleegyezéssel fogadta az ekkor már köznyelven Hősök temploma néven emlegetett leendő szakrális építmény tervét. Sajtóhír szerint a prelátus kétmillió koronát és templomfelszerelést adományozott templomépítési célra. Ez még kevés volt a teljes megvalósításhoz, ezért azonnal többen nagyobb összeget ajánlottak fel, és jelezték, hogy rövidesen kiterjedt gyűjtési akciót szerveznek. A tervek szerint ekkor még a Petőfi és Füredi utca találkozásánál épült volna fel a Hősök temploma.²⁹

Néhány meg nem valósult kezdeményezésről

Végül ízelítőül egypár Kaposvárott hamvába holt első világháborús emlékezhelyet említek. A nagy világegés áldozatainak, hőseinek emlékezetét, dicsőségét számos formában lehetett megörökíteni. A vármegye hivatalos lapja 1922. február 9-i számában közölte a Hőseink, Nagyjaink Kultusza és a Hősök Háza Országos Bizottság megalakulását. Céljaik közt ismertették, hogy táblával kívánják megjelölni a hősi halottak házát, illetve a hadiárvának otthonokat szándékoznak felállítani. Külön kitértek rá, hogy a táblák költségeit lehetőleg a tehetősebbek állják.³⁰ A helyi közlöny nyomán az *Új-Somogy* napilap is ismertette a bizottság megalakulását és a hősi táblákra vonatkozó tervet.³¹ A táblákat akár önköltségen is készek lettek volna megvalósítani.³²

Még ebben a hónapban Kaposvárra érkezett a Hősök Háza Országos Bizottságának küldöttsége. Tallián Andor alispán gyűlést hívott egybe.³³ Rövidesen napvilágot látott az értekezlet eredménye, vagyishogy „*Kaposváron is fölépítik a hősök házát*”. A Hősök Háza ebben az esetben árvaházat jelentett, ahol a hadiárványokat helyezik el. Eddigre már hatvan Hősök Háza létezett az országban. Kérték Kaposvárt, biztosítson épületet, és akkor az ide került gyermekek után 600 korona támogatást ad a Népjóléti Minisztérium. Tallián alispán a törvényhatósági bizottság utólagos jóváhagyásában bízva felajánlotta a háború alatt összegyűjtött 700 000 koronát egy megyeszékhelyi Hősök Házára. A gyűlésen megválasztották az országos bizottság helyi csoportjának tisztikarát. Az elnök Sárközy György, a társelnök Tallián Andor, az ügyvezető igazgató Bogyai Jenő lett. Bekerült még dr. Vétek György polgármester és Szücs Ferenc is.

A fővárosi küldöttek részletesebben is kifejtették a mozgalom céljait, azaz minden hős emlékét egyenként márványtáblán, háza külső falán szándékoztak megörökíteni. A táblákat Szüdi Ferenc szobrászművész turulmadaras és magyaros díszítéssel készítette 2500 koronáért. A házzal nem rendelkezők nevét csoportosan szándékoztak megörökíteni a községházán, illetve a városházán.³⁴ A Hősök Háza mint leendő kultuszhely sokszor

29 „Hősök temploma” épül Kaposváron. *Somogyi Újság*, 1923. január 19. 2. p

30 *Somogy Vármegye Hivatalos Lapja*, 1922. február 9. 52–53. p. 3714/1922. alispáni sz.; *Somogy Vármegye Hivatalos Lapja*, 1922. május 18. 213. p.

31 E házból ment a hősi halálba... *Új-Somogy*, 1922. február 10. 1–2. p.

32 Örökítsük meg a hősök emlékét. *Új-Somogy*, 1922. március 7. 3. p.

33 Értekezlet az elesett hősök emlékének megörökítése ügyében. *Új-Somogy*, 1922. február 10. 3. p.

34 Kaposváron is fölépítik a hősök házát. *Új-Somogy*, 1922. február 11. 1–2. p.

napirendre került a közbeszédben.³⁵ A Hőseink, Nagyjaink Kultusza Hősök Háza országos mozgalom Somogy megyei részét Tallián Andor alispán irányította.³⁶ A felhívásnak a propagandának nem sok eredménye lehetett, mert a törvényhatósági bizottság 1922. májusi évnegyedes gyűlésén ismét tárgyalta és szorgalmazta. Az infláció miatt mielőbbi megvalósítást akartak. Hangsúlyozták: „*Elesett hőseink emlékét hirdető táblák élesztik az ifjúságban a honszeretet szent tüzét, egyúttal figyelmeztetik azon kötelességre, melynek védelmére hőseink fegyvert fogtak.*” Sem a Hősök Háza, sem az egyéni vagy csoportos emléktáblák megvalósításáról egyelőre nem kerültek elő kaposvári írott források.

35 Hőseink, nagyjaink kultusza. *Új-Somogy*, 1922. március 7. 1. p.

36 Hősök emléke. *Új-Somogy*, 1922. április 30. 3. p.

A SOMOGY VÁRMEGYEI RENDŐRSÉGI SZERVEK JELENTÉSEI A KÖZRENDRŐL ÉS A KÖZBIZTONSÁGRÓL (1945–1947)

(FORRÁSKÖZLÉS)

KISS NORBERT PÉTER

José Ortega y Gasset írja – igaz, más kontextusban –, hogy „egy nép történetében az átlagember a meghatározó elem”, hogy a történelmi realitás a köznapiságban rejlik.¹ Ezzel a gondolattal összhangban próbáljuk meg jelen írásban felvázolni az 1945 és 1947 között Somogy vármegye rendőrségi szerveinél keletkezett, csak töredékesen fennmaradt közbiztonsági és közrendészeti jelentések alapján a vármegye lakosságának mindennapjait a II. világháborút követő két-három esztendőben. Hangsúlyozzuk, hogy nem törekszünk teljességre, nem áll szándékunkban a korszak életének és történelmének minden szegmentumát alaposan bemutatni, csak mozaikokat villantunk fel a bemutatandó és közlendő források információtartalma kapcsán. Az 1945–1947 közötti évek somogyi eseményeiről és történelmi folyamatairól már több publikáció megjelent,² ez a tanulmány kiegészíteni, néhány esetben jobban megvilágítani szeretné az azokban közlőket.

A 142.439/1945. VI. 1. B. M. sz., 1945 augusztusában kelt belügyminiszteri rendeletben³ előírták, hogy a rendőrségi szervek félhavonként kötelesek jelentést tenni a hatósági területükön előfordult „különösen fontos és különösen politikai természetű eseményekről”. Somogy vármegye rendőrfőkapitánya továbbította a rendeletet a járási kapitányságoknak, s előírta, hogy a két jelentés minden hónap 7-ig és 21-ig érkezzen meg a Somogy Vármegyei Rendőrkapitányságra, s minden esetben számoljon be az adott járás politikai hangulatáról, az előfordult tömegmegmozdulásokról, esetleges háborús bűnösök letartóztatásáról.⁴ 1945 októberében az 1198/20-1945. sz. vidéki főkapitányi rendelet változtatott az előzőn annyiban, hogy kiterjesztette a jelentések tárgyának körét. A felterjesztett jelentéseknek ezentúl tartalmaznia kellett, hogy az adott hatóság területén milyen kiemelkedő, különösen politikai, bűnügyi vonatkozású és gazdasági természetű események történtek. Emellett számszerű statisztikát kértek az ügyiratforgalomról, az őrizetbe vételekről, a szabadon bocsátásokról, a rendőri felügyelet és rendőri őrizet alá helyezésekről és azok feloldásáról, továbbá a jelentéseknek foglalkoznia kellett „a

1 Ortega y Gasset, José: Választás és szerelem. In: uő: *A szerelemről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 94–95. p.

2 Pl.: Kanyar József: *Somogy a felszabadulás hónapjaiban (1944–1945)*. Kaposvár, 1970, Somogy Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztály.; Andrassy Antal: Az MKP tevékenysége és az 1945-ös választás Somogyban. In: Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 2. Kaposvár, 1971, Somogy Megyei Levéltár, 271–307. p.; Szántó László: Pártok harca a hatalomért és az 1945–1947. évi választások Somogyban. (Első közlemény.) In: Szili Ferenc (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 28. Kaposvár, 1997, Somogy Megyei Levéltár, 267–308. p.; Szántó László: Pártok harca a hatalomért. Az 1945. és 1947. évi választások Somogyban. (Második közlemény.) In: Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 29. Kaposvár, 1998, Somogy Megyei Levéltár, 183–229. p.

3 A rendelet szövege: Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL SML) XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának (a továbbiakban: Ltóti JK) iratai. 131/1946. közigazgatási szám (a továbbiakban: köz. sz.).

4 Uo.

megye, illetve város lakosságának politikai hangulatával, de ne általánosságban, hanem időszerű politikai vagy gazdasági eseményekkel, és pedig egyenként taglalva a lakosság egyes szociális rétegeinek hangulatát, véleményét.”⁵ 1946 februárjától a statisztika már nem szöveges része a jelentésnek, hanem külön mellékletben, központilag összeállított táblázatban kellett benyújtani. Az 1946. május 25-én keltezett 225.000/1946. IV. 12. B. M. számú rendelet változtatott a korábbi rendszeren. A hivatkozott jogszabály 19.§-a előírta, hogy a járási kapitányságok vezetőinek kötelességük minden hónap ötödik napjáig jelentést felterjeszteni a vármegyei főkapitánynak, melyben az adott járás közbiztonsági és közrendészeti állapotáról nyújtanak beszámolót. Ezzel egyidejűleg a korábban kötelező, a rendőrség működéséről szóló félhavi jelentések készítése szükségtelenné vált. A járási kapitányságok jelentéseit a vármegyei főkapitányságon összesítették, egybefoglalták, s ezt küldték tovább a vidéki főkapitánynak – ahogy ez a korábbi, félhavi jelentések esetében is lezajlott. A kötelező jelentések körüli ügyek azonban ezzel nem zárultak le, inkább bonyolódtak. Ezt tanúsítja az a levél, amelyet 1946. június 18-án a Lengyeltóti Járási Kapitányság vezetője kapott a vármegyei főkapitánytól. Ennek apropója, hogy a nevezett kapitányság helytelenül terjeszti fel jelentéseit, s az igazoló jelentésben írt kifogások sem megfelelőek, így rendbírsággal sújtotta őt a főkapitány. A jelentések körüli problémákat a vármegyei rendőrségének vezetője az alábbiak szerint tisztázta. A járási kapitányságoknak négy különböző jelentést kell felterjeszteniük. Az első – a 130/1946. eln. számra való hivatkozással – létszámjelentés, amelynek mintája központilag meghatározott. A második (132/1946. eln. sz.) havi jelentés, s tárgya a járás közrendészeti és közbiztonsági állapota és az ügyiratforgalom statisztikája; erről fentebb írtunk. A harmadik a 133/1946. eln. sz. rendelet értelmében statisztikai adatokat tartalmaz a járás közbiztonsági állapotáról és az adott hónapban a járás területére érkezett sajtótermékekről, melyhez szintén egységes mintát állítottak össze. A negyedik jelentés (323/1946. eln. sz.) félhavonta terjesztendő fel, s tárgya a rendőrhatalóságok működése. Ebben ki kell térni az adott fél hónap különösebb politikai, gazdasági és bűnügyi eseményire, valamint a járás lakosságának politikai hangulatára. Mindezekről függetlenül a járási rendőrkapitányságok politikai osztályai is kötelesek voltak az utóbbihoz hasonló tárgyú félhavi jelentéseket készíteni.⁶ A fentiek fényében minden, a rendőrségi iratanyagban fellelhető jelentést közlünk, legyen az havi vagy félhavi, működési vagy közrendészeti, közbiztonsági tárgyú.

Az alábbi táblázatban foglaltuk össze, hogy a megyei és a járási kapitányságok jelentései közül mely hónapokban keltezettek állnak rendelkezésre (a jelentések mindig az előző hónap eseményeit tárgyalják). Az X jelek jelzik, hogy mely hónapból találtunk járási jelentést, a + jelek, hogy a jelzett hónapban a megyei összesítő jelentésből lehet következtetni a járási jelentések tartalmára, a 2X jelek pedig azt, hogy az adott hónapban az adott rendőrhatalósági szerv két félhavi jelentése is fennmaradt. Némelyik jelentés nem tartalmaz sok lényeges és érdemi információt, de forrásközlésünkben a teljességre törekedtünk, így alább minden, a rendőrségi iratanyagban fellelhető ilyen tárgyú dokumentumot közreadunk.

A legkorábbi jelentések a Lengyeltóti járásból származnak 1945 októberéből, a legkésőbbi pedig az Igali járás 1947 márciusában kelt jelentése, a beszámolók zömükben az 1946-os év második felének állapotait tükrözik.

Mint láttuk, a jelentések központilag meghatározott módon íródtak és ugyanilyen témákat jártak körül: gazdasági, politikai és társadalmi kérdések, jelentősebb bűnügyek.

5 Uo.

6 Uo.

Épp ezért sokszor ismétlik önmagukat, sok bennük a sablonos megfogalmazás. Ám mind-ezek mellett igen szép példákat találunk az általánostól eltérő, egyéni problémákra, vagy a „mindenütt egy kicsit másképp történt” eseményekre. Mielőtt kronológiai sorrendben közölnénk a forrásokat, az alábbiakban bemutatjuk témánkenti csoportosításban az információanyagukat, s ezáltal közelebb kerülünk a vármegye népének a II. világháború utáni mindennapjaihoz.

Gazdasági, pénzügyi helyzet. A forint bevezetése

1945 áprilisában Magyarország egész területén véget értek a harcok, elkezdődhetett az újjáépítés és helyreállítás hosszú és viszontagságos folyamata, megindulhatott az élet. A konkrét újjáépítési munkálatok azonban az ország legnagyobb részén nem indultak meg azonnal a harcok befejeződése után. A Somogy vármegyei rendőrségi jelentések szűkszavúak ezzel a témával kapcsolatban, de valószínű, hogy a Kaposvári járás rendőrkapitányának jelentéseiben⁷ foglaltak, amelyek szerint az újjáépítés lassan halad vagy szünetel, mert a mezőgazdasági munkálatok fontosabbak, országos helyzetet tükröznek. A Nagyatádi járásban néhány köz- és iskolaépületet 1946 őszére már rendbe hoztak,⁸ a Marcali járás területén pedig az év vége felé megindultak a téglagyári és a fűrésztelepi építkezések.⁹

Az ország nagy részén, főként a Dunántúlon (ahol elhúzódtak a hadi cselekmények) iszonyatos pusztítást vitt véghez a háború. Az embereknek a saját létszükségletükön kívül az egyre növekvő beszolgáltatásoknak és adóknak, a jóvátételi kötelezettségeknek is eleget kellett tenni, ráadásul a szovjet „felszabadító” hadsereg ellátását is biztosítani kellett. 1945 tavaszán „újjáépítési költségek” címén az adók összege az 1944-eshez képest 30%-kal nőtt, majd az év nyarán a „jóvátételi hozzájárulásként” kiszabott adók tovább növelték a terheket. *„Az év második felében zálogolás, árverés, internálás kilátásba helyezésével »nyomatékosított«, egyre sűrűsödő fizetési felhívások ugyanakkor azt is jelzik, hogy a «késedelmi kamatok» progresszív növekedésével terhelten is csak tovább szélesedett a fizetésképtelen paraszti tömegek adóhátraléka.”*¹⁰ A beszolgáltatási és jóvátételi kötelezettségeknek a rendőrségi jelentések szerint többé-kevésbé eleget tett a legtöbb somogyi járás lakossága. Csurgóról 1946 augusztusában azt panaszolták, hogy a folyamat lassan halad, s csak rendőrségi karhatalom kirendelésével, mert a közigazgatási apparátus nem bírja ellátni a rárótt feladatokat.¹¹ A Kaposvári járásból érkeztek 1946 nyarán olyan hírek, hogy a gazdák zúgolódnak, mert igazságtalannak tartják az új beszolgáltatási rendeleteket. Az elkeseredést csak fokozta a rossz termés, s az év októberében jelentették, hogy *„[a]z adózási kötelezettségnek a gazdák nagy része eleget tesz ugyan, de sok helyen tapasztalható, hogy a rossz termés miatt a jóakarattal sem tudnak eleget tenni a beszolgáltatási kötelezettségüknek.”*¹² Az adózási kötelezettséget gabonában kellett telje-

7 MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Főkapitányságának (a továbbiakban: SVm Fk) iratai. 132/1946. elnöki szám (a továbbiakban: eln. sz.). A Kaposvári Járási Kapitányság (a továbbiakban: Kvári JK) 1946. július 3-án és augusztus 2-án kelt jelentése.

8 Uo. A Nagyatádi JK 1946. október 1-jén kelt jelentése.

9 Uo. A SVm Fk 1947. január 11-én kelt jelentése.

10 Valuch Tibor: Magyar hétköznapok. Budapest, 2013, Napvilág Kiadó, 46–47. p.

11 SVm Fk 132/1946. eln. sz. A Csurgói Járási Kapitányság (a továbbiakban: Csurgói JK) 1945. augusztus 3-án kelt jelentése.

12 Uo. A Kvári JK 1946. október 3-án kelt jelentése.

Szerv megnevezése	1945		1946									1947						
	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.
Somogy Vármegyei Rk									X	X	X			X	X	X	X	
Barcsi Járási JK									+	X	X	X	X	X	+	X	+	
Csurgói Járási JK									+	X	X	X	X	X	+	X	+	
Igali Járási JK									X	X	+	X		X	X	+	X	X
Kaposvári Járási JK									+	X	X	X	X	+		+	+	
Lengyeltóti Járási JK	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	2X	X	+	+	
Marcali Járási JK									X	X	+		X	X	+	+	+	
Nagyatádi Járási JK								X	X	X	X		X	X	X	X	+	
Szigetvári Járási JK									+	X	X	X		X	+	+	+	
Tabi Járási JK									X	X	X	X		X	X	+	+	

síteni, úgy, hogy a gazdák a kiszabott gabonamennyiség felét a helyi Futurának¹³ adták le, s csak ezután kaptak engedélyt a maradék őrlésére.¹⁴

A helyzetet súlyosbította, hogy „*az 1945-ös termésátlagok az 1930-as évek átlagának mintegy kétharmadát, a termésmennyiségek pedig harmadát-felét tették ki.*”¹⁵ A termés mennyisége az 1946-os évben nemhogy javult, de sok termés esetében alulmaradt az 1945-öshöz képest. A Somogy vármegyei rendőrségi jelentések 1946 nyarán közepes termésről szólnak, s többször említik, hogy a nagy és tartós tavaszi szárazság károsan befolyásolja a terméseredményeket, ám a júniusi sűrű esőzések némi reményre adnak okot.¹⁶ A Tabi járás rendőrkapitánya így számol be erről: „*A lakosságnak a termeléssel kapcsolatos megnyilvánulása nagy mértékben javult, sőt teljesen kielégítő, mert az elmúlt hónapban több ízben előfordult eső a termési kilátásokat nagyban megjavította.*”¹⁷ 1946 őszén már több járásból érkezik hír a rossz termésről, ami miatt nehezen megy a beszolgáltatás és az adózás.¹⁸

Az alacsony terméseredmények, a nagymértékű beszolgáltatási és adózási kötelezettségek és a nyomokban fellépő élelmiszerhiány miatt a lakosság átlagos napi kalória-fogyasztása 1700-1800 körül mozgott, holott a Népszövetség által meghatározott norma naponta 3000 kalóriát írt elő.¹⁹ Több élelmiszerből, így a kenyérből, a cukorból, a zsírból napi fejadagokat határoztak meg, melyek igen alacsonyak voltak, és mennyiségük a hónapok múlásával csökkenő tendenciát mutatott.

A városokban élők többsége rosszabb helyzetben volt a vidéki embereknél, hiszen nekik alig volt lehetőségük mezőgazdasági termelőmunkára, kertművelésre. A vidék és a város között feléledt a cserekereskedelem, melynek lehetősége azonban egyre inkább beszűkült a begyűjtések és a kötelező felvásárlások és ármaximálások miatt. Tipikus jelenség volt ezekben az esztendőkből az „önbeszerzés”: az ipari munkások, iparosok termékeikért (kasza, patkó, szeg) gabonát, mezőgazdasági terményeket kaptak cserébe a földműveléssel foglalkozóktól.²⁰ Az állam küzdött a feketepiac, az árdrágítás ellen, de csak lassan tudta megszüntetni azt, az ilyen tetteket elkövetőkre kirótt súlyos büntetések ellenére is.

Hatalmas problémát jelentett az egyre növekvő arányú infláció is. A magyar kormány a pengőt kénytelen volt egyre többször felülbélyegezni, s a helyzetet súlyosbította, hogy a Vörös Hadsereg az elrekvirálásokért cserébe saját kibocsátású pengővel fizetett. A pengő 1946-ban a világtörténelem legnagyobb mértékű inflációját produkálta. Az év nyarára a pengő elvesztette minden pénzfunkcióját. Azok, akik pénzben kapták fizetésüket,

13 A Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Részvénytársaság, közkeletű nevén a Futura 1919-ben jött létre. A vállalkozás céljaként „*a kötelekébe tartozó szövetkezetek központi irányítás mellett rendszeresen végezzék a mezőgazdasági termények összegyűjtését, raktározását és részben értékesítését*” jelölték meg. 1946-ban a szövetkezetet beolvastották a Mezőgazdasági Szövetkezeti Központba (MSZK). Az MSZK 1947-ben beolvadt a Magyar Országos Szövetkezeti Központba (MOSZK), mely „*az egész ország termelő, értékesítő és fogyasztási szövetkezeti hálózatának központi intézménye*” volt. Az idézetek forrása: Viszket Zoltán: *A magyar szövetkezeti mozgalom útja. Források a „Futura” történetéből.* http://archivnet.hu/gazdasag/a_magyar_szovetkezeti_mozgalom_multja_forrasok_a_futura_tortenetebol.html?oldal=1 (Letöltés ideje: 2013. november 30.)

14 Uo. Kvári JK 1946. szeptember 3-án kelt jelentése.

15 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris, Budapest, 2004, 305. p.

16 SvM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Ltóti JK 1945. május 15-én és június 3-án kelt jelentése; a SvM Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

17 Uo. A Tabi Járási Kapitányság (a továbbiakban Tabi JK) 1945. június 3-án kelt jelentése.

18 Uo. A Kvári JK 1946. október 3-án kelt jelentése; a Csurgói JK 1946. október 4-én kelt jelentése.

19 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris, Budapest, 2004, 305–306. p., valamint Valuch Tibor: *Magyar hétköznapiak.* Budapest, 2013, Napvilág Kiadó, 71–72. p.

20 Valuch Tibor: *Magyar hétköznapiak.* Budapest, 2013, Napvilág Kiadó, 59. p.

nem tudtak semmit sem vásárolni rajta, így kénytelenek voltak cserekereskedelem útján beszerezni az élelmiszereket és a ruházati cikkeket. „Az arany és más ékszerek mellett a só, a dohány és a szappan pénzként funkcionált, amit élelmiszerre, esetleg babakelengyére lehetett váltani, vagy ezek fejében lehetett postapótló üzenetet küldeni a másutt élő rokonoknak.”²¹

A fentebb vázolt folyamatok nyomai a rendőrségi jelentésekben is visszaköszönnek.

A Barcsi járás rendőrkapitánya 1946 júliusában jelentette, hogy terményt a járásban csak csere útján lehet kapni.²² Nagyatádról hasonló jelentés érkezett: a piacokon nem lehet semmihez sem hozzájutni, újbургonyát, főzeléknövényeket csak tojásért cserébe lehet kapni. Amennyiben pénzért lehet is vásárolni, akkor a váltópénz hiánya okoz problémát.²³ A következő hónapban még súlyosabb helyzetről számol be a járás rendőrkapitánya: sem pengőért, sem adójegyért nem adnak semmit, csak csereüzleteket lehet kötni.²⁴ A Szigetvári járás rendőrkapitánya maga győződött meg arról, hogy egy „*polgár asszony két uborkáért nem pénzt, hanem 1 drb. tojást kért, 5 almáért avagy körtéért ugyancsak 1–1 tojást kért.*”²⁵ A Tabi járásból érkezett jelentés szerint a pénzzel szemben a lakosság bizalmatlan, értékmérőnek a piacon a tojást használják.²⁶ A Kaposvári járásban a társadalom minden rétege elkeseredett, mert a pénz napról-napra értéktelenebb lesz, így a szükséges élelmiszereket sem tudják beszerezni, s mivel pénzért semmit sem lehet venni, így „*a még meglévő csekély értékeiket és ruhaneműiket kénytelenek elsőrendű szükségleteikért elcserélni.*”²⁷

„*Napról napra minden képzeletet felülmúló áremelkedés van*” – jelentette Székelyi Sándor csurgói rendőrkapitány.²⁸ A Kaposvári járás rendőrségének vezetője szintén a pénz egyre fokozottabb elértéktelenedéséről és az óriási áremelkedésről beszél. A járás területén sok esetben fordult elő lopás, mert „*a megélhetési viszonyok mindig rosszabbak s mivel a pénzért való vásárlás már csaknem lehetetlen, így az élelem megszerzésére nagyon sokan ezt a bűnös módszert használják*” – írja.²⁹ Hasonló a helyzet a Szigetvári járásban is: a pénz teljesen elvesztette vásárlóértékét, megszűnt fizetőeszköz lenni.³⁰ A szellemi munkások kizárólag pénzben kapják meg bérüket, mellyel „*ma már jóformán semmit sem tudnak kezdeni, mert egyheti fizetésük jóformán egynapi piacpénzre sem elégséges*”³¹ – olvasható a Kaposvári járási rendőrkapitány jelentésében, s ugyanezt támasztja alá a Szigetvárról érkezett jelentés is: a fix fizetésűeknek, a közalkalmazottaknak a legnehezebb a helyzetük.³² A Barcsi járásban sem volt más a helyzet: az 1946. augusztusi jelentés szerint „*nyomasztólag hat a pénzhiány*”, a két nagy barcsi üzem, az Uglyai Faipari Rt. és a Belcsapusztai Szeszgyár nem tudja rendes időben kifizetni a munkásait, így akár sztrájk is előfordulhat. A tankönyveket egyik társadalmi réteg sem tudja megfizetni; egyes iparcikkek árai aránytalanul magasak.³³ A Csurgói járásban a lakosság fél, hogy

21 Uo. 33. p.

22 SVM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Barcsi JK 1946. július 5-én kelt jelentése.

23 Uo. A Nagyatádi Járási Kapitányság (a továbbiakban: Natádi JK) 1946. június 30-án kelt jelentése.

24 Uo. A Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

25 Uo. A Szigetvári Járási Kapitányság (a továbbiakban: Szvári JK) 1946. július 3-án kelt jelentése.

26 Uo. A Tabi JK 1946. július 2-án kelt jelentése.

27 Uo. A SVM Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

28 Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

29 Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

30 Uo. A Szvári JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

31 Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

32 Uo. A Szvári JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

33 Uo. A Barcsi Járási Kapitányság (a továbbiakban: Barcsi JK) 1946. augusztus 5-én kelt jelentése.

a mezőgazdasági terményekért kapott pénzen nem tud vásárolni, s sok az ellenérzés a kötött forgalommal szemben.³⁴

A Budapestről lejáró vásárlók és feketézők több helyen okoztak problémát. A Csurgói járás területén a nagyszámú budapesti vásárló minden árat megfizet, így a helyieknek nem jut megvásárolandó termék.³⁵ A Szigetvári járás kapitánya nagyfokú szociális érzékenységről és együttérzésről tesz tanúságot, amikor azt írja, hogy a rendőröknek a feketézőkkel vívott harcában „a legnagyobb tapintat szükséges, mivel való tény az, hogy a csupán feketézési szándékkal lejáró pesti lakosok nagyrésze között elvegyül az a munkás réteg is, ahol egy család 5-6 gyermekkel bír és a mindennapi kenyérért kénytelen Budapestről lejárni, hogy úgyszólván utolsó ruháját, fehéreneműjét, lábbelijét cserélje el a legszükségesebb élelemért.”³⁶

Mindezekből világossá válik, hogy a gazdasági és a pénzügyi helyzet stabilizációja elodázhatatlan feladata volt a magyar kormánynak. Ezt 1946 augusztusában hajtották végre, s több eleme volt: csökkentették a béreket, mesterségesen szétnyitották az agráröllöt (azaz ettől kezdve az ipari cikkek ára magasan meghaladta a mezőgazdasági termékekét), bizonyos árucikkek árát központilag szabályozták (ármaximálás), valamint új pénzt vezettek be, a forintot. Az új valuta értékállóvá tételének érdekében pénzsűkét teremtettek, „az egy főre eső bankjegyforgalom így az év végéig alig haladta meg a 100 forintot.”³⁷ A forint bevezetésének és elterjedésének egyik alapfeltétele volt, hogy megszűnjék a cserekereskedelem. A Szigetvári járásban ez az egyik jelentés szerint 1946 júliusának utolsó napjával meg is történt: „Ezen felsőbb fokról jövő intézkedés egyike a forintstabilizáció legerősebb alapkövének” – fogalmaz Eperjessy László rendőrkapitány.³⁸

Már a forint augusztus 1-jén történt bevezetése előtt kedvező és bizakodó hangulat uralkodott az országban az új fizetőeszköz iránt – legalábbis ez derül ki a rendőrségi jelentésekből. Szinte mindegyik járási jelentésben olvasható, hogy a lakosság bízik a forintban és kész érte harcolni. Az új pénz bevezetésétől javulást várnak, nagy reménnyel és bizalommal tekintenek annak bevezetése elébe, a lakosság figyelmét a jó és értékálló pénz bevezetése köti le.³⁹ Igen optimisták a szigetvári rendőrkapitány szavai is: „Mindenki a legnagyobb bizalommal és reménnyel tekint az új pénz, a forint megjelenése felé és a rendőrhatalóság a forint megvédése érdekében – a helybeli nemzeti bizottsággal, politikai pártokkal, és közigazgatási hatóságokkal karöltve – a szükséges intézkedéseket már előre megtette. A végrehajtott előkészületek jogos reményt nyújtanak arra, hogy a forint, az új pénz a szigetvári járásban a lehető legszilárdabb lesz.”⁴⁰ Nagyatádon hasonló volt a helyzet: a lakosság reménykedik a forint értékállóságában, s a már megtiltott cserekereskedelem rövidesen meg is szűnik.⁴¹ A Kaposvári járásban a forint ellen beszélő „suttogó propagandáról” adnak hírt, amely miatt kissé megrendült a lakosoknak a bevezetendő pénzbe vetett bizalma, ennek ellenére a forint bevezetésétől a gazdaság fellendülését várják, s remélik, hogy az új fizetőeszköz ellen bűncselekményt elkövetőket

34 Uo. A Csurgói JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

35 Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

36 Uo. A Szvári JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

37 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest, 2004, 309–310. p.

38 SVm Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Szvári JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

39 Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án kelt jelentése; a Kvári JK 1946. augusztus 2-án kelt jelentése; a Ltóti JK 1946. június 3-án kelt jelentése (innen az idézet); a Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése; a Tabi JK 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése.

40 Uo. A Szvári JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

41 Uo. A Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

szigorúan meg fogják büntetni.⁴² Az 1946 júliusában és augusztusában megszervezett pártgyűlések felszólalói – párhovatarozás nélkül – a forint védelméről és a stabilizációról is beszéltek, s 1946. augusztus 11-én a négy nagy párt, az MKP, az FKGP, az SZDP és az NPP Nagyatádon tartottak együttes gyűlést a forint védelme érdekében.⁴³ Ratkó Anna MKP-s nemzetgyűlési képviselő 1946. július 28-án tartott nagyatádi beszédében kijelentette, hogy aki a forint ellen bűncselekményt követ el, az pártállásra való tekintet nélkül súlyos büntetésre számíthat, „*súlyosabb bűncselekmény esetén pedig saját üzletének kirkatában fogják felakasztani.*”⁴⁴

A forint védelmére az MKP kezdeményezésére forintvédő bizottságok alakultak országszerte, így Somogy vármegyében is. A bizottságok (melyekbe a helyi lakosságot is próbálták bevonni) célja az új valuta megvédése volt az árdrágítóktól és a feketekezeskedőktől, s ily módon a rendőrség munkáját igyekeztek megkönnyíteni, elősegíteni. Az elemzett jelentések közül egynéhány beszél a forintvédő bizottságokról is. A Csurgói járás rendőrségének vezetője azt írja, hogy a közellátási visszaélések letörésében a gazdasági rendészeti csoport igyekszik a társadalom segítségét is igénybe venni, és állandó összeköttetésben van a Forintvédő és az Ármegállapító Bizottságokkal. Az ezen a téren folytatott munka eredményesnek mondható: „*a lakosság észrevehetően igyekszik már most a rendeleteket betartani és remény van rá, hogy a [gazdasági rendészeti] csoport munkája nyomán folyamatos javulás áll be*” – hangzik az optimizmussal fűszerezett nyilatkozat.⁴⁵ Ezzel szemben a Lengyeltóti járás rendőrkapitánya 1946 novemberében azt panaszolja, hogy ezek a bizottságok kizárólag papíron léteznek, s így nincsenek segítségére a rendvédelmi szerveknek a forint ellen vétők leleplezésében és megbüntetésében.⁴⁶

A forint azonban nem terjedt el könnyen és gyorsan, viszont „*a gazdák (mezőgazdasági árutermelők) szinte azonnal kézhez kapták az adóhivatali értesítést, hogy haladéktalanul – s immár az új pénzben – fizessék meg adójukat vagy felhalmozódott adóhátralékukat.*”⁴⁷ Az új valuta bevezetésétől kezdve megszűnt az a rendszer, hogy a mezőgazdasági termékkel foglalkozók naturáliákban fizethetik be adójukat.

Az intézkedések miatti csalódottság a rendőrségi jelentésekben is tükröződik. A forint bevezetése „*várakozáson felül jól bevált*” – így a Kaposvári járás rendőrkapitánya, de elkeseredettség tapasztalható – teszi hozzá –, mivel kevés van az új pénzből, s ezért a megélhetést teljes mértékben nem tudja biztosítani.⁴⁸ Hiába van bő kínálat a barcsi vásárokon, ha egyszer nincs pénz vásárolni.⁴⁹ A Csurgói járás piacain is bő az árukészlet, s az irányáraknak megfelelően adják el azokat, azonban ezeket az árakat drágállják a vásárlók.⁵⁰ A Tabi járás piacainak árufelhozatala kielégítő, mezőgazdasági terményekben nem tapasztaltak hiányt.⁵¹ Az Igali járási rendőrkapitány 1946. novemberi jelentésében a lakosság optimizmusának ad hangot, hiszen „*az árak és a bérek közti viszony kezd kiegyenlítődni.*” Emellett arról ír, hogy a textilárak iránt nagy a kereslet, s ezért egyes városi kereskedők manipulálni próbáltak a textilárakkal. A helyi Hangya

42 Uo. A Kvári JK 1946. augusztus 2-án kelt jelentése.

43 Uo. A Natádi JK 1946. augusztus 31-én kelt jelentése.

44 Uo. A Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

45 Uo. A Csurgói JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

46 Ltóti JK iratai. 131/1946. köz. sz. A Ltóti JK 1946. november 15-én kelt jelentése.

47 Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011, 84. p.

48 SVM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Kvári JK 1946. szeptember 3-án kelt jelentése.

49 Uo. A Barcsi JK 1946. november 5-én kelt jelentése.

50 Uo. A Csurgói JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

51 Uo. A Tabi JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

Szövetkezet azonban megakadályozta ezt, mert nagy mennyiségű és különböző fajta textilárut szerzett, amelyeket 8-9 forintos áron kínált, amivel a városból jött kereskedők nem tudtak versenyezni, s így kénytelenek voltak bevétel nélkül hazatérni. A Hangya akciója a lakosság nagy megelégedésére szolgált, s azon vélemény kapott lábra, hogy a feketézők ellen csak úgy lehet eredményesen küzdeni, hogy a különböző árucikkeket központi irányítás mellett, szövetkezeteken keresztül hozzák forgalomba.⁵² Hiába azonban a Hangya Szövetkezet textilakciója, szól a következő havi jelentés, ha a munkások és a tisztviselők csekély bérükből még így sem tudnak vásárolni, ezzel szemben viszont az állandóan a szegénységük miatt kesergő polgárok és parasztok végszámba vásárolják a különböző szöveteket.⁵³

A Nagyatádi járás esetében, mivel bőbeszédűbbek a jelentések, kissé árnyaltabb képet tudunk festeni a piacok állapotáról. A piacokon nagy a felhozatal, azonban az aprópénz hiánya gondot okoz a vásárlásoknál; s a gazdák a bő kínálat következtében az árukat a maximált áron alul adják el.⁵⁴ Az aprópénz hiánya a járásban még a következő hónapok során is problémát jelent, csakúgy, mint a mérlegek használata.⁵⁵ Az őszi hónapok folyamán textiltől mutatkozott hiány, amit a járás rendőrkapitánya a „gyárák és nagykereskedők spekulációjára” vezet vissza, hiszen nyáron volt bőven flanel- és pamutáru is, most ezek a cikkek eltűntek, viszont a nyáron hiányzó selyemből most bőven akad. A piacokon egyre többen használják a mérleget, kezdenek mindent azzal mérni, ahogy az elő is van írva. A mezőgazdasági termékek közül a tojásból óriási a hiány, feketén lehet csak szerezni 80–120 filléres darabáron.⁵⁶ A november és december hónapok folyamán lefolytatott razziáknak köszönhetően emelkedik az árukészlet, s előkerültek az eldugott flanel áruk, cukor és só, és azok maximális árakon kerültek forgalomba.⁵⁷

Az Igali járás területén a Futurának nem áll rendelkezésére pénz, így a gazdálkodók olyanoknak adják el terményeiket, akik tudnak fizetni.⁵⁸ Ez a helyzet később megváltozott: a novemberi jelentés arról ad hírt, hogy a Futura már értékálló pénzzel tud fizetni a gazdáknak a beszolgáltatott terményekért.⁵⁹ A gyűjtőkereskedők pénztelenségére panaszkodnak a Csurgói járásban is.⁶⁰ A gazdák a Szigetvári járásban sem kapták meg a pénzüket a beszolgáltatott terményeikért, így kénytelenek a megállapított ár alatt eladni gabonájukat, hogy pénzhez jussanak.⁶¹

Az agrárállás szétnyitása miatti panaszok majdnem mindegyik járási jelentésben felbukkannak. A mezőgazdasági és az ipari cikkek ára közti különbségek miatt elégedetlenkednek, de szabatázásra vagy a beszolgáltatás megtagadására valószínűleg nem kerül sor – írja a Csurgói járás rendőrkapitánya.⁶² A gazdák kedvetlenül adják le terményeiket a maximált árakon, s a jelenlegi élelmiszerárak könnyen élelmiszerhiányhoz vezethetnek.⁶³ Az agrárállás szélesre nyitása miatti elégedetlenség és kedvetlenséghez hozzájárul a rossz

52 Uo. Az Igali Járási Kapitányság (a továbbiakban: Igali JK) 1946. november 6-án kelt jelentése.

53 Uo. Az Igali JK 1946. december 4-én kelt jelentése.

54 Uo. A Natádi JK 1946. augusztus 31-én kelt jelentése.

55 Uo. A Natádi JK 1946. október 1-jén kelt jelentése.

56 Uo. A Natádi JK 1946. november 3-án kelt jelentése.

57 Uo. A Natádi JK 1946. december 2-án és 1947. január 2-án kelt jelentése.

58 Uo. Az Igali JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

59 Uo. Az Igali JK 1946. november 6-án kelt jelentése.

60 Uo. A Csurgói JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

61 Uo. A Szvári JK 1946. szeptember 3-án kelt jelentése.

62 Uo. A Csurgói JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

63 Uo. A Csurgói JK 1946. október 4-én kelt jelentése.

termés is.⁶⁴ Ugyanez a helyzet az Igali járásban is.⁶⁵ A Kaposvári járás rendőrségének vezetője jelenti, hogy a munkások és a szellemi dolgozók helyzete kétségbeejtő, mert kevés a pénz, egyre nagyobb méreteket ölt a munkanélküliség, s kiváltképpen az értelmiségiek az iparcikkek magas árát nem tudják megfizetni. Fokozza a helyzet súlyosságát, hogy a pénzhiány következtében a téli szükségleteket sem tudják beszerezni. „*Gyors segítségre lenne szükség, különösen a köztisztviselők körében*” – teszi hozzá dr. Écsy Jenő.⁶⁶ A Nagyatádi járásban is elkeseredettség tapasztalható az iparcikkek megfizethetetlenül magas ára miatt, s a gazdatársadalom keményen kritizálja az ez irányú döntéseket.⁶⁷ A gazdák a Tabi járásban is elégedetlenek az ipari árak emelkedése miatt.⁶⁸ Némi irónia fedezhető fel a pártpropagandában amikor, bár az agrárrollót, mint úrtuk, mesterségesen nyitották szélesre, Földes László MKP-s képviselő 1946. október 13-án Nagyatádon elhangzott szónoklatában azt is kijelentette, hogy igyekeznek az agrárrollót szűkíteni és a gyárak kalkulációit ellenőrizni.⁶⁹

E helyütt kell szólni a korszak gazdasági kihágásairól és bűncselekményeiről is. A közellátási kihágások és bűncselekmények, valamint az árdragítás fogalma és jogi kategóriája különösen a II. világháború utolsó éveiben és az azt követő esztendőkből vált központi kérdéssé országunkban.⁷⁰ Az 1946-os rendőrségi jelentésekben is sűrűn találkozunk ilyen esetekkel, a járások rendőrkapitányságának vezetői rengeteg árdragítóról, feketézőről számolnak be, de gyakran előfordul engedély nélküli élelmiszerszállítás, feketevágás, különböző termények és termékek (tej, zsír, gabona) beszolgáltatásának megtagadása vagy nem teljesítése is. Ezen cselekmények kivizsgálására, megakadályozására hozták létre a járási rendőrkapitányságok keretén belül a gazdasági rendészeti osztályokat, melyek a jelentések szerint eredményesen végezték munkájukat.⁷¹ A Lengyeltóti járásban az emberek nem fogadják el a maximált árakat, s így inkább nem szállítanak a piacokra.⁷² A gazdasági rendészet rendszeres razziai azonban egyre inkább visszaszorítják a feketekereskedelmet, amiben a lakosság nagy része is segíti őket. A rendőrkapitány szerint mindezek hatására a feketepiac kezd megszűnni.⁷³

Az alábbiakban néhány kiemelkedőbb esetet említünk fel a jelentésekben foglaltak közül. Kaposvárott 1946 novemberében a mag- és terményhivatali igazgatót átadták az Államügyészségnek, mert három vagon búzát adott el 100–120 forintos áron.⁷⁴ A Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ (MSZK)⁷⁵ által megbízott kereskedő a rábízott 14 mázsa sóból másfél mázsat saját részére tartott meg, s azt elcserélte dióra.⁷⁶ Szintén a megyeszékhelyen indult eljárás a helyi népi szövetkezet ellen, mert „*gazdasági szerszámokat és konyhaedényeket 100–200%-os haszonkulccsal adtak tovább.*”⁷⁷ Hat kaposvári

64 Uo. A Csurgói JK 1946. november 4-én kelt jelentése.

65 Uo. Az Igali JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

66 Uo. A Kvári JK 1946. október 3-án kelt jelentése.

67 Uo. A Natádi JK 1946. augusztus 31-én kelt jelentése.

68 Uo. A Tabi JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

69 Uo. A Natádi JK 1946. november 3-án kelt jelentése.

70 Lásd például: Toldi József: A közellátási bűncselekményekről. *Csendőrségi Lapok*, 1943. október 1. 585–588. p. <http://csendor.com/konyvtar/konyvek/CsendorsegiLapok/CsL-1943%20-%20KZ/CsL1943%2019sz.%20okt01.pdf> (Letöltés ideje: 2013. november 28.)

71 Pl.: SvM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Csurgói JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése, a Tabi JK 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése.

72 Ltóti JK iratai. 131/1946 köz. sz. A Ltóti JK 1946. december 2-án kelt jelentése.

73 Uo.

74 SvM Fk iratai. A SvM Fk 1946. december 10-én kelt jelentése.

75 Az MSZK-ról lásd 14. sz. lábjegyzetet!

76 Uo.

77 Uo. A SvM Fk 1947. február 8-án kelt jelentése.

pékmestert tiltott zsemlesütésen értek, egy nagykereskedő pedig a szappan és a lúgkő árának drágítása miatt felelt az Államügyészségen.⁷⁸ Kéthelyen a malombérlő 450 mázsa beszolgáltatott gabonát sikkasztott el.⁷⁹ Egy öreglaki kézicséplő dupla cséplési könyvet vezetett, valamint hat vagon beszolgáltatandó gabonát eltitkolt, s ezért őrizetbe vették.⁸⁰ Marcaliban egy kereskedő a sót és egyén közszükségleti cikkeket kínálta az előírtnál magasabb áron.⁸¹ A Szigetvári járás rendőrségének kapitánya arról panaszkodik, hogy az engedély nélküli sertésvágások száma egyre inkább növekszik, de ezen a téren a lakosság nem segít a rendőrségnek, nem jelenti az eseteket, úgy látszik, inkább támogatja azokat.⁸²

Belpolitikai események. Pártok és népgyűlések. B-listázások. Földreform

A rendőrségi jelentések természetesen sokszor foglalkoznak belpolitikai eseményekkel is. Ahhoz, hogy ezeket megérthessük, szükséges az 1944 vége–1947 tavasza közötti országos események vázlatos ismertetése. 1944-ben újjászerveződtek a magukat demokratikusnak nevező politikai pártok: a Magyar Kommunista Párt (MKP), a Független Kisgazdapárt (FKgP), a Szociáldemokrata Párt (SZDP), a Nemzeti Parasztpárt (NPP) és a Polgári Demokrata Párt (PDP). Ezek elsődleges céljuknak a taglétszám kiterjesztésén keresztül társadalmi befolyásuk növelését tekintették.⁸³ „*Ebben a politikai versengésben a pártok mindegyike a régi ellenforradalmi rendszer maradványaival szemben és a demokratikus átalakításért folytatott harc letéteményeseként határozta meg és propagálta önmagát a helyi közvélemény előtt.*”⁸⁴ 1944. december 21-én Debrecenben 230 taggal megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amelynek képviselői a Magyar Kommunista Párt, a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt között oszlottak meg (a független képviselők aránya 5%-ot tett ki). Az 1945. november 4-én megtartott választások a Független Kisgazdapárt győzelmét hozták (57%), s november 15-én Tildy Zoltán – a kommunistákat is bevonva – alakított kormányt. 1946. január 31-én kikiáltották a köztársaságot,⁸⁵ s Tildyt 1946. február 1-jén a Magyar Köztársaság elnökévé választották, a miniszterelnök pedig Nagy Ferenc lett. A kommunisták ezek után a Kisgazdapárt fokozatos ellehetetlenítésére és szétforgácsolására törekedtek („szalámitaktika”). Ennek egyik első lépéseként, 1946. március 5-én az MKP, az SZDP és az NPP részvételével megalakították a Baloldali Blokkot. Az FKgP és az MKP által irányított Baloldali Blokk közti küzdelem tovább fokozódott, s az előbbieken mindenben engedtek. 1946. március 12-én az FKgP 20 „reakciós” képviselőt kizárt a pártból (belőlük alakult meg Sulyok Dezső vezetésével a Magyar Szabadság Párt). 1946–1947 fordulóján „derült fény” a Kovács Béla és több más kiscgazda politikus által szervezett „köztársaság-ellenes összeesküvésre”, melynek felgöngyölítése az MKP glóriájának növekedését, valamint az FKgP erejének csökkenését hozta magával. Az összeesküvésben való részvé-

78 Uo.

79 Uo. A Marcali JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

80 Ltóti JK iratai. 131/1946. köz. sz. A Ltóti JK 1946. szeptember 15-én kelt jelentése.

81 SVM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A SVM Fk 1947. január 11-én kelt jelentése.

82 Uo. A Szvári JK 1946. november 4-én kelt jelentése.

83 Vö. Szántó László: Pártok harca a hatalomért és az 1945–1947. évi választások Somogyban. (Első közlemény.) In: Szili Ferenc (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 28. Kaposvár, 1997, Somogy Megyei Levéltár, 270. p.

84 Uo. 270. p.

85 Ez a Lengyeltóti járás lakosságának „minden rétegében meglegedést s általános örömet váltott ki.” Uo. A Ltóti JK 1946. február 5-én kelt jelentése.

tellel kompromittálta a Kommunista Párt az éppen Svájcban tartózkodó Nagy Ferencet is, aki lemondott miniszterelnöki megbízatásáról és haza sem jött.

A fentebb említett pártok megyei alapszervezetei 1945 első harmadában alakultak meg. Az 1945. novemberi választások az országoshoz hasonló eredményt produkáltak: az FKGP a szavazatoknak több mint kétharmadát nyerte el, míg a négy nagy párt közül a legkevesebb, 5,8% az MKP-nak jutott.⁸⁶ A választás után a következő évek az FKGP és az MKP kiélezett harcát hozták, „[a]z egyik párt a befolyásának megőrzése, a másik pedig annak nagymértékű fokozása érdekében gyakorta tartott nagyszabású tömeggyűléseket, lapjaik pedig szinte folyamatosan polemizáltak az aktuális – országos és helyi kérdések és személyi ügyek kapcsán.”⁸⁷ Bár a legtöbb rendőrségi jelentés a politikai pártok békés, harmonikus, nem kiélezett viszonyáról számol be, s együttműködésükről beszél,⁸⁸ ennek ellenére a vázolt politikai harc a nyomai is kiolvashatók belőlük.

Az 1945. évi választásokról csak a Lengyel-tóti járás rendőrségének jelentései szólnak, mivel ebből az időszakból a többi járásból nem rendelkezünk ilyen forrásokkal. Az 1945 őszi jelentések szerint a lakosságot foglalkoztatja a választások lehetséges eredménye.⁸⁹ Egy keltezetlen jelentésben viszont az olvasható, hogy bizonyos „reakciós híresztelések”, amelyek szerint tömeges internálások várhatóak a választások után, elkedvetlenítik a népet, ennek ellenére mégis inkább a bizakodó hangulat bizonyul erősebbnek, és „szemmel látható a munkásfront állandó erősödése.”⁹⁰

A Baloldali Blokkal kapcsolatban a Nagyatádi és a Tabi Járási Rendőrkapitányság jelentéseiből nyerhetünk információkat. Nagyatádon 1946. július 29-én alakult meg a Blokk, mely a baloldali pártok két-két kiküldött tagjából áll.⁹¹ A Tabi járási SZDP szervezet az év júliusában még nem csatlakozott a Baloldali Blokkhoz.⁹² Ennek megvalósulása októberben vált reálissá, amikor is a pártszervezet sorain belül tisztogatást kezdett meg.⁹³ A Csurgói járás rendőrkapitánya 1946 augusztusában írja, hogy a három baloldali párt (MKP, SZDP és NPP) egységes a forint védelmében, viszonyuk az FKGP-vel nem kiélezett (ne felejtsük el, ekkor márt megalakult a Baloldali Blokk!).⁹⁴ A szeptemberi jelentésben olvasható, hogy „[a]z ügyek rendezésével a három baloldali párt nagyjából egységes, azonban a Kisgazda párt láthatólag visszavonul ilyenektől és a felelősséget szívesen áthárítja a másik pártokra.”⁹⁵ Még egy hónappal később már arról tudósít a jelentés, hogy a Kisgazdapárt „teljes ellenzéki politikát folytat és a malmok községesítése elleni harcra buzdítja híveit.”⁹⁶ Az Igali járásban kisebb súrlódásoktól eltekintve összhang van a demokratikus párok között. Az említett „kisebb súrlódások” 1946 májusában a koalíció esetleges felbomlása miatt alakultak ki; augusztusban a fonói NPP és SZDP szervezet között volt kisebb nézeteltérés, melynek oka Beer Gyula parasztpárti elnök és Nádeltstunk SZDP-pénztárnok személyes ellentéte; majd 1947 januárjában ismét személyes ellentétek élezték ki a pártok viszonyát, melyet „somo gydöröcskei esetnek”

86 Lásd, 1997, 270. p.

87 Uo. 275. p.

88 Pl.: Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án vagy a Tabi JK 1946. december 2-án kelt jelentése.

89 Ltóti JK iratai. 131/1946. köz. A Ltóti JK 1945 őszi keltezetlen jelentése, valamint az 1945. november 6-án és november 20-án kelt jelentés.

90 Uo. A Ltóti JK 1945 őszi, keltezetlen jelentése.

91 SVm Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

92 Uo. A Tabi JK 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése.

93 Uo. A Tabi JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

94 Uo. A Csurgói JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

95 Uo. A Csurgói JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

96 Uo. A Csurgói JK 1946. október 4-én kelt jelentése.

nevez a forrás, de közelebről nem írja le.⁹⁷ A Tabi járás egyik községében, Zicsen egy 1946 júliusában tartott FKGP-s gyűlésen kisebb, közelebről meg nem határozott „inzultus” támadt, melyet a politikai osztály vizsgált ki.⁹⁸ A nyílt vagy burkolt konfrontációk mellett pozitívum is akadt a járás pártéletében: 1946. június folyamán az MKP tartott gyűlést Igalban, melyen aktuálpolitikai kérdéseket tárgyaltak meg, s megállapították, hogy „ilyen értelmiségi gyűlések tartása nagyon helyes, és üdvös, miután itt egyrészt [t] a mai helyzettel kapcsolatos aktuális kérdéseket megvitathatják, másrészt a nem párt tagok meggyőződhetnek a Kommunista [sic!] Párt helyes terveiről, irányáról, a nép szeretetéről, és helyes útra való térítéséről, s ép[pen] ezért kérték a Kommunista Párt titkárát, hogy ilyen értelmiségi gyűlést mielőbb és minél többször tartson.”⁹⁹ A pártok együttműködésére mutató jelnek tekintették azt a momentumot is, hogy 1947 januárjában az FKGP faluvezetői tanfolyamot szervezett Tabon, s a többi párt vezetőit is felkérték előadások tartására.¹⁰⁰

A Kaposvári járás területén az FKGP és a Parasztszövetség tartott több gyűlést, melyeken Kovács József és Jónás József nemzetgyűlési képviselők (FKGP), valamint Cséplő József, a Parasztszövetség titkára tartott beszédeket. A Nagyatádi járás rendőrkapitányságának jelentései nem ennyire szűkszavúak a pártgyűlésekkel kapcsolatban. A járás területén sokszor volt gyűlés, melyeken szónokként Kiss Ferenc, Jónás József, Vidovics Ferenc főispán, özvegy Thuróczy Gézáné Szecsey Irma és Bakos László (FKGP); Szobek András közellátási államtitkár, Ratkó Anna, Földes László, Turopoli Géza és Somogyi Tihamér (MKP); Balla József és Bodgyánszky Istvánné (SZDP) szerepeltek. Megjegyzendő, hogy Kéthly Anna és Gerő Ernő is szerepelt volna egy-egy gyűlésen, mint szónok, de nem érkeztek meg Nagyatádra.

A jelentések sokszor beszámolnak a gyűléseken elhangzott beszédek témájáról is. A kisgazdapárti Kiss Ferenc 1946. június 16-án Vízváron tartott szónoklatában arra hívta fel a hallgatóságot, hogy „a kormány rendelkezése ellenére is 200 dohánypalántát ültessék el, és ha kell, kapával is védjék meg a fináncok[ka]l] és a magyar rendőrséggel szemben.”¹⁰¹ Ratkó Anna a Szabad Szakszervezetek részéről szólalt fel július 28-án Nagyatádon, s beszédében a szakszervezetek céljait, feladatait ismertette. Balla Mihály, a Szociáldemokrata Párt megyei titkára a párt történetét, céljait, elért eredményeit mutatta be somogyzobi szónoklatában, s „[a] megjelent gazdáknak felhívta a figyelmét – akik között, mind mondotta, módosabbat nem lát – hogy vigyázzanak, nehogy ismét a nagyobb birtokkal rendelkezők félrevezessék őket és ismét proletársorsba kerüljenek.”¹⁰²

Érdekes esemény zajlott le 1946. november 7-én Balatonbogláron. A Lengyeltóti járás rendőrségének egyik jelentése számol be arról, hogy az említett napon a Független Kisgazdapárt a Balatonbogláron elhunyt kisgazdapárti Gaál Gaszton (1868–1932) földbirtokos, egykori Somogy vármegyei főispán (1919–1920), nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő (1920–1932), nemzetgyűlési elnök (1921–1922) emlékére tartott ünnepséget, amelyen a köztársasági elnök és a miniszterelnök is részt vett. Az ünnepélyen megkoszorúzták Gaál Gaszton sírját, majd ünnepi ebéden vettek részt a megjelentek.¹⁰³

A fennebb már említett „köztársaság-ellenes összeesküvés” témája több jelentésnek is. A Barcsi járási pártszervezetek 1947 januárjában együttes ülésen beszéltek meg a

97 Uo. Az Igali JK 1946. június 2-án, 1946. szeptember 4-én és 1947. február 3-án kelt jelentése.

98 Uo. A Tabi JK 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése.

99 Uo. Az Igali JK 1946. július 11-én kelt jelentése.

100 Uo. A SVM Fk 1947. február 8-án kelt jelentése.

101 Uo. A Natádi JK 1946. június 30-án kelt jelentése.

102 Uo. A Natádi JK 1946. október 1-jén kelt jelentése.

103 Ltóti JK iratai. A Ltóti JK 1946. november 15-én jelentése.

történeteket.¹⁰⁴ Igalban 1947 februárjában két népgyűlést is tartottak az összeesküvés kapcsán, s a járási kapitány megállapítása szerint a lakosság elítéli, megbélyegzi az összeesküvésben való részvétellel vádolt személyeket, s szigorú megbüntetésüket kívánja.¹⁰⁵ Ha ezen mondatok tartalmát igaznak tekintjük (az nem derül ki a jelentésből, hogy hogyan jutott a kapitány erre a megállapításra), leszögezhető, hogy az MKP propagandája sikeres volt, még vidéken is.

A pártok tagságán kívül politikával igen ritkán foglalkoztak az emberek, a Csurgói járási rendőrkapitány jelentéseiből például kiderül, hogy a járás lakossága közömbös és fásult a politikával szemben, csak kevesen vesznek részt a pártéletben.¹⁰⁶ A Lengyeltóti járás rendőrkapitányának jelentéseiben vissza-visszatérő mondat, hogy a „*politikai hangulat nyugodt*”. A járás területén egyszer fordult elő komolyabb, valószínűleg politikai indíttatású eset, az úgynevezett „*látrányi népitélet*”.¹⁰⁷ Látrány községben 1946 augusztusában Fehér István községi bíró és Harangozó Zoltán tanító, az FKgP tagjai Rádi Ernőt, a Kommunista Párt helyi gondnokát „*lakásáról erőszakkal kivonszolták, összeverték, összekötve a falun keresztül hurcolták és csak a rendőrség beavatkozása mentette meg a súlyosabb sérülésektől*”. A két elkövetőt őrizetbe vették. Fehér István korábban is eljárás alatt állt már népellenes cselekedetek miatt, s a nála tartott házkutatás puskaport, sörétet és töltényeket tárt fel. Harangozó Zoltánt már internálták amiatt, hogy levante főoktató, valamint vezetőségi tagja volt a Baky-féle nyilas pártnak. Lakásán nagy mennyiségű „*fasiszta iratot*” találtak ismét. Arról, hogy mi indította eme tetteire az elkövetőket és segítőtjeiket, nem szól a jelentés.¹⁰⁸

A vizsgált időszakban sok kihágás vagy bűncselekmény mögött feltételeztek politikai indíttatást. Így járt el például a Marcali járás rendőrségének vezetője 1946 júniusában, amikor Pandúr Sándor felrobbantott egy vasúti szerelvényt, de a közveszélyes rongálásnak, mint a nyomozás kiderítette, nem volt politikai színezete.¹⁰⁹

A második világháború utáni államvezetőség mindenben szakítani kívánt az elmúlt rendszerekkel. Ennek fényében került sor főként 1946-ban a B listázásokra (a közigazgatás megtisztítása a „reakciós elemektől”), több ezer ifjúsági és társadalmi szervezet, egyesület betiltására és felszámolására, a népellenes bűncselekményeket elkövető fasiszta és Volksbund-tag¹¹⁰ egyének eltávolítására, a fasiszta és antiszemita sajtótermékek és könyvek begyűjtésére, valamint a svábok kitelepítésére. Ezek mellett a demokratikus államrend elleni izgatást és szervezkedést elkövető személyek elleni küzdelem (melynek jogi alapját a demokratikus államrend köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. tc. teremtette meg) is fontos eleme volt a tárgyalt időszak eseményeinek. Mindezek jól tükröződnek a rendőrségi jelentésekben is, s fontos és érdekes momentumokkal egészítik ki azokat a forrásokat, melyek az említett folyamatokat részletesen tárgyalják.

Az 1946 tavaszán – nyarán lefolytatott B listázások eredményeképpen országos szinten mintegy 60 000 személy vesztette el állását.¹¹¹ Ennek hatására több helyütt adódtak nehézségek az ügyintézésben. Az Igali járás rendőrkapitányának 1946. szeptember havi

104 SVm Fk iratai. A SVm Fk 1947. február 8-án kelt jelentése.

105 Uo. Az Igali JK 1947. március 2-án kelt jelentése.

106 Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án, augusztus 3-án és október 4-én kelt jelentése.

107 Uo. A Ltóti JK 1946. augusztus 14-én és szeptember 2-án kelt jelentése.

108 Uo.

109 Uo. A Marcali JK 1946. július 1-jén kelt jelentése.

110 A Volksbund (Magyarországi Németek Népi Szövetsége) a magyarországi német kisebbség szervezete volt, amely 1938-ban alakult meg. A szervezet a Harmadik Birodalom érdekeit képviselte Magyarországon, és jelentős szerepet játszott a Waffen-SS magyarországi toborzásaiban is.

111 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest, 2004, 290. p.

jelentésében olvashatjuk, hogy a jegyzői hivatalok apparátusának nagy részét leépítették, sokszor még a vezető jegyzőt is elküldték. Emiatt például Igalban egy adóügyi jegyző, Csonka Károly SZDP-tag kivételével a teljes hivatali személyzet B listára került. Csonkát kinevezték vezető jegyzővé, s három kisegítőt vettek fel mellé.¹¹² A Marcali járásban a B listázása pártok közötti nézeteltérésekhez vezetett, több községben a hivatal működéséhez szükséges létszám sem maradt meg.¹¹³ A csurgói rendőrkapitány is arról panaszkodik, hogy a járási közigazgatási apparátus lassan és nehézkesen végzi a munkáját, amely egyre inkább több lesz, mert az elbocsátások komoly munkaerő-kiesést eredményeztek. Emellett „[a] szanálási rendeletek, valamint a stabilizáció érdekében kifejtett munkával szemben a közigazgatás 80%-a közömbös. Apróbb részletkérdésekkel tömik ki munkakörüket, de a nagyobb kérdésekben vagy nem mernek, vagy nem tudnak intézkedni. Ezen a téren a pártok munkája sem kielégítő, sőt utóbbi is alig érződik”.¹¹⁴ A fennebbiekkal szemben a Tabi járásból 1946 júniusában arról értesülünk, hogy a baloldali pártok szerint a közhivatalnokok nagy része még mindig nem felel meg a demokratikus államberendezkedésnek.¹¹⁵ Augusztus 1-jén azt írja a járás rendőrségének vezetője, hogy a B listázás az önkormányzatoknál megtörtént, s ennek hatására a közalkalmazottak körében némi nyugtalanság tapasztalható,¹¹⁶ a következő hónapban pedig már a hivataloknál is befejeződtek az elbocsátások, fennakadásokra nem találunk utalást.¹¹⁷

A Somogy vármegyében lefolytatott rendőrségi B listázásokkal kapcsolatban csak a Marcali járás egyik jelentésében beszélnek. Eszerint 1946 szeptemberében lezajlott a folyamat a rendőrségnél, s „az államrendőrség tagjai megnyugodtak, munkájukat nagyobb szorgalommal, lelkiismerettel végezték el ezen időpont[t]ól kezdve.” A kapitány hozzáteszi, hogy az intézkedésekkel kapcsolatban a lakosság elégedett.¹¹⁸

A korszak egyik legfontosabb intézkedése, az 1945-ös földosztás, illetve az általa felvetett problémák és ellentétek csak a legritkább esetben bukkannak fel a jelentésekben: a Lengyeltóti és a Tabi járás rendőrkapitánya említik egy-egy jelentésükben. Az előbbi esetben a politikai hangulattal kapcsolatban olvashatjuk, hogy „[a] régi földbirtokosok és a nagygazdák angol közbelépéstől remélik földjeik visszaszerzését és ezt már elég nyíltan is hangoztatják, ami egyes újbirtokosok termelői készségét nagyon hátráltatják.”¹¹⁹ A Tabi járás 1946. júniusi jelentésében¹²⁰ azt olvashatjuk, hogy a régi és az új gazdák között van nézeteltérés, „mely abban nyilvánul meg, hogy a régebbi jobban felszerelt gazdaságok nem állanak kellőképp[en] az új gazdák támogatására, vagy ha igen, úgy a kölcsönzésért igen nagy ellenértéket követelnek”. A konfliktusok tárgyát az ígásállatok és a különböző gépek használata képezi.

A „fasiszmus” elleni intézkedések. A demokrácia védelme

A népellenes bűncselekményekkel vádolt, a korabeli rendőrségi szövegekben „fasisztának” vagy „volksbundistának” is nevezett személyek felderítése, elfogása és megbüntetése

112 SvM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. Az Igali JK 1946. szeptember 4-én kelt jelentése.

113 Uo. A Marcali JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

114 Uo. A Csurgoi JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

115 Uo. A Tabi JK 1946. június 3-án kelt jelentése.

116 Uo. A Tabi JK 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése.

117 Uo. A Tabi JK 1946. szeptember 2-án kelt jelentése.

118 Uo. A Marcali JK 1946. október 4-én kelt jelentése.

119 Ltóti JK iratai. 131/1946. köz. sz. A Ltóti JK 1945. november 6-án kelt jelentése.

120 SvM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Tabi JK 1946. június 3-án kelt jelentése.

a rendőrség egyik fontos feladata volt, s az állambiztonság szempontjából is kiemelkedő jelentőségűnek számított. A rendőrségi jelentések több esetben szólnak erről a munkáról. A Kaposvári járási rendőrkapitány három alkalommal számol be ilyen esetről. Fröhlich József egykori kaposhomoki iskolaigazgatót, a helyi Volskbund megszervezőjét és vezetőjét 1946 júniusában fogták el.¹²¹ A következő hónapban hasonló sorsra jutott Bokor Antal és Fridler András, a budaörsi Volskbund egykori aktív tagjai, akik Németországba akartak szökni.¹²² Steinbacher Bernát és Baumbachl János kerceselgeti lakosokat, volt SS-katonákat is átadta a rendőrség a Népügyészségnek.¹²³ Látrány és Visz körüli erdőségekben bujkáló „fasiszták” a Lengyeltóti Járási Rendőrkapitányság embereivel keveredtek tűzharcba 1946 szeptemberében.¹²⁴ Felsősegesden 1946. május 23-án Vas Imre ottani lakos „*oros- és zsidógyalázó*” röpcédulákat szórt szét.¹²⁵ A Csurgói járás kapitánya arról ír, hogy az 1946 júniusában hozott, a fegyverek beszolgáltatásáról szóló szigorú rendeletet „*a járásban ismert többé kevésbé jobboldali beállítottságú egyének nem valami kedvezően fogadták. Ezen egyének befolyásaiukat jobb érzésű egyénekre is kiterjeszthették, mert ezen rendeletet nem minden észrevétel nélkül hajtották végre.*”¹²⁶ A Marcali járás Balaton menti területein nagyszabású razziaát tartottak 1946 májusában, melynek során három személyt fasiszta tevékenység, illetve demokráciaellenes magatartás gyanúja miatt a székesfehérvári gyűjtőtáborba szállítottak.¹²⁷ Az Igali Járási Rendőrkapitányság fasiszta sajtótermékek begyűjtéséről számol be 1947 elején, s közel 200 ilyen jellegű könyv került elő, többek között a szökésben lévő Likl Gyula ecsenyi tanító lakásán.¹²⁸

A svábok kitelepítése kapcsán a Kaposvári járásból érkezett, 1946. július – szeptember közti jelentések csak annyit közölnek, hogy folyik a németajkú lakosság kitelepítése.¹²⁹ Az Igalban 1946 júniusában keletkezett jelentésben olvasható, hogy a svábság egy része meg sem várta a kitelepítést, önként, vagyonuk hátrahagyásával távoztak Németországba. Ezt az utat választotta Varga István rendőrnnyomozó alhadnagy is, holott hivatalosan fizetés nélküli szabadságot kért.¹³⁰ A svábok kezdeti elégedetlenkedése belenyugvásba csapott át, júniusban megkezdődött a kitelepítés, s az érintettek „*már allig [sic!] várják, hogy német országba [sic!] érjenek.*”¹³¹ Hosszú hallgatás után, a következő év februárjában bukkan fel ismét a téma a jelentésben: az Igali járás területén 11 sváb község van, a körözötték kézre kerítése lassan folyik, amit az is akadályoz, hogy sokan a Tabi járásban (Zics, Kapoly és Zala) rokonaiknál rejtőztek el, vagy mint mezőgazdasági alkalmazottak húzzák meg magukat. A rendőrkapitány megyei razzia elrendelésében látja a kérdés megoldását.¹³²

Antidemokratikus kijelentések és szervezkedések ügyében is többször nyomozott a megye rendőrsége. Az Igali járás területén Rác Ferenc göllei iskolaigazgató és tanító, Rác Vali énekesnő és színésznő apja állítólag „*magyar demokrácia és magyar kommunizmus ellen súlyos kijelentéseket*” tett. A nyomozás lefolyt, de nem vették őrizetbe Rácot, mert

121 Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

122 Uo. A Kvári JK 1946. augusztus 2-án kelt jelentése.

123 Uo. A Kvári JK 1946. október 3-án kelt jelentése.

124 Uo. A Ltóti JK 1946. október 1-jén kelt jelentése.

125 Uo. A Natádi JK 1946. május 31-én kelt jelentése.

126 Uo. A Csurgói JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

127 Uo. A Marcali JK 1946. június 1-jén kelt jelentése.

128 Uo. Az Igali JK 1947. február 2-án és március 2-án kelt jelentése.

129 Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án, augusztus 2-án és szeptember 3-án kelt jelentése.

130 Uo. Az Igali JK 1946. június 2-án kelt jelentése.

131 Uo. Az Igali JK 1946. július 11-én kelt jelentése.

132 Uo. Az Igali JK 1947. február 3-án kelt jelentése.

csak gyermekek, a tanítványai tudtak volna ellene vallomást tenni.¹³³ A Marcali járás rendőrkapitánya 1946 júniusában azt jelentette, hogy sikerült felgöngyölíteni a keszthelyi Körmenyi Béla és nevelt fia, Baktai Imre gimnáziumi tanuló demokráciaellenes szervezkedését, s a nyomozás során több ilyen tartalmú röpcédulát is lefoglaltak. Az ügyet illetékeségből áttették a Keszthelyi Járási Rendőrkapitánysághoz.¹³⁴

Az egyesületek feloszlataása a tárgyalt forráscsoportban egyedül a Marcali járás két rendőrségi jelentésének alkotja témáját.¹³⁵ Az 1946. októberi felterjesztésében olvashatjuk, hogy az egyesületek feloszlataása és a feloszlattott szervezetek ellenőrzése kezdetét vette. Megállapították, hogy vagyona csak a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete (KALOT) marcali szervezetének volt, s a felleltározott vagyontárgyakat a rendőrség átadta a közigazgatási hatóságnak. 1946 októberében tovább folytatódott a megkezdett munka a feloszlattott egyesületek ellenőrzésével.

A „felszabadító” hadsereg

Magyarország „felszabadítása” a szovjet csapatoknak volt köszönhető, ahogy a korabeli források és a hivatalos ideológia nyilatkoznak erről. A Vörös Hadsereg a harcok lezárulta után is országunk területén maradt, a lakosságnak pedig meg kellett békélnie az előállott helyzettel. A rendőrségi iratok is gyakran tanúskodnak azonban a lakosság és a szovjet katonák közti ellentétekről, atrocitásokról, de bűnös célú együttműködésekről is. Az elemzett jelentések is említenek ilyen eseteket. Tíz-tizenkét orosz katona és egy főhadnagy két rendőr segítségével fosztogatott Andocson.¹³⁶ Marcaliban két fiataalt kaptak el sorozatosan elkövetett betöréses és közönséges lopás miatt, akik azt vallották, hogy a Vörös Hadsereghez tartozó katonák segítettek nekik ezen tettek elkövetésében.¹³⁷ A Tabi járás kapitánya a Balaton menti községek lakóinak panaszát idézi, miszerint az átvonuló orosz alakulatok sok kárt tesznek a szőlőkben és a gyümölcsösökben.¹³⁸ A Kaposvári járás területén elszaporodtak a lopások, melyeket sok esetben szovjet katonák követnek el helybeliek felbujtására, akik borral fizetnek a jogtalanul szerzett javakért,¹³⁹ azonban a következő havi jelentés már arról számol be, hogy az orosz hadsereg „*nagyobb megszálló egységei*” elvonultak, így a vagyoni bűncselekmények száma is leapadt, mert „*az oroszokkal együttműködő és a tolvajlásokban résztvevő magyar lakosság sem mer olyan nyíltan bűncselekményeket elkövetni*”.¹⁴⁰

A kommunista ideológia szempontjából érthető, s így nem különös, hogy a vármegyei összesítő jelentésekből a „felszabadító” hadsereg tagjait érintő negatívumok a legtöbb esetben kimaradtak. A fentebb hivatkozott Tabi járási jelentés szó szerint így fogalmaz: „*A beszolgáltatást ellenőrző és végző orosz katonai alakulat elvonult. Ellene különösebb panasz nem merült fel. A Balaton melléki községekben az átvonuló orosz alakulatok ellen sok panasz van. Főképpen a szőlőkben és gyümölcsösökben idéztek elő nagyobb károkat.*”¹⁴¹ A megyei jelentés fogalmazványában ugyanígy szerepel a szöveg, ám az utolsó két mondatot

133 Uo. Az Igali JK 1946. június 2-án kelt jelentése.

134 Uo. A Marcali JK 1946. június 1-jén kelt jelentése.

135 Uo. A Marcali JK 1946. október 4-én és november 2-án kelt jelentése.

136 Uo. Az Igali JK 1946. július 11-én kelt jelentése.

137 Uo. A Marcali JK 1946. július 1-jén kelt jelentése.

138 Uo. A Tabi JK 1946. június 3-án kelt jelentése.

139 Uo. A SVM Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

140 Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án kelt jelentése.

141 Uo. A Tabi JK 1946. június 3-án kelt jelentése.

fekete tintával áthúzták.¹⁴² Hasonlóképpen cselekedett a „cenzor”, amikor a Kaposvári járás rendőrkapitányságának – hiányzó, de a vármegyei összesítésből rekonstruálható – 1946. júliusi jelentésében leírt, fentebb idézett mondatait szintén áthúzta a fogalmazványon.¹⁴³ Az említett marcali eset megyei leírásából az orosz katonák kimaradtak, az igali eset pedig egyáltalán nem szerepel a vármegyei rendőrkapitány jelentésében.¹⁴⁴

A Lengyeltóti járásra vonatkozóan több jelentés maradt fenn, így ezekből valamivel teljesebb képet nyerhetünk az ottani lakosság és a szovjet hadsereg viszonyáról. 1945 novemberében arról értesülünk, hogy „*a reakciós propaganda igyekszik az orosz hadsereg és a magyar lakosság között fennálló jóviszonyt [sic!] rontani.*”¹⁴⁵ 1945 végén és 1946 elején a járásban több alkalommal követte el lopást vagy gyilkosságot orosz katonák, s a helybeli rendőrség az orosz katonai parancsnoksággal karöltve kezdett nyomozásba.¹⁴⁶ 1945 decemberében a szovjet hadsereggel szemben kedvezőtlen volt a hangulat, melyet a zabrálás csak fokozott,¹⁴⁷ s az említett zabrálások és gyilkosság miatt még 1946 januárjában is ellenséges a viszony a lakosság és az orosz katonák között.¹⁴⁸ Később a helyzet rendeződött, s 1946 februárjától a jelentések már a megszállók és a lakosság szívélyes és barátságos viszonyáról beszélnek.

A békeszerződés. Külpolitika

A párizsi békeszerződést 1947. február 10-én írta alá a magyar kormány képviselője. Az aláírást több tárgyalás előzte meg, 1946 áprilisában Moszkvában, júniusban Washingtonban és Londonban járt magyar küldöttség. A két legkényesebb pont a román-magyar határ meghúzása, valamint a határokon túl, főként Csehszlovákiában rekedt magyarok sorsa volt. A magyar politikusok és a nép is bíztak a kérdések ránk nézve pozitív tisztázásában, ám csalódnuk kellett. A békeszerződés pontjainak tárgyalása és értékelése most nem feladatunk, a fentebbiekkel azért foglalkozunk, mert a békeszerződés aláírását megelőző időszak néhány eseményével és az általános hangulat lefestésével a rendőrségi jelentésekben is találkozunk. A Barcsi, a Kaposvári,¹⁴⁹ a Lengyeltóti és a Tabi Járási Rendőrkapitányság jelentései 1946 áprilisától 1947 februárjáig foglalkoznak ezzel a kérdéssel, s megállapítható, hogy erőteljesen foglalkoztatta a lakosságot az ügy. A Barcsi járás lakossága bizonytalan a tárgyalások végkimenetelével kapcsolatban,¹⁵⁰ a Lengyeltóti járás népe feszülten figyeli az eseményeket, várják a mielőbbi igazságos békét,¹⁵¹ a Tabi járásban bizalommal néznek a béke megkötése elé, attól nagy javulást várnak.¹⁵²

Földes László MKP-s nemzetgyűlési képviselő 1946. október 13-án a nagyatádi gyűlésen tartott beszédében külpolitikai kérdéseket is érintett.¹⁵³ A békeszerződésben foglalandókkal kapcsolatban nehezményezte a Nagy-Britanniának és az Amerikai Egyesült

142 Uo. A SVm Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

143 Uo. A SVm Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

144 Uo. A SVm Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

145 Uo. A Ltóti JK 1945. november 20-án kelt jelentése.

146 Pl. Uo. A Ltóti JK 1945. november 20-án, december 19-én, 1946. január 9-én kelt jelentései.

147 Uo. A Ltóti JK 1945. december 19-én kelt jelentése.

148 Uo. A Ltóti JK 1946. január 9-én kelt jelentése.

149 Uo. A SVm Fk 1947. január 11-én és február 8-án kelt jelentése.

150 Uo. A Barcsi JK 1946. július 5-én kelt jelentése.

151 Uo. A Ltóti JK 1946. április 30-án, május 15-én és július 1-jén kelt jelentése.

152 Uo. A Tabi JK 1946. július 2-án és szeptember 2-án kelt jelentése.

153 Uo. A Natádi JK 1946. november 3-án kelt jelentése.

Államoknak fizetendő 1200 millió dolláros jóvátételt, hiszen ez az összeg hatszor annyi, mint amennyit a Szovjetunió követel az országtól. A csehszlovákiai magyarok sorsa miatt aggodalmát fejezte ki, de örömmel közölte, hogy az ott élő magyarok kitelepítését egyelőre megakadályozták. Más pártok szónokai, így a kisgazdapárti özvegy Thuróczy Gézáne is beszélt külpolitikával kapcsolatos dolgokról. 1946 decemberében a Nagyatádi járás különböző községeiben tartott beszédeiben elítélte a csehszlovák kormány magyarellenes intézkedéseit.¹⁵⁴ A Lengyeltóti járás lakosságát is foglalkoztatja ez a kérdés, derül ki az 1946. augusztus 2-án kelt jelentésből,¹⁵⁵ a december 2-i jelentésben pedig azt olvashatjuk, hogy a lakosság felháborítónak találta a magyarok kitelepítését Szlovákiából, s a csehszlovák politikát elítélte.¹⁵⁶ A járás lakói a görög eseményeket is figyelemmel követik, s többen polgárháborút jósolnak a balkáni országban.¹⁵⁷

Kulturális élet. Szórakozás

A gyűléseken elhangzott propagandisztikus célzatú, kultúrával és oktatással kapcsolatos kijelentéseken kívül a kultúra és a szórakozás ritkán képezi tárgyát a jelentéseknek. Ezekkel a témákkal kapcsolatban néhány jelentés esetében az adott közigazgatási egység területére szállított sajtóorgánumok kimutatása bír jelentőséggel, valamint a nép szórakoztatása hivatalos formáinak, illetve a szórakozás esetenkénti spontán megnyilvánulásainak szűkszavú bemutatására korlátozódnak a jelentésekbe foglaltak.

Szobek András MKP-s közellátási államtitkár 1946. július 14-i nagyatádi beszédében kijelentette, hogy a Kommunista Párt nem üldözi a vallást, viszont annak ellene van, hogy „a vallást és az egyházakat politikai célra használják fel.”¹⁵⁸ Balla József, az SZDP járási titkára és Bodgyánszky Istvánné nemzetgyűlési képviselő „a kultúrába való erősebb bekapcsolódásnak” és „az ifjúság erősebb demokratikus nevelésének” szükségességét is említették beszédeikben.¹⁵⁹ Özvegy Thuróczy Gézáne, a Kisgazdapárt Nagyatádi járási titkára, valamint Bakos László párttag szintén kitértek a nevelésnek és az oktatásnak, a parasztyerekek iskoláztatásának a fontosságára, mert a párt csak így tudja a parasztság segítségével és érdekében kormányozni az országot.¹⁶⁰ Tabon a pártok ifjúsága közös ifjúsági bizottságot alakított, melynek célja az ifjúság kulturális nevelése.¹⁶¹

Ezeknél valamivel sokatmondóbbak azok a kimutatások, melyek az egyes járások területére érkező újságokról szólnak. Mint fentebb volt már róla szó, ezek is kötelező részét képezték a jelentéseknek, ám mindösszesen négy található meg közülük a vizsgált forráscsoportban. Egy az Igali, egy a Barcsi és kettő a Lengyeltóti járásra vonatkozóan, s ezek az 1946. június–augusztusi állapotokat tükrözik. A források hiányosságára való tekintettel messzemenő és az egész vármegyére érvényes következtetéseket nem vonhatunk le az adatokból, de mégis jelzik, hogy a korszakban milyen sajtóorgánumok iránt érdeklődött a nép. Természetesen a korszak meghatározó pártjainak lapjai mindenhova eljutottak: a *Kis Újságot* (FKgP), a *Szabad Szót* (NPP) és a *Szabad Népet* (MKP) mind-

154 Uo. A Natádi JK 1947. január 2-án kelt jelentése.

155 Ltóti JK iratai. 131/1946. köz. sz. A Ltóti JK 1946. augusztus 2-án kelt jelentése.

156 Uo. A Ltóti JK 1946. december 2-án kelt jelentése.

157 Uo.

158 SvM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Natádi JK 1946. július 31-én kelt jelentése.

159 Uo. A Natádi JK 1946. augusztus 31-én kelt jelentése.

160 Uo. A Natádi JK 1946. december 2-án kelt jelentése.

161 Uo. A Tabi JK 1945. szeptember 2-án kelt jelentése.

egyik említett járásban olvasták, a Szociáldemokrata Párt lapja, a *Népszava* viszont csak a Barcsi járásból fennmaradt jelentésben fordul elő. Ezek mellett mind a Barcsi, mind az Igali és mind a Lengyeltóti járás lakossága olvasta az 1945-től megjelenő élclapot, a *Ludas Matyit*, amely már a tárgyalat korszakban is, de a fordulat éve után még inkább a Kommunisták Pártjában tekinthető. A Lengyeltóti és a Barcsi járás lakossága körében olvasott volt továbbá a *Magyar Nemzet*, a *Szabad Föld* és a *Dolgozók Világlapja*. A *Magyar Nemzet* 1945. május 1-jén indult újra, s Romsics Ignác megfogalmazásával élve „a Kisgazdapártot kívülről támogató független orgánum volt”.¹⁶² A *Szabad Föld* a Magyar Kommunista Párt falusi hetilapjaként jelent meg 1945-ben, a *Dolgozók Világlapja* pedig a *Tolnai Világlapja* utódja volt. Egy-egy jelentésben fordul elő az *Új Szó*, a Vörös Hadsereg lapja; a *Kossuth Népe*, a Honvédelmi Minisztérium félhivatalos lapja; a világpolitikai és világgazdasági eseményeket magas színvonalon áttekintő *Új Magyarország*; az 1945-ben új lapként induló *Világosság*; az ellenzéki vicclapként megjelenő *Szabad Száj*; a sportéletéről szóló *Népsport* és a *Hadifogoly Híradó*. Érdekes a Lengyeltóti járási jelentésekben szereplő *Színház* című lap. Az *Igazság* és a *Szivárvány* című újságokat nem sikerült beazonosítani. A *Somogyvármegye* című lap a Magyar Kommunista Párt Somogy megyei lapja volt. A korántsem teljes (hisz Magyarországon ezeknél sokkal több lap jelent meg a korban) felsorolásból is látszik, hogy a koalíciós időszakban mennyire széleskörű és sokrétű volt a lapkiadás az országban, s a különböző sajtóorgánumok iránt volt is érdeklődés. 1948 után azonban a legtöbb felsorolt (és fel nem sorolt) lap megszűnt, egyeduralomra tett szert a *Szabad Nép*, a *Népszava* a szakszervezetek, a *Magyar Nemzet* pedig a Hazafias Népfront lapja lett.¹⁶³

A lakosság spontán szórakozási megnyilvánulásai között említhető a Csurgói járás rendőrkapitányának jelentése, melyben meglepődve írja, hogy az ifjúság mulatozás kedve visszatért. „Minduntalan táncmulatságokat rendeznek, nagyobb mértékben[*mint*] 1938. előtt és ezen a téren a községi elöljáróságok több esetben panasszal éltek amiatt, hogy a mulatozó fiatalság csendháborítást követ el.”¹⁶⁴ A járásban 1946 decemberében 15 alkalommal adtak engedélyt táncmulatságra, illetve színelőadásra.¹⁶⁵ Az Igali rendőrség vezetője szintén meglepetését – és talán megkönnyebbülését is – fejezi ki, amikor arról beszél, hogy az „[e]lőző évektől eltérően a farsangi mulatságok békebeli hangulatban, minden verekedés nélkül zajlottak le”.¹⁶⁶

Rendőrség és rendvédelem

Utolsóként magával a rendőrséggel és a rendvédelemmel kapcsolatos, a jelentésekből kinyerhető információkkal foglalkozunk. A legtöbb esetben a jelentések a magántulajdon ellen elkövetett kihágások és bűncselekmények nagy számáról számolnak be, különösképpen a mezei és a kerti lopások aránya ugrott magasra mindegyik járás területén. Ennek okát főként a pénztelenségben, a szegénységben és az élelmiszerek beszerzésének nehézségeiben látják. Az elkövetők, mint már említettük, sok esetben a szovjet katonák (olykor magyarok felbujtására), a Kaposvári és a Barcsi járásban pedig egyértelműen a kőbor vagy letelepedett cigányok követnek el sorozatban ilyen tetteket, de őket gyanúsít-

162 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest, 2004, 331. p.

163 A lapokról bővebben: Buzinkay Géza: *Kis magyar sajtótörténet*. Budapest, 1993, Haza és Haladás Alapítvány.

164 SVM Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Csurgói JK 1946. október 4-én kelt jelentése

165 Uo. A Csurgói JK 1947. január 5-én kelt jelentése.

166 Uo. Az Igali JK 1947. március 2-án kelt jelentése.

ják sok betöréses lopással, rablással és lólopással is.¹⁶⁷ A Barcsi járás rendőrkapitánya 1946 novemberében panaszolja, hogy a Babócsa határában letelepített kb. 750 főnyi cigány az ottani rendőrbiztosság megszüntetése óta folyamatosan él a tulajdonszerzés eme törvénytelen eljárásával.¹⁶⁸ A Kaposvári járás területén a rengeteg betöréses lopást „a felsősegezsi [sic!] származású Balogh féle cigány banda” számlájára írják, amely 26 tagból és 4–6 kocsból áll, valamint orosz eredetű géppisztolyokkal is fel van szerelve.¹⁶⁹ A kapitány egy, az egész vármegyére kiterjedő cigányrazziában (ilyeneket, mint az más rendőrségi iratokból kiderül, többször tartottak a tárgyalt korszakban) látja a felvetődött problémák megoldását.¹⁷⁰ A Barcsi járás több községében, mivel kevés a rendőr (42%-os létszámbeli hiányról számolnak be), éjjeli őri csoportokat és önkéntes őrségeket szerveztek a lakók a lopások megakadályozására,¹⁷¹ s a csurgói rendőrkapitány is arról ad hírt, hogy a rendőrség a lakossággal együttesen próbálja megakadályozni az ilyen jogtalan tetteket.¹⁷² A Csurgói járásban is számtalan mezei és szőlőhegyi lopásról számolnak be a jelentések 1946 nyarán, de ezek novemberre megszűntek, „mivel már nincs mit lopni a mezőn” – indokolja meg lakonikusan és fanyar iróniával a kapitány.¹⁷³

A lopások mellett az egyéb fajta kihágások száma is megemelkedett a megyében, s ennek egyik okát a Barcsi járás rendőrségének vezetője abban látja, hogy a rendőrbiztosságok alkalmazottai tanfolyamot végeztek, s így most már be tudják tartatni a rendeleteket – azaz jobban átlátják a feladataikat, jobban értenek a munkájukhoz.¹⁷⁴ A tanfolyam sikeres teljesítését és a gyakori oktatások hasznát említi a Tabi járási rendőrkapitány is, amikor arról ír, hogy a feljelentések és a megfelelő büntetések elijesztő példaként szolgálnak, így a lakosság kezdi betartani a szabályokat.¹⁷⁵ Sőt, egy másik jelentésében egészen konkrétan fogalmaz: „a rendőrök jobban felismerik azt, ami kihágást képez, mióta tanfolyamot végeztek”.¹⁷⁶ Emellett több helyütt kevés a rendőr,¹⁷⁷ s az ellátmány sem érkezik akadálymentesen. Az utóbbi ok miatt például a Csurgói Járási Rendőrkapitányság 1946 novemberében nem tudott három őrizetbe vett fegyverrejtegetőt bekísérni az ügyészségre, amiért szabadon bocsátották őket.¹⁷⁸

Többször találkozhatunk a jelentésekben kisebb-nagyobb (kincstári holmik vagy fegyverek összegyűjtésére szolgáló, árellenőrző) razziák említésével. A Lengyeltóti és a Marcali járás rendőrkapitánya a Balaton partján 1946 májusában tartott razziákról számol be, melyek mindkét esetben eredményesek voltak, hiszen több kincstári holmit sikerült begyűjteni,¹⁷⁹ s a Marcali járáshoz tartozó Böhönye községben hasonló eredménnyel járt a júniusi razzia, melynek során többek között az egykori Festetics-uradalom tulajdonát képező gazdasági felszerelések is előkerültek.¹⁸⁰ A Barcsi járásban erkölcsrendészeti

167 Pl.: Uo. A Kvári JK 1946. július 3-án, augusztus 2-án, szeptember 3-án és október 3-án kelt jelentése.

168 Uo. A Barcsi JK 1946. november 5-én kelt jelentése.

169 Uo. A Kvári JK 1946. augusztus 2-án kelt jelentése.

170 Uo.

171 Uo. A Barcsi JK 1946. július 5-én kelt jelentése.

172 Uo. A Csurgói JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

173 Uo. A Csurgói JK 1946. november 4-én kelt jelentése.

174 Uo. A SVM Fk 1946. június 11-én kelt jelentése.

175 Uo. A Tabi JK 1946. június 3-án kelt jelentése.

176 Uo. A Tabi JK 1946. szeptember 2-án kelt jelentése.

177 Uo. A Barcsi JK 1946. július 5-én kelt jelentése (idézne fennebb), valamint a Tabi JK 1946. július 2-án kelt jelentése. „A Balaton melletti községekben a közrendészet ellenőrzése különösen a nyári hónapok folyamán az őrszemélyzet kis létszáma miatt nem kielégítő.”

178 Uo. A SVM Fk 1946. december 10-én kelt jelentése.

179 Uo. A Ltóti JK 1946. május 15-én, valamint a Marcali JK 1946. június 1-jén kelt jelentése.

180 Uo. A Marcali JK 1946. július 1-jén kelt jelentése.

razziát tartottak 1946 folyamán több alkalommal is, de az előállított nemi betegségtől esetlegesen fertőzött egyéneket a vizsgálati eszközökkel és műszerekkel nem rendelkező járási tiszti orvos kórházba utalta, de a bekísérés nem történt meg, mert nem volt pénz az utaztatásra.¹⁸¹

Érdekes a Marcali járásból 1946 novemberében érkezett jelentés, hiszen bővebben szól a rendőrök életkörülményeiről. Azt olvashatjuk, hogy mivel az októberi lapokban közzétett információk szerint a legalacsonyabb rendőrségi fizetést 200 forintban határozták meg, s ezt az október 1-jén kézhez kapott bérek igazolni látszottak is, „*a rendőri testület működése nagyban megerősödött*”. Ennek ellenére az október 15-i fizetések ezt megcáfolták, minek eredményeképpen a (főként a családjuktól az áthelyezések miatt különválasztott) rendőrök nemhogy hazaküldeni nem tudtak pénzt, de saját étkezésüket sem tudták fedezni. A kapitány szerint a demokráciát és a forintot védelmező testület tagjainak törvényben kellene megszabni a megélhetést biztosító fizetést.¹⁸²

Előző tanulmányunkban¹⁸³ a rendőrség megszervezése kapcsán többször szóltunk a rendőrbiztosságok összevonásáról, megszüntetéséről, esetleges újjáalakításáról. Ez a probléma a Nagyatádi Járási Rendőrkapitányság 1946. októberi jelentésében is visszaköszön. A megszüntetett rendőrbiztosságok miatt az érintett települések előljárósága vagy a pártok helyi szervezetei többször fordultak a járás kapitányához azért, hogy a rendőrbiztosságokat állítsák vissza a közbiztonság és a közrend védelme érdekében.¹⁸⁴ Ezen ügyek kimenetelével a jelentés nem foglalkozik, más rendőrségi iratokból lehet rekonstruálni ezeket az eseményeket, ahogy azt hivatkozott írásunkban tettük.

A jelentésekben olvashatunk tüzesetekről, öngyilkosságokról, gyilkosságokról, egyéb bűntényekről is, amelyeket az adott járás kapitánya éppen csak felvillant, az esetek részletes leírásai, ha fennmaradtak, a kapitányságok bűnügyi vagy kihágási irataiban találhatóak meg. Végezetül, mielőtt az elemzett forrásokat közölnénk, kiragadunk néhányat az említett esetek közül, melyek önmagukban érdekesek, s a korszak „Kék fénybe” való, olykor sokkoló, olykor mosolyra fakasztó bulvárhíreiként is értékelhetjük őket.

Egy Lengyeltóti járási jelentésből arról értesülünk, hogy „*Balatonbogláron névtelen levél írója után folyik a nyomozás, aki néhány munkaspártba tartozó személyt és családját kiirtással fenyegette meg. A nyomozás folyik.*”¹⁸⁵

A Lengyeltóti járás kapitánya jelenti, hogy 1946-ban „*november hónap vége felé a Balaton mentén a járásunk és a [T]abi járás vonalán autós banditák több betörést követtek el, elfogni azonban, dacára az ellenük indított széleskörű nyomozás ellenére sem sikerült. A betöréseket éjjel követték el, semmi nyom nem maradt utánnuk [sic!]*”¹⁸⁶

A Nagyatádi járáshoz tartozó „*Beleg községben elfogtak egy magát Szabó Imre simontornyai szocdem. párt titkárának nevező egyént, aki magát nyomozó hadnagynak adta ki. Előállításával kiderült, hogy hamis nevet és igazolványokat használt és Molnár Imrének hívják. Kihallgatása alkalmával a Dunántúl különböző városaiban elkövetett 15 rendbeli lopást ismert be. Az elloptott értékek – melyek összege kb. 20.000 frt. volt – 60%-a megtérült.*”¹⁸⁷

181 Uo. A Barcsi JK 1946. július 5-én, valamint november 5-én kelt jelentése.

182 Uo. A Marcali JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

183 Kiss Norbert Péter: A Magyar Államrendőrség megszervezése Somogy vármegyében 1945–1946-ban. In: Récsesi Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából, Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, 2015, MNL Somogy Megyei Levéltár, 255–308. p.

184 SVm Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A Natádi JK 1946. október 1-jén kelt jelentése.

185 Ltóti JK iratai. 131/1946. eln. sz. A Ltóti JK 1946. szeptember 15-én kelt jelentése.

186 Uo. A Ltóti JK 1946. december 2-án kelt jelentése.

187 SVm Fk iratai. 132/1946. eln. sz. A SVm Fk 1947. február 8-án kelt jelentése.

„1945. elején, mikor még német megszállás alatt volt [a] Felsősegedhez tartozó Marton puszta, két zsidó munkaszolgálatost, aki[ke]t először rejtegettek, majd később meggyilkoltak f. évi május hó 25-én. L. I., Sz. L., Sz. J. földműves és F. T. gazdasági intéző személyében a tetteseket elfogtam, s a Főkapitányságra előállít[t]attam” – írja a Nagyatádi járás rendőrkapitánya.¹⁸⁸

„Balatonbogláron 5 tanoncgyerek (17-18 évesek) a futballpálya közelében elhúzódo lövészárkokban talált 1 db. kézigránátot, melyet hazafelé menve a balatonboglári hegy oldalából lefelé, a plébános kertjébe dobtak. A kézigránát felrobbant és súlyosan megsebesített egy embert. A lakosság a plébános elleni merényletet látott a dologban, azonban a rendőrség érélyes nyomozást indítva kiderítette, hogy a tanoncgyererek gondatlanságból követték el az esetet, amennyiben kihúzták a kézigránát biztosítékát, attól ekkor már szabadulni akarva, gondatlanságból éppen a plébános kertjébe dobták azt” – olvasható a Lengyeltóti Járási Rendőrkapitányság jelentésében.¹⁸⁹

A barcsi rendőrség vezetőjének jelentését a vármegyei főkapitányság összefoglalójából idézzük. „Szulok község határában B. J. és S. P. barcsi lakosokat a gazdák dohánylopáson érték. B. puskából rájuk lőtt, erre úgy megverték, hogy kórházba kellett szállítani. Társa a [K]aposvári [Á]llamügyészegnek lett átadva.”¹⁹⁰

A Szigetvári járás területén „Vásárosbéc községben egy cséplőgép leégett kb 60 q gabonával együtt. A tüzeset előidézésénél kisebb fokú elővigyázatlanág volt megállapítható és a tűz tovaterjedése tulajdonképpen azért volt, mivel a közelben dolgozókon nagy fokú pánik rémület vett erőt és nem tudtak kellő képpen [sic!] közbelépni, illetve a tüzet lokalizálni.”¹⁹¹

A Kaposvári járás rendőrkapitánya jelenti, hogy „[a] járás területén több esetben előfordultak betöréses lopások. Horváth István hajmási lakosnál az éjjszaka [sic!] leple alatt törtek be és a szobában lévő szekrényekből ruhaneműt vittek el. Hedrehely községben f. évi szeptember hó 29-én éjjszaka három helyen törtek be, amikor is nagyobb mennyiségű ruhaneműt, lábbelit és baromfit loptak el. A nyomozás[t] a legszélesebb körben megindítottuk, de ezideig a tetteseket elfogni nem sikerült.”¹⁹²

Íme, egy bűneset a Marcali járásból. „[A] járás közrendészeti helyzete október hó folyamán megfelelő volt, csupán Nikla községben egy lakodalmas háznál történt verekedésnél fordult elő egy haláleset és nagyobb arányú verekedés. A verekedést előidéző F. S. niklai lakos[t], aki egyúttal a gyilkos is volt, a [K]aposvári Államügyészegnek átadtam.”¹⁹³

Az alábbi forrásokat a forráskiadásra vonatkozó ajánlások figyelembe vételével adjuk közre. A központosítást – mivel sok esetben értelmezési zavarokat okoztak – a mai helyesírási szabályoknak megfelelően javítottuk át, ahogy az elgépeléseket, betűcseréket, valamint az egykori írógépeken nem szereplő hosszú magánhangzókat (í, ó, ő, ú, ű) is. A külön- és egybeírás modern szabályait nem vettük figyelembe, ezeket nem jelöltük külön a szövegekben, ebből a szempontból a korhűségre törekedtünk. Megőriztük továbbá a korabeli kifejezéseket, mondatszerkezeteket, még ha ezek írásmódja gyökeresen el is tér a hatályos helyesírási szabályzatokban szereplő formáktól (pl. szöllő, szöllő). A keltezés írását a mai szabályoknak megfelelően javítottuk át. A községneveket meghagytuk a korabeli helyesírásnak megfelelő formában (pl. Szöllősgyörök, Szöllősgyörök, Fehértó

188 Uo. A Natádi JK 1946. május 31-én kelt jelentése.

189 Uo. A Ltóti JK 1946. április 30-án kelt jelentése.

190 Uo. A SVM Fk 1946. augusztus 6-án kelt jelentése.

191 Uo. A Szvári JK 1946. augusztus 3-án kelt jelentése.

192 Uo. A Kvári JK 1946. október 3-án kelt jelentése.

193 Uo. A Marcali JK 1946. november 2-án kelt jelentése.

puszta), s nem javítottuk a korábban bevett formaként használt „Somogyvármegye” alakot sem. A pártok, szövetségek neveit is meghagytuk a forrásokban szereplő alakokban (Szociál demokrata párt, Paraszt Szövetség, Paraszt szövetség stb.). A rövidítéseket lehetőleg minden előfordulásakor feloldottuk. Viszont a forrásokban szereplő, személyiségi jogokat vélhetően vagy ténylegesen sértő kontextusban megjelenő, azonosításra alkalmas neveket csak monogramokkal adtuk meg. A rendőrök rangja előtti „m.” rövidítés feloldása valószínűleg „magyar”.

1.

A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának 1945. október 18-án
kelt jelentése

Tárgy: A rendőrség működéséről fél-
havonként készítendő jelentés
Hiv. szám: 949/1945. köz.

Főkapitanyság

Kaposvár

Fenti számra hivatkozva tisztelettel jelentem a következőket.

A lakosság hangulata politikai szempontból teljesen nyugodtnak mondható. A pártok választási gyűléseit minden rendezavarás nélkül mondhatják el. Rendőri beavatkozásra sehol sem került sor.

A népbíróságnak az utolsó jelentésem óta senkit semadtunk át. Rendőri felügyeletet 7 esetben hozott a Kapitanyság köz[ig]azgatási] osztálya.

L[engyel]tóti 1945. X. 18.

a kapitanyság vezetője
Székelly [István]
r[endőr]. fog[almazó].

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának iratai.
131/1946. köz. sz.
Kézzel írott fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

2.

A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának 1945. őszi,
keltezetlen jelentése

512¹⁹⁴/1945. köz.

Tárgy: A rendőrség működéséről fél-
havonként készítendő jelentés
Hiv. szám: 949/1945. köz.

Főkapitanyságnak

Kaposvár

Fenti számra hivatkozva tisztelettel jelentem a következőket:

A járás lakossága a közelgő választás várható eredményével foglalkozik. A lakosság hangulatát egyes reakciós híresztelések a választással kapcsolatban igen lehangolták, ugyanis a reakció tömeges internálásokat jósolt. A Belügyminiszter Úr beszéde, valamint a pártok és a választás vezetőivel ismertettük a rendőrség szerepét a választás tisztaságának megóvására. A hangulat bizakodó és szemmel látható a munkásfront állandó

erősödése. A pártok a legnagyobb egyetértéssel együtt működnek és így minden bizonnyal biztosíthatjuk a választás zavartalanságát.

A népbíróságnak az utolsó jelentésem óta senkit sem adtunk át. Rendőri felügyeletet két esetben hozott a Kapitányság közig[azgatási] osztálya.

a kapitányság vezetője
[olvashatatlan aláírás]
r[endőr]. fogalmazó

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946.köz. sz.

Kézírt fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de aláírással.

3.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1945. november 6-án kelt jelentése

517/1/1945. köz.

Tárgy: A rendőrség működéséről félhavasított készítenő jelentés

Hiv. szám: 949/23-1945.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra hivatkozva tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Fontosabb politikai esemény a járás területén nem történt. A választás a legzavartalanabban folyt le. Rendőri beavatkozásra nem került sor. A járás területén Balatonszemes községben lőfegyverrel elkövetett emberölés történt. A gyilkosságot vigyázatlanság okozta és így a tettes nem került rögtönbíráskodás elé. A tettest az Államügyészségnek átadtam. Többször eljártam az illetékes hatóságoknál a paragon maradt földek megművelése miatt, s azóta a gazdasági munkák mindenütt a legteljesebb rendben folynak.

2./ A kapitányság közig[azgatási]. osztályán fél hónap alatt új szám: 46, ebből elintézt: 30, elintézetlen, illetve kivizsgálás alatti ügyek száma: 16.

A kapitányság bűnügyi osztályán fél hónap alatt új szám: 20, ebből elintézt ügyek száma: 11. Az elintézetlen, ill. nyomozás alatt álló ügyek száma: 9.

A politikai osztályon fél hónap alatt új szám: 25. Ebből véglegesen elintézve 14. Nyomozás alatt álló ügydarabok száma: 9.

Őrizetbe vétel nincs. A szabadlábra helyezések száma: 1. Rendőri felügyelet alá helyezett száma: 10. Rendőri őrizet (internáltak) száma: 2.

3./ A lakosság politikai hangulatát a választások várható eredménye jellemezte. A régi földbirtokosok és a nagygazdák angol közbelépéstől remélik földjeik visszaszerzését és ezt már elég nyíltan is hangoztatják, ami egyes újbirtokosok termelői készségét nagyon hátráltatják.

A kisiparosok és birtokosok, valamint a munkásság általában bízik a kormányban, hogy sikerül az árakat megállapítani és a napi nélkülözhetetlen iparcikkeket: sót, gyufát, ruházati cikkeket a falu dolgozói is megkapják.

Lengyel-tóti, 1945. évi november hó 6.

A kapitányság vezetője:
Székely István
rendőrfogalmazó.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

4.

A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitányságának 1945. november 20-án
kelt jelentése

517/3/1945.köz.

Tárgy: A rendőrség működéséről félhavonként
készítendő jelentés

Hiv. szám: 949/23.-1945.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra hivatkozással tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Fontosabb politikai esemény a járás területén nem történt. Fonyód községben orosz katonák két civilt lőfegyverrel súlyosan megsebesítettek. Sérülésükben [sic!] a civilek másnap behaltak. Nyomozás az orosz parancsnoksággal karöltve folyik.

2./ A kapitányság közigazgatási osztályán fél hónap alatt új szám: 61. Ebből elintézett: 55, elintézetlen, ill. kivizsgálás alatt álló ügyek száma: 6.

A kapitányság bünyügyi osztályán fél hónap alatt új szám: 21. Ebből az elintézett ügydarabok száma:6, az elintézetlen, ill. nyomozás alatt álló ügyek száma: 5.

A politikai osztályon fél hónap alatt új szám: 15. Ebből véglegesen elintézett ügydarabok száma 5, nyomozás alatt álló ügydarabok száma: 10.

Őrizetbe vétel 1. Szabadlára helyezés nem történt. Rendőri felügyelet alá helyezettek száma: 1. Rendőri őrizet (internált) száma: 5.

3./ A lakosság politikai hangulatát erősen befolyásolja a választás eredménye, ami főleg abban észlelhető, hogy a reakciós propaganda igyekszik az orosz hadsereg és a magyar lakosság között fennálló jóviszonyt rontani. Az új kormány iránt a lakosság túlnyomó része bizalommal van.

Lengyel-tóti, 1945. évi november hó 20.

A kapitányság vezetője:
Székely István
rendőrfogalmazó.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

5.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1945. december elején
kelt jelentése

T: A rendőrség működéséről
félhavonként készítendő jelentés
Hiv. szám: 949/23-1945

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár

Fenti számra hivatkozással tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Fontosabb politikai esemény a járás területén nem történt. Orosz katonák Szőlősgyörök községben agyonlőtték Boor Gyula szőlősgyöröki lakost. Ugyanezek az orosz katonák több lopást követtek el a járásban. A nyomozás az orosz parancsnoksággal karöltve folyik.

[A 2./ pont a fogalmazványon kitöltetlen statisztikát tartalmaz.]

3./ A lakosság általában a közszolgáltatások súlyossága miatt panaszkodik és fél, ha a beszolgáltatások a jövőben is hasonlóan folytatódnak, kötelezettségeiknek csak részben vagy egyáltalán nem tudnak eleget tenni. A kormányban nagy többségnek bizalma van.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai.
131/1946. köz. sz.

Kézzel írott fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomat és aláírás nélkül.

6.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1945. december 19-én
kelt jelentése

517/5/1945. köz. sz.

Tárgy: A rendőrség működéséről fél-
havonként készítendő jelentés.
Hiv. szám: 949/23-1945. sz.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

Fenti számra hivatkozással tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Fontosabb politikai esemény a járás területén nem történt. Balatonlelle községben az orosz katonák 1945. XII. 14-én Pasztusics Ignácot agyonlőtték. Nyomozást az orosz parancsnoksággal együttesen bevezettük.

2./ A kapitányság közigazgatási osztályán fél hónap alatt új szám: 38. Ebből elintéztett: 22, elintézetlen, ill. kivizsgálás alatt: 16.

A kapitányság bünyügyi osztályán új szám: 14, elintéztett: 7, nyomozás alatt: 7.

Politikai osztályon fél hónap alatt új szám: 7, elintézve: 4, kivizsgálás alatt: 3.

Őrizetbe vétel nem volt. Rendőri felügyelet alá 1 személy lett a fél hónap alatt helyezve.

A lakosság politikai hangulata a sok beszolgáltatás miatt erősen nyomott. Ezzel kapcsolatban a szovjet hadsereggel szemben is kedvezőtlenül nyilvánul meg a hangulat. Ezt befolyásolja az egyes vidékeken előforduló zabrálás. A nemzetközi eseményekkel szemben a lakosság tájékozatlan.

Lengyeltóti, 1945. december 19.

A kapitányság vezetője:

Dr. Simon Gyula
rendőrfogalmazó.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

7.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. január 9-én kelt jelentése

517/6/1945.köz. sz.

Tárgy: A rendőrség működéséről félhavonként készítendő jelentés.

Rend. szám: 949/23-1945. szám.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Fontosabb politikai esemény a járás területén nem történt. 1946. január 2-án este az orosz katonák a pusztaberényi állomáson Kiss Tóth István állomáskezelőt lelőtték, nevezett a helyszínen meghalt. Ugyanaznap d. u. Fonyód-Béla telep között Békési József dombóvári útmestert a kocsijáról szintén orosz katonák lelőtték. A kaposvári kórházba szállították. A tettest az orosz katonai parancsnokság egy orosz katona személyében elfogta.

A rendőrség az orosz katonai parancsnoksággal karöltve általános puskarazziát indított meg. Ezzel kapcsolatban a határban vadászó látrányi községi bíró az őt igazoltató rendőröket megtámadta. Rendőri felügyelet alá helyeztem.

2./ A kapitányság közig[azgatási]. osztályán fél hónap alatt új szám: 44. Ebből elintézetlen: 7.

Bűnügyi osztályon új szám: 35. Elintézetlen, ill. kivizsgálás alatt: 5.

Politikai osztályon új szám: 9. Elintézés alatt: 9.

Őrizetbe vétel két esetben történt. Internálva egy személy lett. Népügyészségnek egy személyt adtunk át. Rendőri felügyelet alá két személy lett helyezve.

A lakosság politikai hangulata jelenleg nyugodtnak tekinthető. Az orosz katonák által történt gyilkosságok és zabrálások (főként a Balaton mellett) a lakosság körében az

oroszkok ellen bizonyos fokú ellenszenvet váltanak ki. A puskarazziák miatt a lakosság egyes részeiben a rendőrség ellen is eléggé nyomott a hangulat. Szembefordulás is történt a rendőrség és a lakosság között.

Nemzetközi eseményekkel a lakosság tájékozatlan.

Lengyeltóti, 1946. évi január hó 9.

A kapitányság vezetője:

Dr. Simon Gyula

rendőrfogalmazó.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

8.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. január 18-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitánysága.

131.köz/1946. sz.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavonként készítendő jelentés.

Rend. sz: 949/23-1945. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra tisztelettel jelentem a következőket:

1./ Az elmúlt fél hónapban a járás területén politikai, bűnügyi vagy gazdasági vonatkozásban semmi különös, kiemelkedő esemény nem történt.

2./ A kapitányság közigazgatási osztályán az elmúlt fél hónap alatt új szám: 72, ebből elintézt: 67, elintézés alatt: 57.

Bűnügyi osztályon új szám: 29. Elintézve: 28, elintézetlen, ill. kivizsgálás alatt: 1.

Politikai osztályon új szám: 25, elintézve 22, elintézés alatt 3.

Őrize[t]be vétel tizennégy esetben történt. Internálva egy személy lett. Rendőri felügyelet alá 1 személyt helyeztünk. Népügyészségnek öt személyt adtunk át.

3./ A lakosság politikai hangulata nyugodt. Nemzetközi politikai eseményekkel kapcsolatban a lakosságot a moszkvai külügyminiszteri értekezlet foglalkoztatja.

Lengyeltóti, 1946. január hó 18.

A kapitányság vezetője:

Dr. Simon Gyula

m. rendőrfogalmazó.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

9.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. február 5-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131.köz./1946. szám.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavonkénti jelentés.

Rend. szám: 949/23-1946. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanysága,

Kaposvár.

Fenti számra tisztelettel jelentem a következőket:

ad. 1./ Az elmúlt fél hónapban a járás területén politikai és gazdasági vonatkozásban kiemelkedő esemény nem történt. Bűnügyi vonatkozásban: az orosz katonák agyonlőtték Pasztutics Márton buzsáki lakost, akit orvvadászaton értek az orosz katonák.

ad. 2./ Kimutatást csatolom.

ad. 3./ A lakosság politikai hangulata általában nyugodtnak mondható. A lakosság minden rétegében megelégedést s általános örömet váltott ki a köztársaság kikiáltása.

Lengyeltóti, 1946. febr. 5.

A kapitányság vezetője:

Székely István

r[endőr]. százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

10.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. február 18-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanysága.

131.köz./1946. sz.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavonkénti jelentés.

Rend. szám: 949/23-1946. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

Fenti számra tisztelettel jelentem a következőket:

ad. 1./ Az elmúlt fél hónap alatt a járás területén fontosabb politikai, gazdasági esemény nem történt. Ugyancsak fontosabb bűncselekmény sem történt.

ad. 2./ Kimutatást csatolom.

ad. 3./ A lakosság politikai hangulata általában nyugodtnak tekinthető. A megszálló csapatok és a lakosság érintkezési módja barátságosnak tekinthető.

Lengyeltóti, 1946. évi február hó 18.

A kapitányság vezetője:
Székely István
rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946.köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

11.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. március 5-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitánysága.

131.köz.-1946. sz.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavasokénti jelentés.

Rend. szám: 949/23-1946. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra tisztelettel jelentem a következőket:

Ad. 1./ Az elmúlt fél hónap alatt a járás területén fontosabb politikai, gazdasági esemény nem történt

F. évi március 4-én reggel 7 h-kor az osztopáni rendőrbiztoság jelentette, hogy Somogyjád községben V. I. ottani lakos családját kiirtotta. A bizottság megállapítása szerint V. I. borotvával elvágta hajnali 5 h-kor felesége, 2 leánya, 2 unokája nyakát, majd utánna [sic!] maga is öngyilkosságot követett el. V. J. és kisebbik leánya életbe[n] maradt. A kaposvári kórházba szállították őket.

ad. 2./ Kimutatást csatolom.

ad. 3./ A lakosság politikai hangulata nyugodt. A megszálló csapatok és a lakosság közötti összhang és az érintkezési mód barátságosnak tekinthető.

Lengyeltóti, 1946. március 5.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. április 5-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti-i [sic!] járási kapitánysága.

131.köz.1946.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavonkénti jelentés.

Rend. sz: 949/23-1946. sz.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra jelentem a következőket:

Ad. 1. Az elmúlt fél hónap alatt fontosabb politikai és gazdasági esemény nem történt. A lakosság gazdasági munkájával van elfoglalva. A Miniszter Elnök Úr pécsi beszéde¹⁹⁵ nagyban hozzájárult a lakosság bizakodó hangulatához, amely a kormány iránt kezd megnyilvánulni.

Ad. 2. A kimutatást csatolom.

Ad. 3. A lakosság politikai hangulata általában nyugodt. Politikai gyűlések az elmúlt fél hónap alatt nem voltak. A megszálló csapatok és a lakosság közötti összhang általában barátságosnak tekinthető.

Lengyeltóti, 1946.évi április hó 5.

A kapitányság vezetője:

Székely István

m. rendőr százados.

Forrás: MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

195 „Pécs város nagy jelentőségű politikai esemény színhelye volt. A bányavidék lakossága meleg szeretettel fogadta Nagy Ferenc miniszterelnököt és kíséretét. A kormányelnök kül- és belpolitikánk minden kérdését felölő hatalmas beszédében hangsúlyozta a harcos demokrácia szükségességét és a pártok együttműködésének fontosságát. Ismertette a kormány államosítási tervét és harcot hirdetett mindenfajta sovinizmus ellen. Bejelentette a bankok állami ellenőrzését és a közalkalmazottak létszámának csökkentését. A miniszterelnök beszédét a hallgatóság nagy lelkesedéssel fogadta” – hangzott el az eseményről tájékoztató korabeli filmhíradóban. Forrás: <http://filmhíradokononline.hu/watch.php?id=6124> (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

13.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. április 17-én
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti-i járási kapitánysága.

131.köz.1946.

Tárgy: Rendőrség működéséről félhavasokénti jelentés.
Rend. sz.: 949/24-1946.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

Fenti számra jelentem a következőket:

Ad. 1. Az elmúlt fél hónap alatt politikai esemény a járás területén nem történt. A gazdasági munkák a legteljesebb rendben folynak. A lakosság érdeklődése a Miniszter Úr moszkvai látogatása felé irányul. Bűnügyi csoport leleplezett egy lótolvajtársaságot, 6 pár ellopott lovat juttatott vissza jogos tulajdonosának. A tetteseket az ügyészségnek átadtuk.

Ad. 2. A kimutatást csatolom.

Ad. 3. A politikai hangulat általában nyugodt, gyűlések a járás területén nem voltak. A megszálló csapatok [és] a lakosság közt [a] hangulat barátságos.

Lengyeltóti, 1946.évi április hó 17.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai.
131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

14.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. április 30-én
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131. köz. 1946.

Tárgy: Rendőrség működéséről
félhavasokénti jelentés.
Rend. sz.: 949/24.1946.

Somogyvárm[egyei]. Főkapitányságnak,

Kaposvár.

Fenti számú rendeletre jelentem a következőket:

Az elmúlt félhónapban Balatonbogláron 5 tanoncgerek (17–18 évesek) a futballpálya közelében elhúzódo lövészárokból talált 1 db. kézigránátot, melyet hazafelé menve a balatonboglári hegy oldalából lefelé, a plébános kertjébe dobtak. A kézigránát felrobbant

és súlyosan megsebesített egy embert. A lakosság a plébános elleni merényletet látott a dologban, azonban a rendőrség erélyes nyomozást indítva kiderítette, hogy a tanoncgyerek gondatlanságból követték el az esetet, amennyiben kihúzták a kézigránát biztosítékát, attól ekkor már szabadulni akarva, gondatlanságból éppen a plébános kertjébe dobták azt.

A lakosság feszült figyelemmel várja, hogy a béketárgyalások meglesznek-e tartva, nem halasztják-e azt el. A gazdasági munkálatokat a nagy és tartós tavaszi szárazság hátráltatja, a vetésekre nagyon káros hatással van, miért a lakosság bizonyos mértékben lehangolt.

ad. 2. A kimutatást csatolom.

ad. 3. A politikai hangulat nyugodtnak mondható, gyűlések a járás területén nem voltak. A helybeli megszálló csapatok és a lakosság közti hangulat általában barátságosnak mondható.

Lengyeltóti, 1946. ápr. 30.

A kapitányság vezetője:

Székely István

m. rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

15.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. május 15-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131. köz. 1946.

Tárgy: Rendőrség működéséről
félhavonkénti jelentés.

Rend. sz.: 949/24.1946.

Somogyvárm. Főkapitányság,

Kaposvár.

ad. 1. Az elmúlt félhónapban a Vidéki Főkapitányság a Balaton mentén általános razziaát tartott, melynek során sok előállítás és letartóztatás történt. A letartóztatottakat a Vid[éki]. Főkapitányság Budapestre szállította. Kiemelkedőbb politikai esemény nem történt.

Politikai vonatkozásban a lakosság feszült figyelemmel kíséri a pári[z]si belügyminiszteri konferenciát és várja a jó békét. Gazdasági vonalon a tavaszi száraz időjárás káros hatással van úgy az őszi, mint a tavaszi vetésekre.

ad. 2. Kimutatást csatolom.

ad. 3. A politikai hangulat nyugodtnak mondható. Május 1-én a munkáspártok Lengyeltótiiban közös gyűlést tartottak, melynek keretében a rendőrlegénység és tisztek letették az esküt a köztársaságra. A helybeli megszálló csapatok és a lakosság között a hangulat általában barátságosnak mondható.

Lengyeltóti, 1946. május 15.

A kapitányság vezetője:

Székely István

m. rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

16.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. május 31-én kelt jelentése

Államrendőrség Nagyatádi Kapitánysága.

28.eln. 1946. szám

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946.eln.

Mell.: 2 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

Jelentem, hogy május hó 23-án Felsősegeden¹⁹⁶ orosz és zsidógyalázó nyilas röpcédulákat szórtak el, kb. 30 drb.-[o]t. A tettes[t] Vas Imre felsősegedi lakos személyében elfogtam, s a Főkapitányságra előállítottam.

1945. elején, mikor még német megszállás alatt volt [a] Felsősegedhez tartozó Marton puszta, két zsidó munkaszolgálatost, aki[ke]t először rejtegettek, majd később meggyilkoltak f. évi május hó 25-én. L. I., Sz. L., Sz. J. földműves és F. T. gazdasági intéző személyében a tetteseket elfogtam, s a Főkapitányságra előállít[t]attam.

A kapitányság május havi ügyforgalmáról szóló kimutatást felterjesztem.

Nagyatád, 1946. május hó 31.

A kapitányság vezetője:

Vajthó Lajos

r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

196 Felsőseged önálló község volt, 1950-ben Alsósegeddel egyesült Segesd néven.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitanyságának 1946. június 1-jén kelt jelentése

M. Államrendőrség Marcali Járási Kapitanysága.

20.el./1946. Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. szám: 132/1946.eln.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

A 225.000/1946. IV. 12. B. M. 19. §-a értelmében hatóságom közrendészeti és közbiztonsági állapotáról vonatkozó jelentésemet az alábbiakban adom és terjesztem fel.

A hó folyamán az eljáró rendőrközeggel szemben két esetben történt hatósági személy elleni erőszak, mely esetekből kifolyólag az eljárás folyamatban van, az egyik esetből kifolyólag kettő gyanúsítottat előzetes letartóztatásra az ügyészségre bekísértettem. A hó folyamán több lopási cselekmény történt, köztük betöréses lopás is, ezek közül jelentősebb volt Bize¹⁹⁷ községben egy darab ló ellopása, valamint két esetben különböző ruha holmikat lopott el két ismeretlen tettes; ezen ügyekben az eljárás folyamatban van és gyanúsítottak ellen a rendelkezésre álló adatok alapján körözést bocsátottam ki.

A közrendészet terén a hó folyamán zavaró esemény nem történt, egy esetben május hó közepén a járásnak a Balaton parti részére kiterjedő területén nagy szabású razzia tartatott a [V]idéki [F]őkapitanyság [P]olitikai [O]sztályának irányításával. Ezen alkalomkor nagyobb mennyiségű, kb. 80-85 drb. különböző kincstári holmi került kézre, s 36 egyén állíttatott elő, azonban magukat megfelelően igazolták, így előállítottakból csak három egyén maradt őrizetbe[n], akiket a [V]idéki [F]őkapitanyság [P]ol[itikai]. [O]szt[álya]. kiküldött nyomozó tisztjei fasiszta tevékenység, illetve demokrácia ellenes magatartásuk alapos gyanúja miatt a székesfehérvári gyűjtőtáborba szállította. A közbiztonság a járás területén megfelelő volt; vagyonbiztonságot veszélyeztető kisebb lopási bűncselekmények azonban sorozatosan történnek.

Államrendészettel kapcsolatban jelentem, hogy politikai osztályom nagyon szép eredményt mutatott fel az antidemokratikus egyének szervezkedésének leleplezése terén. Ezen a téren különösen kiemelkedik Körmendi Béla keszthelyi lakos és nevelt fia, Baktai Imre gimnazista szervezkedései. A nyomozás során több bűnjel és röpcédula biztosított. Mivel a cselekmény Keszthelyen történt, hatóságom a további fölgöngyölítésre a keszthelyi járási rendőrkapitanyságnak tudomására hozta.

Más különös esemény hatóságom ter[ület]én nem történt.

Marcali, 1946. évi június hó 1. napján

A kapitanyság vezetője:
Major Gyula
m. r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

197 Kisközség, mely 1977. április 1-jével beolvadt Marcaliba.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1946. június 2-án kelt
jelentése

Magyar államrendőrség igali járási kapitánysága.
12/1946. eln. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.
Rendelet szám: 132/1946. eln. szám

Főkapitány Úr!

Kaposvár.

Fenti számú rendeletére hivatkozással a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról a következőket jelentem:

1946. évi május hó 1-től 1946. évi június 1-ig a járás területén említést érdemlő közrendészeti vagy közbiztonsági esemény nem történt.

A járás területén úgy a mezőgazdasági, mint az ipari munkák elvégzése a legrendesebb ütemben folyik, ha az időjárás kedvező marad, [az I]gali járás területe a mezőgazdasági termelésből elsőként fog kijutni.

A svábság egy része bizalmas értesülés szerint a telepítési akciót meg nem várva, önként, vagyonának hátrahagyásával állítólag Németországba költözik, amelyről a járasi kapitányság mindig utólag értesül. Ugyanígy kerekedett V. I. rendőrnyomozó alhadnagy, aki a közelmúltban kapott felsőbb rendelkezés értelmében fizetés nélküli szabadságot, a nyomozótisztai tanfolyamról bocsátva, melyről a járasi kapitányságon csak akkor értesültem, amikor Varga István már Németországba az angol[-]amerikai övezetbe szökött át.

A járasi kapitányságra iktatásra érkezett a jelzett időben 10 előlegi [elírás, helyesen: elnöki], 18 darab bizalmas, 65 darab bűnügyi, 62 darab kihágási és 257 darab közigazgatási iktatás, amelyből elintézését nyert 8 darab elnöki, 18 darab bizalmas, 47 darab bűnügy, 28 darab kihágás és 167 darab közigazgatási ügydarab. A járasi kapitányságon a jelzett időben az őrizetbe vételek száma volt 45 fő. Ebből internálva lett 6, rendőri felügyelet alá helyezéssel szabadlábra helyezve lett 9, népügyészségnek lett átadva 4, [Á]llamügyészségnek lett átadva 2, szabadon lett bocsátva 24 fő.

Egyben jelentem, hogy Igal községből, valamint a körjegyzőségek területén tartózkodó orosz hadseregbeli katonák, akik a beszolgáltatást voltak hivatva ellenőrizni, a járás területéről eltávoztak úgy, hogy a járás területén jelenleg orosz hadseregbeli katonaság nincs. A járás területére az elmúlt hónapba érkezett a postahivatal értesítése szerint 300 darab „Kis újság”, 906 darab „Szabad szó”, 2250 darab „Szabadnép” [sic!], 300 darab „Somogyvármegye”, 28 darab „Igazság”, 100 darab „Ludas Matyi” és 100 darab „Hadi-fogoly Híradó”.

Egyben jelentem, hogy a járás területén a pártok között kifele a legnagyobb egyetértés uralkodik, míg a pártok keretein belül a coalíció [sic!] állítólagos megszűnésével kapcsolatosan apróbb súrlódások voltak, ép[p] ezért a járasi kapitányság beosztottjai fokozottabb szolgálatteljesítésre vettem igénybe az esetleges demokráciát érintő reakció megnyilvánulása miatt.

Tovább[á] jelentem, hogy a politikai osztály vezetője utasításomra személyesen szállt ki 1946. évi május hó elején Gölle községbe, ahol állítólag egy Rácz nevű igazgató tanító¹⁹⁸ (akinek leánya Rácz Vali énekművésznő¹⁹⁹), mert az említett igazgató tanító [a] magyar demokrácia és magyar kommunizmus ellen súlyos kijelentéseket tett. A politikai osztály vezetője jelentette, hogy nevezettet azért nem vette őrizetbe, mivel korosabb felnőtt igazgató tanító ellen terhelő vallomásokat csak tanítványai tudtak tenni.

Igal, 1946. évi június hó 2.

A kapitányság vezetője:
Alkonyi Aladár
r[endőr]. főhadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

19.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. június 2-án kelt jelentése

Magyar Államrendőrség lengyeltóti járási kapitánysága.

131.köz./1946. szám.

Tárgy: Jelentés a eljárás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Másolat:

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

- ad. 1./ Az elmúlt hónapban rendőrségi szempontból kiemelkedő esemény nem történt. Politikai vonatkozásban a lakosság figyelmét a békeszerződések kötik le, valamint a kormány által bejelentett jó és értékálló pénz mielőbbi kibocsátása. Gazdasági vonatkozásban a sűrű esőzés jó hatással volt úgy az őszi, mint a tavaszi vetésekre, melyek szépen fejlődnek. A gazdasági munkálatok minden téren szépen folynak.
- ad. 2./ Kimutatást 2 példányban csatolom.
- ad. 3./ A politikai hangulat nyugodtnak mondható. A helybeli megszálló csapatok és a lakosság között a hangulat általában jó, barátságosnak mondható.
- 4./ Lengyeltóti területén a következő sajtótermékeket árusítják az alábbi példányszámokban: Szabad Nép 25 drb. Szabad Szó 5 drb. Magyar Nemzet 10 drb. Kos[s]uth Népe 30 drb. Új Magyarország 3 drb. Szabad Föld 50 drb. Ludas Matyi 15 drb. Dolgozók Világlapja 5 drb. Színház 2 drb. Kis Újság 50 drb.

198 Rácz Ferenc regölyi születésű római katolikus kántortanító volt Göllében. A család 1910-ben költözött Somogy vármegyébe, s Rácz Ferenc 38 éven át látta el Göllében a tanítói feladatokat. <http://www.valiracz.com/> (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

199 Rácz Vali (Gölle, 1911. december 25. – München, 1997. február 12.): énekesnő és színésznő, Rácz Ferenc kántortanító és Sohonyai Gizella egyetlen gyermeke. A két világháború között és a második világháború alatt nagy népszerűségnek örvendett. 1944-ben budapesti villájában zsidó barátait bujtatta el, amiért meggyűlt a baja a titkosrendőrséggel. 1956-ban családjával az USA-ba disszidáltak. Előbb New Yorkban, aztán Londonban éltek, s 1975-ben telepedtek le Münchenben. <http://www.valiracz.com/> (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

Lengyeltóti, 1946. június 3.

A kapitányság vezetője (helyett):
Székely István r[endőr]. sz[áza]d[o]s.
(Horváth István r[endőr]. f[ő]h[a]d[na]gy.)

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.
Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírásokkal.

20.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. június 3-án kelt
jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/1 - 1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln. sz. Vm. főkaptság.
Mell.: 1 kimutatás.

M. államrendőrség somogyvármegyei főkapitánysága,

Kaposvár.

Hivatkozott rendelethez jelentem:

1./ Kiemelkedő esemény nem történt.

2./ Számszerű kimutatást csatoltan felterjesztem.

3./ A lakosságnak a termeléssel kapcsolatos megnyilvánulása nagy mértékben javult, sőt teljesen kielégítő, mert az elmúlt hónapban több ízben előfordult eső a termési kilátásokat nagyban megjavította.

A pénzzel kapcsolatban a bizalmatlanság a lakosság minden rétegénél továbbra is fennáll.

A beszolgáltatást ellenőrző és végző orosz katonai alakulat elvonult. Ellene különösebb panasz nem merült fel. A Balaton melléki községekben az átvonuló orosz alakulatok ellen sok panasz van. Főképpen a szőlőkben és gyümölcsösökben idéztek elő nagyobb károkat.

Politikai téren a pártok között általában az együttműködés meg van. Az új gazdák és a régi gazdák [között] azonban itt-ott jelentkezik bizonyos nézeteltérés, mely abban nyilvánul meg, hogy a régebbi jobban felszerelt gazdaságok nem állanak kellőképp[en] az új gazdák támogatására, vagy ha igen, úgy a kölcsönzésért igen nagy ellenértéket követelnek. Ilyen konkrét esetek: az igásállat, a különböző gépek használata.

A baloldali pártok véleménye szerint a közhivatalnokok 50%-a még mindig nem felel meg a demokráciának s a vonatkozó rendelet végrehajtásától e téren is kielégítő eredményt várnak.

A járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról szóló kimutatást csatolom. A közrendészettel kapcsolatban jelentem, hogy – miután a rendőrök tanfolyamot (tájékoztató) sikeresen elvégezték, valamint időnkint e téren megfelelő oktatásban részesülnek – e tárgyban a feljelentések és megfelelő büntetések kiszabása arra kényszerítik a közönséget, hogy e téren a szabályokat betartsák. A fokozottabb ellenőrzés hatására javulás észlelhető.

A közbiztonsággal kapcsolatban jelentem, hogy az utolsó hónapban lényeges javulás volt észlelhető.

Tab, 1946. június 3.

A kapitányság vezetője:
Rómer Sándor
r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

21.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Főkapitányságának 1946. június 11-én
kelt jelentése

132/1-1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról
Rend. sz.: 225.000/1946.IV.12. B. M.

Belügyminiszter Úr.

Fenti számú rendeletére Somogy vármegye területéről május hónapra vonatkozóan az
alábbiakat jelentem:

A [N]agyatádi [J]árási [K]apitányág jelenti, hogy május hó 23-án Felsősegesden orosz és
zsidógyalázó nyilas röpcédulákat szórtak el, kb. 30 darabot. A tettes Vas Imre felsősegesi
lakos volt, akit elfogott és a népügyészségnek átadott [a rendőrség].

1945 év elején, még a német megszállás idején a Felsősegesdhez tartozó Martonpusztán
két zsidó munkaszolgálatos rejtőzött, akiket később meggyilkoltak. A tetteseket május
hó 25-én L. I., Sz. L., Sz. J. földművesek és F. T. gazdasági intéző személyében elfogta és
a népügyészségnek átadta [a rendőrség].

A [T]abi [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a beszolgáltatást ellenőrző és végző orosz
katonai alakulat elvonult. Ellenük különösebb panasz nem merült fel. ~~A Balaton-melléki
községekben azonban az elvonuló orosz alakulatok ellen sok panasz van, főképp [p]en a
szőlőkben és gyümölcsösökben idéztek elő nagyobb károkat.~~²⁰⁰

[A Tabi Járási Kapitányság] Jelenti továbbá, hogy nézeteltérések vannak a járás terüle-
tén a régi és új gazdák között a téren, hogy a felszereléssel rendelkező régi gazdák nem
állanak kellő kép[p]en rendelkezésre az új gazdáknak.

A [C]surgói [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a járás lakossága adózási kötelezettsé-
gének kb. 50–60%-ban tesz csak eleget, amely annak tudható be, hogy a termelőknek
készpénzüket úgyszólván egyáltalán nincsen.

A [C]surgói [J]árási [K]apitányság [P]olitikai [R]endészeti [O]sztálya a környékbeli hegyi
lakosság ellen széleskörű nyomozást indított a fegyverrejtegetések teljes felgöngyölítésé-
re. A csurgói kollégium két tagozatának diákjai ellen is fegyverrejtegetés miatt indított
eljárást, melynek eredményeként géppisztolyt, egy pisztolyt, aknatölteteket és nagyobb
mennységű lőszert koboztak el.

A [S]zigetvári [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a járás a beszolgáltatásoknak 94%-ban
tett eleget és ezzel a vármegye területén az első helyen áll. A termelés rendje zavartalanul
folyik és az utóbbi időben beállott esőzések folytán a gazdaközönség is jobb reményekkel
tekint a termelés befejezése felé. A járás politikai hangulata nyugodt.

200 Áthúzás fekete tintával az eredetiben.

A barcsi járási kapitányság jelenti, hogy V. Gy. és M. Gy. barcsi, illetve komlósdi lakosok az MKP helyiségéből ellopták Jónás József budapesti [lakos] ékszereit. A tetteseket elfogta, az [Á]llamügyészségnek átadta [a rendőrség], az ékszerek nagyobb részét megkerültek.

A kihágások száma megnövekedett, ami azzal magyarázható, hogy a rendőrbiztosság vezetői mind tanfolyamot végeztek, és így most már jobban érvényt tudnak szerezni a rendeleteknek.

A [M]arcali [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy a hó folyamán két esetben történt az eljáró közegekkel szemben hatóság elleni erőszak, mindkét esetben az eljárás folyamatban van, két gyanúsítottat az ügyészségre átkísértetett [a rendőrség].

A hó közepe táján a Balaton parti részeken a [V]idéki [F]őkapitányság [P]olitikai [O]sztályának irányításával nagyszabású razzia volt, mely alkalommal kb. 80-85 különböző kincstári holmi került kézre és 36 egyént állítottak elő, akik közül a [V]idéki [F]őkapitányság politikai nyomozói három egyént a székesfehérvári gyűjtőtáborba szállítottak.

A kapitányság politikai osztálya Körmenyi Béla és nevelt fia, Baktai Imre keszthelyi lakosok antidemokratikus szervezkedéseit leplezte le. az ügyet további illetékes eljárásra a keszthelyi rendőrkapitányságnak adta át.

A [K]aposvári [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy a járás területén két esetben történt gyilkosság, egy öngyilkosság, egy öngyilkossági kísérlet és egy halálos kimenetelű baleset. A gyilkosságok közül egy esetben a tettes ismeretlen, a másik tettes pedig szökésben van, körözése elrendeltetett.

Több esetben fordult elő a járás területén lopás és rablás. A lopásokat és rablásokat főleg kőborló orosz katonák követték el, magyarokkal karöltve. A nyomozások során megállapítást nyert, hogy az orosz katonák által elkövetett lopásoknál majdnem minden esetben magyarok a felbujtók, akik az ellopott dolgokért rendszerint bort fizetnek cserébe.²⁰¹

A ruha és élelmiszer beszerzési nehézségek miatt elkeseredés tapasztalható mind a munkásság, mind a szegényebb néprétegek, valamint az értelmiségi dolgozók körében. Elkeseredésük oka az, hogy élelmiszerkészleteikből és ruházatukból kifogynak és a napról napra értéktelenebb pénzért még a szükséges élelmiszert sem tudják beszerezni. A dolgozók körében általános a kedvetlenség azért is, mert pénzért vásárolni semmit sem tudnak, s így a még meglévő csekély értékeiket és ruhaneműiket kénytelenek elsőrendű szükségleteikért elcserélni.

Általában az egész vármegye területén tapasztalható az elkeseredés az infláció miatt, és általános tünet, hogy a pénzrendezéssel kapcsolatban is igen csekély bizalom nyilvánul meg a lakosság körében.

A vármegye területén május hónapban 341 elnöki, 93 bizalmas, 1010 bűnügyi, 1316 kihágási és 6365 közigazgatási iktatás történt. Internálások száma: 38, rendőri felügyelet alá helyezve: 32, internálás megszüntetése: 2, rendőri felügyelet megszüntetése: 5, őrizetbe vételek száma: 255, előzetes letartóztatások száma: 24, [N]épügyészségnek átadva: 31, [Á]llamügyészségnek átadva: 37, járásbírósnak átadva: 62, szabadon engedve: 20. Körözöttek száma: 190.

Kaposvár, 1946. évi június hó 11.

r[endőr]. alez[redes].

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

201 Áthúzás fekete tintával az eredetiben.

22.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. június 22-én kelt jelentése

Magyar Államrendőrség lengyeltóti járási kapitánysága.

131.köz-1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Hiv. szám: 52/10.-1946.eln.

Svm. Főkapitányságnak,

Kaposvár.

Fenti számra hivatkozva igazoló jelentésemet megteszem azzal, hogy a félhivonkenti jelentéseket Nagy Sándor r[endőr]. sz[áza]d[o]s. közig[azgatási] előadó csinálja. Múlt havi jelentések elkészítésénél én nősülési szabadságon voltam, de eltávozásom előtt előadó urat kioktattam és elláttam megfelelő utasításokkal és így feltevésem szerint hanyagságból vagy feledékenységből került a jelentés tárgyának helytelen feltüntetése, amit helyettem a jelentést aláíró Horváth István r[endőr]f[ő]h[a]d[na]gy. nem vet[t] észre.

A járás közbiztonsági állapotára vonatkozó statisztikai adatok felterjesztését, valamint a múlt havi jelentést megismétlem.

Lengyeltóti, 1946. évi június hó 22.

A kapitányság vezetője:

Székely István

m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

23.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitanyságának 1946. június 26-án kelt jelentése

M. államrendőrség járási kapitánysága Marcali.

18/1. eln. 1946.

Tárgy: A járás közbiztonsági állapotára vonatkozó adatok felterjesztése.

Rend. sz: 133/2. eln.

M. állam rendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

A fenti számú rendeletre az igazoló jelentésemet az alábbiakban terjesztem elő: A kimutatás 27. rovatába, amely az [Á]llamügyészségnek 241 egyén lett volna átadva, téves annyiban, hogy a rendeletből nem tűnik ki világosan az, hogy mint őrizetes egyén lenne-e átadva vagy feldolgozott acta. Így lett a tévedés, hogy az átadott acták lettek a kimutatásba feltüntetve, nem pedig az egyének. A 32. rovatba levő kimutatást azért nem

eszközöltem, mert hatóságomnál az érkezett sajtótermékek nyilvántartása még nem történt meg. Ellenben ezen nyilvántartást hatóságomnál bevezettem.

Marcali, 1946. évi június hó 26.

Járási kapitányság vezetője:

Major Gyula

m. r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

24.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. június 30-án kelt jelentése

Államrendőrség Nagyatádi Kapitánysága.

28.eln.1946. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946.eln.

Mell.: 2 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hónap folyamán a Kisgazdapárt f. hó 16-án Vízváron és f. hó 23-án Nagyatádon gyűlést tartott. A vízvári gyűlésen Kiss Ferenc országgyűlési képviselő²⁰² beszélt és beszéde alkalmával felhívta a megjelenteket, hogy a kormány rendelkezése ellenére is 200 dohánypalántát ültessék el, és ha kell, kapával is védjék meg a fináncok[kal] és a magyar rendőrséggel szemben. Erről szóló jelentésem egy példányát az ügyben keletkezett jegyzőkönyvekkel együtt a pécsi Népügyészséghez, míg a másik példányát a kaposvári politikai osztálynak megküldtem.

Nagyatádon f. hó 23-án megtartott gyűlés alkalmával a járás különböző községeiből a Kisgazda párt tagjai szekereken vonultak fel és lovasbandériummal. A gyűlésen először Jónás József országgyűlési képviselő,²⁰³ majd Vidovics Ferenc főispán²⁰⁴ beszélt. Gyűlés

202 Kiss Ferenc (Magyaregres, 1896. július 23. – Kaposvár, 1978. július 16.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt tagja. 1945 elején az egyik kezdeményezője volt Somogyban a párt újjászervezésének. Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4673&catid=74%3Ak&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

203 Jónás József (Újdombóvár, 1903. november 17. – Pécs, 1994. január 7.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt tagja. 1935-től az FKGP Somogy vármegyei titkára. 1941-ben a Magyar Parasztszövetség alapító tagja, megyei szervezője volt. A háború után bekapcsolódott a kisgazdapárt újjászervezésébe. 1944. december 3-tól a Kaposvári Nemzeti Bizottság, majd a Somogy Vármegyei Nemzeti Bizottság tagja. Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4473&catid=73%3Aj&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

204 Vidovics Ferenc (Balatonendréd, 1900. március 7. – New York, 1976. június 20.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt tagja. 1945. április 23-án kinevezték Somogy vármegyei főispánjává. 1945. november 4-én a Veszprém vármegyei választókerületben nemzetgyűlési képviselővé választották. Számos társadalmi és sportegyesület elnöke Somogyban. Kommunistaellenes beszédei és magatartása, valamint egy fégyveres rendfenntartó alakulat, a Gaál Gaszton-gárda megszervezése miatt 1946. augusztus 12-én a munkáspártok követelésére és a sajtó támadásaira leváltották a főispáni posztról.

simán, minden rendzavarás nélkül folyt le. Erről szóló jelentésemet a vármegyei főkapitányság politikai osztályának is felterjesztettem. Gyűlésen kb. 6000 ember vett részt.

Jelentem továbbá, hogy a nagyatádi járásban, ahol 4 hónapig front volt, igen sok aknáított terület van most is, aminek következtében állandó életveszedelemnek van[nak] kitéve a járás lakói. Az elmúlt hónap folyamán is Molnár Vendel nagyatádi lakos kaszálás közben aknára lépett és a helyszínen meghalt. De nemcsak emberéletre káros az aknáított terület, hanem mezőgazdasági szempontból is, mert az elaknáított területeket a lakosság megművelni, illetve kihasználni nem tudja. Kívánatos volna, hogy a járás területére minél előbb nagyobb számú aknakutató műszaki alakulat kiküldése, hogy a lakosság élet és vagyónbiztonsága biztosítva legyen.

A gazdasági életben rohamosan fokozódó infláció következménye kép[p]en most már nemcsak a kereskedésekben, hanem a piacokon is csak cserébe lehet árut kapni. A helybeli piacon pld. újburgonyát, főzelékféléket stb. csak tojásért adnak. Ha pénzért adnak is valamit, ennek kifizetése a kisebb váltópénz hiánya miatt ütközik nehézségekbe.

A kapitányság június havi ügyforgalmáról szóló kimutatást felterjesztem.

Nagyatád, 1946. június hó 30.

A kapitányság vezetője:
Vajthó Lajos
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

25.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. július 1-jén kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131/köz. 1946. Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 323/1946. eln.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

ad. 1. Jelentem, hogy az elmúlt fél hónapban kiemelkedő esemény nem történt. A járás területén Balatonbogláron és Gamáson tartott a Független Kisgazdapárt politikai népgyűlést, melyek rendzavarás nélkül, rendben folytak le. Bűnügyi vonalon a már jelentett cca 1000 úrméter, a forgalomból kivont fa ügyének nyomozása van folyamatban. Gazdasági vonalon az aratás köti le a mezőgazdasági munkásokat s az aratás nagy lendülettel szépen halad előre. A termés jó közepesnek ígérkezik.

ad. 2. A kimutatást csatolom.

ad. 3. A politikai hangulat nyugodtnak mondható. A lakosság pártkülönbség nélkül [a] mielőbbi igazságos békét várja.

Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6473&catid=94%3Av&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

ad. 4. Lengyeltóti területén a következő sajtótermékeket árusítják:
Szabad Nép = 25 db
Új Magyarország = 3 db
Szabad Szó = 5 db
Szabad föld = 50 db.
Magyar Nemzet = 10 db
Lengyeltóti, 1946. évi júl. 1.

Ludas Matyi = 15 db
Kossuth Népe = 30 db
Dolgozók V[ilág][apja]. = 5 db
Színház = 2 db
Kis Újság = 50 db

A kapitányság vezetője:
Székelly István
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

26.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitányságának 1946. július 1-jén kelt jelentése

M. Államrendőrség Marcali Járási Kapitánysága.

20.eln./1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei
Főkapitányságának,

Kaposvár.

A 225.000/1946. IV. 12. B. M. számú rendelet 19 §-a értelmében hatóságom területének közrendészeti és közbiztonsági állapotáról szóló jelentésemet az alábbiakban teszem meg:

A járás közrendészeti állapota június hó folyamán megfelelő volt, nagyobb jelentőségű, vagy csoportos rendezettség nem fordult elő. A hó 16. napján Böhönye községre kiterjedő razzia tartattam több rendőrbiztoság személyzetének összevonásával, a politikai osztályvezető, valamint a közigazgatási és bűnügyi, s az őrszemélyzeti osztályvezető, illetve felügyelő részvételével. A razzia során, minden rendsértés nélkül zajlott le, s annak során mintegy 52 db. különböző kincstári eredetű holmi vétetett őrizetbe, ezenkívül az ottani gr. Festetich felosztott gazdaságából illetéktelen egyéneknél lévő gazdasági felszerelések kerültek kézre, s ez utóbbiak a földigénylő bizottságnak adattak át. Őrizetbe vétel ez alkalommal nem történt.

A közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmény június hóban 1 fordult elő, mégpedig P. S. robbanóanyag által egy vasúti szerelvény ellen elkövetett közveszélyes rongálás büntettét megvalósító bűncselekménye, mely bűncselekmény sikeresen lenyomoztatott és gyanúsított az [Á]llamügyészséghez kísértetett be előzetes letartóztatásba helyezve. Ezenkívül kézrekerült a hó folyamán 2 fiatalkorú többszörös betöréses és közönséges lopással gyanúsított egyén, akik 1945. őszétől fogva több lopást követtek el, valószínű tolvajszöveségben és vallomásuk szerint oroszokkal együtt, a nyomozás ezen gyanúsítottak ellen

is jórészt sikerrel járt, habár még több kiderítetlen lopás is terheli ezen gyanúsítottakat, mégis a nyomozás során tisztázott és általuk elismert betöréses sorozatosan elkövetett lopások miatt előzetes letartóztatásba helyezve, az [Á]llamügyészségnek átadattak.

Az államrendészet terén a hó folyamán említésre méltó esemény, illetve rendzavarás a járás területén nem fordult elő. Az előbbi bekezdésben tárgyalt robbanóanyaggal elkövetett közveszélyes rongálás első tekintetre politikai színezetet mutatott, azaz erre is gyanút adott, így annak nyomozásába a politikai osztály is bekapcsolódott, azonban a nyomozás tisztázta, hogy csupán közönséges büntettről van szó, a bűncselekménynek politikai háttere nem volt.

Június hó folyamán a járás területén egyéb említésre méltó közérdekű esemény, vagy bűncselekmény nem történt; a járás közrendészeti és közbiztonsági helyzete megfelelő volt.

Marcali, 1946. július hó 1.

A kapitányság vezetője:

Major Gyula

m. r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

27.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. július 2-án kelt jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/2 - 1946. köz. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946. eln. sz. Vm. főkaptság.

Melléklet: 1 db.

M. államrendőrség somogyvármegyei főkapitánysága,

Kaposvár.

Hivatkozott rendeletre jelentem:

1./ Balatonföldváron egy csecsemőgyilkosság történt, melyet az [Á]llamügyészségnek adtam át.

2./ Számszerű kimutatást csatolom.

3./ Politikai téren kis lanyhulás észlelhető, ami az aratási munkálatokra vezethető vissza. A [K]isgazdapárt egy nagy-gyűlést tartott, melyen Vidovics főispán is felszólalt. Erről a pol[itikai]. oszt[ály]. külön jelentést küldött. A pénzzel kapcsolatban a lakosság minden rétege bizalmatlan, ami oda vezetett, hogy a piacon értékmérőnek a tojáshasználatot. A rövidesen bevezetendő forinttal ez a nem kívánatos helyzet megszűnik. Az aratási munkálatok rendben folynak és annak eredményétől gazdasági téren javulás várható.

A békeszerződés megkötése elé a lakosság minden rétege nagy bizalommal néz és annak eredményétől nagyobb javulást vár.

A közrendészeti és közbiztonsági állapotról jelenthetem, hogy a közbiztonság nagy mértékben megjavult és állandóan javuló irányzatot mutat. A Balaton melletti községekben a közrendészet ellenőrzése különösen a nyári hónapok folyamán az őrszemélyzet kis létszáma miatt nem kielégítő.

Tab, 1946. július 2.

A kapitányság vezetője:
Rómer Sándor
r[endőr]. száza[d]os.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

28.

A Magyar Államrendőrség Csurgoói Járási Kapitányságának 1946. július 3-én kelt jelentése

Államrendőrség Csurgoói Kapitánysága.

1157/1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/el. 1946. sz.
Melléklet: 1 db

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának

Kaposvár.

Hivatkozással a fenti számú rendeletre, jelentésemet az alábbiakban terjesztem fel:

A járás lakossága a kormánnyal kapcsolatos megnyilvánulások, illetve intézkedései felé, főleg az új pénz elé nagy várakozásokkal tekint. A közelmúltban megjelent fegyverbeszolgáltatásra vonatkozó szigorú rendeletet a járásban ismert többé kevésbé jobboldali beállítottságú egyének nem valami kedvezően fogadták. Ezen egyének befolyásaikat jobb érzésű egyénekre is kiterjeszthették, mert ezen rendeletet nem minden észrevétel nélkül hajtották végre.

A járás területén a három baloldali pártszervezet: a két munkáspárt és Nemzeti Paraszt Párt között a legteljesebb együttműködés áll fent. A Női Demokratikus Szövetség²⁰⁵ komoly szociális tevékenységet fejt ki a járás székhelyén.

A helyi közigazgatáságra [sic!] vonatkozóan megállapítható, hogy az új járási főjegyző működésével a járás lakossága legteljesebb mértékben meg van elégedve. Észrevétel csak egyes községekben és pedig oly irányban van, hogy a rendőrhatalóság helyi szervei mint egy más társhatalóság nem minden esetben támogatják.

205 Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ): a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére 1945. február 18-án megalakult „pártonkívüli társadalmi szervezet”. Az MNDSZ 1956-ban megszűnt, majd 1957-ben Magyar Nők Országos Tanácsa néven alakult újjá, s működött 1989 júniusáig. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/91-04/ch09.html> (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

Az állandóan emelkedő árakkal a lakosság nem tud lépést tartani. Napról napra minden képezetet felülmúló áremelkedés van a járás területén lévő piacokon. Ennek egyik oka a piacokat nagy számban megrohanó budapesti vásárló közönség, kik minden kimondott árat fizetnek, így a lényegesebb kevesebb fizetéssel rendelkező helyi személyek vásárolni egyáltalán nem tudnak.

A nemzetközi eseményekkel kapcsolatos kérdésekkel szemben a járás lakossága nagy érdeklődést tanúsít. A külföldre hurcolt magyar javak és a Nemzeti Bank aranykészletének visszaadása²⁰⁶ áll a közönség érdeklődésének központjában.

A csurgói járás területén sajtóorgánium nem jelenik meg. A járás területére budapesti, kaposvári és nagykanizsai lapok érkeznek.

A járás közrendészeti és közbiztonsági állapota az egyébként fennálló nehézségek leküzdésével kielégítő lenne.

Csurgó, 1946. évi július hó 3.

A kapitányság vezetője:

Székelyi Sándor

m. rendőr h[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

29.

A Magyar Államrendőrség Kaposvári Járási Kapitányságának 1946. július 3-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Kaposvári Járási Kapitánysága.
1232/1946.

Tárgy: Jelentés a Kaposvári Járási Rendőrkapitányság
közbiztonsági és közrendészeti állapotáról (225.000)
1946.IV.12. B. M. rend. 19. §-a n.) pont).
Mell: 2 db [kézzel írva]

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

A kaposvári járás területén 1946. évi június hó folyamán a közbiztonsági és közrendészeti állapotokról jelentésemet az alábbiakban teszem meg.

Politikai irányú tevékenység, vagy politikai jellegű megmozdulás nem volt tapasztalható. Említésre méltó ezen a téren a németajkú lakosság kitelepítése, mely a múlt hónap folyamán vette kezdetét és a járás több községében már befejeződött, míg egyes községekben folyamatban van. Június 29-én Péter és Pál napjára a Kisgazda Párt hívott egybe nagyobb szabású ünnepségre és gyűlésre nagyobb számú közönséget, amelyen a járás lakosságának tetemes része is részt vett. Tekintettel arra, hogy a gyűlés Kaposvár

206 A Magyar Nemzeti Bank aranykészletének visszajuttatásáról az Amerikai Egyesült Államok 1946 nyarán döntött, s ennek eredményeként az év augusztusában 30 000 kg aranyrúd- és éremkészletet szállítottak vissza Magyarországra. Ez nyújtotta a fedezetet a forint bevezetéséhez.

t[örvény]h[atósági]j[ogú]. város területén zajlott le s az ünnepségek is ott voltak, a járási kapitányság részéről ezzel kapcsolatban különösebb jelentenivalóm nincsen.

Bűnügyi vonatkozásban jelentem, hogy a járás területén az elmúlt hó folyamán egy gyilkosság történt, mégpedig június 12-én Göndöcs József fonói lakost a délutáni órákban Kaposhomok és Taszár között az útelágazásnál egy orosz katona pisztollyal agyonlőtte. A kaposvári orosz városparancsnokság ezen ügyben az eljárást megindította, a megállapítás és eredmény ezideig ismeretlen. Gondatlanságból okozott emberölés történt június 16-án Nagybjomhoz tartozó Felső-Kakk pusztán,²⁰⁷ B. F. agyonlőtte nevelőapját. Június 5-én Bószénfa község határában Kompai Péter bószénfai lakos megrakott kocsijával hazafelé haladt, völgynek haladva a kocsi meglódult, ő a kocsiról leesett s a kocsi keresztülment rajta. Ezenkívül más halálos kimenetelű baleset nem történt. Öngyilkosság két esetben volt, az egyik lőfegyverrel, a másik kötéllel végrehajtva.

A vagyoni elleni bűncselekmények az előző hónaphoz viszonyítva némi csökkenést mutatnak, ami annak tudható be, hogy az orosz katonaság nagyobb megszálló egységei elvonultak s így az oroszokkal együttműködő és a tolvajlásokban résztvevő magyar lakosság sem mer olyan nyíltan bűncselekményeket elkövetni. A múlt hó folyamán előforduló bűnügyek nagyrésze lopás büntette, vagy vétsége. A lopások tárgyát legnagyobb részben ruha és élelmiszer lopások képezik. Újabban nagyon elszaporodtak a mezei lopások, ami azzal magyarázható, hogy a megélhetési viszonyok mindig rosszabbak s mivel a pénzért való vásárlás már csaknem lehetetlen, így az élelem megszerzésére nagyon sokan ezt a bűnös módszert használják. Természetesen a járás területén is a mezei lopásokban szintén a kóborcigányok, vagy a letelepedett cigányok szerepelnek legnagyobb létszámban.

Háborús, vagy népellenes bűncselekmény miatt a járás területén egy esetben történt letartóztatás. A kapitányság politikai osztálya elfogta és a Népügyészségnek átadta Fröhlich József kaposhomoki igazgató tanítót, aki Kaposhomok községben a Volksbundnak egyik megszervezője és vezető irányítója volt. Más népellenes bűncselekmény az elmúlt hó folyamán nem volt.

A mezőgazdasági munkálatok a megszokott ütemben folynak, a hónap végén megkezdődött az aratás is, a gazdák között az új beszolgáltatási rendelet miatt azonban elkeseredés és zúgolódás van, mert azt magukra nézve nagyon súlyosnak tartják.

Az újjáépítési munkálatok, tekintettel a mezőgazdasági munkák sürgősségére, lassú ütemben haladnak előre.

Az adózás a járás területén mindenütt fennakadás nélkül folyik, bár a pénz elértéktelenedése miatt adójegy és adópengő vásárlás miatt ez is nehézkessé vált.

A munkásság, de különösen a szellemi dolgozók helyzete az elmúlt hó folyamán tovább rosszabbodott. A munkások is zúgolódással fogadják az óriási áremelkedéseket, de mégis némi természetbeni ellátást kapnak s így helyzetük mégsem olyan súlyos, mint a szellemi munkásoké, akik készpénzfizetésükkel ma már jóformán semmit sem tudnak kezdeni, mert egyheti fizetésük jóformán egynapi piacpénzre sem elégséges. A pénz értékállóvá tételét, hogy adópengőt, vagy adójegyet vásároljanak, nagyon sok tisztviselő nehezen tudja megvalósítani, mert önmaga hivatali ténykedései miatt ennek elintézésére képtelen, ahol gyermekek vannak, a feleség sem szakíthat magának a postán való sorbanállásra többórát. Több oldalról hallatszik panasz a kisiparosok részéről is az anyagbeszerzési nehézségek miatt, mert oly kevés nyersanyagot tudnak beszerezni s így oly keveset tudnak dolgozni, hogy megélhetésüket a mai árak mellett alig képesek biztosítani.

207 Felsőkakpuszta: Nagybjomhoz tartozó külterületi lakott hely.

Az elmúlt óról egyéb fontosabb jelentenivaló nincsen.
Kaposvár, 1946. július 3.

A kapitányság vezetője:
Dr. Écsy Jenő
r[endőr]. őrnagy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

30.

A Magyar Államrendőrség Szigetvári Járási Kapitányságának 1946. július 3-én kelt jelentése

JÁRÁSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG SZIGETVÁR [bélyegzőlenyomat]

108/14-1946.

Tárgy: Szigetvári járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln.
Melléklet: 1 db

Vármegyei Főkapitány Úrnak,

Kaposvár.

A szigetvári járási rendőrkapitányság f. évi VI. óra szóló és a közrendészeti és közbiztonsági állapotát tartalmazó jelentést a vonatkozó ügyforgalmi adatokat tartalmazó kimutatás kapcsán felterjesztem.

A járás területén a közrendészeti és közbiztonsági állapotok teljesen jók. Vagyon és életellenes bűncselekményeket alapul véve a járás területén csupán lopás büntette fordult elő. Kisebb súlyú bűncselekmények súlyos és könnyű testi sértés, jogtalan eltulajdonítás azonban sűrűn előfordult. Az intellektuális bűncselekmények azonban a járásban ugyancsak csekély számmal fordultak elő.

A rendőrhatalomnak erős harcot kell vívni a Budapestről állandóan lejáró feketézők nagy tömegeivel szemben. Ezen eljárásnál azonban a legnagyobb tapintat szükséges, mivel való tény az, hogy a csupán feketézési szándékkal lejáró pesti lakosok nagyrésze között elvegyül az a munkás réteg is, ahol egy család 5-6 gyermekkel bír és a mindennapi kenyérért kénytelen Budapestről lejárni, hogy úgyszólván utolsó ruháját, fehérneműjét, lábbelijét cserélje el a legszükségesebb élelemért. A helybeli Nemzeti Bizottság is állandóan felszínen tartja ezt a kérdést és a rendőrség állandó felhívást kap, hogy idegen vásárlókat ne tűrjön meg a szigetvári piacon. Ezt, a fentiekre való hivatkozással a pesti munkás családok életét, valamint a szociális viszonyokat alapul véve, teljes mértékben nem áll módunkban végrehajtani. Minden esetre azonban a gyakran elrendelt razziákkal elég eredményt értem el és igyekszem a szigetvári járásból távoltartani a feketézőket, akik nemcsak a szigetvári piacot, hanem a falvakat is ellepik, de ott, úgy az állomásokon, mint bent a falvakban a rendőrközvetítők állandóan igazoltatnak és résen vannak, hogy feketézők, üzérkedők a járásba ne jöhessenek.

A 3700/1945. M. E. rendelet értelmében, mely a tej és a tejtermékek forgalmának és felhasználásának szabályozásáról szól, alkalmilag rajtaütésszerűen razziákat tartottam,

melynek következtében számtalan kihágási feljelentés tétetett. Ezzel kapcsolatosan a tej és tejtermékek elkobzása és a büntetőparancsok kibocsátása vált szükségessé. Ez azonban azt eredményezte, hogy a szigetvári piacról mindennemű tej és tejtermék eltűnt és így a lakosság részéről sok panasz hangzott el, nemcsak a kormányrendelet ellen, hanem a rendőrségi intézkedések ellen is.

A termelés rendje a járásban továbbra is zavartalanul folyik. Az aratás mindenütt rendben megindult és a betakarítások folyamatban vannak. Legnagyobb nehézséget azonban a pénz kérdése okozza, és a pénz kezdi a teljes vásárló értékét elveszteni. A piacon pénzért nehezen lehet vásárolni, csupán csere képpen. Magam győződtem meg arról, midőn polgár asszony két uborkáért nem pénzt, hanem 1 drb. tojást kért, 5 almáért avagy körtéért ugyancsak 1-1 tojást kért. Fentiek szerint legnehezebb helyzetben a fix fizetésűek vannak és ezek közül is a közalkalmazottak.

Szigetvár, 1946. július 3.

a kapitányság vezetője:
Eperjessy László
m. rendőr őrnagy²⁰⁸

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.
Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

31.

A Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának 1946. július 5-én kelt jelentése

Államrendőrség barcsi járási Kapitánysága.
293/1946. szám

Tárgy: A Barcsi járás közbiztonsági és közrendészeti helyzet jelentése VI. óról
R. sz. 132/1946. eln.

Vármegyei Főkapitányság,

Kaposvár.

Tárgyban jelentem az alábbiakat:

A hó folyamán a Szoc[iál]. dem[okrata]. párt tartott Baracson politikai gyűlést, melyen a [s]zoc[iál]. dem[okrata]. szónokon kívül [k]isgazda szónok is felszólalt. A gyűlésen kb. 500 főnyi hallgatóság volt. A gyűlés esemény nélkül zajlott le.

Csokonyavisontán a Kisgazdapárt tartott gyűlést. A gyűlésen kb. 5000 fő jelent meg, rendezvény nem történt.

B[ún]. ü[gyi]. vonatkozásban kiemelkedőbb esemény: 2 halálos, 1 nem halálos kimenetelű baleset, és 1 öngyilkosság.

A kisebb lopások (különösen mezei és kerti lopások) megakadályozására a községek szigorú éjjeli őri és önkéntes őrségi szolgálatot szerveznek. Az államrendőrség csekély létszámánál fogva képtelen megakadályozni a lopásokat (az őrszemélyzetben 42 %-os hiány van).

208 Utóbbi sorok bélyegzőlenyomaton.

F. hó 27-én a járás területén a honvédség, a határrendőrség és révkapitányság bevonásával általános razzia volt (200 fővel). Említésre méltó eredmény nem volt.

A nemi betegségek megakadályozása céljából a razzia során előállított nemibeteggyanús egyéneket orvosi vizsgára előállítottam, azonban az orvosok kellő műszerrel és vizsgálati eszközök hiányában a vizsgálatot nem tudták megejteni, hanem bajmegállapítás végett kórházbautalást javasoltak. Ez anyagiak hiányában végrehajthatatlan. A vármegyei tiszti főorvos útján gondoskodni kellene, hogy a járás tiszti orvosának megfelelő vizsgálati eszköz álljon rendelkezésre.

A beszolgáltatások körül a hónapban nagyobb zavar nem mutatkozott.

A pénzromlás következtében terményt úgyszólván csak csere útján lehet kapni. Az aratás teljes erővel folyik: több helyen már a cséplést is megkezdték. Közepes termény eredmény várható.

Politikai téren előtérben áll a béke tárgyalás, e téren magyar vonatkozásban bizonytalanság uralkodik.

Barcs, 1946. július 5.

A kapitányság vezetője:

Vida Árpád

m. rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

32.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Főkapitányságának 1946. július 9-én kelt jelentése

132/14-1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye közrendészeti és közbiztonsági állapotáról
Rend. sz.: 225.000/1946.IV.12. B. M.

Belügyminiszter Úr.

Fenti számú rendeletre Somogyvármegye területéről június hónapra vonatkozóan az alábbiakat jelentem:

A [N]agyatádi [J]árasi [K]apitányság területén június hó 16-án Vízváron a Kisgazdapárt gyűlést tartott, melyen Kiss Ferenc országgyűlési képviselő beszélt és beszéde alkalmával felhívta a megjelenteket, hogy a kormány rendelkezése ellenére is 200 dohánypalántát ültessenek, és ha kell, kapával is védjék meg a fináncokkal és a rendőrséggel szemben. Ezt az esetet a nagyatádi kapitányság a pécsi Népügyészségnek is jelentette.

Június hó 23-án ugyancsak gyűlést tartott a Kisgazdapárt Nagyatádon, mely alkalmával a párt tagjai szekereken és lovasbandériummal vonultak fel. Beszédet mondott Jónás József országgyűlési képviselő és Vidovics Ferenc főispán. A gyűlés simán, minden rendezavarás nélkül folyt le.

Jelenti továbbá a [N]agyatádi [K]apitányság, hogy területén még most is igen sok az aknásiított terület, minek következtében a lakosság ezen területeket megművelni

nem tudja. A szerencsétlenség is gyakori ennek következtében. Június hó folyamán is Molnár Vendel nagyatádi lakos kaszálás közben aknára lépett és a helyszínen meghalt. Kívánatos lenne erre a területre is mennél előbb aknakutató műszaki alakulat kiküldése.

A gazdasági életre mind nagyobb súllyal nehezedik az infláció. Már a piacon is az a helyzet, hogy csak cserébe akarnak árut adni a termelők.

A [T]abi [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy az elmúlt hó folyamán Balatonföldváron egy csecsemőgyilkosság történt, melyben az eljárás már az [Á]llamügyészség előtt van folyamatban.

Az aratási munkálatok rendben folyamatban vannak, annak eredményétől mindenki javulást vár gazdasági téren.

A közbiztonsági állapot állandóan javulást mutat, azonban a Balaton melletti községekben [a] közrendészet ellenőrzése, különösen a nyári hónapok folyamán az őrszemélyzet kis létszáma miatt nem kielégítő.

A [C]urgói [K]apitányság jelenti, hogy a fegyverbeszolgáltatásra vonatkozó szigorú rendeletet a járásban ismert többé kevésbé jobboldali beállítottságú egyének nem valami kedvezően fogadták és nincsen kizárva, hogy magatartásukkal, véleménynyilvánításukkal a közhangulatot is sikerül károsan befolyásolni a fegyverbeszolgáltatásokkal kapcsolatban.

A lakosság érdeklődésének homlokterében a stabilizáció és a békekötés kérdése áll.

A [S]zigetvári [J]árás [K]apitányság hatósági területén a közrendészeti és közbiztonsági állapotok kielégítőek. Vagyon és élet elleni bűncselekményeket alapul véve a járás területén csupán lopás fordult elő. Kisebb súlyú bűncselekmények, mint pl. könnyű testi sértés, jogtalan eltulajdonítás gyakoribb volt. Intellektuális bűncselekmények ugyancsak gyér számban fordultak elő.

A szigetvári piacot nagy számmal lepik el a Budapestről lejáró feketézők, melynek megakadályozása végett több ízben tartott a rendőrség eredményes razzziákat.

A razzziák eredményeképpen a hó folyamán sok kihágási feljelentés tétetett a tejügyekkel kapcsolatban. Ez azonban azt eredményezte, hogy a szigetvári piacról mindennemű tej és tejtermék eltűnt, amelyért a közönség körében sok panasz hangzott el a rendőrség ellen is.

Az inflációval kapcsolatban a járás területén is igen nagy az elkeseredés.

A [B]arcsi [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy június 27-én a járás területén a honvédség, a határrendőrség és a révkapitányság bevonásával általános razzzia volt. Említésre méltó eredmény nem történt. A járás területén különösen a kisebb mezei és kerti lopások szaporodtak el, mellyel szemben a rendőrség a 42 %-os őrszemélyzeti létszámhiánya miatt nem tudja eredményesen felvenni a harcot.

A múlt hó folyamán több nemibeteggyanús egyént állítottak elő orvosi vizsgálatra, azonban az orvosok kellő műszer és vizsgálati eszköz hiányában a vizsgálatot nem tudták megejteni és bajmegállapítás végett kórházbautalást javasoltak, amely kellő anyagi fedezet hiányában lehetetlen. A vármegyei tisztí főorvos útján a járás tisztí orvosait el kellene látni kellő eszközökkel.

A [M]arcali [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy június 16-án Böhönye községre kiterjedő razzziát tartott, s annak során kb. 52 drb. különböző kincstári eredetű tárgyat vett őrizetbe, valamint az ottani Festetich[-]féle felosztott gazdaságból illetéktelen egyéneknél lévő gazdasági felszerelések kerültek kézre, melyeket a földigénylő bizottságnak adtak át. Őrizetbe vétel ez alkalommal nem történt.

Közbiztonságot veszélyeztető cselekmény is előfordult. P. S. robbanóanyag által egy vasúti szerelvény ellen követett el bűncselekményt, melyet a rendőrség sikeresen kinyo-

mozott és a tettest az [Á]llamügyészséghez átadta. Ezenkívül még két fiatalkorút adott át az [Á]llamügyészségnek, többszörös betöréssel és lopással gyanúsítva, valószínűleg tolvajszövetség keretén belül követték el 1945 ősztől kezdődően a sorozatos lopásokat.

A [K]aposvári [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy hatósága területén a múlt hó folyamán egy gyilkosság történt, mégpedig június 12-én, amikor is Göndöcs József fonói lakost a délutáni órákban Kaposhomok és Taszár között az útelágazásnál egy orosz katona pisztollyal agyonlőtte. A nyomozást a kaposvári orosz városparancsnokság folytatja. Gondatlanságból okozott emberölés történt Felső-Kak pusztán. B. F. agyonlőtte nevelőapját. Június 5-én Bószénfa község határában Kompai Péter bószénfai lakos megrakott kocsijával hazafelé haladva, a kocsiról leesett és a kocsit keresztülment rajta. Öngyilkosság két esetben történt.

A múlt hó folyamán nagyon elszaporodtak a mezei lopások, ami azzal magyarázható, hogy a megélhetési viszonyok állandóan rosszabbak. A lopásokat legnagyobb részt kóbor cigányok követik el.

A kapitányság politikai osztálya a hó folyamán elfogta és a Népügyészségnek átadta Frólich József kaposhomoki igazgató tanítót, aki a Volksbundnak egyik agilis szervezője és vezetője volt.

A súlyos gazdasági helyzet miatt a járás területén is nagy az elkeseredés.

A vármegye területén június hónapban 596 elnöki, 49 bizalmas, 1142 bűnügyi, 1230 kihágási és 4386 közigazgatási iktatás történt. Internálások száma: 35, rendőri felügyelet alá helyezve: 58, internálás megszüntetés: 3, rendőri felügyelet megszüntetés: 31, Órízetbe vételek száma: 169, Előzetes letartóztatások száma: 28, Népügyészségnek átadva: 21, Államügyészségnek átadva: 25, Járásbírósnak átadva: 5, Szabadon engedve: 77, A körözöttek száma: 126.

Kaposvár, 1946. évi július hó 9.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

33.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1946. július 11-én kelt jelentése

Magyar államrendőrség igali járási kapitánysága.

6/1.-1946. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rendelet szám: 132/1946. eln. sz.

Főkapitány Úr

Kaposvár.

Fenti számú rendeletre való hivatkozással a járási közrendészeti és közbiztonsági állapotáról június 1-30-i időtartamra a következőket jelentem:

A járás területén a mezőgazdasági munkák a legnagyobb rendben folynak. A hónapok óta tartó esőtlen, száraz idő következtében az összes gabona félék már június hó közepére úgy megérették, hogy aratását megkezdhették.

Péter-Pálra legtöbb gazda nem csak hogy learatott, de a betakarodással [sic!] is végzett. A gazdáktól vett értesülések szerint közepes termés várható.

Meg kell említenem, hogy nagyon sokat hallom a gazdáktól emlegetni, hogy a közel-látás céljaira kirendelt fogatokért sem pénzt, sem más ellenszolgáltatást nem kapnak. Ugyanígy az orosz jóvátétel részére történő szállításokért sem kaptak még semmit. Miért nincs erre intézkedés, vagy ha van, akkor ki a bűnös, hogy ezért a kirendelésekért a gazdák nem kapnak semmit. Sokan emlegetik az orosz jóvátétel részére leadott marhák többletének (100-150 kg.-mal többet adtak le, mint az előírt mennyiség) jóváírását, illetőleg elszámolását.

A járás sváb lakta területein teljes a nyugalom, már bele nyugodtak elkerülhetetlen sorsukba, s nem zúgolódnak, s nem elégedetlenkednek. A kitelepítés megkezdődött, s már allig [sic!] várják, hogy német országba [sic!] érjenek.

Május hónapban az orosz katonák kivonultak a járás területéről, június 20-án azonban a beszolgáltatás ellenőrzésére egy orosz főhadnagy és 5 légénységi állománybeli katona érkezett Igalba.

Jelentem tovább[á], hogy a járás területén működő pártok között különös ellentét nem mutatkozott. A Magyar Kom[m]unista [P]árt igali szervezete június 25-én este 8 órakkor [sic!] a Székházában értelmiségi gyűlést tartott, melyre Igal község összes tisztviselőit és értelmiségét meghívta. A járási rendőrkapitányság is teljes létszámban megjelent a gyűlésen, amelyen aktuális politikai kérdések és viták kerültek megbeszélésre. A gyűlés este 23 h. után ért véget, a jelen levők nagy meglepedésére, s meg állapították, hogy ilyen értelmiségi gyűlések tartása nagyon helyes, és üdvös, miután itt egyrészt [t] a mai helyzettel kapcsolatos aktuális kérdéseket megvitathatják, másrészt a nem párt tagok meggyőződhetnek a Kom[m]unista Párt helyes terveiről, irányáról, a nép szeretetéről, és helyes útra való térítéséről, s ép[p]en ezért kérték a Kom[m]unista Párt titkárát, hogy ilyen értelmiségi gyűlést mielőbb és minél többször tartson.

Igal, 1946. évi július hó 11.

A járási kapitányság vezetője m. b.
dr. Márczy Dénes
r[endőr]. főhadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitanyságának 1946. július 15-én kelt jelentése

131/ köz. 1946.

Tárgy: Félhavi jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról
Rend. sz.:323/1946. eln.

Vármegyei Főkapitanyság,

Kaposvár.

Ad/1. Jelentem, hogy az elmúlt fél hónap fontosabb politikai esemény nélkül múlt el. Bűnügyi vonatkozásban Szőlősgyörök községben szóváltás közben husáanggal agyonütötték Tuli István ottani lakost. A tettesek f. hó 17-én kerültek a statáriális bíróság elé.

Ad/1) Jelentem, hogy az elmúlt félhónap politikai esemény nélkül múlt el. A Vidéki Főkapitanyság Politikai [O]sztálya a gazdasági rendőrséggel karöltve nagyarányú razziát tartott Balatonlellén. 40 előállítás történt Budapestre és kb. 38 személynek kellett a gazdasági rendőrségnél igazoló irataival jelentkezni. Bűnügyi vonatkozásban Szőlősgyörök községben agyonütötték husáanggal Tuli István ottani lakost. A tetteseket a nyomozócsoport elfogta. 17-én statáriális bíróság ítélezik felettük.

Ad2) A járás politikai hangulata nyugodt. A lakosság aratási munkálatait befejezte és jelenleg a cséplési munkálatok folynak. A termés közepes. Várják az új pénzt. Az új pénz iránti bizalom vegyes. Általában a szegényebb népréteg bizalma nagyobb.

L[engyel]tóti, 1946. VII. 15.

Székelly [István]
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitanyságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Kézzel írott fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitanyságának 1946. július 18-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitanysága.

131/köz. 1946. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőrhatalóságok működéséről
Rend. sz.: 323/1946. eln.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

ad. 1./ Jelentem, hogy az elmúlt fél hónap fontosabb politikai esemény nélkül múlt el. Bűnügyi vonatkozásban Szőlősgyörök községben szóváltás közben husáanggal agyonütötték Tuli István ottani lakost. A tettesek júl. 17-én kerültek a statáriális bíróság

elé. A Vidéki Főkapitányság Politikai Osztálya a gazdasági trendőrséggel karöltve razziaát tartottak Balatonlellén. 40 előállítás történt Budapestre és cca. 38 személynek kellett a gazdasági rendőrsénél jelentkezni.

ad. 2./ A járás politikai hangulata nyugodtnak mondható. A lakosság aratási munkáinak befejezése után jelenleg a cséplési munkálatok folynak. A termés gyenge közepes. Az új pénz iránti bizalom vegyes.

Lengyeltóti, 1946. júl. 18.

A kapitányság vezetője helyett:

m. rendőrszázados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

36.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitányságának 1946. július 31-én kelt jelentése

Államrendőrség Marcali Járási Kapitánysága.

ad 20/1946. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 darab.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei
Főkapitányságának,

Kaposvár.

A 225.000/1946. IV. 12. B. M. számú rendelet 19. §-a értelmében hatóságom területének közrendészeti és közbiztonsági állapotáról szóló jelentésemet az alábbiakban teszem meg.

A járás közrendészeti állapota július hó folyamán megfelelő volt, sem egyéni, sem csoportosulásból eredő rendezavarás nem fordult elő. A lakosság a hó elején az aratási, a hó második felében pedig a cséplési munkálatokkal egészen el volt foglalva, úgyhogy a munkában való lekötöttségük miatt a hónap zavartalanul telt el. Mindamellett említésre méltó, hogy a hó folyamán 3 életfogytiglani fegyházra elítélt egyén került kézre, valamint egy néhány évre elítélt, akik a harcok idején a váci, hartai, illetve a kőhidai fegyintézetből megszöktek, ezeket őrizetbe véve további eljárás végett a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek adtam át.

Közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmény nem fordult elő a hó folyamán. Rög-tönítelő bíróság hatáskörébe tartozó engedély nélküli fegyver-, ill. robbanóanyagtartás büntettének gyanúja miatt 7 ember ellen indítottam eljárást és az illetőket a bűnjelként őrizetbe vett fegyverükkel együtt a [K]aposvári [Á]llamügyészséghez adtam át. Ezen bűncselekményeknek a nyomozás és kihallgatási jegyzőkönyvek adatai szerint politikai színezete nem volt, gyanúsítottak egyik része tudatlanságból követhette el, egy részük

pedig hanyagságból, vagy vadász-szenvedélyből. Említésre méltó vagyonzbiztonságot érintő bűncselekmény is történt a hó folyamán, amennyiben 2 db. ló ellopásáról érkezett jelentés, mely ügyben a nyomozás még folyamatban van.

Az államrendészet terén a hó folyamán említésre méltó esemény, illetve ilyen irányú rendezavarás, vagy mozgalom-szervezés nem fordult elő. A hó második felében indult meg a politikai osztály kebelében a gazdasági rendészeti ügyködés, s ezzel kapcsolatban a gazdasági rendet érintő visszaélés miatt, köztük idegen valuta rejtegetése miatt több személy ellen indult eljárás, s annak során 3 internálás is történt, míg a kisebb jelentőségű engedély nélküli lisztszállítások miatt k. b. 10 személy ellen kihágási eljárás indult.

Július hó folyamán zajlott le a járás területén a belügyi igazgatás alá tartozó tisztviselők „B” listázása, mely több községben nézeteltérésre adott okot az egyes pártok között, mivel néhol a hivatal működéséhez szükséges személyzet nem maradt meg.

Végül jelentem, hogy július hó folyamán a járás területén egyéb említésre méltó esemény nem történt.

Marcali, 1946. júl. hó 31.

A kapitányság vezetője:
Major Gyula
m. r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

37.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. július 31-én kelt jelentése

M. államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.

28. eln. 1946. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132. eln. 1946.
Mell.: 2 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hónap folyamán 14-én a Magyar Kommunista [P]árt gyűlést tartott Nagyatádon, melynek szónoka Szobek András²⁰⁹ közellátási államtitkár volt. A gyűlésen kb. 250-300 ember vett részt. A szónok beszédében általában véve a közellátási helyzetet, ezzel kapcsolatban a beszolgáltatást ismertette. Majd kitért arra is, hogy a Kommunista Párt a vallást nem üldözi, ő is pld. római katolikus és ezért neki a pártban sohasem volt kellemetlensége. Azt ellenben nem engedi a párt, hogy a vallást és az egy-

209 Szobek András (Békéscsaba, 1894. december 18. – Budapest, 1986. december 3.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, közellátási kormánybiztos, a Magyar Kommunista Párt tagja. Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6092&catid=87%3Asz&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. november 25.)

házakat politikai célra használják fel. A hallgatóságnak a beszolgáltatással kapcsolatos progressív [sic!] követelése, s a vallásszabadságról tett kijelentései nagy tetszést arattak.

F. hó 28-án Rattkó Anna²¹⁰ nemzetgyűlési képviselő [a] Szabadszakszervezetek részéről gyűlést tartott Nagyatádon, amelyen kb. 100-150 ember vett rész. A gyűlésen megjelenteknek megmagyarázta, hogy tulajdonkép[p]en mi is a szakszervezet, mi a célja és a feladata. Majd a forint védelméről beszélt és kijelentette, hogy aki a forint értékállása ellen valamilyen cselekményt követ el, az felekezett és pártállásra való tekintet nélkül legszigorúbban meg fogják büntetni, súlyosabb bűncselekmény esetén pedig saját üzletének kirakatában fogják felakasztani.

Jelentem továbbá, hogy f. hó 29-én Nagyatádon megalakították a [B]aloldali [B]lokkot, amely a baloldali pártok két-két kiküldött tagjából állnak.

A gazdasági vonatkozásban az elmúlt hónaphoz képest még súlyosabbá vált a helyzet, mert se sima pengőért, sem adójegyért nem lehetett kapni semmit. A piacon kizárólag csak csereüzletet kötöttek. A dolgozó társadalom bízik abban, hogy a forint értékálló pénz lesz, s ezzel kapcsolatban a cserék – amelyet már amúgy is megtiltottak – meg fognak szűnni és pénzért tudnak majd vásárolni.

Nagyatád. 1946. július hó 31.

A kapitányság vezetője:
Vajthó Lajos
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

38.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. augusztus 1-jén kelt jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/3-1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 db.

M. államrendőrség somogyvármegyei főkapitánysága,
Kaposvár.

Hivatkozott rendeletre jelentem:
Kiemelkedő esemény nem történt.
A számszerű kimutatást csatolom.

210 Helyesen: Rattkó Anna (Párkányánána, 1903. augusztus 19. – Budapest, 1981. július 20.): kommunista politikus, a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének egyik szervezője, a Szakszervezeti Tanács alelnöke, nemzetgyűlési képviselő, 1950-től egészségügyi miniszter. Bővebben: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5650&catid=85:r&Itemid=67&lang=hu

Tabon egy pártközi értekezlet alkalmával a [S]zociáldemokrata [P]árt kijelentette, hogy egyelőre nem csatlakozik a [B]aloldali [B]lokkhoz.

Zics községben a [K]isgazdapárt egy gyűlést tartott, melyen kisebb insultus fordult elő. Ennek nyomozása folyamatban van a pol[itikai]. osztályon.

A „B” listázás eddig csak az önkormányzatoknál történt meg. A közalkalmazottak között a bizonytalanság miatt egy kis nyugtalanság észlelhető. A pártok együttműködése az utóbbi időben javult. A közvélemény a békeszerződések és az új pénz elé tekint nagy várakozással. Az új pénz iránt általában a bizalom meg van, főképp[p]en azoknál, kik az illetményeiket készpénzben kapják.

A rendőrség az utóbbi időben gazd[asági]. rendészeti téren erélyesen és eredményesen lép fel, mely a lakosság körében megnyugvást keltett. Ennek eredményeképp[p]en kb. 160 q búzát és kisebb mennyiségű textilárut vett őrizetbe.

A közbiztonsági állapotok hatóságom területén állandóan javuló irányzatot mutatnak. Különösebb bűncselekmény nem történt. Közrendészet terén – bár a kihágási ügyszámok száma nem csökken – mégis javulás észlelhető, mert inkább hanyagság[ból], vagy gondatlanságból származnak.

Tab, 1946. augusztus 1.

A kapitányság vezetője:
Rómer Sándor
r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadvány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

39.

A Magyar Államrendőrség Kaposvári Járási Kapitányságának 1946. augusztus 2-án kelt jelentése

M. államrendőrség kaposvári járási kapitánysága.

1232/1946.

Tárgy: Jelentés a kaposvári járási rendőrkapitányság közbiztonsági és közrendészeti állapotokról. (225.000/1946.IV.12. B. M. rend. 19. §-a n. pont Mell.: 2 drb.

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

A [K]aposvári járás területén 1946. évi július hó folyamán a közbiztonsági és közrendészeti állapotokról jelentésemet az alábbiakban teszem meg:

Politikai irányú tevékenység, vagy politikai megmozdulás nem történt. F. hó 7-én Nagyberkiben, majd 28-án Nagybjajomban a Kisgazda Párt és a Paraszt szövetség tájékoztató gyűlést tartott. A gyűlés szónokai Kovács József²¹¹ és Jónás József kisgazda párti

211 Kovács József néven a korszakban két nemzetgyűlési képviselő is tevékenykedett, mindketten a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Párt tagjai voltak. A szövegből nem derül ki, hogy melyikükéről van szó.

képviselők, a Paraszt szövetség részéről Cséplő József szövetségi titkár voltak. Gyűlésük alkalmával a rendőrséggel is foglalkoztak és bizonyos kifogásokat emeltek a rendőrség ellen. A német ajkú lakosság kitelepítése folyik.

Bűnügyi vonatkozásban egy rendkívüli haláleset történt. Bodri Mihály bőszenfai lakos zsuppfedeles gazdasági épületének javítása közben leesett és a helyszínen meghalt. Tűzeset az elmúlt hónapban 3 esetben volt. Az elmúlt hó 13-án Nagybajom községhez tartozó Fehértó puszta közelében fekvő erdőrész, ahol Balázs és Frank kaposvári cég ipari fát termeltetett ki, a levágott fenyő gal[li]yak között, valószínű gondatlanságból eredően tűz ütött ki s mint egy 15 holdnyi területen kitermelt ipari fa elégett vagy részben megrongálódott. Az ügyben a nyomozás folyamatban van. Bodrok [helyesen: Bodrog] községben a hónap első felében özv. Ihárosi Istvánné[nál] és Ihárosi Sándornál volt tűz, ahol a gazdasági épületek rongálódtak meg a tűz következtében, kárérték kb. 65 q búza. 1946. évi július hó 22-án a Géczi féle batéi malomban kazán robbanás történt, melynek következtében súlyosan [sic!] megsérült Vicc István ugyan ottani lakos, gépész, a robbanás oka rossz barnaszén. Ugyanis induláskor, miután szívógáz motorról van szó, szíváskor több levegőt kapott a megengedettnél, melynek következtében a kazán felrobbant és a közelben tartózkodó gépészt súlyosan megsebesítették a szét freg[c] senő szilánkok. A járás területén több esetben történt lólopás. A lopások elkövetésével a vármegye területén szerte-szét barangoló lovas kolompár cigányok gyanúsíthatók. Múlt hó 11-én virradóra Kaposfő községben 4 rendbeli betöréses lopás történt, a lopás elkövetésével alaposan gyanúsítható a felsősegezdi [sic!] származású Balogh féle cigány banda, amely jelenleg a [N]agyatádi járás területén tartózkodik. A banda kb. 26 tagból áll és 4-6 koci van velük. A nyomozás eddigi adatai szerint orosz eredetű géppisztollyal vannak felszerelve. Fegyverrejtegetés miatt a múlt hónapban 6 esetben indult eljárás, az egyik eset súlyosságához járul az is, hogy a be nem jelentett fegyverrel Gaál dohányföldjének őrzése közben rálőtt a dohány-tolvajokra, akik közül egyiket súlyosan megsebesítette.

Mezei lopásokkal kapcsolatosan jelentem, hogy kissé túlzó mértékben elharapóztak [sic!], azon oknál fogva, hogy a munkásság nagy része a városból a környezet községek határaiba is kijár, hogy magának burgonyá[t], hagymát és paprikát szerezzen, mert a csekély és semmit nem érő fizetéséből a kaposvári piacon azokat beszerezni nem tudják. Ennek növeléséhez járul még hozzá a vármegye, illetve a járás területén csavargó kolompár cigány, akiket a vármegye területén tartandó általános cigány razziával lehetne ártalmatlanná tenni. A múlt hónaphoz viszonyítva a mezei lopások száma emelkedő irányzatot mutat.

Háborús, vagy néPELLenes bűncselekmény miatt egy esetben történt bekísérés. Nevezetesen Bokor Antal és Fridler András budaörsi volksbundista svábokat a taszári rendőrőrs a kapitánysághoz bekísérte. Nevezettek Németországba szándékoztak kiszökni. Miután kiderült, hogy Volksbundnak voltak tagjai, internáltattak.

Mezőgazdasági munkák végzésében rendellenesség nem tapasztalható. Gazdaközönség körében súlyos beszolgáltatás kötelezettség miatt elkeseredés tapasztalható. Javulást a forint megjelenésétől várnak a gazdasági élet terén.

Újjáépítési munkálatok a sürgős mezőgazdasági munkák végzése miatt szünetelnek.

Az adózási kötelezettségüknek majdnem teljes mértékben eleget tesznek.

Úgy a munkásság, mint a szellemi dolgozók soraiban, de a gazdaközönség között is némi idegesség tapasztalható, amely a különböző [sic!] suttogó propaganda következménye. Ezen propaganda következtében az embereknek a forintba vetett bizalmuk is részben megrendül. A gazdasági helyzet megváltoztatását általánosságban a forint megjelenésétől

várják, bíznak abban, hogy a kormányzat a forint értékének fenntartása érdekében és a kötött gazdálkodás bevezetésére nézve szigorú rendszabályokat léptet életbe s az ezek ellen vétőket szigorúan megbünteti.

Az elmúlt hónap folyamán más különös esemény nem történt.

Kaposvár, 1946. évi augusztus hó 2.

A kapitányság vezetője h.:

Beretvás Péter

rendőr százados.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadvány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

40.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. augusztus 2-án
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131/köz. 1946. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőrhatóságok
működéséről

Rend. sz.: 323/1946. eln.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

Hivatkozással a fenti számú rendeletre a járás közrendészeti s közbiztonsági állapotáról szóló [sic!] jelentésemet az alábbiakban terjesztem elő:

1./ E. J. községi vezetőjegyző, lengyeltóti lakos ellen hatóságomnál népellenes bűncselekmények, valamint hamistanúzásra való rábírás büntette kísérletének gyanúja miatt eljárás van folyamatban.

A jóvátételi beszolgáltatással kapcsolatban az osztópáni rendőrbiztosságnál szolgálatot teljesítő Fors József próbarendőr, mint kirendelt karhatalmi közeg fegyverhasználatra kényszerült, melynek következtében N. A. eddei lakos halálosan megsebesült. Széleskörű nyomozás és vizsgálat eredményeként megállapítottam, hogy a fegyverhasználat jogszerű és indokolt volt.

A nemzetközi eseményekkel kapcsolatos kérdésekben a járás lakossága igen nagy érdeklődést tanúsít. Ezúttal a csehszlovákiai magyar kérdések és a kötendő békeszerződések állanak az érdeklődés homlokterében.

Az esedékes mezőgazdasági munkálatok a járás területén zavartalanul folynak.

Az elmúlt fél hónap alatt egyéb [sic!] fontosabb politikai és gazdasági esemény nem történt.

2./ Somogyvamos községhez tartozó Gilla pusztai Arany István földműves öngyilkos lett.

Cs. J. látrányi lakost folyó hó 18-án az Államügyészségnek fegyverrejtegetés miatt statáriális eljárás lefolytatása végett átadtuk.

3./ A járás politikai hangulata nyugodtnak mondható. Járásban a cséplési munkálatok még folynak. A termés közepes. Az új pénz iránt bizakodó hangulat tapasztalható a járás területén.

Lengyeltóti, 1946. augusztus hó 2.

A kapitányság vezetője helyett:
Sebők Andor
rendőr sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

41.

A Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitányságának 1946. augusztus 3-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Csurgói Kapitánysága.

1232/1946.

Tárgy: Jelentés a járás közbiztonsági
és közrendészeti állapotáról.
Rsz.: 132/1946. eln.
Melléklet: 1 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának

Kaposvár.

A./ Közbiztonság utolsó jelentésem óta a járás területén. Az állampolgárok élete, személyes szabadsága és vagyona elleni kirívó bűncselekmény nem fordult elő. Nem természetes halállal egy fő halt meg, vigyázatlanságból belefulladt a Drávába. Nagyobb mérvű betörés, vagy betöréses lopás nem volt. A lakosság ezen a téren nyugodt és biztonságban érzi magát. A gazdatársadalomnak a mezei lopások szapora volta okoz gondot. Ezen a téren is komoly javulás érezhető már, mióta a hatóságok a társadalommal együttműködve igyekeznek kiküszöbölni a mezei lopásokat. Hatóságom az elmúlt hónapban 10 alkalommal indított kihágási eljárást mezei lopásért. Az elmúlt hónapban két tüzeset történt. Az egyik Csurgó[tól] D[él]. Nyugat][-ra]. 3 km.-re egy cirka 50 holdas berekterület égése volt, a másik Szentán két holdnyi fenyőerdő aljtűz. Előbbinél a kár jelentéktelen. A tűz oka eddig nem volt megállapítható. Utóbbit négy gyerek okozta azzal, hogy az erdőben kukoricásütésre tüzet gyújtott és vigyázatlanságuk folytán az erdő felgyulladt.

Múlt hó 31-én Inkén a Kaposvári SZEB. orosz tisztjei négy főt letartóztattak és elvittek fegyverrejtegetés miatt. Ezen a téren panaszok nincsenek. Orvvadászat elenyésző.

B./ Közrendészet. A járás közigazgatási ap[parátusa a reáháruló feladatok elvégzésében gyenge. A B. listázás komoly kieséseket hozott egyes helyeken munkaerőkben és a megmaradt személyzet a felszaporodott ügyeket akkor is nehezen végezné, ha feladata magaslatán állana. Azonban minden komolyabb, a közigazgatás által megoldandó intézkedés nehézkes vagy egyáltalán nem megy. Pl. a jótételi beszolgáltatás üteme annyira lassú, a beszolgáltatási készség annyira csekély, hogy minden esetben csak a rendőrség

beavatkozására, a karhatalom teljes súlyának latba vetésével megy a beszolgáltatás. A szanálási rendeletek, valamint a stabilizáció érdekében kifejtett munkával szemben a közigazgatás 80%-a közömbös. Apróbb részletkérdésekkel tömki ki munkakörüket, de a nagyobb kérdésekben vagy nem mernek, vagy nem tudnak intézkedni. Ezen a téren a pártok munkája sem kielégítő, sőt utóbbi is alig érződik.

A politikai élet csendes. Az emberek idejét az aratási és cséplési munka teljesen lefoglalta. Az aratás hiba nélkül, időben megtörtént. A cséplés munkálatai a befelyezéshez [sic!] közeledik. Cséplési üzemanyag van, cséplőgép, jó minőségű, elegendő számban van. A cséplés munkálatai a rendeletben előírt szerveken felül beosztottaim is ellenőrizték. A helyzetre jellemző, hogy míg a rendőrség 10 ellenőrzés közül 10 esetben talált a cséplőgépeknél kifogásolni valót, – nem egy esetben súlyosan – addig az ellenőrzéssel megbízott összes többi szervek részétől a mai napig egyetlen egy feljelentés sem érkezett. Ugyanez a helyzet a malmok esetében. Mivel meggyőződésem, hogy a malmok a vidéki gazdasági élet kulcsai és mivel minden malom további feketézést akar folytatni, javasolom egy komoly malomellenőrző szerv létesítését.

A közönség hangulata az utóbbi hetekben teljesen a stabilizációra és a forintra volt beállítva. A forinttal szemben elfoglalt álláspont egyelőre [sic!] ismeretlen, mivel ebben a pillanatban forint a járás területén még nincs. A jelek szerint a lakosság széles tömegei bíznak a forintban és készek érte harcolni. Aggodalmat okoz azonban, hogy ipari készgyártmányok a kereskedőknél elenyészően csekély mennyiségben vannak csak és a lakosság fél, hogy a mezőgazdasági terményeiért kapott pénzért továbbra sem tud iparcikkeket vásárolni és ezt ezután is feketén kell megvennie.

A gazdasági élet várakozási állásponton áll. Az őstermelő lakosság a terményét nem szívesen engedi a kötött forgalomba. A két hete működő gazdasági rendészeti csoportom a mai napig 41 esetben folytatott eljárást és tett feljelentést közellátási visszaélések miatt és 300 q.-nál több gabonaneműt vett eddig őrizetbe. Eredménynek azt látom, hogy a lakosság észrevehetően igyekszik már most a rendeleteket betartani és remény van rá, hogy a csoport munkája nyomán folyamatos javulás áll be. Ezen a téren igyekszem a társadalom segítségét is igénybe venni és állandó összeköttetésben vagyok a „Forintvédők” és „Ármegállapító” bizottságokkal.

A lakosság hangulata nagyjából nyugodt. A munka-készség mindenütt megvan, a munkálatok zavartalanul folynak, szabotázs, sztrájk sehol nem észlelhető és a társadalom egyes rétegei, nevezetesen a parasztok és a munkabéreszek közötti viszony nem kiélezett.

A politikai pártok közül a három baloldali párt a forint védelmében fen[n]tartás nélkül egységes. A Kisgazda Párttal való viszonyuk nem kiélezett. A pártok munkája azonban az életben nem nagyon érződik. A lakosság ezen a téren fásult és közömbös. A pártéletben – minden pártot beleszámítva – a lakoságnak csak igen kis százaléka vesz részt.

Csurgó, 1946. évi augusztus hó 3.

A kapitányság vezetője:

Horváth István

r[endőr]f[ő]h[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Szigetvári Járási Kapitanyságának 1946. augusztus 3-án
kelt jelentése

JÁRÁSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG SZIGETVÁR

108/14-1946.

Tárgy: Szigetvári járás közrendészeti és
közbiztonsági állapota.
Hiv. sz.: 132/1946. eln.
Mell.: 1 drb.

Vármegyei Főkapitány Úrnak,

Kaposvár.

A[S]zigetvári [J]járási [R]endőrkapitanyság f. év július hóra szóló és a közrendészeti és közbiztonsági állapotot tartalmazó jelentést a vonatkozó ügyforgalmi adatokat összefoglaló kimutatás kapcsán felterjesztem.

A járás területén a közrendészeti és közbiztonsági állapotok teljesen jók. Vagyon és élet elleni bűncselekményeket alapul véve a járás területén csupán lopás büntette fordult elő. Kisebb súlyú bűncselekmények súlyos és könnyű testi sértés, jogtalan eltulajdonítás, lopás vétsége stb. azonban sűrűn előfordult. Az intellektuális bűncselekmények azonban csekély számban fordultak elő.

A pénz infláció, mint ahogy az egész országban érezhető volt, július hónapban érte el legmagasabb fokát, és az különösen kihatott a szigetvári járás területére. A pénz a hónap utolsó napjaiban úgyszólván teljesen elvesztette értékét és megszűnt fizetési eszköz lenni, azt senki sem volt hajlandó elfogadni. Mindenki a legnagyobb bizalommal és reménnyel tekint az új pénz, a forint megjelenése felé és a rendőrhatalóság a forint megvédése érdekében – a helybeli nemzeti bizottsággal, politikai pártokkal, és közigazgatási hatóságokkal karöltve – a szükséges intézkedéseket már előre megtette. A végrehajtott előkészületek jogos reményt nyújtanak arra, hogy a forint, az új pénz a szigetvári járásban a lehető legszilárdabb lesz.

A politikai osztály keretén belül felállítottam a gazdasági rendészeti osztályt, mely szép eredménnyel működik, malmok, cséplőgépek, nagyobb árurakományt szállító gépkocsik leellenőrzése alkalmával. A cserekereskedelem f. évi július 31-ével a járás egész területén megszűnt. Ezen felsőbb fokról jövő intézkedés egyike a forintstabilizáció legerősebb alapkövének.

A termés betakarítása a járásban a vége felé tart. Több helyen azonban a cséplések még hátra vannak.

A rendőri büntetőbíráskodás terén is erélyes kézzel belenyúltam a kötelező tej be nem szolgáltatás és tengeri be nem szolgáltatás ellen. Úgy szintén több esetben indítottam kihágási eljárást engedély nélküli állatvágásoknál is.

Az idevonatkozó belügyminiszteri rendelet értelmében fegyver be nem szolgáltatás, illetve be nem jelentés miatt 12 egyént helyeztem előzetes letartóztatásban, kiknek ügyük statáriális eljárás alá került. Egy halálos kimenetelű önakasztás, öngyilkosság történt. Tűzeset egy fordult elő, amikor Vásárosbéc községben egy cséplőgép leégett kb. 60 q gabonával együtt. A tűzeset előidézésénél kisebb fokú elővigyázatlanság volt megál-

lapítható és a tűz tovaterjedése tulajdonképpen azért volt, mivel a közelben dolgozókon nagy fokú pánik rémület vett erőt és nem tudtak kellő képpen [sic!] közbelépni, illetve a tüzet lokalizálni.

Mezei lopások ellen a kiadott miniszteri rendelet értelmében több internálást hoztam, akiknek az ügyük függetlenül ettől az [Á]llamügyészséghez került.

Szigetvár, 1946. évi augusztus 3.

a kapitányság vezetője:

Eperjessy László

m. rendőr őrnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

43.

A Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának 1946. augusztus 5-én kelt jelentése

Államrendőrség barcsi járási kapitánysága.

293/1946. szám

Tárgy: A Barcsi járás közbiztonsági és közrendészeti helyzetjelentése július hónapról.

Rend. sz.: 225.000/1946. IV. 12. B. M. 19. § m.

és n. p.-hoz és 132/14-1946. eln.

Melléklet: 2 db.

Vármegyei Főkapitányságnak,

Kaposvár.

Rendeletszámra jelentem az alábbiakat:

A közbiztonsági állapotok az elmúlt hó végéig rosszabbodtak. Különösen a mezei lopások szaporodtak. Homokszentgyörgyön júl. 27-re virradóra 5 rendbeli betöréses lopás történt. A gyanú a Tóth[-]féle rablóbandára hárul. A nyomozást a legerélyesebben és leggyorsabban folyamatba tettem. Társhatóságokat is megkerestem ezen ügyben. A mai napig eredmény nincs.

Szulok község határában B. J. és S. P. barcsi lakosokat dohánylopáson tetten érték. A tulajdonosok – akikre B. puskából rájuk lőtt – B.-t úgy megverték, hogy kórházba kellett szállítani. Társát az [Á][llam].ü[gyészség]. elé állítottam. Három fegyverrejtegetőt ugyancsak az [Á][llam].ü[gyészség]. elé állítottam.

Kihágások száma nem csökkent legutóbbi jelentésem óta. Két malmos és két cséplőgépezelő ellen kihágási eljárást folyamatba tettem. Ugyan csak folyamatban van 11 mezei tolvaj ellen a kihágási eljárás.

Egy halálos kimenetelű öngyilkosság történt, Schlichter György barcsi lakos – 68 éves – felakasztotta magát.

Barcs, 1946. augusztus hó 5.

A kapitányság vezetője h.:

[olvashatatlan aláírás]

r[endőr]. f[ő]h[a]d[na]lgy.

Melléklet
a statisztikai kimutatáshoz

R[endőr]. hatóságom területére érkezett sajtótermékek
száma.

Szabad Nép	375	drb.
Magyar Nemzet	260	”
Népszava	444	”
Világosság	290	”
Szabad Szó	162	”
Új Szó	285	”
Kis Újság	400	” és
Népsport	48	”
Napilapok.		
Dolg[ozók]. Világlapja	20	drb.
Szivárvány	12	”
Szabad Föld	60	”
Ludas Matyi	40	” és
Szabad Száj	40	”
Hetilapok.		

Barcs, 1946. VIII. 4.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de aláírással.

44.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Főkapitányságának 1946. augusztus
6-án kelt jelentése

132/25. 1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogy vármegye közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról
Rend. sz.: 225.000/1946. IV. 12. B. M.

Belügyminiszter Úr!

Fenti számú rendeletre Somogy vármegye területéről július hónapra vonatkozóan
az alábbiakat jelentem:

A [N]agyatádi [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy július 29-én megalakították Nagy-
atádon a [B]aloldali [B]lokkot, mely a baloldali pártok 2-2 kiküldött tagjából áll.

Gazdasági vonatkozásban még súlyosabbá vált a helyzet, mint június hónapban volt,
mert se sima pengőért, sem adójegyért nem lehetett kapni semmit. A piacon kizárólag
csak csereüzletet kötöttek. A dolgozó társadalom bízik abban, hogy a forint értékálló pénz

lesz, s ezzel kapcsolatban a cserék – melyet már amúgy is megtiltottak – meg fognak szűnni és pénzért tudnak majd vásárolni.

A [M]arcali [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a járás közrendészeti állapota megfelelő volt, sem egyéni, sem csoportosulásból eredő rendzavarás nem fordult elő.

Az aratási és a cséplési munkálatok zavartalanul, erős ütemben folynak.

Július hó folyamán 3 életfogytiglani elítélt került kézre, kik a harcok idején a váci, hartai, ill. a kőhidai fegyintézetből megszöktek. Őrizetbe véve a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek adattak át.

Közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmény nem fordult elő. Rögtönítélő bíróság elé tartozó engedély nélküli fegyver-, ill. robbanóanyag tartás miatt 7 ember lett őrizetbe véve és a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek átadva.

A hó második felében a politikai osztály kebelén belül megindult a gazdasági rendészeti ügyködés. Ennek során idegen valuta rejtetegetése miatt több személy ellen indult eljárás, s annak során 3 internálás is történt. Engedély nélküli lisztszállítások miatt 10 személy ellen indult kihágási eljárás.

Július hó folyamán zajlott le a belügyi igazgatás alá tartozó tisztviselők „B” listázása, mely több helyen nézeteltérésre adott okot a pártok között, mivel néhol a hivatalműködéshez szükséges személyzet nem maradt meg.

A [T]abi [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a járás területén a „B” listázás július hó folyamán csak az önkormányzatoknál történt meg. A közalkalmazottak között a bizonytalanság miatt egy kis nyugtalanság észlelhető. A közvélemény a békeszerződések és az új pénz felé tekint nagy bizalommal [az előző szó áthúzva] várakozással.

Gazdasági rendészeti vonalon kb. 160 q búzát és kisebb mennyiségű textilárut vettek őrizetbe.

A közbiztonsági állapotok javuló irányzatot mutatnak.

A [B]arcsi [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy a közbiztonsági állapotok július hónapban rosszabbodtak. Különösen a mezei lopások szaporodtak. Július 27-ére virradóra Homokszentgyörgyön 5 rendbeli betöréses lopás történt. A nyomozás folyamatban van.

Szulok község határában B. J. és S. P. barcsi lakosokat a gazdák dohánylopáson érték. B. puskából rájuk lőtt, erre úgy megverték, hogy kórházba kellett szállítani. Társa a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek lett átadva. 3 fegyverrejtegető ugyancsak át lett adva az [Á]llamügyészségnek.

Egy öngyilkosság történt. Schlichter György 68 éves barcsi lakos felakasztotta magát.

A [C]surgói [J]árási [K]apitányság jelenti, hogy július hónapban élet, személyes szabadság és vagyon elleni kirívó bűncselekmény nem fordult elő. A mezei lopások is mind ritkábbak. 10 esetben lett mezei lopásért kihágási eljárás indítva.

2 tűzeset történt. Csurgó[tól] D[él]. Ny[ugat].[-ra] 3 km-re egy kb. 50 holdas berekterület égett, a kár jelentéktelen. A másik tűz Szentán 2 holdnyi fenyőerdő aljtűz volt. Ez 4 gyerek gondatlanságából keletkezett, akik kukoricát akartak sütni.

Vigyázatlanságból egy ember a Drávába fulladt.

A „B” lista következményeképpen a közigazgatás minden vonalon komoly zökkenőkkel működik.

A cséplés és a malmok ellenőrzésében a polgári hatóságok nem fejtenek ki kellő eréjt [sic!].

A közönség hangulata a stabilizációra és a forintra van beállítva. A lakosság bízik a forintba[n] és kész érte harcolni.

A hónap második felében megalakult a pol[itikai]. oszt[ály]. kebelén belül a gazdasági rendészet. Működésük alatt kb. 300 q gabonát vettek őrizetbe és 41 esetben indult eljárás közellátási visszaélések miatt.

A [K]aposvári [J]árás [K]apitányság jelenti, hogy Bodri Mihály bőszenfai lakos gazdasági épületének javítása közben leesett és a helyszínen meghalt.

3 tűzeset volt június hónapban. 13-án Nagybjajom községhez tartozó Fehértó puszta mellett erdőtűz elpusztított kb. 15 holdnyi kitermelt ipari fát. Bodrok [helyesen: Bodrog] községben Ihárosi Sándornál volt tűz, ahol gazdasági épületek rongálódtak meg. Július hó 22-én a batéi Géczy[-]féle malomban kazánrobbanás következtében súlyosan megsérült Vicc István gépész. A robbanás oka rossz barnaszén volt.

A járás területén több lopás történt. A nyomozás folyik. Erősen gyanúsíthatók a kocsival kóborló kolompár cigányok.

Fegyverrejtegetés miatt 6 esetben indult eljárás.

A mezei lopások erősen elszaporodtak. Ennek fő oka, hogy a piacokon már az utóbbi időben nem lehetett semmit kapni.

Háborús bűncselekmény miatt Bokor Antal és Fridler András budaörsi volksbundista svábok ellen indult eljárás, kik Németországba akartak szökni. Internálva lettek.

A mezőgazdasági munkák szépen folynak Minden társadalmi réteg a forintba[n] bízik.

A [S]zigetvári [J]árás [R].[endőr] [K]apitányság jelenti, hogy közbiztonsági állapot erős javulást mutat.

A politikai osztály keretén belül felállított gazdasági rendészet szép eredménnyel működik. A cserekereskedelem a járás területén július 31-vel megszűnt.

A gazdasági munkálatok erős ütemben folynak.

Fegyverrejtegetés miatt 12 egyén lett az Államügyészségnek átadva.

Egy halálos kimenetelű önakasztás történt.

Vásárosbéc községben tűz ütött ki, ahol leégett a cséplőgép kb. 60 q búzával együtt. Oka elővigyázatlanság volt.

Általában az egész v[ár]m[egye]. területén minden társadalmi réteg bízva néz a forint elé, és az újabb infláció megakadályozása végett azt kész minden erővel megvédeni.

A vármegye területén július hónapban 813 elnöki, 1006 bizalmas, 3966 közigazgatási, 1683 bűnügyi és 1377 kihágási iktatás történt. Internálások száma 54, rendőri felügyelet alá helyezve: 34. Internálások megszüntetése 8, R. felügyelet megszüntetése 8, Őrizetbe vételek száma: 323, Államügyészségnek átadva 36, Népügyészségnek átadva 23, Járás bíróságnak átadva 2, Szabadon engedve 120, Körözöttek száma 9.

Kaposvár, 1946. VIII. 6.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Kézírt fogalmazvány, hitelesítő bélyegző lenyomata és aláírás nélkül.

A Magyar Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitányságának 1946. augusztus 14-én
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyelvtóti járási kapitánysága.

131/köz. 1946. sz.

Tárgy: Félhavi jelentés a
rendőrhatóságok működéséről
Hiv. szám: 323/1946. eln.

Vármegyei Rendőrkapitányságának,

Kaposvár.

Ad.1./ Az elmúlt fél hónap[ban] rendőrségi szempontból a legkiemelkedőbb esemény a Látrány községben Fehér István községi bíró és Harangozó Zoltán tanító vezetésével a Kisgazda [P]árt ügynevezett népitélete volt, mely alkalommal Rádi Ernőt, a Kommunista [P]árt gondnokát lakásáról erőszakkal kivonszolták, összeverték, összekötve a falun keresztül hurcolták és csak a rendőrség beavatkozása mentette meg a súlyosabb sérülésektől. Az ügyben a pol[itikai]. osztály a bűnügyi csoporttal azonnal kiszállt és a vizsgálat eredményeként azonnal őrizetbe vette Fehér István községi bírót, aki népellenes cselekedetek miatt korábban is eljárás alatt állt. Házkutatás alkalmával kb. 50 kg. súlyú puskaport, sörétet és töltényeket találtunk. A nevezettet statáriális rendeletbe ütköző cselekedete miatt az ügyészségnek adtuk át. Továbbá őrizetbe vettük Harangozó Zoltán tanítót, aki levante főoktató volt és a Baky-féle nyilas párt²¹² vezetőségi tagja. Ki emiatt már internálva is volt. Lakásán házkutatás során nagymennyiségű fasiszta iratot találtunk. Közigazgatási eljárás mellett az ügyet VII. tc.-ba ütköző cselekedete miatt a pécsi ügyészséghez tettük át. Ugyanúgy Papp Gyula és Szász Lajos gazdálkodókat is, akik a kihurcolásban és az ütlegetésben vettek tevékeny részt. A nyomozás az ügyben tovább folyik.

Politikai vonalon a pári[z]si békekonferenciát kíséri feszült figyelemmel a lakosság. Gazdasági vonalon a forint megjelenésével teljes nyugalmat hozott. Piacokon a kínálat nagy, az árak erősen [sic!] csökkennek.

Ad.2./ Kimutatást 2 példányban csatolom.

Ad.3./ A politikai hangulat Látrány község kivételével nyugodtnak mondható. Koalíciós pártok a forint védelmében jól sikerült gyűlést tartottak. Kisgazda párt Balatonlellén tartott gyűlést, fontosabb esemény nélkül. A gyűlésen rendezavarás nem volt.

Lengyelvtóti, 1946. augusztus hó 14.

A kapitányság vezetője:

Székely István

m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyelvtóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

212 Baky László (Budapest, 1898. szeptember 13. – Budapest, 1946. március 29.): katonatiszt, csendőrőrnagy, politikus. Előbb a Szálasi-féle Nemzeti Szocialista Magyar Párt, majd a Pálffy Fidél vezette Egyesült Nemzeti Szocialista Párt (Nyilaskeresztes Front) tagja volt. Később kilépett a Pálffy-féle alakulatból, s az Imrédy neve által fémjelzett Magyar Megújulás Pártjába lépett be. 1944-től a Belügyminisztérium politikai államtitkára, majd a Nemzetbiztonsági Iroda vezetője lett. A magyar zsidók koncentrációs táborba szállításának egyik megszervezője volt. 1946-ban, mint háborús bűnöst halálra ítélték és kivégezték.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitanyságának 1946. augusztus 31-én
kelt jelentése

M. államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.
28. eln. 1946. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132. eln. 1946.
Mell.: 2 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanysága,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hó folyamán járásom területén a Szociáldemokrata [P]árt augusztus hó 11-én Nagyatádon, Kutas és Lábod községben tartott gyűlést. Az első helyen Balla József járási titkár, míg a másik két helyen Bodgyánszky Istvánné nemzetgyűlési képviselő volt a szónok. Mindketten a stabilizációról, forint védelméről, a kultúrába való erősebb bekapcsolódásról, az ifjúság erősebb demokratikus nevelésével foglalkoztak beszédükben. Gyűlések minden zavaró esemény nélkül folytak le.

Ugyancsak augusztus hó 11-én d. e. 11 órakor a Magyar Kommunista [P]árt, Szociáldemokrata [P]árt, Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt Nagyatádon a [f]orint védelmében együttes gyűlést tartott. A szónokok a pártok helyi titkárai voltak.

Augusztus hó 15-én és 21-én Henészben²¹³ és Bodvicán²¹⁴ a Kisgazdapárt tartott gyűlést, az első gyűlés szónoka: özv. Thuródzy Gézáné,²¹⁵ a helybeli párt vezetője, míg a másik gyűlésen Kiss Ferenc országgyűlési képviselő is felszólalt. Mindketten a stabilizációról, a [f]orint védelméről, ezzel kapcsolatban egyetemes összefogásról beszéltek, majd Kiss bejelentette Vidovics főispán távozását, méltatta az új főispán, dr. Fekete Tibor²¹⁶ érdemeit. Egyik gyűlésen sem történt zavaró, vagy rendőri szempontból kifogásolható esemény.

Gazdasági vonatkozásban a [f]orint bevezetésével a helyzet óriásit javult, azonban a gazdatársadalom az agrárrolló miatt igen el van keseredve és a terményárakhoz viszonyítva megállapított magas iparcikkek árát állandóan erős kritika tárgyává teszik. A piacon egyébként a felhozatal oly nagy, hogy hasonló piacok Nagyatádon csak évekkel ezelőtt voltak. A piaci vásárlásokat azonban az aprópénz hiánya erősen befolyásolja. A nagy kínálat miatt a gazdák áruikat a megállapított maximális áron alul adják el.

Nagyatád, 1946. augusztus hó 31.

213 Henész: kisközség, 1941-ben egyesült Nagyatáddal.

214 Bodvica: kisközség, 1941-ben egyesült Nagyatáddal.

215 Helyesen: Thuróczy Gézáné Szetsey Irma (Nagyatád, 1909. július 30. – Budapest, 1970. szeptember 21.): nemzetgyűlési képviselő, az FKgP tagja és nőszervezetének egyik vezetője. Bővebben: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6184&catid=88%3At&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

216 Dr. Fekete Tibor (Pécs, 1910. szeptember 4. – Szentendre, 1949. július 31.): 1945-ben a kaposvári tanfelügyelőség tanügyi titkára, az FKgP tagja és egyik szervezője, nemzetgyűlési képviselő, 1946-ban Kaposvár város képviselő-testületének tagja. 1946. augusztus 12-étől Somogy vármegye, szeptember 17-étől Kaposvár főispánja és közeletési kormánybiztosa volt. Bővebben: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4042&catid=64%3Af&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

A kapitányság vezetője:
Vajthó Lajos
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

47.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. szeptember 2-án
kelt, a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról készített jelentése

M. államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

1247/köz.-1946.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln.

Somogyvármegyei Rendőrfőkapitányságának,

Kaposvár.

Fenti számra jelentem, hogy a járás területén rendőri szempontból a legkiemelkedőbb esemény az úgynevezett látrányi népítélet volt. Fehér István községi bíró vezetésével kihurcolták és összekötözve, ütlegelve végig vezették a falun Rádi Ernő Kommunista Párt gondnokát. A fenti ügyben Fehér Istvánt Államügyészségnek, Harangozó Zoltán községi tanítót, Szász Lajos[t] és Papp Ferencet rendőrhatalósági őrizetbe ügyeiknek a népbírósághoz egyidejű megküldésével helyeztük. Buzsákon több fegyverrejtegetőt szám szerint öt-öt statáriális eljárás lefolytatása végett az Államügyészségnek adtuk át.

A járás területén Látrány község kivételével nyugalom van. Az utolsó héten már itt is teljesen nyugodtak az állapotok. Fontosabb politikai gyűlés a járás területén nem volt.
Lengyeltóti, 1946. szeptember hó 2.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. szeptember 2-án kelt, a rendőrhatóságok működéséről készített jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131/1946. köz.

Tárgy: Félhavi jelentés a
rendőrhatóságok működéséről
Hiv. sz: 323/1946. eln.

Somogyvármegyei Rendőrfőkapitanyságának,

Kaposvár.

Ad.1./ Az elmúlt fél hónap a járás területén fontosabb politikai esemény nélkül telt el. Politikai vonalon Gábrriel János országgyűlési képviselő buzsáki beszéde emelkedik ki, melyben a rendőrség működése ellen uszított s a háborús bűnösök kivégzéséért a magyar demokrácia történelmi felelősségére hivatkozik. Az elhangzottak ügyében a kivizsgálás folyamatban van.

Rendőri szempontból a buzsáki fegyverrazzia emelkedik ki, ahol 2 drb. katonai fegyvert és 3 pisztolyt vettünk őrizetbe. Öt személyt statáriális eljárás lefolytatása végett az [Á]llamügyészségnek adtuk át. A bűnügyi csoport Fonyódon elfogta dr. R. T. régóta körözött ügyvédet, aki Fonyód községben is több ékszerlopást és csalást követett el. Az ügyészségnek adtuk át.

Ad.2./ Kimutatást csatolom.

Ad.3./ Politikai hangulat az egész járás területén nyugodt. Több községből utaznak Budapestre a Paraszt Szövetség gyűléseire, de különösebb készülődés nem észlelhető.

Lengyeltóti, 1946. szeptember hó 2.

A kapitányság vezetője:
(Székely István s. k.)
m. rendőrszázados.

Másolat hitelül:

Czégényi József közig[azgatási] beosztott.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai. 131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másolat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de a másoló dőlt betűkkel jelölt aláírásával.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. szeptember 2-án kelt jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/4.-1946. köz. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln.
1 drb. melléklet

M. államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

Hivatkozott rendeletre jelentem.

Kiemelkedő esemény nem történt.

A számszerű kimutatást csatolom.

A járásban az elmúlt hóban különösen a Kisgazda [P]árt több népgyűlést tartott. Az elhangzottak bizonyos fokig hátráltatják a pártok együt[t]működését. Ettől eltekintve az együt[t]működés kielégítőnek mondható.

A pártok ifjúsága Tabon közös ifjúsági bizottságot alakított. A biztosság célja az ifjúság kulturális nevelése és összehozása.

A különböző rémhírek miatt (amelyek a [s]zövetséges hatalmak ellentéteiről szólnak) a lakosság körében bizonyos fokú nyugtalanság tapasztalható.

Gazdasági téren sok panasz van a kevés pénz miatt. A forint iránt általános a bizalom.

A B. listázás minden hivatalnál befejeződött, meglehetősen nagyszámú elbocs[á]tások történtek.

A közbiztonsági állapotok állandóan javulnak. A kihágások száma még mindig elég nagy, ez azonban arra vezethető vissza, hogy a rendőrök jobban felismerik azt, ami kihágást képez, mióta tanfolyamot végeztek.

A mezei lopások terén is javulás tapasztalható.

Tab, 1946. évi szeptember hó 2.

A kapitányság vezetője:
Rómer Sándor
rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Kaposvári Járási Kapitanyságának 1946. szeptember 3-án
kelt jelentése

M. államrendőrség kaposvári járási kapitánysága.

1232/1946.

Tárgy: Jelentés a kaposvári járási rendőr-
kapitanyság közbiztonsági és köz-
rendészeti állapotokról. (225.000/
1946. IV. 12. B. M. 19. §-a n. pont.
Mell.: 2 drb.
R. sz.: 132/1946. eln. [kézzel írva]

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei

Főkapitanyságának

Kaposvár.

A [K]aposvári járás területén 1946. évi augusztus hó folyamán a közbiztonsági és közrendészeti állapotokról jelentésemet az alábbiakban teszem meg:

Politikai irányú tevékenység, vagy politikai megmozdulás nem történt. F. hó 25-én Mezőcsokonyán a Kisgazda Párt és a Paraszt Szövetség tájékoztató gyűlést tartott. A gyűlés szónokai Kovács József és Jónás József kisgazda párti képviselők, a Paraszt szövetség részéről Cséplő József szövetségi titkár voltak. Gyűlés alkalmával a rendőrséggel is foglalkoztak és bizonyos kifogásokat emeltek a rendőrség ellen. A német ajkú lakosság kitelepítése folyamatban van.

Bűnügyi vonatkozásban jelente, hogy Hegedűs Andor mezőcsok[o]nyai lakos, id. Illés József simonfai lakos és Szántó Sándor hetesi lakosok öngyilkosságot követtek el. Tetűket mind hárman elkeseredet[t]ségükben követték el. Nyomozás során megállapítást nyert, hogy az elkeseredet[t]ségük oka részben betegségük, részben a rossz anyagi helyzetük. Az elmúlt hónapban nyolc esetben történt előállítás fegyverrejtegetés miatt. N. L. zselickisfaludi,²¹⁷ V. S. kaposfői, K. D. kiskorpádi, V. J. kaposfői, N. J. zselickisfaludi,²¹⁸ K. J. kaposfői és G. S., K. J. kadarkúti lakosok ellen indult eljárás fegyverrejtegetés miatt. Nevezettek minden esetben az [Á]llamügyészséghez lettek átkísérve. Az elmúlt hónapban kettő esetben volt tüzeset a járás területén. Szabó Vilmos kaposfői lakos szalmafedeles istál[ ]ója égett le, a tüzesetet az udvaron játszó gyermekek idézték elő. Tokaji erdőben (Kaposmérő községhez tartozik) 4 ürméter fa égett el, amit az ott dolgozó munkások gondatlansága idézett elő. Mindkét esetben az ügy kivizsgálása folyamatban van. Kadarkút községben egy személy ellen eljárás indult magzatelhajtás büntette miatt. A járás területén nagymértékben elszaporodtak a ló lopások, amelyeknek elkövetésével kóbor cigányok gyanúsíthatók. A mezei lopások nagy részét ugyan csak kóbor cigányok követik el.

Háborús, vagy népellenes bűncselekmény miatt az elmúlt hónap folyamán eljárás nem indult és elővezetés, vagy előállítás nem történt.

217 Helyesen: zselickisfaludi.

218 Helyesen: zselickisfaludi.

A mezőgazdasági munkák végzésében rendellenesség nem tapasztalható. A környékbeli lakosság mindent elkövet, hogy az őszi vetési munkálatokat elvégezzék. E munkájukban nagy részben akadályozza [őket] a nagy igavonó állat hiánya.

Újjáépítési munkálatok a környékbeli községekben is megkezdődtek, ami ez ideig szünetelt a sürgős cséplési munkálatok miatt.

Az adózási kötelezettségüknek a gazdák majdnem teljes mértékben eleget tesznek.

Az adózást különben is gabonában kötelesek [sic!] teljesíteni.

Az adógabona beszolgáltatása olyképp[en] történik, hogy a reájuk kiszabott gabonának felét a helybeli Futurának leadják és csak ezen gabona mennyiség leadása után kaphatnak őrlési engedélyt.

Úgy a munkásság, mint a szellemi dolgozók soraiban, de a gazda közönség között is tapasztalható, hogy a pénzváltozás várakozáson felül jól bevált. Némi elkeseredettség ugyan van, mert új pénz még kevés van, s így megélhetését teljes mértékben senki sem tudja biztosítani.

Az elmúlt hónap folyamán más különös esemény nem történt.

Kaposvár, 1946. szeptember 3.

A kapitányság vezetője:
dr. *Écsy Jenő* r[endőr]. őr[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

51.

A Magyar Államrendőrség Szigetvári Járási Kapitányságának 1946. szeptember 3-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Szigetvári Járási Kapitánysága.

108/19.-1946. sz.

Tárgy: A szigetvári járás közrendészeti és közbiztonsági állapota.

R. sz.: 132/1946. eln.

Mell.: 1 drb.

Vármegyei Főkapitány Úrnak,

Kaposvár.

A [S]zigetvári [J]árási Rendőrkapitányság folyó évi augusztus hóra szóló közrendészeti és közbiztonsági állapotot tartalmazó jelentést, a vonatkozó ügyforgalmi adatokat összefoglaló kimutatás kapcsán felterjesztem.

A járás területén a közrendészeti és közbiztonsági állapotok kielégítőek. A vagyon és élet elleni bűncselekményeket alapul véve a járás területén csupán lopás büntette fordult elő több esetben. Továbbá előfordult még súlyos és könnyű testi sértés, lopás vétsége és jogszerű elmulasztás is.

A pénz úgy a tisztviselőknek, mint a gazdáknak nagyon kevés áll rendelkezésre, mert a gazdák még a beszolgáltatott terményekért sem kapták meg a pénzüket, melyre nagy szükségük volna adófizetéssel kapcsolatban. Egyes gazdák gabonájukat a megállapított

áron alul adják el, hogy pénzhez jussanak. A forintrontással kapcsolatban bűncselekmények nem fordultak elő.

A malmok, cséplőgépek és nagyobb rakományt szállító gépkocsik ellenőrzése állandó. Az utóbbi napokban mind többen vágnak le sertéseket engedély nélkül, akik ellen a kihágási eljárást folyamatba teszem. Fegyver be nem szolálgáltatás miatt több egyént kísértettem az [Á]llamügyészre, kiknek ügye a statáriális bíróság [elé] kerül.

A mezei lopásokkal kapcsolatban több internálást és rendőri felügyeletet hozta és ettől függetlenül az [Á]llamügyésznek küldtem meg az ügyekben keletkezett iratokat.

Szigetvár, 1946. szept. 3.

A kapitányság vezetője h.:

Kelemen István

r[endőr]. főhadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

52.

A Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitányságának 1946. szeptember 4-én kelt jelentése

M. államrendőrség Csurgói Járási Kapitánysága.

1157/1946. Gy. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közbiztonsági és közrendészeti állapotáról.

R. sz.: 132/1946. eln.

Mell.: 1 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitányságának,

Kaposvár.

a./ Közbiztonság. Utolsó jelentésem óta a járás területén az állampolgárok élete, személyes szabadsága és vagyona ellen kirívó bűncselekmény nem fordult elő. Szándékos emberölés nem volt. Egy anya egy éves gyermekét előre megfontolt szándékkal a kútba dobta. Öngyilkosság kettő volt. Halálos baleset egy, fürdés közben egy személy a Drávába fulladt. Nagyobb méretű betörés vagy betöréses lopás nem történt. A lakosság ezen a téren nyugodt. A mezei lopások a szőlő érése folytán újra szaporodnak. Hatóságom az elmúlt hónapban 14 esetben indított kihágási eljárást mezei lopásért, három főt pedig a járás-bíróságnak adtunk át. Az elmúlt hónapban négy tüzeset volt. Ebből három jelentéktelen erdőtüz, mindhárom gondatlanságból származott, a negyedik a szentai orosz tulajdonban lévő erdő égése volt, melynek során kb. 250 hold erdő égett le, benne komoly szálfairdó. Utóbbi biztosan megállapításaimon a szárazság következtében a vasúti mozdonyból kipattant szikra okozta. Fegyverrejtegetésért 15 főt adtunk át az Államügyésznek.

b./ Közrendészet. Nagyobb esemény nem történt. A járásban a községi közigazgatási szervek munkája rendőrséggel eléggé összhangban van.

A politikai élet sem megy. Az emberek a politikával egyre közömbösebbek. Idejüket teljesen leköti a mezőgazdasági munka. A cséplés múlt hó 5-én nagy általánosságban befejeződött.

A járás hangulata kielégítő. A mezőgazdasági lakosság méltatlankodik az iparosi és a mezőgazdasági árak közt lévő nagy különbség miatt, ez a szempontja azonban szabotálásra nem vezetett és sem[m]i jel nem mutatja, azt, hogy a beszolgáltatást meg akarnák tagadni. A beszolgáltatás körül mutatkozó nehézségek inkább szervezési hibára mutatnak, mivel a gyűjtőkereskedőknek nem áll elegendő pénz rendelkezésükre és emiatt nincs nagyobb eredmény a beszolgáltatásban. A forint iránt teljes a bizalom. A piaci helyzettér kielégítő. Komoly mennyiségű árucikk van a piacokon és mindig az irányáraknak megfelelő áron. A járás ipari cikkeiben történő ellátásban javuló. Az ipari cikkek ára azonban túl magas.

A járásban politikai harcok nem észlelhetők. A lakosság egyes rétegei között ellentét nincs. A demokratikus pártok viszonya nem kiélezett. Az ügyek rendezésével a három baloldali párt nagyjából egységes, azonban a Kisgazda [P]árt láthatólag visszavonul ilyenektől és a felelősséget szívesen áthárítja a másik pártokra.

Csurgó, 1946. szeptember hó 4.

A kapitányság vezetője:
Horváth István
rendőr főhadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és aláírással.

53.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1946. szeptember 4-én kelt jelentése

Magyar Államrendőrség igali járási kapitánysága.

6/1.-1946. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln. sz.

Főkapitány Úr,

Kaposvár.

Fenti számú rendeletére való hivatkozással a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról augusztus 1-31-i időtartamra a következőket jelentem:

A járás területén a mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatosan jelentem, hogy [a] cséplés már mindenhol befejeződött. A korai nyár és a nagy szárazság következtében már nagyon sok helyen a kukoricát is leszedték. A lakosság a gabonatermással általában meg volt elégedve, de a kukorica miatt mindenhol panaszkodnak, hogy a szárazság miatt ilyen kevés lett.

A gabonabeszolgáltatással kapcsolatban nem is a beszolgáltatásért panaszkodnak, hanem azért, hogy [a] Futura a leadott terményekért nem tud fizetni. A beszolgáltatás sokkal gyorsabban folyna, ha a Futura megfelelő forinttal rendelkezne. A lakosság a

Futura nem fizetése miatt gabonáját inkább a pénzzel rendelkezőknek ajánlja fel, mint hogy leadási kötelezettségének tegyen eleget.

Nagy panasz a rendőrségre, hogy a kirendelt fogatokért járó fuvardíjat nem tudja megfizetni. Éppen ezért, míg erre a célra ellátmányt nem kapunk, fogatkirendelést a lehető legszűkebbre szorítom.

A községi előljáróság a község tulajdonát képező jelenlegi rendőrkapitánysági épületet vissza akarja venni s e tárgyban felmondását Címnek is és hivatalomnak is megküldötte. A községben rendőrkapitányság céljára alkalmas épület csak egy volna, s ez a megye tulajdonát képező járási [f]őjegyzői épület, mely két szárnyra oszló hatalmas háztömb, mindegyik szárnya cca. 15-20 helyiségből áll. Az épület jobb szárnya a járási főjegyzői hivatal foglalja el, míg a bal szárnya a járási [f]őjegyzőnek és járási [j]jegyzőnek természetbeni lakjándóságára volna, mindkettőjüknek van lakása, s tavasz óta éppen ezért a mai napig nem is költöztek be. Ennek ellenére a járási Főjegyző Úr, akinek saját 5 szobás háza van, mereven és elzárkózottan köti magát, hogy ő be fog költözni ebbe a természetbeni lakásba, s így az épület ball szárnyát, amely egyedüli alkalmas épület volna a rendőrkapitányság részére, nem hajlandó átadni nekünk.

Jelentem továbbá, hogy a járás területén működő pártok közül a fonói Szoc[iál]. dem[okrata]. [P]árt és a [P]araszti párt között bizonyos súrlódások jöttek létre. Később azonban kiderült, hogy az egész ellenségeskedés kizárólag Beer Gyula parasztpárti elnök és Nádelstunk[, a] [S]zociáldemokrata [P]árt pénztárnoka közötti személyes ellentétből származott, amely azóta el is simult.

A járás területén a B. listával kapcsolatban a jegyzői hivatalok tisztviselőinek cca. 50%-át leépítették, legtöbb helyen a vezető jegyző B. listára került, s ennek folytán a munka kezdetben nehezen ment. Különösen nagy volt a B. listázás az [I]gali körjegyzőségen, ahol a vezető jegyzővel együtt az összes községi alkalmazottakat elbocsájtották s csak Csonka Károly adóügyi jegyző maradt a helyén. Csonka Károly lett a vezető jegyző, aki a [S]zoc[iál].dem[okrata]. [P]ártnak a tagja. Időközben három kiegészítő munkaerőt vettek fel, úgy hogy az ügymenet most már fennakadás nélkül folytatódik.

A maximális árakkal a község lakossága egyáltalán nincs megelégedve és nagyon sok a zúgolódás az alacsony terményárak és a túl magas iparcikkek ára miatt.

Igal, 1946. évi szeptember hó 4.

A jár[ási]. kap[itányság]. vez[tője].
Dr. Márczy Dénes
r[endőr]. főh[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. szeptember 15-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti járási kapitánysága.

131/1946. köz.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőrhatalóságok működéséről
Hiv. sz: 323/1946. eln.

Somogyvármegyei Rendőrfőkapitanyságának,

Kaposvár.

Ad.1./ Az elmúlt fél hónap alatt a járás területén politikai esemény nem volt. Balatonbogláron névtelen levél írója után folyik a nyomozás, aki néhány munkáspártba tartozó személyt és családját kiirtással fenyegette meg. A nyomozás folyik.

A gazdasági osztály őrizetbe vette és az ügyészségnek átadta R. J. öreglaki kézicséplőt, aki dupla cséplési könyvet vezetett és mintegy 6 vagon gabonát titkolt el a beszolgáltatás elől.

Ad.2./ Kimutatást csatolom.

Ad.3./ Politikai hangulat a járás területén nyugodt.

Lengyeltóti, 1946. szeptember hó 15.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai.
131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de aláírással.

55.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. szeptember 30-án kelt jelentése

M. Államrendőrség lengyeltóti járási kapitánysága.
131/I.-1946.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőrhatalóságok működéséről.
Hiv. sz.: 323/1946. eln.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanysága,

Kaposvár.

Ad.1. Az elmúlt fél hónap eseményei közül kiemelkedik a Visz és Látrány körül elterülő erdőben bujkáló fasiszták elfogása. Tűzharcban a rendőrök agyonlőttek egy bujkáló fasisztát, egyet súlyosan megsebesítettek. Egy ny[omozó]. h[a]d[na]gy súlyosan megsebesült a fasiszták golyójától. Az ügyben nyomozás folyik.

Bűnügyi vonatkozású fontosabb esemény nem történt.

Ad.2. A kimutatást csatolom.

Ad. 3. Politikai hangulat a járás területén nyugodt.

Lengyeltóti, 1946. évi szeptember hó 30.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai. 131/1946. köz. sz.
Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

56.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. október 1-jén kelt jelentése

M. Államrendőrség lengyeltóti járási kapitánysága.
1247/köz. 1946.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanysága,

Kaposvár.

Fenti számra jelentem, hogy a járás területén legkiemelkedőbb esemény Látrány és Visz község körül elhúzódó erdőben bujkáló fasiszták felkutatása volt. 1 fasisztát tűzharcban a rendőrök agyonlőttek, egyet súlyosan megsebesítettek. Egy r[endőr]. ny[omozó]. hadnagy súlyosan megsebesült.

A járás területén 3 fegyverrejtegetőtadtunk át az ügyészségnek.

A járás területén a politikai hangulatok nyugodtak. Politikai gyűlés a járás területén nem volt.

Lengyeltyóti, 1946. évi október hó 1.

A kapitányság vezetője:
Székely István
m. rendőr százados.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

57.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. október 1-jén kelt jelentése

M Államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.
28. eln. 1946. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132. eln. 1946.
Mell.: 2 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitánysága,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hó folyamán múlt hó 22-én Somogyszobon a Szociáldemokrata [P]árt tartott gyűlést, amelynek szónoka: Balla Mihály megyei titkár volt. Beszéde során a Szociáldemokrata [P]árt múltját, célkitűzéseit és az eddig elért eredményeket ismertette. A megjelent gazdáknak felhívta a figyelmét – akik között, mind mondotta, módosabbat nem lát – hogy vigyázzanak, nehogy ismét a nagyobb birtokkal rendelkezők félrevezessék őket és ismét proletársorsba kerüljenek. A gyűlésen kb. 75-100 fő vett részt, rendezavarás, vagy különösebb esemény nem történt.

Múlt hó 29.-ére a Szociáldemokrata [P]árt Nagyatádon hirdetett gyűlést, melynek Kéthly Anna²¹⁹ országgyűlési képviselő lett volna [a szónoka], azonban a gyűlést a szónok meg nem érkezése miatt nem tartották meg. Egyéb politikai esemény nem történt.

Az újjáépítés keretében az iskolákat és egy pár középületet helyrehoztak ugyan, de a magán újjáépítés úgyszólván teljesen leállt. Aminek az oka a pénzhiány.

A rendőrbiztosságok összevonása a járás területén azon községekben, ahol azelőtt rendőrbiztosság volt, az összevonások miatt nagy megütközést okozott és ezen községek elöljáróságai, vagy párt útján állandóan kérdésekkel úgy szóban, mint írásban fordulnak hatóságomhoz az irányban, hogy a rendőrbiztosságok az eredeti szervezési helyükre vissza legyenek állítva.

219 Kéthly Anna (Budapest, 1889. november 16. – Blankenberge, Belgium, 1976. szeptember 7.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Szociáldemokrata Párt tagja és 1945 után egyik újjászervezője. Bővebben: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4648&catid=74%3Ak&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

Gazdasági vonatkozásban tőke és aprópénz hiányában még mindig nem indult meg nagyobb kereskedelmi élet. Az aprópénz hiánya különösen [a] piacokon okoz nehézséget. A maximálás során egyes piaci árukat kg súlyban állapítottak meg, ami baromfi, tojás stb. eladásánál szintén erős akadályt képez, mert a gazdák nincsenek ellátva mérőlegekkel és tekintve azt, hogy hosszú idő óta a termelők ahhoz szoktak hozzá, hogy ezen árukat darabszámban adják el, ezért a mérlegeléstől nagyon idegenkednek.

Nagyatád, 1946. október hó 1.

A kapitányság vezetője:
Vajthó Lajos
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

58.

A Magyar Államrendőrség Kaposvári Járási Kapitányságának 1946. október 3-án kelt jelentése

M államrendőrség kaposvári járási kapitánysága.

Szám: 1232/1946.köz.

Tárgy: Jelentés a kaposvári járási rendőrkapitányság közbiztonsági és közrendészeti állapotokról. (225.000/1946. IV. 12. B. M. 19. §-a n. pont.)
R. sz.: 132/1946. eln.
Mell.: 2 darab.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei
Főkapitányságának

Kaposvár.

A [K]aposvári járás területén 1946. évi szeptember hó folyamán a közbiztonsági és közrendészeti állapotokról jelentésemet az alábbiakban teszem meg:

A járás területén politikai irányú tevékenység, vagy politikai megmozdulás nem történt. F. évi szeptember hó 1-én Kadarkút községben a Kisgazda Párt és a Parasztszövetség tájékoztató népgyűlést tartott. A gyűlés szónokai Kovács József és Jónás József kisgazda párti képviselők, a Parasztszövetség részéről Cséplő József szövetségi titkár voltak. Gyűlés lefolytatása kifogástalan volt, rendezavarás nem történt. Rendőrségi kérdéssel egyáltalán nem foglalkoztak.

Bűnügyi vonatkozásban jelentem, hogy a járás területén még mindi sok a fegyver rejtegető, például az elmúlt hónapban 14 egyén ellen indult eljárás, nevezetesen: D. J., Dr. G. M. bárdibükki,²²⁰ T. J. és H. J. újvárfalvai, K. L. hencsei, M. J. tótfalusi,²²¹ Sz. J. kaposfői, B. J., F. L. bárdudvarnoki, G. L. mernyei, P. B. lipótfai, K. F. S[omogy]-aszalói,

220 Bárdibükki: ma Bárdudvarnokhoz tartozó külterületi lakott hely.

221 Tótfalu: ma Cserénfához tartozó külterületi lakott hely.

D. F. nagybajomi, H. P. kistóthegyi,²²² P. E. és B. J. zsippóhegyi²²³ lakosok ellen. Nevezetteket részben az Államügyészségnek adtuk át, részbe pedig eljárás van folyamatban ellenük. Az elmúlt hónapban három esetben volt tüzeset a járás területén. Bajzik Antal hetesi lakosnál amikor is egy szalmakazal égett el. A tüzet 4-5 év körüli fűgyermek idézte elő. Vincze Jánosné hencsei lakos istál[ ]ója, pajtája és egyéb [sic!] melléképületei égtek el. A tűz keletkezését ezideig megállapítani nem sikerült. Gyöngyösi pusztához²²⁴ tartozó kőkúti erdőrészben keletkezett tűz, amikor is kb. 4 hold fiatal 3-4 éves fásterület égett le. A tűz keletkezését az erdőből fát kihordó fuvarosok idézhették elő gondatlanságuk által. A nyomozás folyamatban van.

A járás területén több esetben előfordultak betöréses lopások. Horváth István hajmási lakosnál az éjjszaka [sic!] leple alatt törtek be és a szobában lévő szekrényekből ruhaneműt vittek el. Hedrehely községben f. évi szeptember hó 29-én éjjszaka [sic!] három helyen törtek be, amikor is nagyobb mennyiségű ruhaneműt, lábbelit és baromfit loptak el. A nyomozás[t] a legszélesebb körben megindítottuk, de ezideig a tetteseket elfogni nem sikerült.

Az utóbbi napokban a lólopások elszaporodtak. Szeptember 29-én Tarr György és Tonesz Ferenc kercseligeti lakosok istál[ ]ójából, majd 30-án Toponáron Lengyel Kálmán ottani lakos istál[ ]óját törték fel és lopták el a lovaikat. A nyomozás eddigi adatai szerint a lólopásokban nagy szerepük van a járás területén kóborgó cigányoknak.

Súlyos testi sértés miatt egy esetben indult eljárás B. I. és B. I.-né elle[n], amikor is Szilvásszentmárton községben Bognár Istvánt megverték, minek következtében 20 napon túl gyógyuló sérülést szenvedett.

Háborús vagy népellenes bűncselekmény miatt egy esetben történt előállítás, Steinbacher Bernát és Baumbachl János kercseligeti lakosokat, volt SS katonákat kísérték be a kapitányságra. Nevezet[ ]eket a Népügyészségnek adtam át.

A mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatban jelentem, hogy a környékbeli lakosság nagy szorgalommal és mindent elkövet, hogy az őszi munkálatokat idejében el tudják végezni. Az őszi vetések nagy részét már befejezték.

Újjáépítési munkálatok terén nem tapasztalható nagy haladás, mert a környékbeli községek a már régen ígért segítséget még mindig nem kapták meg.

Az adózási kötelezettségnek a gazdák nagy része eleget tesz ugyan, de sok helyen tapasztalható, hogy a rossz termés miatt a jóakarattal mellett sem tudnak eleget tenni a beszolgáltatási kötelezettségüknek.

Ami a munkásság és a szellemi dolgozók helyzetét illeti, eléggé rossz. A munkásnál azért, mert a kevés pénz miatt a munkanélküliség kezd elszaporodni, a szellemi munkásoknál pedig egyenest kétségbe ejtő, mert az iparcikkek magas árait a fizetésükből beszerezni egyáltalán nem tudják. Különösen kétségbe ejtő az, hogy a tél rohamosan közeledik és a téli szükségletet beszerezni pénz hiány miatt nem tudják. Gyors segítségre lenne szükség, különösen a köztisztviselők körében.

Egyéb esemény nem történt.

Kaposvár, 1946. évi október hó 3.

A kapitányság vezetője:

Dr. Écsy Jenő
rendőr őrnagy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűvel jelölt aláírással.

222 Kistóthegy: talán Kistótváros, ma Gálosfához tartozó külterületi lakott hely.

223 Zsippóhegy: ma Bárdudvarnokhoz tartozó külterületi lakott hely.

224 Gyöngyöspusztá: ma Kőkúthoz tartozó külterületi lakott hely.

A Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának 1946. október 4-én kelt
jelentése

Államrendőrség barcsi járási kapitánysága.

293/3-1946. szám.

Tárgy: Helyzetjelentés szeptember hóról.

Rsz.: 132/1946. eln.

Mell.: 1 db.

Vármegyei Főkapitányságnak,

Kaposvár.

Tárgyiratra jelentem az alábbiakat:

Politikai vonalon különös kiemelkedő esemény nincs. F. hó 15-én a Kisgazda Párt Somogytarnócán²²⁵ gyűlést tartott. Említésre méltó esemény nem történt.

Gazdasági téren mindjobban nyomasztólag hat a pénzhiány. A munkások körében mindnagyobb elégedetlenséget kelt, hogy a két nagyüzem (Uglyai Faipar R. T. és Belcsapusztai szeszgyár) munkásait nem fizeti a rendes időben. A munkások ezzel a problémával foglalkozva keresik a kivezető utat, egyes megjegyzésekből ítélve sztrájk is keletkezhet.

Az iskolába [járó] gyermekek szüleinek körében nagy az elkeseredés a tankönyvek drágasága miatt, a magas árakat sem munkás, sem tisztviselő emberek nem tudják megfizetni.

Napirenden van még egyes ipari árak magas színvonala és aránytalansága.

Bűnügyi vonatkozásban különös esemény nincs.

Barcs, 1946. évi október hó 4.

A kapitányság vezetője:

Vida Árpád

m. rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

²²⁵ Somogytarnóca: kisközség, amely 1979-ben összeolvadt Barccsal.

A Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának 1946. október 4-én kelt jelentése

M Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanysága.

1157/1946. köz. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közbiztonsági és közrendészeti állapotáról.

R. sz.: 132/1946.

Mell.: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

A./ Közbiztonság.

Utolsó jelentésem óta a járás területén nagyobb bűncselekmény nem volt. 1 öngyilkosság volt, halálos baleset pedig 2. Nagyobb méretű betörés nem volt. A mezei lopások a szüretelés befejeztével megszűntek. Az elmúlt hónapban egy tüzeset volt, Csurgón, egy háznál a szalmakazal égett le. A tűz oka az volt, hogy gyerekek gyufával játszadoztak. Fegyverrejtegetés nem volt. 7 esetben indítottunk eljárást, gyanúsítottak mindenkor az Államügyészségnek átadva.

B./ Közrendészet.

Nagyobb esemény nem történt. A járásban a községi közigazgatás és a rendőrségi szervek munkája között megértés van.

Politikailag csendes. Gyűlések alig vannak. A lakosság mezőgazdasággal foglalkozó része teljes egészében az őszi betakarítási munkálatokkal van elfoglalva.

Feltűnő módon lábra kapott az ifjúság mulatozási kedve. Minduntalan táncmulatságokat rendeznek, nagyobb mértékben[, mint] 1938. előtt és ezen a téren a községi előljáróságok több esetben panasszal éltek amiatt, hogy a mulatozó fiatalok csendháborítást követ el.

A járás hangulata kielégítő. Az őstermelő lakosság az ipari árak nagysága miatt elégedetlen és kedvetlenül adja el terményeit az előírt maximális áron. Számolni lehet azzal, hogy a jelenlegi élelmiszer árak miatt áruhiány fog bekövetkezni. Az adózás és a beszolgáltatás nehezen megy. Ennek egyik oka kétségen kívül a rossz termés, a másik pedig a politikai helytelen beállítás, mely az elmúlt két hónapban nem mindenben felel meg a beszolgáltatásnak. A forint stabil. Semmi jel nem mutatja azt, hogy lennének olyan körök, melyek a forintot nem fogadnák el. A járás ipari cikkekkel történő ellátása, habár javuló, még mindig nem megy eléggé.

A járásban politikai harcok nincsenek [sic!]. A lakosság bizonyos rétegei között elmentések nem érezhetők. A politikai pártok nem állanak egymással kielezett viszonyban. A három baloldali párt politikája nagyjából egységes. A kiscgazda párt azonban teljes ellenzéki politikát folytat és a malmok községeit elleni harcra buzdítja híveit.

Csurgó, 1946. évi október hó 4.

A kapitanyság vezetője:

Horváth István r[endőr]. f[ő]h[a]d[na]lgy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitanyságának 1946. október 4-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Marcali Járási Kapitanysága.

20/3.-1946. eln.

Tárgy: Jelentés a járás szeptember havi közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. szám: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

A 225.000/1946. IV. 12. B. M. számú rendelet 12. §-a értelmében a hatóságom közrendészeti és közbiztonsági állapotáról szóló szeptember havi jelentésemet a járás területére nézve az alábbiakban teszem meg:

A járás közrendészeti helyzete szeptember hó folyamán megfelelő volt, sem egyéni, sem csoportosulásból eredő rendzavarás nem fordult elő. A lakosság szeptember hónapban tengeri és burgonya betakarításával és szőlőtermés szüretelésével, továbbá az őszi szántás és vetéssel nagy mértékben el volt foglalva, ezért más irányú tevékenységet nagymérvű elfoglaltságánál fogva nem fejthetett ki.

Közbiztonságot jelentős mértékben veszélyeztető bűncselekmény nem fordult elő. A statáriális eljárás alá került O. I. és 4 társa, akik Bertók István és társai vései lakosok kárára követtek el betöréses lopást. Nevezettek az [Á]llamügyészségnek átadattak. Szeptember hó 1-én a [k]jé helyi erdőben egy ismeretlen női hullát talált a [S]omogy-sámsóni [R][endőr]biztoság, mely körülbelül orvosi vélemény szerint 6 hónapos hulla volt, személyazonosságát eddig megállapítani nem sikerült. Szeptember hó 16-án Beke Attila 1 éves kisgyermek véletlenségből vödörbe fúlt, iratai a helybeli járásbírósnak lett[ek] megküldve.

Az államrendészet terén szeptember hónapban különös esemény nem fordult elő, csupán a felosztatott egyesületek ellenőrzése volt, a járás egész területén felosztatott egyesületek kivétel nélkül fel lettek osztatva. Az összes egyesületek között vagyona csak a Marcali Katolikus Ifjúsági Legényegyletnek volt, amely leltár szerint fel lett véve és a kulcsok a helybeli közigazgatási hatóságoknak leltárral együtt át lettek adva.

Szeptember hó folyamán zajlott le az államrendőrség kötelékében a B. listázás, ennek kapcsán az államrendőrség tagjai megnyugodtak, munkájukat nagyobb szorgalommal, lelkiismerettel végezték el, ezen időpont[t]ól kezdve. A B. listázással kapcsolatban a közvélemény megértő meglegedését fejezte ki.

Egyéb említésre méltó esemény a hó folyamán nem történt.”

Marcali, 1946. évi október hó 4.

A kapitányság vezetője:

Györfy Gyula

m. r[endőr]. hadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

62.

A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának 1946. október 17-én
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanysága.
131/1946. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőr-
hatóságok működéséről.
Hiv. sz.: 323/1946. szám.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Főkapitanyságának,

Kaposvár.

ad.1. Az elmúlt fél hónap alatt érdemleges politikai esemény a járás területén nem volt. Bűnügyi vonatkozásban Táska községben 1946. okt. 8-án B. J. r[endőr]. ny[omozó]. alh[a]d[na]gy. agyonlőtte régi haragosát, Csillag János táskai lakost, aki a Marcali [K]órházban meghalt. B. J.-t a nyomozás lefolytatása után átadtuk a [K][a]p[os]vári [Á]llamügyészségnek.

ad.2. Kimutatást csatolom.

ad. 3. Politikai hangulat a járás területén aránylag nyugodt.

Lengyel-tóti, 1946. évi október hó 17.

A kapitanyság vezetője:
Székely István
rendőr százados.

MNL SML A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának iratai. 131/1946. köz. sz. Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

63.

A Magyar Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanyságának 1946. október 30-án
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyel-tóti Járási Kapitanysága.
131/1946. I. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőr-
hatóságok működéséről.
Rend. sz.: 323/1946. sz.

M. Államrendőrség Városi Kapitanyságának,

Kaposvár.

Fenti rendeletszámba jelentésemet a következőkben terjesztem fel:

ad.1. Az elmúlt fél hónap folyamán érdemleges politikai esemény a járás területén nem volt. Bűnügyi vonatkozásban a Balaton mentén az utóbbi időben sok betöréses lopást követtek el. Ezzel kapcsolatban Budapesten elfogtak két rovott múltú egyént, P. L.-t és társát, akit a lengyel-tóti járás rendőrkapitanyság ide kísértetett, nevezettek több betöréses lopás elkövetését ismerték be, főképp a Balaton mentén. A nyomozás ellenül jelenleg folyamatban van.

ad.2. Kimutatást csatolom.

ad. 3. Politikai hangulat a járás területén aránylag nyugodt.

Lengyeltóti, 1946. évi október hó 30.

A kapitányság vezetője h.:

Sebők Andor

rendőr százados.

MNL SML A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz. Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűvel jelölt aláírással.

64.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. november 1-jén kelt jelentése

M Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitánysága.

131/1946. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés a rendőr-

hatóságok működéséről.

Rend. sz.: 323/1946. szám.

M. Államrendőrség Kapitányságának,

Kaposvár.

ad.1. Az elmúlt fél hónap alatt a járás területén érdemleges politikai vagy bűnügyi esemény nem történt.

ad.2. Kimutatást csatolom.

ad. 3. Politikai hangulat a járás területén nyugodt.

Lengyeltóti, 1946. évi november hó 1.

A kapitányság vezetője h.:

Sebők Andor

r[endőr]. százados.

MNL SML A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz. Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűvel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitányságának 1946. október 2-án kelt jelentése

M. államrendőrség marcali járási kapitánysága.

20/4.-1946. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás október havi közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. szám: 132/1946. eln.

Mell.: 1 drb.

M. államrendőrség kaposvári kapitányságának,

Kaposvár.

A 225.000/1946. IV. 12. B. M. számú rendelet 12. §-a értelmében hatóságom közrendészeti és közbiztonsági állapotáról szóló október havi jelentésemet az alábbiakban teszem meg a járás területére nézve:

A járás közrendészeti helyzete október hó folyamán megfelelő volt, csupán Nikla községben egy lakodalmas háznál történt verekedésnél fordult elő egy haláleset és nagyobb arányú verekedés. A verekedést előidéző F. S. niklai lakos[t], aki egyúttal a gyilkos is volt, a [K]aposvári Államügyészségnek átadtam. A lakosság október hónapban az őszi szántással és vetéssel, továbbá a szőlő szüretelésével volt nagymértékben elfoglalva. Ezenkívül október hónapba nyolc egyén lett fegyverrejtegetés miatt a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek átadva. Október hó elején Csillag János táskai lakos fegyverrel való meggyilkolása fordult elő, aki csak a Marcali járás területén halt meg, de a gyilkosság Táska községben, [L]engyeltóti járás hatósága területén történt, így az ügyiratot [L]engyeltóti [J]árási [K]apitányságnak küldtem meg. Ezen kívül hatósági közeg elleni erőszak miatt P. B. somogyzentpáli lakos lett az Államügyészségnek átadva.

Gazdasági rendészet terén 1737/bü.-1946. szám alatt K. I. kéthelyi malombérlő gazdasági és közellátási elleni büntett miatt 450 q. beszolgáltatott gabonamennyiség elsikkasztása miatt, nevezett az Államügyészségnek lett átadva. Ezenkívül S. P. tapolcai lakostól szállítási-engedély nélküli búzaszállítás miatt 20 zsák búza lett lefoglalva, az ügy további kivizsgálásáig.

Az államrendészet terén október hónapban különösebb esemény nem fordult elő, csupán a felosztatott egyesületek ellenőrzése, továbbá az internálások megszüntetése fordult elő, mely utóbbira a demokratikus pártokban egy kis vis[s]zhang keletkezett, hogy a demokrácia milyen elnéző a régi reakciós személy iránt.

A rendőr testület körében október hó elején, tekintve, hogy megjelent az újságokban, hogy a legkevesebb rendőri fizetés 200 forint lesz, továbbá az október 1-i fizetés ezt alátámasztani látszott, a rendőri testület működése nagyban megerősödött. Az október 15.-i fizetés és a nős rendőrségi alkalmazottak családjuktól való elkülönítése azonban a rendőrtestület működését nagyban befolyásolta, tekintettel arra, hogy a családjuktól az áthelyezéssel kapcsolatban külön választott rendőrségi alkalmazottak egy fillért sem tudtak hazaküldeni családjuknak, sőt fizetésük még az étkezésre sem volt elég, mely körülmény elkésértette őket. Ebben az ügyben felterjesztést kellene küldeni a felsőbb hatóságnak, hogy azt a rendőri testületet, amely a demokráciát és a forint értékét védi, hogy ezen egyéneknek egy megélhetést biztosító, szerény fizetés lenne biztosítva.

Marcali, 1946. évi november hó 2.

Kapitányság vezetője:
Györfy Gyula
r[endőr]. h[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

66.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. november 2-án kelt
jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/6-1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti

és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946. eln. sz.

Melléklet: 1 db.

M. államrendőrség városi kapitánysága,

Kaposvár.

Hivatkozott rendeletre jelentem:

A számszerű kimutatást csatolom.

1946. október 22-én az esti órákban H. P. balatonendrédi lakos szóváltás közben pisztolyával egy ismerőst keresztüllőtte. Haláleset nem történt. Az ügy jelenleg az [Á]llamügyészségen van, nevezett pedig ugyancsak ott fogoly.

Az M[agyar]K[ommunista]P[árt]. okt. 13-án Tabon gyűlést rendezett. Az ezután következő időben több községben ugyancsak fenti párt gyűlést tartott. A gyűlések rendben folytak le. A gyűlés tárgy[a] főkép[p]en a III. kongresszuson²²⁶ elmondottak ismertetése volt. Említésre méltó esemény nem történt.

A helybeli [S]zociáldemokrata [P]árt járási viszonylatban nagyobb tisztogatási akciót kezdett meg, mely arra irányul, hogy a nem oda való elemektől a pártot megtisztítsa. Ennek előzménye az, hogy fent említett párt egy értekezleten kijelentette, hogy nem működik a [B]aloldali [B]lokkal. Ennek végrehajtásától reméli, hogy az együttműködés keresztül vihető.

Gazdasági téren észlelhető az árak emelkedése, különösen ipari viszonylatban, melynek következtében a gazdatársadalom részéről bizonyos elégedetlenség érezhető a magas ipari árakkal szemben. A piaci árufelhozatal kielégítő, mezőgazdasági terményekben hiány nincs. Gazdasági téren különös említésre méltó esemény nem történt.

Közrendészet tekintetében jelentem, hogy e téren javulás észlelhető. A kihágások száma kissé csökkent.

A közbiztonsági állapotok szintén javuló irányzatot mutatnak, amit a bűncselekmények számának csökkenése is mutat.

²²⁶ Az MKP 1946. szeptember 28. és október 1. között tartotta III. kongresszusát, melyen többek között a tervgazdálkodás szükségességéről és a Kisgazdapárt elleni harcról volt szó.

Tab, 1946. november 2.

A kapitányság vezetője:
Rómer Sándor
r[endőr]. százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

67.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. november 3-án
kelt jelentése

M. államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.
28. eln.-1946.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132. eln.-1946
Mell.: 2 drb.

Államrendőrség Kaposvári Kapitánysága,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hónap folyamán október hó 13-án a Magyar Kommunista Párt Nagyatádon tartott népgyűlést, melynek szónoka Földes László [n]emzetgyűlési [k]épviselő volt az eredetileg hirdetett Gerő Ernő²²⁷ [k]özlekedési [m]iniszter helyett. A szónok beszéde során gazdasági és külpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Ennek során megemlítette, hogy az agrárrolló igen nagy és arra törekszik, hogy azt minél jobban szűkítsék és a gyárak kalkulációját ellenőrizzék. Csepelen is eszközöl az üzemi bizottság egy ilyen ellenőrzést, melynek az lett a vége, hogy a 820 [f]orintban megállapított kerékpár eladási árát 360 [f]orintban kellett a gyárnak megállapítani, mert az előző kalkulációkat úgy végezték, hogy a cső alkatrészeket, dacára annak, hogy ugyanabban a gyárban készítették, egyik osztályról a másik osztályra víve [sic!] úgy számították fel a haszonkulcsot, mintha más gyártelepről származott volna. Megemlítette, hogy ez csak [a] kezdete a gyárak szigorú ellenőrzésének. Bejelentette, hogy a vasúti viteldíjat 20 %-kal leszállították.

Külpolitikai vonatkozásban előadta, hogy Jugoszláviában, a Szovjet Unióban [sic!] és Romániában a gazdasági kapcsolatokat már felvettük és reméli, hogy ez hamarosan meg fog történni Csehszlovákiában is. A békeszerződésen ránrót[t] súlyos jóvátételi terheket igen aggasztónak tartja, különösen [az] angol[oknak] és amerikaiaknak fizetendő 1200 millió dollárt, mely hadszor [sic!] annyi, mint amennyit a Szovjet Unió [sic!] kért tőlünk. Ezen felül igen nehezen teljesíthetőnek találta, hogy az angol és amerikai állampolgárságot felvett magyarok ingatlanai után is jóvátételt kell fizetni. Örömet fejezte ki annak, hogy a Csehszlovákiában élő 2.000 magyar kitelepítését egyenlőre [sic!] sikerült megakadályozni. Beszédét avval fejezte be, hogy kérte a megjelenteket, hogy a demokráciát ápolják s minnél [sic!] jobban megerősödjön. Beszédét megelőzően Turopóli

227 Gerő Ernő (Terbegec, 1898. július 8. – Budapest, 1980. március 12.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Magyar Kommunista Párt tagja, 1945-ben kereskedelem- és közlekedésügyi, majd közlekedésügyi miniszter volt. Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4170&catid=65%3Ag&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

Géza²²⁸ megyei bizottsági tag is felszólalt, aki a helybeli malomban történő visszaéléseket hozta fel és ezzel kapcsolatban követelte a malmok községecsítését, illetve államosítását.

A gyűlésen kb. 350 vettek részt, amely minden zavaró esemény nélkül folyt le.

Gazdasági vonatkozásban a kereskedelmi élet áru és hitel hiánya miatt csak nehezen indul meg és különösen textil félékben mutatkozik nagy hiány, ami a gyárak és nagykereskedők spekulációjára vezethető vissza, mert nyáron bőven volt pamut, flanel [sic!], stb. áru, míg selyem nem, most meg fordítva van.

A helybeli piacon a község mérleget alkalmaz, aminek következtében az árukat kg.-ként megállapított áron veszi meg a fogyasztó közönség, kivéve a tojás, mely jóformán teljesen eltűnt a piacról és feketén 80-120 fillért kérnek érte.

Nagyatád, 1946. november 3.

A kapitányság vezetője:
Vajthó Lajos
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

68.

A Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitányságának 1946. november 4-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Csurgói Járási Kapitánysága.

1157/1946. Gy. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közbiztonsági és közrendészeti állapotára.

Rsz.: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzetének Szemléelője

Kaposvár.

A./ Közbiztonság: Utolsó jelentésem óta a járás területén nagyobb bűncselekmény nem történt. Öngyilkosság nem volt, halálos baleset sem volt. Öt kisebb terjedelmű pajta tűz volt, de lakóház egy esetben sem esett áldozatul. A mezei lopások megszűntek, mivel már nincs mit lopni a mezőn. Fegyverrejtegetés[i] ügyben két esetben indítottunk eljárást, mindkét esetben gyanúsítottakat az Államügyészségnek adtuk át.

B./ Közrendészet: Említésre méltó esemény nem történt. A község és a rendőrségi közigazgatás munkája csekély kivételtől eltekintve összhangban van.

A politikai élet eseménymentes. A lakosság ezen a téren egyre fásultabb és a politikai pártok nem tudják politikai kérdésekben foglalkoztatni a népet.

A járásban az őstermelő munka fennakadás nélkül, csendben, jó[ ] folyik.

228 Helyesen: Turopoli. Turopoli Géza (Nagyatád, 1914. július 9. – Budapest, 1993. február 26.): politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Magyar Kommunista Párt tagja, a nagyatádi pártszervezet egyik vezetője. Bővebben: http://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6300&catid=88%3At&Itemid=67&lang=hu (Letöltés ideje: 2013. december 17.)

Eltekintve a munkanélküliségtől és az igen nagy drágaságtól. A lakosság hangulata kielégítő. A drágaság, különösen az ipari és mezőgazdasági árak között lévő nagy árkülönbség miatt elégedetlen és kedvetlen, amit az elmúlt rossz termés még fokoz.

A járásban az élet csendes. A lakosság minden egyes rétege összhangban él, politikai vagy kielezett osztályharcok nincsenek. Olyan szempontok, melyek a lakosság körében napirenden van, azt bizonyos irányban foglalkoztatná, nem észlelhető.

Csurgó, 1946. évi november hó 4.

A kapitányság vezetője:

Horváth István

m. rendőr főhadnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

69.

A Magyar Államrendőrség Szigetvári Járási Kapitányságának 1946. november 4-én kelt jelentése

JÁRÁSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG SZIGETVÁR

[bélyegzőlenyomaton]

108/27.-1946.

Tárgy: A Szigetvári járás közrendészeti és közbiztonsági állapota.

Rend. szám: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 drb.

Körzeti Szemlélő Úrnak

Kaposvár.

A [S]zigetvári [J]árási [R]endőrkapitányság f. évi október hóra szóló közrendészeti és közbiztonsági állapotát tartalmazó jelentésemet a vonatkozó ügyforgalmi és ügyfél-forgalmi adatokat összefoglaló kimutatás kapcsán felterjesztem.

A járás területén a közrendészeti és közbiztonsági állapotok kielégítőek. Az őrszemélyzeti tagok áthelyezése következtében némi hanyatlás tapasztalható volt ugyan, azonban ma már ismét javulóban van. A vagyoni és élet elleni bűncselekmények közül a legsúlyosabb természetű betöréses lopás volt. A többi enyhébb elbírálású lopás – ez utóbbi számos esetben –, továbbá súlyos és könnyű testi sértés és jogtalan eltulajdonítás[fordult elő].

Legújabbán áremelkedés volt tapasztalható a járás területén. Szerzett értesülések szerint a környező hatóságok területén ugyanilyen áremelkedések történtek. E jelenség meggátlása érdekében az eddiginél is hatékonyabb és szigorúbb árelenőrző rendszert vezettem be az üzletek és piacok ellenőrzésére és a feketekereskedelem megakadályozására. Az ellenőrzéseimhez felhasználom a [J]árási [N]emzeti [B]izottság és a politikai pártok megbízottait – mint bizalmi egyéneket. Ellenőrzéseimet pedig a járás valamennyi községében rendszeresen, de razzia-szerűen is foganatosítom. Ezek révén már is sok esetben eredményesen tudtam fellépni és eljárni előfordult ügyekben. Árdrágító visszaélés és a közellátás érdekeit veszélyeztető cselekmények közül 12 bűncselekmény és

11 kihágási cselekmény lett feljelentve. Ezen kívül bűnjelként több q liszt, burgonya és engedély nélkül levágott állat lett őrizetbe véve.

Fentiekből kifolyólag a malmokat még gyakrabban, rendszeresen és razziaszerűen ellenőrzöm.

Igen gyakoriak az engedély nélküli sertésvágások. Ezek megakadályozására és felfedezésére nem áll elegendő közeg rendelkezésemre. Bár a kihágási feljelentések között elég szép számmal szerepelnek az engedély nélküli állatvágások, azonban ezek közegeim által felfedezett kihágások. A lakosság megértő támogatására e téren nem lehet számítani, a lakosság részéről ilyen feljelentések nem érkeznek be s a lakosság inkább támogatni látszik az engedély nélküli állatvágásokat, mintsem megakadályozni.

Lényeges javulás tapasztalható az engedély nélküli fegyvertartások ügyében. A különböző helyeken és időben megtartott fegyverrazziák eredménytelenül végződtek. Az utolsó három hétben bejelentetlen fegyvert nem találtam s így az 530.560/1946. B.M. rendeletbe ütköző cselekmény miatt eljárást sem indítottam.

Szigetvár, 1946. november 4.

A kapitányság vezetője h.:
Tárkányi László
r[endőr]. h[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

70.

A Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának 1946. november 5-én kelt jelentése

Államrendőrség barcsi járási kapitánysága.

293/3-1946. szám

Tárgy: Közbiztonsági és közrendészeti helyzet-
jelentés október haváról.
R. sz.: 132/1946.
Mell.: 1 drb.

Somogyvármegyei Felügyeletikörzet Szemléelőjének,

Kaposvár.

A fenti rendeletre jelentem, hogy október hó folyamán a M[agyar]K[ommunista]P[árt]. gyűlést tartott és kb. 200-250 főnyi hallgatóság volt. A gyűlés esemény nélkül folyt le.

Egyéb politikai esemény a járás területén nem volt.

Bűnügyi vonatkozásban kiemelkedőbb esemény 1 halálos kimenetelű baleset és 3 nem halálos kimenetelű baleset történt. A halálos kimenetelű baleset magzatelhajtásból eredő vérmérgezés folytán állott be. A második személy bűnössége nem forog fenn. A három nem halálos kimenetelű balesetnél sem terhel senkit felelős[s]ég. Fegyverrejtegetés miatt a fegyver őrizetbe vétele mel[l]ett három személy ellen indult eljárás, illetve ellenük a feljelentést az Államügyészséghez megtettem. Árdragítás miatt is lefolytattam az eljárást 5 személy ellen. Az árdragítások növekednek az ellenőrzések ellenére is. A járás területén megtartott országos vásárokon élénk forgalom volt. Az állatok felhajtása,

ill. a kínálat a viszonyokhoz képest elég nagy, a kereslet az általános pénzhiány következtében nagyon kevés volt.

A járás területén kisebb [b] lopások vannak, különösen a volt [B]abócsai [R] endőrbiztosság területén elharapóztak. A rendőrbiztosság megszűnése elég hátrányt jelent a határ menti 2000 lakosú községnek. A község mellett van letelepítve 750 főnyi cigány, akik a környéket állandóan lopják.

A nemi betegségek megakadályozása céljából razziaát két ízben tartottam. Előállítottakat a járási tisztiorvoshoz előállítottam, de műszerek hiányában bajmegállapítás céljából a kórházba utalást javasolta, mert műszerek hiányában megvizsgálni az előállítottakat nem tudta.

Barcs, 1946. évi november hó 5.

A kapitányság vezetője:

Vida Árpád

m. rendőr százados

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

71.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1946. november 6-án kelt jelentése

Magyar Államrendőrség igali járási kapitánysága.
6/1-1946 eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.

Rendelet száma: 132/1946 eln. sz.

M. Államrendőrség Somogyvármegye Felügyeleti Körzet Szemlélője,

Kaposvár.

Fenti számú rendeletére való hivatkozással a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról október hó 1-31 időtartamra a következőket jelentem:

A mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatban jelentem, hogy már a cukorrépa szedést is befejezték, és az őszi szántás is 90%-ban megtörtént. A szántási és vetési munkálatok még mindig folynak. A cukorrépa egyes helyeken nagy[on] jó[!] (180-200 q holdanként), míg más helyeken nagyon rosszul (40 métermázsza holdanként) fizetett. A termelőknak a fele a cukorrépát már be is szállította Kaposvárra a cukorgyárba.

A beszolgáltatás nagyon szépen halad, ami annak tudható be, hogy a Futura értékálló pénz[z]el tud azonnal fizetni.

A [s]zovjet katonákkal kapcsolatosan meg kell említenem, hogy 1946. évi október hó 13-án egy orosz főhadnagy és 10-12 orosz katona Andocsra vagy 10-15 drb. libát, kacsát és más élelmiszereket loptak el tulajdonosaiktól. Az oroszok teherautóval voltak, száma: B.88889 volt. Az oroszokkal két rendőr, nevezetesen H. és K. próbarendőrök alkalmilag szintén Andocsra mentek és ott az oroszok fosztogatását nem csak hogy nem jelentették,

hanem még a hozzáforduló károsultakra támadtak, és az orosz katonákat mentegedték [sic!], illetőleg védték. Az ügy kivizsgálása után fent nevezett próbarendőröket állásuktól fel is függesztettem.

Az árak és a bérek közötti viszony kezd kiegyenlítődni, amely bizakodó hangulatot teremtett a gazdák körében. Legnagyobb keresletnek a textil áruk örvendenek, melyek ára szintén leesett. Egyes városi kereskedők próbálkoztak a textillel manipulálni, szerencsére azonban a Hangya Szövetkezetnek oly nagy mennyiségű textilt sikerült megszereznie és a lakosság rendelkezésére bocsájtania, hogy mindenki saját ízlése szerint válogathatott és vásárolhatott. Az igali vásáron 8-9 ft-os parget²²⁹, sifon és vászon árak voltak, amelyekkel a városból jött kereskedők versenyezni nem tudtak, miért is a legtöbben árujukat összepakolták és eredmény nélkül mentek el a vásárról. A Hangyának ezen akciójával kapcsolatosan nagy volt a lakosság körében a meglegedettség, s az az általános vélemény, hogy a feketézőket csak így lehet kiirtani, vagyis hogy az árukat központi irányítás mellett és [s]zövetkezeti alapon bocsájtják a lakosság rendelkezésére.

Igal, 1946. évi november hó 6.

A jár[ási]. kap[itányság]. vez[etője].

Dr. Márczy Dénes

r[endőr]f[ő]h[a]d[na]gy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

72.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Főkapitányságának 1946. november 8-án kelt jelentése

SVM RFK jelentése:

M. Államrendőrség Kaposvári Kapitánysága.

132/142. 1946. eln. sz.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

Rend. szám: 225.000/1946. IV: 12. B. M.

Mell.: 1 drb.

Belügyminiszter Úr!

Budapest.

Fenti számú rendeletre Somogyvármegye területéről október hónapra vonatkozóan az alábbiakat jelentem:

A Kaposvári Kapitányság területén kiemelkedő fontosabb esemény volt, hogy Hollósi Ferenc kaposvári lakos, cukorgyári munkás munka közben hozzáért a magas feszültségű vezetékhez és az áram agyonütötte. Halálos kimenetelű balesetért felelősség senkit nem terhel.

A járás területén a politikai hangulat nyugodt.

²²⁹ Parget (barhent, barhet): „pamutból készült, a flanelhoz hasonló, de csak az egyik oldalán bolyhos, vastagabb kelme.” *A magyar nyelv értelmező szótára. I. kötet. A–D.* Budapest, 1959, Akadémiai Kiadó, 420. p.

A lakosság idejét az őszi gazdasági munkálatok elvégzése veszi igénybe.

A [C]surgó [J]árás [K]apitányság területén nagyobb bűncselekmény a múlt hó folyamán nem történt.

A politikai élet eseménymentes. A lakosság ezen a téren egyre fásultabb lesz. A járásban az őstermelőmunka fennakadás nélkül folyik.

A lakosság hangulata a drágaság, különösen az ipari és mezőgazdasági árak között lévő nagy árkülönbség miatt elégedetlen.

A [B]arcsi járás területén a M[agyar]K[ommunista]P[árt]. gyűlést tartott a hó folyamán, amely esemény nélkül folyt le. Bűnügyi vonatkozásban kiemelkedőbb esemény 1 halálos kimenetelű baleset volt. Fegyverrejtegetés miatt a fegyverek őrizetbe vétele mellett 3 személy ellen indult eljárás, amelyet az Államügyészséghez megküldtem. A járás területén megtartott országos vásárokon élénk forgalom volt, azonban az általános pénzhiány következtében a kereslet kevés volt.

Az [I]gali járás területén az őszi mezőgazdasági munkálatok befejezéshez közelednek és a beszolgáltatás fennakadás nélkül folyik.

Az árak és a bérek közötti viszony a járás területén kezd kiegyenlítődni. A Hangya Szövetkezet eredményes tevékenységet folytat a közönség textillel való ellátásával.

A Szigetvári járás területén a közrendészeti és közbiztonsági állapot kielégítő. Az őrszemélyzet áthelyezése következtében némi hanyatlás volt észlelhető, azonban ma már ismét javulóban van. Legújabbán áremelkedés volt tapasztalható a járás területén, azonban a jelenség meggátlása érdekében az eddiginél is szigorúbb ellenőrző rendszert vezettek be.

Lényeges javulás tapasztalható az engedély nélküli fegyvertartások ügyében. A különböző helyeken és időben megtartott fegyverrazzia az utolsó 3 hétben eredménytelenül végződött.

A [N]agyatádi járás területén a M[agyar]K[ommunista]P[árt]. október 13-án népgyűlést tartott, amelynek szónoka Földes László nemzetgyűlési képviselő volt. Bejelentette, hogy a gyárakat a legszigorúbban ellenőrzik. Külpolitikai vonatkozásban a Jugoszláviával, Szovjetunióval és Romániával felvett gazdasági kapcsolatokról beszélt és annak a reményének adott kifejezést, hogy ez hamarosan Csehszlovákiával is meg fog történni. Turópoli²³⁰ Géza megyei bizottsági tag a malmok községeit mellett szólalt fel. A gazdasági élet áru és hitel hiánya miatt csak nehezen indul meg, különösen textilfelékben mutatkozik nagy hiány.

A [L]jengyeltóti járás területén politikai szempontból kiemelkedő esemény nem történt. Bűnügyi szempontból a balatoni villák fosztogatóinak elfogása és Edde községhez tartozó Bogátpusztán²³¹ megfolytott [sic!] csecsemő tettesének kézre kerítése és az ügyészségnek való átadása volt esemény.

A [T]abi járás területén f. é. okt. 22-én az esti órákban H. P. balatonendréd lakos szóváltás közben pisztolyával egy ismerősét keresztüllőtte. Haláleset nem történt. Az ügyet nevezettel együtt az Államügyészségnek adták át. A M[agyar]K[ommunista]P[árt]. múlt hó folyamán a járás területén több gyűlést tartott, amelyek rendben folytak le. A gyűlések tárgya a III. kongresszuson elmondottak ismertetése volt.

Gazdasági téren különösen az ipari árakban emelkedés észlelhető, melyek következtében a gazdatársadalom elégedetlen. Gazdasági téren különösebb említésre méltó esemény nem történt. A közrendészeti és közbiztonsági állapot a járás területén javuló-félben van.

230 Helyesen: Turópoli.

231 Bogátpusztá: egykor Eddéhez tartozó külterületi lakott hely, ma Alsóbogát néven önálló település.

A [M]arcali járásban Nikla községben egy lakodalmas háznál verekedés történt, ahol 1 haláleset fordult elő. A verekedést előidéző F. S. niklai lakost, aki egyúttal a gyilkos is volt, a [K]aposvári Államügyészségnek átadták. Gazdasági vonatkozású esemény volt K. I. kéthelyi malombérlő gazdasági és közellátás elleni büntette, mert 450 q beszolgáltatott gabonát elsikkasztott. Nevezett az ügyészségnek átadatott. Politikai vonatkozásban különösebb esemény nem volt. A rendőr őrszemélyzet körében az áthelyezésekkel kapcsolatban bizonyos fokú elégedetlenség tapasztalható, mert a kis fizetés és a lakás gondok miatt legtöbbje családjától elkülönítve kénytelen élni.

Az ügyiratforgalomról szerkesztett kimutatást csatoltan felterjesztem.

Kaposvár, 1946. november 8.

A somogyvármegyei felügyeleti körzet

szemléelője:

Garamvölgyi Vilmos

r[endőr]. alezredes

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

73.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. november 15-én kelt jelentése

M Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanysága.

131/1946.

Tárgy: Félhavi helyzetjelentés.

Rend. sz.: 323/1946.

Mell.: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzeti
Szemléelőjének,

Kaposvár.

Az 1946. évi november elsejétől 15-ig terjedő fél hónapról helyzetjelentésemet az alábbiak szerint terjesztem fel:

ad.1./ Az elmúlt fél hónap folyamán politikai szempontból a járás területén lényegesebb esemény nem történt. Az általános politikai és gazdasági hangulat jellemzéséhez lényegesen hozzátartozik az az aggasztó jelenség, amelyet az egyes közszükségleti, főleg élelmezési cikkek árának hallgatólagos emelkedésénél tapasztalhatunk. A gazdasági rendészeti ügyekkel foglalkozó nyomozók jelentése szerint az a tenisz parghet, amely a múlt hónapban Balatonyörökön 6 Ft. volt, ma Balatonlellén 17 Ft-ba kerül. Nem nyíltan, de itt is, ott is suttognak arról, hogy a búzát 100-120, sőt 160 Ft-os áron is kínálják eladásra. A csöves kukoricát olyan áron akarják eladni, mint a szemeskukoricának a hatóságilag megállapított ára. A tojás teljesen eltűnt a piacról, mert nem hajlandók a hatóságilag megszabott áron eladni.

A fentt [sic!] elmondottak főleg annak a következményei, hogy a megalakított forintvédő bizottságok csak papíron vannak meg, valójában nem működnek. De oka az is,

hogy a gazdasági rendészeti osztály által [sic!] eddig feljelentett árdragítók szabadon járnak kelnek, az uzsorabíróság cselekményeiket nem tárgyalja. Lényeges volna, hogy az árdragító ügyeket soron kívül és szigorú ítélettel intéznék el.

Ha hamarosan drákói intézkedések nem történnek, ha nem is nyíltan, de mégis lassú romlása fog a forintnak bekövetkezni.

A gazdasági élet egyéb [sic!] vonatkozásaiban a hangulatot nyugodtnak lehet mondani, a gazdák az őszi szántásokat és vetéseket elvégezték, az időjárás eh[h]ez kedvező volt. A gazdákat csak a takarmány hiány aggasztja a téli hónapok előtt.

Bűnügyi vonatkozásban lényeges bűncselekmény nem történt.

ad.2./ A kapitányság ügyfél forgalmáról a kimutatást csatolom.

ad. 3./ Politikai hangulat az 1./ pontban felsoroltaktól eltekintve nyugodt. Kívánatos lenne, hogy az egyes pártok politikai szónoklataikat elsősorban az 1. pontban felsorolt veszélyek következményeire figyelmeztetnék a népet.

Lengyeltóti, 1946. november 15.

A kapitányság vezetője:

Dr. Écsy Jenő

r[endőr]. őrnagy

November 7-én a Magyar Köztársaság [e]lnöke és miniszterelnöke részvételével Balatonbogláron a Független Kisgazdapárt Gaál Gaszton²³² emlékünnepet tartott. Az ünnepség alkalmával megkoszorúzták Gaál Gaszton sírját, utána pedig ünnep[i] ebéd volt. Az ünnepélyen a kapitányság vezetőjének személyes ellenőrzése mellett a kapitányság őrszemélyzetéből 50 fő karhatalmi erő vett részt. Az ünnepély minden vonatkozásban rendezavarás nélkül, a legnagyobb rendben folyt le.

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai.
131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.
Az aláírást követő rész utólagos kiegészítés.

74.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának 1946. december 2-án
kelt jelentése

M. Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitánysága.

131/1946. szám.

Tárgy: Félhavi jelentés.

Rend. sz.: 323/1946. szám.

Mell.: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti
Körzet Szemlélőjének,

Kaposvár.

Az 1946. évi november hó 15-től november 30-ig terjedő fél hónapról jelentésemet az alábbiak szerint terjesztem fel:

232 Lásd a bevezetőben.

ad. 1. Az elmúlt fél hónap folyamán a járás területén politikai szempontból fontosabb esemény nem történt. Az általános politikai helyzet, valamint a gazdasági helyzet jellemzéséhez lényegesen hozzátartozik az a jelenség, hogy a lakosság felháborodva veszi tudomásul a Szlovákiából kitelepített magyarok ügyét. A szlovák politikát ezzel kapcsolatban mélyen elítélik. Nagy figyelem nyilvánul meg a béketárgyalásokkal kapcsolatban. A görög határincidensek a lakosság körében itt ott mendemondára adnak okot és pedig egyesek egy közeli polgárháborúra gondolnak.

A piacok forgalma az egyhetes árrazziával kapcsolatban erősen lanyhult. A lakosság nem akarja tudomásul venni, hogy csak maximális áron adhatja el termelvényeit, és úgy gondolják, hogy inkább nem szállítanak a piacra. Egyesek próbálkoznak házhoz szállítással, illetve a háznál való árulással, azonban a gazdasági rendőrség erélyes fellépése következtében a vevők ettől a módszertől idegenkednek. Az árrazzia folyamán több személy ellen tettünk feljelentést és ezért a feketekereskedelem majdnem teljesen megszűnt. A szórványosan felbukkanó árdrágítókra a rendőrség azonnal lecsap, s így a feketepiac lassan teljesen eltűnik. A rendőrség munkáját a közönség is támogatja ezen a téren.

A már napokkal előbb tárgyalt szigorú rendszabályok bevezetése a gazdasági életbe ugyancsak jó hatással van a feketepiac letörésében.

A gazdasági élet egyéb [sic!] vonatkozásában a hangulatot nyugodtnak lehet tekinteni. Az őszi mezőgazdasági munkálatok már teljesen befejeződtek, amihez az időjárás kedvezően hozzájárult.

Bűnügyi vonatkozásban jelentem, hogy november hónap vége felé a Balaton mentén a járásunk és a [T]abi járás vonalán autós banditák több betörést követtek el, elfogni azonban, dacára az ellenük indított széleskörű nyomozás ellenére sem sikerült. A betöréseket éjjel követték el, semmi nyom nem maradt utánuk [sic!]. Fegyverrejtegetés bűncselekménye miatt két egyént átadtunk a fél hónap folyamán a [K]aposvári Államügyészségnek.

ad. 2. A kapitányság ügyfél forgalmáról a kimutatást csatolom.

ad. 3. A politikai hangulat az első pontban felsoroltaktól eltekintve nyugodtnak mondható. A helyi pártok viszonya egymáshoz nyugodt.

Politikai gyűlés a járás területén nem volt.

Lengyeltóti, 1946. évi december hó 2.

A kapitányság vezetője:
Dr. Écsy Jenő
rendőr őrnagy

MNL SML XXIV. 15. A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai.
131/1946. köz. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitanyságának 1946. november 6-án
kelt jelentése

M. államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.

Szám: 28/1946. eln.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.

Rend. sz.: 132/1946. eln.

Mell.: 2 db.

M. államrendőrség somogyvármegyei felügyeleti körzet
Szemléelője,

Kapospár

Jelentem, hogy az elmúlt hó folyamán özv. Turóczy [helyesen: Thuróczy] Gézáné nagyatádi Kisgazdapárt járási titkára és Bakos László nagyatádi lakos F[üggetlen]. Kisgazdapárt tagja hatóságom területén 12 helyen tartottak gyűlést, melynek során a párt célkitűzéseit, kül- és belpolitikai helyzetet, az ipari és gazdasági termények közötti árkülönbözeteket ismertették. Felhívták a megjelenteket, hogy minnél [sic!] több paraszt származásúnak kell részt vennie az ország vezetésében, ezért iskoláztatni kell a paraszt-ság gyermekeit, mert csak így tudják a parasztság által vezetni az országot. Felhívta a megjelenteket, hogy támogassák a rendőrséget árdrágítások letörésében.

A M[agyar]K[ommunista]P[árt]. nagyatádi szervezete részéről Somogyi Tihamér járási titkár és Turópoli²³³ Géza megyei bizottsági tag tartottak különböző községekben gyűléseket, melynek során a párt célkitűzéseit, a pártnak a többi párthoz való viszonyát. a bel[-] és külpolitikai helyzetet ismertették.

Gazdasági vonatkozásban a már több mint egy hete tartó árelenőrző razziáknak az eredményei mutatkoznak, amennyiben az eddig eldugott flanel [sic!] áruk, cukor, só, stb. áru kapcsolás nélkül és maximális áron kerül forgalomba. Hentesek a hatóságilag kiutalt húsneűeket árusítják. Razziák során több személy ellen indítottunk árdrágítás kihágás miatt eljárást.

Nagyatád, 1946. december 2.

A kapitányság vezetője h.:
dr. Máté György
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

233 Helyesen: Turopolli.

A Magyar Államrendőrség Tabi Járási Kapitányságának 1946. december 2-án kelt
jelentése

M. államrendőrség tabi járási kapitánysága.

1094/7.-1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln. sz.
1 drb. melléklet

M. államrendőrség Somogyvármegye felügyeleti körzet szemlélője,

Kaposvár.

Hivatkozott számra jelentem.

Számszerű kimutatást csatolom.

1946. november 30-án az esti órákban F. J. balatonendréd lakos golyós fegyverrel agyon lőt[t]e Rajhona István szintén balatonendréd lakost. Az ügy jelenleg kivizsgálás alatt van. A tettes pedig rendőrségen őrizetben.

Az elmúlt hóban a járás területén több parasztszövetségi gyűlést tartottak. A gyűlések rendben folytak le. A politikai pártok gyűléseket nem tartottak.

A politikai pártok együttműködése az utóbbi időben jónak mondható.

Gazdasági térem az utóbbi időben nagy bizonytalanság tapasztalható. Az árak meglehetősen magasak, az utóbbi időben folytatott ellenőrzések miatt az áru pedig eltűnik a kereskedőktől. Ezek a jelenségek a terményeknél, a búza kivételével, nem tapasztalhatók. Több kereskedő ellen kisebb szabálytalanság miatt eljárást indítottam.

Közrendészet tekintetében javulás észlelhető. A kihágások száma csökkent.

A közbiztonsági állapotok szintén javuló irányzatot mutatnak.

Tab, 1946. évi december hó 2.

A kapitányság vezetője helyett:
Csurgai László r[endőr]. h[a]d[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitanyságának 1946. december 4-én kelt jelentése

Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitanysága.

6/1-1946. eln. szám.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.

Rendel[e]t szám: 132/1946. eln.

Melléklet: 1 drb.

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzet
Szemléelője,

Kaposvár.

Fenti számú rendeletére való hivatkozással a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról november hó 1-30. időtartamra a következőket jelentem.

A mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatosan jelentem, hogy az őszi szántási és vetési munkálatok még nem fejeződtek be teljesen, mivel vannak olyan községek, ahol traktor, illetőleg ló hiányában a szántást nem tudták elvégezni. A járási gazdasági felügyelő azonban intézkedett, hogy ne maradjon szántatlan terület ezeken a helyeken sem és ezért olyan községből, ahol a szántást és a vetést már befejezték, a szükséges fogatokat a szántatlan területekre kirendelte. A jó időjárás kedvez e késő őszi munkálatok befejezésére.

A helyi M[ezőgazdasági]. Sz[övetkezeti]. K[özpont].²³⁴ jelentette, hogy az igali beszolgáltatók közül cca 30-an nem szolgáltatták be adó gabonájukat, többszöri felszólítás dacára sem, s ami a legérdekesebb, a feljelentett nevek között főképpen a módosabb, 10 holdon felüli gazdák neveit olvastam. Nevezettek el[l]en a kihágási eljárást a járási főjegyzői hivatal mint illetékes rendőri büntetőbírótság meg is indította.

A közrendészettel kapcsolatosan jelentem, hogy 1946. évi november hónapban az egész járás területén összeírtam és új kerékpár igazolványokkal láttam el a kerékpár tulajdonosokat. Számos feljelentés érkezett hatóságomhoz kerékpár tulajdonosok ellen, akiknek birtokában kerékpár igazolvány egyáltalán nem volt és egyéb kerékpár alkatrészek is hiányoztak, miért is ellenük a kihágási eljárást minden esetben le is folytattam. Több teherautó tulajdonos ellen is indítottam kihágási eljárást az autó hiányos felszerelése miatt.

November hónap elején a Kaposvár – Somogyuszil – Budapest útelágazásnál általános és állandó (éjjel-nappal) járomű ellenőrzést rendeltem el, főleg az újból lángra kapó feketézés és szállítási engedély nélküli termények szállításának megakadályozására. Ennek eredményeképpen rendőr és nyomozó közegeim a hónap folyamán 6 esetben állítottak elő olyan teherautókat, amelyeken szállítási engedély nélkül, sőt fekete, azaz hatósági árnál magasabb árért vásárolt terményeket akartak Budapestre szállítani. Mindegyik esetben a kivizsgálást soron kívül, azonnal lefolytattam és az ügyiratokat őrizetessel együtt átadtam a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek.

234 Lásd a bevezetőben.

Az itteni Hangya Szövetkezet az utóbbi időben egyre több textil akciót bonyolít le, minek során a következőket észleltem. A sorban álló vásárlók között alig láttam egy-két munkást vagy tisztviselő embert, mivel ezek oly rosszul vannak fizetve, hogy még az ilyen olcsó textil akció alkalmával sem tudnak vásárolni csekély keresletükből. Míg az állandóan panaszkodó polgárság és parasztság, akik állandóan azt hangoztatják, hogy kevés a forint és nincs pénzük, ilyen alkalomkor mégis annyi pénzük van, hogy végszámmra képesek [sic!] parket[t-] és vászonanyagokat vásárolni.

Igal, 1946. évi december hó 4.

A kapitányság vezetője:
Kováts Endre
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

78.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Felügyeleti Körzeti Szemlélőjének
1946. december 10-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzet Szemlélője.

Szám: 132/158-1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye
közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 535.000/1946. B. M.

Belügyminiszter Úr!

Fenti számú rendeletre Somogyvármegye területéről november hónapra az alábbiakat jelentem.

A [K]aposvári [K]apitányság területén múlt hó folyamán elfogtuk N. I., P. Gy. és M. F. kaposvári lakosokat 4 rendbeli betöréses lopás miatt. Nevezettek az [Á]llamügyészségnek adtuk át. Visnyeszéplakon²³⁵ M. J. meggyilkolta vadházastársát, özv. Istvánfi Józsefnét. A tettet az [Á]llamügyészségnek adtuk át.

A gazdasági rendészeti osztály az [Á]llamügyészségnek átadta P. I. mag- és terményhivatali igazgatót, aki 3 vagon búzát adott el 100-120 forintos árban. G. P. M[ezőgazdasági]. Sz[övetkezeti]. K[özpont]. által megbízott kereskedő 1945 évben 14 q sót kapott a közellátástól, melyből 1½ q-át saját részére fenntartott és azt 1946. augusztus 1. után elcserélte dióért. Nevezett az [Á]llamügyészségnek adatott át.

Kiemelkedő politikai esemény múlt hó folyamán nem történt. A lakosság érdeklődése a Kommunista és Kiszgazda [P]árt között folyó tárgyalások felé irányul.

A [B]arcsi [J]árás [K]apitányság területén az elmúlt hónap alatt kiemelkedőbb esemény nem történt. A kapitányság a múlt hónapban nagy erővel fogott az árak ellenőrzé-

²³⁵ Visnyeszéplak: ma Visnyéhez tartozó külterületi lakott hely.

séhez és a gazdasági életet veszélyeztető bűncselekmények megakadályozásához. A piacot és a kereskedelmet állandóan ellenőrizték. November 29-én razziaszerűen ellenőrizték az engedély nélküli sertésvágásokat, melynek során 40 előállítás történt.

Politikai események nem voltak, a lakosság hangulata nyugodt. A pártok között viszonylagos béke van.

A [T]abi [J]árasi [K]apitányság területén P. J. balatonendrődi [helyesen: balatonendrédi] lakos golyós fegyverrel agyonlőtte Rajhona István balatonendrődi [helyesen: balatonendrédi] lakost, a tettes őrizetben, ügye kivizsgálás alatt van.

Az elmúlt hónapban a járás területén több parasztszövetségi gyűlés volt, melyek rendben folytak le. A politikai pártok együttműködése az utóbbi időben kielégítő.

Gazdasági téren bizonyos fokú bizonytalanság tapasztalható. Az utóbbi időben folytatott árellenőrzések miatt sok áru eltűnt a piacról.

A [N]agyatádi járásban az elmúlt hó folyamán özv. Turóczy [helyesen: Thuróczy] Gézáné kisgazdapárti járási titkár és Bakos László kisgazdapárti tag 12 esetben tartott gyűlést, melyek során a párt célkitűzéseit, bel és külpolitikai helyzetet ismertettek. Felhívták a megjelenteket, hogy támogassák a rendőrséget az árak letörésében. A M[agyar]. K[ommunista]. P[árt]. nagyatádi szervezete részéről Somogyi Tihamér járási titkár és Turópoli²³⁶ Géza megy[e]i bizottsági tag tartottak különböző községekben gyűléseket. A gyűlések rendzavarás nélkül folytak le.

Gazdasági vonatkozásban az utóbbi időben gyakran tartott árellenőrzések eredményei mutatkoznak, ugyanis sok eldugott árut árusítanak hatósági áron.

A [C]surgói járásban a múlt hó folyamán nagyobb bűncselekmény nem fordult elő. A kapitányság 3 egyént vett őrizetbe fegyverrejtegetés miatt, azonban ellátmány hiányában az [Á]llamügyészségre bekísérni nem tudta, ezért őket az ügyészség intézkedéséig szabadlábra helyezte.

Politikai gyűlés múlt hó folyamán a járás területén nem volt. A pártok és a hatóságok között teljes az összhang.

Az [I]gali járás területén az őszi szántási munkálatok befejezéshez közelednek. A járási gazdasági felügyelő intézkedett, hogy művelésre alkalmas terület parlagon ne maradjon. Múlt hó elején általános jármű ellenőrzést tartott a kapitányság, főleg a feketézés és az engedély nélküli termény és liszt szállításának megakadályozására. Ennek eredménye kép[pen] 6 esetben indítottunk eljárást engedély nélküli szállítás és hatósági árnál magasabb áron való vásárlás miatt. Az ügyiratokat őrizeteseikkel a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek adtuk át.

Az igali Hangya [S]zövetkezet az utóbbi időben több textil akciót indított. Ennek során a inkább a polgárság és a parasztság tudott vásárolni, a munkásság és a tisztviselők azonban kevés fizetésük miatt csak igen kis mennyiségben.

A [S]zigetvári járás területén kiemelkedő esemény az elmúlt hó folyamán nem történt. Az ipari és mezőgazdasági cikkekben bizonyos árcsökkenés volt látható, amit nagyban elősegített az a tény, hogy a piacot és az üzleteket állandóan ellenőrizzük. Ezen ellenőrzésekhez a pártok segédkezet nyújtanak. Az árdrágítók ellen az eljárást megindítottuk.

A [M]arcali járás területén említésre méltó rendzavarás vagy a közrendet veszélyeztető cselekmény nem történt. A lakosság az őszi szántási munkálatokat és a megindult nagyobb arányú fakitermelési munkálatokkal foglalkozik. Múlt hó folyamán 1 gyanús haláleset fordult elő, azonban a nyomozás és a boncolás bűncselekmény fen[n]ál[l]ását nem állapította meg.

236 Helyesen: Turopoli.

A gazdasági rendészet terén kisebb jelentőségű árdrágítási ügyek fordultak elő, melyeket az [Á]llamügyészségnek adtunk át.

Az államrendészet terén említésre érdemes esemény nem történt.

A [L]engyeltóti járás területén a múlt hó folyamán autós banditák garázdálkodtak a Balaton mentén. 7 betörést követtek el, azonban a tetteseket a széles körű nyomozás ellenére sem sikerült elfogni.

Egyéb kiemelkedő esemény nem történt.

A politikai hangulat a járás területén nyugodt.

Kaposvár, 1946. december 10.

A somogyvármegyei felügyeleti körzet

szemléelője:

Garamvölgyi Vilmos

rendőralezredes

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

79.

A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának 1946. december 14-én kelt jelentése

M Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanysága.

131/1946.

Tárgy: Félhavi helyzetjelentés.

Rend. sz.: 323/1946.

Mell.: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzeti
Szemléelőjének,

Kaposvár.

Az 1946. évi december hó 1-től december 15-ig terjedő fél hónapról jelentésemet az alábbiak szerint terjesztem fel:

ad.1./ Az elmúlt fél hónap folyamán a járás területén politikai szempontból lényegesebb esemény nem történt. Megnyugtatólag hat mindenkire a forint védelmében tett intézkedések nyilvánosságra hozatala, továbbá az árdrágítókkal szemben hozott eréjes [sic!] intézkedések.

A piacok forgalma a szigorú árellenőrzés miatt még mindig elég lanyha, de már lényegesen javult.

Bűnügyi vonatkozásban lényegesebb esemény volt, hogy Balatonlellén orosz katonák több betörést követtek el. A tetteseket a síófoki orosz parancsnokság segítségével a [B] alatonboglári [R]endőrőrs elfogta. A további intézkedéseket az orosz katonai parancsnokság tette meg. Az ellopott ingóságok megkerültek.

A megtartott fegyver ellenőrzés folyamán 21 drb. sörétes vadászfegyvert vettek a nyomozók őrizetbe. A fegyverek iránt a tulajdonosok az utólagos bejelentés engedélyezésére kérelmet nyújtottak be a Belügyminiszter Úrhoz.

ad. 2./ A kapitányság ügyfélforgalmáról a kimutatást csatolom.

ad. 3./ Politikai hangulat nyugodt.

Lengyeltóti, 1946. december hó 14.

A kapitányság vezetője:

Dr. Écsy Jenő

r[endőr]. őrnagy

MNL SML A Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 131/1946. köz. sz. Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

80.

A Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának 1946. december 31-én kelt jelentése

T.: Jelentés a járás közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.

R. szám: 132/1946

Rendőrkapitányság,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hónapban bűnügyi és politikai szempontból kiemelkedő esemény nem történt. A rendőrség munkáját kisebb bűnesetek felderítése mellett főleg az árdrágítók és feketézők elleni harc jellemezte. Fegyverrazzia alkalmával 2 személynél találtunk fegyvert. 1 személyt magzatelhajtás miatt az ügyészségnek adtunk át.

A lakosság hangulata nyugodt, a megszálló csapatokkal a lakosság viszonya szívélyes. Barcs, 1946. XII. 31.

A kapitányság vezetője:

Székely István

r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitanyságának 1947. január 2-án kelt
jelentése

M. államrendőrség nagyatádi járási kapitánysága.

28/1946. eln.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti
és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 132/1946. eln.
Mell.: 2 drb.

Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti
Körzet Szemlélője,

Kaposvár.

Jelentem, hogy az elmúlt hó folyamán a Kisgazdapárt részéről özv. T[h]uróczy Gézáné (Szecsey Irma) nagyatádi járási titkár Bélaváron, Heresznyén, Vízváron, Háromfán, Felsősegesden és Belegen tartott gyűléseket. A bélavári, heresznyei, vízvári és háromfai gyűléseken bel- és külpolitikai tájékoztató, a cseh-szlovák kormány magyar üldöző tevékenysége, továbbá az elkövetkezendő esztendőkből Magyarországon feltétlenül szükséges belterjes gazdálkodás képezte előadás tárgyát. Kihangsúlyozta a szónok a [P] araztszövetség hasznos szerepét. Felhívta továbbá a gazdaközönseget az árdragítások letörésében a rendőrség támogatását. A felsősegesdi és belegi gyűléseken szintén kül- és belpolitikai vonatkozásban az ország gazdasági helyzete, külpolitikai vonatkozásban a közelgő békekötés, belpolitikai vonatkozásban a pártok összefogásának szükségessége képezte előadás tárgyát. Gazdasági szempontból az egyenlőre [sic!] még fennálló árkülömböseknek [sic!] kiegyenlítésére irányuló kormányintézkedéseket említette.

A gyűléseken rendőri szempontból kifogásolható cselekmény nem történt.

Hatóságom területén gazdasági szempontból az elmúlt hó folyamán a fokozódó árelenőrzések következtében az ártúl[l]épések mind kevesebb és kevesebb alkalommal fordulnak elő. Az árukészlet szemmel láthatólag emelkedik. Mindenesetre a kilátásba helyezett pontrendszer bevezetése az árulosztások terén még fennálló nehézségekben javulást fog hozni.

Nagyatád, 1947. január 2.

A kapitányság vezetője h.:
Dr. Máté György
r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának 1947. január 5-én kelt
jelentése

M. Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanysága.

1157/1946. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közbiztonsági
és közrendészeti állapotáról.
Rsz: 132/1946. eln.
Melléklet: 1 drb.

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzetének Szemlélője,
Kaposvár.

Utolsó jelentésem óta hatóságom területén nagyobb bűncselekmény nem fordult elő. Halálos baleset nem volt, öngyilkosság nem volt. Nagyobb arányú veszekedés, súlyos testi sértés nem fordult elő. Tűzeset kettő volt. Fegyverrejtegetés ügyében eredményes nyomozás nem volt. Az [Á]llamvédelmi [O]sztály nyomozói magánértesülésem alapján Surdon fogtak el fegyverrejtegetőt, de erről hivatalos tudomásunk nincs. Az ügyészségre való előállítás egy volt.

A közbiztonság általában kielégítőnek mondható. Bár a lopás és a szőlőhegyekben a pincékbe való betörés még mindig elég[g]é elharapózott. Sajnos a csekély létszám miatt nagyobb eredményt felmutatni képtelen vagyunk.

Közrendészet. Politikai gyűlésre három engedélyt kértek, azok rendezés nélkül lezajlottak. Egyesületi vonalon különösebb eseménynek a pártok és hatóságok között teljes az összhang és ez nagyrészt a demokratikus járási főjegyző munkájának köszönhető. Hatóságom területén az elmúlt hónapban 15 esetben adtunk engedélyt részben táncmulatságra, részben színdarab előadásra. Erkölcsrendészeti vonalon különösebb esemény nem történt. A járás területén az élet csendes, a gazdáknak súlyos gondot okoz a takarmányhiány. Politikai, vagy kiélezett osztályharcok nincsenek.

A járási tiszti értekezleten, amelyre a Nemzeti Bizottságok elnökei és a pártok kiküldöttjei is részt vettek, felszólaltam, ecsetelvé a rendőrség munkáját, célkitűzéseimet és kértem támogatásukat a rendőri munkához.

Csurgó, 1947. évi január hó 5.

A kapitányság vezetője:
Dr. Kovács Andor
m. rendőr őrnagy

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitanyságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Felügyeleti Körzeti Szemlélőjének 1947. január 11-én kelt jelentése

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzet Szemlélője.

Szám: 132/168-1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye
közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 225.000/1946. IV. 12. B. M.

Belügyminiszter Úr!

Fenti számú rendeletre Somogyvármegye területéről december hónapra vonatkozóan az alábbiakat jelentem:

A [K]apostvári [V]árosi és [J]árásai [K]apitányság területén az elmúlt hó folyamán kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

A gazdasági rendészeti osztály az árak fokozottabb ellenőrzésével foglalkozott. Ennek során több egyént őrizetbe vettünk árdrágítás miatt és az [Á]llamügyészségnek adtuk át. A gyakori árellenőrzés következtében az árdrágítások ritkábban fordulnak elő.

Politikai tekintetben a hangulat nyugodt, a lakosság a békeszerződés aláírását várja.

A [B]arcsi [J]árásai [K]apitányság területén bűnügyi szempontból kiemelkedőbb esemény nem történt. A rendőrség munkáját kisebb bűnesetek kiderítése mellett főleg az árdrágítók és feketézők elleni harc jellemezte. Fegyverrazzia alkalmával 2 személy ellen indítottunk eljárást fegyverrejtegetés miatt. Nevezettek a bűnjelekkel együtt az [Á]llamügyészségnek adtuk át.

Lényegesebb politikai esemény nem történt, a lakosság hangulata nyugodt.

A [C]surgói [J]árásai [K]apitányság területén nagyobb bűncselekmény nem fordult elő. Halálos baleset nem fordult elő. A közbiztonság általában kielégítő, csak a szőlőhegyekben pincékbe való betörés és kisebb lopás gyakori.

A járás területén 3 politikai gyűlés volt, amelyek rendzavarás nélkül zajlottak le. Más említésre érdemes politikai esemény nem történt.

A [L]engyeltóti [J]árásai [K]apitányság területén december hó folyamán H. F. látrányi lakos házában istállójában felakasztotta magát, tet[t]ének oka ismeretlen. D. J. ugyan-csak látrányi lakos lakásának padlásán felakasztotta magát. Tettének oka ismeretlen. Sz. J. ordacsehi lakos szívszélhűdés és alkoholmérgezés következtében kocsijáról leesett és meghalt. Frantal Imre fonyódi lakos Máv. [sic!] alkalmazott a Balaton jegén jött keresztül, a jég beszakadt és a vízbefúlt.

Politikai rendészeti szempontból kiemelkedőbb esemény nem történt.

A [T]abi [J]árásai [K]apitányság területén kiemelkedőbb esemény nem történt. Gazdasági rendszet terén az állandó ellenőrzések eredménye következtében árdrágítás alig fordult elő.

Közrendszet terén erős javulás tapasztalható, a kihágások száma csökkent.

A politikai élet nyugodt, a pártok együttműködése jó.

Az [I]gali [J]árásai [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

A közrendészettel kapcsolatban fokozottabban ellenőrizzük a lakásbejelentés nélküli egyéneket. A múlt hó folyamán több előállítás történt ezzel kapcsolatban és a gyanúsítottak ellen az eljárást megindítottuk.

Politikai vonatkozásban kiemelkedőbb esemény nem történt.

A [S]zigetvári [J]árás [K]apitányság területén a közrendészeti és közbiztonsági állapot kielégítő. A múlt hó folyamán 1 gyilkosság történt.

A járás területén az árak megszilárdultak az állandó és rendszeres ár ellenőrzése[k] folytán. Az árellenőrzésben a polgári hatóságok segédkeznek. Néhány árdrágítási és fegyverrejtegetési ügy fordult elő. Gyanúsítottakat az [Á]llamügyészségnek átadtuk.

A [M]arcali [J]árás [K]apitányság területén 2 haláleset fordult elő, melyek közül az egyik fagyás, másik pedig véletlen baleset következtében történt.

A járás területén egy nagyobb árdrágítási eset fordult elő, melyet L. B. marcali lakos só és egyéb [sic!] közszükségleti cikkek drágításával követett el. Nevezettet az [Á]llamügyészségnek átadtuk.

A járás területén a munkanélküliek megfelelő munkaalkalmat találnak az erdőgazdasági üzemekben, valamint az újjáépítéssel megindult téglagyári és fűrésztelepi építkezéseknél.

Politikai esemény nem fordult elő.

A [N]agyatádi [J]árás [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

Gazdasági rendészeti szempontból az elmúlt hó folyamán a rendszeres árellenőrzések következtében ártullépések mind kevesebbszer fordulnak elő.

Politikai szempontból a kisgazda párt részéről özv. T[h]uróczy Gézáne járás titkár Bélaváron, Heresznyén, Vízváron, Háromfán, Felsősegeden és Belegen tartott gyűléseket. A gyűlések tárgya bel és külpolitikai tájékoztató, a Cseh-szlovák kormány magyar üldöző tevékenysége és a jövőben feltétlenül szükséges belterjes gazdálkodás volt. A gyűlések rendzavarás nélkül zajlottak le. Egyébb [sic!] politikai esemény nem történt.

Kaposvár, 1947. január 11.

A felügyeleti körzet szemlélője h.:

dr. Csurgó Ferenc

r[endőr]. ór[na]gy.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1947. február 3-án kelt
jelentése

Magyar Államrendőrség igali járási kapitánysága.

1/1947. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rendelet szám: 132/1946. eln.
Mell.: 1 drb.

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzet
Szemlélője

Kaposvár.

Fenti számú rendeletére való hivatkozással jelentem, hogy a járás közrendészeti és közbiztonsági állapota január 1. – január 31. időtartama alatt a következő volt:

Mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatosan jelentem, hogy az állandó havazás és a nagy hideg miatt a mezőgazdasági munkálatok szüneteltek, csupán trágyahordással és fakitermeléssel foglalkoztak.

Tekintettel arra, hogy járásunk területén 11 sváb község van, a nagyszámú körözöttek kézre kerítése érdekében erélyes intézkedéseket foganatosítottam, azonban a beérkezett jelentésekből megállapítottam, hogy a körözött svábok legnagyobb része a [T]abi járás területén lévő Zics, Kapoly és Zala községekben részben rokonaiknál, részben pedig mint mezőgazdasági alkalmazottak bujkálnak, ill. helyezkedtek el. Kívánatosnak tartanám a nagyszámú sváb körözöttek összefogása érdekében egy megyei razzia elrendelését.

A politikai pártok működésével kapcsolatban jelentem, hogy a járásom területén a pártok között kisebb súrlódásoktól eltekintve (somogydöröcskei eset), mely csupán személyi ellentétekből eredt, egyetértés uralkodik. A [B]aloldali [B]lokkba tömörült pártok nagy várakozással tekintenek a Szociáldemokrata Párt országos kongresszusa határozatainak, ill. eredményei[nek] elé.

A [f]asiszta sajtótermékek beszolgáltatásával kapcsolatban jelentem, hogy járásom területén több mint 150 könyv beszolgáltatás történt. A be nem szolgáltatott könyvek elkobzására razziákat rendeltem el, amely még jelenleg is folyamatban van. Az eddigi razziák során több mint tíz könyvet koboztattam el és a rejtegetők ellen az eljárást megindítottam.

Igal, 1947. évi február hó 3.

A kapitányság vezetője:
Kováts Endre
m. r[endőr]. sz[áza]d[o]s.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Felügyeleti Körzeti Szemlélőjének
1947. február 8-án kelt jelentése

M. Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzet Szemlélője.

Szám: 132/177-1946. eln.

Tárgy: Jelentés Somogyvármegye
közrendészeti és közbiztonsági állapotáról.
Rend. sz.: 535.000/1946. B. M.

Belügyminiszter Úr!

Fenti számú rendeletre Somogyvármegye területéről január hónapra vonatkozóan az alábbiakat jelentem:

A [K]aposvári [V]árosi és [J]árási [K]apitányság területén 5 fiatal korú egyént fogtunk el, akik 8 rendbeli betöréses lopást követtek el. Gyanúsítottakat a fiatalokúak bíróságának adtuk át.

Cs. E. kaposvári lakos 2 rendbeli lopás büntette miatt az [Á]llamügyészségnek adatott át.

Vasvári Károly cserényfai [helyesen: cserénfai] lakost a [S]zigetvári járásban ismeretlen tettesek meggyilkolták. A nyomozás folyamatban van.

H. L. kaposvári lakost az [Á]llamügyészségnek adtuk át, mert cca. 10.000 forintot sikkasztott.

A gazdasági rendészeti osztály eljárást indított a kaposvári népi szövetkezet ellen árdrágítás miatt, mert gazdasági szerszámokat és konyhaedényeket 100-200%-os haszonkulccsal adtak tovább. Az ügyiratot az [Á]llamügyészségnek megküldtem.

Eljárás indult M. J., B. K., M. Gy., N. F., N. I. és Cs. L. kaposvári pékmesterek ellen tiltott zsemlyesütés miatt. Az ügyiratot a városi büntetőbíróknak adtuk át.

R. O.-né kaposvári nagykereskedőt szappan és lúgkő drágítása miatt az [Á]llamügyészségnek adtuk át.

A politikai hangulat nyugodt, a lakos[s]ág a békeszerződés aláírását várja.

Az [I]gali [J]árási [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

A politikai pártok együttműködése – kisebb súrlódásoktól eltekintve, melyek csupán személyi ellentétből erednek – jó. A [B]aloldali [B]lokkba tömörült pártok nagy várakozással tekintenek a [S]zoc[iál]dem[okrata]. [P]árt országos kongresszusának határozat[ai] elé.

A be nem szolgáltatott fasiszta sajtótermékek elkobzására razziák vannak folyamatban és a rejtegetők ellen az eljárást megindítottam.

A [L]engyeltóti [J]árási [K]apitányság területén Alsóbogátpusztán²³⁷ kigyulladt az Inkey[-]féle kastély padlása. A tüzet a padláson dolgozó vízvezeték szerelő okozta. Az úgydarabot a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek adtuk át.

Táskai János somogyvári lakos fégpuskával [sic!] véletlenül hasba lőtte magát és meghalt. Ügyiratot a bűnjellel együtt a [K]aposvári [Á]llamügyészségnek adtuk át.

H. J. és társa táskai lakosok ellen eljárás indul súlyos testi sértés büntette miatt, mert a szőlőhegyen mulatozás közben haragosukat összeszurkálták. Nevezetteket az [Á]llamügyészségnek adtuk át.

237 Alsóbogátpuszta: egykor Eddéhez tartozó külterületi lakott hely, ma Alsóbogát néven önálló település.

Ugyancsak eljárás indult Sz. B. lengyeltóti kereskedő ellen sódrágítás miatt.

Csurgó[i] [J]árás[i] [K]apitányság területén K. T. F. iharosberényi lakos több rendbeli lopásért és fegyverrejtegetésért az [Á]llamügyészségnek adatott át. A rögtönítélő bíróságtól 10 évi fegyházat kapott.

Özv. Mázár Vendelné iharosberényi lakos kezében a takaréktűzhely közelében felrobbant a petróleumlámpa és oly súlyos égési sérüléseket szenvedett, hogy belehalt.

Csiszár Sándor szenta-újmajori lakost fakitermelés közben a fa agyonnyomta.

A politikai pártok között a járás területén teljes az összhang.

A [T]abi [J]árás[i] [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

Gazdaságrendészet terén az előforduló árdragítási eseteket a Tabon működő uzso-rabíróság az ügyeket azonnal tárgyalja. Ennek eredménye, hogy árdragítási eset alig fordul elő.

A [B]aloldali [B]lokk pártjai a járás területén több gyűlést tartottak, melyek rendezavarás nélkül folytak le.

A [F]üggetlen [K]isgazda párt egy hetes faluvezetői tanfolyamot rendezett Tabon. Előadóként meghívták a többi pártok vezetőit is.

A [B]arcsi [J]árás[i] [K]apitányság területén 2 magzatelhajtás történt.

A járás területén kisebb lopások – különösen a falopások – igen elterjedtek. Ezekben az ügyekben a nyomozások eredményesek voltak.

Kiemelkedőbb politikai esemény nem történt. A pártok együttes ülésen megbeszéléseket tartottak az összeesküvéssel²³⁸ kapcsolatban.

A [S]zigetvári [J]árás[i] [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

Gazdaságrendészet terén az ipari és kereskedelmi cikkek árai megállapodtak, melyhez nagy mértékben hozzájárul a piaci és nyílt árusítási üzletek állandó ellenőrzése.

Engedély nélküli állatvágások elég gyakran fordulnak elő, azonban ezek ellen az eljárást megindítjuk.

Kiemelkedőbb politikai esemény nem történt.

A [M]arcali [J]árás[i] [K]apitányság területén kiemelkedőbb bűnügyi esemény nem történt.

Közrendészeti szempontból említésre méltó rendezavarás nem volt.

Gazdasági rendészeti tekintetben árdragítás miatt 5 egyén ellen indult eljárás hajdina, rizs, só, és egyéb [sic!] termények drágítása miatt.

A politikai hangulat a járás területén nyugodt.

A [N]agyatádi [J]árás[i] [K]apitányság területén Beleg községben elfogtak egy magát Szabó Imre simontornyai [S]zoc[iál]dem[okrata]. [P]árt titkárának nevező egyént, aki magát nyomozó hadnagynak adta ki. Előállítás alkalmával kiderült, hogy hamis nevet és igazolványokat használt és M. I.-nek hívják. Kihallgatása alkalmával a Dunántúl különböző városaiban elkövetett 15 rendbeli lopást ismert be. Az ellopott értékek – melyek összege kb. 20.000 frt. volt – 60 %-a megtérült.

Politikai vonatkozásban a [K]isgazda párt özv. Turóczy [helyesen: Thuróczy] Gézáné parlamentbe képviselőnek történt behívása alkalmával ünnepséget rendezett, melyen valamennyi párt részt vett. Az ünnepség rendezavarás nélkül, rendben folyt le.

Kaposvár, 1947. február 8.

A felügyeleti körzet szemlélője:
*/Garamvölgyi Vilmos/
rendőr alezredes*

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai. 132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt másodlat, hitelesítő bélyegző lenyomata nélkül, de dőlt betűkkel jelölt aláírással.

238 Utalás az 1947. januári ún. „köztársaság-ellenes összeesküvésre”. Lásd a bevezetőben.

A Magyar Államrendőrség Igali Járási Kapitányságának 1947. március 2-án kelt
jelentése

Magyar Államrendőrség igali járási kapitánysága.

1/1947. eln. sz.

Tárgy: Jelentés a járás közrendészeti és
közbiztonsági állapotáról.
Rsz.: 132/1946. eln.
Mell.: 1 drb. [kézzel írva]

Magyar Államrendőrség Somogyvármegyei Felügyeleti Körzetének
Szemlélője.

Kaposvár.

Fenti rendeletére való hivatkozással jelentem, hogy járásom területén 1947. év február hónapban közrendészeti és közbiztonsági állapotban fontosabb események a következők voltak:

A mezőgazdasági munkálatok a nagy hófúvások és hideg miatt még nem indultak meg. Teljes ütemben készül a terv a gazdasági felügyelésén, hogy a tavaszi szántásokat időben, annak rendje módja szerint szükséges iga és gépierőt [sic!] biztosítani lehessen.

A beszolgáltatás ellenőrzésére egész járásom területén a minisztériumból kiküldött [E]lszámoltató Bizottság nagy gonddal látott hozzá, és az 5 kat. holdon aluli gazdák elszámoltatása befejeződött. A Bizottság kialakult véleménye és az adatok bizonyítéka alapján a gazdák 70-80 %-ban eleget tettek beszolgáltatási kötelezettségüknek.

Előző évektől eltérően a farsangi mulatságok békebeli hangulatban, minden verekedés nélkül zajlottak le.

A politikai pártok az elmúlt hónapban 2 esetben tartottak népgyűlést. Mindegyik népgyűlésen az összeesküvés volt a szónokok beszédeinek tárgya. Megállapításom az, hogy a járás lakossága vagy súlyosan elítéli, vagy megbélyegzi a demokratikus államrend elleni összeesküvést, és szigorú büntetését kéri az összeesküvésben résztvevőknek.

Bűnügyi vonalon elszaporodott a 7150/1946. M. E. rendeletbe ütköző cselekmények száma (fegyverrejtegetés), 12 személyt kel[ ]ett a [K]aposvári [Á]llamügyészséghez kísértetnem.

A [B]ejelentő [H]ivatal megindításával a priorálás során már 4 egyént sikerült elfogni, és megfelelő körözést elrendelő hatósághoz állítani.

Erkölcshandészeti előállítás egy esetben történt.

A fasiszta sajtótermékek beszolgáltatása előző hónapban megtörtént, míg e hónapban egy esetben Ecseny községben Likl Gyula tanító (jelenleg szökésben) lakásán 40 drb. fasiszta sajtóterméket, könyvet, fényképet találtunk, melyet illetékes megküldésre a járási főjegyzőnek adtam át.

A gazdaságrendészeti razziaik során 7 esetben történt eljárás az 50.300/1946. K. M. rendeletbe ütköző borárdragítás miatt, míg a 8.800/1946. M. E. rendeletbe ütköző árdragítás miatt 9 esetben jártam el.

Igal, 1947. március 2.

a jár[ási]. kap[itányság]. vez[etője].
Kováts Endre
r[endőr]. százados.

MNL SML XXIV. 11. A Magyar Államrendőrség Somogy Vármegyei Kapitányságának iratai.
132/1946. eln. sz.

Írógéppel írt kiadmány, hitelesítő bélyegző lenyomatával és dőlt betűkkel jelölt aláírással.

A KÉJELGÉSÜGY ÉS SZABÁLYOZÁSA SOMOGY VÁRMEGYÉBEN, 1945–1950

RÉCSEI BALÁZS

Bevezetés

Az alábbi tanulmánnyal folytatom, illetve lezárom Somogy vármegye 1867 és 1950 közti vázlatos prostitúciótörténeti fejezeteit.¹ A második világháborút követő néhány évről részben terjedelmi, részben forrásadottságok miatt készült ez a külön írás. Itt már felhasználhattam közvetlen rendőrségi iratokat is, azonban a megyei anyag nem teljes: a Szigetvári és Igali járás rendőrségi iratai nem kerültek önálló fondként a megyei levéltárba, a Kaposvári járásból fennmaradtakban pedig nem volt prostitúciós jellegű érdemleges akta.² Kaposvár város közigazgatási irataiban sem sikerült legális magán- vagy nyilvános találkahelyekkel kapcsolatos iratokat fellelni, ahogy egyelőre az alispáni és a főispáni, valamint a megyei és kaposvári nemzeti bizottsági iratokban sem. Ezért főleg a helyi sajtóban megjelent írások segítségével lehet részlegesen bemutatni a megyeszékhely 1945–1950 közti kéjelgésügyét.

A vizsgált korszakban továbbra is az 1928. május 1-től hatályos belügyminisztériumi körrendelet alapján lehetett csak legálisan prostitúciós helyet (magán- vagy nyilvános találkahelyet) működtetni.³ A bordélyházakat megszüntette ez a szabályozás, de továbbra is gyakran nevezték a találkahelyeket bordélynak. Az alapvető különbség a kettő között az, hogy a találkahely kizárólag prostitúció céljára szolgált, így olcsóbb volt, míg a bordélyházban a tiltások ellenére zene és ital (néha étel) is lehetett, tehát komplexebb és drágább szolgáltatást tudott nyújtani.

A feltárt forrásokból nem került elő német vagy szovjet katonák által elkövetett nemi erőszakkal kapcsolatos feljelentés, de ha valakit titkos kéjelgéssel vádoltak, akkor néhány esetben azt vallották, hogy erőszak hatására közöskültek a megszálló haderők tagjaival. Ezek az erőszak esetek többségükben nem keverendők össze a Pető Andrea által kutatott és feldolgozott, nők ellen elkövetett nemi erőszak esetekkel, amelyek számát 50–200 000 közöttire becsülik. Ezekről a nemi erőszak tettelekről hosszú ideig szinte mindenki hallgatott. Hiányoznak a rájuk vonatkozó dokumentumok is.⁴

- 1 Korábbi Somogy megyei vonatkozású publikációk a témában: Récsi Balázs: A kéjelgésügy szabályozása Somogy vármegyében a dualizmus első felében. In: Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 30. Kaposvár, 1999, Somogy Megyei Levéltár, 311–342. p.; Récsi Balázs: A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében a dualizmus második felében. In: Récsi Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 32. Kaposvár, 2001, Somogy Megyei Levéltár, 177–210. p.; Récsi Balázs: A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében 1919–1945. In: Récsi Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 43–44. Kaposvár, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, 183–232. p. Az elmúlt évtizedek alatt számos más vármegye és város prostitúciótörténetével foglalkozó írás látott napvilágot. Ezekre itt terjedelmi okokból nem tudok kitérni.
- 2 Az 1945–46-os Somogy megyei államrendőrségi iratok feldolgozása során számos prostitúciós ügyet tárgyaló irat került elő. Köszönöm Kiss Norbert Péternek, aki a fondok rendezése közben felhívta rá a figyelmemet!
- 3 Lásd Récsi Balázs: A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében 1919–1945. In: Récsi Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 43–44. Kaposvár, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, 194–197., 223–230. p.
- 4 Pető Andrea: Átvonuló hadsereg, maradandó trauma. Az 1945-ös budapesti nemi erőszak esetek emlékezete. *Történelmi Szemle*, 1999. 1–2. sz. 85–107. p.

A nemi erőszakok számában, illetve arányában a népesebb városok és a kisebb községek között jelentős különbségek lehettek. Ausztriai kutatások szerint az volt a döntő, hogy az adott települést mennyire súlyos harcok után foglalták el. Akár 40%-kal több nemi erőszak történt a szovjet csapatok részéről, ha nagy áldozatok árán tudtak csak az adott körzetben előrenyomulni. Ha küzdelem és így nagyobb feszültség nélkül vonulhattak be, akkor a nők mintegy 6%-a került szexuális kapcsolatba a Vörös Hadsereg katonáival. Gyéribben lakott és hegyes területen ez az arány valószínűleg kisebb volt.⁵

A téma szakavatott kutatója szerint a nemi erőszak háborús körülmények között azt jelenti, hogy a nemi aktusra való kényszerítés fegyverrel történik. Emellett szép számmal akadtak a meghódított területen olyan nők is, akik önként vállalkoztak szexuális kapcsolatra.⁶ Az alábbi írás nagyrészt az utóbbiakról szól, mivel írott források főleg ilyenekről maradtak fenn Somogy megyében.

Magyarországon 1945-öt követően a hatóságok fokozott figyelmet igyekeztek fordítani a nemi betegségek elleni védekezés keretében a legális és titkos prostitúcióra. A kéjelgésügyet elsősorban közegészségügyi vonatkozásában próbálták kezelni, hiszen a statisztikák szerint 1947-ben hivatalosan mintegy 200 000 nemi betegről volt tudomásuk az egészségügyi szerveknek.⁷

A háborús viszonyok következtében szinte mindenfelé megszaporodott a titkos kéjnők száma. Budapesten a bejegyzett prostituáltak száma 620-ról 29-re (!) csökkent, de a rendőrfőkapitánynak több tízezer titkos kéjnőről volt tudomása vagy becslése.⁸

Bécsben a második világháború vége felé és utána nem számíthatott pozitív megítélésre a helybeliektől az a leány vagy asszony, aki szovjet katonákkal tartott fenn viszonyt. A keletről jött megszállók mégis találtak maguknak partnert, ami elsősorban a súlyos élelmiszerhiányból fakadt. A túlélésnek ez a módja kivívta a közvélemény ellenszenvét, és a nőknek szóló lapok olvasói levelekben is kárhóztatták ezeket a „könnyűvérű” osztrák nőket.⁹ A magyar sajtóban nem jelentkezett az ilyen jellegű érdekprostitúció elítélése.¹⁰ A somogyi újságokban egyáltalán nem sikerült ezt a témát felfedeznem, pedig, mint a tanulmányból kiderül, igen elterjedt jelenségnek számított erre felé is. Nyilván működött az öncenzúra is, hiszen a „felszabadító” szovjet katonákat nem volt ildomos nyilvánosan kapcsolatba hozni effajta kilengésekkel.

A harcok elültével gyakran a kiszolgáltatottság és/vagy az éhezés vitt rá sokakat a kéjelgésre, tehát alapvetően nem a laza nemi erkölcsök voltak az okai a szovjet haderő katonáival folytatott légyottoknak.¹¹

5 Uo. 87. p. A következő kéziratból idézi: Marianne Baumgartner: *Das Kriegsende und die unmittelbare Nachkriegszeit in lebensgeschichtlichen Erzählungen von Frauen aus dem Mostviertel*. Magisterarbeit, Wien, 1992, 87. p.

6 Petó Andrea: Átvonuló hadsereg, maradandó trauma. Az 1945-ös budapesti nemi erőszak esetek emlékezete. *Történelmi Szemle*, 1999. 1–2. sz. 87. p.

7 Uo. 95. p. A következő forrásmunka alapján idézi: Gortvay György: Egészségvédelem. In: *A szociális titkárok első továbbképzési tanfolyamának tananyaga*. Budapest, 1947, 179. p.

8 Uo. 95. p. A következő forrás alapján idézi: Budapest Főváros Levéltára XXI. 515. d. Budapest Székesfőváros közigazgatási jegyzőkönyve, 1945–1946. A magyar rendőrség budapesti főkapitányának jelentése, 1945. augusztus 14.

9 Uo. 96. p. A következő forrásmunka alapján idézi: Siegfried Mattl: *Frauen in Österreich nach 1945*. In: *Unterdrückung und Emanzipation. Festschrift für Erika Weinzierl*. Hrsg. Rudolf G. Ardelt. ua. Wien–Salzburg, 1985, 101–126. p.

10 Uo. 96. p.

11 Ungváry Krisztián: Szovjet jogsértések Magyarországon 1945-ben. *Magyar Nemzet*, 1997. november 29. 16. p.

*Prostitúciós helyzetkép Somogy vármegyében a második világháború végén
és az azt követő néhány évben*

1944-től, a német katonaság Somogy megyében való mozgásával és beszállásával a prostituálódás új formái jelentek meg. Az írott források szerint számos nő létesített viszonyt a megszállókkal, akik élelmet, ruhát, ékszert adtak cserébe. Az esetek jó része az adott környezetben élők számára sem maradt titokban. Az éppen aktuális megszállókkal szoros kapcsolatot ápolók közt voltak, akik visszaéltek kérészéletű hatalmukkal, és segítségükkel könnyebben tudtak élelmiszert, takarmányt, szeszt rekvirálni a katonák. Az alábbiakban több példa mutatja majd be ezeket a korban kéjelgésügyinek nevezett eseteket.

A szovjet Vörös Hadsereg 1944 őszétől fokozatosan kiszorította, kiűzte a német és magyar csapatokat Somogy vármegye területéről. A prostitúció ennek ellenére alapvetően nem változott meg. A kaposvári rendőrség az orosz és bolgár katonasággal karöltve az első közös razzián, 1945 júniusában 28 főt állított elő. A bekísértek egy részét az erkölcsrendészeti osztálynak adták át. Az előállításra az is okot szolgáltatathatott, ha valaki engedély nélkül szállást adott, illetve bejelentés nélkül tartózkodott a városban. Egy másik razzián 22 főt állítottak elő engedély nélküli utazás, valamint élelmiszer-szállítás miatt.¹² Továbbra sem lankadt a rendfenntartó szervek aktivitása, mivel a hírek szerint „*állandó szigorú razziák*” voltak a megyeszékhelyen, prostitúcióról azonban nem szóltak ezek a rendőrségi híradások.¹³ A kevés előkerült forrásból az nem derül ki, hogy esetleg azért, mert nem létezett a jelenség (ami nem valószínű), nem akartak/mertek foglalkozni vele, vagy csak nem beszéltek, illetve írtak róla.

Erkölcsvédelmi rendeletekbe ütköző kihágás miatt 1945 júniusában a kaposvári rendőrkapitányság rendőri büntetőbírájának 25 ítéletét közölte a *Somogyvármegye* című napilap. A cikk szerint az érintettek szigorú büntetéseket kaptak. Ez személyenként 8–30 napi elzárást jelentett a hús hajadon és öt férjezett nő számára, akiket közmunkakerülőnek és csavargónak titulált az újságíró. A nem kaposvári illetőségű tizenegy nő öt év kitiltást is kapott. Ferenci Júliát 8, Madár Máriát 8, Bálint Istvánnét 6, Udovits Klárát 14, Molnár Erzsébetet 20, Gulyás Katalint 16, Dávid Máriát 30, Ötvös Klárát 25, Gyulai Máriát 30, Szabó Ilonát 15, Vörös Jolánt 10, Hivatal Ilonát 15, Szántó Margitot 15, Csőkei Istvánnét 10 napi elzárásra; erkölcsrendészeti rendeletekbe ütköző kihágás és csavargás miatt Zemplényi Piroskát 8, Sipos Antalnét 8, Bach Margitot 8, Kovács Györgynét 10, Kovács Józsefnét 10, Molnár Erzsébetet 20, Ladovits Terézt 15, Ill Terézt 10, Szabó Máriát 10, Papp Juliannát 10, Istvándics Katalint 10 napi elzárásra és a város területéről öt évre való kitiltásra ítélték.¹⁴ Az újságban való közzététellel valószínűleg elrettentő hatást akartak elérni.

A saját apja panaszolta be 1945. augusztus közepén azt a fiatal nagyatádi nőt, akinek ügye valószínűleg nem számított egyedi esetnek a második világháború vége felé és az azt követő években. A feljelentő „*rossz életet élő*” leánya augusztus elején tért haza, de apja nem engedte be házukba. Ezt követően állandóan zaklatták őket az orosz katonák,

12 Szigorú razziákat tartott a kaposvári rendőrség. *Somogyvármegye*, 1945. június 12. 2. p.

13 Állandó szigorú razziák a városban. *Somogyvármegye*, 1945. augusztus 13. 1. p.

14 Szigorú ítéletekkel sújtották a közmunkakerülőket és a csavargókat. *Somogyvármegye*, 1945. június 25. 2. p. A cikk többi részében a prostitúcióhoz nem kapcsolódó adatokat közöltek. Az iratokban szereplő kéjnök vagy prostitúcióval gyanúsítottak nevét nem közlöm, csak N. N.-ként említem őket, viszont az itt felsorolt személyek nevét a korabeli újságban publikálták, így nincs különösebb értelme ezt itt hasonló módon anonimizálni.

valószínűleg azért, hogy kedvesük visszatérhessen a szülői házba. A családfő többször próbálta „tiszteletes” életre fogni leányát, de ennek csak az lett az eredménye, hogy a lány még az anyját is rábeszélte a távozásra. Az nem derül ki a feljelentésből, hogy leánya őt is be akarta volna szervezni az oroszokkal folytatandó jövedelmező „üzletbe”. Az elkeseredett családfő saját gyermeke internálását kérte, valamint felesége „szigorú megdorgálását”.¹⁵ Jól érzékelteti az adott időszak erőviszonyait ennek a nagyatádi – jogilag titkos prostitúciót folytató – fiatal nőnek a helyi rendőrségen tett vallomása. (Az állás nélküli hajadon egyébként már korábban büntetve volt titkos kéjelgésért. Akkor 15 nap elzárásra ítélték, de pénzbüntetéssel ezt kiváltotta.) Minden kényszer nélkül elmondta, hogy Kaposváron egy orosz kapitány volt a „szeretője”, aki eltartotta, pénzelte. A megyeszékhelyen való tartózkodása alatt nem volt állásban. A közölt adatok alapján nem sokáig lehetett kitarthatja ennek az orosz tisztnek, de az időtartamra nem tért ki. Ezt követően hazament Nagyatádra, és itt szintén egy orosz „pártfogása” alá sikerült jutnia. Az egyébként katonaeorvos az adott viszonyokhoz képest mindennel elhalmozta. A kéjelgéssel vádolt lány 1945. augusztus közepén magabiztosan jelentette ki: „nem kell mennem sehova dolgozni”. Az orosz tisztől kapott juttatást keresetként jelölte meg a kihallgató rendőr előtt a fiatal nő. Sőt, azt is megemlítette, hogy mióta ismét Nagyatádon tartózkodik, a rövid idő alatt már 2-3000 pengőt adott az apjának.¹⁶

Csak részben tartozik a témához, hogy az orosz tisztek bőkezű „barátságával” szinte kérkedő nagyatádi fiatal (1926-os születésű) nő 1944-ben leánygyermeket szült. A gyermek apjáról kihallgatása során nem tett említést. 1944 októberében egy pécsi menhelyre próbálta beadni csecsemőjét, de mindkettőjüket Kadarkútra helyezték. Itt egy kovácsmesternél laktak, és az orosz megszállást Kadarkúton élték át. Két hónap múlva Kaposvárra kerültek, ahol egy Berzsényi utcai lakosnál szálltak meg néhány hónapig. Kaposvárott a csecsemő meghalt, így a nagyatádi nő egy hónappal később hazatért szüleihez.¹⁷

A Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának vezetője kérte a bevádolt nőnek „a reá vonatkozó rendelkezések és törvények szerint” való megbüntetését, mivel „engedély nélküli kéjelgéssel foglalkozik”, valamint munkakerülő és csavargó.¹⁸ Az ügy kimenetele további kutatást igényel. Mindenesetre bizonyosnak tűnik, hogy amíg orosz tisztek „barátságát” élvezte a bevádolt személy, addig a magyar illetékes szervek nem tudtak érvényt szerezni a jogszabályok erejének.

Nagyatádon számos más nő is folytatott prostitúciónak minősített kapcsolatot a megszálló orosz katonákkal. Egy névtelen feljelentő 1945 őszén hat helybelit nevezett meg, akik ellenszolgáltatásért a szovjet Vörös Hadsereg tagjait részeltették különféle élvezetekben. A hat bevádolt közül kettő férjes asszony, egy pedig eljegyzett leány volt. Egy másik ismeretlen „önkéntes adatközlő” ugyanekkor további négy személyre hívta fel a rendőrség figyelmét, közülük kettőnek vőlegénye volt. További kutatást igényel, hogy az ilyen, szó szerint papírfecni-re írott névtelen feljelentések más esetekben is „aktásítva” lettek-e, Nagyatádon mindenesetre eljárás indult ennek nyomán. Az utóbbi feljelentő személyiségébe és műveltségébe enged bepillantást, ha eredeti központozással, betűhíven is idecitolom sorait: „*Ahölgyeknagyonszeretnek orószókkal szorakozni aludni és egyéb szorakozás!*” A nevek és lakcímek megadásán kívül lényegében ennyi ez a névtelen feljelentés. Egy harmadik nagyatádi „titkos informátor” további három leányt vádolt be

15 Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL SML) XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 723/1945. sz.

16 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 787/1945. sz.

17 Uo.

18 Uo.

oroszokkal való intim viszonyuk miatt. Október 11-én az illetékes rendőrtiszt utasította beosztottját, hogy vizsgálta meg a névtelen feljelentésben említett nőt, majd ennek eredményével együtt állítsa elő őket. Az aktában egy több mint egy hónappal későbbi keltezésű ügyirat érzékletesen láttatja a korabeli helyzetet. A gyanúsítottak előállítását ugyanis még egy négytagú rendőrxjárőr sem tudta foganatosítani, mivel az „érintett” orosz katonák ezt megakadályozták, sőt megfenyegették a magyar rendőröket: ha eljárnak a nők ellen, akkor annak súlyos következményei lesznek. A jelentéstevő Jurányi István rendőr főtörzsőrmester javasolta, hogy az orosz katonai hatóságokkal karöltve, detektívekkel együttműködve razziázzanak a rendőrök, így a nevezetteket elő lehetne állítani. Nem tudni, mi történt a következő hetekben, hónapokban az ügyben, mindenesetre a jelentés hátoldalán egy 1946. március 7-én kelt feljegyzés zárja az aktát: „*Jelentem, hogy a bentjelzett nőket az őrszemélyzet orvosi vizsgálatra előállította.*”¹⁹

Egy 1945. augusztus 31-én tartott nagyatádi razzia alkalmával a rendőrök bevitték N. N. 28 éves helybeli varrónőt is. Ennek okát saját szavaival így fogalmazta meg: „... *mivelhogy az oroszokkal foglalkozom, illetve velük közösültem*”. Az előállított hölgy többek között a kapitányság előcsarnokában is hangot adott felháborodásának. Nehezményezte, hogy az oroszokkal mulató többi nőt nem kísérték be a rendőrségre.²⁰ Az ügy további menetéről egyelőre nem kerültek elő források, valószínű, hogy a nőt orosz „pártfogói” kimentették a magyar hatóságok eljárása alól.

Minden kornak vannak kódolt terminológiái, eufemisztikus kifejezései. A „gyanús nő” a vizsgált korban általában titkos, azaz illegális prostituáltat vagy ilyen gyanúval illethető nőt jelentett. Somogy vármegye rendőrfőkapitánya többek között 1945. július 20-án kiadott 4/1945. sz. parancsában adatszolgáltatást kért a járási kapitányságoktól a nemi betegekről. A kutasi rendőrőrs parancsnoka 1945. szeptember 1-én nyolc nemi betegségre gyanús nő orvosi vizsgálatáról számolt be. Kettő egészséges, egy éppen nem vizsgálható és öt tripperes volt. Néhány helyről még egy-két személyt jeleztek.²¹ Figyelemre méltó, hogy itt nem merült fel a titkos kéjelgés, így ilyen jellegű eljárások sem indultak.

A bejegyzett kéjनोंket az előírások szerint hetente kétszer vizsgálták meg. Nemi betegségre utaló jel esetén azonnal el kellett különíteni az illető nőt. A helyi hatóságok az orvosi vizsgálatok eredményéről havonként jelentést voltak kötelesek tenni az alispánnak. Ezt követte a büntetéssel való fenyegetés. Ugyanis ha ezt követően is előfordult nemi úton történő fertőzés vagy megbetegedés, illetve a kéjनों továbbra is fogadtak volna oroszokat, akkor a találkahelyet rögtön be kellett zárni. Ráadásul a találkahely tulajdonosát és a fertőzést továbbadó kéjनोंt orosz hadbíróóság elé kellett volna állítani! A legális találkahelyek és az ott dolgozók felügyelete viszonylag egyszerű feladatnak számított, azonban a megszállók a titkos kéjनोंk és az illegális találkahelyek kontrollálását is elvárták a vármegyétől. Az alispán azonnali hatállyal elrendelte a titkos találkahelyek és az ilyen helyen keresetet szerző nők felkutatását. A titkos kéjelgésre utaló legkisebb gyanú esetén azonnali orvosi vizsgálatot írt elő a körrendelet, illetve kötelezte a helyi hatóságokat arra, hogy elkülönítsék a fertőzést hordozó nőt. Az alispán az 1945. október 20-án kibocsátott rendeletével kapcsolatban elvárta annak legszigorúbb betartatását és a mindenkori eljárásról szóló jelentés benyújtását.²²

19 Uo. Az akta ezeken kívül még húsz, lopással, pálinkaméréssel kapcsolatos névtelen feljelentést és az ügyekben tett intézkedések iratait tartalmazza.

20 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 1158/1945. sz. Az aktában – mint a többi rendőrségi iratban is – a prostitúció kapcsán említett személy teljes névvel szerepel.

21 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 421/1945. sz.

22 Uo.

Az előbbi alispáni körrendelet alapján az Államrendőrség Csurgói Járási Kapitányságának vezetője november 7-én referált. Menyhárt Jenő rendőrfogalmazó jelentését megnyugtatónak találhatták. A Csurgói járásban már július 1-én elrendelték – valószínűleg szovjet katonai instrukcióra –, hogy a megszálló haderő tagjai nem vehetik igénybe a találkahelyeken működő kéjnök szolgáltatásait. A legális prostituáltakat eddig is hetente kétszer látta az orvos. Tehát ebben az időben Csurgón szabályosan működött találkahely. Emellett a helyi kapitány elrendelte a havonta tartandó razziákat a titkos találkahelyek és kéjnök felkutatására.²³

A megszálló szovjet katonaság körében tapasztalható fegyelmezetlenségek, illetve nemi betegségek miatt 1945 őszén a vármegyei orosz katonai parancsnok utasította a somogyi alispánt a titkos találkahelyek felkutatására. A megyei közigazgatás vezetője orosz parancsra rendelkezett arról, hogy orosz katona sem titkos, sem nyilvános találkahelyre nem mehet be. Erről értesítette a járási főjegyzőket, járási rendőrkapitányságokat, Kaposvár polgármesterét és a vármegyei rendőrkapitányságot is.²⁴

A Nagyatádhoz közeli Tarany rendőrparancsnokának is meggyűlt a baja az orosz katonai vezetőkkel, illetve a hatósága alá tartozó nemi beteg nőkkel. 1945. október 11-én tanácsért fordult nagyatádi előljáróihoz, ugyanis N. N. taranyi leányt a helybeli orosz kórházi orvos megvizsgálta, és megállapította annak nemi betegségét. A mindössze 16 éves leányt eltiltotta a munkavégzéstől. A jelentésből nem derül ki, hogy mit értsünk munkavégzésen, lehet, hogy a kéjlegést értette rajta. Az orosz orvos felszólította: kezeltesse magát, mert ellenkező esetben elviszik. Azt szintén nem tudhatjuk meg a korabeli forrásból, hogy kik és hová vinnék el. Az orvos szerint három tisztjük betegedett meg tőle. A taranyi leányt még arra is felszólította megvizsgálója, hogy a többi családtagjával se aludjon közös szobában! A fenyegetés ellenére a nevezett nem volt hajlandó betartani az utasításokat, magyar orvoshoz is csak számos rendőri felszólítás után ment el. Kellő vizsgálati lehetőség híján az orvos csak valószínűsítette a leány nemi betegséggel való fertőzöttségét. A taranyi őrsparancsnok jelentéséhez hozzátette, hogy a nevezett mindkét nővére szintén nemi betegségben szenved, illetve szenvedett. A taranyi leány végül egy nagyatádi negatív orvosi lelettel rukkolt elő, de az orosz orvosnak ez nem bizonyult elegendőnek, továbbra is a taranyi rendőr intézkedését követelte. Az akta szerint az ügy végül azért zárult le, mivel a katonai kórház, vele az agilis orosz orvos is, elköltözött.²⁵

Több esetben dokumentálható, hogy a német megszállóknak nemi/prostitúciós szolgáltatást nyújtók a helyüket elfoglaló orosz és bolgár katonasággal is ilyen viszonyt alakítottak ki. Ezek a nők utólagos kihallgatásai során általában nem védekeztek azzal, hogy erőszakkal kényszerítették őket a tisztiek vagy közkatonák nemi vágyaik kielégítésére. Egyébként ezek a főleg fiatal nők korábban nem voltak legális vagy titkos kéjnök, de többről megjegyezték, hogy erkölcstelen/züllött életet éltek, ideértve a vadházasságot is.

Egy húszas éveiben járó porrogszentkirályi asszony az ellene vallók szerint egyáltalán nem volt válogatós a jövedelmező „partnerválasztásban”. 1945 őszén többeket kihallgattak viselt dolgai kapcsán. Az egyik tanú, Zrincki Erzsébet szerint N. N. már korábban is közismert volt erkölcstelen életviteléről. Például az elmúlt öt év alatt három különböző férfival élt vadházasságban, miközben férje is élt. Amikor 1944 őszén a szovjet Vörös Hadsereg kötelékébe tartozó bolgár csapatok Porrogszentkirályra is bevonultak, az éppen a tanú házábanál rekvirálók parancsnokát N. N. éjszakára magához hívta. Egy

23 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitányságának iratai. 930/1945. sz.

24 Uo.

25 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 1327/1945. sz.

N. N. ellen valló másik falubeli, özvegy Kovács Józsefné jegyzőkönyvbe mondta, hogy a gyanúsított 1945 januárjában több ízben német katonákat fogadott be éjszakára. Ugyanakkor elmondta, hogy N. N. 1945 őszén orosz katonákkal folytatott szerelmi viszonyt. A tanú látta, hogy egy kaposvári férfi, aki tudomása szerint gyógyszercsempész (!) volt, többször ennél a rossz hírű asszonynál aludt, sőt „*egyizben az ablakon keresztül láttam, hogy N. N.-né N. N. kaposvári lakossal foglalkozik*”. Utóbbi megállapítás nagy valószínűséggel erősen eufemisztikus kifejezése a szeretkezésnek. A tanúként szintén beidézett Katona Istvánné információi szerint nemcsak németek, hanem a német hadsereg kötelékébe tartozó fehérorosz katonák is „*jártak hozzá*” – mármint az itt néven nem említett gyanúsítotthoz. Mondanom se kell, hogy utóbbi diszkrét megfogalmazás is nagy valószínűséggel nemi kapcsolatot jelent. Bódi Márton még a német megszállás idejére vonatkozólag kijelentette: N. N. a németek fogságában lévő orosz foglyokkal is viszonyt folytatott. Özvegy Kovács Istvánné tanúsította, hogy az erkölcstelen étellel gyanúsított falubelije egy alkalommal saját házából is kiküldte őt, amikor német katonákat fogadott ott. A későbbiekben pedig bolgár katonákkal való viszonyáról tett említést.²⁶

A rendőrség egyes helyi tagjai szóbeszédre alapozva is tettek feljelentést nők ellen erkölcstelen életmód, illetve titkos kéjelgés miatt. A rendőrök által feljelentettek szinte mindegyike elismerte, hogy nemi/szerelmi viszonyt folytatott egy vagy több idegen katonával.

Egy Szabó nevű balatonlellei őrmester, rendőrbiztos 1946. szeptember elején feljelentett egy helybeli 24 éves nőt, mert – noha már többször felszólította – nem vállalt „rendes” munkát. „*Állandóan oroszokkal tartott fent összeköttetést pénzért kéjelgett...*” – állt az indoklásban. Korábban is, szerinte keresetszerűen folytatta ezt a tevékenységet, de ezért még nem jelentette fel Szabó rendőr a nőt. Feltételezhető, hogy az volt az utolsó csepp a pohárban, amikor egy helybeli panzióban történt „fizetett légyott” után számos tárgy eltűnt. A lopást „*több mint valószínű*” a kuncsaft, egy orosz katona követte el. A feljelentő az utóbbival nem is foglalkozott (foglalkozhatott), így a titkos kéjnő kényszermunkára ítéletét vagy internálótáborba utalását kérte, javasolta. Még aznap dátummal (szeptember 3.) intézkedésre szólították fel Szabó rendőrt Lengyeltóti székelő felettesei: vizsgálta meg orvossal a nevezettet! Ilyen esetben általában külön nem is jelezték, hogy a vizsgálat kizárólag nemi betegségekre terjed ki. Egy kórházi főorvos másnap megvizsgálta a balatonlellei nőt, és egészségesnek találta. Valószínűleg ekkor nem került szigorúbb kényszerintézkedés alá a feljelentett nő, ugyanis az akta hátoldalán olvasható fogalmazvány felhívta egy kaposvári nő figyelmét, hogy szeptember 15-ig jelentse a titkos kéjelgéssel vádolt személy munkába állását.²⁷

A háború utáni állapotok néha meglepő szituációt eredményeztek. Déghelyi Pál surdi rendőr őrmester 1945 őszén kétségbeesett levelet írt az Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságára. Jelentette, hogy három nappal korábban nála járt a csurgói orosz katonai parancsnok, egy őrnagy, és megparancsolta neki, hogy azonnal telepítsen ki egy Sándorpusztán lakó asszonyt és leányát. Ugyanis az orosz parancsnok nem látott más módot a szerinte ott folyó „erkölcstelen tettek” felszámolására. Valószínűleg nem az orosz katonák és a magyar nők közti viszonyt helytelenítette, hanem a beosztottjai lerészegedését, illetve szökdöséseit. Az őrmester szerint „*tárgyban nevezettek a közbiztonságra veszélyes egyének*”, de nem fejtette ki, miért. Déghelyi október 10-én felkereste az inkriminált nőket, eredményt azonban ekkor nem tudott elérni. A sándorpusztai nők

26 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 801/1945. sz.

27 MNL SML XXIV. 15. Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai. 484/1945. sz.

kijelentették: „A rendőrség gondoskodjon lakásról és a földjük megmunkálásáról akkor hajlandók a lakásukat elhagyni.” A surdi rendőrbiztos erre a felettesei intézkedését kérte. A megoldás mégis a helybeli rendőrré maradhatott, mivel október 23-án jelentette Csurgóra: a nők átköltöztek egy férfiszomszédjukhoz, aki kezeskedett értük, mondván, nem enged oroszokat a közelükbe.²⁸ Hogy utóbbi kijelentésének hogyan tudott volna érvényt szerezni, arra nem tért ki, de a rendőrséget ez nem is érdekelte, mivel így legalább lezárhatta az ügyet. A korszak viszonyainak ismeretében nem életszerű, hogy a szomszéd bátor kijelentését be tudta volna tartani.

A Nagyatádon nyilvántartott „keresetszerű titkos kéjelgéssel foglalkozó nőket” 1945 őszén kétszer is beidéztek orvosi vizsgálatra a helyi rendőrbiztosságra, de nem jelentek meg. Az orvosi vizsgálatra való eljuttatásuk érdekében még orosz katonák segítségét is igénybe próbálták venni október 30-án, azonban a nők orosz tisztet hívtak saját védelmükre is. Erre pedig az orosz katonai járőrök elálltak szándékuktól, és a magyar rendőrrjárőröket magukra hagyták. Az előállítás így megghiúsult.²⁹ A Nagyatádi járásban az 1945. novemberi jelentés szerint egyébként legális magán- vagy nyilvános találkahely, illetve kéjnötelep nem létezett.³⁰

A kisebb-nagyobb alkoholmennyiséget elfogyasztó, fegyverrel is rendelkező, szovjet katonai kötelékbe tartozó férfiakról általában nem túl sok jót lehetett remélni. Ilyenkor fokozottabban veszélyesek voltak a nőkre és a zabrálnak tárgyakra. Ennek némi ellensúlyozására 1946 elején a kaposvári rendőrkapitányság vezetője szovjet instrukciókra elrendelte, hogy nem szabad szeszes italt kiszolgáltatni az orosz katonáknak.³¹ A rendelet betartásáról vagy ennek sikertelenségéről egyelőre nem kerültek elő írott források.

Egy Kaposvár méretű városban a körülmények megkövetelték, hogy a rendőrségen belül külön erkölcsrendészeti csoport működjön. Ennek 1946 elején tartott első razziáján nyolc nőt állítottak elő orvosi vizsgálatra. A cikk nem említi, hogy közülük hányan bizonyultak nemi betegnek, de az ilyeneket azonnal kórházba szállították.³²

Dr. Szimon István rendőr altábornagy, vidéki főkapitány 1946 februárjának közepén leiratot intézett a városi és vármegyei rendőrkapitányságok vezetőihez a prostitúció helyzet felmérése, illetve ellenőrzése érdekében. A jelentések elkészítésére húsz napot adott. A Belügyminisztérium ugyanis elérkezettnek látta az időt a prostitúció újbóli szabályozására (157.423/1945. B. M. IV.-13. sz. rendelet). Dr. Szimon jelezte, mielőtt az Erkölcsrendészeti Központi Hatóság, valamint a vidéki főkapitányság a prostitúció szabályozásáról előterjesztést tenne a belügyminiszterhez, a vidéki rendőrkapitányságoktól és az alárendelt hatóságoktól „minden vonatkozásban kimerítő” jelentéseket és statisztikai adatokat vár. Jelenteni kellett, hogy az adott hatóság területén a prostitúció tárgyában kiadott 160.100/1926. B. M.³³ rendeletet hogyan hajtották végre. Tételesen fel kellett deríteni az alábbiakat:

1. Van-e az illetékes hatóság területén kéjnötelep vagy találkahely? Az utóbbira adott igenlő válasz esetén tudatni kellett, hogy az nyilvános vagy magántalálkahely. Hol

28 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgó Járási Kapitányságának iratai. 844/1945. sz.

29 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 1402/1945. sz.

30 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 1459/1945. sz.

31 Nem szabad italt kiszolgáltatni az orosz katonáknak. *Somogyvármegye*, 1946. január 7. 2. p.

32 Rendőri hírek. *Somogyi Hírlap*, 1946. január 9. 4. p. A cikk többi részében a prostitúcióhoz nem kapcsolódó adatokat közöltek.

33 A m. kir. belügyminiszternek 160.100/1926. B. M. számú körrendelete. A prostitúció szabályozása. *Belügyi Közlöny*, 1927. március 13. 375–382. p. Többek között közli: Récsei Balázs: A prostitúció és szabályozása Somogy vármegyében 1919–1945. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 43–44. Kaposvár, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, 223–230. p.

találhatók, illetve mekkora a befogadóképességük, és hány bejegyzett kéjtnő működik ott? A berendezésekről, felszerelésekről is adatokat vártak.

2. A kéjtnők türelmi bárcájának formai és tartalmi ismérveiről is referáltatták az adatközlésre kötelezett rendőrhatóságokat, sőt arról is, hogy honnan és mennyiért szerzik be azokat?

3. A kéjtnők nyilvántartási módjára is kíváncsi volt a rendelet küldője, azaz karto-
tétlapokon vagy közös nyilvántartási helyen regisztrálják-e őket és azoknak milyen rova-
taik vannak?

4. Azt is szeretnék volna tudni, hogy a rendőrhatóság ellenőrzi-e azt, hogy a nemi beteg kéjtnők ne fogadhassanak vendégeket. Az orvosok „milyenségére” (rendőrorvos, szakorvos stb.) is ki kellett térni. A titkos kéjtnők orvosi vizsgálatánál ugyanerre voltak kíváncsiak. A beteg kéjtnők gyógykezelési helyéről is informálni kellett a kérdőív összeállítóját.

5. Ebben a pontban azt tudakolták, hogy a kéjtnők lakhelye megfelel-e az idézett rendelet 15–25. paragrafusában foglaltaknak, azaz alapvetően megfelelő távolságban vannak-e az egyházi és oktatási épületektől?

6. Itt a kéjtnők által nyújtott szolgáltatások díjáról és annak szabott vagy szabadáras voltáról kellett nyilatkozni.

7. Ugyanígy a találkahelyek szobáinak használati díjáról és egészségügyi felszere-
léséről is referálni tartoztak.

8. A nyilvános találkahelyek várószobával való ellátottságát és berendezési tárgyait is meg kellett szemlélni és össze kellett vetni rendelet 49. paragrafusában előírt követelményekkel, illetve kötelesek voltak erről beszámolni.

9. Arra is ki kellett térni, hogy figyel-e a rendőrhatóság arra, hogy az orvosi vizgá-
latért nem szabad a kéjtnőktől díjat szedni?

10. Fel kellett deríteni, hogy az illetékes orvos kéthetenként ellenőrzi-e a magán- és nyilvános találkahelyeket tisztasági és közegészségügyi szempontokból, és a vizsgálatok eredményét a találkahelyeken nyilvántartásokba bevezeteti-e, illetve a rendőrhatóság szed-e az engedélyestől díjakat? Ha igen, akkor mennyit, illetve ezt ki kapja?

11. Referálni kellett arról, hogy ellenőrzés alatt tartja-e a rendőrhatóság a valószí-
nűsíthetően üzletszerű titkos kéjtelgésnek helyet adó épületeket, és milyen eredményes-
séggel?

12. A felküldendő kimutatásban ki kellett térni arra, hogy a rendőrhatóság hány esetben indított eljárást 1945-ben a nemi betegségek elleni védekezés tárgyában kiadott 1940. évi VI. tc. 52. §-ában³⁴ felsorolt kihágás miatt, és hányan lettek elmarasztalva? Keresetszerű titkos kéjtelgés, illetve a 160.100/1926. B. M. számú rendeletben foglaltak megszegése miatt hány fő ellen indult eljárás, és milyen eredménnyel? Ezzel kapcsolatban az 1913. évi XXI. tc.³⁵ alapján hány titkos kéjtnő lett kihágási úton felelősségre vonva, továbbá eltoloncolva, internálva, rendőrhatósági felügyelet alá helyezve, esetleg kitiltva? Az elmarasztaltak és közigazgatási eljárás alá vontak közül hányan voltak fiatalok?

34 1940. évi VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről, valamint a közegészségügyi törvények egyes rendelkezéseinek módosításáról. 52. §. Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és két hónapig terjedhető elzárással kell büntetni. *1940. évi Országos Törvénytár*. Budapest, 1941, M. Kir. Belügyminisztérium, 45–61. p.

35 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről. 4. §. Vétség miatt tizenöt naptól hat hónapig terjedhető fogházzal és ötszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: 2. aki kéjtnővel vagy tiltott kéjtelgésből élő nővel tartatja ki magát. *Magyar Törvénytár. 1913. évi törvénycikkek*. Budapest, 1914, Franklin-Társulat, 325–347. p.

13. Pontos adatokat kellett szolgáltatni arról, hogy nemi betegségek miatt hány kéjnéőt utaltak kórházba, és milyen nemi betegséggel?

14. Fel kellett terjeszteni azt is, vannak-e a rendőrhatóságok területén pincérnők, felírónők, szállodai női alkalmazottak, és azok nyilvántartása és ellenőrzése miként történik? Ha vannak, akkor járnak-e rendszeresen orvosi vizsgálatokra, vagy csak esetenként köteleztetnek erre?

15. A vidéki kapitány arra is kíváncsi volt, hogy figyelemmel van-e a rendőrhatóság a szállodák, fogadók stb. női alkalmazottaira vonatkozó 155.102/1930. K. M. és a 6.991/1941. B. M. sz. rendeletekben foglaltakra. Nevezetesen arra, hogy a szállodákban szobaasszonyi teendőkre csak 40. életévüket betöltött nőt lehet alkalmazni; vendéglőkben, éttermekben, kávéházakban stb. kiszolgálási és felírónői célokra pedig csak oly nőket szabad alkalmazásban tartani, akik a 20. életévüket, korcsmákban pedig csak olyanokat, akik a 24. életévüket betöltötték.

16. Arra is ki kellett térniük a helyi jelentéstevőknek, hogy működik vagy működött-e leánykereskedelem és leányvédelem ellenőrzésére hivatott pályaudvari misszió? Az erkölcsi romlásnak indult fiatalok nőkről gondoskodnak-e egyesületek, és ha igen, miképpen, illetve miként szereznek tudomást a pártfogásba veendő nőkről?

17. Végezetül javaslatot lehetett tenni a prostitúció kezeléséről, szabályozásáról.

A „*kimerítő jelentést*” pontokba foglalva, adatokkal, áttekinthető kimutatásokkal, három példányban kellett a helyi rendőrhatóságoknak a vármegyei rendőr-főkapitányságokhoz megküldeni. Itt összesített statisztikai kimutatások voltak készítenők belőlük, amelyeket szintén három példányban kellett a vidéki főkapitányhoz felterjeszteni.³⁶

Az Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának 1946. február 28-án kelt jelentését meglehetősen rövidre fogták. E szerint hatósági területükön bordélyház nem működött, ugyanis az a második világháború folyamán megszűnt. (Bordélyház már 1928. május 1-től nem működhetett, csak magán- vagy nyilvános találkahely.) Türelmi bárcával rendelkező nő nem volt, mivel ilyet nem adtak ki. Felíró, pincérnő hatósági területükön nem állt alkalmazásban. Az illetékességi területükön az orosz katonasággal folytatott keresetszerű titkos kéjelgés miatt 14 esetben, illetve nő ellen indult eljárás, egyet közülük emiatt internáltak. A többi 13 nő ügyében a jelentés időpontjában még nem hoztak ítéletet. A 17 pontból mindössze ennyire reflektáltak Nagyatádról.³⁷ Egy 1946 márciusában keltezett iratban további kiegészítést csatoltak. Ebben a jelentéstevő megjegyezte: „*hatóságom területén az elmúlt háború folyamán sokféle katonaság vonult keresztül, aminek következtében igen sok a nemibeteg nő*”. Sürgős segítséget várt a nemi betegségek továbbterjedésének megakadályozása, illetve a betegek gyógyítása érdekében. Szakorvosok kiküldését, és a későbbiekben nemibeteg-gondozó létrehozását tartotta feltétlenül szükségesnek.³⁸

Dr. Szimon 17 pontos kérdőívére Zala Miklós lengyeltóti rendőr hadnagy Somogy Vármegye Rendőr-főkapitányságához az alábbiakat jelentette. Az első tíz kérdőpontra sommásan „*nemleges*” választ adott. A 11. pontra jelezte: az általános razziaik során kitérnek az üzletszerű titkos kéjelgés ellenőrzésére is, azonban „*gyanús*” helyek nincsenek. A 12. pontban egy fiatalokú nő rendőri felügyelet alá helyezéséről tudott beszámolni. A 13. pontnál mindössze egy nemi beteg nőt említhetett, akit kórházba utaltak. Ez egy nagyszabású razzia után történt, ahol nyolcvan nőt állítottak elő, de csak ez az egy volt

36 MNL SML XXIV. 15. Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 335/1946. köz. sz.

37 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 250/1946. köz. sz.

38 Uo.

beteg, mégpedig kankóval. A 14. pontra adott válasz szerint pincérnők, felíróknak, szállodai női alkalmazottak nem működtek a járásban. A 15. pont részben az előzőben említett vendéglátásban dolgozó nőkre vonatkozott. Itt jelezte: „A balatoni szezon megindulása után ellenőrizni fogjuk.” A 16. pontból kiderül, hogy a járás területén leányvédelemre hivatott pályaudvari misszió, illetve a leánykereskedelem meggátolására szolgáló szerveződés nem fejtett ki tevékenységet. Egyesületek sem léteztek az erkölcsi romlásnak kitett leányok, nők felkarolására. A 17. pontnál megjegyezte, hogy a Lengyeltóti járásban a „*prostitúció szórványos*” volt. Kizárólag titkos kéjelgésből élőkről nem rendelkeztek adatokkal, azonban valószínűsítette, hogy mégis vannak ilyenek, de azok „érinthetetlenek”, ugyanis „*oroszkatonák, tiszték kitartott barátnői, így velük szemben eljárni egyelőre nem áll módunkban*”. A nemi betegség elleni „*harcban hatóságom minden rendelkezésre álló eszközzel ténykedik*”. Eszközként viszont csak a nagyobb razziákat említette a lengyeltóti rendőr hadnagy. A fő veszélyt „*a budapesti kétes existenciájú [sic!] nők*” jelentették a járás egy részén, akik „*tömegesen lepik majd el a Balaton partot*”. A nyári hónapok tartamára tervbe vették állandó razziák tartását a balatoni fürdőhelyeken.³⁹

A barcsi rendőrkapitány a prostitúció újbóli szabályozása tárgyában 1946 elején kiadott, részletes információkat kérő rendeletre szintén meglehetősen tömören tett jelentést. Az első tíz pontra ő is egységesen a „*nemleges*” szót írta be. A 11-esnél megjegyezte, hogy a „*gyanús*” helyeket állandóan ellenőrzik. A 12-esnél azt írta be, hogy 1945-ben titkos kéjelgés miatt mindössze egy internálás történt, más intézkedésre nem került sor, és ez a személy nem volt fiatalkorú. A 13. pontra „*nem*”, a 14-esre „*nincs*”, a 15-ösre „*állandó ellenőrzés*”, a 16-osra „*nem*” volt a lakonikus válasz. A 17. pontra néhány mondatot szánt. Javasolta a titkos kéjeggel gyanúsíthatókat orvosi vizsgálatra kötelezni és állandó felügyelet alá helyezni. Jelezte, hogy egyelőre a titkos kéjelgés elleni fellépést az orosz katonák megakadályozzák. Arról is tudomással bírt, de példákat itt nem említett, hogy a titkos kéjelgés főleg az oroszok lakásain történik. Úgymond „*oltalmukba*” veszik ezeket a nőket az oroszok, de hozzátette, hogy így ezek a nők a Vörös Hadsereg katonáiban is jelentékeny kárt tesznek a nemi betegségek terjesztésével.⁴⁰

A barcsi rendőrkapitány 1946. augusztus 2-án kelt jelentése nem tudott kitérni az 1938–1944 közti adatokra, mivel a járási főjegyzői hivatal irattára csaknem teljesen megsemmisült, és a tisztí főorvosnak sem voltak ilyen jellegű adatai. 1945-ben négy erkölcsrendészeti razziát tartottak, amelyen tizenkét nőt állítottak elő. Közülük egy lueszes és három gonorrhoeás volt. 1946-ban augusztusig két razzián két férfit (24 és 26 éves) és tizennyolc (18–26 éves) nőt állítottak elő, két lueszes és négy gonorrhoeás nő találtatott köztük. A férfiak földművesek voltak, a nők fele háztartási alkalmazottként kereste kenyerét. A többi nő napszámos, otthoni munkát végző és titkos kéjelgő volt egyharmad-egyharmad arányban. Szociális helyzetükre nézve két nő kivételével szegényeknek számítottak. A járás területén huszonöt lueszes (18 nő, 7 férfi) és három gonorrhoeás (1 nő, 2 férfi) állt kezelés alatt. Az orvos- és műszerhiány nagyon megnehezítette a nemi betegek számának kiderítését.⁴¹ A jelentésben említett hat előállított titkos kéjelgőnek is lehetett „*polgári*” foglalkozása, de erről a forrásban nincsenek adatok.

A Lengyeltóti járás rendőrkapitányának 1946. augusztus 12-én kelt jelentése szerint illetékessége területén a főjegyzői hivatal nyilvántartása szerint 1938 és 1945. november

39 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 335/1946. köz. sz. A Vidéki Főkapitányság 5833/1946. sz. rendeletében felsorolt pontok.

40 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának iratai. 187/1946. köz. sz.

41 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának iratai. 773/1946. köz. sz.

7-e között erkölcsrendészeti razziát nem tartottak. Csak utóbbi napon és 1946. június 5-én történt ilyen jellegű rendőrségi akció. Ettől függetlenül időközben minden hónapban gyűjtöttek be „gyanús” nőket. Az így bevitt 104 személyből négy lueszben, hét kankóban szenvedett. Az előállítottak 17–24 év közöttiek voltak, napszámosként keresték kenyerüket, illetve háztartásbeliként szerepeltek. Valamennyien a szegényebb néprétegekből kerültek ki.⁴²

A hatóságok Kaposvárott 1946. február végén egy „találkahely” néven említett illegális prostitúciós fészket lepleztek le, ahol 14–16 éves leányok nyújtottak pénzért szexuális szolgáltatást. Az ilyenkor kötelezően elrendelt orvosi vizsgálat ráadásul kiderítette, hogy a még szinte gyereklányok mindegyike nemi bajban szenved. A forrás további részében a fiatalok bünelkövetőkkel való bánásmódról szóltak.⁴³ További információ egyelőre nem került elő erről az esetről, így azt sem tudjuk, hogy a kuncsaftok kaposváriak voltak, vagy a megszállók közül kerültek ki, de az előbbi valószínűsítem.

Egy Somogyicsón lakó 44 éves elvált nőt is feljelentettek 1946 tavaszán „jóakarói” oroszokkal való titkos kéjelgés vádjával. Ekkor egyébként már nem tartózkodtak a környéken katonák. A csicsói özvegy elismerte, hogy korábban jártak hozzá oroszok, és még egy szekér fát is vittek neki, de ennél többet nem vallott magára. Számos tanút kihallgattak ügyében, de egyik sem látta, láthatta a titkos kéjelgést, így az aktája tanúsága szerint nem kapott semmilyen büntetést. Utolsó bejegyzés az aktán: „X. 2. Az oroszok elmentek.”⁴⁴

Egy magyarosan Szemcsenkó Jánosnak nevezett orosz őrmester 1945. augusztus közepi feljelentése szerint Somogyszobon, a kerékharaszi malomban egy elmondása szerint cigány nő 20-25 orosz katonával is közösült. Szorgalmazta a feltevése szerint nemi betegségben szenvedő nő orvosi kivizsgálását. A nyomozás során kevesebb mint 24 órán belül kiderült az iharosberényi illetőségű személy kiléte, és bebizonyosodott nemi betegsége, így kórházba küldték.⁴⁵ Az ügyben további lépések nem történtek. A Barcsi járás rendőrkapitánya 1945. augusztusi és szeptemberi nemi betegségek előfordulását firtató kérdésére hét jelentés érkezett be. Ebből csak a babócsai rendőrbiztos jelzett négy nemi beteget. Az érintett nők mindegyike – nevük alapján hárman hajadonok voltak, egyikük pedig férjezett – a babócsai cigánytelepen lakott. A jelentéstevőnek felettese feladatává tette kórházba utalni őket.⁴⁶

A balatonlellei rendőrbiztos 1945. november 8-ai jelentése szerint illetékességi területén találkahelyet „vagy hasonlót” nem fedezett fel. Dr. Takács körorvos már nyolcvan nőt, akikről feltehető volt, hogy oroszokkal viszonyt tartottak fenn, megvizsgált, mert az alispáni hivatalból erre utasítást kapott a községi elöljáróság. Az alispán 30163/1/1945. sz. rendeletére a Lengyeltóti járás területén végrehajtott orvosi vizsgálat negyvenöt hajadon, illetve férjes asszony nevét és eredményét tartalmazza. Közülük csak egy szenvedett szifiliszben, egy pedig rühesnek találtatott. Illetékességi területükön titkos találkahely nem volt. Somogyjádról 18 nőt akartak megvizsgálni, azonban az osztopáni rendőrbiztos nem tudta őket orvoshoz vinni, mivel az egész község, az elöljárósággal egyetemben tiltakozott ellene. A jádiak kérték, hogy a tisztiorvos menjen a falujukba és az összes 13–60 év közötti nőt vizsgálja meg. A falu vállalta, hogy a 18 fő feletti létszámért járó többletköltséget kifizeti az orvosnak, ugyanis csak néhány helyi nőnek volt kapcsolata

42 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitanyságának iratai. 1027/1946. köz. sz.

43 A kirakatfosztogatók után lepleztek egy találkahelyet, ahol fiatalok lányokkal kereskedtek. *Somogyi Hírlap*, 1946. március 2. 2. p.

44 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 847/1946. köz. sz.

45 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitanyságának iratai. 747/1945. köz. sz.

46 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitanyságának iratai. 470/1945. köz. sz.

orosz katonával. A balatonszemesi rendőrbiztos nyolc nőt nevezett kéjhölgynek, akiket orvosi vizsgálatra szánt. Közülük három nevét utólag valaki tollal áthúzta.⁴⁷

A Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitánysága 1945. november 27-én tett jelentése szerint a járásban sem magán-, sem nyilvános találkahely, illetve kéjnlakás nem létezett, és bejegyzett kéjnő sem élt a területen. A titkos prostitúció ellen kéthetente tartottak razziát, de ezek eredményéről nem közölt adatokat a jelentéstevő. A fogadókban, korcsmákban és egyéb vendéglátóhelyeken foglalkoztatott nőkre is figyelmet fordítottak.⁴⁸ 1946. március elején nagyjából szintén ezt írhatta le a kapitányság vezetője. Titkos kéjteljesnek teret adó „*gyanús*” helyről nyolc személyt állítottak elő orvosi vizsgálatra. Őket főleg oroszokkal folytatott titkos kéjteljes miatt fogták el. A tisztiorvos javaslatára „*kisebb nemi bajjal kórházba*” utalták őket. Leánykereskedelem elleni és leányvédelmi egyesület, misszió nem működött a járásban. Prostitúcióval kapcsolatos javaslatot nem jelzett a marcali rendőri vezető.⁴⁹ A nemi betegségek elterjedésével kapcsolatos adatgyűjtés kapcsán 1946 augusztusának elején hivatalos jelentésében jelezte, hogy az ez irányú nyilvántartásaik hiányosak. Ezért csak mintegy kilencven erkölcsrendészeti razziát jelzett 1938-tól. Ezekben 126 nőt és 32 férfit állítottak elő, akik közül 90, illetve 26 bizonyult nemi betegnek. 12 nő és 4 férfi lueszesnek, 78 nő és 22 férfi tripperesnek bizonyult. Az előállítottak 35 éven aluliak voltak. A 126 nő közül mintegy 80 csavargó, foglalkozás nélküli lezüllött munkásnő, a többi háztartásbeli alkalmazott volt a jelentés megállapítása szerint. A 32 férfit lezüllött munkásként és foglalkozásnélküliként említik. Legnagyobb részüket vagyontalannak és silány viszonyok közt élőknek jellemezték.⁵⁰

Egy keszthelyi illetőségű 21 éves hajadon 1946. augusztus elején 12 napi elzárást kapott Marcaliban a rendőrbírótól csavargásért és titkos kéjteljesért.⁵¹

Egy 26 éves bolhási nőt is meghurcoltak oroszokkal való kéjteljes vádjával. Jogi szempontból az ő ügye számára végül kedvezően végződött, azaz felmentették a vádak alól. Védekezésül előadta, és ezt akceptálta a rendőrbíró, hogy 1945 augusztusától mintegy három hónapig azért tartott fenn nemi viszonyt egy orosz hadnaggyal, mivel az erre kényszerítette. Azért nem mert elmenekülni otthonából, mivel az orosz ez esetben a családja megölésével fenyegette. Egyébként az erőszakoskodó tiszt nem volt a nő házához beszállásolva, csak rendszeresen felkereste.⁵²

Egy 26 éves ötvöskónyi özvegyasszony 1945–1946 során köztudottan orosz katonákkal folytatott viszonyt. A rá vonatkozó iratokban szerepel a titkos kéjteljes vádja, de ennek bizonyításával nemigen foglalkoztak. Ki akarták utasítani a faluból. Még 1946 végén is megjegyezték az elöljárók: „*a község nyugalma állandóan zaklatja*”. A két kiskorú gyermekkel bíró özvegyről az aktájában az áll 1947 januárjából, hogy Csepelre költözött. Ennek okán viselt dolgaival helyben már nem foglalkoztak.⁵³

A magukat prostituálók jelentős része pusztán a megélhetésért kényszerül erre a tevékenységre. Ebbe a kategóriába tartozott az a Mohácsról származó fiatal nő is, aki Nagybjomban lépett erre az útra. Egy szabadnapos rendőr fogta el Csurgón 1946 februárjának elején. Élt ebben az időben egy asszony Nagybjomban, akinek leánytestvére szeretője lett egy orosz kapitánynak, de a leány rövidesen máshoz ment férjül, így a

47 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Lengyeltóti Járási Kapitányságának iratai. 682/1945. köz. sz.

48 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Marcali Járási Kapitányságának iratai. 1977/L/1945. köz. sz.

49 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 464/1946. köz. sz.

50 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 1079/1946. köz. sz.

51 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 531/1946. köz. sz.

52 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 48/1946. köz. sz.

53 MNL SML XXIV. 16. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 520/1946. köz. sz.

viszonyuk véget ért. Ezek után az orosz kapitány a nagybajomi asszonynál ekkor már szolgálóként dolgozó húszéves mohácsi hajadont tette „kedvesévé”. A kapitány ajándéku, ellenszolgáltatásul többek között 14 karátos aranygyűrűt, ruhát, petróleumot, pénzt adott a lánynak, amit elmondása szerint N.-né az étkezése fejében elkért, illetve elvett tőle. Ezt követően a leány különféle helyekre ment és alkalmi munkákat végzett, de egy ideig orosz katonákkal is eltartatta magát, akikkel együtt lakott. Az Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának vezetője a vonatkozó rendeletek értelmében N. N.-t a kaposvári internálótáborba utasította. A nő ebbe belenyugodott. Az indoklás szerint munkakerülés, csavargás és orosz katonákkal folytatott titkos kéjelgés miatt került sor a kényszerintézkedésre, pedig „*munkaképes egyén*”.⁵⁴

Egy 23 éves csurgói nőnek hasonlóan alakult a sorsa. Őt is 1946 februárjában hallgatták ki életviteléről. A jegyzőkönyvben napszámosnak jelzett fiatal nő 1945 szeptembere előtt alkalmi munkából tartotta fenn magát. Ezt követően egy Ausztriából visszatért orosz katonával folytatott viszonyt, aki élelmezésének „*egy részét biztosította*”. A prostitúcióval gyanúsított csurgói nőt kihallgatása időszakában már vérbajjal kezelték. Védelmére nem kívánt felhozni semmit, azonban megjegyezte: „*tavasszal, ha megkezdődnek a földmunkák, újra dolgozni akarok*”.⁵⁵

Az előbb idézett N. N. csurgói nőnek orosz katonákkal való szerelmi és/vagy nemi kapcsolata 1946. február 17-én majdnem tragikus fordulatot vett. A 23 éves nő orosz (vagy egyik orosz) „kapcsolata” részegen követelni kezdte „kedvesét” a házuknál. A katona érveit egy nála lévő géppisztoly is alátámasztotta. Ezzel megfenyegette N. N. bátyját, majd miután sikerült mégis vér nélkül kitessekelni a házból, az orosz vaktában lövöldözni kezdett. Fél óra múlva a berúgott fegyverest a közben riasztott orosz katonai járőr ruhátlanul találta egy Csicsó utcai házban N. N. társaságában. A lövöldöző „felszabadító” további sorsa nem ismeretes. N. N. közölte a járőrrel, hogy vérbajban szenved. Ügyében viszonylag hamar döntés született. Kihallgatása után tíz nappal, február 27-én rendőrhatalóság felügyelet alá került.⁵⁶

Bár az akcióról szóló tudósítás nem említi, de nagy valószínűséggel Kaposvárt érintette az az 1946. június eleji rendőrségi razzia, amely során hat nőt vettek őrizetbe „*erkölcsrendészeti okokból*”. A rendőrségre bevitték között fiatalkorúak is voltak.⁵⁷

A szuloki rendőrbiztoság 1946 júniusának közepén négy istvándi nőt, két hajadont és két férjezettet vizsgáltatott meg rendőrorvossal. Az orvos műszerek hiányában további vizsgálatokra küldte a nőket. A forrásból kiderül, hogy az érintettek „*az orosz megszálló csapatokkal [sic!] többször nemileg közöültek*”. 27-én a járási tisztiorvos is megvizsgálta őket, de műszerek nélkül nem tudott biztos diagnózist felállítani, így mindnyájukat elengedte. Megemlítette, hogy a vizsgáltakon rüh és lapostetű is volt. Az ügyet intézők szerint az eset ekkor további intézkedést nem igényelt.⁵⁸

Mi számított prostitúciónak? A köznyelv szerint szinte minden házasságon kívüli nemi kapcsolat, viszony lehetett kéjelgés. N. N. 26 éves bolhási háztartásbeli hajadont „*bizalmas értesülés alapján*” 1946 februárjának elején feljelentette egy somogyszobi rendőr őrmester. A besúgó nem kapkodta el a dolgot, mert az inkriminált cselekmény, a „*keresetszerű titkos kéjelgés*” előző év októberében-novemberében történt. A gyanúsított nő „*cselekményét a rendőrbiztoság kiküldött járőre előtt beismerte*”. A jelzett idő alatt

54 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 314/1946. köz. sz.

55 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 463/1946. köz. sz.

56 Uo.

57 Erkölcsrendészeti razzia. *Somogyi Hírlap*, 1946. június 3. 2. p.

58 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitanyságának iratai. 578/1946. köz. sz.

elmondása szerint egy orosz katonával folytatott nemi kapcsolatot. A helyi rendőr hatósági orvosi vizsgálatra utasította N. N.-t, ennek azonban ő nem tett eleget. A kihallgatáson Bódis József bolhási községi bíró is jelen volt. Nem tudni, mi történt a következő hónapokban az ügyben, mindenesetre június 22-én a községi bírót hallgatták ki. Bódis vallomása szerint tudomása volt arról, hogy N. N.-nek szerelmi viszonya van egy orosz katonával. Hangsúlyozta: a gyanúsított más orrosszal, de magyarral sem „foglalkozott”, egyébként sem állt rossz hírben a községben. Három nap múlva ismét kihallgatták N. N.-t. Most is elismerte az orrosszal – egy katonaróvossal – folytatott nemi viszonyt, de ekkor már megjegyezte: nem tudta, nem merete viszonyukat megszakítani, mivel az orosz „*állandóan erőszakoskodott*” vele. Kapcsolatuknak csak az vetett véget, amikor az orosz orvost más szolgálati helyre, Kaposvárra rendelték. A bolhási nőnek saját elmondása szerint nem volt tudomása vérbajáról. Az orosz távozása után két hétre N. N. közöszült egy, a Bolhás községhez tartozó Imremajorban lakó férfival. Ezt követően sebet észlelt a testén, és késlekedve, de végül is orvoshoz ment. Nagyatádon megállapították a vérbajt, amit akkortól kezelték.⁵⁹

Egy nemi betegség terjesztésével vádolt 26 éves csurgói nő esetében rövid úton bebizonyosodott ez irányú ártatlansága. Bár köztudottnak számított számos orosz katonával folytatott nemi kapcsolata, azonban az orvosi vizsgálat egészségesnek találta. Lukács rendőr őrmester feljelentésében prejudikálta: orosz katonáktól kapott nemi bajt terjeszt a gyanúsított. A forrásban nem említik a prostitúció gyanúját, tehát ha még több férfival is folytatott viszonyt egyidejűleg, akkor sem merült fel ez esetben, hogy ezt ellenszolgáltatásért tette a szakácsnőként is dolgozó személy.⁶⁰

Egy másik 26 éves csurgói nőt is titkos kéjelgéssel vádolt meg a helyi rendőrség 1946 júniusában. N. N. anyja jelenlétében elismerte, hogy 1945 áprilisa óta nem állt alkalmazásban, árucserélgetésből tartotta fenn magát. Beismerte a Csurgón és környékén több férfival történt titkos kéjelgését, viszont tagadta, hogy ellenszolgáltatást kapott volna érte. (Tehát a gyanúsított és a kihallgató sem volt tisztában a titkos kéjelgés jelentésével, azaz hogy valamilyen ellenszolgáltatásért bocsátotta-e áruba testét.) Nem titkolta az orosz katonákkal 1945 áprilisában fenntartott „*szerelmi viszonyt*”, de ez esetben is tagadta, hogy anyagi haszonszerzés miatt tette volna.⁶¹ Kisdéák Ferenc rendőr hadnagy javasolta a nő internálását. A közrendre és közbiztonságra való veszélyességét munkakerülő életmódja adta, valamint hogy feketézésből és kéjelgésből tartotta fenn magát. Valamely hatóság, talán a helyi rendőrség politikai osztálya közel egy hónap múlva reagált írásban a feljelentésre. Utasította az illetékes helyi rendőrhatalóságot: derítsék ki, hogy a gyanúsított dolgozott-e az előbbi hónapokban, illetve folytat-e kéjelgést? Lukács Ferenc rendőr őrmester július 18-án három személyt hallgatott ki N. N. ügyében. Prostitúciójáról egyik sem tudott, de Horváth Istvánnénak tudomása volt arról, hogy a gyanúsított korábban több bolgár és orosz katonával „*jóban volt*”, akik akkor eltartották. Mindhárman állították: falvakba jár cserélgetni különféle dolgokat. Egyébként köztudottnak számított, hogy N. N. vadházasságban él egy csurgói férfival, aki eltartja őt. Horváthné szerint még e mellett is nemi kapcsolatra lépett egy másik helybeli férfival, de arról nem rendelkezett információval, hogy ezért fogadott-e el valamit.⁶²

59 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitanyságának iratai. 47/1946. sz.

60 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 930/1945. sz.

61 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgói Járási Kapitanyságának iratai. 1224/1946. köz. sz.

62 Uo.

A legális prostituáltak orvosi vizsgálatának díja 1946 augusztusától belügyminisztériumi rendeletre szobánként havonta 6 forintot tett ki. A magán- vagy nyilvános találkahelyek szobáiért havonta egyenként 18 forintot kellett fizetni. Az összeg kétharmadát „*Rendőri díjak és egyéb bevételi számla Budapest*” címen nyitott – 100.945. – számú postatakarékpénztári csekkszámára kellett befizetni – az államkincstárat illető fejezet javára a tárgyhót követő hónap másodikáig.⁶³ Ilyen jellegű adatok egyelőre Somogyból nem kerültek elő.

A vizsgált időszakban még természetesnek számított, hogy névvel, címmel írják meg az újságok a vélt vagy valós bűnök elkövetőinek tetteit. Egy 1946. szeptemberi híradás szerint a helyi rendőrség nyomozói tetten érték és csábítás büntette miatt őrizetbe vették a kaposvári Kovács Ferencné Kanizsai utcai lakost. Éppen a saját lánya bájait igyekezett áruba bocsátani. A jól értesült forrásnak arról is volt tudomása, hogy Kovácsnét a Kaposvári Királyi Törvényszék 1941-ben kerítés miatt már 1 év és 6 hónapi börtönbüntetésre ítélte.⁶⁴

Darázdsi Miklósné 1946 októberének elején elérkezettnek érezte az időt Nagyatádon egy vállalkozás indítására. Nyilvános találkahelyet szándékozott nyitni a Vörös-féle épületben, a Gyár utca 64. szám alatt, amely eredetileg is ilyen célra készült.⁶⁵ A források szerint az alapvető problémát az okozta, hogy a nagyközség főjegyzője közölte: nem tud más lakhelyet biztosítani az épületben akkor ideiglenesen lakóknak. Dr. Pataki Vince október 25-i levelében a 66-os számú házat említette. Az irat hátlapján a rendőrségi ügyintéző feljegyezte: „*Benti körülmények az érdekelttel közvetlenül közölve, amíg helyiséget nem kap, kéri a kérelmet függőben hagyni. 1946. XI. 23.*” Darázdsiné még 1947 februárjában is találkahely nélkül volt, mivel a lakóknak továbbra sem tudtak épületet, lakást biztosítani. Február 22-én visszaadták a kérelem mellékleteit a vállalkozónak, de jelezték számára, ha megfelelő helyet talál, újból nyújtsa be igényét.⁶⁶

Két fiatal babócsai nőt kísért be 1946 októberében – valószínűleg szóbeli feljelentésre – egy barcsi rendőr hadnagy a járási rendőrkapitányságra. Itt a járási tisztiorvossal megvizsgáltatta őket, aki kórházba utalta a titkos kéjelgéssel gyanúsítottakat. A kiterjedt nyomozás kiderítette róluk, hogy napszámosok. „*Megjegyezni kívánom, hogy nevezett gyanúsítottakat az átvonuló orosz katonák magukkal vitték és nemi betegségeket ott kaptak*” – írta Horváth József járőrvezető az ügy aktájába. A két 1926-ban született nő Babócsán, a cigánytelepen lakott.⁶⁷ A továbbiakban a nemi betegségüket gyógykezeltethették, mert egyéb irat nincs az aktában. A járőrvezető megjegyzése, hogy az oroszok „*magukkal vitték*” őket, elegendő lehetett a titkos kéjelgés vádjának elejtésére, mivel nem önszántukból tartottak velük.

Egy Baracson szolgálatot teljesítő próbarendőr a Magyar Államrendőrség Barcsi Határrendészeti Kapitányságán, tehát saját munkahelyén 1946. október 10-én feljelentést tett a Rinya utcai legális találkahelyen dolgozó – név szerint említett – egyik kéjné ellen. Eljárást kívánt indíttatni ellene, talán megfertőztetését szándékosnak vélte. Történt, hogy a próbarendőr október 2-án rendes fizető kuncsaftként igénybe vette a kéjné

63 MNL SML XXIV. 13. Magyar Államrendőrség Csurgoi Járási Kapitányságának iratai. 2101/1946. köz. sz. A fizetendő díjat az 1946. július 24-én kelt 546.750/1946. IV. 12. B. M. sz. rendelet 4 §-ának f. pontja határozta meg.

64 Saját lányát bocsájtotta áruba. *Somogyi Hírlap*, 1946. szeptember 10. 4. p.

65 MNL SML XXIV. 17. Magyar Államrendőrség Nagyatádi Járási Kapitányságának iratai. 942/1946. köz. sz. A kérelem mellékletei nincsenek az aktában.

66 Uo.

67 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitányságának iratai. 823/1946. köz. sz.

szolgáltatását, és rövidesen nemi betegség tüneteit tapasztalta magán, majd dr. Villax is igazolta a kankós fertőzést. A rendőrség nem tulajdonított különösebb fontosságot az ügynek. Az akta hivatali feljegyzése szerint egyszerűen elintézhető eset volt. A kéjnéőt a barcsi járásorvos kórházba utalta, és mivel ott megjelent, rendőri részről további intézkedést nem igényelt.⁶⁸

N. N. budapesti „*kéjnéő a bordélyházban működött bárcakönyvét bevontam*”, mert nemi betegnek találatott 1946. október 31-én, tudatta írásban a Magyar Államrendőrség Nagykanizsai Városi Kapitanysága a Barcsi Rendőrkapitanysággal. „*Nyilvános házba újabb orvosi vizsgálat szerint fel nem vehető.*” Kezelésének ellenőrzését kérték, mivel Barcsra távozott a nő. Az akta hátlapján november 4-én megjegyezték: „*Orvosi vizsga [sic!] után a kaposvári közkórházba utalva. További intézkedést nem igényel.*” A Zala megyei város rendőrsége másik két kéjnéőről is hasonlókat közölt ekkortájt. Egy 34 éves budapesti nemi beteg kéjnéő is Barcsra távozott, ugyanígy egy 31 éves makói származású. Előbbinél megjegyezték, hogy bordélyházban (amelyek legálisan 1928. május 1-től nem lehettek Magyarországon!), utóbbinál, hogy kéjnéőtelepen dolgozott. A nyilvántartásból mindegyiket törölték.⁶⁹

A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének szigetvári csoportja, amely nem sokkal korábban alakult újjá, 1947 áprilisában harcot hirdetett a prostitúció ellen, és küzdelmet a nemi betegségek visszaszorítására, illetve a szegények támogatását is zászlajára tűzte.⁷⁰ Előbbi működésükről még nem kerültek elő források.

Kaposvárott 1947 nyarának legvégén az egyik éjszakai „*erkölcsrendészeti razzia*” során a rendőrök 49 „*gyanús nőt állítottak elő*”.⁷¹ Egy másik ellenőrzés kapcsán azt jelentették, hogy életvitelük, tényleges vagy feltételezett titkos prostitúciójuk miatt kötelezően megvizsgáltak tizenegy nőt, hogy nemi betegek-e? Arról nem tudósít a forrás, hogy titkos prostitúció miatt indul-e ellenük eljárás?⁷²

A Népjóléti Minisztérium Egészségügyi Osztálya 1947 őszén rendelettervezetet készített az egész országban egyre jobban elszaporodó nemi betegségek miatt. A hírről tudósító egyik helyi újság szerint ez majd gyökeresen meg fogja változtatni az addigi rendszert. Ugyanis azokat a nőket, akik alaposan gyanúsíthatók azzal, hogy titkos prostitúciót üznek, egészségvédelmi felügyelet alá fogják helyezni. Kéthetenként jelentkezniük kell a nemibeteg-gondozó intézetnél, ahol minden alkalommal alapos orvosi kivizsgálásban részesülnek. Ez az „*egészségvédelmi felügyelet*” legfeljebb két évig tarthatna. A felügyeleti idő alatt minden lakcímváltozást és egyéb mozgást jelezni kell a hatóságoknak. Akik nem tartják be ezeket, azokat szigorított felügyelet alá helyezik, és ugyanúgy járnak el velük szemben, mint a rendőri felügyelet alatt álló nőkkel. Az új rendelet végrehajtásától megfelelő eredményeket vártak, feltételezték, hogy ezáltal ezek a nők változtatni fognak életmódjukon, és „*kenyerüket tisztességes módon igyekeznek biztosítani*”. A kaposvári újságíró helyeselte, hogy szigorú rendelettel küzdjék le a prostitúciót, mert Somogy megyeszékhelyén „*is elég sűrűn fordulnak elő olyan megbetegedések, amelyek mind-mind ilyen titkos prostituáltak bűnei*”.⁷³

68 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitanyságának iratai. 1091/1946. köz. sz.

69 MNL SML XXIV. 12. Magyar Államrendőrség Barcsi Járási Kapitanyságának iratai. 1198., 1199., 1200/1946. köz. sz.

70 Harc a prostitúció ellen. *Somogyvármegye*, 1947. április 14. 2. p.

71 Erkölsrendészeti razzia negyvenkilenc előállításal. *Somogyi Hírlap*, 1947. augusztus 31. 5. p.

72 A kaposvári rendőrkapitanyság... *Somogyvármegye*, 1947. szeptember 1. 2. p.

73 Megindul a harc Kaposvárott is a titkos prostitúció ellen. *Somogyi Világosság*, 1947. november 18. 3. p.

Egy 1947. december közepén végrehajtott nagyszabású razzia következtében 23 férfit és 15 nőt állítottak elő a kaposvári éjszakából. A forrás szerint egyszerűen „nem tudták igazolni, miből telik mulatozásra”. A rend őreinek ez elég volt a rendőrségre való bekíséréshez, mondván, hogy nyilvánvalóan nem tisztességes úton szereztek az éjszakai élethez szükséges pénzt. „Az előállítottak átkerülnek a törvényszékre és a járásbíróságra, ahol a törvény igazságos szigora bünteti meg a társadalom és főleg az új magyar társadalom egyáltalán nem kívánatos elemeit.” A razziából az írás témáját azonban közvetlenül csak Rázus Gyuláné személye érintette, ugyanis „az ismert kaposvári szépasszonyt” leánykereskedelemmel, illetve kerítéssel vádolták, és átadták az államügyészségnek. Megemlítették, hogy „már féléve különváltan él férjétől és az utóbbi időben leánykereskedelmi 'üzletekkel' foglalkozott”.⁷⁴ Utóbbi tény kihangsúlyozása ellenére ugyanezen lapszámban az elhagyott férj, akinek a nevét felesége névhasználatá miatt meghurcolták, nyilatkozatot tett közzé. A nem mindennapi megnyilvánulásra a Nyílt-tér rovatban talált alkalmat. („E rovatban közzétett cikkekért a szerkesztőség felelősséget nem vállal.”) Ebben Rázus Gyula kaposvári vendéglős lakonikus tömörséggel fogalmazott: „Hat hónap óta különváltan élő feleségemért sem anyagi, sem erkölcsi felelősséget nem vállalok.”⁷⁵ A Somogyvármegye napilap azt is tudni vélte, hogy Rázusné „tisztos polgári családok elkényeztetett gyermekeiből [...] jól fizető férjvendégeknek” háremet tartott fenn. A cikk végén megnyugtatóan hozzátették: további razziák lesznek, hogy az éjszakai életből eltávolítsák az „erkölcsi kalandorokat”.⁷⁶ Utóbbi újság két nap múlva azt közölte, hogy kábítószerre kellett a pénz a kerítőnőnek. A fiatalasszony tagadott, mondván, a Zomatin-injekciókat gyomorműtétje miatt adatta magának, de „áldozatai” ellene vallottak. A lányok szerint a férfi vendégektől kapott összeg nagyobb részét Rázusné magának tartotta meg, az ajándékokat elvette, és rábeszélte őket további kuncsaftokkal való ismerkedésre.⁷⁷ A Somogyi Világosság azt is tudni vélte, hogy nemcsak morfiumra, hanem kvarcolásra is költötte a titkos prostitúcióból származó pénzt Rázus Gyuláné, a Széchenyi téri leánykereskedő, aki ezenfelül alkoholista is volt a lap szerint. A hír az újság szerint „Kaposvár közvéleményét mélyen megbotránkoztatta”. Azt is megírták, hogy a háromszobás bűnbarlang egyik kétágyas szobája a „futóvendégeknek volt berendezve”. Összesen hatan vallottak a „szépasszony” ellen. Végül megjegyezték: Rázusné tagadta a leánykereskedést.⁷⁸

1948 áprilisában első fokon kétévi fegyházra ítélték Rázus Gyulánét. Zárt tárgyaláson háromrendbeli kerítés és titkos találkahely fenntartása büntetében mondotta ki bűnösnek a törvényszék, és ezért halmazati büntetésül ötévi jogvesztésre is ítélték. A büntetés kitöltésébe az előzetes letartóztatásban eltöltött három hónapot és 14 napot beszámították. Az ítélet ellen az ügyész fellebbezett és szigorított dologház büntetést javasolt. A védő a vádlott felmentéséért fellebbezett, így az ítélet nem volt jogerős.⁷⁹ A fellebbezést követően a Pécsi Ítéltábla új eljárásra utasította a kaposvári törvényszéket. Zárt tárgyaláson kétrendbeli kerítés büntette miatt az ismert kaposvári nőt 1948

74 Lefogták a kaposvári éjszaka kétes egzisztenciájú alakjait. *Somogyi Hírlap*, 1947. december 16. 1. p.

75 Nyilatkozat. *Somogyi Hírlap*, 1947. december 16. 4. p.

76 Nagyszabású razzia Kaposváron. *Somogyvármegye*, 1947. december 15. 1. p.

77 A morfium vitte a bűn útjára a fiatal lányokkal kereskedő Rázusné. *Somogyvármegye*, 1947. december 17. 3. p.

78 Morfiumra és kvarcra költötte a lányoktól kicsalt pénzt Rázus Gyuláné, a széchenyitéri leánykereskedő. *Somogyi Világosság*, 1947. december 17. 1. p. Az akkori (Kaposváron 1911-től már a második helyszínen létezett) Széchenyi tér az 1980-as években városrendezési okok miatt gyakorlatilag eltűnt, elnevezése pedig 1990 nyarán szűnt meg, és lett belőle a Berzsényi utca eleje.

79 Két évi fegyházra ítélték Rázus Gyulánét. *Somogyi Hírlap*, 1948. április 6. 3. p.; Két évet kapott Rázusné, aki leányokkal kereskedett. *Somogyvármegye*, 1948. április 4. 5. p.; Két évi fegyházra ítélték a „híres szépasszonyt”, Rázus Gyulánét. *Somogyi Világosság*, 1948. április 4. 3. p.

nyarának végén újfent bűnösnek nyilvánították, de ekkor már csak 1 évi és 6 hónapi börtönbüntetésre ítélték. A vádlottat a jogi eljárás során továbbra is fogva tartották.⁸⁰ „A híres kaposvári szépasszony” már közel egy éve a kaposvári fogházban volt, amikor ügyvédje 1948 őszének közepén elérte, hogy szabadlábra helyezték.⁸¹

Név nélkül említették a *Somogyi Hírlapban* 1948 elején azt a nagyatádi házaspárt, akiket kerítés gyanúja miatt vettek őrizetbe. A cikket író tudni vélte, hogy „rendszeresen, üzletszerűen foglalkoztak kerítéssel”. Korábban egy 15 éves árva leányt fogadtak fel szolgálónak, majd rövidesen kényszerítették, hogy „a vendégekkel szórakozzon”. Az ellenszolgáltatást ráadásul teljes mértékben a házaspár vágta zsebre. Az államügyészség intézkedésére mindketten előzetes letartóztatásba kerültek.⁸² Itt sem azt írta a napilap, hogy prostitúcióra kényszerítették a leányt, hanem a sokkal eufemisztikusabb „szórakozzon” kifejezést használta, talán a célközönség vélt vagy valós „szóerkölcsei” igényei miatt. Ugyanezt az ügyet a *Somogyi Világosság* is megírta. Ebből név szerint megtudható, hogy Horváth Ferenc és felesége hosszabb ideje folytatott ilyen, kerítés jellegű, büntetendő tevékenységet.⁸³

Figyelemre méltó, hogy ebben a korszakban kerítés miatt általában nőket ítélték el. 1948 tavaszán a fentebb említett Horváth Ferencné nagyatádi lakost az illetékes törvényszék jogerősen egyévi börtönre és háromévi jogvesztésre ítélte.⁸⁴ Ez idő tájt egy másik somogyi járási székhelyen, Csurgón is letartóztattak egy helybeli kerítőt. A rendőrség szerint özv. Ott Lajosné „keretszerűen foglalkozott kerítéssel”.⁸⁵

Egyesek középkori jellegű prostitúcióellenes intézkedéseket szorgalmaztak, mint történt az 1948 januárjában. Lehetséges, hogy csak egy számunkra ismeretlen hírlapi kacsá inspirálta az egyik kaposvári újság munkatársát, amikor Garamvölgyi Vilmos rendőr ezredest, a kaposvári kapitányság vezetőjét meginterjúvolta. A cikk sikeresnek igyekezett beállítani a háború után meglazult erkölcsökkel szemben fellépő rendőrség és igazságügyi hatóság munkáját. A rendőrtiszttel folytatott beszélgetést az a hír vagy álhír inspirálhatta, hogy a közelmúltban az egyik meg nem nevezett hazai városban kilátásba helyezték: ha szép szóval, intéssel nem sikerül az „éjszaka pillangóit megrendszabályozni”, akkor kopaszra nyírják őket. Ezzel vélték elriasztani ezeket a nőket a „könnyelmű élettől”. Garamvölgyi a középkort idéző rendszabály alkalmazását rövid úton kizártnak tartotta Kaposvárott, „mert az emberi szabadságjogokat mindenkivel szemben tiszteletben tartjuk”. Meglehetősen felvilágosult, humánus nézetei ismerhetők meg nyilatkozatából. „Ezen a téren nálunk az a helyzet, hogy ezt a problémát szociális kérdésnek tekintjük” – mondotta az ezredest. Célként jelölte meg a razziákról bekísért nők munkára nevelését, illetve számukra munkalehetőség szerzését. „A társadalom hasznos tagjává” igyekeznek tenni őket. Véleménye szerint általában azok kerülnek ebbe a szomorú helyzetbe, akik nem tudnak elhelyezkedni, s rögtön felhagynak éjszakai életükkel, mihelyt tisztességes megélhetéshez jutnak. Állandó razziákat helyezett kilátásba, különösen a titkos találkahelyeket szándékoztak felkutatni a rendőri szervek. Sőt, szerinte ezen a téren már sikerült rendet csinálniuk. A cikk további részében egy uzsorás ügyéről nyilatkozott.⁸⁶

80 Egy évi és hat hónapi börtönbüntetésre ítélte a bíróság Rázus Gyulánét. *Somogyi Hírlap*, 1948. augusztus 31. 3. p.

81 Szabadlábra helyezték Rázusnét, a híres kaposvári szépasszonyt. *Somogyi Hírlap*, 1948. október 16. 3. p.

82 Kerítő házaspárt fogtak el Nagyatádon. *Somogyi Hírlap*, 1948. január 31. 2. p.

83 Üzletszerű kerítésért eljárás indult egy nagyatádi házaspár ellen. *Somogyi Világosság*, 1948. február 3. 1. p.

84 Egy évi börtön kerítésért. *Somogyi Hírlap*, 1948. április 9. 4. p.; Nagyatádi kerítőt. *Somogyi Világosság*, 1948. április 8. 3. p.

85 Letartóztatott kerítőt. *Somogyi Hírlap*, 1948. április 21. 4. p.

86 Kaposváron nem nyírják kopaszra az éjszaka pillangóit. *Somogyi Hírlap*, 1948. január 31. 3. p.

Kaposvár vezetősége 1949 februárjának végén rövid újságcikkben is felhívta a lakosságot a kormányrendeletek és a helyi szabályrendeletek betartására. Csendet és rendet követelt a megyeszékhelyen. A forrás nem tér ki rá, hogy mi váltotta ki ezt a „rendpárti” megnyilatkozást. A témát mindez azért érinti, mivel külön nem említi a prostitúciót.⁸⁷ Eddigre a nyilvánosság előtt jobbára a „szőnyeg alá söpörték” a prostitúciót, bár hivatalosan nem szüntették meg. A titkos kéjelgés a kommunista hatalomátvételt követően is létezett, de ez külön tanulmány tárgyát képezi.

Kaposvár félvilági életével foglalkozó, szociográfiai jellegű kis írás jelent meg az egyik helyi napilapban 1949 augusztusában. A szerző a város éjszakai mulatóhelyeinek életébe enged bepillantást. Elítélően ír az itt megismert életformáról. Harcos, „osztályalapon” megfogalmazott soraiból megtudhatjuk, hogy „*viselkedésükből kisír a polgári életforma csődje*”. A végső konklúzió: „*Vége a nagy farsangnak, az iszonyú ceheknek, jó lenne hazafutni innen, lépni a cifra rongyokat, lemosni carteris raffinált kenőcseit, pirosra súrolt arccal, szolid pulóverben, rakott szoknyában hivatalba járni, tartozni valahová, ahol az életnek értelme van.*”⁸⁸ A téma szempontjából azért érdemel figyelmet az írás, mivel kifejezetten prostitúcióról nincs benne szó, ami pedig általában az úgynevezett éjszakai élet velejárója.

A kommunista hatalomátvétellel az 1940-es évek végétől gyakorlatilag megszűnt a prostitúció legális formája Magyarországon. Az ún. szocializmusnak az 1949. évi alkotmányban is deklarált elvei, erkölcsi felfogása nem tűrte, nem tűrhette a prostitúciót, hiszen az sérti az emberi méltóságot, az uralkodó értékrendet, ezért minden formája üldözendő cselekménynek számított.⁸⁹

Az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában New Yorkban, 1950. március 21-én kelt nemzetközi egyezményt Magyarországon az 1955. évi 34. törvényerejű rendelet tette hatályossá. A New York-i Egyezmény 28 pontja a prostitúció és az emberkereskedelem ellen lép fel. Első részeiben kötelezi a szerződő felet azoknak a személyeknek a megbüntetésére, akik részt vesznek a prostitúcióban. Magában foglalja még, hogy a törvény külföldi állampolgárokra is vonatkozik. Szabályozza a nemzetközi, illetve a kiadatási jogokat, valamint azt, hogy tilos nyilvántartást vezetni a prostituáltakról. Továbbá kötelezi a szerződő felet egy szervezet fenntartására, mely a prostitúciót felkutatja, illetve kötelezi a szerződő felet a prostitúció terjedésének akadályozására. Az egyezményben részt vevő fél köteles akadályozni az emberkereskedelmet, védeni ellene a be- és kivándorlókat, s felhívni az emberek figyelmét a jelenségre. Magában foglalja még, hogy a szerződő fél köteles adatokat gyűjteni külföldi állampolgárságú, prostitúcióval foglalkozó személyekről, és azokról, akik őket esetlegesen hazájuk elhagyására rábírták, és ezeket az adatokat az illető állam hatóságaival megosztani.⁹⁰

87 Csend és rend legyen Kaposváron! *Somogyi Hírlap*, 1949. február 27. 3. p.

88 (sz.): Az éjszaka császárai. *Somogyi Hírlap*, 1949. augusztus 20. 2. p.

89 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1955. évi 34. számú törvényerejű rendelete az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről. *Magyar Közlöny*, 1955, 811 – 815. p. A jogszabály szövegéből számos pont prostitúcióellenesként citálható. Pl.: 2. § (1) A Magyar Népköztársaság a munkások és dolgozó parasztok állama. 9. § (1) A Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének alapja a munka. (2) Minden munkaképes polgárnak joga, kötelessége és becsületbeli ügye, hogy képességei szerint dolgozzék. [A prostitúciót nem tekintették munkának.] 45. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja polgárai számára a munkához való jogot és a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazást. 51. § A Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét.

90 <http://politikapedia.hu/a-magyar-koztarsasag-alkotmánya> (Letöltés időpontja: 2017. szeptember 12.)

A tanulmány csak mozaikszerűen villanthatta fel a második világháború vége és az azt követő néhány év Somogy vármegyei prostitúciós helyzetképét, ami a feltárt források adta lehetőségek következménye. Helytörténeti és szakirodalmi újdonsága, hogy számos olyan prostitúciós esetet ismertet, amely a különféle megszálló haderőkkel kapcsolatos. Ezeknek az ismertté vált eseteknek nagy része kiválóan jellemzi a hatalmi viszonyokat, amelyek a katonailag legyőzött Magyarország egyik törvényhatóságának területén ideiglenesen fennálltak. Emellett árnyalja azt a képet, hogy a szovjet Vörös Hadsereg egyes tagjai milyen szexuális lehetőségeket kaptak, illetve szereztek maguknak. Az írásban zömében titkos kéjelgőkről esett szó, ugyanis a legális prostitúció ezekben az években rendkívül visszaszorult. A magukat prostituálók jelentős részénél nem beszélhetünk kényszerről, sokan közülük csak éltek a történelmi, illetve hadi helyzet adta lehetőséggel, és az adott viszonyokhoz képest ideig-óráig jelentősen jobban élhettek. A szovjet kötelékben harcoló katonákkal „szexuálisan kollaborálók” megítélése csak néhány tanúvallomásból rekonstruálható. Ha a helyi közösség tudta, hogy nem önként vagy esetleg tényleg szerelemből folytatott egy leány vagy nő viszonyt idegen katonával, akkor nem volt jellemző erkölcsi elítélése. Hasonló volt a megítélésük a jogilag titkos kéjelgést életszükségletekért (élelemért, ruháért, tüzelőért stb.) folytatóknak is. A feltárt forrásokban, jellegükönél fogva is, a prostitúciót „nagyüzemben”, önként gyakorlók negatív megítéléséről szintén nem esett szó. A tanulmány azt a köztudott tényt is alátámasztja, hogy 1945–1946 során a szovjet megszállóknak Somogy megyében nemcsak alapvető (élelem stb.), hanem nemi szükségleteit is bőségesen ki kellett elégíteni, bár ezek a jóvátételi egyezményekben nem kaptak helyet. Azt, hogy a szovjet katonáknak szexuális örömeiket szolgáltatókat sem az irodalomban, sem a történeti munkákban, sem a közbeszédben különösebben nem bélyegezték meg, talán annak köszönhető, hogy mint „felszabadítóknak”, illetve a Szovjetunióban a második világháború alatt előrenyomuló német és magyar katonaság hasonló tettei miatt, ez „alanyi joga járt”. Egészen máshogy alakult volna a kitudódott „szexuális kollaborációkat” elkövetők korabeli és későbbi megítélése, ha Magyarország nem került volna évtizedekre Moszkva érdekszférájába.⁹¹

91 Lásd a franciaországi példákat, ahol nem egy nőt a második világháború alatti németekkel való nemi kapcsolatuk miatt a felszabadulást követően elítéltek.

REZÜMÉK

KÁDÁR TAMÁS:
EGY FIGYELEMRE MÉLTÓ DRÁVA-VIDÉKI FŐÚR
A 13. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBŐL: PÉC NEMBELI GYÖRGY FIA DÉNES
NÁDOR ÉS ORSZÁGBÍRÓ KÖZÉLETI PÁLYÁJA

A tanulmány egy, a mai Dunántúlon és a Drávántúlon birtokos nemes pályafutását tekinti át. A szerző az új kutatási eredmények felhasználásával egy, a korábbiaknál pontosabb életrajzot alkotott, emellett a szakirodalom számos – a téma kifejtése során előkerült – tévedését, pontatlanságát is korrigálta.

NÜBL JÁNOS:
A SOMOGYI HÁTORSZÁG A „NAGY HÁBORÚ” ELSŐ HÓNAPJAIBAN

Az 1914. esztendő háborús hónapjai mélyreható társadalmi és gazdasági változások sorozatát indították el Magyarországon. A háborút viselő Monarchiában – a villámháború ígézetéből kijózanodva – felértékelődött a hátország szerepe. A tanulmány megkísérli bemutatni, hogyan alkalmazkodott Somogy vármegye népessége a megváltozott viszonyokhoz, és hogyan vált mindennapjai részévé a háború.

HALL GÉZA: HADIFOGSÁGOM NAPLÓJA.
A BEVEZETŐT ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA, A SZÖVEGGONDOZÁST VÉGEZTE:
NÜBL JÁNOS

A forrásközlés keretében a kaposvári születésű Hall Géza visszaemlékezése kerül publikálásra. A híres-neves cs. és kir. 44. gyalogezred („rosseb ezred”) hadnagya az első világháború utolsó napjaiban az olasz fronton esett francia hadifogságba. A napló formátumú visszaemlékezés egyes fejezetei a Piave-front végőráiról, a hadifoglyok szállításáról, s a Franciaország középső részén elhelyezkedő saint-angheau-i hadifogolytáborban raboskodók mindennapjairól festenek érzékletes képet.

RÉCSEI BALÁZS:
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KAPOSVÁRI EMLÉKEZETHELYEINEK
TÖRTÉNETÉBŐL

A tanulmány egy kiterjedtebb kutatás előzetes részeredménye. A feltáró munka az első világháborúra vonatkozó, Kaposvárott 1945-ig tervezett, illetve megvalósított emlékezhelyek forrásaira koncentrált. Az alapkutatás nem mellékesen arra is kiterjedt, hogy ezeknek az emlékezhelyeknek milyen szerep jutott a két világháború közti időszakban. Kik, mikor és milyen alkalmakkor „használták”, illetve tisztelték meg ezeket az helyeket, illetve mi lett a sorsuk. Az írásba természetesen néhány megvalósításának története is belekerült. A szerző az emlékezhely fogalmát Pierre Nora

nyomán használja. Nora szerint a folyamatosság érzése a modern korban eltűnőben van. Az emberek kényszerűségből helyekbe, objektumokba költöztetik át a történeti tudat jelesebb csomópontjait. Monumentumokkal, emlékezhelyekkel „láthatóvá” tesznek történéseket, személyeket, helyeket, mivel a hagyományos kollektív emlékezet már nem működik a tömegtársadalmakban, mert annak korábbi közege szétzilálódott.

KISS NORBERT PÉTER:
A SOMOGY VÁRMEGYEI RENDŐRSÉGI SZERVEK JELENTÉSEI
A KÖZRENDRŐL ÉS A KÖZBIZTONSÁGRÓL (1945–1947)
(FORRÁSKÖZLÉS)

A tanulmány az 1945-ben felállított államrendőrségi szervezet Somogy megyei járási kapitányságainak egyik fontos feladatát veszi górcső alá. A járási rendőrkapitányok kötelessége volt félhavonta, utóbb havonta jelentéseket készíteni az adott járás közbiztonsági, közrendészeti, politikai állapotáról. Ezekben a jelentésekben igen érdekes és fontos bel- és külpolitikai, társadalmi, gazdasági, kulturális történésekről, eseményekről olvashatunk, amelyek meghatározták a vizsgált években az emberek mindennapjait (pl. a forint bevezetése, a pártok harca a hatalomért, a bélistázások, a fasizmus elleni harc stb.). A jelentések arra is rávilágítanak, hogy az újonnan kiépülő rendszer az államvédelmi és államrendészeti szervek útján teljes körűen ellenőrizni akarta az emberek életét. A közzétett források, a 85 darab jelentés információi alapján nem lehet maradéktalanul felvázolni Somogy megye 1945–1947 közötti történetét, azonban bizonyos körülményekre jobban vagy más szemszögből világítanak rá, kiegészítik a témában korábban publikáló szerzők műveit.

RÉCSEI BALÁZS:
A PROSTITÚCIÓ ÉS SZABÁLYOZÁSA SOMOGY VÁRMEGYÉBEN, 1945–1950

A szerző tanulmányában folytatja Somogy vármegye új- és modernkor eleji prostitúciótörténeti vázlatát. Az előző publikációkhoz képest új elem, hogy az 1945–1950 közti évekből számos elsődleges rendőrségi forrás is rendelkezésére állt. A főleg ezekből építkező írás számos társadalomtörténeti vonatkozással gazdagítja a szakirodalmat és a somogyi helytörténetírást. A szerző az elsődleges és a másodlagos források segítségével érzékletesen mutatja be a kéjelgésügy utolsó legális éveit Somogyban, kitérve a bőséges illegális vonulatra is. A tanulmány egyik fő sajátossága, hogy számos adalékkal szolgál egyes nőknek a különféle, Somogy megyén átvonuló vagy viszonylag hosszabban itt tartózkodó katonákkal folytatott kapcsolatáról, illetve ezek megítéléséről. Nem mellékesen a háborús és/vagy megszállási időszakban létezett viszonyok során „törvényszerűen” kialakult nemi erőszakokkal kapcsolatos toposzt is árnyalja számos eset bemutatásával.

FÜGGELÉK

2014

I.

RENDEZVÉNYEK

A 2013-ról áthúzódó *Bűn és bűnhődés* című 16. Folyosótárlatunkat 2014. március 31-én zártuk be.

A 17. Folyosótárlatunk 2014 áprilisában egy országos vándorkiállítás volt, amely Bethlen Gábor Emlékév keretében került hozzánk.

A 18. Folyosótárlatunk 2014. május 20-án nyílt meg *Az együttéléstől a kirekesztésig* címmel. Ebben a Somogy megyében a 18–20. század során élt zsidók életét igyekeztünk bemutatni.

2014. május 20-án 36. alkalommal rendeztük meg a Somogyi Levéltári Napot a *Zsidósors a Kárpát-medence délnyugati szegletében a 18. századtól 1945-ig* címmel. A konferencia helyszínéül a Takáts Gyula Megyei és Városi Könyvtár épületének előadóterme szolgált. A tanácskozást dr. Fülöp Tamás, a Magyar Nemzeti Levéltár megyei főigazgató-helyettese nyitotta meg, a levezető elnöki tisztelet pedig dr. Molnár Judit egyetemi docens, történész (SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék) töltötte be. Az érdeklődők először dr. Gózszy Zoltán egyetemi adjunktus (PTE BTK Újkortörténeti Tanszék) *A Somogy megyei zsidóság története a 18. században* című előadását hallhatták. Ezután következtek az MNL Somogy Megyei Levéltára munkatársainak előadásai. Polgár Tamás, a levéltár igazgatóhelyettese a 19. század első felében Somogyban élt zsidóságának a történetét és a korszak megyei közigazgatását mutatta be. Dr. Bósze Sándor levéltár-igazgató az 1848–49-es szabadságharc és az első világháború közötti, míg Csóti Csaba a két világháború közti somogyi zsidóság történetéről beszélt. Prof. Goran Crnković, a Rijekai Állami Levéltár igazgatója az 1938 és 1945 közötti zsidókérdésről értekezett Rijeka és Opatija vonatkozásában. Délután a holokauszt témaköréből hallhattak előadásokat az érdeklődők. Ruzsa Éva főlevéltáros (MNL Tolna Megyei Levéltára) *Holokauszt Szekszárdon*, dr. Paksy Zoltán főlevéltáros (MNL Zala Megyei Levéltára) *Zalai zsidósors 1944-ben*, dr. Molnár Judit egyetemi docens, történész *Cukor-kiskereskedés, kalapszalon, feljelentés, deportálás. Zsidósors Somogy vármegyében a második világháború alatt* címmel tartott előadást. Végezetül dr. Gyenesei József igazgatóhelyettes (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára) *A zsidótörvények végrehajtása Somogy vármegyében a kaposvári népbíróság periratainak tükrében* című előadása került sorra.

II.

TUDOMÁNYOS ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉG A LEVÉLTÁRBAN

A levéltár munkatársainak tudományos tevékenysége

Publikációk

Csóti Csaba:

Tömpe István, Somogy vármegye alispánja (1946–1948). In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Az MSZMP Somogy Megyei Bizottságának Archívuma felállításának története, 1962–1972. Andrásy Antal archívumvezető beszámolója, 1973. (Forrásközlés) In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Cigányrazzia Somogyban, 1944-ben. In: Márfi Attila (szerk.): *A légerek népe. Névtelen romák holokauszta.* Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 2014.

Domokosné Szalai Zsuzsanna:

Jankovich László, Somogy vármegye főispánja tiszteletére készített fényképalbum 1885-ből. Somogy vármegye tisztikarának adattára. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Kiss Norbert Péter:

Juta község története. Kaposvár, Profunda könyvek, 2014.

A Magyar Államrendőrség megszervezése Somogy vármegyében 1945-1946-ban. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Nübl János:

Somogy vármegye politikai közéleté az 1914. júliusi válság idején. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Somogyi katonák a „Nagy Háború” első hónapjaiban. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Polgár Tamás:

A csurgói kisgazdamozgalom az 1920-as években. In: *A két somogyi földosztó miniszter.* Nagyatád, Nagyatád Város Önkormányzata, 2014.

Récsei Balázs:

A kaposvári Kossuth Lajos-szobor történetéből. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Az első kaposvári Rippl-Rónai József-szobrok történetéből. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

A kaposvári Németh István-szobor történetéből. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében 1919-1945. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Vonyó Anita:

Részletek a meryei Csendes János közös hadseregbeli katonai szakács naplójából (1910–1913) (Forrásközlés). In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.* Kaposvár, MNL SML, 2014.

Récsei Balázs szerkesztette a *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 43–44.* kötetét, amely 2014-ben jelent meg.

A Somogy Megyei Levéltár munkatársai 16 tudományos és ismeretterjesztő előadást tartottak.

A levéltár munkatársainak közművelődési tevékenysége

A levéltár munkatársai a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan 2014-ben is széleskörű közművelődési feladatokat láttak el.

A 2014. évi 44. „Mogersdorf” Nemzetközi Kultúrtörténet Szimpóziumot Vas megye rendezte Kőszegen 2014. július 1–4. között. Somogy megyét intézményünk részéről 2 fő, dr. Bősze Sándor és Balogh Eszter képviselte.

2014. június 21-én a *Múzeumok Nyári Éjszakája a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárában* címmel levéltári éjszakát tartottunk. A levéltár műemléképületében az rendezvény során a látogatók megismerkedhettek a levéltár „anekdotakincsével,” a 18–20. századi iratokból kibontakozó mindennapok történetével. A bemutatók és a látványraktári séta során néhány különleges irat és a családfakutatáshoz szükséges dokumentumok is kézbe vehetőek voltak a nagyközönség számára. Az érdeklődők megtekintették a nagy sikerrel májusban megnyitott zsidóságtörténeti kiállítás is. A levéltár „bejárása” során játékos vetélkedőn vehettek részt a látogatók.

2014. szeptember 26-án az MNL Somogy Megyei Levéltára már másodszor kapcsolódott be a *Kutatók Éjszakája* programsorozatba, ahol a 20. század nagy háborúiról tájékozódhattak a történelem szerelmesei. A *Világháborúk Éjszakáján* az első világháború kitörésének 100., a holokauszt, illetve az 1944-es német és szovjet megszállás 70. évfordulójának magán- és hivatalos dokumentumaival ismerkedhettek meg a résztvevők.

A levéltár helyzetéről és munkájáról, munkatársaink tevékenységéről számos újságcikk és nyilatkozat jelent meg a helyi és az országos médiában.

Folyamatosan bővült levéltárunk honlapja. Ezt, valamint a rendezvények előkészítését segítette számítástechnikai munkájával Fejes László és Szerelem Péter. A honlap tartalmát Récsei Balázs szerkesztette, gondozta.

A levéltár munkatársainak néhány tagja a Magyar Levéltárosok Egyesületének (MLE). Bősze Sándor tagja volt a MLE választmányának, az Önkormányzati Levéltárak Tanácsának, a Pécsi Akadémiai Bizottság Város- és Községtörténeti Munkabizottságának, a Somogy Megyei TIT elnökségének, a kaposvári utcaneveket és emléktáblákat elbíráló városi bizottságnak, valamint az OKM Levéltári Akkreditációs Szakbizottságának.

KUTATÓ- ÉS ÜGYFÉLSZOLGÁLAT

A kutatószolgálat legfontosabb mutatói:

Kiadott kutatási engedélyek száma: 145 db

Ebből:

- Kaposvári: 42
- Egyéb Somogy megyei: 47
- A levéltár illetékességi körén kívüli magyarországi településekről: 52
- Külföldi: 4 (Ausztrália, USA, Horvátország)

Kutatási esetek száma: 774

Az ügyfélszolgálati munka főbb mutatói:

Ügyfelek száma: 545 fő

Iratkölcsönzés: 1 eset

A szakkönyvtári munka főbb mutatói:

Levéltárunk könyvtárát 16 kutató használta 66 esetben.

Ebből:

- Kaposvári: 3 fő
- Egyéb Somogy megyei: 7 fő

Könyvtárunk 2014 folyamán 161 kiadvánnyal lett gazdagabb, amelyekhez vétel, ajándék vagy csere útján jutottunk.

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR SOMOGY MEGYEI LEVÉLTÁRÁNAK
DOLGOZÓI
2014. DECEMBER 31-ÉN

Balogh Eszter segédlevéltáros
Bíróné Fridrich Anita levéltári kezelő
Bók Béláné levéltári kisegítő
Bóna Károly levéltári kezelő
Csóti Csaba főlevéltáros
Fejes László segédlevéltáros
Gulyásné Nagy Anikó gazdasági ügyintéző
Kesztyüsné Csuti Judit segédlevéltáros
Kiss Norbert Péter levéltáros
Kozmóczki Béláné levéltári kisegítő
Mózsáné Deme Angéla ügyviteli alkalmazott
Nübl János levéltáros
Polgár Tamás igazgatóhelyettes, főlevéltáros
Récsei Balázs főlevéltáros
Sajti Tamás levéltári kezelő
Szabó Tamás Antal levéltári kezelő
Szerelem Péter levéltári informatikus

2015

I.

RENDEZVÉNYEK

Levéltári napot, illetve más konferenciát az intézmény költözése miatt 2015-ben nem rendeztünk.

II.

TUDOMÁNYOS ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉG A LEVÉLTÁRBAN

A levéltár munkatársainak tudományos tevékenysége

Publikációk

Balogh Eszter:

Adalékok az egyházak államvédelmi megfigyeléséhez. *Betekintő*, 2015, 3. sz.

Csóti Csaba:

Cigányrazzia Somogyban, 1944-ben. In: Márfi Attila (szerk.): *A légerek népe. Névtelen romák holokausztja*. Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 2014.

Kiss Norbert Péter:

Az ÁVH jelentései a Somogy megyei tsz-ek helyzetéről (1953–1958). *Betekintő*, 2015, 3. sz.

Polgár Tamás:

Új épületbe költözik az MNL Somogy Megyei Levéltára. *Levéltári Szemle*, 2015, 1. sz.

Récsei Balázs:

Egyesületekkel egy bordély ellen. Marcali, 1924–1925. In: Mayer László–Tilcsik György (szerk.): *Szorosadtól Rijekáig*. Budapest, 2015, Magyar Levéltárosok Egyesülete.

A Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárának munkatársai a 2015. év folyamán 20 tanulmányt, forrásközlést, cikket írtak és 9 tudományos és ismeretterjesztő előadást tartottak.

Továbbra is élt a Rijekai Állami Levéltárral az a kétezres évek elejétől működő szakmai kapcsolat, amelynek keretében a somogyi levéltárosok rendezik és jegyzékelik az ottani magyar nyelvű iratok egy részét, a horvát levéltárosok pedig részt vesznek a kaposvári levéltári napon, amelyen – hagyományosan – előadást is tartanak. Ez év júniusában 4 fő vett részt a Fiumei és magyar–horvát tengerparti királyi kormányzó iratainak rendezésében.

A levéltár munkatársainak közművelődési tevékenysége

Az MNL Somogy Megyei Levéltárának munkatársai a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan 2015-ben is széleskörű közművelődési feladatokat láttak el.

Intézményünk 2015 tavaszán – közel kétszáz év után – új épületbe költözött. Előtte a levéltár dolgozói a nagyközönség számára kinyitották az épület raktárait és változatos programokkal várták az érdeklődőket. 2015. február 6-án a *Levéltári búcsú* során vezetés nélkül lehetett bejárni az épület zegzugos termei.

2015. március 11. 14 órakor sor került az MNL Somogy Megyei Levéltárának új, a Kaposvár, Bartók Béla u. 8–10. szám alatti épületeinek átadására. Köszöntő beszédet mondott dr. Mikó Zsuzsanna, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója, Szita Károly, Kaposvár polgármestere, és dr. Hoppál Péter az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős államtitkára. A rendezvényen részt vett többek közt: dr. Fülöp Tamás az MNL főigazgató-helyettese, Jakó Gergely a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke, Gelencsér Attila országgyűlési képviselő, dr. Gyimesi Endre levéltári biztos.

Társulva a Múzeumok Éjszakája országos programsorozathoz, 2015. június 20-án az MNL Somogy Megyei Levéltárában is előadások, kerekasztal-beszélgetés és kamarakiállítás várta az érdeklődőket *Embermentések a vészorszakban Kaposváron* címmel.

A levéltár helyzetéről és munkájáról, munkatársaink tevékenységéről számos újságcikk és nyilatkozat jelent meg a helyi és az országos médiában.

Folyamatosan bővült levéltárunk új honlapja. Ezt, valamint a rendezvények előkészítését Fejes László és Szerelem Péter segítette számítástechnikai munkájával. A honlap tartalmát Récsesi Balázs szerkesztette, gondozta.

Néhány dolgozónk részt vett a Szakmai Koordinációs bizottság munkájában. Polgár Tamás tagja az MNL Közalkalmazotti Tanácsának, Csóti Csaba a szakszervezet részéről végezte a Kollektív Szerződés kapcsán az egyeztetéseket.

Részt vettünk négy fővel az APEX magyarországi konferenciáján.

A levéltár néhány munkatársa tagja a Magyar Levéltárosok Egyesületének.

KUTATÓ- ÉS ÜGYFÉLSZOLGÁLAT

A kutatószolgálat legfontosabb mutatói:

Kiadott kutatási engedélyek száma: 48 db

Ebből:

- Kaposvári: 18
- Egyéb Somogy megyei: 14
- A levéltár illetékességi körén kívüli magyarországi településekről: 16

Kutatási esetek száma: 166

Az ügyfélszolgálati munka főbb mutatói:

Ügyfelek száma: 1201 fő

A szakkönyvtári munka főbb mutatói:

Levéltárunk könyvtárát 4 kutató használta 13 esetben.

Ebből:

- Kaposvári: 2 fő
- Egyéb Somogy megyei: 2 fő

Könyvtárunk 2015 folyamán 399 kiadvánnyal lett gazdagabb, amelyekhez vétel, ajándék vagy csere útján jutottunk.

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR SOMOGY MEGYEI LEVÉLTÁRÁNAK
DOLGOZÓI
2015. DECEMBER 31-ÉN

Balogh Eszter segédlevéltáros
Bíróné Fridrich Anita levéltári kezelő
Bók Béláné levéltári kisegítő
Bóna Károly levéltári kezelő
Csóti Csaba főlevéltáros
Fejes László segédlevéltáros
Gulyásné Nagy Anikó gazdasági ügyintéző
Jakab Georgina segédlevéltáros
Kesztyüsné Csuti Judit segédlevéltáros
Kiss Norbert Péter levéltáros
Kozmóczki Béláné levéltári kisegítő
Meiszterics Dorina levéltári kezelő
Mohácsi Zsolt levéltári kezelő
Nübl János levéltáros
Pátkainé Balassa Krisztina ügyviteli alkalmazott
Polgár Tamás igazgató, főlevéltáros
Récsei Balázs főlevéltáros
Sajti Tamás levéltári kezelő
Szabó Tamás Antal levéltári kezelő
Szerelem Péter levéltári informatikus

A TANULMÁNYKÖTET SZERZŐI

Kádár Tamás
történész
Budapest

Kiss Norbert Péter levéltáros,
igazgatóhelyettes
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára,
Kaposvár, Bartók Béla utca 8–10.

Nübl János levéltáros
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára,
Kaposvár, Bartók Béla utca 8–10.

Récsei Balázs főlevéltáros
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára,
Kaposvár, Bartók Béla utca 8–10.

A SOMOGY MEGYE MÚLTJÁBÓL

CÍMŰ

LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYVEK

SOROZATÁBAN MEGJELENT ÍRÁSOK (1970–2014)

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 1.*
Kaposvár, 1970, Somogy Megyei Levéltár.

- Györffy György*: Koppány lázadása 5–30. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Lajos kori oklevelei az Országos Levéltárban (Első közlemény) 31–54. p.
- Kanyar József*: Adatok Somogy megye művelődéstörténetéhez a XVIII. század második felében (1770–1789) 55–92. p.
- Péterffy Ida*: Pálóczi Horváth Ádám világjáró táncnótájának keletkezése 93–100. p.
- Bencze Géza*: Adatok a Kapos-völgyi vízrendezés első időszakához (1807–1819) 101–112. p.
- Simonffy Emil*: A paraszti birtokviszonyok vizsgálata tizenkét nyugat-somogyifaluban 113–132. p.
- Tóth Tibor*: Jövedelembiztosítás és tisztiszázalék a mernyei uradalomban 133–158. p.
- Kopasz Gábor*: A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara (1880–1948) 159–193. p.
- Mészáros Károly*: Iratok az ellenforradalmi közigazgatás újjászervezéséhez 1919 őszén (Forrásközlés) 195–203. p.
- Borus József*: Hadszintér Somogy földjén (1944. dec. 1–1945. márc. 31.) 205–272. p.

<i>Magyar Kálmán:</i> Adatok a középkori Szentgyörgy névadás somogyi forrásaihoz	3–40. p.
<i>Komjáthy Miklós:</i> A somogyi konvent II. Lajos kori oklevelei az Országos Levéltárban (<i>Második közlemény</i>)	41–49. p.
<i>Szakály Ferenc:</i> A babócsai váruradalom 1561-es urbáriumuma és a babócsai vár 1563-as leltára	51–84. p.
<i>Fallenbüchl Zoltán:</i> Somogy megyei diákok a XVIII. század derekán	85–89. p.
<i>Bencze Géza:</i> A Kapos vízrendezési munkálatai Somogyban (1820–1835)	91–108. p.
<i>Lehmann Antal:</i> Adatok a szentlukai üveghutáról (1807–1808)	109–137. p.
<i>Tóth Tibor:</i> Az ellenőrzés és irányítás rendszere a reformkori mernyei uradalomban	139–158. p.
<i>Simonffy Emil:</i> Elkülönítés és tagosítás Kaposváron a jobbágyfelszabadítás után	159–179. p.
<i>Erdősi Ferenc:</i> Adatok az egykori Dráva-hajózásról és annak Barcs fejlődésében betöltött szerepéről	181–212. p.
<i>Jenei Károly:</i> A Mezőgazdasági Ipar Rt. Somogy megyei üzemei 1890–1948	213–250. p.
<i>Kanyar József:</i> A földreform gazdasági és társadalmi következményei Somogy megyében az 1935. évi mezőgazdasági statisztikai felvételek tükrében	251–270. p.
<i>Andrássy Antal:</i> Az MKP tevékenysége és az 1945-ös választás Somogyban	271–307. p.

<i>Maksay Ferenc:</i> Benedekrendi gazdálkodás Tihanyban a XIII–XIV. századi struktúraváltozás idején	3–11. p.
<i>Kubinyi András:</i> Dél-dunántúli parasztok városba költözése a középkor végén	13–45. p.
<i>Komjáthy Miklós:</i> A somogyi konvent II. Lajos kori oklevelei az Országos Levéltárban (<i>Harmadik közlemény</i>)	47–56. p.
<i>Vass Előd:</i> Törökkoppány 1556. évi első török adóösszeírása	57–73. p.
<i>Iványi Emma:</i> A hidvégi „tumultus” (1696)	75–89. p.
<i>Ladányi Sándor:</i> 1721. évi vallásügyi vizsgálat Somogy vármegyében	91–118. p.
<i>Simonffy Emil:</i> Földművelési rendszer Somogy megye északi részén 1728-ban	119–135. p.
<i>Kelemen Elemér:</i> A népoktatás Somogyban a kiegyezés előtti években	137–168. p.
<i>Bakács István:</i> A somogyvári uradalom XIX. század végi gazdálkodásáról (<i>Forrásismertetés</i>)	169–182. p.
<i>Tóth Tibor:</i> A szarvasmarha fajtaváltás Somogyban a századfordulón	183–214. p.
<i>T. Mérey Klára:</i> A gyárripar Somogy megyében a két világháború között	215–261. p.
<i>Kanyar József:</i> Az újgazdák helye Somogy megye mezőgazdaságában a földosztás után és az új agrárstruktúra (1945–1949)	263–284. p.

- Kubinyi András:* A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához) 3–44. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Első közlemény*) 45–53. p.
- Szakály Ferenc:* A Dél-Dunántúl külkereskedelmi útvonalai a XVI. század derekán 55–112. p.
- Bendefy László:* A juti gátak és a Balaton török kori magas vízállása 113–128. p.
- Kanyar József:* Kaposvár mezőváros művelődéstörténetéből a kései feudalizmus idején 129–157. p.
- Tóth Tibor:* Elkülönítés és jobbágyfelszabadítás a mernyei uradalomban 159–188. p.
- Vörös Károly:* A magyarországi városfejlődés a dualizmus korában (Különös tekintettel Kaposvár fejlődésére) 189–204. p.
- Kelemen Elemér:* A népoktatás Somogyban a dualizmus kezdő éveiben (1867–1870) 205–232. p.
- Simonffy Emil:* Somogy megye mezőgazdasági földbirtokstruktúrájának néhány kérdése 1935-ben 233–264. p.
- Benke József:* A termelőségvetkezeti mozgalom és a termelőségvetkezetek társadalmi-gazdasági viszonyainak fejlődése Somogyban (1957–1970) 265–294. p.

- Bálint Sándor*: Szent Egyed tisztelete a régi Magyarországon és a mai néphagyományban 3–6. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Második közlemény*) 7–12. p.
- Csorba Csaba*: Erődített és várrá alakított kolostorok Dél-Dunántúl török kori végvári rendszerében 13–47. p.
- Rúzsás Lajos*: Dunántúli mezővárosfejlődés a kései feudalizmus korában 49–60. p.
- Boros László*: Dorffmaister Somogyban 61–83. p.
- Bendefy László*: Vörös László emlékezete 85–112. p.
- Tóth Tibor*: A mernyei uradalom gazdálkodása a jobbágyfelszabadítás előtt 113–173. p.
- Andrássy Antal*: Somogy a császári megszállás alatt (1849. január – április) 175–194. p.
- Takács Éva*: Adatok az állami erdészeti igazgatás első korszakának a történetéhez (Az 1879: 31. tc. és végrehajtása Somogyban) 195–210. p.
- Kanyar József*: Somogy agrárgazdasága az 1895. évi mezőgazdasági összeírások tükrében 211–232. p.
- Szili Ferenc*: Az 1905–1906. évi kormányzati válság és annak következménye Somogyban 233–258. p.
- Lagzi István*: Lengyel menekültek Somogy megyében a második világháború idején 259–280. p.

- Kanyar József*: A szocialista somogyi levéltárügy negyedszázada (1950–1975) 3–17. p.
- Magyar Kálmán*: A somogyvári apátság Péter titulusának forrásairól (Adatok a korai magyar egyházszervezés kérdéséhez) 19–33. p.
- Müller Róbert*: A Fonyódi járás középkori településhálózata 35–60. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Harmadik közlemény*) 61–69. p.
- Kállay István*: Kaposvár 1703. évi vásárprivilegiuma 71–79. p.
- Bencze Géza*: Török Ferenc, Somogy megye mérnöke (1779–1832) 81–94. p.
- Tóth Tibor*: A nagyüzemi szerkezet és szemléletmód kialakulásának kérdései a mernyei uradalomban 95–120. p.
- Erdősi Ferenc*: Somogy megye építőanyag-iparájának fejlődése és szerkezeti átalakulása a XIX. század végétől napjainkig 121–166. p.
- Lagzi István*: Francia katonai menekültek Magyarországon (Balatonbogláron) a második világháború idején (1942–1945) 167–192. p.
- Király István*: A második világháborút követő iparpolitikai törekvések és annak történeti előzményei Somogyban 193–222. p.
- Szili Ferenc*: Egy zselici mikrotáj társadalmi és gazdasági viszonyainak átalakulása (1945–1971) 223–313. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 7.*
Kaposvár, 1976, Somogy Megyei Levéltár.

- Jankovich-Bésán Dénes:* Adatok a Rinya-völgy középkori településtörténetéhez 3–37. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Negyedik közlemény*) 39–49. p.
- Bánkuti Imre:* Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez (1704. január – április) 51–130. p.
- Bendefy László:* Mikoviny Sámuel Somogy megyei térképei 131–163. p.
- Kanyar József:* Az alsófokú népoktatás Somogyban (1770–1792) 165–184. p.
- M. Kiss Pál:* Simó Ferenc Berzsenyi-portréja 185–190. p.
- Bencze Géza:* A somogyi Kapos mente gazdálkodása a XIX. század első felében 191–222. p.
- Tóth Tibor:* Az ipari növények termesztése a századforduló mernyei uradalmában 223–239. p.
- Takács Éva:* Az osztatlan tulajdonban lévő paraszti erdőbirtokok igazgatása az állami felügyelettől az állami kezelésig 241–299. p.
- Szili Ferenc:* Hadifoglyok az első világháború idején a Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság kaposvári cukorgyárában és béruradalmában 301–340. p.
- Vörös Károly:* Az új- és legújabbkori várostörténetírás utolsó évtizedei – különös tekintettel a Kaposvár tanulmánykötetre 341–351. p.

- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (Ötödik közlemény) 3–10. p.
- Solymosi László*: A hódoltság néhány somogyi település történetében. Részlet Nagybajom nagyközség készülő monográfiájából 11–64. p.
- Bánkúti Imre*: Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez (1704. január – április) (II. rész 1704. március 22 – április 30.) 65–122. p.
- Benda Kálmán*: Az iskolázás és az írástudás a dunántúli parasztság körében az 1770-es években 123–133. p.
- Benda Gyula*: A Somogy megyei adózók termése 1816-ban 135–185. p.
- Péterffy Ida*: Pálóczi Horváth Ádám a somogyi banderista Budán (1790) 187–207. p.
- L. Imre Mária*: Kézírtos kaposvári köszöntő versek a XVIII. századból 209–222. p.
- Kanyar József*: Középiskola és középfokú oktatás a Dunántúlon a XVIII–XIX. században 223–242. p.
- Szili Ferenc*: Cukorrépa-termesztés a Mezőgazdasági Ipar Rt. kaposvári cukorgyárának vonzáskörzetében (1894–1904) [Első közlemény] 243–290. p.
- Király Lajos*: Somogy megye földrajzi neveinek helytörténeti tanulságai. Ipartörténeti emlékek 291–306. p.
- Király István*: Mi történt Nagyatádi Szabó Istvánnal 1919 márciusában Kaposvárott? 307–341. p.
- Laczkó András*: Rippl-Rónai irodalmi kapcsolatairól–különös tekintettel a somogyi sajtóra [Első közlemény] 343–367. p.
- Takács Éva*: Tíz zselici község paraszti erdőgazdálkodása (1879–1935) 369–406. p.

- Stier Miklós – Szász Zoltán:* Új- és legújabbkori helytörténetírásunk módszertani kérdéseire 3–45. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Hatodik közlemény*) 47–55. p.
- Borsa Iván:* A szenyéri uradalom Mohács előtti oklevelei [*Első közlemény*] 57–86. p.
- Benczéné Nagy Eszter:* Adatok néhány XIX. századi mernyei jobbágy hagyatéki leltár vizsgálatához 87–109. p.
- Andrássy Antal:* Egy köznemesi család Somogyban a reformkorban (Noszlopy Gáspár ifjúkora) 111–138. p.
- Kanyar József:* A dél-balatoni fürdő kultúra kialakulásának történeti korszakai 139–188. p.
- Kelemen Elemér:* Adatok a Somogy megyei népoktatás történetéhez (1871–1880) 189–264. p.
- Laczkó András:* Rippl-Rónai irodalmi kapcsolatairól – különös tekintettel a somogyi sajtóra [*Második közlemény*] 265–308. p.
- Szili Ferenc:* Cukorrépa-termesztés a Mezőgazdasági Ipar Rt. kaposvári cukorgyárának vonzáskörzetében (1904–1914) (*Második rész*) 309–348. p.
- Takács Éva:* A Somogy megyei erdők törzskönyve 349–354. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 10.*
Kaposvár, 1979, Somogy Megyei Levéltár.

- Magyar Kálmán:* Somogyvár ispánsági és megyeközpontról 3–50. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Hetedik közlemény*) 51–57. p.
- Borsa Iván:* A szenyéri uradalom Mohács előtti oklevelei (*Második közlemény*) 59–149. p.
- Péterffy Ida:* Kazinczy János somogyi prédikátor könyvtára 151–166. p.
- Illyés Katalin:* Földvári Antal somogyi emlékei (Naplórészletek az 1805–1822 közötti esztendőkről) 167–173. p.
- Kanyar József:* Népiskola és középfokú oktatás Dunántúlon – különös tekintettel Somogyra (1848–1867) 175–221. p.
- Laczkó András:* Pályaképvázlat Roboz Istvánról 223–264. p.
- T. Mérey Klára:* Dél-Dunántúl iparfejlődése a dualizmus idején 265–305. p.
- Andrássy Antal:* Katonai terror Somogyban 1919 őszén 307–353. p.
- Szili Ferenc:* Cukorrépa-termesztés a Mezőgazdasági Ipar Rt. kaposvári cukorgyárának vonzáskörzetében (1914–1929) (*Harmadik közlemény*) 355–402. p.
- Tilkovszky Lóránt:* A magyarországi német mozgalom válságának kibontakozása (1930–1932) 403–445. p.
- Takács Éva:* A Zselic, mint termelői táj az 1935-ös statisztika tükrében 447–459. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 11.*
Kaposvár, 1980, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván*: Egy középnemesi család a középkori Somogyban. Az Antimus család, elődei és rokonai 3–46. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Nyolcadik közlemény*) 47–60. p.
- Kanyar József*: Népiskola Somogyban a XIX. század első felében (1806–1848) 61–139. p.
- Laczkó András*: Sárközy István arcképe – verses naplója alapján 141–176. p.
- Varga János*: Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843) [*Első rész*] 177–243. p.
- Andrássy Antal*: Noszlopy Gáspár szolgabírói évei (1846–1848) 245–268. p.
- Erdősi Ferenc*: Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX–XX. században. A megye útjai a gépkocsiforgalom megindulása előtt (1800–1910) (*Első rész*) 269–319. p.
- Kelemen Elemér*: Adatok a népoktatás Somogy megyei történetéhez (1881–1918) 321–355. p.
- Szili Ferenc*: A MIR béruradalmának gazdálkodása (1926–1935) 357–392. p.
- Gertig Béla*: A Balaton helye és szerepe Magyarország idegenforgalmában 393–438. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 12.*
Kaposvár, 1981, Somogy Megyei Levéltár.

- Magyar Kálmán*: A X–XI. századi bizánci kapcsolataink somogyi forrásairól 3–21. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Kilencedik közlemény*) 23–28. p.
- Borsa Iván*: A szenyéri uradalom 1524.-i összeírása 29–46. p.
- Magyar Eszter*: Településszerkezet és agrártermelés Somogy megyében a 18. században és a 19. század első felében 47–92. p.
- Dümmerth Dezső*: A Csokonai-probléma 93–136. p.
- Péterffy Ida*: Horváth György és fia, Ádám 137–153. p.
- Varga János*: Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843) (*Második rész*) 155–194. p.
- Andrássy Antal*: Noszlopy Gáspár kormánybiztossága (1849. március – augusztus) 195–231. p.
- Kanyar József*: Az 1858-as „iskolabevallások” Somogyban 233–268. p.
- Erdősi Ferenc*: Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX–XX. században. Az úthálózat fejlődése és térszerkezetének alakulása (*Második rész*) 269–316. p.
- Király István Szabolcs*: A mezőgazdasági gépesítés kezdetei Somogyban [*Első közlemény*] 317–362. p.
- Tilkovszky Lóránt*: Harc a magyarországi német mozgalom külföldről támogatott náci irányzata ellen (1935–1936) (*Első rész*) 363–410. p.
- Szili Ferenc*: Munkásság és műszaki értelmiség a kaposvári cukorgyárban a két világháború között 411–450. p.

<i>Komjáthy Miklós: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (Tizedik közlemény)</i>	3–8. p.
<i>Borsa Iván: Somogy középkori alispánjai. A Mohács előtti megyei archontológia ügye</i>	9–14. p.
<i>Prokopp Gyula: Oláh Miklós Szigetvárt védő tisztje (Forrásközlemény)</i>	15–18. p.
<i>Kanyar József: Tankönyvek és pedagógiai kézikönyvek Dél-Dunántúl népiskoláiban (1770–1868)</i>	19–75. p.
<i>Boros Dezső: A Festetics-levéltárnak a csurgói iskolára és Csokonai tanárságára vonatkozó iratai (1797–1800)</i>	77–101. p.
<i>Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár illegális évei (1849–1853)</i>	103–135. p.
<i>Dobai András: Somogy megye középszintű igazgatása a neoabszolutizmus időszakában (1849. aug.–1859. okt.)</i>	137–156. p.
<i>Erdősi Ferenc: Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX–XX. században. A vasúthálózat kialakulása (Harmadik rész)</i>	157–211. p.
<i>Király István: A Somogy megyei lótenyésztés</i>	213–242. p.
<i>Kelemen Elemér: A Dunántúl népoktatása (1867–1900)</i>	243–282. p.
<i>Király István Szabolcs: A mezőgazdasági gépesítés kezdetei Somogyban (Második közlemény)</i>	283–312. p.
<i>Hajdú Zoltán: Somogy megye vonzaskörzet-rendszere az 1920-as évek elején</i>	313–340. p.
<i>Tilkovszky Lóránt: Harc a magyarországi német mozgalom külföldről támogatott náci irányzata ellen (1935–1936) (Második rész)</i>	341–366. p.
<i>Szili Ferenc: Délkelet-Dunántúl cukorrépa termesztése és a Kaposvári Cukorgyár (1929–1944) (Negyedik rész)</i>	367–424. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 14.*
Kaposvár, 1983, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván:* A Somogy Megyei Levéltár Mohács előtti oklevelei [*Első rész*] 3–81. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizenegyedik közlemény*) 83–88. p.
- Dobai András:* Somogy megye az első katonai felvétel (1782–1785) idején [*Forrásközlés*] 89–161. p.
- Kanyar József:* Somogy vármegye könyvtárának története (1816–1950) 163–195. p.
- Komjáthy Miklós:* A delegáció első ülészsaka és első elnöke 197–213. p.
- Erdősi Ferenc:* Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX–XX. században. A vasúthálózat kialakulása (*Negyedik rész*) 215–251. p.
- Andrássy Antal:* A kaposvári kommunisták pere 1933-ban 253–279. p.
- Tilkovszky Lóránt:* Egy el nem hangzott Bajcsy-Zsilinszky beszéd 281–306. p.
- T. Mérey Klára:* Somogy megye gyáriparának helyzete a második világháborúban és az azt követő években 307–334. p.
- Szili Ferenc:* Délkelet-Dunántúl cukorrépa termesztése és a kaposvári cukorgyár (1945–1948) (*Ötödik rész*) 335–367. p.
- Deákvarga Dénes – Szigetvári György:* Somogy megye népessége és településhálózata (1960–1980) 369–395. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 15.*
Kaposvár, 1984, Somogy Megyei Levéltár.

- Magyar Kálmán:* Források Somogy honfoglaló nemzetségéről. (Adatok a magyar nemzetségi szervezet középkori történetéhez 1.) 3–39. p.
- Tóth Péter:* Somogy megyére vonatkozó oklevelek a Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltárban 41–51. p.
- Borsa Iván:* Somogy vármegye címeres levele és első pecsétje 53–69. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizenkettedik közlemény*) 71–76. p.
- Borsa Iván:* A szenyéri uradalom a török időkben (*Forrásközlés*) 77–133. p.
- Knézy Judit:* Somogy XVIII. századi táplálkozástörténetéből 135–172. p.
- Kanyar József:* Népoktatás Dél-Dunántúlon a két Ratio között (1777–1806) 173–211. p.
- Király István:* Somogy megye uradalmainak fejlettsége az első világháború előtt 213–243. p.
- L. Nagy Zsuzsa:* Kisiparosok és kiskereskedők Somogyban a két háború között 245–279. p.
- Tilkovszky Lóránt:* A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a hazai német nemzetiség az 1930-as években 281–302. p.
- Szili Ferenc:* Adatok a kaposvári 10. könnyű tüzérezred doni tragédiájához (1942–1943) 303–331. p.
- Andrássy Antal:* Zsidóüldözés Somogyban (1944. március – július) 333–360. p.
- Farkas Gábor:* Községi önkormányzatok a Dunántúlon 1945–1950 között 361–381. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 16.*
Kaposvár, 1985, Somogy Megyei Levéltár.

- Magyar Kálmán*: A segesi királynéi ispánság történetéről (XI–XV. század)
(*Forrástanulmány*) 3–76. p.
- Komjáthy Miklós*: A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos
Levéltárban (*Tizenharmadik közlemény*) 77–86. p.
- Borsa Iván*: A szenyéri uradalom 1550 1551-ben (*Forrásközlés*) 87–185. p.
- Kiss Géza*: Egy Dráva-menti régió társadalmának változásai a feudaliz-
musból a kapitalizmusba vezető úton (Ormánság 1767–1867) 187–231. p.
- Kanyar József*: Egyházlátogatási jegyzőkönyvek, mint népiskola-történeti
források Dél-Dunántúl egyházmegyéiben a reformkorban (1810–1848) 233–284. p.
- Spira György*: Egy Jellačić önportré 285–310. p.
- Andrássy Antal*: Noszlopy Gáspár Dél-Dunántúl kormánybiztosa 311–337. p.
- Takáts Gyula*: Pásztorélet a Dráva és a Balaton között– A somogyi kaná-
szok 339–400. p.
- Bősze Sándor*: A Somogy megyei egyesületek története a dualizmus idején.
Az 1867–1918 között alakult Somogy megyei egyesületek katasztere
[*Első közlemény*] 401–432. p.
- Szili Ferenc*: A cukorgyártás üzemi technológiája és az infrastruktúra a
MIR kaposvári cukorgyárában (1894–1944) 433–443. p.
- Tilkovszky Lóránt*: Bajcsy-Zsilinszky „Kossuth Párt” programja 445–483. p.
- Stier Miklós*: A „merkantil” érdekek érvényre jutása a két világháború
közötti magyar politikában 485–502. p.
- Karsai Elek*: Elképzelések és tervek Magyarország bombázására 1944-ben
– Az amerikai levéltári anyag alapján – 503–539. p.
- Hajdú Zoltán*: Körzetesítési tendenciák Somogy megye falusi településhá-
lójában 1950–1980 között 541–558. p.
- Bognár Tibor*: Kitelepítés Szulokból a második világháború után 559–563. p.

- Guzsik Tamás:* Eltűntnek hitt pálos építészet Somogy megyében 5–26. p.
- Bándi Zsuzsanna:* A szakácsi pálos kolostor középkori oklevelei 27–65. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizennegyedik közlemény*) 67–72. p.
- Borsa Iván:* A szenyéri várkastély öt leltára a XVI. századból (Forrásközlés) 73–85. p.
- Kanyar József:* Somogy megye közgyűlése a hódoltság idején és a felszabadító harcok utáni első évtizedekben (1658–1718) 87–110. p.
- Tóth Péter:* Egy németalföldi utazó a visszafoglalt Budán (1687) 111–124. p.
- Takács Lajos:* Sertésmakkoltatás Dél-Dunántúlon a XVIII. században 125–142. p.
- Péterffy Ida:* Horváth Ádám és Czindery Pál barátsága 143–157. p.
- Hajdu Lajos:* Népiskolai szerződések Magyarországon a felvilágosult abszolutizmus időszakában (1770–1795) 159–197. p.
- Vörös Károly:* „*Jelentés Magyarország kereskedelméről*” Egy belga konzuli jelentés 1843-ból 199–214. p.
- Kiss Géza:* A délkelet-somogyi Dráva-völgy horvát községei a feudalizmus megerősödése és válsága idején (1711–1848) 215–242. p.
- Szili Ferenc:* Somogy megye út- és közlekedési viszonyai a kései feudalizmus korában (1782–1848) 243–278. p.
- T. Mérey Klára:* Városiasodó településtípusok a századfordulón Somogy megyei példák alapján (*Első rész*) 279–301. p.
- Bősze Sándor:* Egyesületek Somogyban a dualizmus idején (*Második közlemény*) 303–321. p.
- Stier Miklós:* A nemzeti és a nemzetiségi kérdés a magyarországi szocialista 323–341. p. mozgalom és az ausztromarxizmus elméletében és gyakorlatában
- Andrássy Antal:* Aradtól Kaposvárig. – Száz éve született Latinca Sándor, Somogy megye kormányzótanácsbírója – 343–376. p.
- Tilkovszky Lóránt:* A magyarországi németiség történetének kronológiája (1919. augusztusától – 1938. márciusáig) 377–407. p.
- Bognár Tibor:* A hazai németiségre vonatkozó rendelkezések végrehajtása Szulokban 1945 és 1949 között 409–418. p.

- Borsa Iván:* Csepelyi falukép 1412-ből (*Forrásközlés*) 3–39. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizenötödik közlemény*) 41–44. p.
- Szakály Ferenc:* Egy végvári kapitány hétköznapijai. (Horváth Márk szigeteki kapitány levelezése Nádasdy Tamás nádorral és szervitoraival, 1556–1561) 45–126. p.
- Nagy László:* A visszafoglaló háború értékelésének változásai a magyar történetírásban és hadtörténetírásban 127–148. p.
- Tóth Péter:* Somogyi határvizsgálatok tanulságai 149–168. p.
- Péterffy Ida:* Oroszi Julianna (Horváth Ádám első házassága (1782–1793) 169–186. p.
- Szili Ferenc:* Vásárok Somogy megyében (1700–1848) 187–219. p.
- Bognár Tibor:* Fejezetek Szulok történetéből (1750–1812). A betelepítéstől a mezővárosi cím elnyeréséig 221–227. p.
- Kanyar József:* Fejezetek Dél-Dunántúl reformkori népoktatás történetéből 229–245. p.
- Bősze Sándor:* Egyesülettípusok a dualizmus kori Somogyban (*Harmadik közlemény*) 247–290. p.
- T. Mérey Klára:* Városiasodó településtípusok a századfordulón Somogy megyei példák alapján (*Második rész*) 291–326. p.
- Andrássy Antal:* Somogyi katonák az I. világháborúban az oroszországi polgárháborúban (1914–1922) 327–359. p.
- Tilkowszky Lóránt:* A magyarországi némettség történetének kronológiája (1938 márciusától 1945 áprilisáig) 361–381. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 19.*
Kaposvár, 1988, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván:* Az országbíró által öt törvénykezési ülészakon megbírságolt Somogy megyeiek lajstroma (1437–1447) 3–40. p.
- Tóth Péter:* Somogy vármegye leírása 1812-ből 41–91. p.
- Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizenhatodik közlemény*) 93–96. p.
- Kanyar József:* Könyv- és nyomdakultúra a Dunántúlon a kései feudalizmus idején 97–109. p.
- Ember Győző:* Magyarország lakossága a XVIII. században (Statisztikai adatok) 111–144. p. [*Első rész*]
- Reóthy Ferenc:* Fejezetek a dél-balatoni borvidék XVIII–XX. századi történetéből [*Első rész*] 145–185. p.
- Kaposi Zoltán:* A vrászlói uradalom termelése és gazdálkodása a XIX. század első felében 187–222. p.
- Dobai András:* Somogy vármegye közigazgatása az Októberi Diploma és a Schmerling-provizórium idején (1860–1865) 223–242. p.
- Bősze Sándor:* A Csokonya Vidéki Népművelési Egylet története (1868–1928) 243–261. p.
- Andrássy Antal:* A fegyveres erő és a hatalom Somogyban, a polgári demokratikus forradalom idején 263–298. p.
- Tilkovszky Lóránt:* „Aktion Volksgrundbuch”. A Deutscher Schutzbund illegális akciója a magyarországi németiség statisztikai adatfelvételére 1927-ben 299–308. p.
- Bognár Tibor:* Nemzethűség vizsgálat a Somogy megyei németek körében (1945–1946) 309–328. p.
- Géger László:* A tanácsok megalakulása Somogy megyében (1950. június 15-től október 22-ig) 329–355. p.

<i>Borsa Iván:</i> Királyi rendeletre tartott megyei közgyűlés Somogyvár mellett 1444-ben	5–27. p.
<i>Komjáthy Miklós:</i> A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (<i>Tizenhetedik közlemény</i>)	29–31. p.
<i>Ember Győző:</i> Magyarország lakossága a XVIII. században (<i>Második rész</i>)	33–68. p.
<i>Kanyar József:</i> A népiskola szerepe és jelentősége a dunántúli régió műveltségi szintjének alakulásában (1770–1868)	69–90. p.
<i>Kiss Z. Géza:</i> Egy kései unitárius per a Dráva völgyében (Adalékok Járdánházi Sámuel üldöztetéséhez)	91–101. p.
<i>Bodosi Mihály – Gyarmati Béla:</i> Dr. Csorba József élete és működése (1789–1858)	103–123. p.
<i>T. Mérey Klára:</i> Nagykanizsa, Somogy kapuja a dualizmus korában	125–162. p.
<i>Dóka Klára:</i> A Somogy megyei vízimalmok történetéből (1885–1944)	163–209. p.
<i>Bősze Sándor:</i> A dél-balatoni fürdőegyületek történetéből (1890–1944)	211–252. p.
<i>Andrássy Antal:</i> A somogy–baranyai 44-es dandár szervezése és harcai 1919-ben	253–287. p.
<i>Vadász Sándor:</i> Budapest és München kapcsolatai a magyarországi Tanácsköztársaság első időszakában	289–325. p.
<i>Lagzi István:</i> Lengyel menekültek evakuációja a dél-dunántúli megyéken keresztül (1939. szeptember–1940. január)	327–352. p.
<i>Bognár Tibor:</i> A német lakosság elleni jogfosztó és korlátozó intézkedések Somogy megyében (1946–1949)	353–362. p.
<i>Géger László:</i> A tanácsok és a termelészövetkezetek Somogyban (1950. június – 1953. június)	363–390. p.

Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 21.*
Kaposvár, 1990, Somogy Megyei Levéltár.

<i>Borsa Iván:</i> A megyei levéltárak és a megyék középkori oklevelei	3–14. p.
<i>Tóth Péter:</i> Somogy vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei (1658–1718)	15–66. p.
<i>Vargha Károly:</i> Farkas Ferenc dél-dunántúli pásztoember élete	67–80. p.
<i>Reöthy Ferenc:</i> Fejezetek a dél-balatoni borvidék XVIII–XX. századi történetéből (<i>Második rész</i>)	81–109. p.
<i>Tilkovszky Lóránt:</i> Széchenyi István csokonyai uradalma	111–154. p.
<i>Dobai András:</i> Somogyi inszurgensek az 1809. évi hadjáratban	155–168. p.
<i>Andrássy Antal:</i> A Kaposvári Berzsényi Dániel Szabadkőműves Páholy története (1902–1903) (<i>Első rész</i>)	169–190. p.
<i>Bősze Sándor:</i> Az egyesületi hálózat kialakulása Dél-Dunántúlon a dualista kor kezdő éveiben (1867–1873)	191–220. p.
<i>Sárkány Eszter:</i> Színházi kultúra a századfordulón Kaposváron	221–240. p.
<i>Géger László:</i> Kísérletek a szövetkezetek megmentésére Somogyban 1953 második felében (1953. június 28–1953. december 31.)	241–261. p.
<i>Bognár Tibor:</i> Törvényesség és törvénytelenység a hazai németek elleni eljárásbana háború előtti és utáni jogalkotás tükrében	263–282. p.

- Borsa Iván:* A gorbonoki, majd belosovci Kerhen család történetéhez 5–12. p.
- Dombi Péter–T. Mérey Klára:* Dél-Dunántúl településhálózatának néhány gazdaság- történeti jellemzője a XIX. század közepén (Fényes Elek két művének számítógépes feldolgozása alapján) (*Első rész*) 13–34. p.
- Knézy Judit:* Fejezetek a Somogy megyei Nagyberék négy községének anyagi kultúrájából (*Első rész*) 35–54. p.
- Szili Ferenc:* Kivándorlás Somogyból Horvátországba és Szlavóniába (1850–1880) (*Első rész*) 55–71. p.
- Bősze Sándor:* Az 1883-as somogyi antiszemita zavargások 73–93. p.
- Szita László:* A dualizmus kori népiskolák államosításának nemzetiségpolitikai vonatkozásai Somogy megyében 95–116. p.
- Király István:* Nagyatádi Szabó István és a Kisgazda párt 1919. március 19. és 1919. november 30. között 117–146. p.
- Somssich Pongrác:* Részletek gróf Somssich László (1874–1956) emlékirataiból 147–178. p.
- Lagzi István:* A magyarországi lengyel menekültek élet- és munkaviszonyainak néhány kérdése 1939–1945 179–220. p.
- Bognár Tibor:* Adalékok a Somogy megyei német lakta települések 1945–1950 közötti helyzetéhez 221–238. p.

- Borsa Iván:* A Mérey család levéltára (1265–1525) [*Forrásközlés*] (*Első rész*) 3–28. p.
- Szijártó István:* Rokonok és mérföldek. A Somogy megyei köznemesség társadalmi kapcsolatainak térbelisége a 18. században 29–46. p.
- Dóber Viktor:* Ferences házikáplánok Somogysárdon és Somogy megyében (1740–1884) 47–86. p.
- Nagy Pál:* Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768-1856 (*Első rész: Acsa–Balatonújlak*) 87–115. p.
- Ódor Imre:* A Somogy megyei lovasezred baranyai százada az 1809. évi nemesi felkelésben 117–131. p.
- Bősze Sándor:* Két osztrák katonatiszt feljegyzései Jellačić 1848 őszi, magyarországi hadjáratáról. (Napló részletek a támadó hadsereg Somogy–Zala megyei útjáról) 133–156. p.
- Dombi Péter–T. Mérey Klára:* Dél-Dunántúl településhálózatának néhány gazdaság- történeti jellemzője a XIX. század közepén (Fényes Elek két művének számítógépes feldolgozása alapján) (*Második rész*) 157–169. p.
- Szabó Dániel:* Kossuth és Kaposvár 171–194. p.
- Nagy Domokos Imre:* Fejezetek az iharosi–iharosberényi uradalmak vadászat- történetéből [*Első rész*] 195–208. p.
- Knézy Judit:* Fejezetek a Somogy megyei Nagyberek négy községének anyagi kultúrájából (*Második rész*) 209–230. p.
- Szili Ferenc:* Kivándorlás Somogyból Horvátországba és Szlavóniába (1880–1914) (*Második rész*) 231–252. p.
- Bognár Tibor:* Adalékok a Volksbunddal szembeni ellenállási törekvések történetéhez Somogy megye németlakta falvaiban 253–262. p.
- Szántó László:* Láttelek a sztálinista agrárpolitikáról a Somogyi összegzés kaposvári vitáján 263–278. p.
- Hanák Péter:* A polgárosodás fogalmai Széchenyinél, Széchenyi és a magyar polgárosodás 279–288. p.
- Király István:* Gr. Széchenyi Imre elméleti és gyakorlati munkássága 289–298. p.
- Szita László:* A magyar katonaság törökellenes küzdelmének nyugat-európai sajtóvisszhangja 1688–1698 között 299–320. p.
- Szabó Dániel:* Milyen is (legyen) Európa? (Európa-képek a dualista Magyarországon) 321–326. p.
- Buzinkay Géza:* Mit olvastak egy bécsi kávéházban 1913-ban? 327–330. p.
- Gyáni Gábor:* A társadalmi igazság történelmi fogalma 331–336. p.

- Borsa Iván:* A Mérey család levéltára 1265–1525 (*Forrásközlés*) (*Második rész*) 3–26. p.
- Borsa Iván:* A somogyi konvent II. Ulászló kori oklevelei az Országos Levéltárban (*Tizennyolcadik, befejező közlemény*) 27–29. p.
- Deákvarga Dénes:* Hol rejtőzik Kaposvár vára? 31–46. p.
- Szita László:* Az 1687. évi török elleni hadjárat a haditudósítások tükrében 47–75. p.
- Bodosi Mihály:* Dunántúli 18. századi pestisjárványok, különös tekintettel Somogyra 77–101. p.
- Nagy Pál:* Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768–1856 (*Második rész. Bálványos–Büssü*) 103–133. p.
- Kiss Z. Géza:* Iratok a Dráva-völgyi állatkereskedelem történetéhez 135–176. p.
- Kaposi Zoltán:* Népelességnövekedés és paraszti földhasználat a vrászlói uradalomban a 19. század első felében 177–206. p.
- Szili Ferenc:* A somogyi kivándorlók Amerika-képe és magyarságtudata a századforduló évtizedeiben 207–272. p.
- Bősze Sándor:* A Magyar Királyi 533. számú Hadikórház–Parancsnokság ügyeletes orvosi eseménykönyve (1942. augusztus 9–1945. április 21.) 273–309. p.
- Füzes Miklós:* A magyarországi németek meghurcolása Délkelet-Dunántúlon a második világháború alatti és a befejezését követő években. (Ahogyan azt a történész és az eseményeket átélő látja) 311–327. p.
- Nagy Domokos Imre:* A Kis-Balaton 1945 és 1952 között 329–363. p.
- Szántó László:* Az 1956-os forradalom somogyi eseményeinek történeti forrásai 365–389. p.

- Beöthy György*: Szempontok Somogy X. századi történetének vizsgálatához 3–21. p.
- Borsa Iván*: A Mérey család levéltára 1265–1525 (*Forrásközlés*) (*Harmadik rész*) 23–49. p.
- Szita László*: Dokumentumok a kanizsai blokádnak és a vár kapitulációjának történetéről, 1688–1690 51–124. p.
- Nagy Pál*: Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768–1856 (*Harmadik rész. Cegléd–Endréd*) 125–150. p.
- Dóber Viktor*: Ismeretlen adatok Pálóczi Horváth Ádámról, a tapsonyi felkelésről, valamint a bajomi–sárdi állapotokról, Patyi Antal plébánossága alatt 151–187. p.
- T. Mérey Klára*: Nagyatád, a kisgazdamozgalom bölcsője (*Első rész*) 187–220. p.
- Szili Ferenc*: Kivándorlás Amerikába Délkelet-Dunántúlról 1904–1914 (*Második rész*) 221–255. p.
- Szántó László*: Adalékok Kaposvár és a somogyi járási székhelyközségek társadalmának politikai arculatához, 1926 257–279. p.
- Király István Szabolcs*: A mezőgazdaság technikai fejlődése a két világháború között Magyarországon. (Különös tekintettel Somogy megyére) 281–302. p.
- Lagzi István*: Lengyel katonák és önkéntesek evakuációja Magyarországról 1940 tavaszától 1940 őszéig 303–336. p.
- Szakály Sándor*: Magyarország katonapolitikai helyzetének alakulása a magyar 2. hadsereg frontra küldése előtt 337–345. p.
- Seewann, Gerhard*: A magyar nemzetiségi politika mérlege az 1950-es évektől napjainkig 347–352. p.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1215–1300 (*Forrásközlés*) (*Első közlemény*) 3–18. p.
- Nagy Pál:* Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768–1856 (*Negyedik rész. Fajsz–Gyöngyösmellék*) 19–40. p.
- Paál László:* Somogy megye sajtója 1863–1890 (*Első közlemény*) 41–60. p.
- T. Mérey Klára:* Nagyatád, a kiscigandamozgalom bölcsője (*Második rész*) 61–81. p.
- Oroszi Sándor:* Millenáris emlékfák, ültetvények Somogyban 83–96. p.
- Nagy Domokos Imre:* Fejezetek az iharosi–iharosberényi uradalmak vadászati- történetéből (*Második közlemény*) 97–140. p.
- Farkas József:* A „48-as Függetlenségi Országos Gazdapárt” megalakulása és annak előzményei a Dél-Dunántúlon 141–206. p.
- Szili Ferenc:* Egy somogyi baka első világháborús naplója 1914–1918 [*Forrásközlés*] 207–270. p.
- Szita László:* Német családok betelepülése Somogy megyébe a két világháború közötti időszakban 271–302. p.
- Szakály Sándor:* Levelek és tábori lapok a háborúból. Miről írtak a magyar katonák 1942–1943-ban? 303–316. p.
- Kehrig, Manfred:* Az 1942–43. évi sztálingrádi csata. Intő szó a falon („*Mene, tekel...*”) 317–327. p.
- Bősze Sándor:* Adatok az angolszász szövetségesek Somogy megyét ért bombázásairól (1942. szeptember–1944. október) 329–351. p.

- Bakos Péter*: Finnugor rokonságunk? A magyarság etnikai embertani képe és egy egységes (Ural-) Altaj-i őshaza gondolata 3–17. p.
- Stamler Imre*: A honfoglalás előzményei és a vastermelés 19–48. p.
- Borsa Iván*: A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban (*Forrásközlés*) (*Második közlemény*) 1301–1330 49–68. p.
- Timár Péter*: A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai. 1. rész: Szerdahely 69–91. p.
- Bezerédy Győző*: Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768–1856 (*Ötödik rész. Hajmás–Juta*) 93–112. p.
- Bodosi Mihály*: Adatok a XIX. század Somogy megyei kolerajárványaihoz 113–143. p.
- Bősze Sándor*: Somogy a millennium fényeiben és árnyaiban 145–171. p.
- Paál László*: Somogy megye sajtója 1891–1918 (*Második közlemény*) 173–197. p.
- Tilkovszky Lóránt*: „Ütött a cselekvés utolsó órája”. Bajcsy-Zsilinszky Endre 1942. február 4-i memoranduma Horthy Miklós kormányzóhoz 199–222. p.
- Orbán Sándor*: Mi történt a majorsági cselédséggel 1945 után? 223–251. p.
- A Somogy megye múltjából című levéltári évkönyvek 1970–1974. évi köteteknek összevont mutatója [1. rész] (Összeállította: *Domokosné Szalai Zsuzsanna*) 281–373. p.

Szili Ferenc (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 28.*
Kaposvár, 1997, Somogy Megyei Levéltár.

- Aradi Csilla:* Adalékok a Várdai család XIII–XVI. századi történetéhez 3–10. p.
- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1331–1350 [Az eredetiben tévesen 1331–1340] (*Forrásközlés*) (*Harmadik közlemény*) 11–43. p.
- Szita László:* Magyarország felszabadulása a török megszállás alól. A zentai győzelem 300. évfordulójára 45–84. p.
- Szijártó M. István:* Adalék Somogy megye 18. századi betelepülésének kérdéséhez 85–110. p.
- Bezerédy Győző:* Somogy megye mezővárosi és községi pecsétjei 1768–1856 (*Hatodik rész. Kadarkút–/Magyar/Lukafa*) 111–144. p.
- Knézy Judit:* Élet a Festeticsek csurgói uradalmában a XVIII. század utolsó harmadában 145–168. p.
- T. Mérey Klára:* Utak és települések viszonya Somogy megyében a 18–19. század fordulóján 169–239. p.
- Paál László:* Somogy megye sajtója 1914–1944. (*Harmadik közlemény*) 241–266. p.
- Szántó László:* Pártok harca a hatalomért és az 1945–47. évi választások Somogyban (*Első közlemény*) 267–305. p.

Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 29.*
Kaposvár, 1998, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1351–1370 (*Forrásközlés*) (*Negyedik közlemény*) 3–40. p.
- T. Mérey Klára:* Nagycsepely története a török uralom alóli felszabadulástól 1914-ig a gazdaságtörténeti források tükrében 41–70. p.
- Füzes Miklós:* A magyar nemzet sérelmei. Egy elfelejtett röpirat a reformkori Magyarországról (*Dokumentumközlés*) 71–90. p.
- Bősze Sándor:* A forradalom és szabadságharc Somogy megyében 1848–1849 (*Történeti kronológia*) 91–122. p.
- Csóti Csaba:* A dél-somogyi területek szerb megszállása 1918–21 között 123–142. p.
- Szita László:* A Somogy megyei horvát nemzetiség iskola- és művelődés ügye a két világháború közötti időszakban 143–182. p.
- Szántó László:* A pártok harca a hataloméért. Az 1945. és az 1947. évi választások Somogyban (*Második közlemény*) 183–228. p.
- Bertalan Péter:* A Kádár-rendszer egyházpolitikája Somogy megyében a levéltári források tükrében (1957–1959) 229–248. p.
- A Somogy megye múltjából című levéltári évkönyv 1975–1979. évi kötetének összevont mutatója. 2. rész (Összeállította: *Domokosné Szalai Zsuzsanna*) 249–382. p.

Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 30.*
Kaposvár, 1999, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1371–1380 (*Forrásközlés*) (*Ötödik közlemény*) 7–53. p.
- Timár Péter:* A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai 2. rész. A Gerencevölgy középkori települései 55–123. p.
- Somogyi Judit:* Adatok Somogy megye egyházi és vallási életének alakulásához a török utáni évtizedekben 125–154. p.
- Szijártó M. István:* Követi napidíjak és a vármegyei önállóság a XVIII. században 155–162. p.
- Gálné Jáger Márta:* „Európának mívelt népei közé emelkedtünk” Intézkedések Somogyban az áprilisi törvények végrehajtására 1848 tavaszán a források tükrében 163–192. p.
- Bősze Sándor:* Gróf Batthyány Kázmér somodori uradalmának leltára (1849) (*Forrásközlés*) 193–251. p.
- Márfi Attila:* Kaposvár és Pécs közös színházi múltjából 253–266. p.
- Szántó László:* Képviselő-választások Somogyban a dualizmus kialakulása idején, 1867–1875 267–309. p.
- Récsei Balázs:* A kéjelgésügy szabályozása Somogy vármegyében a dualizmus első felében 311–341. p.
- Csóti Csaba:* Az 1916. évi erdélyi menekültek Somogy megyében 343–368. p.

Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 31.*
Kaposvár, 2000, Somogy Megyei Levéltár.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1381–1400 (*Forrásközlés*) (*Hatodik közlemény*) 7–59. p.
- Tilcsik András:* Az eszményi hadvezér alakja és a magyar honvédelem reformja Zrínyi Miklós prózai munkáiban 61–79. p.
- Dobai András:* Merénylet a császár ellen (1853. február 18.) 81–88. p.
- Tilkovszky Lóránt:* A budapesti SUEVIA vándorcsoportjainak jelentései a magyarországi németiség helyzetéről 1934 nyarán 89–107. p.
- Szabó Attila:* Iskolai ünnepek és megemlékezések a Horthy-korszakban (Ünnepnapok a Szigetvári Magyar Királyi Állami „Rezsó” Polgári Fiúiskolában) 109–132. p.
- Lagzi István:* A Magyarországon internált lengyel katonák evakuációja a magyarországi „északi és nyugati régióból” 1939–1941 133–176. p.
- Bősze Sándor:* A kaposvári szovjet emlékmű felépítése (1945) 177–193. p.
- Szabó Bálint:* Somogy megye felsőbb pártfórumainak szerepe a szovjet–jugoszláv viszályban 1948 és 1951 között 195–238. p.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1401–1420 (*Forrásközlés*) (*Hatodik közlemény*) 7–77. p.
- Dominkovits Péter:* Somogy vármegyei szolgabírák tanúkihallgatási jegyzőkönyvei 1677–1678 (*Forrásközlés*) 79–94. p.
- Kaposi Zoltán:* A magyarországi nagybirtokrendszer változásai (1700–1945) 95–119. p.
- Polgár Tamás:* Somogyi diákok a Győri Királyi Jogakadémián 1800–1848 között 121–136. p.
- Szántó László:* Képviselő-választások Somogyban Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején, 1875–1890 137–175. p.
- Récsei Balázs:* A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében a dualizmus második felében 177–209. p.
- Csóti Csaba:* Dokumentumok a „Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara – Kaposvár” történetéből (1920–1921) (*Forrásközlés*) 211–251. p.
- Gárdonyi Máté:* 1944-45 eseményei a zselickislaki plébánia historia domusában (*Forrásközlés*) 253–268. p.
- Paál László:* Somogy megye sajtója 1945–1950 (*Negyedik közlemény*) 269–294. p.
- Szabó Bálint:* A szovjet–jugoszláv viszály somogyi következményei egy funkcionáriusi értekezlet tükrében 295–342. p.
- Vonyó Anita:* Fejezetek a kaposfüredi iskola történetéből 343–359. p.

- Borsa Iván:* A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1421–1440 (*Forrásközlés*) (*Nyolcadik közlemény*) 1–58. p.
- Kaposi Zoltán:* Egy középbirtokosi família 100 éve Somogy vármegyében (A Somssich-család felemelkedése) 59–87. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* Az Esterházy-család somogyi birtokaival kapcsolatos alispáni iratok a Somogy Megyei Levéltárban (1861–1946) (*Repertórium*) 89–119. p.
- Szántó László:* Képviselő-választások Somogyban 1890–1910 121–163. p.
- Gárdonyi Máté:* Mindszenty József somogyi plébánia-alapításai 165–179. p.
- Sipos József:* Az 1922-es választások Somogyban és Nagyatádi Szabó István 181–222. p.
- Vonyó Anita:* „*Mind hősök voltak ők, mind férfiak, mind hű hazafi.*” A mernyei első világháborús hősi emlékmű létesítésének körülményei 223–235. p.

Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 34–35.*
Kaposvár, 2004, Somogy Megyei Levéltár.

- C. Tóth Norbert:* A somogy konvent oklevelei az Országos Levéltárban
1441–1453 (*Forrásközlés*) (*Kilencedik közlemény*) 9–38. p.
- Polgár Tamás:* Tisztújítási statútumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy
vármegyében 39–62. p.
- G. Jáger Márta:* Az országgyűlési népképviselőlet kezdetei Somogy várme-
gyében (1848–1849) 63–113. p.
- Szabó Attila:* Mindennapok a Szigetvári Magyar Királyi Állami „Rezső”
Polgári Fiúiskolában Klebelsberg Kunó minisztersége idején 114–152. p.
- Vonyó Anita:* „Mint az őrült, ki letépte láncát...” A Kapos-folyó utolsó nagy
tavaszi árvize és annak hatásai Kaposváron 1947-ben 153–164. p.
- Szántó László:* Az első Nagy Imre kormány programja és a helyi tanácsok 165–176. p.
- Gyenesei József:* A Nagyatádi Szobrász Alkotótelep és Symposion kezdeteiről
a hivatalos források tükrében 177–188. p.

- Gőzsy Zoltán*: Pesty Frigyes helynévgyűjtésének tanulságai 7–18. p.
- Csóti Csaba*: A Somogy megyei izraelita középponti választmány dokumentumaiból, 1868 (*Forrásközlés*) 19–76. p.
- Récsei Balázs*: Somogy kereskedőinek és iparosainak összeírása 1869-ben (*Forrásközlés*) 77–178. p.
- Vonyó Anita*: Kaposvár ivóvíz-ellátásának problémái a 19–20. század fordulóján (1892–1906) 179–190. p.
- Gáspár Ferenc*: Rippl-Rónai József ismeretlen levele 191–194. p.
- Polgár Tamás*: Horthy Miklós Kaposváron – 1919, 1921, 1923 195–206. p.
- Gyenesei József*: Kísérletek a vármegyei közigazgatás megreformálására az 1920-as években (*Első közlemény*) (*Forrásközlés*) 207–216. p.
- Halász Imre*: Somogy turizmusáról „Az utas könyve” turisztikai kínálata alapján 217–227. p.
- Gonda Gábor*: Nagynyárád 1944–1948. Egy esettanulmány. A magyarországi németek sorsa a második világháborút követő években Nagynyárád példája alapján 229–248. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna*: Levelezőlapok és képes levelezőlapok a Somogy Megyei Levéltárban, 1. rész: A balatoni képeslapok (*Segédlet*) 249–281. p.
- Récsei Balázs*: „Azon mentségek és kifogásokrol, melyeket a vadászok hibázás után használni szoktak” (*Forrásközlés*) 283–293. p.

Bószte Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 37.*
Kaposvár, 2006, Somogy Megyei Levéltár.

- Vonyó Anita:* Időjárási események és természeti csapások Somogy megyében
1866–1881 között, a Somogy című hetilap tudósításai nyomán 7–22. p.
- Récsei Balázs:* Leidecker Jenő: A Somogy megyei községi és körjegyzőségek
megalakulásának története 23–81. p.
- Csóti Csaba:* Kaposvári életbiztosítási esetek (1920–1938) társadalomtör-
téneti tanúságai 81–91. p.
- Lagzi István:* A lengyelek Magyarországról való evakuálásának utolsó
szakasza. Az „EWA-B” akciók 1940 őszétől 1941 őszéig 93–146. p.
- Szántó László:* A Kaposvári Vaskombinát Munkástanácsának „önfelozla-
tása” 147–168. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* Levelezőlapok és képes levelezőlapok a So-
mogy Megyei Levéltárban. Első világháborús tábori postai levelezőlapok
(*Második közlemény*) 169–178. p.

<i>Varga Szabolcs:</i> Horváth Márk szigeti kapitány hagyatéki leltára 1561-ből (<i>Forrásközlés</i>)	7–17. p.
<i>Nagy-Tóth Mária:</i> Valentianus Purgolt, a Batthyányiak újkeresztény orvosának levelei 1622–1636	19–38. p.
<i>Dominkovits Péter:</i> Az 1635. évi „nagybajomi” urbárium (<i>Forrásközlés</i>)	39–52. p.
<i>Végh Ferenc:</i> A szentgyörgyvölgyi Bakács család Somogy megyei birtokállománya a XVII. században	53–58. p.
<i>Gőzsy Zoltán:</i> Adalékok Somogy vármegye világi és egyházi közigazgatásához a 17. század végén és a 18. század első harmadában	59–80. p.
<i>Polgár Tamás:</i> Somogyi diákok a Pécsi Püspöki Jogliceumon 1831–1848 (1850) között	81–100. p.
<i>Gárdonyi Máté:</i> Piarista kegyuraság Somogyban	101–105. p.
<i>Récsei Balázs:</i> <i>Somogyvármegye monografiájának története a dokumentumok tükrében</i>	107–176. p.
<i>Nübl János:</i> Somogy vármegye helyzete az első világháború előtt, a statisztikák tükrében	177–211. p.
<i>Domokosné Szalai Zsuzsanna:</i> Levelezőlapok és képes levelezőlapok a Somogy Megyei Levéltárban (<i>Harmadik közlemény</i>)	213–246. p.
<i>Czirók Zoltán:</i> A kaposvári repülőszázad (1918–1919)	247–256. p.
<i>Vonyó Anita:</i> Boskovits István nemesvidi zsidó orvos ingósági leltára (1944) (<i>Forrásközlés</i>)	257–270. p.
<i>Szántó László:</i> Az 1956-os forradalmat követő megtorlás Somogyban, és a megtorlást elszenvedők adattára	271–310. p.
<i>Gerhard Seewann:</i> In memoriam László Szita (1933–2005)	311–313. p.

- Varga Szabolcs*: Hungarica kutatások Grazban 7–22. p.
- Nagy-Tóth Mária*: Valentianus Purgolt, a Batthyányiak újkeresztény orvosának levelei, 1622–1636 (*Második közlemény*) 23–40. p.
- Gőzsy Zoltán*: Szigetvári és dél-somogyi kereskedők 18. század elején 41–45. p.
- Kálmán Zsolt*: Somogy vármegye rendvédelme a török kiűzésétől a Magyar Királyi Csendőrség megszervezéséig 47–57. p.
- Vonyó Anita*: Szemelvények az orci birtok 1893-as megvásárlásához (*Forrásközlés*) 59–69. p.
- Kiss Norbert Péter*: Kovács-Sebestény Gyula tevékenysége a „Somogy” című hetilap tükrében 71–91. p.
- Nübl János*: Somogyi honatyák szereplése a Képviselőházban 1910 és 1914 között 93–114. p.
- Récsei Balázs*: Egy „csodahely” kialakulása és annak hatósági kezelése – az 1925-ös nagyszakácsi látomások és következményei 115–127. p.
- Gyenesei József*: Kísérletek a vármegyei közigazgatás megreformálására az 1920-as években (*Második közlemény*) 129–138. p.
- Tóth Ágnes*: A földreform és a társadalmi szerkezet változásának néhány összefüggése a Dél-Dunántúlon (1945–1949) 139–154. p.
- Csóti Csaba*: Adalékok a Somogy megyei cigányság 1945–1949. évi történetéhez 155–170. p.

Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 40.*
Kaposvár, 2010, Somogy Megyei Levéltár. [Helyesen 40–41. lett volna a sorszám.]

- Nagy-Tóth Mária:* Jakob Klain, a Batthyányiak szalónaki patikusának levelei 1635–1657 7–20. p.
- Góczy Zoltán:* Mezővárosi közigazgatás és igazságszolgáltatás a 18. századi Somogy megyében Szigetvár példáján 21–40. p.
- Récsei Balázs:* A Somogy megyei települések haszonállat-állománya az 1870. év elején végrehajtott összeírásban (*Forrásközlés*) 41–57. p.
- Gáspár Ferenc:* A kaposvári közkórház történetének 1922–1930 közötti eseményei (Egy döntési folyamat dokumentumai Kaposi Mór Oktató Kórház Bodosi Mihály Kórház-történeti Gyűjteményében) 59–78. p.
- Szőllősy Ferenc:* Visszapillantó tükör (*Forrásközlés*) 79–172. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* Levelezőlapok és képes levelezőlapok a Somogy Megyei Levéltárban (*Negyedik közlemény*) 173–181. p.
- Kiss Norbert Péter:* Az 1956-os forradalom alatt megsemmisült Somogy megyei iratok (*Forrásközlés*) 183–190. p.
- Vonyó Anita:* A szentgáloskéri termelőszövetkezet története a kezdetektől a rendszerváltozásig (1951–1992) 191–204. p.
- Hauer János:* Kutatási témák és szokások a Somogy Megyei Levéltárban 1967 és 1990 között 205–259. p.
- Válogatás a 2009. évi Somogyi Levéltári Nap előadásából 261–292. p.

- Végh Ferenc:* Küzdelem a Somogy megye feletti uralomért Bolondvár és Lak várainak visszafoglalása a törököktől 1599-ben. Adalékok a tizenöt éves háború dunántúli hadműveleteihez 7–15. p.
- Nagy-Tóth Mária:* „Én szegény nyomorult Mocsolági István Kapos várban sötét tömlőben hevert, nagy nyomorúságot szenvedő...” Adalékok a koraújkorai rabtartás történetéhez 17–31. p.
- Gózszy Zoltán:* Adalékok a 18. századi Somogy megyei egészségügy strukturális fejlődéséhez. Orvosi ellátás, ispotályos ház, gyógyszertár 33–38. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* Pribéri és vuchini gróf Jankovich László, Somogy vármegye főispánja 1860–1886. Pályakép-vázlat egy somogyi főispánról a dokumentumok tükrében (*Forrásközlés*) 39–53. p.
- Nübl János:* Somogyi honatyák szereplése a Képviselőházban az első világ-háború alatt I. rész 55–69. p.
- Récsei Balázs:* Száz éve született dr. Takáts Gyula. Dokumentumok a költő pedagógusi és muzeológusi működésének idejéből (*Forrásközlés*) 71–88. p.
- Vonyó Anita:* Adalékok a fonyódligeti villatelep létrejöttéhez és a partvédelmi munkálatok megindulásához, 1930–1940 (*Forrásközlemény*) 89–128. p.
- Csóti Csaba:* Egy kiállítás, mint a politikai térfoglalás eszköze és reprezentációja. Somogy a demokráciáért, 1947 129–140 p.
- Kiss Norbert Péter:* Az 1950–1956 közötti községi tanácsi és községi begyűjtési Megbízotti iratok pusztulása Somogy megyében – adattár 141–187. p.
- Szántó László:* Az 1956-os forradalom és szabadságharc somogyi eseményeiről készült publikációk jegyzéke 189–196. p.

<i>Szijártó M. István:</i> Főméltóságok a 18. századi Magyarországon	7–12. p.
<i>Kiss Norbert Péter:</i> Irodalmi emlékek a Somogy Megyei Levéltárban	13–32. p.
<i>Gáspár Ferenc:</i> Az első körorvosi hálózat kiépülése Somogyban	33–50. p.
<i>Récsei Balázs:</i> Kaposvár az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás, <i>A köz- és magánépületek kimutatása</i> mellékletének tükrében	51–98. p.
<i>Domokosné Szalai Zsuzsanna:</i> Dokumentumok gróf pribéri és vuchini Jankovich László negyedszázados főispáni és félszázados közszolgálati tevékenységének megünnepléséről (<i>Forrásközlés</i>)	99–120. p.
<i>Csóti Csaba:</i> „Hadjárat a kaposvári mozik ellen” – anno 1912	121–127. p.
<i>Nübl János:</i> Somogyi honatyák szereplése a Képviselőházban az első világháború alatt, II. rész	127–140. p.
<i>Suba János:</i> A magyar állam határőrizete a XIX–XX. században (Történeti áttekintés)	141–150. p.
<i>Vonyó Anita:</i> A kaposvári Latinca-szobor felállításának körülményei a Somogy megyei források tükrében	151–160. p.
<i>Szántó László:</i> Nagy Imre kaposvári szobra	161–172. p.
Válogatás a 2012. évi Somogyi Levéltári Nap előadásáiból	173–203. p.
<i>Megyeri Anna:</i> Sportegyesületek Zalaegerszegen a dualizmus idején	173–178. p.
Márfi Attila: Pécs és Baranya sportegyletei a dualizmus időszakában	179–188. p.
Vonyó Anita: A sport szerepe egy somogyi kistelepülés, Orci életében a 20. században	189–192. p.
Aradi Gábor: Tolna megye turisztikai mozaikképek és vendéglátás a Rákosi-korszakból	193–203. p.

Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 43–44.*
Kaposvár, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára.

- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* Jankovich László Somogy vármegye főispánja tiszteletére készített fényképalbum 1885-ből. Somogy vármegye tisztikarának adattára 9–59. p.
- Récsei Balázs:* A kaposvári Kossuth Lajos-szobor történetéből 60–78. p.
- Vonyó Anita:* Részletek a mernyei Csendes János közös hadseregbeli katonai szakács naplójából (1910–1913) (*Forrásközlés*) 79–88. p.
- Nübl János:* Somogy vármegye politikai közléte az 1914. júliusi válság idején 89–98. p.
- Nübl János:* Somogyi katonák a „Nagy Háború” első hónapjaiban 99–110. p.
- Récsei Balázs:* Az első kaposvári Rippl-Rónai József-szobrok történetéből 111–140. p.
- Récsei Balázs:* A kaposvári Németh István-szobor történetéből 141–182. p.
- Récsei Balázs:* A kéjelgésügy és szabályozása Somogy vármegyében, 1919–1945 183–232. p.
- Csóti Csaba:* Tömpe István, Somogy vármegye alispánja (1946–1948) 233–254. p.
- Kiss Norbert Péter:* A magyar államrendőrség megszervezése Somogy vármegyében 1945–1946-ban 255–308. p.
- Csóti Csaba:* Az MSZMP Somogy Megyei Bizottsága Archívuma felállításának története, 1962–1972. Andrásy Antal archívumvezető beszámolója, 1973 (*Forrásközlés*) 309–326. p.
- Domokosné Szalai Zsuzsanna:* [A] Somogy megye múltjából repertórium I. 1970–1994. Kaposvár, 1998, Somogy Megyei Levéltár. 240 p.

Ára: 3000 Ft

